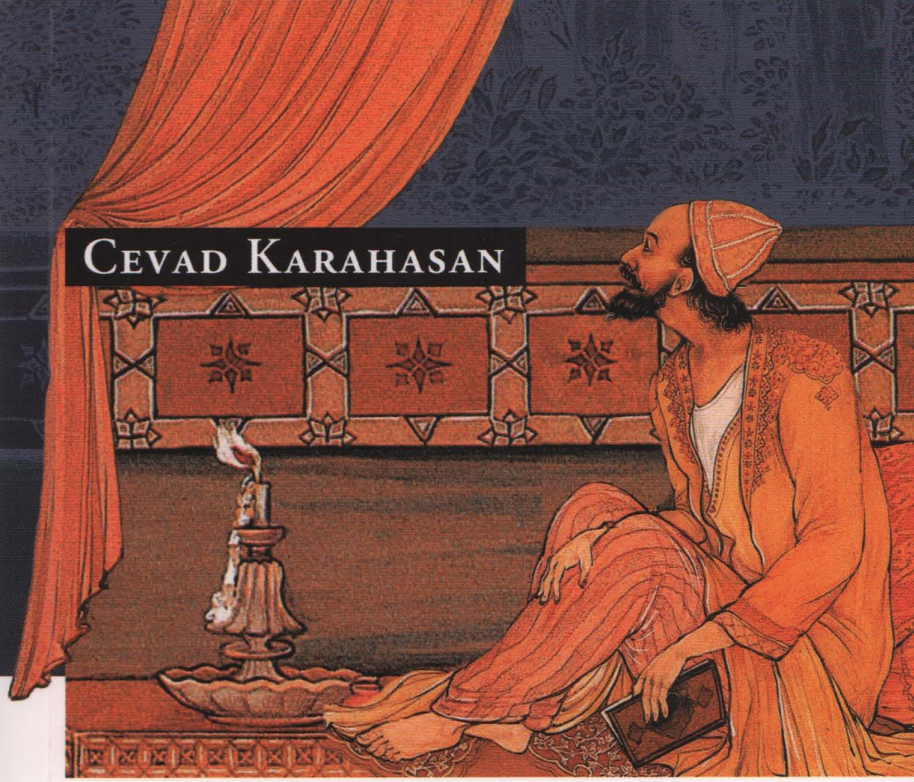

Gece Göğünün Tesellisi

Küllerin Anlattığı

ÇEVİREN DİLMAN MURADOĞLU
ÖNSÖZ BARIŞ ÖZKUL

iletişim

CEVAD KARAHASAN 1953'te Bosna'da Tomislavgrad/Duvno'da doğdu. Annesini "inanmış Müslüman", babasını "dindar komünist" olarak tanımlar. Saraybosna Üniversitesi'nde edebiyat ve tiyatro öğrenimi gördü. Zagrep Üniversitesi'nde felsefe doktorası yaptı. 1986'dan 1993'e kadar Saraybosna'da, sonra Avrupa'nın birçok şehrinde ders verdi, oyunları oynandı. Roman ve denemeleri birçok dile çevrildi. Çok sayıda uluslararası ödüle layık görüldü.

Što pepeo priča
Der Trost des Nachthimmels
© 2015 Cevad Karahasan
© 2016 Suhrkamp Verlag Berlin

İletişim Yayınları 2760 • Dünya Edebiyatı 255
ISBN-13: 978-975-05-2672-5
© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2019, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
EDİTÖR Tanıl Bora
YAYINA HAZIRLAYAN Devrim Alkış
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Hüseyin Behzad, "Hayyam", 1954
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Nebiye Çavuş

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CEVAD KARAHASAN

Gece Göğünün Tesellisi

Küllerin Anlattığı

Što pepeo priča

Der Trost des Nachthimmels

ALMANCADAN ÇEVİREN
Dilman Muradoğlu

BARIŞ ÖZKUL'UN ÖNSÖZÜYLE

iletişim

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / **BARIŞ ÖZKUL** 7

BİRİNCİ BÖLÜM
Ölüm Tohumları 11

İKİNCİ BÖLÜM
Korkunun Kokusu 193
Yeni Zaman 195
Büyük Barış Planı 211
Doğru Yoldan Sapmak 227
Akan Sudur, Nehir Değil 238
Mutlu Bir Ölüm 251
Simyacı Horoz 263
Ben Nereye Aitim? 275
Kendi Derinden Sıyrılmak 289
Yabancı Bir Derinin İçinde 302
Elmalar Hakkındaki Hakikat 313
Uçsuz Bucaksız... 329

Aşk Hakkında Her Şey 344
Günün Sonuna Kadar 355
İhanetin Tarihi 371
Zor Bir Yıl 383
Korkunun Kokusu 394
Karanlık Zamanlar 406

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Külün Anlattıkları 413

İtiraf 537
Sonsöz 547

ÖNSÖZ

BARIŞ ÖZKUL

Balkanlar'ın sanat ve edebiyatla ilgili aydınlarını ister istemez politik olmaya iten bir yakın tarihi var. Yugoslavya dağılırken yaşananlar bölge halklarının belleğinde uzun yıllar canlı kalacak kötü hatıralar bıraktı. Siyasal İslâm'ın köklü bir akım olduğu Türkiye'de bugün daha çok Srebrenitsa ve Kosova'da yaşanan kıyımlar hatırlanıyor ama 1991'den 1999'a yayılan iç savaşın çeşitli aşamalarında Yugoslav coğrafyası Slovenlerle Sırpların, Sırplarla Hırvatların, Sırplarla Kosovalıların, Hırvatlarla Müslümanların, Müslümanlarla (İzzetbegoviç) Müslümanların (Abdiç); Bosna Sırbistanı ile Belgrad Sırbistanı'nın, Çetnikler ile Ustaşa'nın; Miloseviç denetimindeki Yugoslav ordusu ile NATO askerlerinin birbirlerine girdikleri son derece karmaşık ve kanlı bir on yıla sahne oldu. Mostar'dan Dubrovnik'e, Srebrenitsa'dan Gorajde'ye büyük insani ve kültürel yıkımlara yol açan bir dizi savaştan Sırplar, Hırvatlar, Boşnaklar, Karadağlılar, Makedonlar, Arnavutlar ve Kosovalılar etkilenirken Miloseviç, Karadziç, Mladiç gibi isimler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın ortasında yaşanan en kanlı savaşın tek değilse bile başat sorumluları olarak tarihe geçtiler.

1990'larda kinle bilenen bu tarihî manzaraya içeriden tanıklık etmiş bir yazarın Ivo Andriç iyimserliği sergilemesi zordur. Andriç'in yazdığı yıllarda Yugoslavya'da Partizan kimliği etrafında kenetlenmiş bir konfederasyon kurma umudu hâlâ vardı. Andriç, Yugoslav halklarının tarihinde bu

umudu yaşatabilecek olaylar ve anektodlar görebiliyordu. 1990'larda ise barışçıl birliktelik umudu olabilecek en kanlı şekilde terk edildi. Cevad Karahasan; 1993'te Sırp bombardımanı altındaki memleketi Saraybosna'yı terk ederken gelecek umudu ve iyimserliğini de yitirmiş olmalı. Daha önce Türkçeye çevrilen iki kitabına savaş deneyiminden süzülmüş onulmaz bir karamsarlık sirayet etmiştir: *Gece Meclisi* ile *Sara ve Serafina*'da iç savaşın Bosna'da açtığı yaralar anlatılır. Her gün kadınların ve çocukların öldürüldüğü; şiddet, cinnet ve tecavüzün kol gezdiği bu savaşın çözümü olarak Karahasan; Sufilerin, dervişlerin yolunu tutmayı önerir. Savaşın muhasebesi seküler olduğu kadar mistik bir yoldan yapılmalıdır. Kötülüklerin kaynağı öncelikle "içeride", insan ruhunda aranmalıdır. Mistik bir tarafı vardır Karahasan'ın ve bu, dervişane bir mistisizmdir. Balkanlar'da Osmanlı devrinden kalan Mevlevi-Bektaşi-Sufi geleneğine özgü motiflere başvurarak savaştan manevi bir çıkış imkânı arar.

Gece Göğünün Tesellisi: Küllerin Anlattığı'nda Ömer Hayyam'ın yaşam öyküsüne yönelmesinde de bu dervişane mistisizmin etkili olduğunu düşünüyorum. Ama "dervişane mistisizm" onun yapıtlarında bir süreklilik zemini oluştursa da *Gece Göğünün Tesellisi* öncekilerden farklı –ustalık gerektiren– bazı özelliklere sahip.

İlkin, *Gece Göğü*'nde Karahasan iyi bildiği coğrafyadan, Bosna ve Yugoslavya'dan, Balkanlar'ın güncel ortamından uzaklaşıp pek iyi bilmediği, kendisi ve okur açısından ancak tarihsel araştırmayla anlaşılır kılınabilecek bir dönem ve mekâna uzanarak Selçuklu devrinde İsfahan'a gidiyor.

İkincisi, anlatının tarihî menzili ve Ömer Hayyam'ın yaşam öyküsü matematikten astronomiye, şiirden "felsefe" ve siyasete farklı bilgi alanlarında dolaşıp bu alanların sorunlarını karakterlerin kişisel deneyimleriyle bağlantılandırmak gibi kurmaca anlatı sınırları içinde oldukça zor bir işe girişmeyi gerektiriyor.

Üçüncüsü, tarihî savaş anlatısı (Moğollar ve dış tehdit) ile kişisel ölüm anlatısı (zehirlenme) arasında yine karakterler üzerinden bağ kurarken tarihin her döneminde ve her yerde –İsfahan'da ya da Bosna'da– hatırlama ve anlatmanın edebiyatın temel görevleri olduğunu; olayları, mekânları ve çağları katedebilen bir tarihüstü düzlemde pek çok hikâyenin –yetenekli bir hikâye anlatıcısı sayesinde– ortaklaşabileceğini vurgulayan bir üst-anlatı inşa ediyor.

Bu üst-anlatı izleğine postmodern edebiyatta sıklıkla rastlıyoruz: Susan Byatt'ın Şehrazad'a, Tracy Chevalier'nin Vermeer'e, Salman Rushdie'nin Makyavelli'ye hikâye anlattırması gibi Karahasan da Hayyam'a dönüyor ve Hayyam devrinin tarihsel, kültürel ve kişisel hikâyelerini mistik-destansı denebilecek bir anlatım tarzıyla yeniden yazmaya girişiyor.

Dikkatli okur; yeniden yazılan bu hikâyelerde aradaki yüzlerce yıla rağmen Yugoslavya'daki savaşın izlerini takip edebilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Ölüm Tohumları

1

Öyle günler vardır ki, hiç doğmasalar daha iyidir. Ama mademki doğmaları gerekiyor, mademki her günün doğuşu kaçınılmaz, istenmeyen o günden kaçınmanın bir yolu olmalı, hiç uyanmayarak mesela, ya da başka bir biçimde. Bu mümkün değilse, özgür değildir insan. En azından neyi istemediğine karar veremeyen bir varlığın özgür iradesi yoktur ve hiçbir zaman da olmayacaktır.

Ömer Hayyam için de o Perşembe günü, 469 yılının 16 Şaban'ı, hiç kuşkusuz böyle bir gündü. Yakın bir tanıdığı, hatta dostu diyebileceği Sali'yi ölüme uğurlayıp eve döndüğünde gün ağarmaya başlamıştı. Bu ölümden bire bir suçlu olmadığını biliyordu, ama büsbütün suçsuz da değildi. Evinin önünde karşısına çıkan bir delikanlı, İsfahan'da yaptırdığı rasathaneye giden malzeme ve kitapları taşıyan kervanın saldırıya uğrayıp soyulduğunu söyledi. Hayyam şaşkın şaşkın oğlana bakakaldı, kendini bunun bir zırva olduğuna, bu yüzden de mümkün olmadığına ikna etti. Şakilerin ne işine yarayacaktı ki kitapları, usturlapları, yıldız haritaları ya da astronomi levhaları? Ama oğlan hiç istifini bozmadan önünde dikilmeye devam etti. Tek kelime etmese de, bu tavrı bunun mümkün, hatta kulağa saçma gelse de gerçek olduğunun kanıtı gibiydi. Bu günden kaçınmak için rasathanenin inşaat alanında bir dizi başka sebep de vardı. İşçiler gruplar halinde toplaşmış, çalışıyormuş gibi

görünüp, günü nasıl boş geçirebileceklerini konuşuyorlardı, çünkü iki gündür ne malzemeden, ne de onu temin edecek adamlardan ses çıkmıştı.

Hayyam yere tükürdü, rasathanenin inşaatıyla ilgili her türlü işten mesul genç işadamı Feridun'u bulmak umuduyla çarşıya doğru koşmaya başladı. Tepeden aşağıya şehir merkezine doğru ulaşmaya çalışırken, belki de kendi masumiyetine ikna olmak, en azından vicdan azabından biraz olsun kurtulmak için, Sali'nin ölümüyle alakalı olayları aklından geçirdi.14 Şaban Salı günü Sali Hayyam'ı İsfahan'ın güzide gençliğinin buluşma yeri olan zerdüşt Yezdigirt'in çayhanesinde eğlenmeye davet etmişti. Büyük bir iş, buna uygun da yüklü bir avans alan Sali, seçkin bir cemaati ağırlayarak bunu kutlamak istiyordu.

Şehirden atla yarım saat uzakta, Zayande Nehri'nin kıyısında geniş bir bahçenin içinde yer alan Yezdigirt'in çayhanesi iki bölümden oluşuyordu. Herkese açık bölümde yemek ve izin verilen içecekler servis edilirken, nehre kadar uzanan küçük taraçaların tepesindeki terasa açılan daha küçük bölüm, bahçe ve nehir manzarasının, şarap, esrar, kadın ve başka şeylerin keyfini çıkarmak isteyen özel misafirlere ayrılmıştı. Bedelini ödeyecek parası olmayanların girmesi yasaktı buraya. Ömer ve Sali çayhaneye vardıklarında bölmenin köşesindeki masada üç genç adam oturuyordu. Ömer ikisini daha önce bir yerlerde görmüştü, en yaşlıları olan üçüncü kişi, samimi ama tuhaf bir sufi olan Ebu Said'di. Ömer, kendine Prens Seydo diye hitap edilmesini isteyen bu adamı çok iyi tanıyordu, sık sık birlikte şiir üzerine keyifli sohbetler yaparlardı. Diğer sufiler gibi Ebu Said de kaba yünden kıyafetler giyer, ama üstünde en azından bir tane altın renginde bir parça olurdu. Mesela bugün bir kaftan vardı üzerinde, kibirli altın rengiyle ve neredeyse işlenmemiş kaba yünle alay eder gibi duran bir kaftan. Bu haliyle sahibine benziyordu, söyledikleriyle ve yaptıklarıyla, dile getirdikleriyle ve söylemedikleriyle, kendiyle ve karşısındakiyle alay eden, ama bir taraftan da kendini ve karşısındakini ciddiye aldığını gösteren sahibine. Mesela iyi insanlar Sultan Melik Şah ve Veziriazam Nizam-ül Mülk bu dünyayla ilgilendiklerinden, Ebu Said'in, yani Prens Seydo'nun kendini daha önemli işlere, öncelikle

de ahretle ve onunla irtibatlı işlere vakfedebilmesinden çok mutlu ve minnettar olduğunu yemin billah anlatırdı kendini dinleyenlere Ebu Said. Bu ve buna benzer şekilde, söylediği ve yaptığı her şeye aynı ölçüde alay ve övgü katarak şaka ve ciddiyetin o belirsiz çizgisinde, çevresindeki herkesi kışkırtan konuşmalar yapardı. Evi yanan birinin suratına, "Senin evin mi bu? Ne iyi olmuş birader, mutlu ol ve kutla bunu, ey şanslı insan," demeyi göze alır, sonra da Allahın sadece sevdiklerini zor imtihanlara tabi tuttuğunu ve çabucak bütün gereksiz yüklerden kurtardığını uzun uzun anlatırdı. Normal insanları intiharın eşiğine getirir, sonra da çevredeki herkese, ama bilhassa gerçekten intiharı düşünmeye başlayanlara hayatın nasıl mükemmel ve olağanüstü bir şey, dünyanın yaşanacak en doğru yer olduğunu yemin billah anlatırdı. Ama buna rağmen birinin onu patakladığı ya da sadece hakaret ettiği görülmemişti, mesela ocağını yitirmiş çaresiz bir aile babasının ona ne kızdığı ya da öfkeli bir askerin kılıcının tersini onun üzerinde denediği görülmemişti. Aksine o, dün de bugün de İsfahan'daki her cemaatte sevilen biriydi.

Sali ve Ömer buluştukları arkadaşlarını selamlayıp bakır bir sininin etrafına dizilmiş yastıkların üzerine oturduklarında, Yezdigirt'in güzel kızı yemişlerle, kabak çekirdeği, ayçekirdeği, badem ve fındıkla dolu bir kâseyi sininin üzerine koydu ve ne içmek istediklerini sordu. Ebu Said ve Ömer kar suyu karıştırılmış, insanın ağzını karıncalandıracak kadar soğutulmuş su, diğer üçü kırmızı şiraz istedi. Sali pazarın yakınında bir saray yaptırmak isteyen tacir Rüstem'in kendisine gelecekteki evinin bütün seramik işlerini yapmasını teklif ettiğini söyledi. Sali zemin mozaiklerini tasarlayacak, duvar süslerinin işlemelerini çizecek, renklere karar verecek, mozaiklerin üretimini, sonunda da taşların, tasarladığı mozaiklerin ve süslemelerin yerleştirilmesini takip edecekti. Süslemeleri çok net gözünde canlandırabildiğini söyledi, sarayın iç ve dış süslemeleri arasındaki farkı izah etti, bir binanın iç ve dış süslemelerinin aynı, hatta benzer dahi olmaması gerektiğini büyük bir coşkuyla anlattı ve oradakilere, evlerinde kullanma imkânları olsa, hangi tür mozaikleri tercih edeceklerini sordu. Bu arada giderek daha çok içiyor, sürekli yiyecek bir şeyler sipariş ediyordu. Bağırmaya, daha hızlı

konuşmaya başlamıştı. Anlaşılan kendini giderek kötü hissediyor, dost meclisindekilerin de canını sıkıyordu.

Yezdigirt Sali'nin abartılı konuşması ve siparişleriyle bir sıkıntısını ya da en azından huzursuzluğunu örtmeye çalıştığını anlamış olacak ki, en azından ikincisinde ona destek olmaya karar verdi ve sipariş edebileceği yeni şeyler teklif etti. Bir süre sonra masaya geldi ve sır verir gibi sessizce, bu güzel sofrayı bıldırcın içyağında pişirilmiş kuzu diliyle taçlandırmayı teklif etti. Kuzuların hiçbirinin beş aydan büyük olmadığını temin etti. Sali hemen kabul etti ve Yezdigirt'in herkes için dil hazırlamasını istedi. Ama lafa karışan Ebu Said insanların dost meclisleriyle, sohbet ve muhabbetle ağırlandığını, yeme içmenin sohbetin ve birlikte vakit geçirilen dostların varlığının bahanesi olduğunu söyleyerek yemek üzerine başlayacak her türlü konuşmayı başlamadan bitirdi. Sali dil siparişinde direndi, biraz da şarap istedi ve hesabı ödeyeceğini, yeni işi için yüklü bir avans aldığını, ısrarla bu meclisi ağırlamanın onun için bir mutluluk ve şeref olduğunu söyledikten sonra Ebu Said'in elini tutmak istedi.

Sali'nin tutamadığı o elin bir hareketiyle Ebu Said, Yezdigirt'i geri gönderdi ve Sali'ye dönüp kimsenin beklemediği bir konuşma yaptı. En büyük fazilet olan cömertliğe övgüler yağdırdı, cömert olmayan birinin ne zarafetten, ne de mutluluktan nasibini almadığını, çünkü böyle birinden insanların kaçacağını, onlarsız da mutlu olamayacağını uzun uzun anlattı. Ne dünyanın en büyük delisi, ne de en beter pintisi tek başına mutlu olabilir, dedi. Cömertliği öven hadisleri ve hadislerden bağımsız cömertliği öven büyük insanları hatırlattı.

Sonra, kendini ortaya çıkarmaya ya da övgü, ödül, saygınlık veya benzeri şeylere ulaşmaya yarayacak her faziletin nahoş olduğunu söyledi. Çok şeye sahip olduğunu göstermek için başkalarına veren bir insanın, korku içinde küçük servetine yapışmış yaşayanlardan beter olduğuna yemin etti, tıpkı takdir etsinler diye herkese dalkavukluk yapan birinin, kendi huzuru için az konuşan birinden beter olması gibi. Sali bugün ne kadar cömert olduğunu gösterdi, dedi Ebu Said ve bilgece bir tavırla mutluluğunu dostlarıyla paylaşmak istedi. Bu çok akıllıcaydı, çünkü mutluluğu tek başına

yaşamak, üzüntüyü tek başına yaşamaktan daha zordu. Ama şimdi cömertliğinin ilkel bir parayla şişinmeye dönmesi, ya da misafirlerinden ve dostlarından övgü, minnettarlık ya da Allah korusun, hayranlık toplama gayretine dönmesi çok yazık olurdu.

Ebu Said bezdirici vaazının ancak sonuna doğru kendine has konuşma tarzına geri döndü. O ana kadar ne söylediğini, gerçeğin ne olduğunu bilen bir edayla, sert, kararlı, ciddi ve kendinden emin konuşmuştu. Sonra, vurgularında beklenmedik iniş çıkışlarla ve aralarda susarak, kendisi de anlattıklarının gerçek mi, ciddi mi olduğundan emin olmadığı için dinleyenin de ciddi mi yoksa alaycı mı konuştuğunu çözemediği bir ses tonuyla, o geceden ve Sali'nin davranışıyla ilgisi olmayan şeylerden bahsetti. İnsan hayatta bir şeyler yapmalı, dedi, Yaradan bizi süs olalım diye göndermedi dünyaya ve elimizi vicdanımıza koyalım, dünya üzerinde insandan daha güzel şeyler var. Bizi bir görevle, bir maksatla gönderdi o buraya, onu yerine getirmemiz lazım, hem de her birimizin. Onun için soruyorum, ne için yaratıldın, yaratılmanın maksadı ne, diye. Bu dünyada bir ölü gibi sakin ve hiçbir şey umurunda olmadan yaşayabiliyorsan, sadece mühim ve baki olana verebiliyorsan kendini, ne mutlu sana. Ama böyle insan çok az, onlar bile dünyadaki fani şeylerden başlarını kaldırıp baki olana bakamıyor. Onlar gibi olamazsan, ki olamazsın, çünkü bir Prens Seydo değilsin, birlikte yaşamak zorunda olduğun insanlara vakfet kendini, onlar için mükâfatlandırsın Allah seni, sevgini dünyaya yay, insanın hizmetindeymiş gibi davran. Bunu yapamazsan, ki yapamazsın, çünkü ne yaparsan kendin için yaptığını anlayacak kadar zeki değilsin, bayağı mutluluklara ada kendini, çil çil para yığ, biriktir. Bu dünyanın kıymetli şeylerini kazan, kardeşim Sali, servet yap ve hayır işlerinde kullan; nihayetinde bu da bir amaç.

Bunu da beceremezsen, sadece kazan ve biriktir o zaman, nasıl olsa onları iyi ya da kötü işler için harcayacak birileri çıkar. Dilenci gibi topla, yığ, biriktir, bu da bir mutluluk, bu da bir gaye sonuçta; bu gayeye hizmet et ve onu gerçekleştir. Hayatta bir şey yap, ona vakfet kendini, ama gerçekten vakfet.

Sali, bir taraftan "dar-dar-dar," derken eliyle duyduklarını önemsemediğini gösteren bir işaret yaptı "Hayat hava cıvadır sev-

gili Prens'im, hiçbir şey olmaz bu hayattan. İçinde mi, dışında mı bilmiyorsun, içine mi çekiyorsun, dışarı mı üflüyorsun, bilmiyorsun hayatı, o ise, keyfi istediği gibi bir orada, bir burada... Hava cıva işte."

Sali ve Ömer'in Ebu Said'in yanında rastladığı genç erkeklerden biri eliyle işaret vererek, bana kulak verin demeye çalıştı. Bir taraftan da Yezdigirt'in kızına başparmağıyla testisine şarap doldurmasını işaret etti. Gözlerini kızdan ayırmadan, en iyisi hayata kadeh kaldırmak, hayatın anlamına içmek, dedi. "İyice sula onu, bak göreceksin nasıl çabuk büyüyecek," diye sözlerini bitirdi ve kızın elini tuttu. Kız ise,ustalıkla çekti elini.

İkinci genç adam eliyle farklı anlamlara gelecek bir hareket yaptı ve bakışlarıyla kızı işaret ederek, "Anlamı mı kastettin? Sende de büyüyor mu?" diye sordu.

Birinci genç adam gülerek onayladı: "Nasıl büyümesin ki? İyice sulandığında armut ağacı da büyüyor, tay da büyüyor, neden anlam ya da benzer şeyler büyümesin?" Bir taraftan da Yezdigirt'in güzel kızının arkasından bakıyordu.

Ömer'in ağzından, Allah bilir hangi nedenle, "kan" sözcüğü çıkıverdi.

Üçü de bardaklarını bıraktı, peşine Sali, "Hani nerede? Hangi kan?" diye sordu.

Ömer, "Kan hayattır, hayatın temelidir, hayatı taşır, vücuda dağıtır," diye açıkladı. Yaptığı açıklamaya kendi de şaşırdı. Hiç hoşlanmadığı ve umursamadığı bu tartışmaya katılmak istemiyordu aslında. Böbürlenmek gibi, bilgisiyle caka satmak gibi bir derdi de yoktu, hele de fikrini söylemek aklından bile geçmemişti. Ama yine de kanla ilgili o saçma sözlerin ağzından dökülmesine izin vermiş, tartışmaya daha da derinden müdahil olmuştu.

Sali gülerek, "Güzel söyledin bilge insan. Evet, evet, kan, ikisi de akıyor. Hayatın kaynağı olacak daha iyi bir şey var mı?" dedi. Ama gülüşünde, bilhassa da yüzünde, keyiften çok bir gerginlik okunuyordu.

Ömer, "Ben ciddiyim," diye ısrar etti. "Kan akmayan yerde, hayat da olmaz."

Ebu Said Sali'ye dönüp, "Şeftaliye bak mesela, ağaçta olduğu sü-

rece kızarıyor, çünkü içi akan kanla dolu, ama dalından koparttığın anda rengi soluyor, çünkü hayatını kaybediyor, kolu kanadı kırılıyor," dedi.

Ebu Said'in sözlerinin neden olduğu kahkahalar Ömer'in sesini bastırdı.

"Seni ciddiye alanın işi zor sevgili Prens Seydo," diye yanıt verdi Ömer "Çünkü kendinin söylemediği her şeyle, ama her şeyle alay etmek zorundasın sen. Şimdi ben, bugün günlerden Salı, Şaban ayının 14'ü desem, hemen itiraz eder benimle dalga geçersin."

Ebu Said ciddiymiş gibi, "Hayır, bu katiyen doğru değil üstat," diye yanıt verdi. "Derdin buysa, söyle bugün Salı diye, ağzımı açmayacak, yazılı olarak tasdik edeceğim öyle olduğunu."

Sali bir komployu açıklar gibi fısıldayarak, "İkisi de akıyor, işte hayat ile kanın tek ortak yanı," diye tekrarladı. Ömer'i bu önemli gerçeğe ikna etmek sanki hayatının en önemli meselesiydi.

O anda olağandışı bir zekâya sahip olduğunu düşünen her genç çılgının başına gelecek şey Ömer'in de başına geldi: Sohbet ettiği insanlara iddia ettiği şeyi kanıtlama, en azından onları ikna etme ihtiyacı duydu. Kan ve hayat hakkındaki talihsiz iddiasının o anda aklına geldiğini, söylediklerinde ciddi olmadığını, en azından iddiasının doğruluğundan emin olmadığını unutmuş, böyle sohbetlerde iyi bir nüktenin kutsal gerçekten daha kıymetli olduğunu, çünkü gerçeğin aksine nüktenin ortamı şenlendirmeye, insanları güldürmeye yaradığını hatırlamamış, böyle sohbetler hakkında bildiği en önemli şeyi, uzun uzun sustuktan sonra sohbete katılmanın çok iyi olduğunu unutmuştu. Her şeyi unutmuştu, sanki konu hayatın anlamıymış gibi ağzından öylesine çıkan delillerle iddiasını sürdürdü.

"Bildiğim kadarıyla kan ile hayatın ayrılmaz bir ikili olduğu iddiasını ilk dile getiren Zekeriyyâ er-Râzî'ydi. Ona göre, bir insan uzvu, içinde kan akmadığında ölmeye mahkûmdur, kan uzva ulaşıp ona hayat vermediği için, et çürümeye, bozulmaya başlar. İşte hayatın kaynağının kan olduğu iddiasını buna dayandırır Er-Râzî. İbni Sina bu iddianın doğruluğundan emin değildir, kanın insan vücudunda kapalı bir döngü içinde aktığını, oysa hayatın insana dışarıdan gelip, sonra tekrar çıkıp gittiğini kanıtlamaya çalışır. Ha-

yat insanı dış dünyaya açar, der İbni Sina, kan ise insanın içinde oluşur ve orada kalır. Ama sonunda hayatın temeli olan ya da hayata kaynaklık eden başka bir şey bulamadığı için Er-Râzî'nin düşünce tarzının doğru olabileceğini kabul etmiştir. Hatta yüce El-Zehravi'nin liyakatsiz öğrencisi "kör tavuk" Hasan bin Ra's bile, annenin içinde taşıdığı embriyoyu kana boğarak ona hayat verdiği sonucuna varmıştır."

Ömer soluklanmak ve ağzını soğuk suyla serinletmek için kısa bir süreliğine susmuştu ki, sağında oturan, İsfahan'da önemli işler yapmayı planlayan, büyük göçebe kabilesi Bahtiyarların liderinin oğlu olan delikanlı endişeyle, Ömer'in Hasan bin Ra's ile onu herkesin önünde "kör tavuğa" benzetecek kadar ne alıp veremediği olduğunu sorarak konuşmaya dahil oldu.

Ömer hafif bir şaşkınlıkla "Tanıyor musun Hasan bin Ra's'ı?" diye sordu.

Bahtiyar, "Yok, onu tanımıyorum, ama seni tanıyorum," dedi ve ilk kahkahayı attı. Diğerleri de ona katılıp kadeh kaldırdılar. Sali kadehini bir dikişte bitirip yeniden doldurdu. Şarabın çarptığı yüzünden belliydi. Kaslarının kontrolünü kaybetmeye başlamıştı. Yüz kasları küçük kasılmalar eşliğinde çirkin ve irade dışı bir gülümsemeyle gerilirken, omuzları titremeye başladı. Gergin bakışları o anda konuşanların birinden diğerine yöneldi. Konuşmaya dahil olmak ister gibi bir hali vardı, ama ağzından sadece anlaşılmayan bir hırıltı çıktı.

Bardakları masaya koyduklarında diğer genç adam Ebu Said'e tartışma hakkında ne düşündüğünü sordu. Ebu Said kendiyle konuşur gibi yüksek ve hüzünlü bir sesle, insan aklı nasıl bir şey, diye sordu: "Ölüme şaşırıyor, neden var ölüm, diye soruyor, ama gerçek mucize olan hayatın kaynağını sorgulamıyor. Ama yine de üstadımız Ömer'in şimdi yaptığı gibi sorgulasa, hayatın da aynı ölüm gibi olduğunu, tek bir kaynağı, tek bir temeli, tek bir nedeni olduğunu düşünür. Boğulan birinin su yüzünden öldüğüne inanır ya da suyun hayat verdiğine, hayatın kaynağını olduğuna inanır. Bir de hayatın ölümün zıddı olduğunu düşündüğünde, boğulan kişinin hayatı suda sona erdiği için, hayatın kaynağının ateş olduğu düşüncesine varır. Diyelim bir hastalığın tıkanmış bir bo-

yun damarından kaynaklandığını anlar, ama bundan, sağlığın kaynağının dokunabildiğin bütün damarları açmak olduğu sonucuna varır. Sağlığın kaynağının her şey olduğunu nasıl anlatacaksın ki ona? Hayatın kaynağının her şey ve artakalanlar olduğunu nasıl anlatacaksın? Tam böyle anlattığım gibidir, siz de biliyorsunuz böyle olduğunu, çünkü ben söylüyorum. Gizli bilgiler ve sırlar Prens Seydo'ya değilse kime açacak kapılarını?"

Ömer, masaya beklenmedik bir şekilde çöken sessizliği bozarak, "Canlı insanın içinde kalbi atar," dedi, "Hayatımızın saatleri gibi atar ve onun süresini ve hızını belirler, tıpkı kendi boyutuyla bedenimizin boyutunu belirlediği gibi. Kalbimiz su dolu bir körük kadar olsaydı en az bir fil kadar büyük olurduk. O zaman kalbimiz saatte bir kez, hatta daha seyrek atardı."

Diğer genç adam lafa karıştı: "Ve beynimiz bir soğana benzeseydi, hepimiz bizim Ömer kadar âlim birer hoca olurduk." Hiç kimse gülmedi, Ömer bile umursamadı adamı, anlaşılır konuşmak için büyük bir çabayla dikkatini toplamaya çalışarak devam etti:

"Kalbimiz saatte bir kez ya da daha seyrek atsaydı, biz insanlar en az yüz, yüz elli sene, belki de daha fazla yaşardık. Tersi olsaydı, kalbimiz bir soğan büyüklüğünde olsaydı, şimdikinden on, on iki kez daha hızlı atardı ki o zaman bir tavşan ya da bir tavuk kadar olurduk. En ince ayrıntısına kadar hesapladım, kalbimiz günde bir kere atsa, 800 yıl yaşardık ve filden daha büyük olurduk. Gece ile gündüz arasındaki farkı göremezdik, mevsimler günün saatleri gibi gelirdi bize... Tersini düşünecek olursak, yani kalbimiz saatte 8.000 kere atsaydı gökyüzünde güneşin ilerleyişini, çiçeklerin büyümesini, denizin nefes alır gibi kabarışını ve alçalışını görebilirdik, uyuklayan toprağa çiyin düşüşünü görebilirdik. Her şey bambaşka olurdu, ama aynı zamanda kalbimizin atışına bağlı olduğu için her şey aynı olurdu. Bu kalp atıyor ve kanı canlı bedenimize yayıyor, sadece bunu hatırlatmak istemiştim size."

Ömer münasebetsiz bir şey söylemiş ya da yapmışçasına masaya can sıkıcı bir sessizlik çöktü. Sadece Sali kolunu masanın üzerinden uzatarak Ömer'i gömleğinin kolundan çekti ve herkesin duyacağı bir sesle kulağına şunları fısıldadı:

"Kan akıyor işte, hepsi bu."

Ömer, doğru olmadığını bildiği halde, üzerlerine çöken huzursuz ve boğucu havaya kendisinin sebep olduğu hissine kapıldı. Sali'ye cevap vermesi ve gece boyunca anlattıklarını açıklaması gerektiğini, çünkü ancak ona iyi bir cevap vererek suçluluk duygusundan kurtulabileceğini, en azından bu duyguyu hafifletebileceğini düşündü.

Neşeli görünmeye çalışarak, "Kendim için değil, büyük âlimler adına affınızı istirham ediyorum. Bir şey öğrenmek onların da hakkı," dedi.

Sali'nin sanki dili pabuç kadar olmuştu ve yine mekânın en arka köşesinden duyulacak kadar yüksek, rahatsız edici bir fısıltıyla, "Bunun için bilgiye gerek yok, herkes biliyor zaten böyle olduğunu," dedi.

Ömer cevap verecekmiş gibi bir hamle yaptı, ama aldığı nefesi veremeden durdu, herkesin gözü önünde yere yığılırken kollarını teslim olmuş gibi havaya kaldırdı. Kendini çok kötü hissetmekte haklıydı, çünkü mantıklı bakıldığında, Sali'ye karşı kazandığı sözde zaferin onun için aslında hiçbir değeri yoktu. Bu cemaatte kalple, kalbin büyüklüğüyle ve hızıyla ilgili hesapladığı matematiksel bağlantıları ciddi olarak dile getirmek mümkün değildi. Bu yüzden yürüttüğü düşünceyi cümlenin orta yerinde kesmişti. Diğer her şey kanıtlayamayacağı gevezeliklerden ibaretti ve bu yüzden âlimlerin ardına gizlenmişti.

Ebu Said, Yezdigirt'e, "Ayran getir bize," diye seslendi.

Hayyam'ın beynini soğanla karşılaştıran genç adam, "Atalarım buna doogh der," dedi.

Ebu Said, "Bence Arapların ataları da sulandırılmış, hafif tuzlu yoğurt gibi bir şey diyordu," diye açıkladı.

Genç adam, "Benim atalarım Allahtan ne Türk, ne de Arap, hakiki eski İranlı onlar, bu yüzden ne bir üzüntü, ne de bir utanç duyuyorum, bana inanabilirsin," diye devam etti.

Ebu Said güldü: "Gerek de yok zaten, üzülmek, utanmak için böyle de yeterince sebebin var senin."

Genç adam sert bir tonda, "Senin yok mu sanki?" diye sordu.

"Nasıl olmaz kardeşim! İnan, bol bol var hem de. Ben de bir insanım."

Yezdigirt'in güzel kızı masaya büyük bir çömlekle ayran ve bir kepçe koyduktan sonra bardakları almak için geri döndü. Masanın üstüne bardakları yerleştirirken, Ebu Said elini dizine vura vura gülmeye başladı ve şöyle dedi:

"İki âlimimiz şimdi de, ayranın hayatın hakiki anlamı olduğunu keşfedecekler: Ayran akıcı, hafif tuzlu ve sıkıcıdır – İşte hakiki hayat."

Sali'nin kutlaması ayranla sona erdi. Herkes istediği kadar içtikten sonra şehre doğru yola koyuldular. Bütün bunlar evvelsi gün, Salı günü yaşanmıştı ve dün, yani Çarşamba günü Ömer'i gece yarısı derin uykusundan uyandırıp, acilen Sali'ye gitmesini, adamın ona ihtiyacı olduğunu söylemişlerdi. Ömer yanına vardığında Sali ahretin sınırına ulaşmıştı. Öylece yatıyordu. Sağ elini odanın kapısına uzatmıştı; odaya giren herkesin ilk dikkatine çarpan işaret ve ortaparmağı arasına girmiş başparmağıydı. Sali henüz kendindeyken ve oğlanların Ömer'i zamanında bulup getiremeyeceğini düşünüp endişelenirken bu sahneyi hazırlamıştı.

Hayyam, kapıda dururken, Sali'nin gözlerinin ışığı sonsuza kadar sönmeden, dili dudaklarının arasından çıkmadan önce bakışlarının kendisine yöneldiğinden, onu gördüğünden ve tanıdığından emin oldu.

Ama ağzı bakışlarına eşlik edemedi, Sali'nin hayatı ve alay etme becerisi de dahil bütün becerileri sonlanmadan önce, dilinin kırmızı ucu beyaz dudaklarının arasında belli belirsiz göründü. Ömer Sali'nin dilinin tuhaf kırmızılığına şaşırdı. Yatağının yanında duran iki çömlek ve bardaktaki kırmızıyla aynı renkti bu. Henüz akmaya başlamamış kanın kırmızısı.

Ömer'e Sali'nin günbatımından önce dostlarını davet ettiğini, onları beklerken bileklerini kestiğini ve kanı yatağın yanına koyduğu çömleğe aksın diye gevşek bir şekilde bağlattığını anlattılar. Dostları toplanıp yemeye, içmeye başladıktan sonra Sali hayatını içmeyi planladığını açıklamıştı. Sonra da o ana kadar kimsenin farkına varmadığı çömleğe damlayan kanı ciddiyetle bardağına doldurmuş ve tamamını içmişti. Telaşlanan dostlarını sakinleştirmiş, kendisine kulak vermelerini rica etmiş, intihar etmeyi düşünmediğini, bunu yapmayacağını, sadece hayatını içip bitirdiğini söyle-

mişti. Israrla sakin kalmalarını, normal bir şekilde yiyip içmelerini istemiş, ama hiç kimse onun söylediklerini yapmayı başaramamıştı. İkinci ya da üçüncü bardak kandan sonra Sali gücünü yitirdiğini hissetmiş ve Hayyam'a haber yollamıştı. Ama beklediği kişi gelmeyip gücü azalmaya devam edince dostlarından son mesajını not almalarını ve geldiğinde Hayyam'a aynen aktarmalarını rica etmişti: "İkisi de akıyor, hepsi bu. Al sana ispatı."

Hayyam yapacak hiçbir şey olmamasına rağmen uzun süre Sali'nin yanında kaldı. Önüne çıkan herkese yardım etmek istediğini söyledi, ama artık yapılacak bir şey kalmamıştı. Hayyam yine de belki bir şeyler eskisi gibi olabilir, belki bir şeyler yapılabilir diye, ısrarla Sali'nin yanından ayrılmadı. Ama ne biri mümkündü, ne de öteki. Sonunda insanlar, lütfen evine dön, dediler. Ama evde, daha doğrusu evinin önünde rasathanesine giden malzeme ve kitapları taşıyan karavanın saldırıya uğrayıp soyulduğunu söyleyen o delikanlıya rastladı.

Ömer Hayyam'a sorsalar doğmamasının daha iyi olacağını söyleyeceği Şaban'ın 16'sı olan o Perşembe günü işte böyle başlamıştı.

2

Diğer şehirlerde olduğu gibi İsfahan'da da saraya yakın olanlar, memurlar, âlimler, hekimler, yani saray ahalisinden olmayıp, yine de saraya girebilenler pazaryerinde buluşur, buranın hemen yanı başındaki sayısız mekânlardan birinde otururlardı. En meşhur olanlardan birini, annesi ve babası gibi burada doğup büyümüş, ama belki de ataları iki nesil önce Yemen'den geldiği için kendini Yemenli diye tanıtan Basurmecit adında biri işletiyordu. Ailesinden şehrin en iyi yerlerinden birinde bir çayevi miras kalmıştı, ünlü bir çayeviydi burası, ama geliriyle geçinilecek kadar da ünlü değildi, şehrin bir başka mutena semtindeki herhangi bir işletmeden farkı yoktu. Bolluk ve ölçüsüzlük dönemlerinde yeterli değildi bunlar. Böyle zamanlarda sadece iyi olmak yetmez, çok özel bir yer olmak gerekirdi. Basurmecit de işte bu yüzden iki-üç yıl önce Yemen'de ailesini ziyaretten dönerken beraberinde o açık yeşil kahve çekirdeklerini getirmiş, bunlardan yapmaya başladığı, kimsenin daha önce ne gördüğü, ne de tattığı içeceğe herkes bayılmıştı. Basurmecit'in çayhanesi diğerlerinden farklıydı, kısa zamanda, muteber insanların takdirini kazandı, çayhane, sahibinin hayal edebileceğinden daha kısa zamanda da şehrin en bilinen buluşma yerleri arasına girerken, kahve de önemli insanların en vazgeçilmez içeceği oldu.

Çoğu insanın gelip kahve ısmarlamasının yegâne nedeni, Basurmecit'in çırağının büyük bir çuvaldan kaşık kaşık yeşil çekirdekleri çıkarmasını, itinayla tartmasını, ince bir teneke kaba koymasını, sonra Zerdüşt'e tapanların mabetlerindeki gibi kabı sürekli yanan gaz ateşinin üzerinde gezdirmesini, çekirdekleri ısıtmak için ateşe sürmesini izlemekti.

Oğlan kabı hızla yukarı aşağı, ileri geri hareket ettirdiğinde, daha önce bilinmeyen fevkalade bir koku sarardı etrafı. Koyu kahverengi, hatta siyah renk alan çekirdekleri ara sıra karıştırdığında koku daha da kesifleşirdi. Oğlan çekirdeklerin iyice hafifledikleri için yeterince kavrulduğunu düşündüğünde, kontrol ettirmek üzere Basurmecit'in yanına giderdi. Hareketleri yavaş, hantal, koca bir göbeğe sahip, şişman, çoğu zaman suskun, ama konuştuğunda avaz avaz bağıran, yani kısacası gerçek ve ciddi bir beyefendi olan Basurmecit mekânın dibinde alçak bir merdiven basamağında otururken çekirdekleri eline alır, yanmamak için havaya fırlatır, koklar, koyuluklarını dikkatle inceler, bütün bunları yaptıktan sonra kısa bir baş hareketiyle oğlana, devam et, der, çekirdekleri tekrar oğlanın bütün bu zaman zarfında kolunu uzatarak tuttuğu kaba geri koyardı. Onayı alan oğlan tekrar mekânın ön tarafına gider, çekirdekleri granit bir havanın içine koyduktan sonra granit tokmakla döverek ezmeye ve parçalamaya başlardı. Çekirdekleri öğüterek elde ettiği tozu küçük bir bakır kaba koyar, az önce onları kavurduğu ateşin üstünde ısıtır ve üstüne kaynar su dökerdi. Bütün mekânı ve içerideki insanları cennete özgü bir koku sarar (İnşallah daha iyi bir dünyada adil olanları bekleyen ödüllerden biri de budur), bu arada çırağın tekrar ateşin üstüne sürdüğü bakır kaptaki köpük hızla kabararak taşmaya meylederdi.

Hiç taşmazdı ama, tecrübeli oğlan kabı son anda ateşten çekmeyi ve kaynayan suyu kahve kabının başına kadar doldurmayı çok iyi becerirdi. Ama pek çok insan her seferinde onu izler ve köpük kabın kenarından taşacak mı, taşmayacak mı diye heyecanla beklerdi. İtiraf etmeliyiz ki, zamanla adı kahve olarak kabul gören bu yeni içeceği birçok kişi keyifle yudumlarken, birçoğu da, mideye iyi geldiğini, güç toplamaya yaradığını ve ferahlattığını dü-

şündükleri için, gerçek bir keyif almadan içerdi. Ama Basurmecit'in çırağının onu gözle görülür bir keyifle hazırlayışını, ritüellerini, oyunlarını buraya gelen herkes kesinlikle büyük bir keyifle izlerdi.

Ömer Hayyam rasathaneyi inşa eden dostu Feridun'a rastlayacağından emin bir şekilde, Basurmecit'in şehirde herhalde çayhaneyi örnek alarak adına kahvehane denen mekânına doğru yola çıktı. Sokakta, çarşının kuzey kapısından birkaç dakika mesafede karşılaştılar.

Arkadaşını gören Feridun, "Hangi deliğe girdin, dünden beri seni arıyorum?" diye seslendi.

Hayyam gergin bir sesle, "İnşaat malzemesi teslim etmek için mi?" diye sordu.

"Babamı kurtarmak için."

Hayyam küçük bir adımla geri çekildi, şaka yapıp yapmadığından emin olmak istermiş gibi Feridun'u süzdü. Doğruyu söylemek gerekirse, birini kurtarma çağrısı Ömer'e şaka gibi gelmişti, hele de şimdi, kurtarmak için nasıl yardım ettiğini acıyla hatırladığı zavallı Sali vakasının hemen ardından.

Hayyam, Feridun'un şaka yapmadığına kanaat getirdikten sonra, "Ne oldu?" diye sordu.

Feridun, dün sabahtan beri başı ağrıyan babası Mirchond'un hastalık hikâyesini anlatmaya başladı. Çok kötü değildi, daha çok gerçek bir ağrının öncüsü olan bir ağrıydı bu. Kahvenin baş ağrısına iyi geldiği bilindiği için Basurmecit'e giderlerse her şeyin düzeleceğini düşünmüşlerdi. Ama ağrısı artan baba öğle namazını kılmayı zar zor başarmıştı, öyle ki, utanmasa belki de kılmayacaktı. Baş ağrısının başından beri bir şekilde gözleriyle bir ilgisi vardı, önce sanki gözleri az ışıkta zorlanmış gibi gözlerinin üzerindeki bir ağırlıktan şikâyet ediyordu. Öğlene doğru görmek başlı başına bir sorun olmuştu, çünkü az ve bulanık gördüğünü, görmek için büyük bir çaba harcadığını söylemeye başlamıştı.

Feridun bir süre sonra, "Neden kök salmış gibi duruyoruz ki burada, yolda anlatırın sana her şeyi," diyerek arkadaşını kolundan çekti.

At meydanına doğru yürüdüler. Kentin doğu yakasında etra-

fı küçük servi ağaçlarıyla çevrili büyük bir park olan at meydanı son yıllarda moda olmuş, kibirli ve iddialı insanlar hem atlarının, hem de kendilerinin yeteneklerini sergilemek için zaman zaman meydana gider olmuşlardı. Zengin babaların aylak oğulları birkaç yıldır meydanda toplanıp çok eski ama bir o kadar da zor ve tehlikeli bir oyunda yarışıyorlardı. Can sıkıntısını ciddi bir tehdit olarak gören, hiçbir şeyden korkmadıkları kadar canlarının sıkılmasından korkan coşkulu delikanlılar için biçilmiş kaftandı bu oyun:

Mızrağa benzer, ucunda tokmağı olan uzun sopalarla tahta bir top için mücadele ediyorlar, onu toprağa dikilmiş mızraklardan yapılmış kaleye sokmaya çalışıyorlardı. Bu mücadelede attan inmek ve rakibini eyerinden kaldırmak dışında her şey serbestti. Daha bir yıl dolmadan bütün şehir oyunun tutkunu olmuş, at meydanı zaman zaman kendini göstermek isteyenlerin gittiği şehrin en popüler parkı haline gelmişti. Feridun'un ailesinin küçük mülkü bu parkın hemen arkasında, neredeyse parkın bitimindeydi. Yeri çok kıymetliydi evin, ama eski olması da kıymetini artırıyordu ve çok uzun zamandır aileye aitti. Feridun sanki babasının hayatı bire bir buna bağlıymış gibi çılgınca bir tempoyla yürümeye başladı. Ama yine de düzgün ve anlaşılır konuşabiliyordu. Böylece Hayyam, arkadaşının, babasının hastalığı hakkında söyleyebileceği her şeyi yolda öğrenmiş oldu.

Mirchond daha dün, bütün ailenin toplandığı kahvaltı masasında başının ağrıdığından şikâyet etmeye başlamıştı. Ama, acaba günü evde geçirsen daha mı iyi yolur minvalindeki konuşmalara karşı çıkmıştı (Önerinin sahibi Feridun'a, "Beyaz camide yerime geçmek için mi istiyorsun bunu?" diye sormuş, "Ne acelen var? Baban daha ölmedi. Beyaz camideki yerin seni bekler, zaten hep ailemizindi. Şehir hızla büyüse de, yeni itibarlı insanlar türese de kimse elinden alamaz onu," demişti). Böylece baba oğul şehre doğru yola koyulmuş, Basurmecit'in kahvesinin önünde ayrılmışlardı. Babası tanıdıklarla buluşmaya, Feridun da istenen miktarda tuğlayı niye göndermediklerini anlamak için şehrin dış mahallerinden birindeki tuğla atölyesine gitmişti. Öğle namazından hemen sonra baba oğul yine Basurmecit'te buluşmuşlardı.

Yaşlı adamın iyi olmadığı ilk bakışta anlaşılıyordu. Başının ağrısı daha da şiddetlenmiş, eklemlerinde de fena bir ağrı başlamıştı. Ayrıca kaslarındaki hafif kasılmalar da canını yakıyordu. Eklemlerinin güçsüzlüğünden kaynaklanıp kaynaklanmadığını bilemediği için, kahve fincanını tutup ağzına götürmeye de cesaret edemiyordu. (Mirchond kahve fincanının dokunmadan önünde duruyor olmasını, "Bir kıyafetime, ya da Allah korusun, sakalıma kahve dökmek eksikti, hem de insanların önünde," diye açıklıyordu, ama sesindeki öfke ve dehşeti duymamak imkânsızdı.) Bir süre sonra gözlerinde de sorunlar ortaya çıkmıştı, görmekte zorlanmaya başlamıştı. Bir türlü tam anlatamıyordu derdini, tam olarak görmek de değil, başka bir şeydi... İyi göremiyordu, buydu sorun, kısaca buydu işte anlatmak istediği Mirchond'un. Bir nesneyi görüyorum, tanıyorum, mesela masada önümde duranın fındık dolu bir çanak olduğunu anlıyorum. Ya da belki sadece fındık dolu bir çanağın masada durduğunu bildiğim için onu görüyorum ve tanıyorum. Ama sonra çanak hemen bulanıklaşmaya başlıyor, biçimini ve konturunu yitiriyor, yani aslında çanağın kendi değil, gözlerimdeki görüntüsü, diye açıklamıştı Mirchond sonunda.

Feridun sözlerini, "Yani anlayacağın acınacak bir durum," diye bitirdi, "kocaman, hem de dinç ve güçlü bir adam yarım saate kalmadan ahlayan, inleyen birine döndü." Feridun bu yüzden babasının grip olduğunu düşünmüştü. Sadece gribin insanı böylesine kısa zamanda yere vurabileceğini tecrübelerinden biliyordu. Ama çok endişelenmiş gibi davranarak babasını daha da korkutmaya, biraz eğlenmeye, bir taraftan da sabahki asabi ses tonu için ondan intikam almaya karar vermişti..

(Mirchond normalde de evhamlı biriydi, en küçük üşütmeden ya da mide bozukluğundan korkardı, ama Feridun bu sefer çizmeyi aştığını düşünüyordu.) Ayrıca babasının hastalığını önemseyerek ona endişesini ve sevgisini, ama bir taraftan da bir şeyi planlayıp hayata geçirebileceğini göstermek istiyordu. Bu yüzden kahvenin oralarda aylaklık edenlerden birini aile doktoruna göndermiş, hemen Feridunlara gitmesini ve orada onları beklemesini iletmesini istemişti. Kendisi de bu arada babasını eve götürmek için bir

araba bulmaya çalışmış, babasının bu halde ata binmesinin söz konusu olmadığını vurgulamayı da ihmal etmemişti. Eve vardıklarında gerçekten de doktor onları bekliyordu ve çoktan işe koyulmuştu. O da grip olduğunu düşünüyordu, ama hazır gelmişken adamı iyice bir muayene etmeye karar verdi. Önce Mirchond'un idrarını görmek istedi. Sıvıyı uzun uzun inceledi, salladı, ısıttı, bir kaptan diğerine boşalttı, kokladı, kabı çevirdi ve bir süre bekledikten sonra kabın kenarlarında idrar nasıl bir iz bırakıyor diye baktı. Sonunda idrarı üç küçük kaba boşalttı, hepsine yanında getirdiği küçük şişedeki sıvıdan birkaç damla damlattı ve uzun uzun, dikkatle idrarın vereceği tepkiyi izledi. Sonra Mirchond'un gözlerini muayene etti, gözkapaklarını açıp, gözlerine iyice yaklaştırdığı bir mumla ışık tuttu, gözbebeklerinin ışığa tepkisini izledi, gözlerini sağa sola hareket ettirmesini istedikten sonra da el ve ayak tırnaklarını muayene etti, üzerlerine basıp, eski renklerine ne kadar sürede geri döndüklerine baktı, izledi, üzerlerine vurdu ve hastaya, ağrıyor mu, diye sordu.

Uzadıkça uzayan muayene beklenmedik bir kusma ve muhtemelen bunun ve bitkinliğin neden olduğu titreme krizleriyle kesildi. Karnın sıradan elle muayenesi bile çok uzun sürdü, çünkü hasta üstündeki örtü kısa bir süreliğine kaldırılınca bile üşüyordu. Muayene işkencesi bitince doktor hastaya sıcak süt verilmesini ve sıcak tutulmasını salık verdi ve ilk kez böyle bir vakayla karşılaştığı için hiçbir şeyden emin olamadığını ekledi. Bu şekli ve yoğunluğuyla Mirchond'un şikâyetleri bildiği bir hastalıkla örtüşmüyordu. Doktor, bozulmuş bir şey yendiğinde ya da insan kendini karnı ağrıyacak kadar zorladığında kusma ve kasılmaların normal olduğunu, ama böyle bir durumda baş ağrısı, eklem ağrıları ve görme bozukluğu olmadığını, çünkü karın ağrısı ya da bozuk yemeğin gözleri etkilemediğini, kusan birinde görme bozukluğunun da olmasının büyük bir ihtimalle zehirlenmeye işaret ettiğini, böyle bir durumda zehirlenmeye karşı tedavi uygulanabileceğini, ama baş ve eklem ağrılarının zehirlenmekten çok gribe işaret ettiğini söyledi. Üstelik zehirlenme önce idrarda çıkardı, oysa hastanın idrarı bir çocuğunki kadar temiz ve sağlıklıydı. Zehre maruz kalmış bir vücutta böyle bir idrar olmazdı ve bu yüzden ona zehirlenme tedavi-

si uygulaması söz konusu değildi. Titremeye eşlik eden baş ağrısı normaldi, grip ya da üşütmeye işaret ederdi, ama hastanın karnında yumru ya da şiş yoktu, yaralanmamış olduğuna göre, kusmanın bunlarla ne ilgisi olabilirdi ki?

Bu yüzden tedaviye başlamakta acele etmeyeceğini, söyledi doktor. Yanlış tedavinin öldüreceği, hastalığın öldüreceğinden daha kesindi. Ve tek doğru tedavinin dışındaki bütün tedaviler de yanlıştı. Buna karar vermenin tek yoluysa hastanın nesi olduğunu bilmekti. Kaynar süt ve sıcağın hastaya kötü gelmesi zordu, bu bir yanlış tedavi değil, geçici bir yardımdı. Asıl tedavi hastalığın ne olduğu anlaşıldığında başlayacaktı. Doktor, idrarı kokulu ya da kırmızı olsaydı iltihabik bir durumdan, idrar yolları iltihabından, alt karında ağrılar olsa apandisit iltihabından emin olacağını, ama idrarın temiz olduğunu, hastanın karnının değil, başının ağrıdığını söyledi. Kim ne anlayabilirdi ki bunlardan?

Doktor akşam yeniden uğrayacağını söyleyip gitti. Ama Feridun hemen Hayyam'ı alıp getirmesi için birini gönderdi. Son gece yatsı namazından hemen önce söz verdiği gibi bir kez daha gelen doktor hastalık yatışmaya başladığı için sıcak süte ve hastanın sıcak tutulmasına devam edilmesini istedi. Hastalığın er ya da geç karar verip belli bir yöne doğru seyredeceğini, o zaman kendisinin de o yönü takip edeceğini, doğru tedaviyi uygulayacağını açıkladı ve gelişmelerden memnun olduğunu söyledikten sonra gitti. Ama ertesi sabah geldiğinde hastayı çok daha kötü durumda buldu ve hiçbir şey bilmediğini, anlamadığını itiraf etmek zorunda kaldı. ("Bu, bir kavşakta, hem sağa hem de sola gitmeye karar vermek gibi," diye özetledi.) Yapılacak tek şeye, yani hastayı rahatlatmaya devam etmeyi salık verdi, hastaya sıcak süt verilmeye devam edilsin, dedi ve öğleden önce uğrayacağını söyleyerek gitti. Feridun bunun üzerine Hayyam'ı kendi aramaya karar verdi.

Hastalığın hikâyesini dinleyen Hayyam, doktor olarak ona güvenen Feridun'u uyarması gerektiğini düşündü. Bütün büyük doktorları okumuştu tabii, El Razi'yi, İbni Sina'yı, Ebu Kasım'ı neredeyse ezbere bilirdi, ama şifa sanatının uygulamasıyla çok ilgilenmemişti, çünkü kendi istidadı da, harici şartlar da onu matematiğe ve astronomiye itmişti. Feridun onun, Ömer Hayyam'ın, baba-

sına tecrübeli bir doktordan daha çok yardım edebileceğine inanıyorsa şayet, bu beklenti akılcı nedenlerden çok, Feridun'un dostuna duyduğu güvenden, sevgiden ve buna benzer şeylerden kaynaklanıyordu.

Sol tarafta, yoldan biraz ilerde büyük bir inşaat alanı uzanmaktaydı. Selçuklu İmparatorluğu'na yakışır yeni, büyük bir Sultan Meydanı yapılıyordu burada. Bir süredir kendini Bağdat'la mukayese etme hırsına kapıldığını gizlemeye çok da itina göstermeyen İsfahan'ın gelecekteki kalbi olacaktı burası. Kısa bir süre öncesine kadar burada bulunan, genelde küçük müstakil evler yerlerini yeniye, zengin ailelere ait bahçeli saraylara, yaptıranın zenginliğini ve gücünü gösteren camilere, sanki tek tek insanları, aileleri cemaatin menfaati için ezmeye karar vermiş, her yerden pıtrak gibi yükselen okullara ve başka vakıflara terk etmişti.

Bu yüzden arazide eski evlerden kalan tuğla ve kiremit tepecikleri ve seramikle kaplı ana kapısı için böyle beş eve yetecek tuğla kullanılan görkemli bir saray yükseliyordu. On adım ilerde yarısı inşa edilmiş bir binadan biraz fazlası, birbirlerine yaslandıkları için ayakta kalan birkaç duvar, hemen yanı başlarında ise Bağdat'ın dünyaca ünlü Nizamiye'siyle yarışmaktan çekinmiyormuş gibi yükselen yeni bitmiş bir okul vardı. Bütün bu yıkılan evlerdeki hayatlara ne olmuştu peki? Biçimleri nereye gitmişti, izleri nerede gizliydi? İçinde gizlendikleri evler yıkıldığında kaybolan oyuncaklara, yeri değiştirilen bıçaklara ne olacaktı? Bu oyuncaklar için, bıçaklar için akıtılan gözyaşları, bu evlerin şahit olduğu korkular, hastalıklar, aşklar ve kavga dövüş ne olacaktı? Hiç var olmamışlar gibi yok olmaları mümkün değildi, çünkü mantık, hiç iz bırakmadan yok olmalarının imkânsız olduğunu söylüyordu. Öyleyse kalıntıları neredeydi, ne gelmişti başlarına? Ev yıkıldığında, tuğlalar etrafa saçıldığında ya da yeni bir binada kullanıldığında, aralarındaki harç kalıntıları kazındığında ya da başka bir şey için kullanıldığında ne oluyordu? Buralarda bir zamanlar yaşanan hayatlar ve hatıralar eskisinin yerine inşa edilen, bir zaman sonra burada yaşanacak huzursuzlukların, uykusuzlukların ve yıkımın kaynağı olarak yeni binalara mı taşınıyordu?

Bir köşesi tamamen yıkılmış bir evden çıkan siyahlara bürün-

müş iki kadın, etrafı kolaçan ettikten sonra inşaatı süren yandaki binanın köşesini dönüp gözden kayboldular.

Rüzgâr darbeleri kadınlardan birinin siyah çarşafını sanki kadın özellikle yapıyormuş gibi düzenli hareketlerle bir şişirip, bir bedenine yapıştırıyordu. Çarşaf bir dış kuvvetin etkisiyle adeta bir zorunlulukmuş gibi nefes alıp veriyor ve dans ediyorsa, öbür kadının çarşafı neden hareketsizdi? Nasıl oluyordu da rüzgârın kör gücü bir kadının çarşafını kıpırdatmazken, diğerininkine nefes aldırıyor ve dans ettiriyordu?

Feridun uzun bir suskunluktan sonra, "Evet, nedir fikrin?" diye sordu.

"Neyle ilgili?"

"Yaşlı babamla tabii ki."

"Onu görmeden, dinlemeden ne söyleyebilirim ki?"

İnşaat alanının görünümü Hayyam'ın canını sıkmıştı. Belki de bu yüzden cevabında bir öfke titreşti. Titreşmek denirse buna tabii, duygularının sesine ve melodisine yansıyan sadece kendi düşüncesi değilse. Yıkmadan yapmayı öğrendiğimiz gün kendimizle ilgili iyi şeyler düşünmeye de hakkımız olacak. Hayyam'ı saray astroloğu olarak Veziriazam Nizam-ül Mülk'e öneren hocası ve hamisi Ebu Tahir bu minvalde bir şeyler söylemişti. Birinden aldığımızı, öbürüne hediye ediyoruz. Birini yıkıyoruz ki, öbürünü inşa edelim. Sadece biri gerilediği için diğeri ilerleyebiliyor – her şeyi yeniden pay ediyoruz sadece, elimizden gelenin hepsi bu, ama başarılı olduğumuzu iddia ediyor, hiç çekincesiz methediyoruz kendimizi. Ebu Tahir haklıydı kuşkusuz, ama bu, oluşan meydanın o anda Hayyam'da yarattığı bıkkınlığı açıklamıyordu. Neden bugün tek gördüğü, yıkılan evler, bir zamanlar yaşanan hayatların ve yıkıntılarda gezinen insanların kalıntılarıydı? Neden gelecek için iyi şeyler vaat eden oluşmaktaki şeyleri görmüyordu gözleri?

Ve gördükleri, neden böylesine canını sıkıyordu?

"Her yer inşaat alanı oldu," dedi ve eliyle Sultan Meydanı'nı işaret etti. "Şehir çılgın gibi büyüyor."

Feridun, "Orada benim de iki inşaatım var," dedi. Ama ses tonu, cevabında gururun mu yoksa endişenin mi ağır bastığını ele vermedi.

İki arkadaşın yürüdükleri büyük caddeye açılan sokakların birinin köşesinden çıkagelen Ebu Said onlara yöneldi. Şehir merkezine gidiyor olmalıydı. Ne çok zengin, ne de çok yoksul biri olduğu için şehrin bu bölgesinde ne aradığını soran Feridun'a, sabun imalatçıları loncasından geldiğini, onlarla sık sık buluşup, hasbıhal ettiğini söyledi. Prens Seydo'yu sabun imal eden yoksul insanların arasında düşünmek zordu. Böyle cemiyetlere girip çıktığını ikisi de bilmiyordu. Feridun'un ağzından, nereden buldun onları, diye bir soru çıkıverdi. "Sadece sizinle görüştüğümü, gözümün sadece sizi gördüğünü mü sanıyordun? Sabun imalatçılarıyla da arkadaşlık ederim ben biraderim, sepicilerle de, onların imana ve iman hakkında konuşmaya ihtiyacı var, sizde ise, varsa yoksa şakalaşma, dalga geçme."

Hayyam, "Sali'den haberin var mı?" diye sordu.

Ebu Said, "Tabii var, iyi haber çabuk yayılır," diye yanıtladı.

Hayyam tekrar, "Ne yapmamız gerekiyor şimdi?" diye sordu.

"Cenazeye hazırlanacağız."

Hayyam ısrar etti: "Ben ikimizi kastettim, olanlar bizim de suçumuz."

Ebu Said haykırdı: "Sakin ol üstat, sakin ol birader, Allah akıl fikir versin sana. Senin de suçun var, öyle mi? Ufaklık senin uğruna intihar etti, öyle mi? Aynaya bak bir biraderim, ama dürüst ol, iyicene, dürüstçe bak ve söyle bana, senin için şu caddeyi karşıdan karşıya geçecek tek bir kişi var mı bu dünyada? Altın bir kaftanın bile yok senin ve biri kalkıp senin için bileklerini kesecek ha? Ah cancağızım, ah!"

"Peki ama olan biteni nasıl açıklamalıyım? Sen açıklayabilir misin, var mı kabul edebileceğimiz, delil mahiyetinde bir açıklaman?"

Ebu Said cevap verdi: "Üstat, buranın toprağı kuru ve soğuktur. Onu nemlendirmemiz ve ısıtmamız lazım. Belki de bunun için yaratıldık ve buraya gönderildik. Ama toprağı nemlendirmek ve ısıtmak için kanını, gözyaşını, terini ya da sidiğini akıtmak zorundasın. Herkes kendinde en çok olanı verir."

"Yetiyor mu bu sana?"

"Sen daha fazlasını ver bana."

Hayyam hiç konuşmadan Ebu Said'in önünde durdu ve deli gözlerle yüzüne baktı. Hayata öfkeli bu adam ve öfkesini insanların üstüne boca ediyor. Sali'nin ölümü onu itiraf etmeye hazır olduğundan daha çok sarstı belki de. Önemli olan onun bana ya da benim ona daha fazla açıklama sunmam değil, aklımızın yatacağı, ruhumuzun tahammül edebileceği bir açıklama bulmak. Söyledikleri mantıklı, ama dayanağı yok. Beni Allahın yaratmış olması, fevkalade iç ve dış duyularla donatmış, bana ruh ihdas etmiş olması, sonra da sadece nemlendirmek ve ısıtmak üzere kâinatın üzerine akabilmem için onu anlamaya çalışmakla vazifelendirmiş olması mümkün değil. Bu kadar malzeme ve bilginin bu kadarcık basit bir iş için israf edilmesi, hayır, sarhoş bir celep bile yapmaz bunu, değil ki yeri göğü yaradan yapsın.

Ebu Said'in söyledikleri günah ve çılgınca şeyler. Ama Sali az önce böyle son bulmadı mı? Damarlarındaki neredeyse görünmez iki kesikten su dolu bir körük gibi hayatı akıp gitmedi mi? Yaradan o, her şeye fazlasıyla sahip; tek sahip olmadığı dert ve tasa; bu bolluk içinde neden tasarruf etsin, neden ekonomik varlıklar yaratsın? Ondan makul davranmasını beklediğim, mantık ve matematiğin kaynağının o olduğuna inandığım için mi? Aslında ona hiçbir sorumluluk yüklemiyorum. Benim anladığım kanunlarla uyumlu olmasını bekleyerek ya da benim beklentilerimin, bildiklerimin ve duygularımın ona bir sorumluluk yüklediğine inanarak bir mantık hatası yapıyorum. Ebu Said belki de bu yüzden böylesine yılgın, korkmuş ve dehşete düşmüş gibi... Ya da bunun gibi bir şey. Ebu Said, Hayyam'ın uzun uzun susmasından da rahatsız olmuş, sonunda da öfkelenmiş gibiydi.

"Bir önceki gece Yezdigirt'teki halini görmedin mi? Yürürken ne halde olduğunu fark etmedin mi? Nasıl edeceksin ki? Rakamların yanında acılara yer yoktur."

Hayyam, Ebu Said haklı olsaydı keşke, diye düşündü ya da en azından kendisi, Hayyam, Ebu Said olsaydı. Ama daha da iyisi prenslere özgü lütfuyla mistik umursamazlığı dışında ikna edici bir şeyler, bir kanıt ya da iyi bir delil sunması olurdu. Bu iddia doğru bile olsa, altın kaftanla Sali'nin nasıl yürüdüğü arasında mantıklı bir ilişki yoktu. Ama iddianın doğru olup olmadığını bilemi-

yorduk, Ebu Said'in varlığı pek çok şeye aynı gözle bakmaya neden oluyordu.

Feridun Hayyam'ı kolundan çekiştirerek, "Yürümeye devam etmezsek, yaşlı babamı hayattayken göremeyeceksin," dedi. İki arkadaş o sırada zaten yanlarından ayrılmış olan Ebu Said'le vedalaşmadan at meydanına doğru ilerlediler.

3

Mirchond'un iki gün içinde bu kadar değişmiş olması ürkütücüydü. Hayyam iyi tanırdı onu ve tarif edecek olsa, oğlunun babasından söz ederken kullandığı sözcüklerle, güçle, sağlıkla, yaşam sevinciyle dolup taşan biri olduğunu söylerdi. Kırlaşmış sakalını ve saçlarını gizlemediği gibi, onlardan, belki de doymak bilmez enerjisini ve diriliğini vurguladıklarının bilinciyle söz ederdi.

Bunun dışındaki her şey onun kendini sahnelemesiydi. Onu iyi tanıyanlar hayatı boyunca görünmek istediği gibi göründüğünü, en büyük sorunun da bunu en mükemmel şekilde becermesi olduğunu söylerdi. Mirchond bir dehkandı, eski bir İran taşra soylu sınıfının soyundandı, binyıllık bir geleneğin yorgun bir savunucusu ve muhafazakâr bir insan olduğunu söylemek için hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Bu geleneğin eseri olduğunu en kusursuz şekilde sergilerdi. Konuşmalarında taşra hayatından hikâyeler eksik olmazdı. Örneğin uzun bir mücadeleden sonra boynuzlarından yakaladığı genç bir boğayı nasıl yere serdiğini anlatırdı. Anlatmayı daha da çok sevdiği bir başka hikâyede, imparatorluğun ne kadar yüce ve güzel olduğunu hararetle anlatan bir vergi memuruna cevap verirken, imparatorluk güzel ve yüce, ama benim soğanlarım daha güzel ve daha iyi, sözleri ağzından dökülüvermişti. Bu hikâyeyi her anlatışında keyiften yüzü al al olur, kafası karışıp korkan

vergi memurunun yüzünü de en ince ayrıntısına kadar anlatır, peşinden kendi düşüncesini açıklar, bu ülkenin bir evladının olaylara işte böyle baktığını, kendisinin de bu ülkenin bir çocuğu, bir insanı olduğunu, bunu değiştirmenin mümkün olmadığını, hele de bu seçimi kendisi yapmadığı için onun hiçbir şey değiştirmeyeceğini, ama seçme şansı olsa da şimdi neyse o olmayı yeğleyeceğini eklerdi.

Bir gün ikinci karısı Fitna'nın onu modern meslek sahibi insanlar gibi zengin olmamakla suçlayarak, daha zengin bir tüccarın karısının mücevherleriyle kendisininkilerin karşılaştırılamayacağını söylediğinde, ona çiçek açan bir şeftali ağacını göstererek, hangi mücevheri bununla karşılaştırmak mümkün, diye sorduğunu daha da keyifle anlatır, sonunda karısına "Senin mücevherlerin de böyle kokuyor," dediğini ekler, bu hikâyeyi her anlattığında, işte konuşmanın sonunda bunu söyledim, diye vurgular ve bakışlarını aniden yere indirip, o zaman şeftali ağaçları çok güzel açardı, sanki benim hatırım için her zamankinden güzel açardı, derdi.

Oysa Mirchond'un zihnindeki taşra hayatına dair görüntülerde, onun gücünü ve ataklığını genç bir aygırla ya da vahşi bir eşekle olduğu kadar güçlü bir rüzgâr ya da bir ilkbahar fırtınasıyla eşdeğer tutanlar ağırlıktaydı. Gücü öylesine görünür ve şüphe götürmezdi ki, bir buçuk yıl önce, Hayyam İsfahan'a gelmeden kısa bir süre önce, genç ve sağlıklı bir kızı üçüncü karısı olarak aldığı için çevresinde alaycı yorumlar bile yapılmamıştı. Tabii onaylanmamıştı da bu tutumu, ciddi ve saygın erkeklerin hangi durumda üçüncü kere evlendiğini herkes biliyordu. Ama Mirchond evlendiği için suçlanmadığı ya da alay edilmediği gibi, insanlarda saygıyla karışık bir anlayış ve kıskançlık benzeri bir şey yaratmıştı.

Mirchond ne yaparsa yapsın, imajını zarar görmekten koruyabiliyordu.

Yaptıkları yarattığı imaja aykırı olduğunda bile insanlar bunun doğru olduğuna inanmak isterdi. Toplumda herkes için ideal bir dehkan, İran geleneğinin muhafazakâr bir bekçisi, topraktan geçinen, toprakla yaşayan, bir sürü tüccara borç para verdiği, tüccarın kârından kendine düşen payla birlikte borcunu geri aldığı bilinirdi gerçi, ama buna rağmen kendisi ticarette ve insan davranışların-

da hızlı değişimleri reddeden biriydi. Öz oğlu müteahhit olmasına rağmen konuşmalarında, tüccarları, tefecileri, işadamlarını ve memurları küçümsemeyi başarır, ayrıca bunu çok sık ve severek yapardı. Topraktan ve işinden yaşadığını, başka bir şeyden hayatını kazanmayı da düşünmediğini, çünkü bir kez toprağın çocuğu olduğunu, hem de atalarının on beş nesildir işlediği o bir avuç toprağın insanı olduğunu anlatmakta hiç kimse onunla boy ölçüşemezdi. Anlaşılan insanların Mirchond'un kendini büyük bir keyif ve beceriyle sunduğu, bunu dile getirdiği, hem de yaptığı gibi dile getirdiği gerçek bir dehkana çok ihtiyaçları vardı ve bazen söylediği kişi olmadığını ele verdiğinde, bunu anlamamakta direniyorlardı. Doğrusu anlamaları için hiçbir neden de yoktu. Zira Mirchond onların ve zamanın ihtiyacı olan şeyi çok iyi temsil ediyordu. Ondan yaptıkları, en azından olmasını istedikleri şey yeteri kadar iyiydi zaten.

Hastalığın Mirchond'u elden ayaktan düşmüş yaşlı bir adam yaptığını söylemek abartılı olurdu, ama öylesine zayıflatmıştı ki, her hareketinde vücudundan fışkıran o gücünden eser yoktu artık. Gözlerinin etrafındaki derin halkalarla, kireç gibi yüzüyle, güçsüz eklemleri ve titreyen sesiyle aslının sadece bir gölgesi gibiydi.

Hayyam hastaya bakmadan önce hizmetkârlardan birini eczacı ile aktardan alınacakların listesiyle çarşıya gönderdi. Ardından Mirchond'la uzun bir konuşmaya girdi. Yaşlı adam bütün sorulara onu tanıyanların neredeyse incitici diye nitelendireceği çocuksu bir dikkatle ve sabırla uzun uzun cevap verdi. Hastalık iyileşmeye yüz tuttuğu için muayene sorunsuz geçti. Hayyam muayene sırasındaki tespitlerini ve Mirchond'un söylediklerini not aldı. Sonra başka bir kâğıtta tek tek bilgileri önemlerine ve benzerliklerine göre gruplara ayırdı. Kâğıdın tepesine, "kusma-kramplar-görme bozukluğu", sol altına, "baş ağrısı", sağa, "kötü rüyalar" yazdı. İlk kâğıtta artakalanları bu başlığın altına ekledi ve bilgileri gruplara ayırdı, sonra tek tek bütün notlarını çizgilerle birleştirdi, değerlerini, anlamlarını ölçüp biçiyormuş gibi uzun uzun düşündü. Hayyam notlarını düzenlemeyi bitirmek üzereydi ki, hizmetkâr siparişlerle geri döndü. Hastaya terlesin diye sıcak süt hazırlanmasını isteyen Hayyam hastadan idrar ve tükürük örneği aldı. Beden

sıvılarını bir tüpten öbürüne aktardı, ayrı ayrı tüplere hepsinden küçük bir miktar koydu, üzerlerine hizmetkârın çarşıdan getirdiği küçük şişedeki sıvıdan birkaç damla damlattı, salladı, karıştırdı... Şişedeki sıvıyı damlattıkça tüplerdeki vücut sıvıları renk değiştirmeye başladı. Hayyam çalışırken odaya adeta ölüm sessizliği çöktüğünden birkaç kez tüplerin içinden fışırtılar duyuldu. Bunun dışında duyulan tek şey Hayyam'ın yeni notlar alırken çıkardığı homurtuydu.

Mirchond'un yüzünde ilk ter damlaları belirdiğinde Hayyam küçük bir spatulayla yüzündeki, koltukaltlarındaki ve göğsündeki teri sıyırıp tüpe aktardı. Uzun süre bunlarla uğraştı. Küçük şişelerden birindeki tuhaf kokulu sıvıyı tüpe eklediğinde ter parlak sarı bir renge dönüştü. Hayyam iç geçirdi, sarı renkli sıvının bulunduğu tüpü bıraktı, kalem ile not aldığı kâğıdı eline aldı, bir şey daha ekledi ve düşüncelere daldı. Uzun uzun düşündükten sonra bakışlarını yerden kaldırdı ve etrafına toplanan aile fertlerine bakmadan, "Tecrübeli bir doktorun iddiasını çürütmek beni çok rahatsız ediyor, ama Mircond zehirlenmiş," dedi.

"İltihap değil," diye vurguladı. "Bunu ilk yazan Er-Razi'dir. Sonra İbn-i Sina test etmiş ve ispat etmiştir ki, kusma, kramp ve görme bozukluğu zehirlenmenin kesin işaretleridir. Biri zehirlendiğinde bunlar görülür ve çoğu zaman da bir arada görülürler. Ateşi yok, o halde iltihap olamaz. İltihap ateş yapar. Deride soğuk bir nokta varsa, vücudun içinde, soğuk yerin tam altında ateşe neden olan bir iltihap olduğundan emin olabilirsin. Mirchond'un bedeninde soğuk bir yer yok. Alnına, koltukaltlarına, kulaklarına dokunun, gözlerine bakın, hiçbir yerde ateşi olduğuna dair bir emare yok. Her şey baş ağrısıyla başlamış ki bu bir iltihaplanmanın işareti olabilirdi. Ama baş ağrısı gözlerinin içinden ve gözlerin arka bölgesinden başlamış, orada da kalmış ve şiddetlenmiş. Bu ağrıyı iltihapla değil, görmeyle irtibatlandırıyorum ben, yani bir şekilde gözlerle alakalı ve bu da bir zehirlenmeye işaret ediyor.

Hayyam hemen hastaya kurutulup öğütülmüş yapraklardan yapılan sinirotu tozu ve temiz suda pişirilmiş pancar yemesini söyledi, bunlar zehirlenmeye iyi gelir, dedi. Hastaya iyi gelebilecek bir başka tedavi konusunda tereddüt ettiğini, bu tedavinin zehirlen-

menin aşamasına göre durumunu kötüleştirebileceğini, hatta hastanın ölümüne yol açabileceğini vurguladı. Her şeyin zehrin kana karışıp karışmadığına bağlı olduğunu belirttikten sonra, bacaklara, doğrusu dizin altından ayaklara kadar sıcak su banyosu yapmak istediğini, böylece Mirchond'un terleyeceğini ve terle birlikte vücudun zehrin bir kısmını atacağını, ama aynı anda banyonun kanla beraber zehrin vücuda yayılmasını da hızlandıracağını, çünkü zehri vücudun her bölgesine taşıyanın kan olduğunu ve zehirlenmenin dozunu artıracağını söyledi. Sonunda tuz ısıtılmasına ve hastanın vücudunun alt kısmına bununla kompres yapılmasına karar verdi. Böylece sıcak banyonun iyi etkilerinin tamamının, kötü etkilerinin sadece küçük bir kısmının ortaya çıkacağını düşünmüştü.

Mirchond'un hayatta kalma mücadelesi bu şekilde başlamış oldu. Üç karısı da hastanın başucundaydı. O güne değin evin ve ailenin temel direği ve en yaşlısı olan ilk karısı Hind, varlığıyla yokluğu anlaşılmayan, sessiz ve çekingen ikinci karısı Fitna ve dış görünüşü itibariyle Mirchond'un oğlu Feridun'dan daha küçük gösteren en genç karısı Şirin. Yatağın başında Feridun gibi ilk karısından olan kızı Sukayna ile uzun zamandır ailenin ferdi sayılan iki yaşlı hizmetkâr kadın da duruyordu.

Komşu evlerden sürekli birileri gidip geliyordu, görüştükleri ailelerden bir ya da iki kadın, bazen yardım etmek isteyen bir karı-koca, Mirchond'un bir gün sonra ava gideceği iki komşu da buradaydı. Burada toplanmalarına neden olan umudu gerçekleştirecek kişi olarak Hayyam ilginin merkeziydi tabii. Herkes ona bakıyor, koşup tuz ya da bir kap kor ateş getirmek, tuzun nasıl ısıtılacağını, hastaya nasıl kompres yapılacağını anlamak, sürekli susayan hastaya su getirmek, genç üstadın alnını silmek üzere gülsuyu bulmak, velhasıl Hayyam'ın işini kolaylaştırmak ve onu rahat ettirmek için küçük bir işaretini bekliyorlardı. Mirchond akşama doğru uykuya daldı. Herkes rahat bir nefes aldı, çünkü her şey, hastanın hayattan koptuğu ya da yitip gittiğine değil, gerçekten uyuyakaldığına işaret ediyordu. Nihayet kendileri için bir şeyler yapma zamanı gelmişti. Hastanın yatağı başında bir şeyler yiyip çay içtiler ve –tam başaramasalar da– konuşmaya çalıştılar. Hayyam ahlakın ve terbiyenin ne

gerektirdiğini çok iyi bilmesine rağmen, dostunun ailesindeki kadınlara bakmama çabasında başarısızdı. Hayatında ilk kez ondan çok büyük bir şey bekleyen bir grup insanın merkezindeydi. Üstüne üstlük grup sadece haklarında hiçbir şey bilmediği kadınlardan ibaretti ve bu yüzden onlarla konuşmakta güçlük çekiyordu. Kadınlar yatağın ucuna ilişmiş, uyumayı akıllarının köşesinden geçirmeden zaman zaman tek tük bir şeyler söylerken, Mirchond gecenin bir saatinde gözle görülür şekilde güçlenmiş olarak uyandı. Yemek istedi, kadınları kendisini bir parça tatsız tuzsuz pancarla baştan savmakla suçladı, uykusunu alıp gücüne güç katarak ayaklandığında kendisine eziyet edenlerle hesaplaşacağını söyledi. Sonra herkesi yatmaya gönderdi ve gözlerini kapadı.

Odadaki herkes önce sevinçten olduğu yerde kalakalmıştı, sonra birden hareketlenmeye ve neredeyse aynı anda aralarında konuşmaya başladılar. Kadınlar Hayyam'a hayır duası ettiler ve Mirchond'un diğer karıları ve hizmetkârlar tarafından adıyla ya da "birinci" sıfatıyla anılan ilk karısı Hind, bundan böyle onun için biricik oğlu Feridun'la Hayyam arasında hiçbir fark olmadığını söyledi. Tesadüfi bir başarıyı kendisine atfettikleri için utangaç ve mahcup olan Hayyam herkese teşekkür etti. Kuşkusuz çok mutlu olmuştu, ama bir taraftan kekeleyerek, aslında hastaları tedavi etmediğini, ilk kez şimdi bir hastaya baktığını açıklamaya çalıştı. Kısa bir süre önce Er-Razi'den başlayarak çağdaşlarına kadar tıp ilminin bütün büyük hocalarını okumuş olmasının mutlu bir tesadüf olduğunu, onların tecrübelerinin ve tavsiyelerinin hâlâ aklında olduğunu söyledi. Tecrübesizliğinin de işe yaradığını, gerçekte bu sayede hocalarının kitaplarında okuduğu açıklamaları daha iyi görüp anladığını söyleyerek kendini savundu... Bazen az bilmenin işe yaradığını söylediğinde odada kristal bir şişenin tuzla buz olmasını andıran bir kahkaha koptu. Herkes dönüp Mirchond'un, o içten kahkahayı atan kızı Sukayna'ya baktı. Genç kız yerinden fırladı ve Hayyam'ı öptü. Sonra yanından uzaklaştı, bakışlarıyla Hayyam'ı ölçüp biçtikten sonra, "Şuna bakın, ne tuhaf adam!" dediğinde odanın dört bir yanına yayılan bir kahkaha tufanı koptu.

Hayyam yüzünün alev alev yandığını hissetti. Tuhaf olduğunu biliyordu, ama bilmediği, ne kadar tuhaf olduğuydu.

Nasıl göründüğünü gözünün önüne getirmeye çalıştı, en azından diğerlerinin o anda kendisini nasıl gördüklerini, nasıl bulduklarını tahmin etmeye çalıştı, ama başaramadı. İnsanın en azından bazen, en azından belli durumlarda kendini içeriden ve dışarıdan görebilmesinin, mesela şu anda Sukayna'nın kendisini nasıl gördüğünü görebilmesinin ne kadar iyi olacağını düşündü. Sonra aslında bunun da iyi bir çözüm olmayacağından korktu, çünkü diğerleri de onu dışarıdan görüyordu, ama sadece Sukayna ona gülmüştü, demek ki diğerleri onu tuhaf bulmamıştı. Hayatın boyunca kendini sadece bir açıdan gördüğün için zavallısın. Ne doğru bir bilgiye ulaşabilirsin bu şekilde, ne de herhangi bir şeyi idrak edebilirsin.

Hind oturduğu yerden kalktı, yatma zamanı geldiğini, hastanın zaten uyuduğunu, kendilerinin de biraz uzanabileceğini, orada dururlarsa hastanın uyumasına ve iyileşmesine mâni olacaklarını söyledi. Böylece Hayyam'la Feridun hastanın yanında kaldı, diğerleri dağıldı.

Cuma sabahı Mirchond hâlâ uyuyordu. Feridun Hayyam'ı araziyi göstermeye ve biraz yürümeye davet etti. İç avluya ve bahçeye girmeyip dışarıya, ana girişin önüne çıktıktan sonra köşeden sola döndüler ve ana binanın sol kanadı boyunca yürüyüp, binanın sonuna yaklaştıklarında duvardan ayrılarak bahçede ağaçların olduğu yere yöneldiler. Feridun yolda dostuna, saygın ve tecrübeli bir doktorun teşhisinin aksine, Mirchond'un zehirlendiğini söylemeye nasıl cesaret ettiğini sordu.

"Tam da bu yüzden," dedi Hayyam, "belki de her tecrübeli doktorun yapacağı gibi o da Mirchond'un zehirlenmediği iddiasını idrarına bakarak teşhis etti.

Ve yüz vakadan doksan yedisinde haklı da çıkardı. Çünkü doktorlar genelde vücuda giren zehir bileşimleriyle karşılaşır, bu tür zehirler idrarda çıkar ve görme bozuklukları zehirlenme vakalarında son safhada görülür. Bir istihracı gerçekten anlamak için en azından bu istihraca giden yolu, yani istihracı yapan kişinin mantığını anlamak gerekir. Zira bir hüküm ya da istihraç ile, bunu dile getiren kişi, yapıldığı an ve koşullar ve nihayet bu kişinin karakteri ve tecrübeleri ayrılmaz bir bütündür. Çünkü biz dünyadaki

pek çok olasılığın sadece tecrübemizin, karakterimizin, bilgimizin gösterdiği çok az bir parçasını görebiliyoruz... Yani dünyanın sadece bize kendini gösteren bölümünü görüyor ve anlıyoruz ve sadece bu kısımla ilgili hükme varabilir, sadece onlardan bir istihraç yapabiliriz. Yani, neyi arıyorsak onu buluyoruz desem yeri var..."

Feridun öfkelendi: "Basit bir soru sormuştum sadece."

"Ben de sorunu yanıtladım. Doktor idrarda zehrin izini aramış ve bulamayınca, babanın zehirlenmediği çıkarımını yapmış. Neden peki? Çünkü normalde sadece zehirli maddelerin bileşiminden oluşan ve idrarda tespit edilebilen zehir türleriyle karşılaşmış. Tecrübesi yüzünden, burada Er-Razi'nin zehirler ve zehirlenmelerle ilgili çalışmalarından bildiğimiz, sadece tek bir zehir türünün söz konusu olduğunu unutmuş. Oysa kaynağı ve etkisi farklı yüzlerce, binlerce zehir var. Hayatın terk ettiği, çürümeye başlayan her insan vücudu zehre dönüşür.

Vücut, aldığı her gıdayı zehre dönüştürebilir ya da yolunda gitmeyen bir şey olduğunda kendisi zehir üretebilir. Ama bu zehirler idrarda çıkmaz, terde ve tükürükte iz bırakırlar. Bir *zerre*, canlı vücudun en küçük parçası, bizzat zehir olan, hem de güçlü zehirler olan küçük parçaların bir bileşenidir. Allahın inayetiyle bir bütün olarak yaratılmışlardır ve onları yine ölümcül etkilerinden kurtaracak tek şey Allahın inayetiyle hayatın soluğudur. Çok ağır bir zehirlenme için, bir gün önce ölmüş, ısıdan, ışıktan ve temiz havadan mahrum kalmış bir hayvanın etini yemek yeterlidir."

"Babam kadavra eti mi yemiş, demek istiyorsun?"

"Hayır, Allah korusun. Er-Razi'nin anlattığı bir vakadan söz ediyorum."

Feridun rahat bir nefes alıp, "Neyse," dedi, "işte geldik."

Hayyam'a eliyle susmasını, kendisini takip etmesini işaret etti ve ağaçların neredeyse tamamen gizlediği bir köşke yöneldi. Önüne geldikleri kapıyı sonuna kadar açtı. Kapıdan dışarı fırlayan güvercin sürüsü Feridun'un omuzlarına, iki yana açtığı kollarına ve kafasına üşüştü. Feridun bir kahkaha attı, gözleri parıldıyor, yüzü ışıldıyordu. Arkadaşına sevgili güvercinlerinin yeteneklerini göstermek istediğinden, sol kolundaki güvercinleri silkeleyip kolunu vücuduna yapıştırdı. Koluna konan bütün güvercinler havalanıp

üzerinde daireler çizmeye başladı. Sonra sol kolunu uzattı, güvercinler koluna konunca bu kez sağ kolunu kaldırıp indirmeye başladı ve buraya tünemiş olanlar da sol koldaki hemcinslerinin yaptığını tekrarladı. Feridun, güvercinler uzattığı sağ koluna geri döndüklerinde olduğu yerde zıplayıp ellerini çırptı. Kuşlar yeniden havalandı ve sahiplerinin üzerinde düzenli birkaç daire çizdiler. Bu arada Feridun sırtında asılı küçük bir çantadan çıkardığı kuş yemini iki yana açtığı kollarının avuç içlerine koydu, güvercinler eline konup yemi aldıktan sonra tekrar havalanıp Feridun'un üzerinde daireler çizmeye başladığında, o da artık gizleyemediği bir mutlulukla kahkahalar atmaya başlamıştı.

Sevgilileriyle oynadığı oyundan yorulan Feridun Hayyam'a birkaç yıldır her sabah, ama gerçekten her sabah gün doğmadan, şehre gitmeden buraya geldiğini, başlayan gün için güç topladığını anlattı. Babasının onun güvercin aşkıyla, güvercin yetiştirme fikriyle açık açık alay ettiğini, ama kendisinin buna aldırmadığını, artık istese de güvercinleri olmadan yaşayamayacağını söyledi.

O sırada koşup gelen bir hizmetkâr Mirchond'un uyandığını söyleyince, Hayyam ve Feridun eve döndüler. Girişte bayram kıyafetlerine bürünmüş Sukayna'yla karşılaştılar. Kız şeftali renginde bir elbise giymişti. Alnına taktığı aynı renk ve kumaştan bandın üzerindeki büyük zümrüt, koyu siyah gözleriyle mükemmel bir tezat oluşturuyordu.

Feridun ışıldayan kardeşini görmenin mutluluğuyla neşe içinde, "Ne bu halin?" diye sordu.

"Süslendim, babamın uyanmasını kutluyorum. Sen de olsan aynısını yapmaz mıydın?"

"Güzel tamam, ama Valida gibi değil. Siz kızlar onu taklit ediyorsunuz hep, sanki tek güzel o ve sanki hepiniz ona benzemek zorundasınız!"

"Güzel olmak için süslendim ben. O da güzelse ben ne yapayım?"

Hayyam toplumun serbest, hoşgörülü çevrelerini pek tanımasa da, iki kardeşin neden bahsettiğini anlamıştı, çünkü Valida'dan haberdar olmak adeta bir zorunluluktu. Hayyam onu görmemişti, yakından gören çok insan da yoktu, ama dizeleri, özgürce yaşadığı maceralar, hayranlık ve öfke uyandıran nutukları ve nefes kesen

güzelliği hakkında çok şey duymuştu. Şiir yazma yeteneği, hitabetteki ünü, güzellik, aşk ve cesaret, ona duyulan hayranlık ve kıskançlık, hayaller, özlemler ve dedikodular öylesine çoktu ki, onu tanımamak, onun yaptıklarından, giydiklerinden, halinden tavrından haberdar olmamak imkânsızdı. Valida'nın alnında, sol kaşının üzerinde kendisini rahatsız eden, ama aldıramadığı bir ben vardı, onu görmemek için ipek bir alın bandı taşımaya karar vermişti. Ama bir şey gizlediği anlaşılmasın diye de, benin tam üstüne bir mücevher iliştirmişti.

Mirchond'un odasında sevinçli bir telaş vardı. Hasta, bedenini destekleyen iki yastığa sırtını yaslamış, yatıyordu. Aydınlık pespembe yüzü, onu çevreleyen beyaz saçlar ve sakal yüzünden daha da ışıltılı görünüyordu. Derin ve iyi uyku onu eski gücüne kavuşturmuş, ya da en azından eski gücünü hatırlatmış gibiydi. Başucunda oturan Hind, duygularını gizleme çabasıyla kaskatı kesilmiş, Mirchond'un yatmaktan ve terlemekten karışmış saçlarını parmaklarıyla tarıyordu. Elinde bir kâse ayvayla ayakta duran bir komşu kadın, meyveleri, Mirchond üçüncü karısını alınca bu eve girmekten kaçınan kocasının gönderdiğine yemin etti.

"Mirchond iyileştiği için öylesine sevindi ki," dedi ve ayvaların bulunduğu kâseyi koyacak yer bulmak için etrafına bakındı. Hastayla telaşlı hareketlerle ilgilenen genç kadın, Şirin'di. Üstünü başını düzeltiyor, yüzünü ve ellerini gülsuyuyla siliyordu. Eski ter ve gülsuyu kokusu, bir mangalda tütsülenen otun, dün öğleden sonradan beri odanın bir köşesinde duran tere bulanmış tuzun ve odada dolaşıp duran insanların vücut kokularının karışımından oluşan dayanılmaz bir koku sarmıştı odayı. ... Kapının solunda oturan çok yaşlı bir hizmetkâr kadın dua ediyordu. Ondan bir adım ilerde oturan Mirchond'un ikinci karısı Fitna hüngür hüngür ağlıyordu. Yatağın ayakucunda oturan güler yüzlü ikinci yaşlı kadın Mirchond'un bacaklarını sıvazlıyor ve durup durup, "Ah canım!" diyordu. Kapıyla yatak arasında yarı yolda duran Sukayna'nın elindeki tepsiyi koyabilmesi için sehpayı yatağa yaklaştırmak odayı saran neşe içinde kimsenin aklına gelmemişti.

Hayyam her görüşme ve muayeneden önce yaşlı adama yiyecek bir şey verilmesini söyledi, ama haşlanmış şalgam verilecekti sade-

ce, Sukayna'nın getirdiği güzel yiyecekler değil. Sukayna'nın tepsiyi odanın köşesindeki sehpaya koyuşunu iştahlı gözlerle izlemesi hastanın aç olduğunun göstergesiydi. Hayyam bir parça şalgamı ağzına alıp, ne yapacağını bilmeyen çocuklar gibi dilinin üstünde tutan hastasını endişeyle izledi. "Beyin zarar görmemiş," dedi kendi kendine, ama odadakilerin duyacağı bir sesle, "Aç olduğunu biliyor, bir şey yemek istediğinin farkında, hatta ne istediğinin bile farkında, o halde çiğnemeyi de unutmuş olamaz. Demek ki sorun ölen ve beyinle irtibatı kesilen kaslar."

Bu cüsseli yaşlı adamın hareket ettirmeye çalıştığı çenesiyle ve diliyle nasıl mücadele ettiğini, bu arada tükürüklerinin çenesinden aktığını izlemek çok acı vericiydi. Hayyam şaşkın şaşkın yüzüne bakan Feridun'un kulağına, "İşte korktuğum buydu," diye fısıldadı.

Mirchond bu arada çene kaslarını ve dilini hareket ettirmeyi ve ağzındakileri çiğnemeyi başarmıştı, ama yutmak çok daha zordu. Onu yemek yerken izlemek iki taraf için de gerçek bir işkenceydi.

Hayyam Feridun'a dönerek yine fısıltıyla, "İşte sana güvercinliğe giderken söylediğim buydu," dedi, "El Razi de böyle bir vakayı tarif ediyor, hemen anladım o olduğunu. Allah nasip etsin de, onun hastasına yaptığından daha fazlasını biz yapabilelim."

Feridun "Bu ne demek şimdi ya!" diye çıkıştı. Anlaşılan dostunun söylediğini anlamamış, hem söylediğini, hem de niçin söylediğini anlamamış olmak onu daha da sinirlendirmişti.

"Adam yemek yiyor, baksana. Daha ne istiyorsun?"

"Önce çiğneyemiyordu, şimdi yutmakla boğuşuyor, yani kas tutulması. Hayra alamet değil hiç. Zehrin kana bulaştığının ve bütün bedene yayıldığının işareti bu. Bilemiyorum... Bırakalım önce bir yesin, sonra onunla konuşup, endişelenmekte haklı olup olmadığımı anlamaya çalışırız."

Hayyam, işkence çekerek yediği yemeğin ardından hastanın dinlenmesine izin verdi. Sonra boğazı ve çenesindeki kaslara dokunmaya, sıvazlamaya ve masaj yapmaya başladı. Bu arada hastaya dokunduğunda kaslarında ne hissettiğini, dokunduğunu hissedip hissetmediğini, dokunmayla bastırmayı ayırt edip edemediğini sordu. Mirchond itaatkâr bir tavırla, Hayyam'a daha önce de doku-

nan o haliyle cevap vermeye çalıştı. Ama ağzından çıkanlar insan dilinden başka her şeye benziyordu. Konuşmaya dönüşemeyen bir ses çıkardı önce. Ses, akışını daraltan ve kapatan engellere, daraltan ve genişleten kanallara ulaşamamış, onu sağa ve sola yönelten duvarlara çarpmamıştı. Ama sesler bir süre sonra nihayet sözcüklere dönüşmeye başladığında, Mirchond'a kulak vermek daha da acıklıydı. Her kelimeyi sert, küçük bir bilye gibi önce ağzının içinde yuvarlamak zorunda kalıyor, ne yutabiliyor ne de ağzından atabiliyordu. Sonunda ağzından çıkarmayı başardığında, dinleyiciler sadece büyük bir çaba ve hayal gücü sayesinde insan diline ait bir kelime ait olduğunu anlayabiliyorlardı.

Mirchond sustuktan sonra Hayyam odadakilere dönüp, "Kaybedecek bir şey yok," dedi. Feridun ile Hayyam odaya girdiklerinde hüküm süren neşeli hava bu sözcüklerle dağıldı. Hayyam ayak banyosu için dünkü tuzu da içine koyabilecekleri sıcak su ve hastanın vücudunu ovmak için sirkeye batırılmış kalın bezler istedi. Hasta susarsa ayran vermelerini, zorla da olsa bol bol öğütülmüş sinirotunu boğazına tıkıştırmalarını söyledi.

O anda Hind tek bir şey söylemeden ve yapmadan küçük kadınlar topluluğunun ortasına dikildi. Mirchond'un diğer karıları, kızı ve kadın hizmetkârlarla önceden planlamışlar gibi bakışları ve yüz ifadesiyle odada olan bitene komuta etmeye başladı. Hepsi muhtemelen bu topluluktaki yerleri ve görevlerine uygun olarak, kendinden bekleneni yapmak ve Hind'in konuşmadan verdiği görevi yerine getirmek üzere koşuşturmaya başladı. İnsan toplumlarının nasıl işlediğiyle o güne kadar hiç ilgilenmeyen Hayyam bile, buradaki kadınların neler hissettiğini, o küçük dünyalarındaki yerlerini hiç zorlanmadan anladı. Sözgelimi Fitna'nın yerinin hizmetkârlarla eşlerin arasında bir yerde olduğu belliydi. Beden işi olan her şeyi kendi görevi gördüğü aşikâr olan Fitna her zaman göze batmamaya çalışarak hızla ve maharetle yapardı işini. Oysa genç Şirin, kendisi ve herkesin düşündüğü gibi, evin ve ev halkının mücevheri, neşenin, keyfin ve güzelliğin kaynağıydı. Sukayna ise, herkesin gözünde ailede zarafet ve kibarlığın hamisiydi (Yaşlı hizmetkâr kadından hastanın vücudunu ovmak için getirdiği bezleri geri götürüp yenilerini getirmesini isterken, önce ge-

tirdiklerinin bir soylunun değil, ancak bir tefecinin evine yakışacağını söylemişti).

Odaya komşulardan biri olması muhtemel bir kadın girdi. Elinde tuttuğu iki büyük yumurtayı verecek birini arar gibi etrafına bakındıktan sonra kenara çekildi, odada hüküm süren telaş içinde hiç kimsenin kendisiyle ve yumurtalarıyla ilgilenmeyeceğini düşünmüş olmalı ki, duvar kenarına ilişti.

Kadınlar büyük bir maharet ve hızla onun istediği her şeyi, hatta kendisinin farkında olmadığı ve yapamayacağı şeyleri de hallettiler. Mesela Hind büyük bir maharetle ve hiç sorunsuz hastanın dilini dışarı çekip üzerine, daha önce sinirotu tozu kattığı ayranı döktü. Ama Hayyam ona ters ters baktıkları duygusundan kurtaramıyordu kendini. Mirchond'un kötülemesinden onu mu sorumlu tutuyorlardı, yoksa kötü bir haber veren kişiye duyulan doğal bir hoşnutsuzluk muydu bu? Öte yandan ahenk ve sıcaklık yayılan bu evde kendini iyi hissettiğini, bu yüzden arkadaşı Feridun'a böyle bir ailede büyüdüğü, hayatını burada geçirdiği için imrendiğini, bir taraftan da bir gece önce burada şahit olduğu neşeyi yeniden görmek ve hissetmek için Mirchond'u iyileştirmek istediğini de kendine itiraf etmek zorunda kaldı. Kendi ailesini suçlayamazdı bu yüzden, hayır, ama burada gördükleri... Sanki herkes birlikte soluk alıp veriyor, birlikte hissediyordu. Gece gökyüzünde izlediği yıldızlar dışında hiçbir yerde rastlamadığı bir uyum vardı burada.

Öğleden sonra Mirchond'un durumu düzelmeye başladı. İyice terledikten ve sirkeyle vücudu ovulduktan sonra biraz dinlenmiş, ardından neredeyse anlaşılır bir şekilde yiyecek bir şeyler istemişti. Sabahkinden daha kolay ama yine de büyük bir gayret sarf ederek haşlanmış pancar yedi ve bol bol sinirotu tozu katılmış ayran içti. Sonra bitkinlikle uyku arası bir duruma girince ev halkı da biraz nefes aldı. Ama bir saat olmadan kendine geldiğinde, yüzünü hafızasına kazımak ve ona bir şey söylemek istiyormuşçasına dikkatle ve ısrarla oğlu Feridun'u süzmeye başladı.

Sonra herkesin duyacağı bir sesle, "İzin verme buna," dedi.

Feridun bu rica karşısında tuhaf bir şekilde korkmuş gibi titredi, babasına ne demek istediğini sordu. Nafile. Mirchond yeniden konuşmayı başarana kadar, ağzının içine bir su kaynağı yerleşmiş

gibi dudaklarının kenarından iki dere akmaya başladı. Odadaki herkesin açıklama beklermiş gibi yüzünü döndüğü Hayyam sadece kafasını salladı.

O anda açılan kapıda bir adam ve elindeki çeşitli meyvelerle dolu sepeti karıştırıp duran karısı belirdi.

Adam içeri girerken, "İşte dostlarınız ve hediyeleri!" diye bağırdı. "İşte size neşe dağıtacak insanlar."

Bunun üzerine odadakilerden biri önce bir çığlık attı, sonra çığlığını bastırmış gibi sustuğunda odaya ölüm sessizliği çöktü. Sessizliğin içinde duvara yaslanan kadının elinden düşen yumurtaların tuhaf bir gürültüyle kırılması yankılandı.

Yeni gelen neşeli adam şaşkınlıkla, "Ne oluyor burada?" diye sordu.

Fitna yanıt olarak feryat figan etmeye, göğsünü dövmeye başladı, kocasına dönüp, bizi neden bırakıyorsun, ben şimdi ne yapacağım, diye sordu.

Feridun, "Ne yapıyorsun, aklını mı kaçırdın?" diye kadını azarladı ve öfkeyle üstüne yürüdü.

Fitna beyinleri delen ruhsuz, neredeyse mekanik, insan sesine benzemeyen bir sesle, "Ne koca kaldı, ne çocuk, ne kedi, ne köpek, beni öldürecek kadar acım bile yok."

Hind kadını sakinleştirmeye çalışarak, "Kötü kaderi çağırma kardeşim," dedi.

"Niye doğurdun beni anacığım! Bu terk edilmiş kadın ne yapacak şimdi? Sana ne yaptım ki bana bu kara talihi layık gördün Allahım?"

Feridun söze girip, "Sen babamın dul karısısın, burada kalacaksın, burası senin evin," diyerek kadının sayıp dökmesini engellemeye çalıştı. İnsan sesinin Fitna'nın beynine ulaşmadığına kanaat getirmiş olacak ki, "Sus artık!" diye bağırdı. Kadın sustu, bu sefer Sukayna yerinden fırladı, babasının kahvaltısı olan yemek tepsisinin durduğu sehpayı devirdi. Tuhaf sesler çıkararak koştu ve kapıyı çarpıp çıktı.

Ardından odadaki her şeyin üstüne acı veren bir sessizlik çöktü. Sadece yaşlı hizmetkâr kadınlardan biri istifini bozmadan mırıldanmaya devam ediyor, diğeri ise örtünün altından Mirchond'un

bacaklarını sıvazlayıp, kendine has bir ahenkle "Canım! Canım," diye tekrarlıyor, odadaki derin sessizliği kadınların sesi daha da derinleştiriyordu. Mirchond'un hırıltısı bir bıçak darbesi gibi bu sessizliği böldü. Hayyam adamın yanına gidip ağzının içine baktı. Her şey El-Razi'nin tasvir ettiği gibiydi. Tükürük kaynağı tükenmiş, kupkuru ağzında eser miktarda dahi ıslaklık kalmamıştı. Artık kesindi, boynun ve akciğerlerin kaskatı kesilmesine, soluğun durmasına, havanın içeri girmemesine, ölüm hırıltısına ve ölüme gelmişti sıra. Yapacak bir şey kalmamıştı, insan bütün namertliğiyle en kötü şeyi ağzına almamayı tercih ederdi böyle bir anda, çünkü zavallı Fitna zaten yapmıştı bunu. Dediği gibi de oldu.

4

Cumartesi sabahı kadınlar cenaze merasimi için gerekli bütün hazırlıkları yapmakla meşgulken, Feridun Hayyam'dan, birlikte bahçede oturmalarını ve kendisine bilgi vermesini istedi. Ama müstakil evin o büyük ve harika iç bahçesine girdiklerinde Feridun ne bir bankın, ne çardağın, ne havuzun, ne de kıyısında oturabilecekleri kanala inen yolların birinde durdu. Sinirle, neredeyse öfkeyle, tek bir güzelliğini dahi algılayamadığı bahçeyi arşınlamaya başladı.

Uzun bir sessizlikten sonra, "Lafı eveleyip gevelemeden babama ne olduğunu anlatacak mısın artık?" dedi.

Hayyam sakin görünmeye ve dostuyla konuşmasının tonunu biraz da olsa yumuşatmaya çalışarak, "Zehirlenme, kaç kere söyledim sana," diye cevap verdi, "El-Razi benzer bir vakayı bütün teferruatıyla anlatmış. Bütün ayrıntılar örtüşüyor. Bunu da söylemiştim sana."

"İmkânsız ama bu. Nasıl? Niçin?"

"Et zehirlenmesi. El-Razi bunu da açıklamış: Et, normal bir ortamda, bir zamanlar bedeni olduğu hayvanın ölümünü tekrarlar gibi ölür. Yani bozulur ve çürür ve bu süreçte yeni bir hayat çıkar ortaya, hatta birtakım kurtçuklar, sinekler, çeşitli mantarlar doğar... Yeni şeylerin doğduğu normal bir doğum-ölüm döngüsüdür bu.

Ama, El-Razi'ye göre, dünyadan yalıtılıp, hava ve ışığın olmadığı bir yerde saklanan et ölmediği ve ayrışmadığı gibi, canlı olan her şeyi yok eden güçlü ve kötü bir zehre dönüşür. Etin içinde olan hayatın dönüştüğü bu zehir sinirleri öldürür. Zehrin ulaştığı yerdeki kaslar canlılıklarını ve hareket kabiliyetlerini kaybedip, daha önce hiç hareket etmemişçesine donar ve taşlaşırlar. Bence bunun nedeni, yaşayan etteki canlılığın önkoşulu, temel şartı olan zerrelerin havadan ve ışıktan yalıtıldığında bileşenlerine ayrılmasıdır. Ve biliyoruz ki bu bileşenler, canlı vücudun zerreleriyle incelikli bir bağlantı içinde olan zehirlerdir."

Feridun öfkeden gerçek anlamda kükreyen bir sesle dostuna, eğer bir kere daha ona sorduğu kısa ve net soruya kısa ve net bir cevap vermeyip, uzun uzun ders anlatırsa çileden çıkacağını söyledi.

Hayyam şaşırarak, "Ne yaptım ki ben sana?" diye sordu.

"Babam niçin..? Nasıl? Neden? Kim yaptı bunu? Bunları söyle bana, zehri, şeytanı, zerreyi falan anlatıp durma. Senin ya katlin vaciptir, Allah kahretsin, vaciptir!"

"Baban havasız, ışıksız bir yerde kalıp zehre dönüşmüş bir eti yemiş. Yeterince basit oldu mu şimdi?"

"Saçmalama, mümkün değil bu."

Hayyam bilgece sustu, orada olduğunu hissettirmek için olsa gerek, elini dostunun omzuna koydu.

"Kim?"

Hayyam soruya bir soruyla cevap verdi:

"Ne?"

"Kim verdi ona? Eti kim verdi?"

Hayyam omuz silkmekle yetindi.

"Bunu sen ortaya çıkaracaksın. Bu ortaya çıkmadıkça ne o, ne de ben huzura ereriz."

Konuşmadan yürümeye devam ettiler. Sessizliği bozan yine iç geçirip, lanetler yağdıran Feridun oldu.

"Sarayla irtibatın var, tanıdıkların var, senin için zor değil... Soruştur biraz."

Arkadaşının bir mantık hatasını yaptığını gören Hayyam öfkeyle, "Sarayla irtibatım olması neye yarar, orada zehirlenmedi ki," dedi.

Feridun öfkeyle tısladı: "Yardım, çare, tavsiye, hepsi orada. Araştırmayı bilen, araştırma yapmaya hakkı olan, korku saçan insanları kastettim, anlıyor musun? Araştırmamız lazım."

Konuşmadan yürüdüler, bu kez sessizliği bozan Hayyam oldu.

"Doğru yapıp yapmadığından emin değilim. Şimdi tahkikata başlarsan, bir ay sonra baban hakkında şimdi düşündüğünden bambaşka bir tablo oluşacak kafanda, babaya benzemeyen, yüzeysel biri. Çünkü o artık sevilesi biri olmayacak, güven veren biri olmayacak. En iyi ihtimalle kısmen doğru bir dizi vakıa, çirkin sözler ve bilgiler, belki öğrenmemeyi tercih edeceğin birkaç fiil. Değer mi bunlara? Zehri vereni bulmak için babanı kaybetmeye değer mi? Korkarım kötü bir pazarlık bu dostum."

"Senin başına geldi bunlar. Sen bilmeyeceksin de kim bilecek?"

"Benim başıma gelmedi. Başına gelen birini de tanımıyorum. Ama mantık bunu söylüyor. Bir insanı, polisin hakkında öğrenebileceklerine indirgensen böyle olmak zorunda.

"Peki ya rol yaptıysa, aslında namuslu biriyse?"

"Kendini gizlemesine gerek yok. Bir kez polisin eline düşen en namuslu insanın hayatı bile böyledir. Bir olayın doğruluğunu belirleyen, o olay hakkında konuşan kişidir, olayın oluştuğu koşullardır, o zaman ve şimdi olay hakkında ifade veren şahitlerdir. Hayatını olaylara indirgediğin, bu olaylara bakarak onun şu anını, koşullarını, onu seven insanların söylediklerini sildiğin her insan ya zavallı bir aptala dönüşür, ya da alçağın birine. Kendi babam hakkında böyle şeyler üzerine ne düşünmek, ne de bilmek isterim. Kendi hakkımda da öyle."

"Bu onun vasiyeti, yapmak zorundayım."

"Ne yapacaksın ki? Ben hastalandığından beri başındaydım."

"Bu işin peşini bırakma. Bana söylediği son sözler bunlardı."

"Sence bir soruşturmadan mı söz ediyordu?"

"Başka ne olabilir ki?"

"Pek çok şey olabilir. Sözlerini sadece böyle yorumlamamızı gerektiren tek bir neden yok. Zehirlendiğini bile bilmiyordu."

"Baban deliydi mi demek istiyorsun? Ebu Said ölüm anında, ama sonra da insanın kendiyle ilgili her şeye vâkıf olduğunu söylüyor."

Hayyam uzun uzun düşündükten sonra, arkadaşına zarardan

başka bir şey getirmeyeceğinden emin olduğu için onu tahkikattan vazgeçirmeyi bir kez daha denemeye karar verdi.

"Babanın hayali şu anda çok canlı, içeriden ve dışarıdan bakışın birleşimi olarak, onun ve senin sözlerinden, senin onun hedefleri ve arzularıyla ilgili bildiğin her şeyden kaynaklanıyor bu. Birlikte bir çuval tuz yedikten sonra bir insan hakkında fikir sahibi oluruz. Biliyorsun, halk arasında böyle söylenir. Çünkü bir insanı ancak bu kadar uzun süre, bu kadar yakın ilişki içinde içeriden ve dışarıdan tanımak mümkündür. Tıpkı senin babanı tanıdığın gibi. Babanın sendeki görüntüsü sevgi ve öfke dolu, seni yanlış anladığı, sana haksızlık yaptığı anların hatıralarıyla, sana sevgisini gösterebildiği, senin henüz farkında olmadığın isteklerini bile yerine getirebildiği anların hatıralarıyla dolu. Babanın bütün hayatını dış gerçeklere indirgemek zorunda kalırsan, bütün bunlar tahkikat sırasında yitip gider. Şu anda babanın hayali senin ihtiyaçlarını ve arzularını da içeriyor, bunu unutma. Şimdi onu en azından kısmen istediğin gibi, ona ihtiyacın olduğu gibi görüyor ve hatırlıyorsun. Ona sahip olmadığı, ama senin ihtiyacın olan kimi özellikler, en azından kimi özelliklerin kırıntılarını atfediyorsun. Tahkikat sırasında bütün bunlar yitip gidecek, dış hakikatlerde ihtiyaçlarımıza ve arzularımıza yer yoktur.

Feridun ciddi mi yoksa alaycı mı olduğu anlaşılmayan bir ses tonuyla, "Hakikatlerden kötü bir şey var mı senin için?" diye sordu.

"Hakikatlere bir itirazım yok. Sadece bir insanın gerçeğini ancak onu içeriden ve dışarıdan tanıdığımızda anlayacağımızı iddia ediyorum. Hakikatler insanın sadece dışyüzünü gösterir, işte bu yüzden sadece hakikatler üzerinden tanıdığımız bir insanı yitirmiş oluruz, diyorum. Korkarım aynı şey baban için de geçerli olabilir."

"Babamın vasiyeti bu."

"Ben emin değilim. Senin yerinde olsam bir kez daha düşünürdüm."

Hayal kırıklığına uğrayan Feridun eliyle "boş ver" anlamında bir işaret yapıp geçiştirdi ve "Benim için bu kadarcık şeyi bile yapmak istemiyorsun. Tamam, öyle olsun," diyerek eve geri döndü. Hayyam peşinden, "Senin kararın olduğundan emin olmalıyım," diye seslenince Feridun arkasına döndü ve eliyle onayladı.

Feridun eve, Hayyam ise hamisi Veziriazam Nizam-ül Mülk'e gitti. Konuyu anlattı ve ondan tahkikat konusunda yardım istedi. Veziriazam kısa bir süre düşündükten sonra hiçbir yardımı esirgemeyeceğini, İsfahan polis müdürü Fuzail'in adamları, bilgisi ve deneyimiyle emrine amade olduğunu, Fuzail'in faydalı olacağını düşündüğü herkesin de ona yardım edeceğini söyledi. Sonra yazdığı mektuba mührünü bastı, güvendiği bir adamına Hayyam'la birlikte Fuzail'e gitmesini ve mektubu ona vermesini emretti.

Veziriazamla yaptığı konuşma Hayyam için son derece doyurucuydu, ancak bir taraftan da onunla aynı fikirde olmamasına şaşmıştı. Nizam-ül Mülk mektubu yazmaya oturmadan önce defalarca sıradan bir ölümün neden bu kadar büyütüldüğünü sorup durmuştu. İnsanlar ölüyor, bu bilinen bir şey, demişti, zehirlenme de olsa her ölüm için bu kadar gürültü patırtı koparılsa ne imparatorlukta, ne şehirde, ne kasabada ne de ailede barış da kalmaz, dirlik düzenlik de. İnsanları sakinleştirmek, teselli etmek, ölümü unutmalarına yardımcı olmak lazım, mutlu olduklarına inandırmak lazım, mutlu olduklarını hissettirmek lazım, çünkü en kolay yönetilenler hayatından memnun olanlardır. Her şeyin sürekli ölümü hatırlattığı ve huzursuz ettiği toplumlar zordur, çok zordur ve böyle bir toplumda yaşayan insanların durumu daha da zordur.

Ama şimdi bir istisna yapmak akıllıca olacak. Gerekiyorsa kıyamet koparılır ve devletin büyük endişeleri dile getirilir. Eski İran soyluları toparlandılar, oldukça güçlüler şimdi, her gün daha çok insan eski İran'ın ne kadar saygın ve büyük olduğundan söz ediyor, iki insandan biri Araplar ve Türklere duyduğu öfkeyi açık açık dile getiriyor. Bu yüzden Türk devletinin bir İran soylusunun ölümünden duyduğu üzüntüyü ve kuşkulu ölümünü aydınlatmak için harcadığı çabayı göstermesi iyidir. Eski İran'a saygı duyanları, Sultan Melik Şah'ı –Allah onun şanını artırsın, gücüne güç katsın– sayıp sevenler kadar önemsediğimizin ve sevdiğimizin işareti olur bu, çünkü biz imparatorluğumuza yardım eden herkesi önemseriz, sever sayarız. Senin gerçek katili bulman şart değil, önemli olan irade ve çaba göstermiş olmamız.

Hayyam bunun üzerine hiçbir art niyet gütmeden ve sıradan bir ses tonuyla, imparatorlukta kanunlara ve insan hayatına say-

gı duyulduğunu göstermek ve bunları benimsemek adına cinayetleri aydınlatmanın mantıklı olduğunu söyleyince Veziriazam öfkelendi ve parmağını sallayarak, sakın ola onun fikirlerini yargılamaya ve gerekçelerini değerlendirmeye teşebbüs etmemesini, bunun saray astroloğunun işi olmadığını ve mahir vezirler olduğu sürece de olmayacağını söyledi. Nizam-ül Mülk bütün bu azarlama seansı boyunca Hayyam'dan genç adam diye söz etmiş ve sonunda da onu bilhassa incitmek için "astrolog" demişti.

Hayyam'ı endişelendiren fikir ayrılıkları değildi. Veziriazamın teveccühünü ve saraydaki itibarını bir fikir ayrılığından daha büyük, daha önemli şeyler için dahi kaybetmeyeceğini biliyordu.

Yakınlıkları eskilere, Nizam-ül Mülk'ün veziriazam değil, mütevazı Ebu Ali El Hasan olduğu dönemlere dayanıyordu. Baş başa kaldıklarında Hayyam ona Ebul Hasan der, ancak başkalarının yanında efendimiz ya da sayın diye hitap ederdi. Bütün bunlara bir de, Ebu Tahir'in mutlaka ağırlığı olan tavsiyesi ile Hayyam'ın bilgi ve becerileri ve sonra Nizam-ül Mülk'ün iktidarının prestij projesi olarak gördüğü, Hayyam'ın planladığı takvim reformundan sultanın da veziriazamın da büyülendiği eklendiğinde, saraydaki yeri için endişelenmesi ya da zaman zaman veziriazamla fikir ayrılıklarına yol açan tartışmalardan kaçınması gerekmiyordu. Ama neden böyle fikir ayrılıkları hep beni bulur, diye soruyordu kendine. Mantık diye bir şey olduğunu hatırlattığı insanlar neden güceniyordu ona? Oysa onun amacı böbürlenmek, ilgi toplamak ya da insanları kırmak değil, onlara niyetlerinin, gereksinimlerinin karşısında yer alan ve bu yüzden de hesaba katmaları gereken bir şeyi hatırlatmaktı. Gözlerinin önündekinden fazlasını göremeyen deliler de, daha fazlasını görebilmeleri gereken en iyiler de aynı şekilde kızıyordu ona. Neden dünya kendi ilişkilerinden ibaretmiş gibi, neden birilerini kendi yanına çekmek ya da birine tabi olmak önemli ve anlamlıymış gibi davranıyorlardı? İlişkilerinde mücadeleyle kazandıkları mevkilerinden bağımsız olarak, topluma ve insana dair her şeyin arkasında bir mantık ve gerçekler yok muydu? Aslında Hayyam'ın bütün bunları çoktan kavramış olması gerekirdi, ister istesin, isterse nefret etsin, insanlarla birlikte yaşamak zorundaydı.

5

Fuzail kara kuru, oldukça kısa boylu bir adamdı. Uzun kolları dizlerine kadar varıyordu, yüzü kırmızı ve yanıktı, sol gözü yoktu. Nizam-ül Mülk onu polis şefi yapmadan önce askerdi. Binlerce savaşçıyı büyüleyen ve ardından sürükleyen biri değildi gerçi, ama yine de asla geri adı atmayan, şanlı şöhretli bir kahramandı. Kahramanlıklarıyla kendilerini ön plana çıkarmaya uğraşanları sevmediğini gizlemez, çoğunun artan korkuları yüzünden akılsız bir kahramanlık tasladığını iddia ederdi, ama cesaret konusunda Selçuklu ordusunda hiç kimse onunla yarışamadığı için bunları açıkça söylemekten de hiç çekinmezdi. Aslında kendini ön plana çıkarmaya çalışan her insandan rahatsız olurdu. Her zaman, kahramansız, kurbansız zafer kazanan bir orduyu tercih edeceğini söylerdi. Fuzail her muharebeden önce askerlerine, "Savaşlar deliler şan şöhret sahibi olsun diye değil, ganimet ve fidye için yapılır," derdi. Veziriazam belki de bu yüzden onu henüz tam örgütlenmemiş polis teşkilatının başına geçirmek istemişti. Yanlış da yapmamıştı, çünkü Fuzail bu görevde yapabileceği ve yapmak zorunda olduğu her şeyi çok seviyor, veziriazamın ona tam da beklediği görevi verdiğini söylüyordu. Fuzail burada, orduda ısrarla arayıp nadiren bulduğu şeye sahip olmuştu: Kendini göstermeden savaşmak, büyük bir mücadele ve kurban vermeden kazanılan zaferler ve bilhassa fet-

hedilen yerin düzeni, muhafaza edilmesi, en azından bir süre yeni savaşlardan ve kurbanlardan korunmasıydı bunlar.

Veziriazam ve Fuzail'in birbirlerinden çok da hazzetmedikleri bilinirdi, en azından çok yakın değillerdi birbirlerine. Bu kadar farklı iki erkek arasında birbirlerine tahammül etmenin ötesinde bir ilişki mucize olurdu zaten. Kibar ve bilge biri olan Nizam-ül Mülk hayatını kitapların ve kendi gibi insanların arasında geçiriyor, düşmanlarını yanına çekmeye, onu sevmeyenleri, aslında tehlikeli biri olmasına rağmen, sevilesi biri olduğuna ikna etmeye ve akıllı bir insan asla hoşlanmadığını belli etmeyeceği için, sevmediklerini itici bulduğunu gizlemeye çabalıyordu. Fuzail'in hayatı ordugâhlarda, kılıçlar, atlar arasında, tıpkı kendisinin komutanlarına tahammül etmek zorunda olduğu gibi, kendisine komutan olduğu için tahammül etmek zorunda olan insanların arasında geçerdi. Bu dünyada düşmanlar öldürülür, en azından öldürülmeye çalışılır, bu arada sevgi ve yakınlık üzerine kafa bile yorulmazdı. Bu iki erkek arasında bir dostluk oluşması mümkün değildi, normal bir ilişki bile imkânsızdı, çünkü birbirleriyle konuşamıyorlardı, ama aralarında saygı ve hatta biraz yakınlık benzeri bir şeyler kesinlikle vardı. Her halükârda veziriazamın başkalarının rüyalarında göremeyeceği şeyler için Fuzail'e izin verdiği, Fuzail'in yanında insanların veziriazam hakkında ancak iyi konuşabilecekleri söylenirdi. Ayrıca Fuzail başka bir veziriazam, veziriazam da daha iyi bir polis müdürü bulamayacağı için, birbirlerine tahammül etmeleri ve birbirlerini desteklemeleri olağandı.

Fuzail Hayyam'a hafif bir selam verdi, veziriazamın mektubundaki mührü dudaklarına götürdü, mektubu açtı ve okudu, kimi insanların düşünürken yaptığı gibi, bir süre önüne bakıp durduktan sonra ayağa kalktı ve odadan çıktı.

Geri döndüğünde, her şeyin emredildiği şekilde yapıldığını gösteren bir el işaretinin ardından veziriazamın ulağını gönderdi ve yeniden karşısına oturduğu Hayyam'a eliyle konuş işareti yaptı. Hayyam söylemek istediği her şeyi söylerken, yorumlarını, fikirlerini ve açıklamaları da ihmal etmedi. Hayyam'ın anlatacakları bittiğinde ikisi de bir kez daha uzun uzun sustular. Sonunda Fuzail "Kolay değil," diyerek lafa girdi. Uzun bir sessizlik. "İnsanı ancak

tanımadığı biri, çoğunlukla sıradan bir hırsız hançerle ya da gürzle öldürür. Ama onlar aptaldır, hemen yakalanırlar, çünkü senin kesenle, kemerinle caka satmaya kalkarlar. Palayla ise, seninle aynı seviyede olan biri, onun haremine, şerefine ya da hayati önemi haiz bir şeyine göz dikecek olursan öldürür seni. Onları yakalamama gerek olmaz, çünkü kendileri gelip teslim olurlar. Ama zehir..."

Yeniden beklenenden uzun bir sessizlik oldu. Ancak Fuzail bir süre sonra yüksek sesle düşünür ya da kendi kendine bir şeyler açıklarmış gibi konuşmaya başladı.

"İnsanı ancak bir yakını zehirler, çoğunlukla bir kadın, asla uzak biri değil. Zaten aileden olmayan birinin elinden almazsın zehirli şeyi. Mağdur kişi kendisini kimin zehirlediğini çoğu zaman bilse de, kendisini zehirlemeye kalkışanın o olduğunu söylemez. Benim de başıma geldi bu."

Hayyam, "Mantıklı olan da bu," diyerek onayladı. "Ben böyle düşünmemiştim, aklıma gelmedi bu hiç. Ne aptallık, değil mi?"

Kısa süren yeni bir suskunluğun ardından Fuzail, "Sen takvim için gelmiştin," diyerek yeniden lafa girdi ve Hayyam'ın başıyla onaylaması karşısındaki şaşkınlığını gizlemeye gerek görmeden, "O halde ne diye zehirlenmeden söz ediyorsun ki?" dedi.

Fuzail ani bir el hareketiyle konuyu değiştirip Hayyam'ı cevap vermekten kurtardıktan sonra yeniden sustular. Başkalarının karşısında susmaktan huzursuzluk duyduğuna dair en küçük bir işaret olmadan, karşısındakini de susmak zorunda bırakarak huzursuz etmeden ve ona, kendisine söyleyecek hiçbir şeyi olmadığı hissini vermeden sakince susan birine daha önce hiç rastlamamıştı Hayyam. "Şimdi otur ve ailesinin her ferdi hakkında bildiğin her şeyi yaz. Kim ne zaman aileye dahil oldu, şu anda ailedeki yeri nedir, yerinden memnun mudur? Düşündüklerini yazmaktan çekinme. Kim hayal kırıklığı yaşıyor, kime talih güldü, kim böyle devam etmesini ister, kim gitmek ister? Kim kalmak istemesine rağmen gidiyor, kim gitmek istemesine rağmen kalıyor? Kim başarıyor bunu, kim başaramıyor? Düşündüğün her şeyi yaz.

Hayyam dikkatle, "Şey düşünmüyorsun herhalde," diye sordu.

"Düşünmüyorsam neden yapman gereksin ki bunu?"

Mirchond'un aile fertlerinin neredeyse elle tutulur yoğunlukta-

ki bağlılığını düşünen Hayyam, "Saçına bu," diye bağırdı. Tam da Hind'in, tek söz söylemeksizin, tek bir hareket etmeksizin, sıcaklığı ve ruhuyla gösterdiği o güzel birlik ve beraberlik üzerine konuşmaya başlayacaktı... Polis müdürünün düşündükleri öylesine iticiydi ki, onun karşısında bu konuda konuşması imkânsızdı. Bunun çılgınca ve imkânsız olduğunu tekrarlayıp durdu. Ancak Fuzail yanıt olarak sadece bir kez daha söylediklerinin doğru olduğunu başıyla onaylayınca Hayyam öfkelendi ve bu dünyada itham etmeyeceğin biri var mı senin acaba, diye sordu.

Fuzail, "Evet," diye cevap verdi kıvrak zekasıyla, "Suçunu ispatladıklarımı itham etmem."

Fuzail Hayyam'a Mirchond'un ev halkıyla ilgili bütün notlarını getirmesini, birlikte bu notları inceleyip yorumlayacaklarını, notlarla ve söz konusu insanlarla ilgili fikir teatisinde bulunacaklarını ve kendi fikir ve yorumlarını tetkik edeceklerini söyledi, ayrıca aile fertlerine Mirchond'un kiminle buluştuğunu, kimlerle görüştüğünü, kiminle birlikte çalıştığını, kiminle dost, kiminle kavgalı olduğunu, kimi sevip, kimden nefret ettiğini, kiminle sorunları olduğunu, kiminle vakit geçirmeyi sevdiğini sormasını istedi, tek bir ismi dahi unutmamasını tembih etti. Sonra bu listeyi polisin hazırladığı listeyle karşılaştıracaklardı. Mirchond'un ailesinden gizlediği, ya da en azından ailenin Hayyam'dan gizlediği bir ismin ortaya çıkması, büyük bir ilerleme anlamına gelecekti.

Fuzail açıklamalarını takip eden yeni bir sessizliğin peşinden, az sonra başmuhbirin geleceğini bildirdi: "Samimi bir kardeşimizdir, şaşırtmasın bu seni. Rahatsız da etmesin, sen ona dokunmazsan o da sana dokunmaz. Bunun dışında doğru dürüst bir adamdır, sadece işte şu erkeklerle olan şey. Ama çok beceriklidir. Veziriazamımız birine iki ayrı görev verdiyse anlarsın onun nasıl biri olduğunu. Adamlarının iki ayrı görev üstlenmelerine katiyetle karşı olduğunu biliyorsun. Ama o üstlenmiş işte, aynı zamanda ahlak polisinin başında. Sık sık dalga geçer bununla, şeytan, der, haysiyetin koruyucusudur. Adı Sohrab."

Fuzail bir kişi hakkında bu kadar çok şey söylemiş olmaktan yorulmuş gibi iç geçirdi. Fuzail gibi, Allahın bahşettiği diğer şeyler şöyle dursun, nefes almaktan ve sözcüklerden dahi kaçınan biri-

ni Hayyam başka koşullarda sevimli dahi bulabilirdi. Ama bugünkü tutumluluğu Hayyam'ı ciddi şekilde rahatsız etmiş, onu sevimli bulmasını engellemişti. Çünkü bugün bir kurt kadar aç ve susuzdu. Sabah bir lokma ekmek yiyemeden, bir yudum su içemeden Mirchond'un evinden ayrılmıştı, ondan sonraki iki-üç günlük kargaşada bir ara ağzına bir lokma bir şey atabilmiş, ama bir kere dahi insan gibi oturup yemek yiyememişti. Ev sahibi biraz daha normal bir insan olsaydı, yiyecek içecek bir şeyler ısmarlamasını rica edebilirdi, ama Fuzail'den böyle bir şey istemek – düşüncesi bile tuhaftı bunun. Normal insanlar misafire bir şeyler yiyip içmek ister misin diye sorar, hatta sormadan bir şeyler getirir, yiyip yememeyi ona bırakırlar. Misafiri istese Fuzail de mutlaka getirtirdi yiyecek bir şeyler. Hatta veziriazamın hamisi olan birine adamakıllı bir sofra bile donatırdı. Ama nedendir bilinmez, Hayyam bu ev sahibinden bir lokma bir şey istemektense kendi dilini yutmayı bile tercih edecek durumdaydı. Fuzail'in belli saatlerde ihtiyacı kadar yiyip içmesi, sadece o kadar ve o zaman yiyip içmesi değildi sorun, bundan emindi. Böyle insanlar iyi ev sahibi olurlar ve misafirlerinin özel arzularını yerine getirmeyi severler. Hayyam bir türlü böyle davranmasının nedenini anlayamıyordu. Fuzail zamansız bir yemeği, hem de kendi odasında yenecek bir yemeği uygunsuz bulurdu belki de. Acaba hakaret gibi, ya da daha kötü bir şey gibi mi algılardı?

Hayır, kesinlikle bu da değildi sebep. Hakaret ya da her ne ise onu şaşırtmazdı, savaşa gitmiş, savaşa dair ne varsa yaşamış biriydi o. Yiyecek gibi masum bir istek böyle birini nasıl şaşırtabilir ya da utandırabilirdi ki?

Fuzail'in konuşması için ciddi bir sebep olmadıkça, sözgelimi somut bir şey istemeyecekse ya da açıklamayacaksa susması ciddi bir sorundu. Bu yüzden konuştuğu kişi sürekli suskunlukla mücadele etmek zorundaydı ve bu durum üç gecedir uyumayan biri için çok zordu. Konuşmaları yeni bir sessizlikle bölündüğünde Hayyam bedeninin uykuya dalmak istediğini hissediyor ve zaman geçtikçe bu baştan çıkarıcı isteğe karşı çıkacak gücü azalıyordu. Adam bari konuşurken ses tonunu ve konuşma temposunu değiştirseydi, arada bir sesini yükseltse ya da ani bir hareket yapsaydı!

Ama hayır, söyleyeceği şeyi sükûnetle, eveleyip gevelemeden söylüyordu. Susması da konuşması gibi durgundu. Ne dikkat uyandıracak, ne de zavallı muhatabının uyanık kalmasını kolaylaştıracak bir şey vardı bu tarzda. Uyuyakalırsa rezil olacağını biliyordu muhatabı, ama bu utancı nasıl engelleyeceğini bilmiyordu. Hayyam'ı utanmaktan kurtaran, nöbetçinin ne geldiğini bildirdiği ne de içeriye kadar refakat ettiği bir adam oldu. Bütün bunlardan adamın burada tanıdık ve güvenilen biri olduğu anlaşılıyordu. İriyarı, güçlü, kısmen toparlak vücudu, soluk ve çok beyaz yüzüyle oldukça ağırbaşlı bir görüntüsü vardı.

Az önce adı geçen Sohrab'dı bu, her durumda veziriazamın güvenine mazhar olmuş, istihbarat teşkilatının amiri ve İsfahan ahlak polisinin başındaki muhtesip Sohrab El-Barid. Adam oturduğunda Fuzail olan biteni anlattı, bildiği her şeyi açıkladı, ardından Hayyam söyleyebileceği ne varsa söyledi. Sohrab bu süre boyunca dikkatle dinledi, anlatanları daha çok şey anlatmaya cesaretlendirmek ister gibi samimi bir şekilde başını sallayarak onayladı.

Muhataplarının anlattıklarını dinledikten ve duydukları hakkında bir süre düşündükten sonra, "Anlaşıldı," dedi. Yüksek perdeden tiz bir sesi vardı, içinden çıktığı güçlü ve heybetli bedenle alay eder gibi ince bir sesti bu. İnsanların sesine tepkisini çok iyi biliyor olmalıydı ki, hemen Hayyam'a döndü, dikkatle yüzünü inceleyip utanmış gibi gülümsedi ve "Gül, gül, insanlar sesimi duyunca şaşırır ve güler hep," dedi. Sohrab konuşurken sesleri, boğumlanmayı ileri alarak dil ucunda ya da dişlerde oluşturup, halktan insanların çok kibar olmak istedikleri zaman yaptıkları gibi yumuşatıyordu. Mesela "halk" sözcüğünü "hâlk", "aşikâr"ı tatlı bir "aşiker" gibi telaffuz ediyor, dar sesleri öylesine yumuşak çıkarıyordu ki, sesler yarı yolda hışırtılı ünsüzlere dönüşüyordu. Hayyam Sohrab'ın tiz sesi ve tuhaf telaffuzu hakkında nezaket gereği hiçbir şey söylememek gerekir, diye düşündü, bu yüzden tepki vermedi, ama sonra muhatabının gözlerini açıp kendine dikmesinden yola çıkarak bir tepki beklediğine karar verdi. Muhatabını tuhaf bulmadığını belirten, ama aleni yalan söylemekten nefret ettiği için, bir taraftan da çok da kesin olmayan bir ifade aradı. Neyse ki Sohrab uzun süre onun açıklamasını beklemediği için Hayyam

yalan söylemekten kurtulmuş oldu. Sohrab, "Kimileri rahatsız olmam gerektiğini, insanların, bizim gibi mevkilerde olanlarla alay etmelerinin doğru olmadığını söylüyor. Ama bak ben rahatsız olmuyorum, gerçi yaralıyor bu beni, ama biçare tahammül ediyorum ve kulak asmıyorum," diye efelendi. Bunları söylerken dua eder gibi sesleri yumuşak telaffuz ediyor, kelimeleri akide şekeri gibi ağzında yuvarlıyordu.

Fuzail sevecen bir sesle ve pişirilmiş toprak rengindeki yüzüyle gülümseyebildiği kadar gülümseyerek "Şeytanın işi bu," dedi, "onu tanıdığımda normal konuşabiliyordu."

Sohrab yüzünde en ufak bir gülümseme olmadan, "En doğrusu, tuhaf buluyorsan bunu söylemen, o zaman o kişi kendine güvenmediği kadar sana güvenir," dedi. Hayyam'a dönerek, "Tuhaf ol tatlım," derken ona kendini sevdirmeye çalışır gibiydi, "Tuhaf ve zararsız ol, o zaman insanlar sana güvenir, kalplerini açar."

Fuzail lafa girip, "İblis de aynen böyle yapardı," derken, bu tuhaf arkadaşına olan düşkünlüğünü gizleyememişti, "Yalanlarını masummuşlar, sanki övgüymüşler gibi paketler. Bu konuda çok becerikli olmak zorunda."

Sohrab gülümseyerek, "Gerçeği söyleyenler de onu biraz süsleyebilselerdi, İblis bu kadar başarılı olamazdı," dedi, "Ama hadi şimdi felsefe yapmayı bırakalım, çalışmamız lazım." ("Bu kadar" ve "söyleyenler" kelimeleri sesleri yutan Sohrab'da "bukdar" ve "söyleyeler"e dönüşmüştü).

Ayrılmadan önce işbölümü yapmak, önce kimin neyi yapacağını, nasıl haberleşeceklerini, bilgi alışverişini konuşmak üzere randevulaştılar.

Hayyam ancak bu konuşmanın ardından Sohrab'ın ne kadar güçlü olduğunu, gerçekte ne iş yaptığını öğrendi. El-Barid, yani resmi olarak posta şefi ya da müdürü olarak bilgi toplayan, denetleyen ve aktaran insanlardan, pazaryerindeki dedikoduları ileten ve kendilerine ne fayda getireceğini inceleyen küçük muhbirlerden, kimi komploları açığa çıkaran, kimi bir şekilde ortaya çıkarılan sözgelimi birkaç kişiyi bertaraf etmek üzere komplo hazırlayan birinci sınıf özel casuslara kadar herkesin müdürüydü. Bunun yanı sıra muhtesip olarak pazaryerini kontrol edenlerin ve sözde ah-

lak polisinin başındaydı ve bu yüzden şehrin nasıl nefes alıp verdiğini, hangi vatandaşın ne düşündüğünü, niyetlerini, hayallerini ya da neye kalkıştıklarını adı gibi bilirdi. Kimin tartıda hile yaptığını, kimin sahte para kullandığını, kimin çürük mal sattığını, kimin tezgâhın arkasındaki ya da önündeki kadınlara ahlaksız sözler söylediğini muhtesip olarak ilk öğrenen o olurdu. İster zengin, ister itibar sahibi olsun, muhtesip olarak herkesin hangi ahlaksız işleri çevirdiğini, ya da daha da ahlaksızlaşarak kadınlara laf atıp atmadığını ortaya çıkarabiliyordu. Onun mevkisinde biri için birkaç da şahit bulmak hiç zor değildi. Sohrab olması gerektiği gibi Mirchond'un kimlerle, neden, nasıl görüştüğünü soruşturma ve tek tek aile fertleri hakkında bilgi toplama görevini üstlendi.

Ayrılmadan önce Hayyam'a bildiği kadarıyla Mirchond'un ve Feridun'un nerelere gittiklerini, buluştukları kişileri, hangi evlere girdiklerini, nereler hakkında konuştuklarını ve dostlarını sordu. Hayyam onları bir kez Basurmecit'te, Feridun'u ise birkaç kez Yezdigirt'te gördüğünü, ama çok kalabalıktan hoşlanmadığı için oraya zaten istemeden gittiğini itiraf etti.

Hayyam çok işi olduğu için insanlarla çok birlikte olamadığını söyleyerek kendini müdafaa etmeye çalıştı, o kadar çok şey vardı ki bilmek istediği, ama henüz çok azını öğrenebilmişti, üstelik çok kısa süredir buradaydı. Ama Sohrab bütün bunları açıklamasına izin vermedi, Hayyam'ın kendisi hakkında verdiği raporu yarıda kesmek, belki de Basurmecit'in kim olduğunu bilip bilmediğini kontrol etmek için,

"Şu Yemenli bilge bu mu?" diye sordu.

Hayyam, "Neden böyle söyledin?" diye sordu, çünkü Sohrab'ın tanışı olan bu zatla alay mı ediyordu, yoksa onu gerçekten övüyor muydu, anlamamıştı. Ama sorusunda, nereden bakılırsa bakılsın, memnuniyetsizlik ya da benzeri bir duygu hissediliyordu.

Sohrab hafifçe gülerek, "Neyse, Yemenli değil, ama bilgedir kendisi," dedi, "Şimdi memnun oldun mu tatlım?"

Bütün her şeyi bir araya toplayıp kontrol ettikten sonra, Fuzail'in, zehirlenme olayları sadece aile içinde gerçekleştiği için katili aile içinde aramak gerektiği düşüncesini Sohrab da kabul etti. ("Çocukların ya da kalbinin biricik sahibi değilse kim zehirleyecek

ki seni? Hiç kimseye bu kadar yakın değiliz, değil mi ama?") Ama üstüne basa basa arkadaş olmasalar bile az çok düzenli görüştüğü insanları da soruşturmak gerektiğini söyledi. Mirchond'un katilini onların arasında bulamayacaklarını biliyordu, ama başka birkaç şey için burnunu oralara da sokmakta fayda vardı.

Hayyam aileyi savunmayı ve yeni tanıştığı bu insanları yanlış düşündüklerine ikna etmeyi düşünmedi bile. Zaten kendi içlerinde çelişen bu iddiaları, hem de iki düşünceyi birleştirecek gücü kalmadığı bir haldeyken bir daha çürütmeye kalkışmak ona anlamsız ve itici geldi. Hayyam sokağa çıktığında etrafa zifiri karanlık çökmüştü. Sola, pazaryerine doğru gitmek akıllıca olur, diye düşündü, bir şeyler yiyebileceği açık bir lokanta mutlaka bulurdu orada. Ama sağa döndü, eve doğru yöneldi. Son üç günde öyle çok şey, öyle yeni ve anlaşılmaz şey görmüş, işitmiş ve yaşamıştı ki, acilen yalnız kalması ve en azından bu kadarını anlaması, toparlaması, birbirleriyle ilişkilendirmesi ya da kendi deneyimleriyle birleştirmesi gerekiyordu. Belki kendisi de bütün olan bitenden sonra yeni bir insan olmuştu. Öyle de olsa, evin yolunu bulabilirdi herhalde, biraz uyur, bir şeyler yerdi belki, o anda en önemli şey buydu.

6

Üç gün sonra, Şaban ayının 21'ine denk gelen o Salı günü Hayyam Fuzail'e tıpkı onun istediği gibi, Mirchond'un evinde yaşayan herkes hakkında bütün bildiklerini, başkalarından duyduklarını ve her biri hakkında kendi düşüncelerini not aldığı küçücük yazıyla dolu bir tomar kâğıttan oluşan ilk "raporunu" sundu.

Polis için yaptığı ilk görevi olan bu rapor için çok çaba harcamıştı. O güne değin hiç bilmediği ikilem, riya, iç dünyada bölünmüşlük ya da insanın yarısının yaptığı şeyi öbür yarısından gizlemeye çalıştığı o korkunç halet-i ruhiye gibi yeni birkaç şey öğrenmişti. Hayyam işte son üç günü bu haletiruhiye içinde geçirmiş, ama o matem günlerinde dostu Feridun'dan, onun aile fertlerinden ve arkadaşlarından desteğini esirgememişti. Dostuyla kız kardeşi hakkında, babasının ikinci ve üçüncü karıları hakkında konuşuyor, bu insanlarla ilgilendiğini, onlar için endişelendiğini gösteriyor, bu arada öğrendiklerini not almak ve polis şefine vermek üzere aklında tutmaya çalışıyordu. İnsanın aklında bu insanlarla konuştuklarından, onlardan duyduklarından bambaşka şeyler olmasının başlangıçta ne kadar zor olduğunu, ama sonra belli yeteneklere sahip birinin bu sanata kısa sürede vâkıf olabileceğini keşfetti. Nihayet bu sanatı fazlasıyla çabuk ve sorunsuz, neredeyse hiç direnç göstermeden öğrendiğini gördü ki bu utanması için bir se-

bepti, bilhassa sadece kendini başka türlü gösterme sanatıyla değil, bu sanatı kolayca öğrenmekte ve uygulayabilmekte hiç sorun yaşamadığı için.

Mesela Mirchond'un ikinci karısı Fitna hakkında konuşurken, onun sağlığını, gelecekte ne yapmak istediğini soruyor, sonra kocasının ölümünü nasıl karşıladığını, onunla ilişkisini, baba evini, sonra evlenerek geldiği bu evde nasıl var olduğunu, kumalarıyla ve diğer ev halkıyla ilişkilerini öğreniyor, ama konuşurken ve bilgi toplarken sürekli Fitna hakkında yazacaklarını, Fuzail'e söyleyeceklerini, notlarını ve Fitna'nın kendisini düşünüyordu. Oysa dürüst bir insanın bu kadına üzülmek ve her halükârda tek bir mutlu gün geçirmediği hayatı karşısında dehşete düşmek için pek çok nedeni olmalıydı. Mirchond daha fazla çocuk istediği için onunla evlenmişti, çünkü ilk karısı Hind Sukayna'yı doğururken, bebek ve anne hayata zor tutunmuşlardı ve artık ondan çocuk doğurması beklenemezdi. İtibarlı ve eski, ama aynı zamanda iyice yoksullaşmış aile, kızlarından birini başlık parasıyla evden göndermeyi beklemiyordu zaten. Mirchond da Fitna'yı başlıksız almakla kalmadığı gibi, onun için gerekirse başlık da verirdim, çalar çırpardım, kaçırırdım, diyordu. ... Yukarı İsfahanlı kızın gizemli neşesi ve gücü Mirchond'un aklını başından almıştı. Ama yarım yıla varmadan Mirchond'un gizemli neşe zannettiği şeyin gerçekte utangaçlık, çekingenlik ve dünyadan ve insanlardan korkmak olduğu ve beden gücünün belki de çalışmaya yatkın, ama ona çocuk doğurmaya uygun olmadığı anlaşılmıştı.

Fitna nikâhın üzerinden altı ay geçmesine rağmen kocasının tutkusuna tutkuyla yanıt vermeyip hamile de kalamayınca, kocası yavaş yavaş, ama emin adımlarla ondan uzaklaşmıştı. Ve ikinci karısına duyduğu hayranlık, tutku ve umutlar yerini öfkeye, utanca, açık açık menfi şeylere bırakmıştı. Mirchond'un bütün bunları gizlemek gibi bir derdi de yoktu. Karısına kötü davranmıyordu, söz konusu değildi bu, ona bağırmıyordu bile, öfkeli ikazlar savurmuyordu, sadece, sanki kadın yokmuş gibi inatla bakışlarını ondan kaçırıyor, onunla konuşmaktan kaçınıyordu. Fitna'nın ailesinin de kızlarını basbayağı sattıklarının bilincinden, onu iki büyük kız kardeşinden önce evlendirmiş olmanın huzursuzluğuna kadar,

bu evlilikle ilgili kötü olan her şeyi Fitna'yla irtibatlandırması da yaklaşık bu kadar sürmüştü. Yalnızca onlardan önce evlenerek sıralarını aldığı kız kardeşleri değil, annesi ve babası da evliliğin ardından Fitna hakkında bir daha tek kelime duymak istememişler, kızları birkaç saatliğine onları ziyarete geldiğinde, hiç sevinmediklerini gizlemeyi beceremezmişlerdi. Bu yüzden Fitna'nın baba evine dönmesi imkânsızdı. Mirchond'un da çok istemesine ve en şerefli ve en iyi çözüm olmasına rağmen karısından boşanması mümkün değildi. Böylece Fitna kimsenin yüzüne bakmadığı bir ailenin hatırasıyla kimsenin yüzüne bakmadığı bir evde, hayatını mahveden adamın verdiği sadakayla yaşıyordu. En azından durumunu bir kez Sukayna'ya böyle anlatmıştı. Hayyam Sukayna'yla, Feridun'la, Hind'le ve Fitna'yı çok da iyi tanımayan komşularla onun hakkında konuştu. Ama aklının bir köşesinde yine de asıl işinin ve amacının, heder olmuş genç bir hayata acımak değil, polise rapor vermek olduğu vardı.

Tabii ki acıyor ve üzülüyordu ona (Bu nasıl bir dünyaydı ki, sadece güzel ve iyi olduğu için genç bir kızın hayatı yaşamasına izin verilmiyordu!) ama zihninde daha net ve daha güçlü olarak canlanan soru, Fitna'nın Mirchond'un cesedi başında feryat figan ağlarken samimi mi olduğu, yoksa bir şeyleri gizlemeye mi çalıştığıydı. Ve Hayyam'ın notları üzerine konuşurken Fuzail'in yöneltebilecekleri de dahil olmak üzere buna benzer başka birçok soru. Mahvolan hayatının intikamını neden almak istemesindi ki Fitna? Onun başına gelenler ölümden beterdi, sadece var olmaya devam ediyordu kadın, yaşamıyordu. Ama yas tutmak için hiçbir nedeni yokken, neden en çok ağlayıp, dövünen oydu?

Hayyam'ın aklına üşüşen bu sorular ve onlardan kurtulmayı becerememesi (Sadece beceriksizlik de değildi bu, soruları bastırmayı ya da savuşturmayı denememişti bile), onun için utanılacak bir şey ya da en azından faziletli bir iç sıkıntısıydı. Fitna intikam almak istememiş, kocasını öldürmemişti, hayatı boyunca bir kez dahi aklından geçmemişti onu öldürmek, bu yaralı insan evladını bir kez gören herkes bunu hemen anlardı. Her şeyden kurtulmak için kendini öldürebilme, hele hele cinayet gibi karmaşık ve riskli bir işi gerçekleştirebilme isteği ya da düşüncesi için, en azın-

dan bunun bilinci için gerekli sermayeye sahip değildi. Ama Hayyam inatla bunları düşünüyor, kötücül düşünceler ve aşağılık saçmalıklardan oluşan sorularını peş peşe sıralıyordu. Bunları yaparken faziletli bir insan olmanın gerektirdiğinin aksine utanmıyordu hiç, kendine kızmıyordu da, insanlar hakkında kötü şeyler düşünmeye ve sorgulamaya çabucak alışmıştı. Ancak bütün bunlar onun için iyiye işaret değildi: Başkaları hakkında düşündüklerin neyse, sen de osun.

Feridun'a soruşturma sırasında yitireceklerini söylemesi gerçekten saflıktı, kendisinin de bir şeyler yitirebileceği aklına dahi gelmemişti. Oysa o da önemli şeyler kaybedebilirdi. Çünkü insanlığın iyiliğine, güzelliğine güvenini kaybetmek belki de en büyük kayıptı. Ve Hayyam bu güveni kaybetmeye başlamıştı, insanın yaptığı her şeyin ardında bir alçaklık görmeye başlamıştı. Hayyam'ın aldığı notlara göz gezdiren Fuzail, "Gerçekten iyi insanlar bunlar," demişti. "Talihsizlikleri şaşırtmadı beni. Bu kadar iyi olunca talihsiz de oluyor insan."

"Dalga mı geçiyorsun?"

Fuzail eliyle onu ciddiye almadığını belirten bir işaret yaparak, "Kendine gel, matem tutan insanlarla dalga geçilir mi?"

Hayyam, "Ben benimle dalga geçtiğini düşündüm, saflığımla falan," diye açıkladı.

Fuzail, "Seninle bile dalga geçmem," diyerek kendini müdafaa etti, sonra yeniden notlara döndü ve muhtemelen göz gezdirirken seçmiş olduğu bölümleri daha dikkatli okumaya başladı.

Uzun uzadıya Hayyam'ın aldığı notları okuduktan sonra, şaşkınlıkla, "Mirchond'un hizmetkârları yok mu?" diye sordu.

Hayyam sorulmasının bile dostlarını inciteceğini düşünmüş gibi acele içinde, "Tabii var, neden olmasın," dedi.

Fuzail kâğıtları işaret ederek, "Ama burada yoklar," dedi.

"Onları da mı araştırmak lazım sence?"

Fuzail, "Ah!" diyerek kollarını iki yana açtı, aynı anda gözlerini de kocaman açtı. "Efendilerinin planlarını çoğu zaman onlar uygular.

Ev halkının üyeleridir. Önemli üyeleri. Onlardan ve çocuklardan normal olarak yaptığımız bazı şeyleri saklarız, ama öte yandan

onların, çocukların önünde yaptığımız, söylediğimiz şeyleri yılanın ayaklarını saklaması gibi bizim gibi olanlardan saklarız." Hayyam, "Of," diye sızlandı ve üstlendiği görevi düşündüğünde tüyleri diken diken oldu. Feridun ve Sukayna'nın tuhaf bulmayacakları, en azından şüphelenmeyecekleri şekilde nasıl sorgulayacaktı ki hizmetkârları? Bahçıvanla ya da Mirchond'un hasta olduğu o birkaç günde Hayyam'ın tek bir cümlesini dahi anlamadığını belli etmemeye çalışan o yaşlı hizmetçi kadınla nasıl gizlice konuşacaktı? Bunun üzerine Fuzail bu arada kendisinin ve Sohrab'ın öğrendiklerini ve bunlardan ne anlamlar çıkardıklarını uzun uzun anlattı: Birinci halka, Mirchond'un birlikte iş yaparken kendini modern ticaretten ve paradan anlamayan, eski kafalı bir toprak sahibi gibi sunduğu esnaf ve tüccarlar. Çok değil bunlar, ama az da değildiler. Bazılarının Mirchond'a yüklü miktarda borcu vardı, bazılarına da kendisi, ama çoğunlukla da oğlu Feridun borçluydu. Burada dikkat çekenler, Mirchond'a 1.200 altın dinarı borçlu olan tüccar Sufyan ve müteahhit Hüsrev Şirazi'ydi. Adam bilinmeyen bir nedenle sarayın kendisine verdiği iki ihaleyi Feridun'a devretmiş ve bütün inşaatlarda ona malzeme tedarik etmişti. Feridun ona çoktan teslim edilen bir malın karşılığı olan 700 altın dinarını ödemediği için, adam uzun zamandır malzeme tedarik etmiyor ya da yeteri kadar etmiyordu. Fuzail ve Sohrab bu iki işadamının diğerlerinden çok daha ilginç olduğunu düşünüyorlardı. Sufyan ilk sıradaydı, çünkü yakın zamanda Mirchond'la iki kez yemek yemişti. Ve her şey Mirchond'u, onunla yemek yiyen birinin zehirlediğine işaret ediyordu.

İkinci halkada, buluşmalarda ve görüşmelerde, yemeklerde ve belli kişilerin geldiği nişan, sünnet ve vaftiz gibi törenlerde, özel lokantaların aytı bölümlerinde, gezilerde, hep gizli buluşup görüştüğü insanlar yer alıyordu. Bu insanlar İran geleneklerini muhafaza etmeyi, unutulan, unutturulan ya da bir şekilde kaybolan gelenekleri eski itibarlarına kavuşturmayı önemseyen insanlardı. Komplocu değillerdi, isyan da planlamıyorlardı ve ("Allah ününe ün, gücüne güç katsın") padişaha karşı duracak insanlar değillerdi, ama Araplar, Türkler ya da sonradan gelenlerin hepsi defolup gitseler seslerini de çıkarmazlardı. Bizlerle asla buluşmazlar, hatta

görüşmezler, kendi aralarında vakit geçirmeyi severler, İran asillerinden ve onların itibarlarından, eski zamanlardan ve imparatorluğun şanından söz ederlerdi (Fuzail dikkatle, "Onları çok seviyorsun, yanlış anlama lütfen," dedi.) Mirchond onlarla düşüp kalkardı, tıpkı kazanç ve saygınlık umduğu herkesle düşüp kalktığı gibi. İşte bu yüzden bu insanları da dikkate almak lazım. Hiçbir grup, üyelerinin çoğunluktan farklı davranmasını, düşman belledikleriyle iş yapmasını istemez, hatta böyle bir şeyi ihanet addeder ve cezalandırır. Mirchond'un Türklerle de Araplarla da ilişkisi vardı, onlarla iş yapıyordu. Oğlu Selçuklu sarayı için senin rasathaneni inşa ediyor... İhanet mi bu şimdi? Cezalandırılmalı mı? Nasıl bir ceza? Mirchond ile bu grubun arasında daha derin fikir ayrılıkları var mıydı acaba?

Mirchond onların bir sırrını ifşa etmiş olabilir mi? Onlardan uzaklaşmak istemiş midir? Bütün bunları araştırmak lazım. Çok şüpheli değiller, ama yine de ihmal etmemek lazım.

Üçüncü halka ise ilk şüpheliler olmaya devam eden ev halkı ve arkadaşları. Mirchond zehirlendi ve insanı zehirleyerek öldürenler, birlikte yiyip içtiği, gizli şeyler paylaştığı ve kendilerinden asla kötülük ve art niyet beklenmeyen yakınlarıdır. Çoğunlukla kadınlardır bunlar. Kadınların, polisin deyişiyle, ani bir heyecanla, tutku ataklarında ya da kalpleri kırıldığında cinayet işledikleri inancı çok yaygındır. Doğru olabilir bu, ama kadınların kalbinin kırılmasının erkeklerinkinden çok farklı olduğunu, biz erkeklerin kalbimiz kırıldığında çok farklı davrandığımızı unutuyoruz hep. Kadınların hisleriyle düşündüklerini, bu iki şeyi, yani düşünceleri ve hisleri ayırt etmediklerini ya da en azından erkekler kadar ayırt etmediklerini ve bu yüzden gönül işlerinde erkeklerden daha akıllı olduklarını unutuyoruz. Hisler düşünen bir erkeği rahatsız eder. Erkek ya düşünür ya da hisseder ve yaralandığında hançeri ya da palayı çıkarıp karşısındakine sokar. Bu arada en iyi ihtimalle kükrer, elinden daha akıllıca bir şey gelmez, çünkü o anda düşünemez. Kadının hançer ya da palayla iş görmemesinin nedeni ise öncelikle bunları nasıl kullanacağını bilmemesi, ikinci neden, bu yolu fazlasıyla doğrudan ve kaba bulması, üçüncüsü ise kalbiyle düşünmesidir. Kadında hisler ve düşünceler birbirlerini dışlamadı-

ğı gibi, tamamlar ve destekler ve çok yaralandıkları bir anda bile, bir erkeğin tahmin edebileceğinden daha sarih düşünmeye devam ederler. Kadınlar işte bu sebeple zehir kullanır, kadın gibi düşünen erkekler de öyle.

Fuzail, soruşturmayı akıllıca yürütmek ve tek tek görevleri akıllıca paylaştırmak önemli, dedi. Mesela en az şüpheli olanların etrafında gürültü patırtı yapmak gerekiyordu. Sohrab ve Fuzail bu yüzden Sohrab ve adamlarının (Sohrab'ın alay ederek adlandırdığı gibi) "şeref ve itibarın bekçilerinin" araştırılmasına karar vermişlerdi ("Ya da ciddiydi Sohrab, onun ne kastettiğini bilmek imkânsızdı.") Bunlar zararsızdır, büyük bir olasılıkla onlar değil Mirchond'u öldürenler ("Aslında bilemeyiz. İnsan suçsuz olduğunu ispat edene kadar zanlıdır."). Bunlar eylem insanlarına göre daha hayalci, daha dedikoducudur, işte tam da bu yüzden onları gürültü patırtıyla araştırmak lazım.

Böylece, birincisi, onlara kendilerinin farkında olduğumuzu, gözümüzün üstlerinde olduğunu, ikincisi, bu bağırış çağırışla şehre ve halka devletin uyumadığını, görevinin başında olduğunu gösteririz. Ayrıca, üçüncü olarak gerçekten araştırılması gerekenleri cesaretlendirir, uyutur, onlara sahte bir güven hissi verir, kandırırız.

"Zehirle cinayet işleyen bir katili bulmak, aleyhine bir şey ispatlamak çok zordur, ancak kandırırsan ve bir hata yapmasına neden olursan ulaşabilirsin ona." Sohrab'la adamları Mirchond'un İranlı arkadaşlarıyla ilgilenirken, Fuzail'in adamları işadamı Hüsrev Şirazi'yi araştırıp soruşturacak ve onun kiremit tesislerini, taş ocaklarını, inşaatlarını teftiş edeceklerdi. Hayyam'ın görevi ise, onlar için en ilginç, en şüpheli kişi olan tüccar Sufyan'ı ziyaret etmekti. Hayyam planı beğendi, ama tesisi de kendisinin üstlenmesinin iyi olacağını söyledi, çünkü insanları kandırmak için polis yerine zararsız bir âlimin, kurbanın bir dostunun konuşması daha iyi olurdu. Polis giderse, ne yaşıyor olursa olsun, nasıl bir ruh hali içinde olursa olsun, adam güvende olmadığını düşünüp huzursuz olacaktı.

Fuzail Sohrab'la birlikte yaptıkları plana göre hareket etmenin daha doğru olacağını söyledi. İşadamı Hüsrev polis için ilginç biriydi kuşkusuz, adama biraz daha dikkatle, daha yakından bakmak gerekirdi, ama ciddi olarak Mirchond'u öldürdüğünü düşünme-

mek lazımdı. Niçin yapsındı ki bunu? Mirchond'un oğlunun ödemediği borçlar yüzünden mi? Her soruşturma, tam da bu borçlar yüzünden Mirchond'a uzun ve sağlıklı bir ömür ihsan etmesi için Allaha dua etmek gerekeceğini, çünkü Feridun'un Hüsrev'in parasının yüzünü bir daha görebilmesini sağlayacak yeteneklere sahip olmadığını ortaya çıkarırdı. Fuzail, şimdiye kadar öğrendiklerimiz doğruysa durum bu, dedi. Çok uğraşmışlardı ve soruşturma için pek çok kişiyi görevlendirmişlerdi. Fuzail'e göre, yaşlı Mirchond borçlarını mutlaka geri öderdi, çünkü birincisi, parası vardı ve ikincisi, itibarı ve şerefi onun için çok önemliydi. Feridun ise parası olmadığı için borcu ödemeyecekti. Bu yüzden Hüsrev'in yaşlı adamı öldürmek için deli olması gerekiyordu, ama deli değildi, bir deli bu kadar kısa sürede bu kadar varlık sahibi olamazdı. Ama hiç kuşkusuz Hüsrev'in bir şekilde bu işle ve başka şeylerle bir irtibatı vardı ve bu yüzden Fuzail'in işlerini iyi bilen adamlarının onunla ilgilenmesi doğruydu.

Ayrıca her şey hızla yapılmak zorundaydı. Veziriazam soruşturma emri verince, sonuçları almak uzun sürmemeliydi. Hayyam Fuzail'in gerekçelerini ikna edici buldu ve hemen Sufyan'a gitmeyi teklif etti. Muhatabı teklifi kabul etti ve Hayyam'a dev İsfahan çarşısında Sufyan'ın dükkânını en kolay nasıl bulacağını anlattı ("Şehirdeki en iyi baharatçı, belki de imparatorluğun en iyisi.") ve Sufyan'ın özellikle Hindistan'la ticarette ("Orada bizim boya ve bezir yağımızı satıyor, burada da kendi baharatlarını.") çok güçlü olduğunu söyledi.

Hayyam kendi kendine yüksek sesle, bir tavsiye ya da benzeri bir şeye ihtiyacım olur mu acaba, haber vermeden tanımadığım birinin dükkânında bitmek ve havadan sudan sohbete başlamak doğru olur mu, diye sordu. Fuzail yapabileceği en iyi şeyin tam da bu olduğunu iddia etti. Sonunda Hayyam, "Başka bir şey söyleyecek misin bana?" diye sordu. "Nasıl davranmam gerektiği, bir tavsiye, ya da faydası olacak herhangi bir şey."

"Ne mesela?"

"Ne bileyim, mesela onun hakkında bir şeyler. Nelere dikkat etmem lazım? Nasıl biridir?"

Fuzail biraz düşündükten sonra, "Tuhaf bir büyükbaş hayvan,

hakiki bir Araptır," dedi. "Sokakta yanından geçerken, nasılsın, diye sor, hemen bütün dertlerini, neresinin ağrıdığını saymaya başlar."

"Ama sen sordun adama, nasılsın diye."

"Sormak âdettendir, ondan soruyorum, umurumda olduğu için değil."

Hayyam ısrar etti: "Yine de sen sorduğunda, sana cevap vermesi mantıklı. Hatta duymazdan gelmesi kabalık olur."

Fuzail, "İşte şimdi sana nasılsın diye boşuna sormadığımı kavradım," dedi ve ayağa kalkarak konuşmanın sona erdiğini gösterdi. Hayyam da ayağa kalktı, yürüdü, ama kapıya vardığında geri döndü ve Fuzail'e, neden Sufyan gerçek bir Araptır, dediğini sordu. Fuzail omzunun üstünden, "Araplar odundur. Sufyan kendini o kadar ciddiye alır ki, dışındaki şeyleri ciddiye almasına gerek kalmaz."

7

Hayyam'ın Sufyan'ın yanına varmak için aralarından geçtiği raflardaki sayısız baharat yüzünden hafifçe içi bayılmıştı. Masalarda ve kutularda bilinen ve her gün kullanılan baharatların bulunduğu dükkânın henüz kapısının önünde insanı sarhoş eden bir baharat karışımı kokusuyla karşılaşmıştı. Sonra dükkânın içinde daha önce ne kokladığı ne de hayal edebildiği kokular eşliğinde yürüdü.

Kokuların neden olduğu iki sarhoşluk anının arasında dükkânın kapısında uzun uzun Sufyan'ın çırağıyla konuştu. Adam hakkında mümkün olduğunca çok şey öğrenmesi lazımdı, o halde geçerken uğramış, konuşmanın ne bir niyeti, ne bir hedefi varmış, soruların tek amacının sohbeti devam ettirmekmiş intibaı yaratması gerekiyordu. Oğlandan Mirchond'un son on günde iki kere dükkâna geldiğini ve patronuyla odasında uzun uzun gizli bir görüşme yaptığını öğrendi. Her iki seferinde de oğlanı yakındaki bir lokantadan yemek almaya göndermişler ve patronunun meşgul olduğunu, kimseyle görüşemeyeceğini, çay ya da atıştırmalık getirmek için dahi onları rahatsız etmemesi gerektiğini söylemişlerdi. Ve sonra kapalı kapılar ardında uzun bir süre, gerçekten uzun uzun konuşmuşlardı.

Sufyan dükkânın arkasında zengin işi mobilyalarla döşenmiş, neredeyse dükkân kadar büyük, rahat ve karanlık bir odada oturu-

yordu. Oldukça iriyarı bir adamdı, teni bembeyazdı ve Hayyam'ın şimdiye kadar dokunduğu en yumuşak ellere sahipti. Gözleri de açık renkti, donuk bakışları, konuşma gereği yönlenmesi gereken nesnenin yanı başındaki bir şeye sabitlenmiş gibiydi.

Daha küçük bir çırak çay getirip dükkâna geri döndükten sonra Hayyam kendini Feridun'un arkadaşı olarak tanıttı ve tüccarın Mirchond'un beklenmedik ölümüyle ilgili fikrini öğrenmek istediğini söyledi.

Sufyan kısa bir suskunluğun ardından, "Bak şimdi," diye söze başladı. "Cennete giden en kısa yolun, en azından biraz geçkin bir erkek için en kısa yolun genç bir kadının yatağından geçtiğini aklı olan herkes zaten bilir. İşte ciddi bir insanın rahmetli dostumun ölümü hakkında söyleyeceği, söylemesi gereken her şey bundan ibarettir. Bunun ötesinde söylenen her şey ya yalandır, ya da bu yalanın gereksiz tekrarı."

"Tam emin değilim ne demek istediğini anladığımdan."

"Üçüncü karısını gördüysen şayet, anlaman gerekir. Mirchond benim yaşımdaydı, hatta benden biraz daha büyük olabilir ve karısı kendi kızından daha genç."

Hayyam, "Öyle mi?" dedi. Üvey annesinin Feridun'dan genç olduğunu fark etmişti, ama şimdiye kadar kadını Sukayna'yla kıyaslamak ya da onunla ilişkilendirmek aklının ucundan geçmemişti.

"Daha küçük, biraz, bir yıl bile yok aralarında, ama yine de daha küçük. Bu neyi gösterir peki?"

Hayyam muhatabını kızdırmak ve temkini elden bırakmasını sağlamak umuduyla ısrar etti: "Tamam doğru değil bu, haklısın, ama bunun ölümün nedeni olduğu konusunda ikna olmadım."

Sufyan misafirinin niyetini anlamış da onunla alay ediyormuş gibi, nutuk atan ses tonuna geri dönerek, "Bak şimdi," dedi, "Yaradan ve Rahman okumayı bilenlere çeşitli kitaplar verdi.

Vahiy bir kitaptır, ama dünya da bir kitaptır, insan da. Sen vahiyle inen kitabı, Kuran'ı okuyamıyorsan, dünyayı izleyebilirsin ve vahiylerde söylenenleri dünyaya bakarak okuyabilirsin. Aynı şey, okuyabildiğin takdirde, insanlar için de geçerli. Onun kitaplarından biri zamandır, yani akıp giden zaman nehrine dalmış hayatlar ve olaylar. Tıpkı dünya gibi, tıpkı vahiyle gelen kitap gibi bu neh-

ri de okuyabilirsin. Buna muktedir olanlar zaman kitabında kendi hayatlarını okuyabilirler ve kaderlerini hazırlayan, kaderlerini anlamalarını sağlayacak örnekleri bulabilirler."

Sufyan sonunda herkese yaşanmış ibretlik bir olayı anlattı. Mirchond da dahil bütün aklı başında erkeklerin ders çıkarması gerekiyordu bundan, ama Mirchond bunu yapmamıştı. Vahiyden sonraki ilk yıllarda, yani Halife Osman'ın döneminde güzelliği nam salmış, tehlikeli bir gelin olan Attika adında bir kadın yaşıyormuş. Kadın yedi-sekiz sene içinde üç kere evlenmiş. Üç kocasını da bir-iki yıl birlikte yaşadıktan sonra öbür dünyaya göndermiş. Olaylar her seferinde aynı şekilde gelişiyormuş: Adam güzellik ve işvede kimsenin boy ölçüşemediği Attika'ya âşık oluyor ve evlenme teklif ediyor, kadın kabul ediyor, düğün yapılıyor ve sonra çift bir-iki yıl mutlu mesut yaşadıktan sonra koca o dönemde hiç eksik olmayan seferlerden birine asker yazılıyor, sonunda gittiği uzak diyarlardan birinde ölüyormuş. Attika'nın kocalarını büyüleyecek ve kendine bağlayacak özel yetenekleri olduğu, adamların bir-iki yıl birlikte yaşadıktan sonra bitap düştüğü söylentileri yayılmaya başlamış.

Kadın kocalarına öyle hazlar tattırıyormuş ki, adamlar onun baştan çıkarmalarına, yani sesine, bakışlarına, kokusuna ve sessizce yanlarına sokulmasına direnemiyorlarmış. Adamlar bir-iki yıl sonra tükeniyor ve kadınla yaşayamayacak, hele onsuz hiç yaşayamayacak hale geliyormuş. Sonunda üç kocası da çareyi sefere çıkmakta ve inançları için savaşarak ölmekte bulmuş. Böylece Attika'nın erkeklerini en kısa ve emin yoldan cennete gönderdiği söylenmeye başlanmış.

Attika'ya âşık olan dördüncü erkek, bilgili, cesur biri olan saygın mimar ve hayırsever Mustensir'miş. Adam toplum içinde sevilen biriymiş, ama evlenmek için, hele de Attika'yla evlenmek için yaşı biraz geçkinmiş. Korkarım sorun ileri yaşta olmasıydı, çünkü bir kez yanmaya başlayan yaşlı bir ağacı, hele bir de kuruysa, söndürmek mümkün değildir. Onun iyiliğini düşünen insanlar ve arkadaşları bir süre de olsa onu evlilik planından vazgeçirdiklerini düşünmüşler, çünkü adam durulmuş ve Attika'yı ve evliliği unutmuş gibi kendini sayısız görevlerine vakfetmiş. Ancak birkaç ay sonra, Allah bilir neden, belki de alnına böyle yazıldığı için, ya da

belki insanların direnemediği o zehri bir kez tattığı için kadınla evlenmiş ve bir yılı aşkın bir süre onunla birlikte yaşamış. Tabii sonra bir sefere yazılmış, ordunun sefere çıkmasını beklerken bir arkadaşına içini dökmüş. Ölecek olmak çok acı verir insana, demiş, bilhassa da Attika'yla yaşamayı tatmış biri için çok zor. Ama şimdi zor olmayacak, çünkü yaşadıklarını bir daha asla yaşayamayacağını, yaşadıkların olmadan yaşamak istemediğini biliyorsun artık. Adam, bu durumda istediğim tek şey ölüm, diye düşünmüş ve Attika'yla ilgili söylentilerdeki gibi ölmek için yola çıkmış.

Sufyan sesinin tonunu ve hızını değiştirmeden sakin ve ölçülü konuşuyor, aynı anda bilgece, açık ve net konuşmaya çalışıyor, belli ki ona kulak verilmesinin, ama aynı zamanda kendi sesini duymanın da tadını çıkarıyordu. Hikâyesi Muntensir'den Mirchond'a, İslam'ın ilk yıllarından günümüze geçtiğinde de ses tonu ve anlatış biçimi değişmedi, Mirchond'un maalesef zamanın nehrinin gönderdiği kitabı okuması gerektiğini anlamadığını, şayet anlasaydı Muntensir'in kaderini bir işaret, bir ikaz ve bir mesaj olarak göreceğini söyleyerek anlattıklarının iki bölümünü birleştirmekle yetindi sadece.

Mirchond iki yıl önce Recep ayının ortalarında bir süre Hamadan'da kalmış, bir şey almak ya da satmak niyeti olmamasına rağmen pazaryerine gitmişti. Çünkü yabancı bir şehirde pazara gitmek âdettendi ve bir şehir ancak pazaryerinde en kısa yoldan ve en iyi şekilde tanınabilirdi. Ama kim bilir belki de kaderi onu pazara götürmüştü, diye sordu kendi kendine Sufyan. Pazarda gezinmenin tadını çıkardı, sesleri dinledi, kokuları içine çekti, pazarı İsfahan'ın pazarıyla karşılaştırdı ve hayatında belki yüzüncü kez dünya üzerinde hiçbir yerin İsfahan'la yarışamayacağına karar verdi. Mirchond kim bilir kaçıncı kez, talihin –insan aklının ermeyeceği nedenlerle– İsfahan'da, bu şehirlerin şehrinde doğmasına karar verdiklerinin yüzüne güldüğünü, bu şehrin kendinin de yüzünü güldürdüğünü düşündü. Zaman zaman bir tezgâhın başında duruyor, malları inceliyor ve bunu çoğunlukla İsfahan'dakilerin daha iyi olduğunu tespit etmek için yapıyordu.

Bir tezgâhın önünde ne bu ne de başka bir nedenle durdu. Durma nedeni hayatında gördüğü en parlak ve en ışıl ışıl bakışların onu

delip geçmesi olmuştu. Feridun'dan mutlaka küçük olan bir kızdı bu, belki de Sukayna'yla yaşıttı. Samur postu satıyordu. Kendi başında da samur kürkünden kulaklıklı bir şapka vardı. Kız kulaklıkları bir yukarı kıvırıp, bir yüzünü tamamen kapatacak şekilde aşağı indirerek şapkasıyla oynuyordu. Etrafa bakınan kocaman, pırıl pırıl gözlerinde meraka ya da bir şey gördüğüne dair en ufak bir emare yoktu. Yüzünün dışında her yeri gülüyordu. Mirchond'un bakışları neden o anda bu gözlerle buluşmuştu? Bu gözler bir kuştan ya da bir düşünceden daha büyük bir hızla bir nesneden diğerine kayıyor, bakışları hızla hareket ederken takıldığı şeylerin ne olduğunu belki de anlamıyor, ama baktığı şeylerin üstüne gülümseme ve ışık saçıyordu. Bu bakışların, oradan geçen birinin aynı ilgisizlikle bir nesneden diğerine yönelen bakışlarıyla buluşması nasıl mümkündü o halde? Belki de kaderi böyle yazılmıştı, başka bir açıklaması yoktu bunun, insanlar açıklamaya çalışsa da, kader üzerine bu eski nakarattan ne kadar sıkılmış olsalar da yoktu başka bir açıklaması. Mirchond bir an samur kürkü tezgâhının önünde kök salmış gibi durdu, soluk almaya, düşünmeye, saçma da olsa bir şeyler söylemeye çabaladı. (Fuzail ders veren bir ses tonuyla, "Eskiler bize kışın ayaklarınızı sıcak tutun diye tembihlerdi, çünkü ayakların üşümesi çeşitli hastalıklara yol açar, derlerdi. Ama alev alev yanan bir baş en kötü hastalıklara yol açmasına rağmen ilkbaharda başımızı serin tutmamız gerektiğini söylemeyi unuttular – Aşk," dedi, "ama sakallarına ak düşmüş yaşlı bir adamın böylesine nefsine yenilmesi...")

Mirchond tekrar duymaya ve görmeye başlayacak kadar kendine geldiğinde, tezgâhın arkasındaki kızın, mallarını övmek için olsa gerek, hiç durmadan konuştuğunu fark etti. Tek tek parçaları havaya kaldırıyor ve ona gösteriyor, katlıyor, evirip çeviriyor, tekrar tezgâhın üstüne koyuyor ve eliyle kürkü okşuyordu. Kürke dokunmanın ona haz verdiği belliydi. Dış dünyadan ona, bilincine ve duygularına ulaşan, gördüğü ve içinde muhafaza ettiği tek şeyin bu kürkler olduğuna yemin edebilirdi insan. Kız buna rağmen bu hareketi sıradan bir şey gibi üstünkörü yapıyor, sadece tezgâha koyduğu kürkü okşuyor, sonra başka bir parçayı alıp yukarı kaldırıyor, çeviriyor ve övüyordu. Mirchond tekrar nefes almaya başlayıp konuşma yetisine tekrar kavuşunca, "Hayat nasıl da oynu-

yor bizimle," dedi. Kız bakışlarını kaldırıp ona baktı, sanki adamın sözlerini düşünüyormuş gibi bir an durdu, küçük bir kahkaha attı, sonra kürkleri okşama ve muhtemel müşterilerine laf yetiştirme oyununa devam etti. Mirchond laf olsun diye kızla pazarlık etmeye başladı, onun istediği fiyatı hiç kimsenin kabul etmeyeceğini, şu kısa kürk mantoyu aslında almak istediğini, ama kızın söylediği fiyatın yarısı bile etmeyeceğini yemin billah söyledi. Mirchond'un sadece kendisiyle konuşmak için bunları yaptığını fark etmiş miydi kız? Adamın sesinin sürekli titrediğini, aynı cümleyi iki-üç kez söylediğini fark etmiş miydi? Yüreğinde olup bitenleri tahmin etmemesi mümkün müydü? Davranışlarına bakarak bu soruyu yanıtlamak mümkün değildi, Mirchond'a ısrarla bunun en iyi kürk olduğunu, olabilecek en iyi şekilde imal edildiğini söyledi, fiyatları babası ile erkek kardeşinin tespit ettiğini söyleyerek kendini savundu, kendisinin yapabileceği bir şey olmadığını belirtti, söyleyecek başka bir şeyi kalmadığında da omuzlarını silkti ve gülümsemeye başladı. Sonunda Mirchond'a bir ay sonra tekrar gelmesini teklif etti, kendisi de burada olacaktı, bu arada evde onun için indirim yapabilir mi diye soracaktı.

Bu teklifiyle Mirchond'un sohbeti uzatma olanağını elinden almış oldu. İlerlemek zorunda kalan Mirchond on adım kadar attıktan sonra kızı bir kez daha görmek için arkasını döndüğünde kız yine şapkanın kulaklıklarıyla oynuyor, bir taraftan da parıldayan bakışlarıyla pazarı kolaçan ediyordu. Ona mı öyle gelmişti, yoksa kız bakışlarını bir süre ona dikmiş ve onu tanımış mıydı?

Her halükârda Mirchond adet olduğundan daha uzun bir süre kızı süzdü, sonra bütün dünyanın ona hayran olduğuna dair güçlü bir duygu karmaşası içinde yürümeye devam etti.

Sufyan, "Bu onun kaderiydi," diyerek sözlerini bitirdi. "Küçük kız adamın tutkusunu ateşledi bence, ona hiç ümit etmediği bir mutluluk verdi ve bir suyun diğerine akması gibi, kızın içine aktı. Dostumun öldüğünü söylüyorsun, öyle mi? Şimdi, cumartesi öldüğüne zinhar inanmıyorum. Ölecek ne vardı, onu da bilmiyorum. Onun aylardır zaten yaşayanlar arasında olmadığının şahidiyim ben."

Yaşlı adamın sesinde dokunaklı bir şeyler vardı, ama aynı ses bu dokunaklı şeyin nedenini asla ele vermiyordu.

Dikkatsizce genç bir kadının ateşinde yanan dostunun mahkûm edilmesi miydi bu acaba, yoksa yaşlı adamlara çocuk olma ve böyle aptallıklar yapma fırsatı veren zaman mı mahkûm etmişti onu? Dostunun yasını mı tutuyordu, yoksa onu terk ettiği için suçluyor muydu kendini? Sevdiği bir insanın geçkin yaşına rağmen aklı başında ve dikkatli davranamamasına mı, yoksa kendisinin dikkatli ve aklı başında olmaktan kurtulamamasına mı üzülüyordu? Dostu hızla ve çok tatlı bir şekilde öldürmüştü kendini ve böylece geride bıraktığı Sufyan'ın başına geleceklerden kendini kurtarmıştı. Konuşmanın başından beri ilk kez duygular Sufyan'ın bilge ve dürüst olma çabalarından daha güçlüydü.

Hayyam uzun uzun sustuktan sonra, "Buna rağmen onunla buluştun ve yemek yedin," dedi. Yaşlı adam şaşırarak, "Neden buluşmayayım ki? Arkadaşız biz," dedi.

"Onun çok uzun zaman önce öldüğünü iddia ediyorsun, üçüncü kez evlenmesini affetmediğini söylüyorsun, ama yine de onunla buluşup yemek yiyorsun, onunla iş yapıyorsun. Bunun bir mantığı var mı sence?"

"Bence yok bir mantığı, ama dostluk var ve inan bana, bu daha önemli hayatta."

Hayyam öfkelenmekte ısrar etti: "Anlamıyorum, anlayamıyorum."

Sufyan yere baktı, birkaç kez kendini toparlamaya çalışır gibi derin derin iç geçirdi. Bunun üzerine Hayyam onun dikkatini dağıtmayı ve insan ötesi otokontrolünü kırmayı başardığını düşündü. Ama tüccar yeniden konuşmaya başladığında, Hayyam, bilge görünme çabasını ve muhatabına dürüstlük dersi verme isteğini dile getiren aynı sakin ve ölçülü sesi duydu.

"Terbiyeli insanlar bilmedikleri konularda hüküm vermezler delikanlı."

Hayyam yüksek sesle, "Allah korusun, ben hüküm vermiyorum ki," dedi ve kendini savunur gibi, "sadece sordum ben, anlamak istiyorum sadece, nihayetinde adam öldü," dedi.

Sufyan muhatabının araya girip söylediklerini duymamış gibi devam etti: "Bak şimdi. Güvenilir insanlar Emevilerin beşinci halifesi Abdülmelik'in sarayındaki en bilge insanın hiç şüphesiz meşhur Sinan el-Basri olduğunu söyler. El-Basri şair ve mütercimdi,

bizim dinimizi ve başka dinleri bilirdi, bu dünyanın ve ahretin yasalarını tefsir ederdi. Ruhumuza ahrette neler olacağını çoğu insandan daha iyi bilirdi.

Abdülmelik iki günlüğüne bile olsa yanından ayrılmasına izin vermez, ona danışmadan tek bir karar vermezdi (İnan bana, işte bu yüzden Emevi halifeleri içinde en bilge ve en adil olan oydu). Sinan'ın en bilge insan olduğunu yabancılardan da gizlemezdi. Ama Sinan toplumda gördüğü itibarın keyfini sürmezdi, sürekli inzivada yaşadığı, insanlardan kaçtığı için bir süre sonra insanlar da ondan uzaklaşmaya başladı. Halife bu toplulukta bilgece konuşmalar başladığında en sevdiği danışmanının eksikliğini hissettiğini, yanında olmasını istediğini gizlemezdi. Ama Sinan halifenin sitemlerini duymamış, anlamamış gibi yapardı. Sonunda bir gün halife şahitlerin önünde açık açık insanlardan ve insan topluluklarından neden kaçtığını sordu.

Sinan kaçmadığına yemin etti, halifeye buradaki insanlarla vakit geçirmenin de güzel olduğunu, ama yalnız kaldığında onu eğlendiren insanlarla beraber olmanın daha da güzel olduğunu söyledi. Bu insanlar kim, diye soran halifeye, aralarında Allahın elçilerinin, İslam öncesi zamanlardan bilge insanların yanı sıra, çocukluğunda sevdiklerinin, babasının dünyayı ve hayatı öğrendiği eski akrabaların, sadece adını duyduklarının ve kendisinden başka hiç kimsenin tanımadığı insanların olduğunu söyledi. Sinan açıklamaya devam ederek, bu insanların bize gelen sözleri ve düşünceleriyle, onların eserleriyle ve onlarla ilgili mesajlarla, anların anılarıyla ve özlemleriyle meşgul olduğunu söyledi. Kalabalık bir ortamda, güvenilir şahitlerin önünde yaptığı bu açıklamadan sonra insanlar ondan daha da uzaklaşmaya başladı. Sonunda onunla vakit geçirmekten hoşlanan tek kişi halife Abdülmelik'ti. Sinan daha yaşarken unutuldu, ölümünden kısa bir süre sonra şiirleri, kanun ve kutsal eser tefsirleri de kendini takip etti.

Ama bu, Sinan'ın hiç yaşamadığı, bilge olmadığı, canlıların cemiyetlerindense sevdiği ölülerle vakit geçirmeyi daha keyifli ve faydalı bulduğunu itiraf ettiğinde gerçekleri söylemediği anlamına gelmiyor."

Hayyam utanarak, "Onu tanımıyorum, adını dahi duymamıştım," dedi "Çok utanç verici, değil mi?"

"Tanımadığın, anlamadığın şeyler ve insanlar hakkında hüküm vermeye hazır olmandan daha utanç verici değil."

"Söyledim sana, hüküm vermiyorum, gerçekten vermiyorum. Ama bu işle meşgulüm, arkadaşımın babası zehirlendi. Onu severdim, sen de sevdiğini söyledin.

"Tabii ki zehirlendi, başka ne bekliyordun ki?"

Hayyam hiddetle, "Nasıl yani?" diye sordu.

"Söyledim ya sana. Yaşlı ve güçsüz bir vücut güçlü bir aşkın zehrini kaldıramaz. Ne kadar meftun olsa da, bunu bilmesi gerekirdi onun.

Hayyam sakin bir sesle, "O aşktan değil, yemekten zehirlendi," dedi ve dikkatle muhatabının vereceği tepkiyi izlemeye başladı.

"Nasıl yani? Yaşlı öküz bütün o eforu ve çılgınlıkları kaldırmak için daha mı çok yemeye başlamıştı?"

Hayyam yaşlı adamın içinde yeşeren şüpheyi bir sözünden ya da hareketinden anlamak umuduyla direndi: "Yemeği ne yaptı ben bilemem, onunla öğle yemeği yiyen sesin, hem de son zamanlarda çok sık yediniz."

"Demek çok iyi araştırdın?" Sufyan başını kaldırıp, Hayyam'a bakarken sağ elinin ayasını da ona doğru uzatmıştı.

Ama ne bu hareketinden ne de sesinden, öfkeli mi yoksa gücenmiş mi olduğu, kendini mi savunduğu yoksa her an muhatabına saldıracak halde mi olduğu anlaşılmıyordu.

"Sinirlenme hemen, ben..." dedi Hayyam, "arkadaşıma borçluyum bunu, hem veziriazam da ilgileniyor bu ölümle."

Sufyan oturduğu yerden hafifçe kalktı ve nefesini tutarak gözlerini muhatabının yüzüne dikti:

"Yani sen benim bu işle..."

"Mirchond'a 1.200 altın dinarı borcun var ve şu anda onun bu paraya çok ihtiyacı var. İki kez onunla gizlice öğle yemeği yemişsin, yani borcunu ödemeni istediği bir anda yemekten zehirleniyor. Hayır, seni suçlamıyorum asla, sadece gerçeklere dikkatini çekmek istiyorum ve bu gerçekleri veziriazamın buyruğu üzerine araştırıyorum. Bu gerçekleri makul bir şekilde açıklayamazsam başkaları seni suçlayacak."

Hayyam bütün bunları sesine sert ve kararlı bir tını katmaya ça-

lışarak bir çırpıda söyledi. Oysa elindeki "gerçeklerin" hiçbir işe yaramadığını biliyordu. Mirchond'un tutkularını anlatırken sesinde kıskançlık, kırgınlık ve öfke olduğu intibaına kapıldığı için yaşlı adamı suçlamıştı.

Sufyan zorla derin bir nefes aldı. Kendini toparlamaya çalışmış olmalı ki, bütün vücudu titredi. Baharatçı dükkânının ardındaki odanın boğucu sessizliğini bozan nefes alıp verişi hırıltıyı andırıyordu. Ama konuşmaya başladığında, sanki otokontrol ve kendine hayranlıktan ibaretmiş gibi ve akciğer, karın, korku ve sevinç, başkalarına duyduğu inanç ve sevgi sanki tali şeylermiş gibi sesi yeniden eski soğukkanlılığına büründü.

"Bak şimdi," diye söze başladı Sufyan. "Gençsin sen ve bu yüzden aptallık, delilik yapmaya hakkın var. Ama seni benim peşime takanların Mirchond'a ne şimdi ne de daha önce hiç borcum olmadığını bilmeleri gerekirdi. Allah şahidimdir, onun için mal alayım, sonra bu malları üstüne kâr koyup Hindistan'da satayım ve orada kendisi adına mal alıp burada üzerine kâr koyup satayım diye 1.200 altın dinarı verdi bana. Anlıyor musun? Ben kendi adıma ticaret yapıyorum, onu da katıyorum ortak ediyorum işe, parasını parama, malını malıma ekliyorum, ama onun parası, malı her zaman onundur. İşler iyi gitmese de para onun, risk onun, ama iyi giderse kâr da onun. Ben ona iyilik yapıyorum, o da bana minnettar olduğunu göstermek için kazandığının bir kısmını bana veriyor. Yani anlayacağın ne benim ona borcumdan bir iz var, ne de onun tarafından bana yapılan bir baskıdan."

"Yani son zamanlarda buluştuğunuzda paradan hiç bahsetmediğinizi mi söylüyorsun?"

"Bu kadar çok paranın döndüğü bir işte paradan söz etmez miydin sen? Tabii ki konuştuk paradan, ama borçtan söz etmedik. Ayrıca buluşmamızın nedeni bu değildi."

"Çıraklarının bile duymaması gereken bu gizli mesele neydi öyleyse?"

Yaşlı adam sakin bir sesle, neredeyse fısıldayarak, "Emin misin bunu sana söylemek zorunda olduğumdan?" diye sordu.

Hayyam, kuşkularının ehemmiyetini gizlemeye çalışmayan bir sükûnetle, "Bilmiyorum," dedi. "Ne konuştuğunuzu anlatırsan ba-

na ve veziriazama büyük bir iyilik yapmış olursun ve anlattıklarının hepsini şu anda hemen unuturum. Söz sana, işime yarar bir şey değilse anlattıklarını hemen burada unutacağım."

"En büyük kızımla Feridun'u evlendirmek, dünür olmak istiyorduk. Bu yüzden konuşulacak çok şey vardı."

Hayyam yaşlı adamın zanlı olduğuna inanıp onun ifadesini alırken takındığı saldırgan ve sinirli halinden utandı. Korkunun kokusunu aldığında, kan yalayan bir köpek gibi adamın üzerine saldırmıştı. Ama kokusunu aldığı şey korku değil, huzursuzluktu. Yaşlı adam bir yabancıya kızını evlendirmek istediğinden söz etmek istememişti, bu yüzden de kuşku uyandırmıştı. Hayyam o anda bu baharatçı dükkânına hiç gelmemiş olmak ve sahibiyle hiç konuşmamış olmak için neler vermezdi.

Geçmişi değiştirmek ya da en azından olanları silmek mantıken mümkün müydü? Allah, mantıken, yapamıyordu bunu, çünkü geçmişi değiştirebilseydi, onun iradesi bir zorunluluk olmazdı. Ama olan biten her şey onun iradesindeydi ve bu yüzden zorunluydu. Ama o her şeyi yapamıyorsa, yani geçmişi değiştiremiyorsa, o zaman her şeye kadir değildi. Ama kesinlikle her şeye kadirdi. Böyle sorulara kafa yormamak lazımdı. Dünyayı ve varlığı mantıkla açıklamaya çalışınca her zaman bu tenakuzla karşılaşılıyordu. Ama şimdi düşündüğü bunlar değildi, o anda ne tenakuzlar ne de mantık umurundaydı, tek derdi insanın çektiği azaptı. Yaşlı adam karşısında nasıl savunacaktı kendisini? Bu ayıbı nasıl unutacaktı? Yaptığı bir ayıbı ya da aptallığı silemeyen ya da en azından unutamayan bir insan nasıl, ne kadar özgür olabilirdi ki?

Hayyam, "Kusura bakma, en azından çok bakma," diye mırıldandı, ayağa kalktı ve doğru dürüst vedalaşmadan Sufyan'la konuştuğu odadan çıktı.

Duyduğu utanç onun ev sahibiyle kibarca vedalaşmasına izin vermemiş, ama Sufyan'ın Mirchond'la yediği yemeği hangi lokantadan ısmarladığını ve yemeği getiren çocuğun kim olduğunu çıraklarına sormaktan da alıkoymamış, o lokantaya gidip, komşu dükkândan ısmarlanan yemeği götüren çocuğu sorguya çekmesini bile engellememişti.

Evet, doğruydu, yaşlı adamlar kapalı kapılar adında gizli bir şeyler konuşuyordu, hatta çocuk içeri girdiğinde tekrar çıkana kadar susmuşlardı ve bu yüzden ne konuştuklarını bilmiyordu. Ama normal zamanlarda hep açık olan oda kapısının kapalı olmasının tuhaf olduğunu biliyordu çocuk. Yıllardır komşusuna yemek getirirdi, bu iki sefer dışında da kapının kapalı olup olmadığını hatırlamıyordu. Hayır, içeri girmeden ya da çıktıktan sonra kavga mı ediyorlardı yoksa güzel güzel konuşuyorlar mıydı, bilemezdi, onun işi yemek getirmekti, odadaki havayı tahmin etmek değil. Tabii ki bazen müşterilerinin yüzüne dikkatlice bakar, onun nasıl bir yerde yaşadığını incelerdi, ama beyefendinin de müşterisinin de bunu fark etmemesine dikkat ederdi, ama sık sık gittiği o dükkândaki iki yaşlıya dikkatlice bakmasını gerektirecek bir şey olmamıştı.

Oğlan yemek olarak ne götürdüğünü çok iyi hatırlıyordu. Kendinden emin bir şekilde hepsini sıraladı. Listede tek bir et yemeği olmadığına şaşıran Hayyam iki kere sordu, ikisinde de saydıklarını yediler, kesinlikle et yemediler, cevabını aldı.

Ama iki kişiye bol bol yetecek yemek vardı ve iki aç erkek tıka basa doyardı, ikisinin de yediğini varsaymak lazımdı.

Hayyam'ın lokantaya gelirken düşündüğü şeyden hemen vazgeçmek gibi bir niyeti yoktu ve oğlana, Sufyan'ın Mirchond'un tabağına gizlice bir et parçası koyması mümkün müydü sence, diye sordu. Oğlan emin olamadı, bir kişinin diğerinin tabağına et koyması daha önce rastlanmış bir şey değildi, iyi bir et yemeğini daha ziyade çalardı insan. Hayyam, "Ama yine de," diye ısrar edince oğlan, "O zaman insan o et parçasını bir yerde gizlemiş, sonra yine gizlice çıkarmış ve başkasının tabağına sebzenin, meyvenin ve tahılların arasına koymuş olmalı," dedi. "Neden olmasın?" diye sordu Hayyam. Oğlan, bunu yapmak için birlikte oturduğun ve eti tabağına itelemek istediğin kişiden daha hünerli daha mahir olman gerekir, Sufyan böyle biri değil, zavallı kör neredeyse, gözü görmüyor," dedi. Hayyam Sufyan'dan ayrılırken duyduğundan daha büyük bir utançla –şayet daha çok utanmak mümkünse tabii– arkasına döndü ve hızla lokantadan çıktı.

8

"İnsanlar böyle işte canım. Ne senin suçun bu, ne de benim. Büyük Allahım onlara akıl vermiş, sahtekârlık yapsınlar, yalan söylesinler ve çalsınlar diye. Yapıyorlar da bütün bunları, kızmamalıyız buna. Ama bunları becerdiğimizi de inkâr etmemeliyiz."

Sohrab bu ve bunun gibi sözlerle, büyük bir çabayla katili Mirchond'un ev halkı ve en yakın dostları arasında aramanın yanlış ve utanç verici olduğunu ispatlamaya çalışan Hayyam'ı sakinleştirmek istedi. Hayyam yemin billah bütün ev halkını tanıdığını, hepsi için kefil olabileceğini, insanın iç dünyasının anlaşılabildiğini, bu yüzden o insanın neler yapmaya kadir olduğunun ve neyi kesinlikle yapmayacağının bilinebileceğini söyledi ve hem söylediklerine inanarak, hem de öfkeyle açıklamalarına devam etti: "İnsanın ruhunda ve zihninde bulunanlar, dışarıdan aldıklarımızdan daha kalıcı ve daha güçlüdür. Bu nedenle dışarıdan maruz kaldığımız her şeyden, bütün olaylardan, baştan çıkarmalardan ve bütün etkilerdense ruhumuz ve zihnimiz davranışlarımızı belirler." Mirchond'un evindeki herkesi, herkesin tabiatını iyi tanıdığını, bu yüzden herhangi birinin bir insanı zehirlemesinin imkânsız olduğunu bildiğini söyledi. Söylediklerine gerçekten de inanıyordu, ama bir taraftan da aslında Mirchond'un ev halkını hiç tanımadığının, az çok tanıdığı Feridun'un sadece iş ve genç erkeklerle eğlence haya-

tını bildiğinin farkındaydı. Bütün bunlar, iddialarına başkalarının da inanmasını sağlayacak ikna gücünü tamamen yok ediyordu.

Ve konuştuğu kişilerin gerekçeleri ve kanıtları her durumda su götürmezdi, en azından böyle bir intiba yaratıyorlardı.

Mesela arkadaşı Feridun'un işleri iyi gitmiyordu. Kendini Feridun'un arkadaşı olarak tanıtan Hüsrev Şirazi ona büyük işler vermiş, onu daha fazla iş almaya ikna etmiş, ancak bu şekilde büyük bir müteahhit olabileceğini söylemişti.

Feridun, içinde yaşadığımız bu parlak dönemde adım adım büyümek mümkün değil, o kadar çok şirket var ki, hızla büyüyenler ister istemez yavaş olanları ezer ve yutar, diyen arkadaşına inanmıştı. Hüsrev'in nasihatini Hayyam'la konuşurken de, "Ya hızla büyürsün, ya da yok olursun," sözleriyle tekrarlardı. Gerçekte ise, aynı anda aldığı büyük işler maddi kaynaklarını tüketmiş, borca batmasına neden olmuş ve onu başkalarına bağımlı kılmıştı. Üstelik en çok da Hüsrev'e borçlanmıştı, şimdi tamamen ona bağımlıydı. Hüsrev'in parası ve tavsiyeleri olmasa biterdi Feridun. Bu soruşturma başlamasaydı batması an meselesiydi, Hüsrev belki de birkaç ay içinde Feridun'un inşaatlarını, malzeme stokunu, çalışanlarını ve varsa nakit parasını tek bir dinar ödemeden sahiplenecekti. Sonuçta Feridun borçlarını üstlendiği ve onu hapse girmekten kurtardığı için Hüsrev'e minnettar olmalıydı.

Feridun'un arkadaşı Hüsrev'in başına bela ettiği bu dertten kurtulmasının tek yolu yüklü miktarda para ya da gayrimenkuldü. Mesela Mirchond'un malı mülkü, Allah korusun babasına bir şey olsa, Feridun'a miras kalacaktı.

Bu malı mülkü garanti gösterip hiç sorunsuz istediği kadar kredi alabilir, bu da aldığı işleri bitirmesini ve para kazanmasını sağlar, böylece bir gecede büyük bir müteahhit olabilir, borçlarından kurtulur, yeni işler için elinde nakit parası olurdu ve en az bunlar kadar önemli bir başka şey de, yeni işler almasını sağlayacak saygı ve güveni kazanabileceğiydi. Ama bütün bu güzel şeylerin hakikat olması için, ailenin varlığına sahip olması gerekiyordu. Hiç kimse kredi isteyenin üstüne yazılı olmayan bir mülkü garanti olarak kabul etmezdi. Ancak onun ailenin varlığına sahip olabilmesi için, Allah korusun, babasının başına bir şey gelmesi gerekiyordu.

Mirchond'un en genç karısının durumu herhalde Feridun'unkinden daha beter olmalıydı. Büyük Beşiri kavminin reisi, Mirchond'la evlendiğini bilmiyor olacak ki, birkaç ay sonra kadını oğluna istemiş, babasına kürkler hediye ettikten sonra, oğlunun ve kendisinin Şirin'i unutamadıklarını, kendi evlerine gelirse çok mutlu olacaklarını söylemiş. Şirin'in babası, adamın bu arada kendisinden, Mirchond'la boşanmayı konuşmasını, ona, kendisine bu kadar genç bir eş gerekmediğini, ortak çocuklarının da olmadığını söylemesini istediğini itiraf etmişti. Oysa onlar Şirin'i bağırlarına basacaklardı. Beşiriler büyük ve varlıklı bir kavimdir, liderlerinin oğlu İsfahan'da, hatta Bağdat'ta kendi evinde, en azından babasının evinde yaşayabilir, karısı altın takabilir, ipekler giyebilir, hizmetkârlar, faytonlar, cins binek atlarına sahip olabilir, önemli ailelere girip çıkabilirdi. Ama asıl önemlisi, kızın kocamış bir adamdansa genç ve güçlü bir kocası olurdu.

Kaç kadın vardı bütün bunlara direnebilecek? Bir şeyi yapmanı gerektiren bütün nedenleri say, ama sonra gel de yapma, buna çok az kişi, özellikle de bunları önemseyen kadınların azı direnebilirdi. Şirin bu az sayıdaki, nadir bulunan kadınlardan biri miydi? Bu kadar güçlü bir iradeye ve şerefe sahip olmak için çok genç değil miydi?

Babası Mirchond'la boşanma hakkında konuşmuş muydu, konuştuysa, kızının kocasının –şayet verdiyse– cevabı ne olmuştu? Mirchond'la konuşmadan önce ya da sonra Şirin'e Beşirilerin teklifinden söz etmiş miydi? Şirin Beşirilerin teklifini nasıl karşılamıştı? Mirchond kızı vermeyi kabul etmediyse, boşanmayı reddettiyse şayet, Şirin bunu nasıl karşılamıştı? Kocasına âşık mıydı gerçekten, bu aşk nerede bitiyordu? Ne kadar büyük olursa olsun, aşkı uğruna genç bir erkekten ve İran'ın en soylu kavminin reisinin evinde yaşamaktan vazgeçer miydi?

Hayyam, Sufyan'ın Mirchond hakkında söylediklerini hatırladı. Adamın ölmesine gerek yoktu zaten, çünkü aylarca önce ruhu bedenini terk etmişti, ölmüştü. Hayyam, Sohrab ve Fuzail'e bu sözleri hatırlattı ve kendi kendine yüksek sesle, acaba karısını bırakması teklifinin adamı içine düşürdüğü hali arkadaşı ölüm olarak tasvir etmiş olamaz mı, diye sordu. Karısının babası teklifi do-

laylı olarak ima edecek zekice bir yol bulmuş olsa da, bu teklif Mirchond için büyük bir darbe olmalıydı. Bu durumda ruhunun gerçekten de ölmüş olması ve sadece bir hayalet olarak varlığını sürdürmüş olması mantıklıydı.

Fuzail, "Yaşlı adamın onunla konuştuğundan eminsin yani?" diye sordu.

Kulaklarına inanamayan Hayyam, kafası karışmış bir halde soruya soruyla yanıt verdi: "Sen değil misin sanki?"

"Onun yerinde olup da kızını vermeye razı olmayacak iki adam bul bana bütün imparatorlukta."

Fuzail uzun uzun düşündükten sonra başıyla onayladı: "Fazla duygu yüklü bütün her şey, ama gerçek de olabilir içinde." Uzun uzun bu ihtimali tartıp biçtiler, birbirlerine Şirin'in boşanmaya razı olmayan kocasını nasıl bertaraf etmiş olabileceğini sorup durdular, bunu hangi yoldan gerçekleştirdiği üzerine tahmin yürüttüler. Daha güzel bir hayatın ve toplumdaki itibarının önünde engel olan bir kocanın önüne güzel bir et yemeği koyar mı kadın? Bunu yapmaması düşünülemez, onu ortadan kaldırmamak için ya hasta ya da kocasından büyülenmiş olması lazım. Ama Şirin ne hastaydı, ne büyülenmişti, ne de öyle çok dürüst bir insandı. Yani bunu yapması kesinlikle mümkündü. Peki nasıl başarmıştı? Su içer gibi kolayca mı? Akrabaları eskiden de kendisi ve kocası için pişirsin diye çeşitli etler gönderirdi ona. Şimdi bu hususi vesile için özel bir et göndermiş olamazlar mıydı?

Yapılması gereken tek şey eti birkaç gün ışık ve hava girmeyen bir yerde saklamaktı. Ama her şey hazır olarak da ona gönderilmiş olabilirdi. Her şey mümkündü, hatta onun haberi bile olmayabilirdi.

Fuzail sesinde anlaşılmaz bir öfkeyle bağırdı: "Mirchond, minik güvercininin hazırladıklarını yerken nasıl da kuğurmuştur, düşünsene bir!"

"Aşkında samimiysen, sevdiğinin elinden zehir olsa içersin, durum bunu gösteriyor. Ama senin pek bilgin yok tabii bu konuda."

Fuzail aksi bir sesle, "Ben hiçbir şey bilmiyorum ve buna da hiç hayıflanmıyorum," diye cevap verdi.

Hayyam olayların tahmin edilen akışını sorgulamalarına neden

olacak birkaç itirazda bulundu, ama hepsi reddedildi. Şirin'in akrabalarının boşanma konusundaki nahoş konuşmanın peşi sıra özel hediyeler getirmesinin âşık Mirchond'a bile tuhaf geleceğinde ısrar ediyordu Hayyam. Bunun birinci nedeni şuydu: Konuşmanın nahoş olması şart değildi, gayet normal bir konuşma da olabilirdi ve nahoş bir durum yaşanmış olsa bile, konuşma sona ererken bunu telafi etmek mümkündü. Güzel Şirin'in babası ciddi bir adamdır ve ciddi bir insan rahatsız olduğu, kızdığı, beğenmediği bir şeyi gizlemez ve bastırmaz. Hediyelerini herkesin önünde sunmayıp, evin alışverişini yapan hizmetkârlardan birine vermiş olabilirler. Bu hizmetkârlarla ve onların dışındaki bütün ev halkıyla mutlaka tanışıyorlardır, hiçbiri dostların bir hediye getirmiş olmasını tuhaf karşılamamıştır bu yüzden. Hele de o güne değin sayısız kere benzer hediyeler getirdilerse.

İkinci itiraz nedeniyse şuydu: Şirin yemek pişiriyorsa bile mutlaka çok sık pişirmiyordu ve kocası için özel bir yemek pişirmesi, hele de bunu boşanma istediğini dile getirdikten hemen sonra yapması, aşkından yanıp tutuşan Mirchond'u en azından biraz şaşırtmış olmalıydı. Bu itiraz da hemen çürütüldü, öncelikle Şirin'in yemeği bizzat pişirmiş olması gerekmiyordu. Eti aşçıya, efendisi için şu şu yemeklerin yapılması talimatıyla vermiş, böylece kocasının keyfinin yerine geleceğini düşünmüş olabilirdi (Böyle olduğunu düşünmek mantıklıydı).

Ama, Mirchond'un Şirin'i kendisine bağlayacağını bilse onun elinden zehir bile içeceğine dair Hayyam'ın itirazını, ilişkilerinin tabiatı bile çürütüyordu.

İtirazlardan biri olaylar zincirinin zaman sıralamasına dairdi, ama bu kendiliğinden çürütülmüş oldu. Bir boşanma konuşması yapıldıysa şayet (ki bu da kesin değildi, önce ispatlanması gerekiyordu), birkaç ay önce yapılmış olmalıydı. Mirchond'un genç karısının aile fertlerinden hiçbiri son bir iki ay içinde onları ziyaret etmediyse bu iddia sürdürülebilir miydi? Hayyam bu iddiayı dile getirir getirmez muhatapları lafa girmeden kendi savını çürüttü. Mirchond'unki gibi büyük evlere her şey farklı yerlerden gelirdi, evin reisinin bunu takip etmesi mümkün değildi. Ve aile dostlarının Mirchond'a bildirmeden, hatta onunla buluşmadan da bir he-

diye göndermeleri mümkündü. Mirchond'un hayatında büyük bir rolü olan o et parçasının eve girmesi için kimsenin ziyarete gelmiş olmasına, ev halkından hiç kimsenin bununla bir alakası olmasına ya da konuyu bilmesine gerek yoktu. Şirin'in bile kocasına özel bir hediye hazırlandığından haberi olması gerekmiyordu.

Bu şekilde Mirchond'un hane halkından herkesi tek tek ele aldılar. Her bir kişi hakkında bildikleri her şeyi anlattılar, söz konusu kişinin durumunu en küçük ayrıntısına kadar, mesela şu andaki sorunlarını ya da olması muhtemel sorunlarını tek tek gözden geçirdiler. Bunu yaparken ev halkının sorunlarında ve gelecek planlarında Mirchond'a ve onun konumuna özel bir dikkat atfettiler.

Mirchond'un yanında yaşamak ve şu andaki hayatının koşullarına tahammül etmek için her birinin kaç nedeni vardı? Beklentilerinin, arzularının ve umutlarının ne kadarına tekabül ediyordu şu anda sahip oldukları? Mirchond'un ölümünden ne çıkarları olabilirdi? Gelecek planlarına faydası olmasa ve şu anda çıkarına olmasa da Mirchond'u ortadan kaldırmak için kaçar nedenleri vardı? Diyelim Fitna'nın hayal kırıklığı, Mirchond'un ölümünü kurtuluş olarak görecek kadar güçlü müydü? Kendisi için her ailenin, hem ayrıldığı hem de içine girdiği ailenin bir cehennem ateşi olduğunu tecrübelerinden biliyor ve hissediyor olmalıydı Fitna. Bu yüzden içinde esir olduğu aileyi yıkıp yok etmesi hem akıl açısından, hem de kalben mantıklıydı ve aile reisini ortadan kaldırmak bunun en kolay yoluydu. Bu yüzden onun için mümkün olan en iyi çözüm buydu, özgür ve yalnız olmak. Şimdi birinin hizmetinde çalışabilir, hizmetkâr olarak daha iyi bir ailenin yanına gidebilir, bir hastanede ölü yıkayabilir ya da hastalara bakabilir, hayatın anlamını arayanlar gibi seyahat edebilir, önce hacca gidip, sonra şehir şehir, ülke ülke dolaşabilirdi, ta ki hastalık ve ölüm kapısını çalana kadar... Şimdi önünde pek çok ihtimal vardı Fitna'nın ve hepsi şu anda sahip olduklarından daha iyiydi. Bir evde hizmetkâr ya da bilgi ve bilgelik peşinde koşan bir seyyah olsa da, bir fakirler yurduna yerleşse ya da okullardan birinde topraktan mantar gibi fışkıran çocuklara yemek pişirse de burada oturmasından daha iyi olacaktı onun için, çünkü her durumda onur, toprak, eş dost ve ekmek sahibi olacaktı. Ama şimdi yaşadığı yerde ekmekten baş-

ka bir şeyi yoktu, ekmeğini kazanma fırsatı da yoktu. Fitna'nın katil olduğuna karşı olan kaziyeler ise, uzun zamandır süren çaresizliğinin derinliği yanı sıra, hayat tecrübesinin olmaması ve dünyayı tanımamasıydı.

Çok uzun bir zamandır bütün gücünü ve ümitlerini yok eden biçare bir hayat sürüyordu. Bu yüzden kendisi için herhangi bir çıkış yolu olduğuna ve bilhassa kendinin bu yolu açacağına inanmış olamazdı. Ayrıca çocuk yaşta evlenmiş, daha önce ne bir dünya görmüş, ne dünyayı tecrübe etme, deneme fırsatı olmuştu. Kelimenin tam anlamıyla bir evden öbürüne, bir kapalı çevreden öbürüne girmiş, başka bir yerde yaşayabileceği, şu ya da bu işte çalışıp, başının üstünde bir örtü ya da ekmek parasını kazanabileceğini anlama fırsatı olmamıştı. Belki de dünyada kendi gibi kadınların hapsedildiği evlerden başka yerler olduğunu bile bilmiyordu.

Hayyam elinden geldiğince itiraz etti, öfkelendi, muhataplarının düşüncelerinde çelişkiler ve tutarsız sonuçlar bulmak için uğraştı.

"Bu mantıksız," dedi "Anlaşılır tarafı yok bunun. Neden? Açıkça ve ikna edici biçimde birinin bir şeyi niçin yaptığını söyleyemiyorsan, ki biz de söyleyemiyoruz, suçlayamazsın o insanı. Neden söyleyin bana, neden?

Sohrab, "Her 'Neden'in bir 'Bilmiyorum'u vardır, bir tanem, işte en büyük eza da bu bize," deyince Fuzail kahkahalarla gülmeye başladı.

Hayyam'ın itirazlarında başarıya ulaştığı pek görülmezdi. Sohrab'ın ve Fuzail'in onun açıklamalarına karşı çoğu zaman mutlak, ya da en azından inandırıcı delilleri oluyordu. Öyle ki Hayyam sonunda Mirchond'un hane halkından şu ya da bu kişinin, mesela Şirin'in ya da Feridun'un haklı nedenlerle zanlı, belki de suçlu, hatta büyük bir olasılıkla suçlu olabileceğini kabul etmek zorunda kalıyordu. Belki bu iki polisin tavizsiz mantık yürütmeleri, belki her seferinde yeniden onların söylediklerini kabul etmek zorunda kaldığı uzun konuşmalar yüzünden, ya da belki de gizli bir sebepten, Hayyam, sanki güçlü bir şey göğsünü sıkıştırıp, kelimenin tam anlamıyla nefes alıp vermesini zorlaştırıyormuş gibi bir daralma hissine kapılıyordu.

Bir insanın yakınındaki birini ya da birilerini öldürmek için pek çok nedeni olabileceğini şimdiye kadar fark etmemiş olması nasıl mümkündü? İki adama kulak verdi ve bir insanın çevresindeki sevdiklerinin, iyi insanların onu öldürmek için pek çok nedeni olabileceğini anladı. Oğlun, kızın, karın ve kardeşin neler yapıyor sana? Normal insanlarsa bunlar, çok şeyler yaparlar, ama çoğu zaman, şayet gerçekten normalseler, canıma kastederler, görebildiğim için bu kadarını kavradım. Bu nasıl bir gafletti ki, insanların yaşadığı bu hayvanat bahçesinde kendini mutlu hissedebilmişti? Hâlâ daha insanların var olması nasıl mümkündü peki? Mantıklı düşündüğümüzde, her şey insanın babasını, annesini, karısını, erkek kardeşini, birlikte yaşamak zorunda olduğu herhangi birini ya da hepsini birden öldürmesi için bir nedendi, ya da en azından sayısız neden vardı, çünkü ancak birini ya da hepsini birden öldürdüğünde kolay ve rahat bir hayatı olabilirdi. Yakınındaki birinin öldürülmesinden o anda çıkar sağlamayacak ve gelecek umutlarını artırmayacak tek insan yoktur. Bu yüzden hiç tereddüt etmeden sevdiklerimizi öldürmemiz çok mantıklı, hatta gerekli.

Ama insanlar hiç umursamadan birlikte yaşamaya devam ediyor, hatta çevresinde düzinelerle yakını ve sevdiği olanlar bile. Neden ve nasıl? Ne anlama geliyor bu? Asabımızı bozan ve tüketilebilecek her şeyi tüketen babamızı ya da erkek kardeşimizi ortadan kaldırmaktan bizi alıkoyan cezalandırılma korkusu mu? Kesinlikle hayır.

Cezadan korkmak sadece mümkün, ama onları ortadan kaldırmamızın nedenleri somut. Cezadan korkmak, somut ve gerçek nedenleri bertaraf etmez. Hem Fuzail de itiraf etmişti ki, en iyi polis bile bütün çabalarına rağmen otuz cinayetten sadece birini, ya da şanslıysa ve her şey yolunda giderse belki birkaçını daha aydınlatabiliyordu. O halde insanların, hatta cezaları canlı ve inandırıcı bir şekilde gözünde canlandırabilenlerin bile, polisten ve onun vereceği cezadan ciddi anlamda korkması gerekmiyordu. O zaman neden aklımızın bizden beklediği kadar, mantığımızın söylediği kadar çok cinayet işlemiyoruz? Hayyam bu sorulara cevap bulmak zorundaydı, gerçeklerin mantıktan saptığını her gördüğünde ve insanların davranışlarını anlayamadığını fark ettiğinde içini derin

bir korku kaplıyordu. Ne kadar çabalasa da, yeteneklerini geliştirmek için ne kadar uğraşsa da onları anlayamamasını bir türlü kavrayamıyordu. İnsanların mantığın söylediğinden daha az cinayet işlemesi iyi bir şeydi, böyle olmasını tercih ederdi tabii, ama anlamak gerekiyordu bunu, bir açıklaması olmalıydı, kendi bulduğu, kabuğuna çekilen bir salyangoza benzeyen açıklamalara benzemeyen bir açıklama. Ama Hayyam'ın böyle bir açıklaması yoktu ve en azından şimdiye kadarki tecrübelerine dayanarak bir gün açıklayabileceğine dair umudu da yoktu.

Sıra Sukayna'ya geldiğinde ciddi sorunlar çıktı. Hayyam önce kendinin de açıklayamadığı bir öfkeyle onunla ilgili söylenecek her şeyi, onu herhangi bir şeyle, ama bilhassa babasını öldürmekle suçlayacak her şeyi reddetti. Sohrab ve Fuzail kimseyi suçlamadıklarını temin ettiler, sadece ertesi gün doğru dürüst davranmasını ve ailenin soruşturması başladığında doğru ilerlemesine yardımcı olduklarını söylediler.

Mirchond'un katilinin ev halkından biri olduğu kesindi, şimdiye kadarki soruşturmalar açık bir şekilde gösteriyordu bunu. Bu yüzden şimdi Hayyam'a aile ve aile fertleri hakkında bildikleri her şeyi anlatacaklardı, çünkü Hayyam soruşturmayı tek başına yürütecekti. Kendi bildiklerinden, bilhassa kendi hissettiklerindense Fuzail ve Sohrab'ın bildiklerini öğrenmesi soruşturmaya başlarken Hayyam'a kolaylık sağlayacaktı. Ve şimdi sınırsız, yasaksız bir konuşmada mümkün olan her değişkeni ölçüp tartarlarsa, ev halkından kimin mevtayı öldürmek için kaç nedeni ve imkânı olduğunu araştırırlarsa, söz konusu bütün olası hikâyeler ve olayların gelişme süreçleri elinde hazır olacaktı. Olayların bütünü, olası sıralaması ve tek tek tarafların oynadıkları roller hakkında bir fikrin varsa, soruşturmayı yarılamışsın demektir, geriye sadece ayrıntılara ve tarafların düşünmeden yaptıklarına dikkat etmek kalıyor. Delil toplamak için bu ayrıntılara ihtiyacın var. İnsanların düşünmeden yaptıklarını ise, olaylarla ilgili gözünde canlanan tabloyu kontrol etmek ve onların bilinçli ya da bilinçsiz söyledikleri yalanlardan korunmak için kullanırsın.

Sohrab çıkarabildiği en tatlı sesle, "Hepimiz insanız tatlım," dedi. "Babanı öldürmeyi yüz kere düşünmediysen, seni olması gerek-

tiği gibi yetiştirmediği anlamına gelir bu. Ve onu yetişkin biri olmadan öldürmemiş olman, seni eğitmeyi tam zamanında bıraktığını, köşesine çekildiğini ve senden uzaklaştığını gösterir."

Hayyam bütün söylediklerinin mantıklı olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı, sakinleşti ve konuşmaya devam etmelerine izin verdi.

Ama yine de Sukayna'nın zanlı olarak ele alındığı konuşmalarda sükünetini koruyamadı. Sohrab Sukayna'yı da izlemek gerektiğinin gerekçelerini sıralarken, Hayyam oturduğu yerden kalkıp odada volta atmaya başladı. Sukayna Şirin'den biraz büyüktü, "sevgili babası" ona bir koca bulmak için parmağını oynatmamıştı. İyi bir baba denemezdi böyle birine, evlenme çağı gelmişti kızın, iki sene sonra tam vakti, üç sene sonra ise her şey için çok geç olacaktı. Bunu görmeyen bir babaya baba denemezdi. Sukayna'nın babası bunu görememiş, o da babasının göremediğini idrak etmişti. Babası yaşlı erkek sarhoşluğuyla karısını ve ailesini hediyelere boğuyor, epeydir çocuklarını evden çıkarmak için elinden geleni ardına koymuyordu. İyi bir çeyizle Sukayna'ya hiç sorunsuz iyi bir koca bulabilirdi. İki yıl sonra biraz çabalamak gerekirdi, ama çeyiz olmadan şimdi bile bulamazdı koca, hele de iki yıl sonra hiç bulamazdı. Babası çeyiz konusunda elinden geleni yapmıştı, hem de hemen, bir iki yıl sonra değil.

İşte Sohrab'ın Sukayna hakkında anlattıkları ve Hayyam'ın yerinden fırlayıp elini kolunu sallayarak odada turlamasının nedeni kısaca bunlardı. Hayyam kısa bir süre sonra davranışının nedeninin öfke değil, karnının üst kısmında bir yerin nabız gibi atması olduğunu ve ona aynı anda hem rahatsızlık, hem de keyif verdiğini fark etti. Bu nabız gibi atan şey onu tanımadığı bir haletiruhiyeye sokuyor, nasıl baş edeceğini bilmediği duygulara gark ediyordu. Bu konuşmaya kulak vermekten duyduğu rahatsızlığın Sukayna'yla ilgili suçlamalar değil, konuşmanın kendisi olduğunu kendine itiraf etmek zorunda kaldı.

Sohrab susup, Fuzail bir el hareketiyle ekleyecek bir şeyi olmadığını belirttiğinde ve kendisi de söyleyecek bir şeyi olmadığını açıkça göstermek için eliyle ağzını kapadığında fark etmişti Hayyam bu duyguyu. Gerçekte yabancılarla kadın hakkında konuş-

mak istemediği anlamına geliyordu bu. Hayyam da muhatapları da bunun farkındaydı. Fuzail başıyla Hayyam'ı işaret edip, yüzünde alaycı bir ifadeyle, ama dostane bir sesle Sohrab'a, "Allah bilir onun kısmetidir, yaşı da yaşına uygun," dedi. Sonra ayağa kalktı, böylece diğerlerine kalkıp yola koyulma zamanı geldiğini göstermiş oldu.

9

Mirchond'un bu dünyayı terk etmesinin ardından ilk duanın nasıl yapılacağı henüz netleşmemişti. Birinci karısı perşembe günü yapılması gerektiğini söylüyordu. Oğlu Feridun, cuma günü, camide değil, hemen cuma namazından sonra evde yapılsın istiyordu. "Babam güneş gibi battı," diye açıkladı "Ve güneş battıktan sonra yeni bir gün başlar." Bu cümleyle, babasının cumayı cumartesiye bağlayan gece, ama gün doğarken, yani cumartesi günü başlarken öldüğünü, bunun da, ilk duanın cuma günü yapılması gerektiği anlamına geldiğini anlatmak istiyordu Feridun. Hiç kimse bunun doğru olup olmadığından emin değildi, ama duanın cuma günü evde yapılmasının Feridun için iyi olacağını herkes biliyordu, çünkü böylece bir çırpıda İsfahan halkının muteber çevrelerine girmiş olacaktı. Cuma namazını Beyaz Camii'de kılan muteber insanları evindeki duaya çağırsa, çağırdıklarının sadece yarısı gelse bile bu topluluğun eşit bir üyesi olacaktı. Bu durumda mutlaka herkes gelecekti, inanılır bir sebep olmadan birinin yedi duasına gitmemek olmazdı. Feridun şimdiye kadar insanların böyle bir sebep ileri sürmelerine izin vermemişti. Böylece duayı cuma günü evde, cuma namazından hemen sonra yapmaya karar verdiler. Hayyam diğerlerinden biraz erken geldi, çünkü onlar gibi camiden değil, rasathane inşaatından geliyordu. İşlerin tekrar yoluna girmiş olma-

sından ve eskisinden daha hızlı ilerlemesinden memnundu. Ama bu memnuniyette kekremsi bir tat vardı.

Dün, perşembe günü Mirchond'un ölümünden sonra ilk kez inşaat alanına gidip, harç karan ve kiremit taşıyan, iskelede aşağı yukarı koşuşan ve inşaat alanının yanında çatıyı birleştiren düzinelerle işçiyi görünce sevinçten olduğu yerde zıplamış, Feridun'un adamları böyle çalışmaya devam ederse binanın bir ay içinde biteceğini düşünmüştü. Ama aynı anda, bu sefer sevinmeden, işçilerin çalışmaya tabii ki devam edeceğini, çünkü Feridun'un artık Mirchond'un parasının sahibi olduğunu düşündü. Daha sonra Sohrab ve Fuzail'in son konuşmalarında onu bu düşünceye hazırladıklarını fark etti. Ama iki polisle yaptığı konuşmayı hatırlamadan önce içini bir huzursuzluk ve utanma benzeri bir duygu kapladı. Arkadaşı hakkında nasıl böyle şeyler düşünebilirdi ki? Belki de bu yüzden ertesi gün, cuma günü, istemeyerek inşaattan ayrılıp, huzursuzlukla, utançla ve yakasını bırakmayan bir kuşkuyla Feridun'un evine gitti. İki gündür işlerini babasının parasıyla kurtardığını, üstelik bu paranın tamamını miras yoluyla edinmediğini düşündüğü arkadaşıyla hiçbir şey olmamış gibi konuşabilecek miydi? Hakkında böyle şeyler düşündüğü bir adamın dostu olduğunu söylemeye hakkı var mıydı? Bu düşüncelerden ne kurtulabiliyor, ne de onları en azından bastırabiliyordu. Haysiyetli olduğuna inanmadığın bir adamın dostu olabilir misin? Dürüstmüş numarası yapmayan, haysiyete, görgüye ve insani sorumluluklara değer veren insanlar arasındaki dostluk nasıl bir şeydir acaba? Hayyam'ı yukarıda, giriş kapısında, misafirlerin ve ev halkının odalarının olduğu birinci kata çıkan merdivenlerin başında bir hizmetkâr karşıladı ve bir işaretle evin sol kanadına, kadınların yaşadığı kısma doğru kendisini takip etmesini istedi. Duaya gelen kadın misafirler burada toplanmıştı. Hizmetkâr kadın konuşmadan önünde durdukları kapıyı işaret etti ve koridordan aşağı doğru ilerledi. Hayyam utanarak kapının önünde durakladı. Daha önce hiçbir evde kadın bölümüne girmemiş olduğu için, ne yapması gerektiği, şimdi neler olacağı konusunda en küçük bir fikri yoktu.

Neden onu buraya getirmişti ki kadın? Bir gören olursa ne olacaktı? Nasıl davranması gerekiyordu? İçeri girse miydi? Yoksa onu

çağıranlar geldiğini anlasınlar ve ne yapılması gerekiyorsa yapsınlar diye yanlışlıkla kapıyı mı tıkırdatmalıydı? Yere ağır, sert bir şey mi atsam acaba, düşüp kapıya çarptığında burada olduğumu anlarlar belki, diye düşündü. Orada durmuş ne yapacağını düşünürken kapı iki-üç parmak kadar açıldı, aralıktan bir gözün pırıltısı görüldü ve hemen sonra bir el sağ elini kavradı ve onu içeriye çekti. Hayyam'ın, biraz şaşkınlıkla, biraz da kiraz kırmızısı ipekten bir elbise içindeki Sukayna'nın görüntüsüyle soluğu kesildi. Kadının başında aynı renkte bir başörtüsü vardı, küçük yüzü her zamankinden daha solgundu, öyle ki, kiraz rengiyle çerçevelenince çiçeğe benzemişti. Sukayna Hayyam'ın eline sarı bir ayva tutuşturdu, Hayyam'ın ayvayı avuçlayabilmesi için elleriyle parmaklarını kapadı ve kulağına eğilerek, Feridun'un olan biteni anlattığını söyleyip sakin kalmasını rica etti. Hayyam'ın Sukayna'nın ne duyduğunu bilmesine imkân yoktu, bu yüzden kadın kulağı delip geçen sıcak sesiyle fısıldamaya devam etti.

"Feridun şehirdeki insanları sorguladığını, onlardan şüphelendiğini ve onları suçladığını söyledi. Sakin ol lütfen, kimsenin seni suçladığı yok. Biz hepimiz severiz seni, her canlının yapacaklarını yaptığını biliyoruz. Belki de hepimiz için en iyisi bu. Hadi git şimdi, ne işin var kadınların odalarında?"

Sukayna Hayyam'ı az önce içeri çektiği kapıdan dışarı itti ve usulca kapıyı kapatarak Hayyam'ı koridorda yalnız bıraktı. Bir kadının ortaya çıkıp evin kadınları arasında yabancı bir erkek gördüğü için çığlığı basması an meselesiydi. Hayyam bu sersemlemiş halinde bile bunu bilecek durumdaydı. Bu yüzden hızla giriş katına inen merdivenlere doğru koştu, sonra ne yaptığının farkında olmadan geniş iç avluya doğru ilerledi. Burada uzun uzun yürümek mümkündü ve Hayyam'ın şu anda buna çok ihtiyacı vardı. Uzun bir yürüyüş kendini toparlamasına ve mümkün olduğunca sakin bir şekilde duaya gitmesine, dualarda yakınını kaybedenlerin vazgeçemediği ahret üzerine konuşmalara ve sorulara katlanmasına yardımcı olurdu belki. Sukayna'nın görüntüsü gözünün önünden gitmeden, en azından gerçekten gözünün önündekileri tekrar görene kadar insanların arasına giremezdi; hâlâ daha kulağında asılı kalan ve içine işleyen bir fısıltıyla söylediklerinin ne ol-

duğunu kavramadan, içinde neler olduğunu anlamadan gidemezdi yanlarına. Düşünmeye başlamadığı sürece herhangi bir şeyi anlaması mümkün değildi.

Çakıl taşları döşenmiş geniş bir yol nilüfer çiçeği biçimde bir fıskiyeye doğru ilerliyor, ama otuz-kırk adım kala, harika bir güneş saatinin yer aldığı bakımlı bir çim alanı çevreleyen iki dar yola ayrılıyordu. Hayyam sağdaki çakıl taşlı yoldan ilerledi, güneş saatinin olduğu çimlerin etrafından dolaştı ve ortasından sular fışkıran taş nilüfer çiçeğine vardı. Su, taş taçyapraklarından aşağı akıyor ve insana huzur veren bir sesle küçük bir kurnaya ulaşıyordu.

Fıskiyenin ardında en az on kişinin sığacağı bir müştemilat vardı, ama Hayyam oraya gitmedi, fıskiyeyi çevreleyen banklardan birine oturdu ve Sukayna'nın ayvasını hâlâ elinde tuttuğunu fark etti. Nedenini hiç çözemediği bir dürtünün peşine takılıp ayvanın kokusunu derin derin soludu, nefesini tutabildiği kadar tuttu, sonra ayvayı öptü ve göğsüne yerleştirdi. Bir süre daha bankta oturup insana huzur veren suyun sesini dinledi ve güçlü bir heyecandan kurtulmak isteyen insanların yaptığı gibi derin derin nefes aldı. Faydası da oldu, yaklaşık on dakika, yirmi dakika sonra gerçekten de eve dönecek, insanların içine karışacak kadar sakinleşmişti. Banktan kalkarken sıra sıra pencerelere göz gezdirdi ve bir pencerede çevresi koyu kırmızı beyaz bir noktanın yok olduğunu gördü. Sukayna'nın başörtüsünün altındaki yüzü müydü bu? Ama dua başlamış olmalıydı. Belki de daha başlamamıştı, babasının duası sırasında ev sahiplerinden biri olarak bir sürü kadına karşı sorumluluklarını yerine getirmesi gereken birinin bir anda pencerede ne işi olurdu ki? Ya da, uzun zamandır her yerde, her şeyde Sukayna'nın yüzünü görmeye başladığı için ona öyle gelmiş olmalıydı. Ama bu görüntü sayesinde avlunun bu kısmının evdeki kadınlara ait bölümün tam karşısında olduğunu, evin bu kanadındaki her odanın her penceresinden avlunun göründüğünü fark etti.

Feridun, konukları karşıladığı merdiven başında Hayyam'a dönerek, "Seni ... seni kimse kurtaramaz elimden," dedi. "Sen nasıl olur da ... Sufyan'a.... O benim arkadaşım."

Hayyam öfkesini gizlemeye gerek görmeden, "Asıl sen beni zor durumda bıraktın, huzur ver artık," dedi. Bu cümleyi söylerken,

öfkesinde Feridun'a karşı hissettiği utanç ve suçluluğun ifade bulduğunu çok iyi biliyordu.

Feridun kollarını kaldırıp ellerini dua eder gibi göğe çevirerek, "Olamaz," dedi, "hem de Sufyan'a!" Feridun bir an susup soluklanıp ardından babasının arkadaşının adını söylemişti. Bütün bir cümle kurmuştu, ama tek bir isim telaffuz etmenin, Hayyam'ın yaptığının ne kadar yanlış ve anlamsız olduğunu göstermeye yeterli olacağını biliyordu belki de.

Bu durum Hayyam'ın daha da ağırına gitti ve onu öfkelendirdi. Neredeyse kör bir adamın arkadaşlarına zehir verdiğine inanmış olmayı hâlâ hazmedememişti. Lokantadaki çocuğun sesi hâlâ kulaklarındaydı.

"Asıl şimdi olacaklar daha da kötü," dedi, arkadaşının yanından geçerek merdivenlere yöneldi ve ardına bakmadan ekledi: "Bu suya biz atladık dostum, şimdi ya bata çıka kıyaya kadar gideceğiz, ya da kendimizi suyun akışına bırakacağız."

Hayyam kendini de şaşırtan davranışının verdiği utançla merdivenleri çıktı. Merdiven başından binanın sağ kanadına, yani selamlığa yöneldi. Büyük bir misafir odasında yaklaşık yirmi erkekten oluşan bir topluluk vardı. Buradakilere bakılacak olursa Feridun çoktan İsfahan'ın muteber sınıfının üyesi olmuştu. Çünkü odadakilere göz atan Hayyam'ın gördükleri Beyaz Camii'nin imamı, imparatorluğun bu bölgesindeki en büyük sabun üreticisi, şehrin en yaşlı ve en itibarlı hukuk otoritesi Kadı Sabuktigin, imparatorluğun sınırları ötesinde de iş yapan birkaç toptancı, bir silahtarhane sahibi ve saray kaleminden iki adamdı.

Çoğu insan için dönemin ilk hattatı sayılan, saray kütüphanesinde çalışan büyük Muhammed Mağribi Hayyam'ı selamladı ve yanında yer gösterdi. Hayyam başıyla herkesi selamladı, daha doğrusu adetlerin gerektirdiği şekilde, eli göğsünde hafif öne eğilerek yarım bir daire çizdi ve sonra Muhammed Mağribi'nin bulunduğu köşeye giderek onun kendisi için tuttuğu yere oturdu. Mağribi'nin kendisine yönelmesini engellemek için konuşmalara kulak veriyormuş ve kendisi de bir şeyler söyleyecekmiş gibi oturduğu yerde sağa sola sallandı. Doğrusunu söylemek gerekirse, o anda konuşacak hali yoktu hiç, hele de kendisini çok iyi tanıyan cid-

di bir adamla konuşacak bir durumda değildi, çünkü aklı hâlâ Feridun'a hak etmediği halde çıkışmış olmasındaydı. Neden? Sebeplerden biri hiç kuşkusuz arkadaşı hakkında düşündükleriydi. Bir insan hakkında bunları düşünüp sonra onun dostun olduğu söylemenin ne kadar adice olduğunu çok iyi biliyordu, ama sarf ettiği bütün çabaya rağmen bu düşüncelerden kendini alıkoyamamış, en azından bastıramamıştı. Ama bir başka sebep de mutlaka Sukayna'nın onda yarattığı kafa karışıklığıydı. Hissettikleri kafasını karıştırıyordu, yeni bir şeydi bu, acı veriyordu, muhteşem bir duyguydu, ama aynı zamanda anlaşılmazdı ve bu onun canını yakıyordu. Sukayna'yla irtibatlı her şey anlaşılmaz, güçlü ve anlamsızdı ve uzun zamandır anlaşılmaz bir şeyle karşılaşmanın onda bir korku, hatta panik yarattığının farkındaydı Hayyam. Ona yakın olmak acı veriyordu Hayyam'a, ama özlüyordu da onu. Göğsünde tuttuğu ayva soluğunu kesiyordu, ama şu anda buradaki muteber insanların hepsine tercih ederdi ayvayı, hepsinden daha önemliydi onun için bu ayva.

İnsanlardan çok ayva ilgi odağıydı, o anda en çok istediği şey ayvayı çıkarıp yeniden öpmekti. Kendi davranışlarını anlamıyorsan ve kontrol edemiyorsan ne düşünebilirsin ki kendin hakkında? Dünyanın ne kadarını anlayabilirsin? İşte Feridun da bu yüzden Sukayna'nın kabahatinin cezasını çekmişti.

Hayyam hemen kendini toparladı ve odaya girdiğinde süregiden konuşmayı gerçekten dinlemeye başladı. Yaşlı kadı Sabuktigin büyük bir hayranlıkla kendisinin de pek çok şey öğrendiği genç bir meslektaşından, bir ceza kadısından söz ediyordu. Bir gün işlediği cinayeti itiraf eden genç bir adam çıkmıştı karşılarına ve meslektaşı ceza kadısının normalde onu idam cezasına çarptırması gerekiyordu. Ancak kadının cezayı telaffuz etmek gibi bir derdi yoktu. Önce genç adamın ifadesinin doğruluğundan kuşkulandı ve kâtiplerden, genç adam yemin ederek ifadesini tasdik edene ve itirafını kuşkuya yer bırakmayacak şekilde teferruatlandırana kadar söylediklerinin soruşturulmasını istedi. Sonra kadının kendisi de bu kadar temiz yüzlü bir insanın, kelimenin tam anlamıyla yüzünden nur fışkıran bir insanın başka bir insanı öldürmüş olabileceğine şaşırdı, bir taraftan da genç adamın kararını övdü, çünkü bu şekilde

işlediği günah büyük ölçüde azalmıştı ve öbür dünyada bu günahtan kurtulma şansını kaybetmemişti. Kâtipler kadının düşüncesini tashih ederek, genç adamın yakalandığını ve zorla getirildiğini söylediklerinde kadı hiç umursamamış, yaptığını itiraf etmeye ve teslim olmaya karar verdiği için onu yakalayabildiklerini söylemiş ve genç adamı işaret ederek kâtiplere, böyle bir şahini kendi istemedikçe kim yakalayabilir ki, diye sormuştu.

Sonra yine genç adamın, gerçeği söyleyerek ölme kararını açıkça övmüş, dini bütün olmasına hayran kaldığını söylemiş ve genç adamı abdest alıp Yaradan'a günahlarını affetmesi için birkaç rekât namaz kılmaya göndermişti. Kadı tekrar huzuruna getirilen delikanlıya yine aynı hayranlıkla, artık onu cennetten sadece bir kılıç darbesinin ayırdığını söylemiş ve bir el işaretiyle onu ve iki celladı "Allahın iradesini yerine getirmeye" yollamıştı.

Yaşlı kadı uzun hikâyesinin sonunda dinleyenlere yemin billah genç adamın idam edilmek için sabırsızlanıyormuş gibi emin adımlarla ve isteyerek dışarı çıktığını anlatmıştı. Delikanlı kendiyle ve dünyayla barış içindeydi, yüzü ışıldıyordu, gerçekten de neşe içindeydi. Ve yaşlı kadı Sabuktigin'e göre, bütün bunların nedeni, bugün dahi iyi ruhların mı kötü ruhların mı etkisinde olduğunu bilmediği bu tuhaf kadıydı.

Hayyam Muhammed Mağribi'ye dönüp, "Kimden bahsediyor?" diye sordu.

Hayyam'ın anlatılanlarla ilgilendiğine şaşırdığını gizlemeyen hattat, "Sohrab'dan, kadı Sohrab'dan," dedi.

"Neden?"

Muhammed çıkıştı: "Nerede yaşıyorsun sen?"

Sonra zoraki anlattığını gizlemeden özetle, on büyük müteahhidin tutuklandığını, nereden bakarsan bak, bunun başlangıç olduğunu, çünkü sarayda da soruşturma yapılacağını ve işin içine daha bir düzine devlet memuru ve işadamının da girebileceğini söyledi. Çünkü karanlık işlerle ve yolsuzlukla zenginleşen, devleti büyük zarara sokan ve imparatorluktaki inşaat işlerini küçük bir çevrenin eline veren, işadamları ve devlet memurlarının dahil olduğu bir şebeke ortaya çıkarılmıştı.

Hiç kimse bu şebekenin kaç küçük ve orta ölçekli şirketi batır-

dığını, kaç insanı yoksullaştırdığını, hatta dilenci değneğine mahkûm ettiğini, kaç aileyi yıktığını, kaç çocuğu yetim, öksüz bıraktığını bilmiyordu. Devlete verdiği zarar hesaplanamıyordu. Hele de işlerin kötü yapılması ya da gecikmesi yüzünden, mesela kararlaştırılandan kötü malzeme kullanılmasından ya da malzemenin çalınmasından doğan zararı bilmek imkânsızdı. Şimdilik tek bir sahtekârlık ortaya çıkmıştı. Devlet işleri için, mesela bir kale ya da şehir suru inşaatı ya da şehirdeki cadde ve meydanlara taş döşenmesi için malzeme tedarik eden memurlar sadece bu grubun firmalarından mal almışlardı, hem de gerçek fiyatların kat kat üstünde fiyatlara. Ayrıca kendi şirketlerinin devlet ihalelerini büyük rakamlara alıp, işi normal fiyatlara başka şirketlere yaptırmışlar, bu arada ödemeleri mümkün olduğunca geciktirip bu insanları giderek daha çok zora sokup sonunda yerle bir olmalarını sağlamışlardı. Kısacası bütün bunların adı soygun, sahtekârlık ve cürümdü. Yüzlerce insanın hayatını söndürdükleri kesindi ve şimdi Sohrab'ın sayesinde haklarında en iyi ihtimalle sahtekârlıktan dava açılacaktı. Sohrab olmasa bu bile olmayacaktı, onları ortaya çıkaran, sonunda en azından işledikleri suçların bir kısmının telafi edilmesini sağlayacak olan soruşturmayı başlatan Sohrab'dı.

İnşaat işlerindeki yolsuzlukların aydınlığa kavuşmasının sadece Sohrab'a mal edilmesi Hayyam'ı şaşırtmıştı. Çünkü o buluşmada Feridun'u batıran şirketi araştırma işini Fuzail'in üstlendiğini çok iyi hatırlıyordu. Şirketin ticari ahlakını araştırmak için adamlarını göndermeye karar veren Fuzail'di. Hayyam buna rağmen soru sormaktan imtina etti, tek bir yorum yapmadı, çünkü belki de bu durum, iki polis arasındaki anlaşmanın bir parçasıydı. Belki de Fuzail meslektaşına, sen takdir ve itibar gören ol ki, ben kimse fark etmeden rahat rahat çalışayım, demişti. Böyle bir şey yapacak birine benziyordu, belki de bu yüzden bu kadar inandırıcıydı, çünkü istihbarat servisinin başkanını herkes tanır ve saygı duyardı, ama polis şefini kimse tanımazdı.

Hayyam ümit dolu bir sesle, "Hüsrev Şirazi tutuklandı mı?" diye sordu.

Muhatabı Hayyam'ın diğer misafirlerle konuşmasını kestiği için duyduğu rahatsızlığı gizlemeye gerek duymadan,

"O da kim?" dedi.

"Soruşturmada ortaya çıkan şerefsizin biri."

"Bilmiyorum, duymadım hiç. Soruşturmada adı geçmiyorsa küçük bir avdır."

Hayyam açıklamaya girişti. "Ne küçük, ne de tehlikesiz," dedi, ancak Muhammed Mağribi sözünü kesti ve odadaki konuşmayı dinlemesini rica etti.

O sırada Hayyam'ın tanımadığı, toplumda itibarı olduğu belli yaşlıca bir adam konuşuyordu. O konuşmasa, odada, insanların iki-üç kişilik gruplara ayrılıp sohbet ettiği daha büyük topluluklardaki gibi bir gürültü patırtı olurdu.

Böyle toplantılarda her grubun içinde kendilerini ilgilendiren bir sohbet başlar, böylece bir mekânda aynı anda bir düzine ya da daha çok sohbet grubu oluşur. Tabiatıyla hepsinin sesi giderek yükselir, çünkü küçük gruplardaki insanlar bir şeyler anlamaya ve konuşanların her biri de yandaki grupta konuşandan daha yüksek sesle konuşmaya çalışır. Sohbetlere bardak, fincan, bıçak ve tabak sesleri eklenir ve bütün bu tınılar orada bulunanların başlarında bir perde gibi yayılan anlaşılmaz bir ses karışımında birleşir. Ama şimdi bu yabancı konuşmaya başladığında, herkes sessizliğe bürünmüş ve ona kulak verirmiş gibi yapmaya başlamıştı. Adam Sohrab'ı, imparatorlukta konuşulan her şeyi duyan büyük, emsalsiz büyüklükte bir kulağa benzettiğini anlatıyordu. Acaba şu anda kaç tacirin, kaç postacının, dilencinin, seyyahın ve sufinin, kaç eskicinin, muskacının, şifacının, şifalı taş ya da kemik tozu satıcısının, seyyah demircinin, değnekle su arayanların, değerli kuş besleyenlerin, pamuk satanların, gezgin müzisyenlerin, burada sayılan ve sayılmayan kaç seyyah meslek erbabının şu anda dünyayı gezip, imparatorlukta yüksek sesle söylenenleri, fısıldananları, ağızlarda gevelenenleri dinlemek ve Sohrab'a aktarmak için kulak kabarttığını bilen var mıydı aralarında? Bu insanlar yollarda görünen mesleklerini icra ediyor ama gerçekte Sohrab için kulaklarını açıyor ve o da böylece en uzak köyde, en tenha çayhanede konuşulanları duyuyordu. İşte bu yüzden Sohrab'ı her sesi, her kelimeyi yakalayan büyük bir kulak gibi hayal ediyordu. Üstelik bu hiç zor değildi, insan görmediği bir şeyi istediği gibi hayal edebilirdi. Feri-

dun'un misafirleri, yaşlı adamın Sohrab'ın şu ya da bu şekilde günün ya da en azından oradaki cemiyetin kahramanı olduğunu büyük bir imanla anlatmasından hayal kırıklığına uğramış gibi çatal bıçak ve tabak sesleri çıkarmaya ve küçük gruplar halinde sohbete başladılar. Bu arada Feridun ve geç gelen son üç, dört misafir de topluluğa katılmış, böylece büyük odanın üç duvarı boyunca uzanan sedirlerde oturan adamların sayısı belki de otuzu bulmuştu. Önlerindeki koyu ağaç oymalı sehpalarda çay, gül reçeli, akdiken şurubu, yemiş ve kurutulmuş meyve dolu kâseler vardı. Feridun soru soran bir ifade ve açıklama isteyen şaşkın bakışlarla karşısında oturan Hayyam'a bakıyordu. Ama Hayyam her seferinde omuz silkiyor ya da görmemiş gibi başını çeviriyordu. Arkadaşına bir açıklama yapmak, hele de inşaat işlerindeki yolsuzluklardan bahsetmek istemiyordu hiç canı. Feridun'un son zamanlarda ifşa edilen kirli işlerde suçu olmadığına ve kurtulduğuna seviniyordu, ama aynı anda kendisinin bir alçak olduğu, asla iyi bir dost olmadığı endişesi artıyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse o anda Feridun'un gerçekten kötü bir şey yapmış olmasını ve kendisinin de "her şeye rağmen" ona dostluğunu ispatlayabilmesini, Feridun'un suçsuz olmasına ve kendisinin onun hakkında kötü düşünmesine, alçak biri olduğu için ondan şüphelenmiş olmasına tercih ederdi. Bunlar yetmiyormuş gibi, şu anda bile içten içe arkadaşından hâlâ kuşkulanıyordu ve Feridun'un suçsuz olduğunu gösteren her yeni delille kendini daha da kötü hissedecek ve doğal olarak kendisi hakkında kötü şeyler düşünecekti.

Üstüne üstlük yarın bu eve gelecek ve aile reisinin cinayetini soruşturacaktı. Sufyan'ı suçlamış ve onunla konuşmuş olmasına bile gücenen ailenin yeni reisi Feridun'a nasıl açıklayacaktı bunu? Hayyam, Feridun'la vedalaşmadan ve sebep göstermeden duadan nasıl çıkıp gitsem, gitmek ayıp olur mu, hiçbir şey söylemeden gizlice gitmek uygun olur mu, diye düşünürken kapı açıldı ve içeriye, türbanı da dahil olmak üzere altın rengi kıyafetleriyle Ebu Said girdi. Selam verip, "Allah bu mutlu ev halkına barış getirsin," dediği anda odadan, hayret, şaşkınlık, kızgınlık ve huzursuzluk dolu bir uğultu yükseldi. Kimileri öfkeyle dizlerine vurmaya, çoğu öfkelerini göstermek için Ebu Said'e eliyle git işareti yapmaya ve kı-

zarak bir şeyler söylemeye başladığında, Sohrab'ı daha önce hiç görmemiş olan o yaşlı adam da kendini tutamadı ve öfkeden titreyerek, "Ah!" dedi.

Hâlâ kapıda durmuş geldiği için gösterilen tepkileri şaşkınlıkla izleyen Ebu Said adama soru soran bir bakış fırlattı.

Yaşlı adam az önce çıkardığı sesi açıklamak için, "İçinde bulunduğumuz duruma sen de saygı gösterebilirsin," diyerek Ebu Said'in sessiz sorusuna da cevap vermiş oldu.

Ebu Said sakin ama şaşkınlığını vurgulayan bir ses tonuyla, "Saygı duyuyorum tabii, baksana elimden geldiği kadar süslendim," dedi.

"Tam da bunu kastetmiştim. Süslenip püslenip bir duaya geliyorsun. Bir ölüm ve tutulan matem sana da sorumluluk yükler. Adabımuaşeret kuralları senin için de geçerli, bunu bilmen lazım."

"Neyin matemi ki bu? Kusuruma bakmayın, bendeniz garibin hiçbir şeyden haberi yok."

Feridun'un yanında oturan adam, "Bu evin reisinin öldüğünü bilmiyor musun?" diye bağırdı ve kelimenin tam anlamıyla titreyerek ayağa kalktı.

"Onu biliyorum, ama ne için matem tuttuğumuzu bilmiyorum. Mevta güzel bir yaşa geldikten sonra geri çağrıldığı ve evine döndüğü için mi? Hastalıktan, çökmekten, bunaklıktan kurtulduğu için mi bu matem? Çocuklarının onu hayal kırıklığına uğratmasından kurtulduğu, ihanet, hakaret nedir bilmediği için mi? Yoksulluk, soruşturma, çaresizlik yaşamadığı için mi? Uzun yıllar yaşayacağı güzel bir hayat ve mutluluktan mahrum kalmadı ki mevta. Gerçekten üzülmem mi gerekiyor bunlara? Hem bunlara üzülüp, hem de evinde dostu olarak nasıl oturur insan?"

Yaşlı bir tacir, "Hayatta olanların acısına saygı göster," diye seslendi. "Yaşayanlara karşı sorumluluğumuz var. Babasını kaybeden bu genç adamın, dostunu kaybeden bizlerin acısına saygı göstermek zorundasın. Reisini kaybeden bu hanenin acısına saygılı ol."

Ebu Said, ne demek istediğini açıklama fırsatı olacağını beklemiyormuş gibi bir tavırla, "Haneyi bilmem, hiçbir şey anlamam. Ama biz insanları bilirim, onun için böyle süslendim. Bize acı veren, kıskançlıktır dostum, ölüm acısı değil. Aramızda izanı olanlar

onu kıskanıyor şimdi ve ben altınlarımla size insan tabiatının güzel taraflarını hatırlatıyorum ve sizi kıskançlığınızı terbiye etmeye çağırıyorum."

İki üç kişi ayağa kalkıp kapıya doğru giderken, "Buna daha fazla dayanamayacağım", "Küstahlık bu", "Her şeyin sınırı var" gibi sözler ettiler.

Adamlar kapıya yaklaştığında Ebu Said onlara yol vermek için kenara çekilmeyeceği anlaşılınca etrafı yine kâbus gibi bir gerginlik sardı. Bu cemaati protesto ederek gitmeye karar vermişlerdi, o halde gülünç duruma düşmemek için dışarı çıkmak zorundaydılar. Ama dışarı çıkabilmek için öfkeli Ebu Said'in önünde durduğu çok da geniş olmayan kapıdan geçmeleri gerekiyordu. Ebu Said'i kenara ya da kapıdan dışarı itmeleri düşünülemezdi, adam hafif bir temasta bile saldırıya uğramış ya da hakaret görmüş gibi kıyameti koparırdı. Dua için gelenler arasında Prens Seydo'yu tanıyanlar, ki muhtemelen herkes tanıyordu, sinirlendirmeyi başardığı bu insanların hiçbir şey olmamış gibi kapıdan çıkıp gitmelerine izin vermesinin yapabileceği en son şey olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bu yüzden neredeyse acı veren bir sessizlikle herkes gözlerini kapıya dikmişti. Herkes bir şekilde seviyordu Ebu Said'i ve duaya saygısızlık etmesin, her şeyi mahvetmesin diye kendince dua ediyorlardı. Affedilecek bir şey değildi bu ve şehir bu benzeri az bulunur delisini kaybederse gerçekten çok yazık olurdu. Ebu Said duaları duymuşçasına, gözlerini Feridun'un bembeyaz yüzüne dikmiş hiç kıpırdamadan dururken, sanki insanlar yanından kolayca geçebilsin diye küçülmüş gibiydi. Böylece öfkeli misafirler olay çıkmadan kapıdan süzülebildiler ve hiçbir şey görmemiş ve duymamış gibi duran Ebu Said'i boğucu bir sessizliğin içinde geride bıraktılar. Ebu Said odaya sadece keyifli bir rahatlık çökmesine izin verdi, ağzını açmadan ve kıpırdamaan oradaki herkesin rahat bir nefes almasını bekledi. Sonra, uzun süre donmuş gibi olduğu yerde durduktan sonra, harekete geçecek en sabırsız seyircisinden hemen önce kendisi hareket geçdi.

Sonunda Feridun'a dönüp, "Şanlısın kardeşim," dedi ve yanına yaklaşırken devam etti: "Babanın gözünün önünde bir çocuğa dönüşmesine şahit olmadın. Onu yıkamak, beslemek zorunda kalma-

dın. Gücünün azaldığını, cüssesinin küçüldüğünü görmedin. Bütün bunları yaşamamış olman büyük bir lütuf, bunu böyle bil. Kimi körler için babalarını en güzel çağında kaybetmek çok kötü bir şeydir. Ama Prens Seydo der ki, bu büyük bir talih, çünkü bu ölüm sayesinde senin hayatının sonuna kadar bir baban olacak. Çocukken sonsuz sandığın o güç, bütün dünyayı harekete geçiren o büyük güç gözlerinin önünde yok olup gitmedi ve sana baba namına bir korkuluk bırakmadı. Sana dünyayı açıkladığı için küçük bir çocukken hayran kaldığın aklı da, hazmetmek zorunda kalacağın bunak bir yaşlının aklına dönüşmedi. Baban sen ölene kadar senin için güçlü, akıllı ve büyük biri olarak kalacak, bu büyük bir nimet. Böyle bir babayı içinde taşıdığın sürece dünyadan korkmayacaksın."

Feridun kem küm etti: "Belki de kurtarabilirdik... mantıklı olsaydık." Ama Ebu Said Feridun'un düşündüğünü söylemesine izin vermedi.

"Neden kurtaracaksın ki? Ölmesine izin vermeyip üç yıl sonra uzun ve acılı bir şekilde çürümesine sebep olsaydın gerçekten iyilik mi yapmış olacaktın ona?"

"Başkalarının ebeveynleri olunca tamam da... ama kendimizinkiler..."

"Çünkü kedicikler gibi körsünüz ve geleceği görmüyorsunuz. Sizin ölüm saatiniz on saat ertelense, hemen kabul eder, kurtulduğunuzu düşünürsünüz. Ama neden kurtarıldığınızı bilseniz böyle düşünmezsiniz.

Ama ne yapalım ki bu dünyaya minik kedi yavruları gibi kör geliyoruz. Dua edin ki Prens Seydo gözü açık geldi dünyaya, onun için söylediklerine kulak verin."

Odada başladığı gibi hemen biten sessiz bir kahkaha duyuldu. Ebu Said önce gülen kişiye, sonra onu susturanlara baktı, ardından Feridun'un böğrüne bayağı sert bir dirsek attı.

"Akıllı olanlar sana bunları anlatıyorsa mutlu ol. Bence buraya neşe hâkim olmalıydı. Tamam, müzik, şarkı değil kastettiğim, hayır, insanlardan, dillerine düşmekten çok çekinirim. Ama neşe olabilir, bütün ev neşeyle dolup taşabilir. Neşe her zaman Yaradanın en sevdiği ibadettir. Prens Seydo bilir bu işleri. Başka şeyleri de tabii."

Yine gülüşmeler duyuldu, ama bu kez kahkahaları, birileri boğazlanıyormuş gibi sesler takip etmedi. Herkes Ebu Said'in ne yapacağını, neler söyleyeceğini merakla bekler gibiydi. Ama o, sakin sakin, kahkahaların yavaş yavaş sönmesini bekledi. Sonra solundaki adamlardan birine dönüp, fısıltıyla konuşmaya başladı. Konuklar büyük bir iştahla ortamın yatışmasını beklermiş gibi birbirleriyle konuşmaya, çay içip reçel yemeye, böyle kalabalıklarda olağan olduğu biçimde gürültü yapmaya başladılar. Yirmi kişilik bir gruptan büyük bir uğultu yükselmiyorsa, bilin ki birbirleriyle konuşmuyor, ya vaaz dinliyor, ya korkuyor ya da birini, bir şeyi bekliyorlardır. Her şey normale döndüğünde Ebu Said ayağa kalktı, memnuniyet içinde ellerini ovuşturdu ve artık gidebileceğini, çünkü bu itibarlı evi matem ve yalandan koruduğunu söyledi.

Hayyam'a dönüp, "Benimle gel istersen, seninle biraz konuşacağım üstat," deyince Hayyam derhal ayağa kalktı ve Ebu Said'in peşine takıldı.

Ebu Said kapının önünden geri döndü ve mesajını oradakilerin beynine kazımak ister gibi ateşli bir sesle, hakikatin mutluluk getirdiğini ve insanları da bu yüzden mutlu ettiğini söyledi. Hayyam bu arada sessizce kapıdan çıkıp, en hızlı şekilde oradan ayrılmak için arkasından kovalayan varmış gibi merdivenleri iniyordu. Ebu Said ancak dış kapının önünde ona yetişti. Birlikte uzun uzun hiç konuşmadan yürüdüler. Ebu Said az önceki o coşkuyla ışıldayan, neşeyi öven ve insanların ilgisini çeken adama benzemiyordu hiç. Yorgun ve bezgin görünüyordu, Hayyam bu durumda zaten konuşmak için yanıp tutuşsa bile susardı. Konuşmadı, düşünceleri ve başka her şey göğsünde tuttuğu ayvayla bütünleşmişti. Öyle ki, bakışları her saniye Prens Seydo'ya yönelmese adamın varlığını bile unutacak haldeydi.

Ebu Said beklenmedik bir anda, "Neler yaptın geçtiğimiz günlerde?" diye sordu. Sesinde hayra alamet olmayan bir şey vardı.

"Hiçbir şey. Her zaman yaptıklarımı işte."

Ebu Said tehditkâr bir tonda "Pazar meydanında sürekli insanları rahatsız ediyormuşsun, alçak mısınız, bir arkadaşınızı öldürür müsünüz, diye soruyormuşsun," diye homurdanarak can sıkıntısının sebebini açıkladı: "Hakikatin kaynağını poliste buldun sen.

İnsanlara doğru yerden yaklaşıyorsun, senin için ve onlar için ne iyiyse o şekilde konuşuyorsun onlarla. Bundan daha iyi bir yol bulamazdın."

Yeniden sessizlik çöktü. Ebu Said adımlarını hızlandırdı, ama öfkesini dindirmeye bu da yetmeyince daha uzun adımlar atabilmek için arada zıplamaya ya da ayağını yere vurmaya başladı.

"Haydi ne yapıyorsun, söyle!" Hayyam uzun uzun düşündükten sonra, "Mirchond öldürüldü," diye söze başladı, "zehirlendi."

Ebu Said öfke ve alayla karışık bir sesle Hayyam'ın sözünü kesti: "Ve şimdi senin en önemli vazifen bu ölümü aydınlatmak, öyle mi?"

"Hayır, onu kimi zehirlediğini bulmaya çalışıyorum."

Hayyam'ın sesi titriyordu. Ebu Said'in neden öfkelendiğini anlıyordu şimdi. Kendisi de bu işi kabul ederek hayatının hatasını yaptığını düşünüyordu. Ama yine de kendisine böyle davranılmaması, onunla böyle konuşulmaması gerektiğine inanıyordu. Asıl suçlu olduğu için onu böyle azarlamamalıydılar, işlediği suçun cezası olarak başına gelen felaketlerden dolayı onu suçlamamalıydılar.

Ebu Said sayıp sövmeye başladı: "Tabii canım, sen bulmayacaksın da kim bulacak! Çok kurnazca başlamışsın işe. Pazarda insanlara iyi davran, dost ol onlarla, bu arada dünyadaki suçluları adillerden ayır. Buna bir son vermen lazım."

Hayyam kendini tutamayıp ağlamaktan korktu. Ebu Said sanki ruhunu okuyormuş gibi, her şeyin farkındaymış gibi şimdi de aptallığına gülmeye ve alay etmeye başladı. Hayyam o anda bütün bu olan bitenin sonlanmasını istedi. Yarın Feridun'a ve kız kardeşine gidip, babanızı siz mi öldürdünüz, diye sorması gerekiyordu. Kendine olan güvenini ve huzurunu her geçen gün biraz daha yitiriyordu ve şu tuhaf adam da kendinden vazgeçmesini istiyordu.

Hayyam uzun bir süre sustu, sonra fısıldar gibi, "Veziriazam bakıyor artık bu işe," dedi.

"Sen... Ey yüce Allahım! Bu kadar çok şey bilmek ve buna rağmen salağın biri olmak. Gerçekten az rastlanır buna!" Ebu Said öfkeyle yere tükürdü. Hayyam'a sırtını dönmüş olmak için ilk sokağa saptı.

10

Hayyam takip eden günlerde düzenli olarak sarayın onun için yaptırdığı rasathane inşaatına gitti. Yapacak bir işi yoktu burada, ama inşaatın hızla ilerlediğini görmek ve gelecekteki rasathanenin odalarını, aletlerini ve teçhizatı planlamak için yine de geliyordu. Bu arada inşaata malzeme tedarik edenlerle ya da nöbetçilerle konuşup Feridun'un suçsuz olduğuna dair bir delil, ya da en azından ondan daha az şüphelenmesini sağlayacak bir neden bulmayı umuyordu. Bunun kendisi için çok önemli olduğuna inanıyordu. Bir süredir yalnızlaştığını, Feridun'un dostluğunu kaybettiğini, böyle giderse yakın çevresinde hiç kimsenin kalmayacağını hissediyordu. Feridun'un itimadını tekrar kazanırsa, yalnızlığının biteceğini hesaplıyordu. Kum ve kireç getiren adamdan Feridun'un tek bir alacaklısına dahi borcunu ödemediğini, alacaklılarından herhangi birine yüklü bir ödeme yaptığını kimsenin duymadığını öğrendi. Hayyam için duydukları, Mirchond'un ölümünün Feridun'un işlerinin açılmasıyla alakası olmadığının güçlü bir işaretiydi. Feridun'la ilgili suçlamalarını yumuşatmasının nedeni ise, babasının parasını hesaba katmış olsaydı, borçlarını ödemekte gecikmezdi ve o paraları ele geçirmek için ne gerekiyorsa yapmaya hazır olduğunu düşünmesiydi. Demek ki, çevresindeki her şeyden faydanalıp gücüne güç katmayı çok iyi bilen şey-

tan Hüsrev Şirazi bertaraf edilir edilmez her şey bir şekilde yoluna girmişti.

Hayyam anladıklarını aktarmak ve tahminlerini test etmek için Fuzail'in yanına gitti. Ama konuşma Feridun'la ilgili şüphelerinin dağılmasından çok, umudunu kaybetmesine yol açtı. Fuzail'e göre, Feridun'un parası olduğunu göstermemesi ya da davranışlarında bir değişiklik olmaması masum olduğu anlamına gelmiyordu. Hatta uzun bir süre Hayyam'ın ne kastettiğini kavramamıştı. Bir şeyi yorumlamak istediğinde hep yaptığı gibi, Feridun'un babasının ölümünden sonraki davranışlarını açıklayacak üç olasılık olduğunu söyledi ve bunları sistematik bir şekilde ortaya koydu. Birinci olasılık Hayyam gibi masum olduğuna dair bir delil ya da en azından bir açıklamaydı. Babasını öldüren bir insanın sonradan tıpkı eskisi gibi kalması imkânsızdı ve Feridun hâlâ tıpkı bir ay ya da bir yıl önce nasılsa öyle olduğu için, masum olduğunu düşünmek yerindeydi. Ama Feridun'un çok kurnaz olmasına dayanan bunun tam karşıtı yorum da aynı şekilde inandırıcıydı. Babasını öldürmesinin nedeni onun parasını ele geçirmek ve işlerini yoluna koymak olabilirdi. Babasının ölümünün ardından parası olduğunu belli etmiyor, yani olmadığını gösteriyordu, ki bu da katil olmadığının en kesin işaretiydi. Ancak sonra, çok sonra, herkes onun katil olmadığına inandığında, kurnaz tilki zenginliğini göstermeye ve para harcamaya başlıyordu. İşte en kurnaz ve en akıllı insanlar böyle davranır. Ama doğruyu söylemek gerekirse böyle insanlardan çok az var. Katillerin çoğunun çok akıllı olduğunu düşünmeyi gerektirecek bir sebep yok. Hele de Feridun'un bu çok akıllı insanlardan biri olduğunu düşündürecek tek bir sebep dahi yok. Üçüncü olasılık ise, ilk ikisinden daha az inandırıcı değil, hatta hakikate en yakın olasılık olduğunu düşünmemizi sağlayacak bir sebep bile var. Bu olasılık, şu andaki davranışlarının babasının katili olup olmadığı hakkında hiçbir şey söylememesi.

Feridun ancak bir-iki ay sonra, divanda babasının oturduğu yer ona söylediğinde babasının gittiğini anlayacak, belki de o zaman farklı davranmaya başlayacaktı. Ya da başlamayacaktı, çünkü ne kadar yakını olursa olsun bir insanın ölümü insanın davranışlarını değiştirmez (Fuzail fikrini desteklemek için, "Oğlunu kaybetti-

ği için pilav tenceresini değiştiren bir anneye hiç rastlamadım," dedi. "Üstelik oğlunu kaybeden pek çok anne tanıyorum.")

Fuzail'le yaptığı konuşma Hayyam'ı hayal kırıklığına uğratmıştı uğratmasına, ama Feridun'la tekrar normal bir şekilde konuşabilmesine ve bunun ötesinde, Mirchond'un ölümünü soruşturmasının kimseye fayda getirmeyen bir şeye dönüşmesinin ilişkilerinde bozduğu şeyleri yeniden yoluna koymasına yaramıştı. Aralarındaki eski güven yeniden tesis edilmemişti. Feridun, dostu Hayyam'ın babasına tecrübeli bir doktordan daha çok yardım edebileceğine yüzde yüz güven duyarak, kısa bir süre önce yaptığı gibi ondan babasını kurtarmasını istemezdi artık. Yine yanında birinin olduğunu bilmenin mutluluğu, kısa bir süre öncesine kadar onları birbirine bağlayan, dostluklarının temelini oluşturan o mutluluk da yoktu artık. Artık hiçbir şey onu mutlu etmiyordu, tıpkı belki de Feridun'un da onun varlığından mutlu olmaması gibi. Ve bu aralarındaki yakınlığın bir daha tesis edilemeyeceği anlamına geliyordu, çünkü birine duyulan yakınlık, o kişinin yanında bulunmasından duyulan sessiz mutluluktur. Öte yandan birkaç gündür dua sırasındaki öfke de yitip gitmişti, karşı tarafın yanlış anlaşılmasından duyulan korku da kaybolmuştu, kendilerini savunmak ya da anlamak adına birbirlerine yorulana kadar bağırmak istemiyorlardı artık.

Hayyam, Fuzail'le görüşmesinin Feridun'la ilişkisini nasıl etkileyebildiğini bilmiyordu, ama yine de ilişkilerindeki değişikliği bu görüşmeye bağlıyordu. Belki de bu sırada arkadaşı hakkında sakin ve mantıklı konuşabildiğini fark etmişti, kim bilir belki de ilk kez böyle konuşuyordu onun hakkında? Bu bir umursamazlık değildi, daha çok sabırlı bir barış olduğunu söyleyebilirdi Hayyam; umursamazlığa benziyordu benzemesine, ama yine de ondan farklıydı, en azından başka bir zamanı, başka bir durumu hatırlattığı için farklıydı. Her halükârda bu sıkıcı barış Hayyam'ın birkaç gün önce ağzına almaya cesaret edemeyeceği şeyleri şimdi dostuyla konuşabilmesine yaramıştı. Böylece, Sufyan'la, hem Feridun'un hem de Ebu Said'in suçlamalarına maruz kalmasına neden olan o yüz kızartıcı karşılaşmasını anlatabildi. Artık aptallıkları için Feridun'dan utanmıyordu, onun için yapmıştı bunları, kendini savun-

mak ya da arkadaşına sonunda saf ve aptal gibi ortada kalmayı hak ettiğini söylemek ihtiyacı içinde de değildi. Sufyan'dan şüphe etmenin mantığın gereği olduğunu mantıklı bir biçimde anlatmaya başladı, ancak Feridun lafını keserek aynı mantıklı ve sakin tavırla, Sufyan meselesinin anlaşıldığını ve kimsenin bunu dert etmediğini söyledi. Ama ona göre asıl mesele, pazaryerinden ya da komşulardan on-on beş kişinin maruz kaldıkları nahoş sorgulamalardan şikâyet ettiklerini söylemiş olmalarıydı. Birileri bütün bu insanları ziyaret etmiş, sürekli Fuzail'e ve onun yürüttüğü soruşturmaya atıfta bulunarak ev sahiplerini, Mirchond'dan ve onunla ilişkisinden başlayarak, insanın arkadaşlarının ve kendi çocuklarının yanında konuşmak istemeyeceği şeylere varana kadar her şey ve herkes hakkında sorguya çekmişlerdi.

Bu insanlar hepsi düzgün ve muteber kimseler olan ev sahiplerinin zanlıların arasında olduklarını gizlemeye ihtiyaç da duymamışlardı. Şimdiye kadar bu muteber insanları açık açık tehdit edip, davranışlarıyla bütün adabımuaşeret kurallarını basbayağı ihlal etmişlerdi. Hayyam Ebu Said'in ona pazaryerindeki insanları taciz etmemesi ve onları cinayetle suçlamaması yönündeki ikazını şimdi anlıyordu. Bu insanlar cinayet işlemediklerine, cinayetten haberleri dahi olmadığına onu ya da bir başkasını nasıl ikna edeceklerdi ki? Artık hemen Fuzail'e ya da Sohrab'a gidip durumu anlatmasının elzem olduğunu anlamıştı Hayyam. Bu insanları gönderen onlar olmalıydı. Hayyam dün cesaret edemeyeceği bir sükûnetle Feridun'a soruşturmaların onun evi ve ailesiyle sınırlı kalacağını söyledi ve henüz sebeplerini açıklıyordu ki, arkadaşının tepkisinden çekinmeye başladı. Ama korkmasını gerektirecek bir şey olmadı, Feridun her şeyi büyük bir sükûnetle dinledi. Hayyam bunun üzerine alınmış bir tavırla arkadaşına bu umursamazlığının dostlukları için ne anlama geldiğini sordu. Feridun, inceldiği yerden kopsun, diye düşündü, Hayyam, isterse bir süre onlarda kalabilir, böylece herkesi yakından izleyebilirdi. Herkesi tanıyordu Hayyam zaten, hem aile fertlerini hem de hizmetkârları. Bu yüzden Hayyam'ı bizzat eve götürüp, herkese takdim etmesi ya da bir açıklama yapması gerekmiyordu. Birkaç gün ya da bir ay onlarda kalıp, ev halkından istediği kişiyle

konuşmasını, onları izlemesini ya da sorgulamasını hiç kimse tuhaf karşılamazdı.

Şaşkınlık içindeki Hayyam çok hoşuna giden bu fikri az önce hissettiğine benzer bir huzursuzlukla hemen kabul etti. Bu da Feridun'un evi ve ailesiyle ilgili hüzne işaret etmiyor muydu? Mademki öyle gerekiyor, tabii ki yabancı birinin evinde kalmasına izin verir. Ama öyle ya da böyle eve gireceğini bilsen bile en azından karşı dur biraz. Belki de en doğrusu bahçedeki müştemilatta kalman, diye önerdi Feridun, o zaman hem evin içinde hem de dışında olurdu. Evde bir oda da sunabilirdi ona, Allaha şükür misafirler için fazlasıyla oda vardı. Ama bahçe çalışma koşulları açısından en uygun yerdi. Feridun bütün bunları hızla söyledikten sonra, Hayyam'ı soru soran bakışlarla süzdü. Ve sonra, Hayyam başını sallayarak kabul ettiğini belirttikten sonra, yarından itibaren her şeyin hazır olacağını söyledi. Çardak rahatça yaşayacak şekilde döşenecek, ev halkı misafirden haberdar edilecek, hepsine Hayyam'la nasıl ne kadar isterse konuşmaları talimatı verilecekti.

Hayyam bu konuşmanın ardından Fuzail'e koştu. Ama adam yerinde olmadığı için nöbetçilerinden biri onu Sohrab'ın yanına aldı. O sırada ev sahibinin dışında odada bulunan iki nöbetçi Hayyam'ın tanımadığı bir adamın sakalını yıkamakla meşguldü. Adam başı önünde oturuyor, dudaklarını ısırıyor, gözlerini kapıyor ya da yere bakıyordu. Hayyam kapıyı ardından kapattıktan sonra nöbetçilerden biri, "Tıraş edeyim mi?" diye sordu. Sohrab, "Bırak kalsın bu seferlik," diye cevap verdikten sonra ayağa kalktı ve Hayyam'ı abartılı bir coşkuyla selamladı. Hemen yer gösterdiği Hayyam'a oturacağı yere kadar eşlik etti, ne alırsın, diye sordu, ama sonra Hayyam'ın cevabını beklemeden ve tıpkı az önce Hayyam'ı coşkuyla karşılamasının nedenini söylemediği gibi, bu kez bu davranışına herhangi bir açıklama getirmeden arkasını döndü, yerine geri gitti.

Sırtını yastıklara dayayarak rahatça oturduktan sonra bakışlarını o anda sakalı yıkanan, dudaklarını ısıran, Sohrab'ın bakışlarından kaçmak ya da en azından gözüne batmamak için gözlerini kapatan, bacaklarını sallayan, bir şey için özür diliyormuş ya da kendini savunuyormuşçasına omuzlarını silken adama dikti. Sohrab sessizliğini korudu, taşlaşmış gibi hareketsiz ve aynı dikkatle ada-

ma bakmaya devam etti. Sanki gözlerini bile kırpmıyor, gözbebeklerini dahi oynatmıyordu ve bu adamı daha da zorluyor, mahcubiyetini artırıyordu. Kurbanı boncuk boncuk terlemeye başlamıştı ki, Sohrab, "Bak güzelim şimdi sana söyleyeceklerimi hiç aklından çıkarma," diyerek suskunluğunu bozdu. "Sakalını boyadığını bir daha görürsem, senden hoşlanan iki-üç nöbetçiye seninle eğlenmelerini emrederim." Sohrab nöbetçilerden birine sabunu ve içindeki su sakalın boyasıyla kapkara kesilen tası dışarı çıkarmasını işaret etti. Diğer nöbetçi de işaret beklemeden yeni yıkanmış sakalları bir havluyla kurulamaya başladı. Öylesine ovuşturuyordu ki sakalları, adam sarsılıyor, sağa sola sallanıyordu. Sohrab, "Anladın mı söylediklerimi güzelim?" diye sordu. Başka biçimde cevap verme şansı olmayan yabancı gözkapaklarını kapatarak, evet, dedi. Sohrab'ın verdiği bir işaretle öbür nöbetçi de tıraş takımlarını ve az önce adamın yüzünü kuruladığı havluyu alarak odadan çıktı. Sohrab büyük bir işin üstesinden gelmiş insanlar gibi ellerini çırptı ve yerinden kalkacakmış gibi bir hamle yaptı. O sırada yabancının kısık ve çekingen bir sesle, "Bir şey söyleyebilir miyim?" dediği duyuldu. Bu arada gözlerini önüne, ayaklarının altındaki zemine dikmişti. Sohrab, "Her zaman," dedi ve tekrar yastıklara yaslandı.

"Ben nasıl evleneceğim? Benim de bir kadın bulmam gerekmiyor mu? On iki yıldır ordudayım, ekseriyetle de savaşta. Biraz para biriktirdim, kendimden bile sakındım, ama epeyi birikti, iyi bir hayat sürebilirim artık. Ama yalnızsam nasıl süreceğim böyle bir hayat, bana ne bundan? İşte efendim, asıl mesele bu."

Sohrab, "Evlenmek mi?" diye sordu

"Evlenmek."

Sohrab sormaya devam etti: "Sakalını boyarsan daha kolay bulurum birini diye mi düşündün?"

Yabancı başıyla onayladı, çöken sessizliğin içine, "Yedi kere ağır yaralandım, ama bunun kadar zor bir şey yaşamadım daha," dedi.

Sohrab sustu, derin derin düşünüyormuş gibi alnını kırıştırdı.

"Tuhaf bir insansın vesselam, güzelim seni anlamıyorum. Bir erkekle değil de bir sakalla evlenmek isteyen birini ne yapacaksın ki? Seni seven bir kadın bulman lazım."

"Nasıl bulacağım peki?"

"İnsanlara söyle. Bir sürü ebeveyn çocuğundan kurtulmak istiyor. Pek çok kız çocuğu da onlardan ve sevgilerinden kurtulmak istiyordur. İki güne kalmaz bulursun birini. Niyetini anlat ciddi insanlara. Hadi güzel insan, git insanların arasına karış ve onlara ne aradığını söyle. Ama eski bir savaşçı olduğunu da söyle ki seni ciddiye alsınlar."

Yabancı gerektiği şekilde kapıyı arkasından kapatır kapatmaz Hayyam'ın ağzından sorular ve ithamlar dökülmeye başladı.

"Adamların bir düzine insanı sorgulamış, tehdit etmiş, suçlamış. Bunların hepsini bizim soruşturmamız adına yapmışlar. Bütün bunları benim adıma yapmışlar. Bu beni tuhaf bir duruma sokuyor, onun için açıklama istemeye hakkım var. Bunların hepsi muteber insanlar, bütün şehir biliyor ki..."

"Yalan söylüyorlar tatlım, destursuz yalan söylüyorlar."

"Kesinlikle söylemezler, o insanları tanıyorum."

"Söylüyorlar güzelim. Bilerek isteyerek, kötülük olsun diye değil, bunu kastetmiyorum. Ama yalan söylediklerini biliyorum.

Hayyam patladı, "Nasıl, yani nasıl biliyorsun ya, lütfen!"

Ama sonra Sohrab'ın sakin ve kendinden emin ses tonundan tedirgin olmuş gibi ekledi: "Niçin yalan söylesinler ki?"

"Bilmedikleri için canım, bunun için de yalan söyler insan. Yüzlerce insandı canım, bütün şehirde yüzlerce insan. Ama bunu bilmedikleri için sana bir düzineydi diyorlar, yalan söylüyorlar."

"Yüzlerce insanı mı sorguladınız? Ve hepsi... Hepsini soruşturmamız çerçevesinde öyle mi?"

Sohrab mutlu bir şekilde gözlerini kapatarak Hayyam'ın sorusunu onayladı.

"Bana bir düzine, dediler, ya da biraz daha fazla."

"Akıllı insanlar susuyor, bu yüzden bir düzine diyorlar."

"Sen var ya..." Hayyam yerinde oturamadı, ama çaresiz bir öfkeyle ayakta da duramadığı için odanın içinde kelimenin tam anlamıyla zıplayarak yürümeye başladı.

"Aman Allahım, ne kadar korkunç!"

Sohrab endişeli bir ifade takınmaya çalıştı ve bunu başardı da.

"Ne bu sinir tatlım, ne oldu ki? Gel otur şuraya lütfen, otur, bir şeyler iç. Yapılacak bir şey yoksa en doğrusu budur."

Hayyam uzun bir aradan sonra yalvarır gibi, "Ama neden?" diye sordu.

Sohrab her şeyi açıklamak ve anlaşmazlıkları bertaraf etmek için hemen cevabı yapıştırdı: "Hatırlarsan, veziriazam kapsamlı bir soruşturma yapılmasını buyurdu. Çoooook kapsamlı, ki bütün şehir ve insanlar fark etsinler, hissetsinler. Herkes hükümetin eski soylulara, onların dışında da insan hayatına ne kadar önem verdiğini anlamalı. Türk iktidarının İran geleneklerini devam ettirdiğini bütün dünyaya göstermek lazım. Bunun için çok, ama çok insana ihtiyaç var. İşleri yürütenlere, mağdur olanlara ve şikâyetçi olanlara, onlara kulak verenlere ve susanlara, konuşanlara ve konuşmaları başkalarına yayanlara. Şehri ayağa kaldırmak lazım tatlım ve bunu insanlar konuşmadan, öfkelenmeden yapamazsın. Sen gidip tüccar Sufyan'ı sorguladığında şehir ve ahalisi heyecanlandı mı sence? İnsanlar geleneklerin ya da başka bir şeyin farkında mı sanıyorsun sen? Sen bile farkında değilsen onlar nasıl farkında olsun?"

Hayyam doğru dürüst vedalaşmadan koşar adımlarla Sohrab'ın yanından ayrıldı. Kendini sokaklara vurdu, nereye gittiğini bilmeden, nerede olduğunu anlamadan, takip ediliyormuş gibi hızlı adımlarla yürüdü. Bir süre sonra kan ter içinde durduğunda şehrin hiç tanımadığı bir mahallesindeydi. Belki de yeni inşa edilmiş bir mahalleydi burası, şehre akın eden yoksul insanların, deri, kâğıt ve sabun işçilerinin, fakirleştikleri için hayatın daha ucuz olduğu bu semtlere taşınmak zorunda kalan şehrin eski mukimlerinin, tasarruf ettiklerinden yaşayan, paralarının en uzun süre yeteceği yerlere taşınan terhis olmuş askerlerin yaşadığı bir bölgeydi.

Başka yerlerde yaşama şansına sahip olanlar alaycı bir tavırla bu mahallelere "yatak odası" derdi, çünkü buralarda bir bekçi bile yoktu. Mahalleyi mahalle yapan bir cami ve bazen yeni, ama küçük ve zavallı bir okuldan başka hiçbir şey yoktu. Burada yaşayanlar geceyi evlerinde geçirir, sabah namazından hemen sonra, iş ve aş bulmak için şehre gider, hasta olanları, ölüm döşeğinde yatanları ve iş bulamayacak yaşta olanları evde bırakırlardı.

Hayyam soluklanıp kendine gelebilmek için sokağın ortasında durdu. Sabahtan beri dinmeyen aşırı sıcak rüzgâr elbiselerini kurutsun diye durduğu yerde dönmeye başladı. Şehirde nasıl koşup

durduğunu hatırlamaya çalıştı. Bir köpek gibi alışkanlıkla rasathane inşaatına doğru yola koyulmuş, ama oraya varmadan bir sapaktan dönmüş ve başka bir sokağa girmişti. O anda evine çok yakın, neredeyse elli adım mesafede olduğunu da hatırlıyordu. Vücudu bir hedefe kilitlenmiş, bir neden varmış gibi alışık olduğu yöne gitmişti. Bir süre, hatta oldukça uzun bir süre dostu Sali'nin evinin önünde durmuş, ama içeri girmemişti. Neden girmediğini bilmiyordu, tıpkı ayaklarının onu neden oraya götürdüğünü de bilmediği gibi. Evde tatsız biriyle ya da bir müşkülatla karşılaşması söz konusu değildi. Hayyam gibi Sali'nin de hiç kimsesi yoktu burada.

Belki de birbirlerine yakın olmalarının nedeni buydu, daha ilk karşılaşmalarında ikisinin de dikkatini çekmişti, bu kadar iyi anlaşmalarının ardında mutlaka bu da vardı. İkisi de yapayalnızdı burada, ataları, akrabaları olmayan, kimsesizlikten zaman zaman, acaba ben kendi kendimi mi doğurdum diye düşünecek, düşünmek zorunda kalacak kadar yalnız insanlardan oluşan şehirdeki dev insan ordusunun parçasıydı ikisi de. Daha hassas olanlar, Hayyam ve Sali gibi ilk bakışta birbirlerini tanırdı ve aralarında gerçek bir dostluk olmaksızın bir yakınlık doğardı, hiçbir sebep ve mutluluk yokken doğan tuhaf bir yakınlık. Birbirleri hakkında hiçbir şey bilmiyorlar, ama karşısındakinde kendilerini gördükleri için olmalı, çok iyi anlaşıyorlardı. Sadece bu şehir değil, bütün dünya kimsesiz ve sürekli hareket halinde olan böyle insanlarla doluydu.

Onu yerden yere vuran, neredeyse boğazını sıkan bu kimsesizlik duygusunun nedeni Sali'yi hatırlaması mıydı, yoksa yapayalnız olan kardeşini hatırlaması mı? Ve neden bu duygunun şimdi daha güçlü, daha derin olduğunu düşünüyordu? Duygusu sadece güçlenmiş miydi, yoksa yalnızlık gerçekten de daha büyük, daha derin, daha kapsayıcı olabilir miydi? Mesela Sohrab farkında olmadan onunla alay ettiği için mi kendini daha güçsüz ve kırılgan, yalnızlığını daha fazla hissediyordu, yoksa yalnızlık duygusu son zamanlarda gerçekten büyümüş, bir şekilde tamamlanmıştı da şimdi kendisini hissettiriyordu? Yalnızlık nasıl artabilirdi ki? Mantıken mümkün müydü bu? Çevrende güvenebileceğin bir insan yoksa tek başınasın, yani yoksunluk, o halde sahip olmamak artabilir, büyüyebilir mi?

Mantıken ya da matematiksel olarak, evet büyüyebilir, sıfırdan sonra devam edersek eksi sayılara ulaşırız ki bu sayılarda eksiklik sonsuza kadar büyüyebilir. Bu muydu onun da durumu, eksi sayılara geçmiş miydi çoktan? Diyelim ki, bir insanın yalnızlığı bütün kaybettiklerini gerçek anlamda hissettiğinde artıyor, olgunlaşıyor. Mesele kimsesiz olmak değil, birini kaybetmiş olmaktır. Ve o kaybettiğin kişi namevcut değil, eksi mevcuttur, boşluk, eksiklik ve yoksunluk duyguları gibi eksi mevcut. Hayyam bütün kayıplarını tıpkı eti kemiği gibi gerçek ve somut olarak hissediyordu. İşte bu duyguyla yalnızlığı büyümüş ve olgunlaşmıştı. Son zamanlarda Sali'yi kaybetmişti; İsfahan'a gelince tesadüfen tanıştığı, sonra yakınlaştığı Sali'yi. Sonra şu uğursuz soruşturmalar başlamış ve Feridun'u ve geçenlerde bir sinir krizi anında astronomi malzemelerinin kaybolmasından sorumlu tuttuğu sevgili dostu ve meslektaşı Muzaffer Samarkandi'yi elinden almıştı. Soruşturma başlarken, Sohrab'ın ama bilhassa Fuzail'in sempatisini kazanma, hatta belki de onlarla iyi bir dostluk kurma ihtimali doğmuştu. Ama şimdi, aslında bir işe yaramadıklarını, yaramayacaklarını anlasın diye bütün bunları vaat ettiklerini anlıyordu Hayyam. Lokantalarda ya da çayhanelerde tanıştığı, hatta bazen aynı masada oturduğu insanlara yabancılaşmıştı o anda. Onları potansiyel suçlu olarak görmeye başladığı için değil, hayır. İnsanlara karşı hep açık olmuştu, düşüncelerini ve duygularını paylaşmış, onlarınkini dinlemişti, tıpkı vücut kokularının alışverişi gibi, düşüncelerini ve duygularını da alıp vermiş, ama bütün bunlar bir süre sonra, daha doğrusu o uğursuz soruşturma sırasında elinden uçup gitmişti.

Ama belki de en kötüsü, kaybettiği insanlarla normal bir şekilde konuşması, ama bu arada aralarındaki uçurumu hissetmesiydi. Mesela Muzaffer, Hayyam ona bağırdıktan sonra ondan uzaklaşmıştı. Aynı evde oturmaya devam ediyorlardı, geceleri aynı gök kubbeyi seyrediyorlardı. Ama Hayyam'ın karanlık gök kubbenin tesellisi dediği şeyden eser kalmamıştı artık. Gece gök kubbeyi yeterince uzun seyredersen, her yıldızın tek başına ve en yakındaki diğer yıldızdan sonsuz uzaklıkta olduğunu, ama hepsinin aynı kanuna tabi olduğunu ve bu kanunun onların yalnızlığını ortadan kaldırdığını anlarsın. Onları birbirine bağlayan, aralarında iliş-

ki kuran bu kanundur. Yıldızların arasında kendileri bilincinde olmasalar da bir konuşma başlar. Hayyam ve Muzaffer felsefe yaparken, aynı şey insanlar için de geçerli olmalı, diye düşünmüşlerdi. Gerçekten de yalnızız, herkes kendi başına, ama bir taraftan da biliyoruz ki, bizi birbirimize bağlayan bir kanun var, hepimiz ona tabiyiz. Bu kanun var olduğu sürece, bizi birbirimize bağladığı sürece, tanımadığımız kardeşlerimizle konuşuruz. Son zamanlarda, bu kanunun ortadan kalktıktan sonra Hayyam ve Muzaffer iki kez gece gök kubbeyi seyretmişler, ama birbirleriyle o şekilde konuşmamışlardı. Konuşmuşlardı, ama o şekilde değil. Hayyam'ın yalnızlığı belki de bu yüzden artmış ve tamamlanmıştı. Kaybolan o insanların her birinin yokluğunu hissediyordu, tıpkı insanın kaybettiği elinin ya da bacağının yokluğunu hissetmesi gibi. Her şey Sali'nin gitmesiyle başlamıştı. Onu mutlak bir yalnızlıkla sarıp sarmalayan soruşturmaların başlaması mıydı yoksa yalnızlaşmasına neden olan? Soruşturma alnına yazılan kaderinin bir parçası mıydı?

Hayyam kuru rüzgâr boğazını kurutup nefes almak acı vermeye başlayınca yerinden kalktı. Az önceki gibi sebepsiz, hedefsiz yürümeye başladı. Ve yine vücudunun, alışkanlıklarının söylediği yere, Basurmecit'in kahvesine gitti. Akşam karanlığının çökmesine biriki saat vardı ve kahve her gün bu saatlerde olduğu gibi hıncahınç doluydu. Böyle kalabalık yerlerde her zaman olan gürültü ve kargaşa Hayyam kapıda görünür görünmez bıçakla kesmiş gibi bitti. Sanki herkes önceden kararlaştırılan bir işaret verilmiş gibi konuşmayı, öksürmeyi, masanın üstündekileri öteye beriye itmeyi ya da başka sesler çıkarmayı kesti. Afallayan Hayyam içeri girip girmemekte tereddüt ederek bir süre daha kapıda durdu. Mezar sessizliğini kahveci Basurmecit'in "Ya Allah, maşallah," diyen pes sesi bozdu. Bu ses çok nadir, çok özel durumlarda duyulurdu, çünkü Basurmecit her durumda ağırbaşlılık ve suskunluğun kardeş olduğunu düşünürdü.

"Hoş geldin üstat, gir, gir." Basurmecit daha önce hiç yapmadığı bir şeyi yapıp yerinden kalktı, ağır cüssesiyle yeni müşterisini karşılamaya gitti. Gök gürlemesi gibi bir sesle ve sevecen bakışlarla müşterisine, "Ne iyi ettin de geldin," dedi. "Seninle bu şehir çok daha güzel, çok daha akıllı! Ben iyiyim Allaha çok şükür, bir der-

dim tasam yok bu hayatta, ama senin burada olman yüreğimi ısıtıyor: Allah korusun, bir sıkıntı olduğunda kimin kapısını çalacağımı biliyorum." Bu arada kahvecinin her zaman oturduğu yere gelmişlerdi. Adam ağır aksak, nefes nefese ve inleyerek her zamanki yarı yatar pozisyonu aldı ve Hayyam'ı yanına oturtmanın yolunu aramaya başladı. Ama o dev vücudunu yana döndürüp, yetişkin bir erkeğin oturacağı kadar yer açamadan yan masadaki teknisyen ve ünlü bir kuyumcu olan Ermeni Elya, Hayyam'ı tanımadığı bir adamın da oturduğu masalarına davet etti. Hayyam memnuniyetle daveti kabul etti, kahveci Basurmecit'in süsü olarak yanına oturmaya yeğdi bu. Ama masaya varmasına iki-üç adım kala kahvenin az çok müdavimi olanların tanıdığı iki genççe adam masaya oturdular. Herkes masada yerini aldıktan sonra adamlardan biri Hayyam'a, "Şu meseleyi sen çözer misin?" diye sordu.

"Hangi meseleyi?"

"Nasıl 'hangi'? Şu anda çözdüğün, hakkında konuştuğun meseleyi."

Hayyam'ın anlamayan bakışlarla süzdüğü adam rahatsız olmuş, doğru kelimeleri arıyormuş gibi bir tavırla şöyle dedi:

"Yani nasıl anlatsam, hani şu mesele..."

İkinci genç adam lafa karıştı:

"Fakirlik meselesi."

Birinci onayladı: "Evet, tabii ya, fakirlik. Biliyorsun işte, fakirlik, fakir-lik..." Bağırırken bir taraftan da müstehcen hareketler yapıyor, "fakir" derken kalçasını ileri atıp, "lik" derken tekrar geri çekiyordu.

Bu sırada lafa karışan Elya, "Biz ona 'fikirlik' deriz," dedi ve sesinin temposuyla, sağ elinin ayasını, yumruk yaptığı sol eline vurmaya başladı: "Fikir-lik, fikir-lik."

Elya kelimeyi birkaç kez tekrarlayarak aynı anda sağ elini sol yumruğuna vurmaya devam etti. Ancak sakinleşip sustuğunda, oyunu öbür adam devraldı, "fakirlik" kelimesini kısaltarak, "fak", "fikirlik" yerine "fik" demeye başladı. Tek hecelik ünlemler hareketlerini hızlandırmasını zorunlu kılınca, oyuna başladıktan kısa bir süre sonra kendi temposunun kölesi oldu, öfkeyle sağ elinin ayasını yumruk yaptığı sol eline vurmaya ve "fik-fak" diye bağır-

maya başladı. "Fik" derken el aşağı, "fak" derken yukarı ve hızlı, daha hızlı. Yüzü alev almış gibi kıpkırmızı kesildi, gözlerinde yıldırımlar çakmaya başladı. Sesi yükseliyor, zaman zaman zorlanarak kesiliyor, ama sonra kendinin de inanamadığı bir güçle yeniden duyuluyor, yeniden avazı çıktığı kadar bir sesle bu iki heceyi tekrarlıyor, giderek daha çok bağırıyor, elini yumruğuna daha şiddetli vuruyordu, hep daha yüksek sesle ve hep daha şiddetlenerek. Öyle ki, adam sonunda dinamiğini oluşturan ve onu yönlendiren bir ritim mekanizmasına dönüştü. Yan masalardakilerin ciddiyetlerini muhafaza etmekte ya da bu genç adamın davranışına hayran kaldıklarını gizlemekte zorlandıkları aşikârdı. Ancak kısa bir süre sonra müşterilerin tavırları arasındaki fark yok oldu. Sanki herkes genç adamın şakasının yaratıcı olduğu ve herkesin hoşuna gittiği konusunda fikir birliğine varmıştı. Kimileri genç adamın haykırdığı hecelerin ve hareketlerinin temposuna uyarak başlarını sallıyor, diğerleri ellerini baldırlarına vuruyor, üçüncü bir grup da parmaklarını şıklatarak tempo tutuyordu. En az katılanların bir kısmı bıyık altından gülmeye başlamıştı. Diğerleri kahkahalarını zapt etmek için bellerini ya da karınlarını tutuyordu. Ancak yine de birkaç masadan zapt edilemeyen, ama duyulacak ve anlaşılacak kadar sesli tek tük gülüşmeler yükseldi. Şişko Basurmecit ve çam yarması Elya hâlâ daha dindirmeye çalıştıkları, ama yine de her an patlamaya hazır gülme krizi yüzünden adeta titriyorlardı. Birinci genç adam hecelerini, hareketlerini ve temposunu taklit ederek arkadaşına eşlik etmeye başladı, öteki soluk almak için sustuğunda o bağırmaya başlıyordu. Az sonra adam değişiklik yapmaya karar verdi. Papağan gibi arkadaşını tekrarlamak ne iyiydi ne de o sustuğunda oluşan boşluğu doldurmaya yetiyordu. Böylece hecelere "mesele" sözcüğünü ekledi, ama arkadaşının hareketlerine ve temposuna sadık kaldı. Böylece iki kere sözcükleri söyleyip elini yumruğuna indiriyor, sonra nefes alıp vermek için bir süre susuyordu. Şimdi elini yumruğuna indirirken kelimeyi dört kere söylüyor, soluklanmak için sustuğunda devreye birinci genç adam giriyor, dört kez "fik-fak, fik-fak, fik-fak, fik-fak" dedikten sonra, "fik-fak-mesele, fikfak-mesele" diye devam ediyor, aynı anda sağ eliyle giderek daha şiddet-

le yumruğuna vuruyordu. İkilinin yakalandığı ve emrine girdiği tempo diğer müşterileri de ele geçirip peşinden sürüklemeye başlamıştı. Müşteriler neredeyse ikiliyle birlikte bağırıp çağırıyor, elleriyle ya da yumruklarıyla masalara vurarak tempo tutuyor, ellerini çırpıyor ya da elleriyle bacaklarına vuruyor, parmak şıklatıyor, alkış tutuyordu. Artık emrine girdikleri tempo onları aynılaştırmış ve bir bütün haline getirmişti. İşte bu grubun kısa vadeli olmasının nedeni tam da bu bütünleşmeydi. Kimi müşteriler tempoya uyabilme çabasıyla ayaklarıyla yere vurmaya başlamıştı. Tabii başaramıyorlardı bunu. Parmak şıklatarak ya da masaya vurarak ulaşılan bir hıza bu şekilde ulaşılmaz. Böylece temponun çabucak bütünleştirdiği grup dağıldı, oyunları doruğa ulaşmadan ve kendilerinden geçmeden kum gibi akıp gitti. Sanki birisi çocukların üzerinde çakıl taşlarıyla kule yaptığı bir kilimi bir anda altlarından çekmişti. Birkaç dakika önce yüzleri alev alev çığlık çığlığa bütün akıldışı saçmalıkları sihirli bir formül gibi haykıran insanlar sanki bir yerden emir gelmiş gibi sessizliğe bürünüp, sanki donup bir buz parçasına dönüşmüş gibi sakinleştiler. Herkes tempoya uyarak, onun emrine girerek bir süreliğine benliklerini bir kenara bırakmış, çığırından çıkmış bir bedenin, hatta bir oyunun parçası, sınırları ve iradesi olmayan bilinçsiz herhangi bir canlıya ya da bir parça hayata dönüşmüştü. Onları taşıyan akıntıya tamamen teslim olarak, bir yetişkinin kollarından tutup ekseni etrafında çevirdiği için uçabileceğini zanneden bir çocuğun mutluluğu ve coşkusuyla. Sonra birden herkes benliğinin yükünü ve onunla birlikte hayatta bizi kontrol eden her şeyi, bizi kendimize hâkim olmaya zorlayan her şeyi yeniden sırtlandı. Onlarla birlikte aniden az önce kişner gibi kahkahalar atanlar da sustu ve mekâna rahatsız eden, acı veren bir sessizlik çöktü. Zaman zaman bir inleme ya da kahvelerde olağan olan bir ses, ayaklar zemine sürtününce, seramik ya da metal bir kap masanın üstüne çarptığında, masanın yüzeyinde el tırnaklarıyla vurulduğunda, bir tas ya da eller ya da başka bir şey bu yüzeyde ileri geri sürüklendiğinde çıkan sesler, aksırma, tıksırma ve sümkürme sesleri, bunlar bölüyordu bu sessizliği.

Hayyam yanında oturan irikıyım Ermeniye dönüp, gizli bir şey

söylüyormuş gibi alçak bir sesle, "Benimle alay ettiğinizin farkındayım, ama bunu niçin yaptığınızı gerçekten anlayamıyorum," dedi.

Elya afallamış bir ifadeyle, "Gerçekten bilmiyor musun?" diye sordu.

"Gerçekten. Nedir sebep?"

Elya şaşkınlıktan daha da yüksek sesle, "Yaşlı Mirchond'un Heratlı bir kadınla evlendiğini biliyorsun. Kadının on yedi yaşında olduğunu, Mirchond'un elliyi devirdiğini de biliyorsun ve yine de Mirchond'un niye öldüğünü anlayamıyorsun. Araştırıyorsun, insanları sorguluyorsun, kafa patlatıyorsun ve bütün bunları büyük bir ciddiyetle yapıyorsun," dedi.

"Bunda gülünecek ne var peki?"

Elya yardım istercesine masada oturan yabancıya dönerek, "Allahım bu ne bir tuhaf adam! Heratlı kadınların doymak nedir bilmediklerini çocuklar bile biliyor. Hepsi aşk meşk işlerinde uzmanlaşmıştır, kimilerinin en önemli hayat gailesi budur. Benim tokmağı bile yorar, yaşlı bir adamın vücudunu mu yormayacak?"

(Elya'nın demirhanesi, balık pulu gibi üst üste dizilmiş ve bir zincirle birbirine bağlanmış plakalardan oluşan zırhlarıyla ünlüydü. Böyle zırhlar hareket kabiliyetini engellemediği ve insanı yormadığı gibi, tek parça zırhlardan daha iyi koruyordu. Ama Elya'nın ününü asıl artıran su gücüyle çalışan tokmaklardı.)

Masadaki yabancı destek olmak ister gibi ders veren bir ses tonuyla, "Bu yüzden bizim göçebe, oğlu için böyle bir kadın arıyor. Ufaklık deve üstünde büyüdüğü için, ancak Heratlı bir kadınla evlenmek onu keser."

Hayyam ısrar etti: "Peki ya ondan ölmediyse? Söylediklerinizin hepsi mantıklı, sizi anlıyorum. Ama ya bu yüzden ölmediyse?"

Elya, senin için yapacak bir şey yok, der gibi kollarını iki yana açarak, "Amaan," diye iç geçirdi.

Hayyam kara kara, insanları açık seçik bir hakikate ikna etmek için ne yapılması gerektiğini düşündü. İnsanlar farklı nedenlerle ölüyordu, bu kesindi, kör biri bile bunu bilirdi, ama işte tam da bu yüzden bunun böyle olduğunu ispatlayacak delil bulmak inanılmaz zordu. Gündüz geceden daha iyi gördüğümüze insanları nasıl

ikna edebilirdik, bunu nasıl ispatlayabilirdik ki? O anda kapıya yakın masalardan birinde yanındakine alçak, ama her yeri saran etkileyici bir tonda bir şeyler anlatan Ebu Said'in sesi duyulunca Hayyam sorularına cevap aramak zorunda kalmadı.

Ebu Said yanında oturan kişiye dönerek onunla konuştuğunu özellikle vurgulamak istedi: "Gezintiye çıkmıştım, her yerde güzel kokulu bir ıslaklık vardı, tazecik, tertemizdi. Ve içimdeki her şey farkında olmadan, benim kararım olmadan, Yaradana bu güzellikler için teşekkür ediyor ve mutlu oluyordu. Balık havuzunun kenarında birdenbire bizim üstadı gördüm. Balık tutuyor herhalde, diye düşündüm, balık tutmaktan başka ne yapar ki insan havuzun başında? Bir süre Allaha çok şükür keyifle izledim onu, onun için de şükrettim Allahıma. Sonra bir şeye kızgın olduğunu fark ettim. Çünkü öfkeli çığlıkları bulunduğum yere bile ulaşıyordu. Yanına yaklaştım ve 'Ne oldu kaçtı mı?' diye sordum.

Soruma, 'Kim?' diye sorarak cevap verdi.

'Kim olacak, balık.'

'Hangi balık?'

'Balık tutmuyor musun?'

'Hayır,' dedi bizim sevgili Üstat.. Sanki havuz kenarında oturan birinin balık tuttuğunu düşünmek çok saçma bir şeymiş gibi şaşırdı soruma.

'Ne yapıyorsun peki? Neden bu kadar sinirlisin?' diye sordum.

'Nasıl sinirli olmayayım ki?' dedi ve yanındaki yığından bir tuğla aldı. 'Bak,' dedi tuğlanın dört bir tarafını göstererek, 'Bak nasıl köşeli bir şey bu. Bunu suya attığımda..' Bu arada tuğlayı suya attı, 'daireler oluşuyor. Nasıl oluyor bu? Neden, niçin oluyor?'

İşte bizim Üstat böyle bağırıyordu. Bir taraftan da acıyla ve öfkeyle dolup taşarak balık havuzunda oluşan dairelere bakıyor, bu arada sudakileri taklit ederek parmağıyla havada daireler çiziyordu. Bir süre izledim onu, öfkesini ve hayal kırıklığını anlamaya çalıştım, sonra onun hâlâ gözlerini ayırmadığı suya baktım. İçindeki gümüşi balıklarla pırıl pırıldı. Balıklar sanki bana sesleniyor, kendilerini bana sunuyorlardı. Derin bir iç geçirdim. Ama inan, Hayyam onları görmüyordu bile, belki farkında bile değildi balıkların. O, hiç kimsenin görmediği küpler ve daireler görüyordu. İşte böy-

le, şaşırabilirsin, ama değiştirmezsin bunu. Zaten yazık olurdu değiştirmek, çok yazık."

Ebu Said anlattıklarından yorulmuş gibi derin bir nefes aldı, sonra masasında oturan adama sessizce anlattığı hikâyeyi diğerlerinin de dinleyip dinlemediğinden emin olmak istercesine kaçamak bakışlarla kahveyi gözleriyle taradı. Herkes Ebu Said'i dinlemiş olmalıydı ki, bütün bakışlar Hayyam'a çevrilmişti. Hayyam'ın kendisi de duymuştu anlatılanları. Ebu Said'in kendinden söz ettiğini tahmin etmişti, şimdi ise emindi bundan.

Hikâyenin kahramanının kendisi olduğunu herkesin anladığından da emindi. Adı geçmemişti gerçi hikâyede ya da o işitmemişti, ama diğerleri işitmiş olmalıydı. İnsanların bakışları üzerinde büyük bir yük oluşturuyormuş gibi sık sık nefes almaya başladı, çünkü göğüs kafesini genişletmekte ve normal bir insan gibi nefes almakta giderek daha çok zorlanıyordu. Giderek kısalan nefes alış verişleriyle bilinci de bulanıyor, daralıyordu. Bir zerre havayı bile içine çekemediğini ve gözlerinin kararDığını fark edince ayağa kalktı ve kahveden dışarı fırladı. Burada kendini daha iyi hissetmeye başladı, havaya susamış gibi derin derin soluklandı. Bütün vücudunun titrediğini ancak o anda fark etti. Rüzgâr her şeye hayat veren nemi emmeye devam ediyordu. Güneş batmıştı, az sonra siyah ve beyaz iki ipi birbirinden ayıramayacak kadar kararacaktı her yer. Gitmek lazım diye düşündü, ama kök salmış gibi yerinden kıpırdayamadı.

O anda gizlice peşinden gelen Ebu Said arkadan Hayyam'a sarılarak, neredeyse kulağına, "Gel hadi birlikte yürüyelim," dedi.

Hayyam, "Sen!" diye bağırdı ve kendini geri çekti.

"Hadi, hadi gidiyoruz!" Ebu Said Hayyam'ı yumruklayarak iteledi. "Ne var, ne oldu, neden taş kesmiş gibi duruyorsun?"

"Neden benimle alay ediyorsun? Senden hiç..."

"Ben mi alay ediyorum? Ne zaman etmişim?"

"Az önce, içeride."

"Az önce mi?"

"Şu anlattığın hikâye."

"Kimsenin güldüğünü duymadım ben."

Ebu Said'in hikâyesiyle birlikte başlayan ölüm sessizliğinin bilincine ancak şimdi varan Hayyam,

"Evet, haklısın," dedi.

"Seni kurtardım bir tanem." Ebu Said kolunu omzuna attığı Hayyam'ı itelemesiyle yerlerinden kımıldadılar. "Onlara senin farklı bir şey olduğunu anlattım. Çılgın, belki de deli, bir matematik sufisi, her halükârda onların değerlendiremeyeceği bir âdemoğlu. Özellikle ondan iyi olduklarını düşünüp, onunla alay edemezler. Şayet seninle alay edebileceklerini düşünmeye devam etselerdi, buralarda kalamazdın. Ne veziriazam, ne senin bilgin, ne sultan ne de onun takvimi, hiçbir şey hayatını kolaylaştırmazdı. Karanlık gök kubbe bile kurtaramazdı seni."

"Bu ne demek oluyor şimdi?"

Hayyam endişeyle Ebu Said'in kollarından kurtuldu ve bir şeyler okumak ister gibi yüzüne baktı.

Ebu Said neden karanlık gök kubbeden söz ediyordu ki şimdi? Bugün öğleden sonra sokakta durup düşündüklerini yüzünden okumuştu sanki ya da Muzaffer'le kimsenin bilmediğinden emin olduğu konuşmalarını.

Ebu Said eliyle, "Boş ver," der gibi bir işaret yaparak, "Yardım ve teselli beklemeseydin sürekli gök kubbeye dikmezdin gözlerini," dedi ve Hayyam'ı çekiştirdi.

"Ama hikâyenin tek bir kelimesi bile doğru değil, uydurdun hepsini."

Ebu Said gülerek, "Sahi mi, bak bunu bilmiyordum," dedi ve adımlarını hızlandırdı.

Hayyam da güldü ve peşinden koşmaya başladı.

11

Ebu Said'le yaptığı uzun ve samimi konuşma Hayyam'ı sakinleştirmişti. Ama Mirchond'un evinde olup bitenleri anlamasına, ya da bu evde, yani gözlerinin önünde olanları yarın yamalak da olsa mantıklı bir şekilde açıklayabilmesine faydası olmamıştı. Hayyam Sukayna'nın penceresinin altındaki, fıskiye ve güneş saatinin hemen yanındaki müştemilata yerleşti. Ev halkı onu kendilerinden biri saydığı ya da en azından dostları olarak gördükleri için burada rahatsız edilmeden, sükûnet içinde soruşturmayı yürütebileceğini düşünüyordu. Böylece hiç kimse Mirchond'un ölümünü araştırdığını bilmeyecek, bilmedikleri için de hiç kimse onun düşüncelerini etkilemeye, kendi düşündüklerine inandırmaya, kendi düşüncelerini, bir olay ya da ev halkından biri hakkında bildiklerini gizlemeye çalışmayacak, soruşturmayı ve olayların gelişimini tasarlamak için gösterdiği çabaları zora sokup, onu kendi istedikleri yöne sevk edecek yalanlarını "ifşa etmeyecekti." Ama bir taraftan da dışarıdan biriydi Hayyam, yabancıydı, ev halkından değildi. Bu yüzden Hayyam'ı önemsemeyecekler, ev halkından gizlemek zorunda oldukları bir şeyi ona rahatça söyleyebileceklerdi. Daha ilk anda herkesin Hayyam'ın onlara taşınma nedenini biliyor olması bu yüzden çok şaşırtmıştı onu. Nasıl öğrenmişlerdi bunu? Feridun'un bir şey anlatmadığından emindi. Sadece kendi için, sadece evdeki

itibarı için bile olsa arkadaşının ev halkının aleyhine soruşturma yapmak için geldiğini söylemeyeceğini biliyordu.

Kendisinden daha da emindi Hayyam, ilk andan itibaren kendini ele vermemeye azamî dikkat etmişti, bunun ne kadar önemli olduğunu çok iyi biliyordu. Bilmelerinin imkânsız olduğundan emindi. Ama aynı anda herkesin, hem aile fertlerinin hem de hizmetkârların bildiğini de açık açık görmüştü. Feridun'un evinde geçireceği günler bu tuhaf çelişkiyle başladı ve öyle de devam etti. Konuşmak istediği herkes yüzünü asıyor, gözlerini şaşkınlıkla fal taşı gibi açıyor, başını çeviriyor, iç geçiriyor ve insan evladının kaderine kederleniyorlardı. Başka bir deyişle insanlar onunla konuşmaktan kaçınıyor, onun hakkındaki kötü duygularını gizlemeye çalışıyor, ama bunda tam da başarılı olamıyorlardı. Sanki hepsini biri ya da bir şey Hayyam'la konuşmaya mecbur etmiş gibi sadece bu zorunluluğu yerine getirmek için zoraki konuşuyorlardı. Gerçek bir konuşma dürüsttür ve hakikati ortaya çıkarmaktır, ama onlar samimi düşüncelerini ve duygularını zavallı Hayyam'dan saklama çabası içindeydiler. Ve her şey, içlerinden birinin kendini ve Hayyam'a karşı olumsuz duygularını zapt edemeyip, öfkesini onun kaldıramayacağı bir şekilde üstüne kusmasının an meselesi olduğuna işaret ediyordu. Bütün bunların geçerli olduğu Sukayna ikinci günün sonuna doğru, aydınlık ve neredeyse bembeyaz yüzünde öfke kızarıklıklarıyla müştemilata geldi ve Hayyam'a hiçbir izahatta bulunmadan, gözlerinden ateşler fışkırarak avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. Dostane bir şekilde kapılarını açan bir eve bir alçak gibi gizli niyetlerle sızmaya utanmamış mıydı Hayyam?

Dostlarıymış gibi davrandığı insanların aslında haydut ve hırsız olduğuna inanan bir adam hakkında ne düşünüleceğine kafa yormuş muydu hiç?

Sukayna sonunda öfkeden soluğu kesilmiş, gözlerini sonuna kadar açmış ve parmağıyla Hayyam'ın göğsünü burgulayarak, "Bütün şehrin seninle alay etmesine izin vereceğimi mi sanıyorsun?" dedi. "Bütün dünyanın sana deli ve alçak demesine razı olacağımı mı düşünüyorsun?"

Hayyam kendini savunmaya ve sadece Mirchond'un ölümünün

aydınlatılmasını istediğini anlatmaya çalıştı, ama bu savunmasıyla Sukayna'yı sakinleştirmediği gibi öfkesini daha da artırmıştı. Kız bu ölümün fazlasıyla aydınlatıldığını, o kadar ki, ahlaklı bir insanın bu ifşaattan utanacağını söyledi. Sadece bir alçak ve bir deli, aynı anda hem alçak hem de deli olan biri, bu konuyu soruşturabilir ve aydınlatmaya çalışabilirdi. Bu ölüm ve çevresinde gelişen her şey öylesine aydınlatılmış, öylesine herkese yayılmıştı ki, bayağılığın ve utanmazlığın kol gezdiği bu zamanlarda bile utanç vericiydi.

Sukayna sesi titreyerek devam etti: "Her şey açık, fazlasıyla açık. Bu kadar çok aşağılık ifşaat hem ruhu hem de bakışları incitiyor. Ama yine de olabilecek en iyi şey oldu. Bize iyilik yaptıklarını anladıklarında içleri içlerini yiyecek.

Hayyam büyük bir uğraş vererek Sukayna'nın bağırış çağırışlarını, yaktığı acılı ağıtları, o anda orada bulunmayanlarla hesaplaşmasını ve Hayyam'ı emsali olmayan bir alçak ve deli olduğuna inandırmak için saldırmasını birleştirerek kızın meselelere yaklaşımını anlamaya çalıştı. Mirchond'un katledildiği konusunda Hayyam'la hemfikirdi ve bu cinayeti, Mirchond'un, imparatorluğun en zengin ailelerinden birine gelin gitme teklifi alan genç karısı Şirin'in işlediğinden en küçük bir şüphesi yoktu. Yine tıpkı Hayyam gibi zehirlendiğini iddia ediyordu. Gülümseyen sevimli bir yılan gibiydi Şirin.

Bir çare bulması gerekiyordu, gülümsemeye devam ederek tükenmiş kocasından iyilikle ayrılıp özgür olmak istiyordu Şirin. Babasının bütün gücünü, enerjisini emmişti. Adamın karısına karşı bir hevesi de kalmamıştı, ama onsuz yaşaması da imkânsızdı. İçi boş bir insan müsveddesi gibiydi, karısıyla ilgili vesveseleri olmasa nereden baksan daha on - on beş yıl yaşayacak kadar sağlıklıydı. Ama on yıl ne Şirin'in ne de onu isteyen adamın bekleyecek hali vardı. Sağlıklı ama ateşi sönmüş yaşlı bir adamla bir yıl dahi geçirmeyi düşünemezdi, öyle biriydi Şirin. Karısı için deliren, hatta hasta olan yaşlı adamsa, ona ve ailesine hediye ettiklerini geri verseler, hatta iki katını verseler bile ondan vazgeçemezdi, çünkü onsuz yaşaması imkânsızdı. Ama onunla da yaşayamazdı artık, onu arzulayacak gücü yoktu, ama o olmadan yaşaması daha da imkân-

sızdı. Tıpkı bir delinin hastalığını sevmesi gibi. Ölümü tek çareydi. Bizim için de. Ailenin namusunu, bizi ve atalarımızı lekeledi. Bu hayatta ne yapıyor olursak olalım, bir taraftan da ölülerimizle konuşuruz. O, gözü dönmüş tutkusunu aleni bir şekilde yaşadı. Ahlaklı insanların duadan söz etmesinden daha çok severdi ondan bahsetmeyi. Ya Şirin ona, gidiyorum, derse ne yapacaktı, boş bir çuval gibi arkasından bakakalacaktı ve bu boş çuvalı ayakta tutabilecek tek kişinin o olduğunu bilecekti. Edepli insanlar tutkularını yakışıksız olmasa da gizlerler, hatta gizlenemediği, kontrol edilemediği zaman bile aile içinde bu gibi şeyler konuşulmaz. Ama o kocamış birinin çılgınlıklarını bütün şehrin, dostun düşmanın ağzına sakız yaptı. Bu yaşında böylesine yanıp tutuştuğu için gurur duyardı kendiyle, zavallı çok emindi bundan herhalde.

Evde de çok edepli değildi, hele aklı başında hiç değildi. Çılgınlıklarını ne çocuklarından, ne karılarından ne de onu büyüten yaşlı kadınlardan gizleme ihtiyacı duyardı. Şirin'i memnun etmek için her şey yapılırdı. Kendiliğinden hiçbir zaman bir şey istemedi, şahitlerin önünde asla bir arzusunu dile getirmedi, babam onun isteklerini gözlerinden okurdu. Ya da odalarına çekildiklerinde kocasına söylerdi. Ama buna da inanmıyorum, kurnazdır o, yaşlı bir delinin o dile getirmeden isteklerini yerine getirmeyi tercih edeceğini bilir. Evdeki hizmetkârların yarısı onun aşiretinden. Hatta babam ilk karısının akrabası olan yaşlı bir avcıyı kovdu. Oysa adam onlara yıllarca en iyi postları getirmişti. Yanında her zaman çoğunlukla postan yapılmış bir hediye getirdiği için Sukayna onu özellikle çok severdi. Onun sayesinde henüz beş yaşındayken bir prenses gibi kürk mantoları, kalpakları, eldivenleri ve atkıları vardı. Sukayna biraz sakinleştikten sonra küskün bir tavırla, "Ama şimdi birazcık hali vakti yerinde bir tüccarın kızı bile onun hediyelerini kabul etmez," dedi. Bu çıkarımı yaptıktan sonra belki de utandığı için Hayyam'ın bir şey söylemesini beklemeden gitti, daha doğrusu koşarak kaçtı.

Sukayna'nın öfke krizi Hayyam'ın paniğe kapılmış gibi korkmasına neden olmuştu. Zira kız artık babasının muhtemel katillerinden biriydi. Mantık açısından bakıldığında, itiraz edebileceği bir nokta olmamasına rağmen Sohrab ve Fuzail'in son görüşmelerin-

de onu inandırmaya çalıştıkları sebepleri ciddiye almıyordu. Kendine hiç yakışmadığını ve tiksindirici olduğunu bilmesine rağmen on dakikaya kalmadan Sukayna'nın iddialarını tartıp biçerek kabul ya da reddetmeye başladı. Düşünmesine gerek yoktu, Sukayna'nın çeyiz ya da buna benzer bir şey yüzünden cinayet işlemeyeceğini, yabancı olmayan birini, hele hele öz babasını öldürmeyeceğini biliyordu. İçinde bir şeyler biliyordu bunu, emindi, tıpkı bilgi gibi. Bir ay önce belki varlığını kabul etmeyeceği bir şeye şimdi güvenmek zorundaydı. Ama Sukayna Mirchond'un aileyi rezil ettiğini ve daha büyük bir rezaletin kapıda olduğunu düşündüğüne göre... Böyle bir şey için babasını, annesini, kendini ve dünyanın yarısını katledebilirdi. Ama o bu suçu babasının genç karısının üzerine attı, ondan nefret ettiği belliydi, onu da bertaraf etmek istiyordu, çünkü onun yüzünden aileye kara leke çalındığını düşünüyordu. Hayyam kızın iddialarını ve öfke içinde dile getirdiği ithamları araştırmak zorunda olduğunu biliyordu. Bu yüzden temel iddialarından emin olabilmek için kızın annesine gitti. Hind Mirchond'un genç karısının bir akrabasını avcı olarak işe aldığını doğruladı. Ses tonundan kadının hâlâ bu olayın etkisinde olduğu, onu üzmekten ziyade incittiği, ama konuya aldırmazlık da etmediği belliydi. Hayyam bunun üzerine meseleyi soruşturmaya başladı. Kısa bir süre öncesine kadar Şirin'in dayısının eve av eti getirdiğini öğrendi. Adam hâlâ daha şehrin önemli aileleri için çalışan, aileden sayılan itibarlı bir erkek ve bir avcıydı. Bu olay Hind için ağır bir darbe, onu inciten bir dizi darbenin ilki olmuştu. Kocası hiç sebepsiz yakın bir akrabasını işten kovmuştu. Ayrıca adam eşraftan biriydi, üstüne üstlük Hind için çok uygun fiyatla çalışıyor, Mirchond'un siparişleriyle birlikte her zaman Hind'e, çocuklara ya da eve bir hediye getiriyordu. Evin reisi ise işten kovması için hiçbir sebebi olmamasına rağmen kendini savunmaya bile zahmet etmemişti.

Onun yerine aldığı Uzakdoğulu adamı şehirde ne tanıyan vardı, ne de ona kefil olacak biri. Bu talihsiz zavallı bir sülünü bıldırcından ayıramadığı için, özel bir şeye ihtiyaç duyulduğunda, özel misafirler, sevgili dostlar ya da bir kutlama söz konusu olduğunda yine Hind'in dayısına sipariş veriliyordu. Ama işte bu talihsiz zavallı

evin devamlı avcısı, dayısı ise, Hind'in kendi evinde söz sahibi olmadığı için utandığı ve sadece dayının bulabileceği özel şeyleri sipariş verdiği bir akraba olarak kaldı. Evin idaresini yürüten bir kadın için en azından fikrinin sorulmaması çok ağır ve aşağılayıcıdır. Mirchond eve gerekli olan her şeyi tedarik etmesi için yarı vahşi bir adamı getirdiğinde her şey daha da kötüye gitmişti. "Kimseyi tanımayan biri benim siparişlerimi nasıl alacak? Bu yörenin yarısını ve şehirdeki herkesi tanıyan bir adamım vardı. Yıllardır arkadaşlık ettiği Zerdüştçü birinden kurutulmuş meyve alıyordu benim için, hayvanı doğar doğmaz onun için ayıran ve büyüten bir Türkten at alıyordu. Yine güvendiği birine keten tohumları ekilir ekilmez kumaş siparişi veriyordu, böylece renge ve dokuya karar verebiliyordum. Saraya gidenden daha saf tuz geliyordu bana ve pazarda bir okka kalın tuza ödediğinden sadece biraz daha pahalıydı. Ama şimdi o adam ahırda görevlendirildi ve yerini bu öküz aldı."

Hind sadece aşçı konusunda zafer kazanmıştı. Mirchond yeni bir aşçı alma niyetini açıkladığında, "Burası soylu bir ev. Heratlı hayvan yetiştiricilerinin sevdiği şeyleri yiyemeyiz burada," demiş ve dediği de olmuştu.

"Onlar nasıl buraya geldilerse, servetimiz de aynı şekilde oraya gitti. Böyle devam etseydi iki yıl sonra ne çocuklarıma, ne de bana miras namına bir şey kalacaktı."

Hayyam, "Anlaşılan bütün bunlar seni çok yaralamış," dedi.

"Tabii yaraladı, herkesi yaralar."

"Peki hiç ihtar ettin mi, haddini bildirdin mi?"

"Kime?

"Şirin'e"

"Onunla niye konuşacaktım ki? Evim hakkımda kocamla konuşurum ben. Ve bin kere ikaz ettim, açıkladım, ispat ettim, rica ettim ondan. Ama gözleri kör olmuş birine kaş göz işareti yapmanın ne faydası var ki? Mesela en iyi bahçıvanların Zerdüştler olduğunu herkes bilir. En iyi on bahçenin dokuzunu onlar yapar, onlar bakar. Diğer bahçıvanların ustası sayılan bir bahçıvanım vardı. Mirchond ona da yol verdi. Başkalarını beslerken Müslümanların aç kalmasına nasıl izin verdi ve bu Heratlı bastıbacağı getirdi buraya, hâlâ anlamıyorum. Kötü bir bahçıvan değil, sevimsiz de değil. Mir-

chond'un yeni getirdikleri arasında tahammül edebildiğim tek kişi. Ama tam normal olduğunu söylemek yine de zor."

Hayyam Hind'in kimden bahsettiğini anlamıştı. Bir gün önce müştemilatın yakınındaki güneş saatinin yanında adamla karşılaşmış, o da bahçıvanın normal olup olmadığından emin olamamıştı. Hayyam güneş saatini inceliyordu. Sabah kalktığında ilk fark ettiği şey bugüne kadar gördüklerinden çok farklı olan bu güneş saatiydi.

Bir günü üçe bölüyordu. Gölgede olan bölüm, her biri dört küçük parçaya bölünmüş üç büyük üçgenden oluşan küçük bir çiçek bahçesiydi. Soldaki üçgene kadifeçiçekleri, ortadakine sarı nergisler ve sağdakine beyaz sümbüller ekilmişti, her bir üçgen de bir hat boyunca dizilmiş mavi sümbüllerle günün zamanını ve saatleri gösteren dörder parçaya ayrılmıştı. Gölgesiyle günün hangi saati olduğunu gösteren çubuk sert, koyu, neredeyse simsiyah, çok ağır bir ahşaptan mükemmel bir şekilde oyulmuştu. Bu tahta çubuk şu veya bu nedenle normal güneş saatlerinde olduğu gibi sabitlenmemiş, gerektiğinde kolayca çıkarılan bir deliğe yerleştirilmişti. Ama saatin tuhaflıkları bununla da bitmiyordu. Çubuğu sokmak için üçgen biçiminde yan yana üç delik vardı. Hayyam bu güzel ama anlaşılmaz tasarımın temelindeki mantığı çözmeye çalışırken, bu sadece tuhaf değil, aynı zamanda anlamsız, diye düşündü. İbresi için üç seçenek sunan bu saat nasıl bir saatti ki? Saatin kaç olduğunu sabitlenmiş bir nesnenin gölgesinin hareket etmesinden anlıyorduk. Nesneyi de hareket ettirince gölgenin hareketi bir şey ifade etmiyordu ki? Hayyam çubuğu bir delikten çıkarıp öbürüne soktu, gölgenin hangi delikte nereye düştüğünü gözlemledi ve çubuğun bulunduğu her deliğin önünde durarak gün boyunca nasıl hareket ettiğini çözmeye çalıştı, tek tek gölge hatlarını karşılaştırdı ve sonunda saatin günün akışını sadece çubuk ön delikteyken gösterdiğine karar verdi.

Hayyam düşüncelere ve gözlemlerine daldığı bir anda, birden birisi öfkeli bir "Ha!" sesiyle onu kenara itip, çubuğu elinden çekti ve Hayyam'ın az önce doğru delik olduğunu düşündüğü, diğerlerinden biraz ilerde olan ortadaki deliğe soktu. Bu birisi nasıl bu kadar sessizce yaklaşmıştı ki yanına? Hareket ederken tek bir ça-

kıl taşının dahi yerinden oynamamasını nasıl sağlamıştı? Nasıl olmuş da tek bir yaprak dahi hışırdamamış, tek bir dal sallanmamıştı? Çalılarla, ağaçlarla, taşlarla ittifak mı yapmıştı? Hayyam kendini korumak istiyormuş gibi gayri ihtiyari elini kaldırdı ve hâlâ elinden çektiği çubuğu yerine sokmaya çalışan adamın göğsüne kuvvetli bir yumruk indirdi. Mantık herifin bu darbeyle en azından sarsılması gerektiğini söylüyordu. Çünkü sadece boyu kısa değil, aynı zamanda çok da zayıftı. Ama adam yerinden kıpırdamadı, Hayyam'ın düşünmeden indirdiği darbeyi hissettiğine dair en küçük bir işaret yoktu ki bu da çok güçlü ve hissiz olduğunu gösteriyordu. Göğsünün ortasına inen böylesine güçlü bir darbeyi nasıl belli etmezdi insan? Ancak buna şaşıracak zaman kalmadı, çünkü öfkeyle gelen adamın görüntüsü de aynı şekilde tuhaftı. Kalın siyah sakalının bir hayvan postu gibi gizlediği yüzünden açık renk kocaman gözleri pırtlamıştı. Çubuk doğru yerde olduğu için memnun olduğunu belirtmek için çıkardığı ikinci "Ha!" sesiyle sanki sakalı açılmış, yani ortasında bir kare oluşmuş, kısa bir çığlığın ardından yeniden kapanmıştı.

Uzun, gür ve darmadağınık saçlarına bu havada hiç gerek olmamasına rağmen ucu sivri bir yün takke takmıştı. Takke gerçekten de kafasına tam oturmamış, kelimenin tam anlamıyla yapıştırılmış gibi saçında asılı duruyordu. Üzerinde kendine büyük açık mavi bir kaftan, yeşil noktalı pantolona benzer beyaz bir şey, ayaklarında uzun konçlu, ön kısımları yukarı kıvrık çizmeler vardı. Kolları anormal uzundu, dizlerine değiyordu, elleri dev gibiydi, sağ elinde yeni sürülmüş toprağa fide ekmek için olsa gerek, ucu sivriltilmiş bir sopa taşıyordu.

Hayyam bir şey söylemiş olmak için –çünkü nereden bakarsan bak fuzuli bir soruydu– "Sen bahçıvan mısın?" diye sordu.

Adam en sevdiği ünlemle, yani "Ha," diyerek cevap verdi.

Hayyam uzlaşmak isteyen insanlar gibi, "Saate bakmak istemiştim sadece. Bozmak değil niyetim," dedi ve dost olduğunu göstermek için kollarını uzattı.

Bahçıvan "Ha," dedi. Vurgusundan, "anladım", "tamam" ya da benzer bir şey söylediği anlaşılıyordu.

"Kızmadın mı?"

Adam "Iıh," dedi ve güvenin ya da dostluğun işareti olsa gerek, sol elinin ayasını gösterdi.

İki adım attıktan sonra geri döndü, güneş saatinin çubuğunu işaret etti, şaşkınlığını gösteren uzun bir "Aaaa" sesinden sonra tekrar geri döndü ve bu kez gerçekten gitti. Hind Hayyam'ın bahçıvanla karşılaşma hikâyesine bıyık altından güldü ve Hayyam, adamın damarlarında belki de insan kanı yerine yeşil sıvılar aktığını söylediğinde, bir yerlere dalmış gibi gözkapaklarını indirdi.

Hayyam Fitna ve Şirin'le görüşmek istediğini bildirdi, yabancı bir genç erkek olarak ikisiyle de, ama özellikle Şirin'le yalnız görüşemeyeceği aşikârdı. Hind Hayyam'a Fitna'yla konuşmaktan vazgeçmesini tavsiye etti. Çünkü kadının ağzından Mirchond'un ölümünden bu yana ne tek bir ses çıkmıştı ne de söylenen tek bir sözcüğü anladığına dair en ufak bir belirti göstermişti. Hayyam ricasında ısrar etti ve kim bilir kaçıncı kere ısrarcılığın delilere özgü bir erdem olduğuna karar verdi. Fitna yaşıyordu tabii, ama artık insana ait ne bir sesi ne de bir düşünceyi algılıyordu. Kendinin de bir şey söylemesi ya da düşünmesi imkânsız görünüyordu. İçine girdiği dünya insanların dünyası mıydı acaba? Karşılarında oturan o muydu hâlâ, bir insan mıydı? Gözleri hareket ediyordu, elleri de, Hind'in dediğine göre ara sıra kurutulmuş bir incir yiyor, bir yudum su içiyordu, ama o günden bu yana yüzünde ya da gözlerinde herhangi bir şeyi kavradığına ya da hatırladığına dair en ufak bir işaret yoktu. Mirchond'un ölümü sanki içinde bir şeyleri yakmış, diyelim ruhunu ya da bilincini yakmış, geriye, başkalarının gördüğü bir bedenin sürdürdüğü çaresiz bir hayatı bırakmıştı, ruhsuz, bilinçsiz ve sebepsiz; demek ki sebeplerimiz ruhumuzda ve zihnimizde bulunuyor. Allah düşmanıma vermesin.

Şirin Allahtan biraz daha iyiydi. Süslenmiş, hazırlanmış olarak onları büyük odada bekliyordu. Nereden bakarsanız bakın, bu evde biraz yabancı gibiydi Şirin. Bir dağkeçisi gibi narin, inatçı, baştan çıkarıcı ve her müşkül durumdan kurtulmayı bilen biri. Hemen evleneceğini, ne zaman ve kiminle evleneceğini, kurallara uygun olarak matemi biter bitmez gideceğini biliyordu herkes.

Mirchond'dan hamile olmadığı anlaşılır anlaşılmaz, adetlerin matem evinden ayrılmasına izin verdiği anda evlenecekti ve belki

de bu yüzden kendini burada evinde hissetmiyordu. Hayyam misafir olmasına rağmen onlara ne yiyecek, ne içecek bir şey ikram etti, ne oturmaları için yer açtı, ne de oturacak yer gösterdi. Hâlâ ev halkından biri olduğunu gösteren tek şey, Hind'in karşısında büyük bir saygıyla ayağa kalkması ve onu selamlamasıydı. Uzun uzun konuşmadan oturdular. Hayyam'ın başlamaya niyeti yoktu. Çünkü Şirin'in yüzüne bakmaktan rahatsız olacağını biliyordu. Ama konuşmayı isteyen o olduğu için herkes onun başlamasını bekliyordu. Hayyam, daha fazla susup oturmanın ayıp olacağı bir sürenin ardından, Şirin'den Mirchond'dan ve ortak yaşamlarından söz etmesini rica etti.

Şirin, "Kocam," dedi ve hızla Hind'e kaçamak bir bakış attı. Hayyam, "Tamam – kocası," diye düşündü, "Tabii kocasıydı ve namuslu bir kadının niye kocam diyeceği de aşikârdı. Ama Hayyam'ın duymak istediği aralarının nasıl olduğuydu, iyi anlaşıyorlar mıydı, sorunları var mıydı? Hayyam Şirin'e rahatça konuşabileceğini, artık her şeyin geride kaldığını, yanlarında boşboğazlık edecek şahitler olmadığını, dürüstçe ve açıkyüreklilikle konuşmasının önemli olduğunu söyledi. İyi bir eş olduğundan hiç kimse şüphe etmiyordu. Zavallı adam hastayken onu nasıl sevgi dolu gözlerle izlediğine, ona nasıl ihtimamla baktığına Hayyam bizzat şahit olmuştu.

Şirin yere bakarken yüzü belli belirsiz kızardı: "Ormandaki kurda Mirchond'un bana davrandığı gibi davran, kurt sevgiyle sana bakacak ve seninle eve gelecektir."

Hayyam yardım ister gibi yalvaran gözlerle Hind'e baktı. Ama kadının yüz ifadesinden oradan bir yardım gelmeyeceğini anladı. Bunun üzerine Şirin'den tekrar kocasıyla aralarının nasıl olduğunu, nelerden konuştuklarını, anlaşıp anlaşmadıklarını anlatmasını rica etti.

"İyiydi her şey, her zaman çok güzeldi. Kısa bir süre öncesine kadar. Sonra her şey azaldı, hem de bayağı. Yapacak bir şey yok. Eskiyi yeni yapamazsın."

Hind ayağa kalktı, her sözcüğün üstüne basa basa, bu kadarı da fazla dedikten sonra kimsenin yüzüne bakmadan ağır ağır, vakurla odanın kapısına yöneldi. Güzel Şirin'in aydınlık bakışları kadı-

nı takip etti. Hayyam da ayağa kalktı ve üzülerek ve üzüldüğünden utanarak odadan çıktı. Genç bir kadından kocasıyla geçirdiği hayat hakkında alabileceği bilgi nereden bakarsanız bakın ancak belli bir konuda olabilirdi, Hayyam bunu biliyordu. Ama daha da iyi bildiği bir şey var ki o da Şirin'in bu evde gerçekten kalamayacağı, kocasının sağlığında bile bu evde kalmasını gerektirecek sebepleri çoktan tükettiğiydi.

Hayyam endişe ve utançla fıskiyenin kenarına oturdu ve soruşturmasının sonuçlarını gözünde canlandırdı. Dört kadınla konuşmuştu, dört zanlı vardı. Şimdi Feridun'la konuşmaya kalkışsa, beş kişiyle görüşmesini tamamlamış olacak, zanlı sayısı da beşe çıkacaktı herhalde.

Her şey dönüp dolaşıp Fuzail'in makamında Sohrab ve Fuzail'in ev halkından kimin neden şüpheli olduğunu anlattıkları o konuşmaya varıyordu. Soruşturmada zanlıların sayısının azaltılması lazımdı, ama durum öyle gösteriyordu ki Hayyam her kimle, isterse sokaktan geçen biriyle konuşsa bile zanlı sayısı artıyordu. Şüphelenme nedenleri somutlaşmıştı belki biraz, daha güçlenmişlerdi. Her hâlükârda uyandırdıkları şüphenin derecesine göre zanlıların sıralandığı bir liste vardı şimdi elinde. Ama bu liste Hayyam'ın harcadığı çaba, yaptıkları, yarattığı karmaşaya oranla utanılacak kadar kısaydı. Elde ettiklerini toplayıp çıkardığında Fuzail'deki konuşmadan sonra bulunduğu noktaya geri döndüğünü gördü. Üstelik bu arada bütün şehir ona düşman olmuş, dostlarını kaybetmiş, yalnız kalmış, yorulmuştu ve buralara gelme sebebini ihmal etmişti. Şirin kesinlikle şüpheliydi, belki de en şüpheli kişiydi. Her şey Sukayna'nın anlattığı gibi olmalıydı, ama Sukayna'nın Şirin'i herhangi bir sebeple sevmediğini de unutmamak gerekirdi. Sonra zavallı Fitna vardı. Böylesine içi yandığına göre korkunç bir şey yaşamış olmalıydı. Sadece insanın kocasının, hele de artık yaşını başını almış ve ona kocalık da yapmayan birinin ölümü yeterli değildi halini açıklamaya. Ancak büyük ve korkunç bir günah doğru açıklama olabilirdi. Diyelim intikam duygusuyla suç işlemişti ve böylece maruz kaldığı bütün hakaretleri, mağduru olduğu bütün haksızlıkları, yıllarca ona işkence çektiren bütün soru ve acıları bir çırpıda silmişti. Her şey bir hamlede çözülmüş, intikamını almış, bütün hesapları kapatmıştı.

Artık burada kalmasını gerektirecek hiçbir şey yoktu. Belki bir süre korkusu ve hiçbir yere gidemeyeceği bilinci alıkoymuştu onu, ama böyle şeyler bir insanı ancak kısa bir süreliğine bir yere bağlayabilirdi. Bunların etkisi geçtiğinde intikam almak zorunda olduğu duygusuyla burada kalmaya devam etmişti. Fitna bu zorunluluğu hissetmeseydi kendini çoktan öldürmüş olurdu. Ama şimdi bu zorunluluktan kurtulmuş, yanıp kül olmuştu. Sonunda gitmişti. Artık orada değildi ve hiç kimse nerede olduğunu bilmiyordu. İntikam duygusuyla kendi ruhunu da yakmıştı. Ancak bu, halini anlatmaya yarayacak sadece ek bir açıklamaydı.

Sukayna'nın durumu da daha açık ve daha masum değildi. Babasına duyduğu öfke, onun utanmaz yaşlı bir çılgın olduğunu söylemesi, hayata küsmesi. Olabilecek en iyi şeyin olduğunu, onu öldüren kişinin aileye büyük bir iyilik yaptığını söyleyen o değil miydi? Ama onu öldürerek aileye bir iyilik yaptığını fark edenlerin öfkeden kuduracağını da söylemişti. Çünkü bu, aileden nefret ettiklerini gösterirdi ve Fitna'nın nefret ettiği söylenemezdi. Üstelik Sukayna, "onlar" demişti, "ben" değil. Ama sorun, "onları" adlarıyla söylemiş olmasıydı. Şirin ve akrabalarıydı "onlar" ve Sukayna onları sevmediğini gizlemeye de gerek duymamıştı. En iyi durumda olansa Hind'di. Mirchond'un sayısız hakaret ve aşağılamalarını, Şirin karşısında yaşadığı mağlubiyetleri yutmak zorunda kalmıştı. Ama evin idaresini yine de elinden bırakmamıştı. Hâlâ onun sözü geçiyordu evde. Sarsılmıştı belki, ama asla mağlup olmamıştı. Ve tam da bu yüzden, evdeki her şey ve herkes hakkında dürüst, ehil, sakin ve temkinli bir şekilde konuşulacak kişi oydu.

Mirchond ve sevgilisi yokken evin başaktörü oydu hiç kuşkusuz. Hatta tek kadınken bu sevgiliden daha önemli biriydi. Ama evin tek kadını ve en önemli kişisi olmayı çok da önemsediğine dair hiçbir işaret yoktu. Derin bir kadındı belki, belki bir şeyleri gizleyebilecek ya da rol yapabilecek tek kişi oydu evde. Bu yüzden gücünün ve evin başaktörü olmanın hiç umurunda olmadığı intibaını çok da önemsememek gerekiyordu. Evde sakin kalabilmiş tek kişi oydu, geçmiş onda hiçbir iz bırakmadan geçip gitmişti. Sadece onda, Mirchond'un ölümünün hayatında bambaşka bir dönemin başladığı önemli bir dönüm noktası olduğuna dair bir emare yoktu.

Tabii Hayyam'ın düşüncelerini polisteki çalışma arkadaşlarıyla paylaşması ve onlarla konuşarak test etmesi gerekiyordu. Bu nedenle ertesi gün öğle vakti Fuzail'in yanında buluşmak için haber gönderdi. Adamlar onu susarak, neredeyse sıkılarak dinlediler, bütün bunları kendilerine niye anlattığına bir anlam veremediklerini de gizlemediler. Canları sıkılmış gibiydi. Bu yüzden Hayyam raporun sonlarına doğru düşüncelerini daha da sınırlayıp özetleyerek dile getirdi, öyle ki sıra Hind'e geldiğinde anlatacakları neredeyse tükenmişti. Başlayan tatsız suskunluğu derin bir iç geçirmeyle bozan Sohrab o kendine özgü dalgın haliyle ekledi:

"Evet, evet, böyle tuhaf işte bunlar. İnsanlar içlerinde anlaşılacak bir şey varsa, onu başkalarının anlamasına izin vermez. Ama anlayabildikleri de zaten anlamaya değer şeyler değildir. Onun için bu işlere bulaşma tatlım. Benim sana tavsiyem bu insanlara bulaşma, çünkü bunlar böyle tuhaf insanlar işte."

Sohrab'ın söylediklerine kimse tepki vermedi, Fuzail ve Hayyam sanki duymamışlar gibi sessiz kaldılar. Odaya bir süreliğine bir huzursuzluk ve ölüm sessizliği çöktü. Fuzail'in evrakları hışırdatması ve sayfaları çevirmesi hem huzursuzluğu hem de sessizliği daha da artırıyordu.

Sonra Sohrab'ın sesi duyuldu, derin bir iç geçirip, "Çalışmak lazım," diyerek ayağa kalktı, baştan savma bir selam vererek gitti. Hayyam her zaman olduğu gibi bu sefer de bu cüsseli adamın nasıl böyle kolay ve kıvrak hareket edebildiğine şaşırdı. Fuzail de baştan savma ve kayıtsız bir tavırla Sohrab'ın selamını aldı ve evraklarla ilgilenmeye devam etti. Hayyam bunu bile yapmamıştı.

Uzun bir suskunluktan sonra "Bütün bunlar umurunuzda değil, değil mi?" diye sordu.

Hayyam Fuzail'le yalnızken kendini daha iyi hissediyordu. Baştan beri Sohrab'dan daha çok hazzetmişti ondan. Şimdi ikisi her şeyi enine boyuna konuşacaklar ve üzerlerine çöken huzursuzluğu bertaraf edeceklerdi.

Fuzail Hayyam'ın sorusuna bir soruyla karşılık verdi:

"Neymiş umurumuzda olmayan?"

"Soruşturmanın nasıl yürüdüğü."

"Hı."

Hayyam sesinde bir umutla, "Yanılıyor muyum yoksa?" diye sordu.

"Hı."

"Doğru o zaman."

"Hı."

"Ne olup bittiğini söyle bari bana!"

"O konu kapandı. İhtiyacımız olan bilgilere ulaştık, soruşturulacak bir şey kalmadı."

"Neye ulaştınız?"

"İnşaat işlerini düzene soktuk, bizim adamları kontrol ettik, denetledik, sahtekârlıkları bulduk, senin soruşturmaların olmadan on yılda yapamazdık bunları. Devletin on binlerce altın dinarını kurtardık. Eski geleneklere saygılı olduğumuzu, onları sahiplendiğimizi herkese gösterdik. Pek çok insan kazandık, güvenlik duygusunu yeniden tesis ettik.

"Ama asıl konuyu öğrenemezdiniz, yani onu kimin öldürdüğünü."

"Hı, hı."

"Ne hısı ya, öyle işte."

"Kocamış bir eşeği kim öldürür Allah aşkına?"

Hayyam çok değerli bir şeyi savunuyormuşçasına öfkeyle ısrarını sürdürdü:

"Biri yaptı bunu, zehirlenerek öldü adam."

O anda eski hastalığı depreşti, sanki hayatı buna bağlıymış gibi, kendini hiç ilgilendirmeyen konulara sabitlendi. Normal insanlar hayatlarını ve çıkarlarını dolaysız olarak ilgilendiren şeylere sabitlenir ve öfkelenirdi. Hayyam için ise, ne yapacaklarını bilmedikleri için normal insanların görmediği, duymadığı, bilmek istemediği, hiç kimse için gerekli ve gerçek olmayan, görünmez, genelgeçer şeyler önemliydi. Konu ne kadar aptal ve gereksiz olursa, Hayyam için o kadar kutsal, o kadar mühim olurdu.

Fuzail, "Bak Üstat, sen bilge bir insansın. Beni sana ders vermeye mecbur etme," diyerek Hayyam'ı ikaz etti ve bir süre sustuktan sonra tekrar devam etti. "Yüce Allahın vazifeleri melekleri arasında nasıl paylaştırdığını biliyorsun, değil mi? Yüce Rabbim Malik'e cehennemi yola sokma, cehennemle ilgilenme vazifesini verdi. Mi-

kal'e yağmur yağdırma ve kullarına bakma, Rıdvan'a cennete göz kulak olma, İsrafil'e sur'a üfleyerek yeni bir vahiy ya da dünyadaki büyük bir değişimi haber verme, Cebrail'e ise onun vahiylerini aktarma ve ona bilgi verme vazifesi verilmişti. Bütün melekler onun lütfedip verdiği vazifelerden mutlu ve mesuttu. Sadece ruhları almakla ve ölüm dağıtmakla vazifelendirilen Azrail mutsuzdu. İç geçiriyor ve yüksek sesle her gün kaç kişiyi gözyaşlarına boğacağını, kaç kişiyi inleteceğini, her an ve her gün çocuğunu öldürdüğü çaresiz annelerin ya da anne ve babasını aldığı için üzüntülere gark olmuş öksüzlerin onu kaç kere lanetleyeceğini sorup duruyordu. Korkmadan, öfkelenmeden, nefret etmeden ve hayata küsmeden onun adını anacak biri var mıydı? Hiç kimsenin ondan asla iyilikle, muhabbetle söz etmeyeceği düşüncesine nasıl dayanacaktı Azrail? Rabbim ona, sakin ol, dedi, kimse sana lanet etmeyecek, çünkü hiç kimse seni ölümle irtibatlandırmayacak. Kullarımın sevdikleri ya bir hastalıkla, bir kazayla, zehirle, bıçakla, ateşle ya da suyla ölecek. Sonuç olarak onların aklına bu dünyaya gelen herkesin bir gün öleceği gerçeğinden daha çok yatacak, daha anlaşılır ve bu yüzden daha ikna edici bir neden her zaman olacak. Bu yüzden o kazaya ya da o hastalığa lanet okuyacaklar, annenin gözyaşları ateşe ya da kılıcın üstüne ya da çocuğun feveranları suyun ya da zehrin üstüne akacak. Bir tek sen hiç kimsenin aklına gelmeyeceksin. Yine de birisi senin adını anarsa, bu bir konuşmanın içinde olacak, korku ve öfke, çaresizlik ve beddua gibi değil, bizden ırak bir bahtsızlık gibi olacak."

Hayyam acı bir sesle, "Bu mu açıklaman?" dedi ve vedalaşmadan Fuzail'in odasından çıktı. Karmakarışık hisler içindeydi ve kendini de şaşırtan bir kırgınlık hissi bütün diğer hislerine egemen olmuştu. İnsanlar ölüm geldiği için ölür, diye bir zehirlenme vakasının, bir cinayetin soruşturulmasını durdurmak aptalca ve müstehziydi. İnsanların doğası ve Allah vergisi olarak ölümlü olması hiç kimseye onları öldürme hakkını vermezdi.

Mirchond da kendinden öncekiler gibi, ölüm geldiğinde ölmüştü, ama bu ölüm vakasına birisi birazcık destek olmuştu. O halde işini yapmak isteyen polis, bulma ümidi olduğu sürece bu kişiyi aramak zorundaydı. Mirchond hiç kuşkusuz öyle de böyle de

ölecekti, ama birkaç yıl sonra, başka şekilde, daha az acı çekerek öleceğini düşünmek mantıklıydı. Fuzail soruşturmayı sonlandırmaya karar vermeden önce Mirchond'un ev halkına bu birkaç yıl önemli mi, değil mi, diye sormalıydı. Hayyam bunları düşünürken kırgınlığının muhtemel sebebini anladı. Fuzail'in onlara bu soruyu sormasına gerek yoktu. İstisnasız herkes bu birkaç yıl hakkında ne düşündüğünü Hayyam'a söylemişti. Feridun da, Sukayna da, Hind de, Şirin de Hayyam sormadan, kendileri için bu işin bittiğini söylemişlerdi.

Ölüm gelmek zorundaydı ve olması gerektiği gibi de gelmişti. Ama hayat devam ediyordu ve onlar kendilerini hayatın kollarına bırakmak zorundaydı. Ne bir hezeyan, ne bir öfke, ne de bir sırrı çözme isteği; sanki her şey olması gerektiğince olmuş gibi. Mirchond'un ölmesi herkes için tabiiydi. Bir tek Hayyam bu ölümün sırrını çözmek için, neden ve nasıl olduğunu anlamak için uğraşıyordu. Öyle ki, sonunda yaşlı adam sadece onun için çok önemliymiş gibi bir hal aldı, ama bu gerçek olamazdı. Bu yüzden Hayyam hiç istemese de bu hikâyede ya gülünç duruma düşmüş ya da yalancı bir riyakâr olmuştu. Feridun'un babası onun için Feridun için olduğundan daha önemli olabilir miydi? O, gerçeği açığa çıkarmak için şehrin yarısını sorgularken, Feridun kollarını kavuşturup susmuştu. Biri yalan söylüyor ya da herkesle alay ediyor olmalıydı ve bu kişi sadece Hayyam olabilirdi. Yüce Allahım biliyorsun ki gerçek bu değil, benim yalan söylemediğimi, yabancı birinin ölümüyle oyun oynamadığımı biliyorsun.

Bizim becerebildiğimiz kadarıyla hakikate hizmet etmemiz ve gücümüz yettiğince bu görevden vazgeçmememiz senin iradendir, senin kararındır, biliyorsun. Bu yüzden Mirchond'u kimin zehirlediğini aydınlatmak şart, hatta insana dair bütün hakikatleri, ne kadar küçük olurlarsa olsunlar aydınlatmalıyız. Bu ölümün sırrı çözülünce hiçbir şey kazanmış olmayacağız, diyorlar. Kendi hayatımız için doğru olabilir bu, ama hakikat ortaya çıkacak ve bu en yüce şeydir. Bilmek zorundayız. Bilgi, asıl mesele bu.

Sanki duyulmasın diye arkasından süzülerek yaklaşıp omzuna vuran Ebu Said, "Herkes senden şikâyet edip duruyor," dedi. Yine baştan ayağa altın rengine bürünmüştü. "Sokakta kendi kendine

konuşuyorsun, sana kulak vermeyen insanlarla tartışıyorsun, anlaşılan yine başını derde sokmuşsun ve Prens Seydo seni yine kurtarmak zorunda."

O anda sanki bir dinleyici ya da bir komut beklermiş gibi Hayyam'ın karmaşık hisleri ve kafasındaki sorular çözüldü ve uzun bir monologa doğru aktı. Ebu Said sözünü kesmedi, Hayyam'ın düsturunu soru sorarak ya da fikrini beyan ederek desteklemesi bile gerekmedi. İnsanın hakikati ve bilgiyi küçümsemesine duyulan bir öfke patlamasıydı bu monolog, mutlak bilgiye ulaşmadığımız sürece özgür olup olamayacağımız üzerine bir tartışmaydı. Hayyam günah ve onun insanı nasıl etkilediğini düşündü. Kendine ve günahtan daha çok anlaması gereken Ebu Said'e, zavallı Fitna günahları yüzünden mi şu anda içinde bulunduğu duruma sokuldu, diye sordu. Şirin ve onun evliliğinin Fitna'yı allak bullak ettiğini kabul etti. Polis ve insan doğası üzerine düşündü, suç ve sebeplerini düşündü, ama monolog boyunca durup durup aniden Sukayna ve babasına duyduğu öfke, onun öldürüldüğünden emin oluşu, onun öfkesinden korkmasının iyi olduğunu söyleyişi çıkıyordu karşısına.

Uzun itirafnamesinin merkezinde Sukayna ve babasını onun öldürmüş olabileceğini söyleyen o korkunç şüphe vardı.

Hayyam sorulara ve şüphelere mahal veremeyen bir ses tonuyla, "Ben buna dayanamazdım," dedi.

Ebu Said bir süre dalıp düşündükten sonra, "Tuhaf bir adamsın sen üstat," dedi, "Bu kadar çok bilgi ve bu kadar az idrak. Tuhaf bir mucize bu."

Ebu Said Hayyam'a, bazı insanların kendileri için önemli birini kaybetmeye, ölen kişinin sadece kötü taraflarını hatırlayarak daha kolay tahammül ettiklerini söyledi. Ama başkaları da sevdiklerinin ölümü karşısında sonuna kadar ağlamak zorundaydı ve bu yüzden ölüyle ilgili en güzel, en dokunaklı şeyleri düşünmek zorundaydılar. Sana ya da başkalarına yaptığı kötülükleri hatırla, seni sinirlendiren çirkin alışkanlıklarını ve çirkin sözlerini hatırla, dilini dişlerinin arasına sokarak nasıl tısladığını, yemekten sonra nasıl geğirdiğini hatırla. Onunla ilgili aklına gelen en kötü şeyleri söyle. O zaman ölüm acısıyla yüreğin parçalanmadan onun ölümünü unuta-

bileceksin. İşte gidenin kendilerini yalnız bıraktığını düşündükleri için acılarını gizli gizli yaşayanlar böyledir. Ya da onunla ilgili bütün güzellikleri, iyilikleri düşün, onunla seni bağlayan en değerli şeyleri hatıralarında canlandır ki daha çok ağlayasın ve tıpkı ellerimize bulaşan tozu yıkadığımız gibi, gözyaşların da kaybettiğin şeyin acısını silsin. Ağlayarak yas tutanlar o değerli insanlar için böyle üzülür işte. Ebu Said, üçüncü ve bambaşka bir şekilde yas tutanların da olduğunu, ama Hayyam bu farkları bir türlü anlamadığı için şimdi onları da anlatıp kafasını iyice karıştırmak istemediğini söyledi. Sevgili Sukayna'sının her halükârda yas tutmadan acı çekenlerden, hayatlarından çıkan kişinin kendisine ihanet ettiğini düşünenlerden ve bu yüzden ölüye saldıran, onu suçlayan şeyler söyleyenlerden biri olduğunu Hayyam'ın kavramış olması yeterliydi. Ebu Said'e göre, Sukayna işte bu yüzden Mirchond hakkında o kaba sözleri söylemişti, bu yüzden babasına böyle öfkeliydi, bu çok açıktı. Ama Hayyam'ın insanın aptallığının kaynaklarını bilmiyor olması onun için bir sır olmaya devam edecekti.

12

Hind'in sinir olduğu yeni tedarikçi orta boylu, açık tenli, kapkara saçlı ve sakallı, ince sesli, ölçülü, yavaş yavaş konuşan tatlı, sevimli bir adamdı. Mirchond artık olmadığına göre işini kaybedeceğini çoktan kabullenmişti. Matem dönemi biter bitmez işten atılacağını biliyordu. Bu yüzden kaybedecek bir şeyi olmayanların, hiçbir sorumluluğu olmayanların rahatlığıyla, dikkat etmeden ve doğru sözcükleri aramadan açık açık ağzına geleni söylüyordu. Hayyam'la Hind'in konuşmasını dinlemiş gibi lafa, Heratlı olmadığını, Şirin ile bir alakası olmadığını, hatta onu tanıma bile tanımadığını söyleyerek başladı. Mirchond eski tedarikçiyi kovmuştu, çünkü çaldığının farkına varmıştı, hem de biraz normalden fazla çaldığını, ama evin hanım ağası onu Mirchond'un yeni karısıyla irtibatlandırmıştı, hanım ağa her halükârda kötü olan her şeyi yeni kadından biliyordu zaten, böylece o da, eski bir İsfahanlı ailenin çocuğunu getirmiş, Heratlı olduğunu söylemişti. Hayyam, Hind'in son günlerde tahammül etmek zorunda kaldığı haksızlıklar ve incinmeler dikkate alındığında mantıklı olduğunu söyleyince adam sadece güldü ve önemsemediğini belirten bir el işareti yaptı. "O ne haksızlığı ne de incitilmeyi kabul eder. Ona karşı iyi davranmamış olabilirler, orasını bilemem," diye ekledi Hayyam, "Ama onlar Hind'e hayatı, Hind'in onların hayatını zehrettiğinden biraz daha fazla zehrettiler, bu kesin."

Adamın, son zamanlarda alışılagelmiş dışında siparişler, normal rutinin dışında, özel, yeni bir şey olup olmadığı sorusuna yanıtı da bir önceki yanıtından çok farklı değildi, çünkü öncekinden ne az da olsa daha açık ve net, ne de Hind'e daha dostça yaklaşan bir yanıttı. Tedarikçi şaşkın bir ifadeyle, "Ben nereden bileyim bunları?" diye sordu, "Benim bildiğim normal bir rutin yoktu ki. Evin hanımı ihtiyaçlarını, isteklerini kendi adamına aldırırdı. Ben de bir şey isteyince, onun istediği yerden gidip alırdım. Ama istediği şeyi sürekli değiştirirdi. Ama beni ilk günden itibaren sevmediği için, bunları kabul etmezdi." Adam özetle eve gelen her şeye sadece Hind'in karar verdiğini, bu yüzden eve ne zaman neyin geldiğini yalnızca onun söyleyebileceğini, ama onun da zaman zaman işin ucunu kaçırdığını ve farklı alışveriş kanallarını karıştırdığını söyledi. Hayyam Hind'e gidip kendisi için aşçıyla ve o tuhaf bahçıvanla –tabii adam konuşmaya muktedirse– onu konuşturmasını rica etti. Hind Hayyam'ın ifadesine gülümseyerek, kendisi emrederse bahçıvanın onunla mutlaka konuşacağını, ama anlaşılır bir şeyler söylemesini kendisinin de sağlayamayacağını, çünkü adamın insanlardan çok çiçeklerden anladığını söyledi ve çok ciddi ve harika biri olan eski bahçıvanını unutamadığını da ekledi. Birinci sınıf bir bahçıvan olmasına ve bitkilerden çok iyi anlamasına rağmen, onunla her konuda çok güzel sohbet edilebiliyordu. Adam Hind'in en mutlu zamanlarında yanlarında çalışmaya başlamıştı. Belki de bu yüzden adama bu kadar bağlanmıştı: "Feridunum yeni doğmuştu, mutluluğumuzun sonsuz olduğunu düşünüyorduk. O yıllarda her şey çok kolaydı, her şey bizim içindi.

Kim tahmin ederdi sonunda böyle olacağını? Günün birinde her şey dağılmaya başladı, sonra her şey çorap söküğü gibi geldi."

Hind Hayyam'ın gözünde ailesinin itibarını korumak ister gibi, "Aklına bir şey gelmesin, iyi bir hayatımız vardı, iyi ve güzel yaşadık," dedi. Mirchond'un ona karşı çok iyi olduğunu söyledi. "Ufaklığı doğurduğumda ölümden döndüm, aylarca araftaydım. Yatağımdan kaçmadı, bana büyük bir sevgiyle yaklaştı. Allah ondan razı olsun, bu dünyada da öbür dünyada da. Ama severken benim kadın olduğumu unuttu, bana ulaşamadı, ben de kendimi eve ve çocuklara adadım. Onun için didin, bunun için savaş, sonun-

da bomboş ellerle ortada kal. Kendine geliyorsun sonra, kendi içine dönüyorsun ve görüyorsun ki, hayatın patlamış bir dikiş gibi çözülmüş." Hayyam Hind'in sesindeki şikâyetçi tonu duymazdan gelmek ister gibi söze girip, "Yine de herkes evini demir yumrukla idare ettiğini düşünüyor, gerçek bir hanım ağa gibi," dedi, "Yani Mirchond'a bile hükmetmişsin."

"Ne yapsaydım ki? Kızlarıyla evin altını üstüne getirmesine izin mi verseydim?"

Bir an için Hayyam'ın tanıdığı Hind'in yerine, hüzünle hayatının sonunda boş kalan ellerinden söz eden, çaresiz, yorgun, oldukça küçük ve zayıf, ama güçlü, her an savaşa ve çatışmalara hazır, hedeflerinden ve kararlarından asla vazgeçmeyen bir kadın belirdi. Gerçekten söylediği kadar yorulmuş muydu? O sırada gelen bir hizmetkâr bahçıvanın Hayyam'ı müştemilatın önünde beklediğini söylediği için bu soru yanıtsız kaldı.

Hayyam dün Ebu Said'le uzun uzun gizli bir konuşma yapmış, güneş saatinin sırrını çözmek için bahçıvanla konuşmak zorunda olduğuna karar vermişti. Ebu Said'e Sukayna'nın sözlerinin babasını öldürdüğü anlamına gelmediğini, hatta onu şimdi hastayken ona baktığı, iyileşmesini kutlamak için onu bayramlıklarını giydirdiği zamandan daha az sevdiğini göstermediğini anlatmaya çalışırken, Ebu Said de ona bıkmadan usanmadan onun matematik dünyasıyla Allahın kullarının ve nimetlerinin gerçek dünyası arasındaki farkları dile getirmişti. Sayıların dünyasında her şey tek boyutlu ve tek anlamlıydı. Bir sayı sadece bir başka sayıyla ilişki kurabiliyordu, çünkü bu dünyada sayılardan başka bir şey yoktu ve bu ilişkinin tek belirleyicisi de aralarındaki bir işaretti. İşte bu işarete ilk bakışta bu sayı diğeriyle toplanacak mı, ona bölünecek mi, ondan çıkarılacak mı ya da ona eklenecek mi yoksa çarpılacak mı mutlak anlaşılıyordu. Hakiki nesnelerin ve olayların olduğu Allahın dünyasında bunlar yoktu. Burada her şeyin her şey karşısında bir tutumu vardı, her şey her şeyle bağıntılıydı. Bu dünyada canlılara ve olaylara ancak korkunç bir şiddet uygulanırsa her şey netleşiyordu.

Ebu Said, "Ağının içinde bir örümcek gördün mü hiç?" diye sordu, "Örümceğin, ağının temas etmediği, hatta uzağındaki yer-

leri yönettiğini fark ettin mi? Örümcek, ağın sağ tarafında bir ipi örerken ya da kaydırırken, soldaki ipler de kayar ve ağın ilmekleri genişler.

Her ip, her düğüm, her ilmek, bütün diğer iplerle, düğümlerle ve ilmeklerle irtibatlıdır. Birbirleriyle nesnel bir bağları olsun olmasın, irtibatlar algılanabilir, anlaşılır olsun olmasın, birbirlerine ister yakın, isterse uzak olsunlar birbirlerine tepki gösterirler." Ebu Said ders veren bir tonda, "İşte bu dünya böyle bir yer," dedi, "Hiçbir canlı bir an bile olsa tek bir muhatapla konuşmaz ve sadece tek bir konudaki tek düşüncesini dile getirmez. Bak şimdi, diyelim ki sen şu an âşık olmak ve hayal kırıklığı hakkında bir şey söylüyorsun ya da günlerdir dinmeyip yoksul insanları çıldırtan deli rüzgâr, güzel umutlar, Allah ününü artırsın, Sultan Melik Şah'ın ülkesindeki bilge insanların hayatı, bugünkü insanların birbirleriyle yaşadıkları zorlukları, sınırlarda yaşayan insanların büyük şehirlere geldiklerindeki davranışları hakkında konuşuyorsun... Yani diyeceğim üstat, her şey ama her şey hakkında konuşuyorsun! Saydıklarım sadece küçük bir bölümü anlattıklarının, sana takılmak için saydım bunları. Senin vücudunla ve hayatınla söylediklerini yüz kişi algılasa, yüz farklı çıkarım yaparlar... Seni koklayan her hayvan, sadece ona kendini ifşa eden ne varsa onu öğrenir hakkında, her bitki neye ulaşabiliyorsa onu. Gerçek hayatta hiçbir şey tek bir muhataba ve tek bir hedefe yönelmez."

Bu konuşma Hayyam'ı rahatlatmış olmalı ki, söylenen her şeyi kabul etti ve kelimesi kelimesine aklına yazdı. Ertesi sabah yaz evinin önüne çıkıp son günlerde peşini bırakmadığı için gözünü ayıramadığı güneş saatine bakmadan bütün bunları hatırladı.

Hayyam, Ebu Said'in söylediklerine bakılırsa, bu saat günün bölümlerini gösteriyor, diye düşündü, ama mutlaka daha fazlasını, belki de çok daha fazlasını söylüyordu, aksi takdirde gerçek olmazdı. Peki ama neydi söylediği tam olarak? Ve kime söylüyordu? Söylediği diğer şeyleri çözmek için hangi bilgiye sahip olmak gerekiyordu? Bu evdeki hayatla bir alakası var mıydı acaba? Ya da Mirchond'un ölümüyle? Gölgesiyle günün saatini gösteren çubuğun sokulduğu o muhtemelen gereksiz iki deliğin ne işe yaradığını anlarsa güneş saatinin sırrını da çözmüş olur muydu?

Hayyam saatlerce iç bahçeyi inceledi, saatin sırrının bahçenin kalan kısmıyla alakası olup olmayacağını sorguladı. Saat bahçenin bir parçasıydı, o halde bahçenin hangi mantıkla düzenlendiğini kavrarsa saatin sırrına en azından yaklaşabilirdi. Ya da saatin bir parçası olduğu bahçenin bir başka bölümüyle ilişkisini. Bahçenin kadınların kaldığı bölümün pencerelerinin hemen altındaki kısmında çakıl taşlı patikalar, dik açılı bir çim alan ve ortasında fıskiye bulunan bir havuz vardı. Çimin orta kısmına tam bir yarım daire şeklindeki güneş saati yerleştirilmişti. Yarım dairenin düz tarafı çimin uzun tarafına paraleldi (Hayyam, dikdörtgenin uzun kenarı, diye kendini düzeltti). Bu kenar Hayyam'ın uzun adımlarıyla elli adımdan fazla, yani yaklaşık 80 arşındı. Hayyam çim alanın uzun kenarının doğudan batıya doğru uzandığı tespit etti. Çimin eve yakın tarafı ve güneş saatinin düz kenarı eve ve kuzeye doğru ilerliyordu. Çimin kuzey kısmıyla saatin düz kenarı arasındaki mesafe üç adım, yani yaklaşık dört arşın, saatin yarım dairesinin tepe noktasıyla çim alanın güney kenarının arası ise nereden baksan iki adımdı.

Çim alanın güney kenarından havuzun kenarına kadar da yine üç adım vardı. O halde güneş saatinin çapı, yani doğudan batıya uzanan çizgi elli adım, kuzey-güney hattındaki "derinlik" ise yirmi adımdı. Saatin yarım dairesi üç eşkenar üçgene, her bir üçgen de dört bölüme ayrılmıştı. Sol tarafta kadifeçiçeklerinin olduğu bir üçgen, batı kısmında beyaz sümbüller, ortada ise altın rengi nergisler vardı. Çimin kuzey kenarında, bütün üçgenlerin kesiştiği noktadan, yani var olan güneş saatinin yarım dairesinin diğer yarısının da var olduğu düşünülecek olursa bu tam dairenin merkezi olacak noktadan yarım adımdan biraz fazla bir mesafede, saatin günün bölümünü doğru göstermesi için çubuğun sokulduğu o delik vardı. Bu delikten yaklaşık iki buçuk adım ilerde ise, doğru delikle eşkenar bir üçgen oluşturan o iki gereksiz delik yer alıyordu. Bu üçgenin çiçek ekilmiş üçgenlerin tam onda biri kadar olması bir tesadüf ya da bir oyun muydu, yoksa gizli bir anlamı mı vardı? Çim alanın güzey kenarından su dolu havuza kadar olan mesafe üç adımdı. Nilüfer çiçeği formundaki fıskiye, havuzun ortasına merkezleri aynı iki daire oluşturacak şekilde yerleştirilmişti.

Havuzun çapı beş büyük adımdı, yani mutlaka sekiz ila dokuz arşın ederdi. Nilüfer çiçeğinin, yani küçük dairenin çapı ise üç adım uzunluğundaydı ki bu da, geniş kenarı elli adım, dar kenarı otuz adım olan çim alanın ebatları arasındaki oranın aynısıydı. Bu bir tesadüf, bir oyun muydu, yoksa sırdaşlara gizli bir mesaj mı?

Üçgenler arasında da benzer bir ilişki vardı. Çiçek ekilmiş büyük üçgenlerle çubuğun sokulduğu deliklerin oluşturduğu küçük üçgenin oranları örtüşüyordu. Bu mutlaka bilinçli bir karardı. Böyle örtüşmeler tesadüfen husule gelmezdi. Peki ama neydi bu karar? Ebu Said'in deyişiyle, ne ifade ediyorlardı, kim onların sesini duyabilirdi? Hayyam saatlerce uğraştı, ölçümler yaptı, notlarını ve ölçümleri yan yana koyup karşılaştırdı, örtüşen şeyleri, bu ölçüler ve aralarındaki ilişkilerin ardında gizlenen sayı oyunlarını, bu oyunların dayandığı ve dikdörtgenin daireyle ilişkisinden yola çıkılarak tahmin edilebilecek kuralları buldu. Bu yaptıklarından keyif alıyordu, matematik onun farkına vardığı ilk ve en derin tutkusuydu. Bir düzine kombinasyon deniyor, sonucu tam sayı olacak aynı miktarda sabit ölçülü matematik işlemi keşfediyordu. Ancak bunların hiçbiri güneş saatiyle ilgili beynine üşüşen sorulara tatmin edici bir yanıt veremiyordu. Ölçülerin arasındaki ilişki bir mesaj mıydı? Büyük üçgenler neden kendilerini küçük üçgenlerde tekrarlıyordu, dairenin ölçüleri neden dikdörtgende devam ediyordu? Gölgesiyle saati gösteren çubuğun sokulduğu o iki gereksiz delik neye yarıyordu? Bu soruları yanıtlamadan bu saatin anlattığını hikâyeyi ve kime anlattığını tahmin etmek mümkün değildi. Hayyam'ın işte bu yüzden bahçıvanla mutlaka konuşması gerekiyordu. Tabii şayet onunla normal bir konuşma yapmak mümkünse. Önce bu tuhaf adamın göstereceği muhtemel direnci ve önyargılarını yıkmak gerekiyordu.

Bu yüzden daha adama merhaba demeden, aslında güneş saatinin çubuğunu yanlış yere sokmak istemediğini, iyi ya da kötü hiçbir niyetinin olmadığını, tek amacının yanlış gösteren saatin neye yaradığını, onu kimin kullandığını anlamak olduğunu söyledi. Bu saatin doğru zamanı gösterme ihtimali de vardı tabii, ama sanki birisi ona bilerek iki yanlış zamanı gösterme imkânı bahşetmişti. Neden ama? Kime faydası vardı bunun? Yanlış zamanı göstermesi

neye yarayacaktı? Hayyam bu uzun nutkuyla bahçıvanın direncini kırmıştı belki, ama onunla beraber başka bütün her şeyi kırmıştı sanki. Zaten konuşkan olmayan zavallı adamı öylesine şaşırtmıştı ki, adamın adeta nutku tutulmuştu. Bahçıvan sustukça Hayyam konuşmaya devam etti, bu kez bahçe merakını ve sevgisini anlattı, bu arada bilgece bir tavırla bahçe sevgisinin bahçe bilgisini aştığını, yani bahçeleri çok sevdiğini ama hiçbir şey bilmediğini vurguladı. Bu sözleriyle bahçıvanı neredeyse konuşturacaktı. Ve sonunda aslında art niyetli biri olmadığını, ev halkı hakkında kötü şeyler düşünmediğini söyledikten sonra lafın gelişi söyler gibi adamdan bahçeyi anlatmasını rica ettiğinde, bahçıvanın ağzından taşkın bir nehir gibi kelimeler çağlamaya başladı. Hint haklıydı: Söylediklerini anlamak çok zordu, neredeyse imkânsızdı. Asıl sorun telaffuzu değildi, çok anlaşılır konuşuyordu, sorun, tek tek anlaşılan kelimelerin birleştirilmesiyle oluşan bütünün anlaşılmamasıydı. Kelimelerin bu şekilde nasıl birleştirdiği anlaşılır gibi değildi, imkânsızdı anlamak. Mesela, "Sümüklüböceği doğruca deniz çadırına koymak lazım bahçenin eklemlerine," diyordu (ya da buna benzer, Hayyam'ın ne kadar uğraşsa tek bir cümlenin içinde geçen kelimeleri dahi aklında tutamayacağı, tekrarlayamayacağı şeyler).

Daha küçük bir sorun tek tek sözcüklerin düzensiz biçimleri ve sesli harflerin yanlış yerde söylenmesiydi (mesela "ü" yerine ısrarla "o" kullanıyor, "düşmek" değil, "doşmak" diyordu). Bunun ötesinde bütün yalnız insanlar gibi alışkanlıktan olsa gerek, başkalarıyla konuşmaktan çok kendi kendisiyle konuşuyor, bu yüzden sesinin duyulup duyulmadığını, anlaşılıp anlaşılmadığını hiç umursamıyor, iki cümleden biri duyulmayacak kadar alçak sesle, bir fısıltıyla ya da sakalına karışan bir mırıldanmayla bitiyordu. Kendi düşüncelerini zaten biliyordu bahçıvan, bu yüzden net ve anlaşılır konuşması gerekmiyordu. Tek şansı kendi düşüncelerini kendine anlattığı konuşmalardı. Bu alışkanlıktan olsa gerek, ne zaman çok uzun konuştuğunu düşünse –ki beş-altı cümlede bir böyle düşünüyordu– telaffuzu ağzında bir gevelemeye dönüşüyor, söylediklerinden tek kelime dahi anlaşılmıyordu. Hayyam adamın kafasını karıştırma endişesiyle ondan daha yüksek sesle konuşmasını, ağzında geveledeklerini tekrarlamasını istemeye cesaret edemedi-

ği için, çoğu cümlenin ikinci yarısını anlamamıştı. Sessizliğe, mırıldanmaya sığınmak, insan dilinin cümleleriyle uzaktan yakından ilgisi olmayan anlamsız kelime kümeleri, başlayan bir cümlenin sonunu getirmemek, bütün bunlar esas itibariyle sadece kendisiyle konuşan birinin tuhaflıklarıydı. İnsan bir ses duymak için konuşuyordu, bir şey söylemek için değil. Zira yüksek sesle konuşmasa da ne söyleyeceğini kendisi zaten biliyordu. Hayyam bunu kavrayıp bahçıvanın tuhaf haline az da olsa alıştıktan ve bir şeyi nasıl söyleyeceğini bilmediği zaman imdadına yetişen tuhaf konuşma tarzını anlamaya başladıktan sonra adamın söylediklerini yavaş yavaş ve giderek daha fazla ve daha iyi anlamaya başlamıştı.

Adam ağzını açtığında kendisine kulak veren, söylediklerini dinleyen biri olduğundan emin olduğu vakit bir ırmak gibi çağlıyordu.

Bu konuşma tarzı bahçıvana yirmi yıldan fazla burada çalışan ve bu sürenin yarısını bahçeyi yeniden düzenlemeye harcayan selefinden miras kalmış. Hiç kimse evin ve bahçesinin ne zaman inşa edildiğini bilmiyordu, tek bilinen, ailenin on nesildir burada yaşadığıydı. Daha eski nesillerin burada yaşayıp yaşamadığından kimse emin değildi. Bilindiği kadarıyla bu süre zarfında evde büyük bir değişiklik olmamış, sadece gerekli tamiratlar yapılmış, ama her neslin farklı zevkleri, ihtiyaçları ve arzuları olduğu için bahçe belki de en az on kere değiştirilmişti (Bahçeyle ilgili alışkanlıkların ve modanın evlerinkinden daha hızla değiştiği bilinen bir gerçektir). Buraya geldiğinde bahçıvandan, her şeyi olduğu gibi bırakması istenmiş, o da zaten yeni bir bahçeye izin verilse bile aynısını yapacakmış, hayalindeki bahçe tam da böyle güzel, eski bir bahçeymiş (Bahçıvan eski İranlı ailelerde bahçelere verilen "Chahar Bagh" [Dört Bahçe], adını kullanmıştı). Hayyam'ın yerleştirildiği hareme ait bu kısım kendi içinde bir bütündü ve bahçıvanın da yaşadığı selamlıktan ayrılmıştı. Her iki kısım da mükemmeldi, ikisi de kendine özgü bir biçimde güzeldi, her ikisinin de kendi içinde bir bütünlüğü olduğu söylenebilirdi, öyleydi de zaten ve iki kısım birlikte kendine has bir güzelliği olan yeni bir bütün oluşturuyorlardı.

Güneş saatinin ibresi hakkında söylenecek fazla bir şey yoktu. Eski bahçıvan saati böyle yapmış, yanlış saat için ek delikle-

ri de o yapmış, hatta gitmeden önce toprağa kendisi kazmıştı delikleri. Yeni bahçıvan hazır olan gereksiz delikleri düzenlemiş, içlerine duvar örmüştü ki, çubuğu içlerine sokup çıkarmak mümkün olsun.

Bahçıvan uzun zamandır bu deliğe ihtiyaç olmadığının, sadece öndeki deliğin iyi ve gerekli olduğunun farkındaydı. Ama işe başladığı ilk günden itibaren birisi çubuğu kesinlikle ait olmadığı yere, yani arka sağdaki deliğe sokuyor, böylece saat yanlış zamanı gösteriyordu. Saat öğleden sonra öğle vaktini gösteriyorsa bu bir hatadır ve insanı yanıltır. İşte çubuk sağ arkadaki delikte olunca tam da bunu yapıyordu. Bahçıvan inatla çubuğu doğru deliğe sokuyor, o zaman gölge öğleden sonra soldaki kadifeçiçekli toprağa düşüyor, ama ertesi sabah çubuğu yine yanlış delikte buluyor, çubuğun gölgesi öğleden sonra ortadaki nergis ekili üçgene düşüyordu. Günün bölümleri ve zamanla oynanan bu ısrarcı oyuna içerlediği ve biraz da korktuğu için çubuğu yanlış deliğe sokanı ne pahasına olursa olsun yakalamaya ve kafasına vura vura bu huyundan vazgeçirmeye karar vermiş ve yol üzerindeki bir yasemin çalısının ardına saklanıp bu inatçı adama tuzak kurmuştu. Uzun zaman pusuda beklemiş, uykuya geçmiş, tekrar uyanmış, ama bu arada hiçbir şey olmamıştı. Saatin çubuğu hâlâ doğru delikte duruyordu. Pusuda beklemeye devam eden bahçıvan yine tam uykuya dalma tehlikesiyle karşı karşıyayken suçlu görünmüştü. Bahçıvan hangi yoldan saate ulaştığını anlayamamıştı, çünkü olması gerektiği gibi patikadan gelmediği gibi birdenbire ortaya çıkmıştı adam; sırtı yasemin çalısına ve bahçıvana dönük olarak çubuğa yaklaşmış ve doğru delikten çıkarmış ve arka sağdakine sokmuştu.

Adamın cüsseli ve güçlü biri olduğu arkadan da belliydi. Ama bahçıvan cesaretini toplayıp adamın aklını başına getireceği mutluluğuyla koşmuş ve sırtına atlamıştı. Yabancı önce şaşkınlıktan baka kalmış, sonra hızla kendini toparlayıp bahçıvanı sırtından itip arkasını dönmüştü. Efendisiydi adam. Hafif bir tokatla bahçıvanı suçsuz bir çocuk gibi yere düşürmüştü. ("Allah rahmet eylesin, eli çok ağırdı, o eli unutmak mümkün değil.") Bahçıvan bu olaydan sonra güneş saatinin ibresini kimin değiştirdiğini araştırmaktan vazgeçmişti. Ama çubuğu yanlış deliğe sokanın efendisi

olduğunu bilmesine rağmen, her gün öğleden önce gelip onu doğru deliğe sokuyordu. Yüce Allah efendiden daha yaşlıdır. O gün bugündür birisi güneş saatini bozunca tepki duyuyordu ve işte bu yüzden Hayyam delikleri şaşırıp çubuğu yanlış yere sokunca öyle davranmıştı.

Hayyam evin en yaşlısı ve en eski çalışanı olan aşçının yanına gitmek zorunda olmasaydı, bu neşeli ve tuhaf adam Allah bilir daha ne kadar bahçesini anlatacaktı. Aşçı uzun zamandır kendi yemek pişirmiyor, Hind'in söylediği yemeklere ne konulacağına, ne kadar konulacağına karar veriyor, malzemeyi tartıyor, yemeği kontrol ediyor, çırakları denetliyor, gerektiğinde azarlıyor ya da işten kovuyor, övüyor ya da ödüllendirilmelerini öneriyordu. Yaşına göre çok genç görünüyordu, hızlı düşünen, hızlı hareket eden, hızlı konuşan biriydi. Hızlı kısa cümlelerine yine hızlı ve kısa el ve baş hareketleri eşlik eder, bu arada kafasını geri atarak ve yüzünü yukarıya dönerek her saniye gülerdi.

Aşçı mutfak için gerekli her şeyi baş tedarikçi ile birlikte, bazen de onsuz satın aldığını söyledi. Bacaksız çıraklardan biri onun için alışveriş yapacak değildi ya. Yiyecekleri ve baharatları biraz tanımak, bilmek gerekiyordu ve bu herkesin harcı değildi. (Kısa, hızlı bir kahkaha.) Hayır, kıskançlık değildi bu, kimseyi kıskanmayacak ve ne yaptığını kimseden gizlemeyecek kadar iyiydi o ve iyi de kalmak istiyordu. (Kısa hızlı bir kahkaha daha.) Genç üstat da lütfedip yemek pişirseydi anlardı onun ne demek istediğini. Mutfakta kullanılan şeylerin büyük bir bölümünü insanın bire bir gözleriyle görmesi, koklaması, elleriyle dokunması ya da hepsini birden yapması gerekirdi. (Kısa hızlı bir kahkaha.) Ancak o zaman o malzemeden iyi bir şey çıkar mı çıkmaz mı anlaşılabiliyordu. Ama sattıkları şey hakkında herkesle konuşmayan, sadece neye ihtiyacı olduğunu, neyin iyi olduğunu bilen aşçılarla konuşan satıcılar da vardı. Böyle birine tedarikçi gönderilir miydi hiç? O en iyi baharatı pazardan değil, güvendiği bir adamdan alıyordu. Pazardan aldıklarını sadece evdeki hizmetliler için pişirilen yemeklerde kullanırdı. En iyi malzemeye ulaştığı pek çok kanalı, kaynağı vardı. Bu çok normaldi, nihayetinde elli yılı aşkın bir süredir bu işi yapıyordu. (Neşeli bir kahkaha.) Hanımının bütün arzularını yerine getirmiş-

ti tabii ki, daha iyi bir hanım düşünemiyordu, ne istediğini çok iyi bilir, nasıl emir vereceğini bilir, düzensizliği ve üstünkörü iş yapılmasını hiç affetmezdi. Hanımı zaman zaman yüzüne bazı yemekleri ondan daha iyi pişirdiğini söylerdi! Hıh, kendisi ocağın başında yaşlanmış, hanımı daha doğmadan mucizeler yaratmış biriydi. Ama hanımı böyle söylemiş ve bunu ispatlamıştı da. Başkasında affetmeyeceğin bir şeyi, onda hiç affetmeyeceksin, çünkü affedecek bir şey yoktur ortada. Bir melek o, kadın değil, bir cinli prenses.

Çok değil, sadece iki yemek vardı daha iyi pişirdiğini iddia ettiği. Nar suyu soslu pilav ve tavşan etli börek. Bu iki yemeği çok iyi pişirirdi, ondan daha iyi olduğu söylenemezdi, ama iyiydi. İyi! Aşçı, "Mesela yeni bir tavşan sipariş vermiştim," diye devam etti. "Hanıma, 'Ben pişireyim mi?' diye sordum. 'Sen yapamazsın ihtiyar,' dedi ve gitti. Güldü, elimden tavşanı aldı ve gitti. Kusura bakmayın, ama bu çok zor iş. Sizin ellerinize yakışmaz. Ben kendi ellerimle yapacağım, bacaksız yanına bile yaklaşamaz, diye arkasından seslendim. Çok alçak sesle söylemiş olmalıyım ki geri dönüp bakmadı bile. Ben de döndüm, mutfağa gittim."

Hayyam bunları duyunca öfkelenmişti mutlaka, ama yaşlı aşçı bunu fark ettiğini hiç belli etmedi. Demek Hind kısa bir süre önce tavşan etli börek pişirmişti? Evet, uzun, uzun zamandır efendimize özel bir şeyler pişirmek istiyordu. Bunun en sevdiği yemek olduğunu düşünmüştü. Ne zamandı bu? Kısa bir süre önce. Ne zaman ama? Ne kadar zaman olmuştu? İşte adam tavşanı getirmişti, akrabası, iyi bir adam, avcı, cuma namazı için şehre giderken tavşanı bırakmak için uğramıştı. Bu yüzden bir cuma günü olduğunu biliyordu. Hayyam panik içinden aklından hesap yaptı.

"10 Şaban, cuma olabilir mi?"

"Neden olmasın? Her gün ayın 10'u olabilir."

"Şu senin bahsettiğin gün, ayın 10'u olabilir mi?"

"Nasıl yani, olabilir mi? O gündü. Cuma günü olmasa cuma namazına gider miydi?"

"Yani Şaban ayının 10'u olan cuma mıydı diye soruyorum, ayın ortasındaki cuma... Bak şimdi: Efendin ayın ortasında hastalandı, benim hesabıma göre ayın 15'i Çarşamba günü. Ben zavallı Sali'nin oradaydım, onun için hatırlıyorum.

Son cuma Şaban ayının 10'uydu, onu soruyorum sana. O gün olabilir mi?"

"Neden olmasın ki?"

"Mirchond hastalanmadan önceki son cuma mı getirdi tavşanı?"

"Evet dedim ya, cuma namazından önce."

Hayyam yaşlı adamı tarihler üzerine düşünmeye zorlamayacağını, ondan daha fazla bir şey öğrenemeyeceğini anlayınca kulübesine koştu ve Mirchond vakasıyla ilgili bütün notları önüne serdi. Her şey yerli yerine oturmuştu. Mirchond'u perşembe günü muayene etmişti. Hastalık bir gün önce, yani ayın 15'i Çarşamba günü başlamıştı. Zehrin vücuda yayılması ve ciddi anlamda saldırması iki-üç gün sürdüyse ki sürerdi, El Razi'nin kitabında açık ve net böyle yazıyordu, Mirchond zehirli eti pazar ya da pazartesi günü yemiş olabilirdi. Her halükârda bu et adamın cuma günü namazdan önce getirdiği et olabilirdi. Bütün bunları nasıl araştırabilirdi Hayyam? Nasıl öğrenebilir, nasıl kesinlikle emin olabilirdi?

13

Dünyayı yerinden oynatacak bir şey olmuş, Abbasi Halifesi Muktedir Billah'la Sultan Melik Şah'ın en büyük kızı Mahmelek Hatun'un nişanlanacağı duyurulmuştu. İki normal insanın evliliği değildi bu, minber ile tahtın, kalem ile palanın, uhrevi ile dünyevinin, sembolik güç ile gerçek gücün evliliğiydi. O günlerde Veziriazam Nizam-ül Mülk'ün yüzü hiç olmadığı kadar ışıldıyordu, zira bu onun zaferiydi, belki de zaferlerle dolu hayatının en büyük zaferi. Bu evlilik onun fikriydi. Gerçekleşmesi için çok uğraşmış, çok çaba göstermiş, bütün gücünü, bütün diplomasi becerisini ortaya koyarak üç yılını bu işe vakfetmişti. Bu evlilikle sarayda giderek daha fazla güçlenen grupları ya da tek tek kişileri, halifeliğin kaldırılmasını ya da İsfahan'a taşınmasını isteyenleri bir süreliğine de olsa susturabilmeyi umuyordu veziriazam. Halife on yıllardır kısa süreli de olsa güçlü hükümdarların ya da halifenin güçsüz ve kendilerine bağımlı olduğunu bilen komutanlarının elinde biçare bir kuklaya dönüşmüştü. Ne yiyeceğine bile tek başına karar veremeyen biri, nasıl olur da inançlı insanlara hükmeder, sultanlara ve emirlere unvan dağıtır, dünyanın en büyük isimlerine taç giydirirdi? O taçlar değerini başlarında taşıyanların nüfuzundan ve gücünden değil de onun dokunmuş olmasından mı alıyordu yani? Selçuklu sultanının dünyanın birincisi ve payitahtı İsfahan'ın dün-

yanın gerçek merkezi olduğunu bilmelerine rağmen neden herkes ısrarla bu kuklanın bir nüfuzu varmış, o orada yaşıyor diye, Bağdat dünyanın merkeziymiş gibi davranıyordu?

Halife hakkındaki bu gelenekçi yapmacıklık pek çok şeye mal oluyor, hayatı ve hükümdarlar arasındaki ilişkileri zorlaştırıyor ve aklıselimle alay ediyordu. İşte bu yüzden Sultan Melik Şah Bağdat'ı imparatorluğuna katmalı ve halifeliğini ilan etmeliydi, hatta belki de en doğrusu bunu Bağdat'ta yapmasıydı. Diğer hükümdarlar kıskanmasın diye Bağdat'ı almadan, halifeliği İsfahan'a taşıması da mümkündü. Halifeliği ve bizzat halifeyi buraya taşımasının ya da kendini halife ilan etmesinin önünde hiçbir engel yoktu. Öyle ya da böyle, bu gereksiz, anlamsız ve çok pahalıya mal olan oyuna bir son verilmesi gerekiyordu.

Veziriazam bu ve buna benzer tavsiyelerde bulunanlara bıkmadan meselenin göründüğü kadar basit olmadığını anlatıyordu. Halifenin büyük bir timsali gücü vardı ve gücü ve timsali ruhani dünyadan geldiği için onları küçümsemek için deli olmak gerekirdi. Evet, dünya ruhani boyutu olmadan da varlığını sürdürebilirdi belki, ama insan hayatı açısından iyi bir yer olmazdı. Hayat vücudun içinde cereyan etse bile, onu ayakta tutan, idare eden, onu canlı ve duyarlı kılan, ona çalışma gücü veren ruhtur. İnsan vücudu ölümden sonra da bütünlüğünü korur ve değişmez, her şey yaşadığı zamanki gibidir, ama ruhunu kaybettiği için yine de ölüdür. Öldüğünde böbrekler akciğerlere yerleşmez, mide beyinle birleşmez, her şey olduğu yerde kalır, ama cansız bir şekilde, çünkü ruh onları terk etmiştir. İşte bu yüzden ruh boyutu olmayan bir dünyada insani bir hayat süremeyiz. Ruhi boyuta yaklaşmamızı mümkün kılan, bizi ona götüren şey, işte bu timsallerdir.

Timsaller bizi birleştirir ve cisimlere ve kurumlara vücutlarında olmayan bir anlam ve güç verir. Ruhaniyet timsallerle bize kendini açar, ifşa eder, bizim için anlaşılır olur. Timsallerle alay eden ve değerlerini inkâr eden insanlar kendi kuyularını kazarlar. Sadece ağızları ya da başka yerleriyle tattıklarının ya da çeyiz sandığında ya da ardiyede sakladıklarının hakiki ve değerli olduğunu iddia edenler, dünyanın ruhani boyutunu ve onunla birlikte hayatı yok ederler. Onların bizim için yaratacağı dünyada her şey yerli yerin-

de kalır kalmasına belki, ama bu dünya, tıpkı ruhun terk ettiği insan vücudu gibi ölür. Her şeyi ölçmek, her şeyi saymak imkânsız, hayat sadece ölçülebilir, sayılabilir şeylerden oluşsaydı korkunç bir şey olurdu. Bu yüzden sadece değerli ve timsali gücü var diye halifeliği kaldırmak isteyenler şapkalarını önlerine koyup bir daha düşünmeli. Timsali gücün ne kadar büyük ve önemli olduğunu unutan bizler için bu çok zor. İnsanın vücuduna ve ruhuna, dünyanın sultana ve halifeye ihtiyacı var. Faydaya ve hazza ihtiyacımız olduğu gibi, adalete ve dürüstlüğe, sevgi ve güvene, inanç ve umuda da ihtiyacımız var. Biz nasıl tek ayak üzerinde duramıyorsak, dünyanın da tek bir merkezi olamaz. Dünyanın iskeleti ruhla çatılmıştır, ona biçimini veren, var olan ve yaşanan her şeyin tartıldığı tartıdaki ağırlıklardır. Ve onun bağ dokusu ölçülebilen ve ölçülemeyen çeşitli maddelerin karışımıdır. Dünyanın ruhani boyutunu çekip alırsak, onun iskeletini çalmış oluruz ve dünya çöker, biçimini kaybeder, kurallar ve kurallara sahip olma imkânı yok olur, çünkü kurallar ancak biçimi, mantığı ve bağ dokusu olan bir dünyada mümkündür. Tıpkı iskeleti olmayan bir vücudun et ve damardan oluşan bir yığın olması gibi.

Veziriazam Nizam-ül Mülk her fırsatta ruh ve timsaller hakkındaki hikâyesini anlatıyor, sürekli yeni argümanlar ve karşılaştırmalar üretiyor, ama bir taraftan da hayatını kaybedilmiş bir davaya vakfedenleri komik bulanların alaylarına maruz kalıyordu. Onun davası da kaybedilmiş bir davaydı, zira halifeliğin kaldırılmasından ya da taşınmasından yana olanlar önlenemez biçimde çoğalıyor, sayılarıyla birlikte nüfuzları ve güçleri de artıyordu. Sultanın çevresinde bu insanlardan birkaç tane vardı, hatta haremde bile vardı. Böylece veziriazam aslen zamana karşı bir savaş verdiğini giderek daha iyi anlamaya başladı ve sık sık, eşkıyaların hırsızlık adına savaştığını, ama insanın izan ve onur için, savunmaya layık olan şeyleri savunmak adına savaştığını, hatta kaybedeceklerini bile bile savaştığını anlatmaya başladı. Mesele, dünün kaba saba insanlarının ve kölelerin altın zenginliğinin tek değer ve tek hakiki zenginlik olduğunu ispatlamaya çalışmaları değildi. Bir avuç altın lira için onların saçma ve günahkâr iddialarını destekleyen eğitimli ve bilge insanlar bulmuş olmaları da değildi. Bütün bu in-

sanların birleşmiş olmaları, en mükemmel şekilde örgütlenmiş olmaları bile değildi. Asıl mesele, zamanın onların lehine çalışması, veziriazamın ise, dünya iskeletini ve biçimini yitirdiği için zamana karşı savaşmasıydı. Ama elden ne gelirdi ki, dünyanın kanunu buydu, her zaman çökmeye hazırdı ve zaman zaman biçimsizleşiyordu, ama buna karşı direnmek de ahlaklı insanların sorumluluğuydu. Veziriazam inatla, "Doğru insanları zamana karşı savaşmalarından tanırız," diyor, bu sözleriyle daha güçlü bir kahkaha tufanını kışkırtıyordu.

Veziriazam çöpçatanlığını yaptığı evlilikle, iki merkezden, biri sol diğeri sağda iki farklı güçten, yani sultan ve halifeden, Bağdat ve İsfahan'dan oluşan dünyayı en azından bir süreliğine kurtarmayı başarmıştı. Hayyam ile dostu ve meslektaşı Muzaffer Şirazi üç gün boyunca gelecekteki evlilik için yıldız falı baktılar. Veziriazam, "İyi olsun, çok iyi olsun," diyordu. Hayyam yıldız falını ciddiye almamasında ısrar ettikçe, keyfi yerinde olan veziriazam gülen gözleriyle saray astronomunun bu düşüncesiyle onu nasıl da şaşırttığını söylüyordu. Hayyam bu yüzden anlatmak istediğini, bilgili olmayan birinin, ilgisini çekse bile anlayamayacağı şekilde uzun uzun açıklıyor, veziriazam da gülerek ona işinin başına dönmesini söylüyordu.

Halifenin elçileri gelinin ebeveynlerine nefes kesen hediyeler getirmişti. Demek ki elçileri Sultan Melikşah'ın adına ve şanına yaraşır hediyelerle geri göndermek gerekiyordu. Demek ki tıpkı halifenin hediyeleri gibi insanın muhayyilesini zorlayan hediyeler olmalıydı bunlar. Ama önce onları burada eğlendirmek ve onlara Bağdat'ta sonradan anlatıp hayranlık uyandırabilecekleri şeyler göstermek gerekiyordu. Elçilerin Şaban ayının 27'sinde geri gönderilmesine karar verildi. İsfahan ilinin sınırına kadar hakiki bir düğün alayı onlarla gidecek, yani alayın bir parçası olacaktı. Sınırdan itibaren halifenin elçileri ve çeyiz konvoyu Bağdat'a devam edecek, Ramazan'ı ebeveyniyle birlikte geçirmek üzere gelin ve maiyeti İsfahan'a, saraya geri dönecekti. Çeyiz konvoyunun Ramazan'ın ortasında Bağdat'a ulaşacağı tahmin ediliyordu.

Konvoy şehrin girişinde güneş batana kadar bekleyip, bütün şehir kutlamalara katılabilsin diye iftardan sonra şehre girecek-

ti. Konvoyun Bağdat kapılarına dayandığı gün, yani Ramazan'ın 17'sinde, her iki şehirde, İsfahan'da ve Bağdat'ta halka tatlılar, mumlar, meşaleler dağıtılacaktı. Her eve tuzlu ve tatlı yiyecekler ve çeyiz konvoyu geçerken yakmak üzere birer mum ve ikişer meşale verilecekti. Böylece iki büyük ve mutlu şehir geceleyin gündüz gibi aydınlanacak ve halk damat ve gelinle ve adil hükümdarlarıyla birlikte bu mutlu evliliği kutlayacak, bayramın ikinci ya da üçüncü günü düğün alayı gelini almak üzere Bağdat'tan İsfahan'a doğru yola çıkacaktı. Böylece dünyanın en önemli iki şehri iyi bir planlama ve hükümdarın âlicenaplığı sayesinde iki üç ay sürecek kutlamalarda eğlenip coşacak ve bütün bunlar hayırlara vesile olacaktı.

Şaban ayının 26'sında tellallar nikâhı ve mutlu evliliği müjdeleyen yıldız falını duyururken İsfahan sokakları ve meydanları, marifetleriyle Bağdat'tan gelen konukları şaşırtacak hokkabazlarla, cambazlarla dolup taşıyordu. Neler yapmıyorlardı ki! Sağa sola koşuyor, yumruklaşıyor, kör palalarla, kızarmış koyun butlarıyla birbirleriyle savaşıyorlardı... Koşu müsabakalarında, yalınayak, ya da at üstünde, inek üstünde, şişman insanlar zayıfların sırtında, keçilerin ve daha başka pek çok hayvanın üstünde koşuyor, ellerinin üstünde, bir el ve bir bacaklarının üstünde, iki sopayla ya da bacaklarını öne uzatıp ellerini bacaklarının arasından geçirerek vücutlarını bacaklarının üzerinde taşır gibi ellerinin üstünde taşıyarak yürüyor, bir adamın çenesinde taşıdığı donyağı sürülmüş bir direğe, sultan meydanında bu iş için yapılmış duvara ya da birbirlerini omuzlarında taşıyarak ciddi bir kule oluşturan adamların üzerine tırmanıyorlardı. Bütün bunların yanında üç oyun vardı ki, insanların korkudan ya da hayranlıktan tüylerini diken diken ediyor, bu yüzden en çok dikkati onlar çekiyor, en büyük izdiham onların çevresinde yaşanıyordu.

Birkaç kişi at meydanında eyersiz atların üstünde yarışıyor, ellerindeki uzun kargılarıyla beş bölüme ayrılmış yuvarlak bir metal levhayı hedef alıyorlardı. Kargıyla vurulan her bölüm belli bir sayı, her sayı bir altın lira kazandırıyordu. Ayrıca kargısıyla başka bir yarışmacının metal halkasını vurup düşürenler iki sayı ve iki altın alıyordu. Kalabalığın toplaştığı bir başka yer de, bugün

için özel olarak yapılmış, içi neredeyse tavana kadar ahşap bloklarla dolu bir kulübeydi. Kulübenin belli yerlerine içinde değerli taş dolu altın bir yumurta olan metal kutular gizlenmişti. Bir işaretle evin içindeki tahta parçalarının üzerine gazyağı dökülüp ateşe verildi, ev bir anda alevler içinde kaldı. İsteyenler alevlerin içine dalıp içi değerli taşlarla dolu altın yumurtaların bulunduğu metal kutuları aramaya başladı. Pek çok insan eve girdi, pek çoğu geri döndü, bazılarının yanık ellerinde metal bir kutu vardı. Oyunların arasında en ilgi çeken yarı çıplak on adamın daire şeklinde yere oturup birbirlerinin üzerine kobra yılanı atmalarıydı. Sürekli bir adamdan öbürüne uçan üç kobranın kimden kime gideceği, kimin neresine çarpacağı belli değildi. Yine hangi yılanın ne zaman hedefini şaşırıp, büyük bir hünerle ensesinden yakalamakta oyuncular kadar hünerli olmayan seyircilerin arasına düşeceği de bilinmiyordu. İnsanların uzak durmaya çalışıp, kaçmaları gereken gösteri tam da bu yüzden onları çekiyor, heyecanı ve keyfi artırıyor, hayatlarına mal olacak bu oyunu gerilim içinde seyretmeye koşan insanların sayısı da giderek artıyordu.

Anlaşılan insanlar hayatlarını tehlikeye atmayı seviyorlar, özellikle de tehlikeyi yaratan kişi kendi hayatını da tehlikeye atıyorsa. Yılanların kendileriyle oynayan üç akrobatın yanı sıra on tane de seyirciyi ısırması, ama buna rağmen büyülenmiş meraklıların ve hayranların sayısının hiç azalmaması başka nasıl açıklanabilir?

Ertesi gün, Şaban ayının 27'sinin sabahında, düğün alayı yola düzüldü. 130 farklı cins ipek kumaş yüklü deve, kraliyet brokarları örtülü yetmiş dört katır, içi mücevher, altın ve gümüş yemek takımları, testiler ve incilerle süslü, en ince camdan bardaklarla dolu gümüş sandıkları taşıyordu. Konvoyun en can alıcı parçası saf altın bir beşik ve onun etrafındaki, açık yerleri inci ve çeşitli renklerde değerli taşlarla süslü perdelerle örtülü altın ve gümüşten yapılma üç tahtırevandı. Tahtıveranlardan birinde perdeler yukarı çekilmiş, böylece insan aklının tasavvur edemeyeceği kadar güzelleşen, süslenen Prenses Muhmalak göz önüne çıkmıştı, tahtırevanın çevresini ise görkemli ipek kıyafetleriyle en güzel yüz cariye sarmıştı. Yolculuk rahat geçsin diye, düğün alayını yolcu etmek için yolun iki kenarı boyunca toplanan halka ala-

yın önüne atmaları için avuç avuç dirhem dağıtılmış, yollara altın liralar saçılmıştı.

Feridun, düğün alayının güzergâhı evlerinin önünden geçtiği için ev halkı görebilsin ve alayı karşılayabilsin diye giriş kapısının üstüne üstü kapalı bir platform yaptırdı. Zaten iki gündür eve gelmeyen Feridun'un dışında bütün ev halkı orada toplanmıştı. Zavallı Fitna dahi gelmiş, boş gözlerle bir uzaklara, bir giriş kapısının yanında duran hizmetkârlara bakıyordu. Grubun tam ortasında duran Sukayna ve Hayyam belki de iradelerine hâkim olamayıp birbirlerine sürekli kaçamak bakışlar atıyor, sonra hiç sebepsiz deli gibi gülmeye başlıyorlardı. Hayyam, sık sık tekrarlanan bu bakışmalar sırasında Sukayna bakışlarını yakalamasın diye hızla ve çabucak baksa da her seferinde yakalanıyor, ama Sukayna da gizlice ona bakmaya çalışıyordu. Birbirlerinin bakışlarını yakaladıklarında yüksek sesle gülüyor, hep aynı şekilde biten oyunlarına gülüyor, birbirlerinin gülüşlerine, birbirlerinin haline gülüyorlardı. Öyle ki sonunda herkes başka bir dünyada olduklarının farkına varmıştı. Ama Hayyam kendini kıza bakmaktan alıkoyamıyor, her hareketinde eskimiş altın rengine bürünen, olgun şeftali rengi üzerine parlak mavi çiçekli ipek giysisi içindeki güzelliğine bakmaya doyamıyor, yeniden, yeniden bakıyordu. Elbisedeki çiçeklerinin rengindeki mavi başörtüsü yüzünü çevreliyor, çevrelediği yüzü çiçeğe dönüştürüp omuzlarına dökülüyordu. Ev halkı bir süre sonra birbirlerini dürtmeye, Hayyam ve Sukayna'yı işaret edip kıkırdamaya başladılar. Sonunda Hind bir el işaretiyle hizmetkârlara kendisini takip etmelerini buyurdu ve düğün alayı henüz önlerinden geçmeden koluna girdiği Fitna'yı da alarak içeri girdi. Platformda Hayyam, Sukayna, Şirin ve onun iki arkadaşı kaldı. Tahtırevan önlerinden geçtikten sonra, Şirin ve arkadaşları da içeriye girdiler.

Prenses Muhmalak tahtırevanın içinde önlerinden geçerken Sukayna, "Ah ne kadar güzel!" diyerek bir çığlık attı. Bu sırada Şirin ve yanındakiler eve ulaşmak için kapının arkasındaki derme çatma merdivenden iniyorlardı.

Sukayna Hayyam'la yalnız kalınca, "Gerçekten çok güzel," diye tekrarladı."

"Evet, öyle."

Sukayna üstüne basa basa, "Çok çok güzel, kabul etmek lazım," dedi.

Bir süre susup büyük bir nehir gibi bir vadinin içinden akarak uzaklaşan düğün alayının peşinden baktılar.

Uzun bir aranın ardından Sukayna iç geçirdi:

"Benden ne kadar güzel Allahım!"

Hayyam heyecanlı ve suni bir sesle, "Bu doğru değil," diye bağırdı.

Sukayna hüzünlü bir sesle itiraz etti:

"Evet öyle, körler bile görür bunu."

Hayyam neredeyse bağırarak, "Hayır, hayır, bir parça bile güzel değil senden! Nasıl böyle aptalca şeyler düşünebiliyorsun?"

Sukayna kapkara parlayan gözleriyle Hayyam'a bakarken hafifçe kızardı.

Hayyam iple sıkılan bir boğazdan çıkar gibi boğuk bir sesle, "Sen ondan güzelsin," dedi. Kısa bir aradan sonra az önce söylediklerini teyit edercesine, "Kesinlikle daha güzelsin," dedi.

Sukayna güldü:

"Saçmalama lütfen. Şahitlerin önünde de söyler misin bunu?"

"Hiçbir şeyi unutmayan ve günah işlemeyen tek şahit olan Allah söylediğimiz şahidimdir."

Sukayna hemen, "Çark etme şimdi. Korkmuyorsan, insanların önünde de söyle bakalım bunları," dedi.

Hayyam haksız ithamdan incitmiş bir sesle, "Herkesin önünde söylerim," diye bağırdı, "Herkesin önünde, yüz şahidin önünde tekrarlarım."

O sırada düğün alayının ön kısmında hayra alamet olmayan korkunç bir gürültü kopunca Sukayna ve Hayyam aralarındaki yanlış anlamalar hakkında tartışmayı kestiler. Hayyam hızla kapıya yöneldi, sokağa fırladı ve beklenmedik bir gürültünün koptuğu alayın ön kısmına doğru koştu.

Kargaşanın sebebi, güvercinleriyle birlikte prensesin çeyizini ve müstakbel evliliği karşılamaya çıkan Feridun'du. O an için hazırladığı birkaç hareketi yaptıkça, güvercinler insanların daha önce hiç görmediği bir şekilde gruplar halinde uçuyor ve sonra gelip Feridun'un kollarına konuyorlardı. Ancak bu planlanmadığı için ala-

ya refakat eden silahlı adamlar bir tehlike olduğunu düşünmüşlerdi ve güvercinler havalanır havalanmaz üzerlerine yağan yüzlerce ok onları kelimenin tam anlamıyla lime lime etmişti. Güvercinci Feridun'un üzerine bir anda güçlü kuvvetli bir düzine dev adam çullandı. Önce darbeleriyle, sonra da üstüne abanarak Feridun'u zamk gibi yere yapıştırdılar. Feridun'u elleri bedenine, bacakları da birbirine tastamam yapışmış halde ayağa kaldırdıkları anda Hayyam koşarak yanlarına geldi. Feridun artık ayakta duruyordu durmasına, ama nöbetçiler parmağını dahi oynatmasına izin vermeden onu ayakta tuttukları için hâlâ kıpırdayamıyordu. Hayyam uzun süredir düğün alayını bekleyen insanlardan olanları öğrenince derin bir iç geçirdi.

Feridun'un son zamanlarda ortadan yok olmasının sebebi buydu demek. Bu kadersiz adam prensesin düğün alayını karşılamak için güvercinleriyle güzel bir gösteri hazırlamıştı. Hayyam'ın derin derin iç geçirmesinin nedeni bir taraftan üzülmesinin belirtisiydi, ama diğer taraftan da, birdenbire düğün alayının önüne fırlayıp güvercin dolu kollarını sallayan bu çılgın adamın nöbetçiler tarafından minicik parçalara ayrılmasını Allah esirgediği için rahat bir nefes almasının işaretiydi. Hayyam nöbetçilerin avlarını yolun kenarına taşımalarını, bir katırın üzerine bağlamalarını ve şehir merkezine doğru götürüşlerini izledi. İyi, demek ki yaşamasına izin vermişlerdi. Şimdilik. Hayyam yarın veziriazama gidecek ve Feridun için ricacı olacaktı. Yaşananlar çok acı ve can sıkıcıydı, ama yine de ehveniişerdi. Feridun'un bir saldırı değil, sadece bir sürpriz karşılama planladığını ispat etmek zor değildi. Böyle bir şeyi insan kötü bir niyetle değil, sevgisini, saygısını özellikle göstermek istediği için yapardı. Ama Hayyam'ın veziriazamı, veziriazamın da sultan ve karısını inandırmakta zorlanacağı başka bir şey vardı ki, o da, Hayyam'ın gerçekleşmesi için o kadar çaba gösterdiği bu evliliğin kötü bir alamet olmadığıydı. Fuzail ve Sohrab'ın kendisine yardım edeceğini umuyordu Hayyam. Hem böylece polisle haşır neşir olmasının yarattığı tatsızlıklara karşı da kendini savunabilecekti. Eve döndüğünde olan biteni ve duyduğu her şeyi anlattı. Hind ve Sukayna Hayyam'ın bütün teferruatıyla anlattıkları karşısında tıpkı kendisi gibi aynı anda hem umutsuzluğa kapıldılar,

hem de umutlandılar, korktular ve sevindiler, endişelendiler ve rahatladılar ve gecenin ilerleyen saatlerine kadar Hayyam'la sohbet ettiler. Birbirlerini teselli ve teskin ettiler. Her biri Feridun'un son günlerde nereye kaybolduğunu anlamaya çalışmadıkları için kendini suçladı ve diğerlerinden af diledi.

Üçü kafa kafaya verip konuştular, planlar yaptılar, birbirlerine neler yapılacağını, veziriazama ne söyleneceğini, onun uzlaşmaya nasıl razı edilebileceğini, nasıl kazanılabileceğini sordular. Kadınların ikisi de Hayyam'ı bir koruyucu olarak, evin reisi olarak görüyor, her ikisi de bunu açıkça gösteriyordu; öyle ki bu halleri Hayyam'ı da cesaretlendiriyordu. Böylece o evde korku ve mutluluk, sıkıntı ve umut dolu bir gece daha geçirdi.

14

Sabah namazından kısa bir süre sonra Hayyam hamisi Nizam-ül Mülk'ün evinin önündeydi. Nizam-ül Mülk sanki diğer insanların ihtiyacı olan uykuya onun ihtiyacı yokmuş gibi geç yatıp erken kalkmasıyla bilinirdi. O gün sabah tuvaletini henüz bitirmiş kahvaltıya oturmak üzereydi. Hayyam erkenden yola çıkmıştı, hep acelesi olan kötü talihten önce varmalıydı oraya. Nizam-ül Mülk'ü Feridun'un kötü bir şey yapmadığına, bir suçu olmadığına, sultanın ailesinin mutluluğuna onun da çılgınca sevindiğine ve sevincini biraz kaba saba bir şekilde gösterdiğine ikna edeceğinden emindi. Ama bunu, ikbalperest bir nöbetçi, asabi bir hapishane müdürü ya da gizli servisin hırslı bir çalışanı, prensesin düğün alayını durduran adamın yanlışlıkla ya da kazayla ölmesinden veziriazamın memnun kalacağını düşünmeden önce yapması gerekiyordu. Böyle bir deliyi mahkûm etmek imkânsızdır, insanlara, deli de olsalar, hükümdarlarını sevmeyi yasaklayan bir kanun yok. Ama veziriazamın üç yıl boyunca gerçekleşmesi için uğraştığı bu evliliğe uğursuz bir alamet yakıştıran birinin elini kolunu sallayarak serbestçe dolaşmasına da izin veremezler. Akıllı bir insan böyle birinin bir kazaya kurban gitmesini tercih eder. Resmi bir hüküm yoktur, bol bol laf üretilmemiş, hükümdarın kullarının sevgisine karşılık vermediği hissi yaygınlaşmamış, iktidar ve mahkemeler hakkında de-

dikodulara mahal verilmemiş, ama deli yine de bertaraf edilmiş ve dünya bir yükten kurtulmuş olur böylece.

İşte akıllı erkekler böyle düşünür. Nizam-ül Mülk de mutlaka çok akıllı biriydi. Bir de kim olduğunu göstermeyi çok iyi bilen biri. Hind gece boyunca yaptıkları fikir teatisi sırasında ısrarla Feridun için en büyük tehlikenin bu olduğunu söyledi, zira her devlette, her devlet teşkilatında müdürünün arzularını önceden tahmin etmekte acelesi olan, ona yaranmak isteyen pek çok hırslı insan olurdu. Hind işte bu nedenle durup durup, sabah erkenden veziriazamın huzuruna çıkmanın çok önemli olduğunu söylüyordu. Önemli olan Hayyam'ın elini en çabuk tutan hırslı güvenlik memurundan da önce davranmasıydı. İşte Hayyam'ın gün doğar doğmaz veziriazamın kapısını çalmak için ne gerekiyorsa yapmasının sebebi buydu.

Adamları veziriazamın kendisiyle kahvaltı edeceğini, bu sırada da onun istirhamını dinleyeceğini söyleyerek Hayyam'ı veziriazamın özel dairesine götürdüler. Beklemek Hayyam'a ıstırap veriyor, yerinde duramıyor, dakikada bir ayağa kalkıp odayı arşınlıyordu. Gelirken, Sukayna'yla, onun çok sevdiği bir insanı kurtaracak kişi olarak tanıştığı kafasına dank etmişti. Bu sayede kızın bir öpücüğüne mazhar olmuş ve onu ilk kez güldürmüştü. Ama başarılı olamamış, Mirchond'u kurtaramamıştı ve şimdi, Feridun'u kurtarmak için ömrünün yarısını vermeye hazırdı. Böylece kızın gülmesini ve öpücüğünü hak etmiş olacaktı. Dün de ağabeyinin hapishaneye götürülüşünü görmek için koşup gitmeden önce güldürmüştü kızı. Prenses Muhmalak'tan daha güzel olduğunu yüz şahidin önünde söyleyeceğine, onun en güzel kız olduğuna yemin etmiş, Sukayna da etrafa inciler saçarak gülmüştü.

Tuhaftır, Basurmecit'in kahvesinde herkes ona güldüğünde rahatsız olmuş, Ebu Said güldüğünde kalbi kırılmış, canı yanmıştı. Ama Sukayna ona gülünce kendi yüreğiyle beraber her şey gülümsemeye başlamıştı. Sukayna ona gülmekle iyi yapmıştı. Sukayna'yı güldürmüş olması hayatta başına gelen en iyi şeylerden biriydi.

Hayyam veziriazamı ikna etmesine gerek kalmayacağını düşünmekte haklıydı. Nizam-ül Mülk güvercinli tuhaf adamın hemen huzuruna getirilmesi ve bu vakayla ilgili bütün bilgilerin kendi-

sine verilmesi buyruğuyla adamlarından birini kaleye gönderdi. Az sonra önüne konulan evraka şöyle bir göz gezdirdikten sonra, Hayyam'a arkadaşının belki de bugün eve döneceği sözünü verdi. Veziriazam burada biraz sorguya çekilsin, tartaklansın diye düşünüyordu, Feridun'un resmi törenlerde insanların sevincini canının istediği, aklına estiği gibi değil, resmi şekilde göstermesi gerektiğini öğrenmesi gerekiyordu. Resmi mutluluk önceden kararlaştırılmış, planlanmış bir şeydi, planlandığı ve kararlaştırıldığı şekilde yürümeliydi, birilerinin aklına estiği gibi ortaya fırlaması ve kulakları tırmalayan bir sesle insanların söylediği şarkıyı berbat etmesi olacak şey değildi.

Hayyam bir şey söylemek için ağzını açtı, ama veziriazam sol elinin parmaklarıyla işaret ederek onu susturdu (Veziriazamın hareketleri her zaman kısa, ölçülü ve başka her şeyi gibi kibardı), bakışlarıyla o anda elinden bıraktığı kâğıdı işaret etti ve "Bugün dayak yemez, çünkü dün yemiş, yese de çok değil, ama gerektiği kadar. Onun sağlığı senin için ne kadar önemli, biliyorum," diye ekledi. Gülen gözlerle Hayyam'a bakıp, "Bu yüzden onu dövmelerine izin vermeyeceğim," dedi.

Hayyam mutluluktan uçarak Hind'e ve Sukayna'ya haberi vermek üzere eve koştu. Yolda, bir süredir kimse istemediği halde sonuna yaklaşan soruşturmanın bir sonraki adımlarını düşündü. Veziriazam Feridun vakasının çözüldüğüne kanaat getirdiğinde, Hayyam'ın raporunu dinlememiş, huzurundan ayrılmasını istemişti. Hayyam buna rağmen bu meselenin sonunun getirilmesi gerektiğini düşünüyor, bunu kendisinin yapabileceğine, hatta Feridun eve döndükten hemen sonra yapabileceğine inanıyordu. Tabii ki arkadaşını hemen soruşturmanın sonuçlarıyla, babasının cinayeti hakkında konuşarak rahatsız etmeyecekti. Ama Feridun kendini toparlar toparlamaz onunla konuşmak zorundaydı, konuşmak istiyordu. Bu konuda, ikisi hakkında, kendisi ve Sukayna hakkında konuşmak istiyordu. Kaçınılmaz bir şeyi bekletmek, ertelemek akıllıca olmazdı. Ve öyle görünüyordu ki, ikisi arasındaki o şey, kaçınılmazdı.

Hind Hayyam'ın anlattıklarını dinledikten sonra rahat bir nefes aldı ve gençleri rahatsız etmek istemediğini söyleyerek yanların-

dan ayrıldı. Hind'in onları bir çift olarak böylesine ciddiye alması Hayyam'ı çok mutlu etmişti. Onları kendi hallerine bırakmasının çok güzel bir davranış olduğunu düşündü. Annesi ayağa kalkıp kapıya doğru ilerlerken Sukayna'nın yüzü utanmış gibi hafifçe kızardı, kadın odadan çıktıktan sonra bir süre sustu, ama sonra ciddi bir sesle ve endişeli bir yüz ifadesiyle yakında ikisini bekleyen zor vazifelerden söz etmeye başladı. Hayyam'ın yaşadığı evin değiştirilmesi, büyütülmesi gerekiyordu. Aslında en iyisi, mesela Feridun'un yardımıyla yeni bir ev inşa etmekti.

Üstlerine başlarına da çekidüzen vermeleri gerekiyordu. Hayyam berduş gibi gibi giyiniyordu ve bu değişmek zorundaydı, ama kendi de kıyafet konusunda daha iyi durumda değildi, önemli günler için giyecek hiçbir şeyi yoktu neredeyse. Sonra davetli listesi vardı, kimin davet edileceği çok iyi düşünülmeliydi. En doğrusu bu listeyi kendisinin hazırlamasıydı. Hayyam bütün o asosyalliğiyle şehirde doğru dürüst kimseyi tanımıyordu ki. Bu durumda bu görevi kendisi üstlenecekti. Ama Hayyam da saraydan mümkün olduğunca çok insanın gelmesi için çaba harcamalıydı. Hayyam büyük bir zevkle Sukayna'yı dinliyor ve seyrediyordu. İlk kez onu böyle telaşlı, endişeli ve ciddi görüyordu. Kızın hiç tanımadığı bir yönünü keşfettiğini fark edince çocuk gibi sevindi. Sukayna'nın bilmediği bu yönü de çok güzeldi ve onu çok mutlu ediyordu. Ama Sukayna da bütün telaşına rağmen bu anın tadını çıkarıyordu. Sesi ve yüzü bu telaşın onu mutlu ettiğini gösteriyordu.

Hayyam bir yandan da tavşan etli böreğin ve güneş saatinin ve bunlarla ilgili günlerdir peşini bırakmayan soruların bir an dahi aklından çıkmıyor olmasına şaşırıyordu. Bu konuşma sırasında, yani Sukayna'nın monoloğu sırasında, bütün bu sorulara bir de, bu yaptığının çılgınlık olmasının yanısıra adilik olup olmadığı sorusu da eklenmişti. Şu anda yaptığı, daha doğrusu şu anda başına gelen, çünkü her şey onun iradesi dışında gelişiyordu, mantıken bakıldığında çılgınlıktı, buna hiç şüphe yoktu, ama asıl korkusu, her şey kendi iradesi dışında, hatta kendi iradesine rağmen gelişmiş olsa da, aşağılık ve adi bir şeydi yaptığı. Sukayna'yı dikkatle dinliyor ve konuşmanın tadını çıkarıyordu, ama aynı anda kızın annesini belki de kocasına yedirdiği o tavşan etli börekle ilgili ha-

kikati öğrenmek için nasıl kandırabileceğini ve güneş saatinin sırrıyla Mirchond'un ölümünün alakası var mı yok mu düşünüyor, aynı anda bütün kalbiyle içinde bulunduğu anın ve durumun hiç bitmemesini isteyebiliyordu. Nasıl bir şeydi bu?

Bunun aşağılık bir davranış olup olmadığını ya da ne kadar aşağılık olduğunu anlamak için kim yardım edebilirdi ona?

Hayyam Sukayna'ya gidip Şirin'le konuşalım, dedi. Bahçıvanı en iyi onun anlayacağı, en kolay onun bildiklerini anlatmaya ikna edeceği gelmişti aklına. Yani güneş saatinin sırrının anlaşılması için herkesten çok Şirin yardımcı olabilirdi ona. Bu düşünceler ağzından çıktığında kendi de şaşırdı. Sukayna'nın tepkisini fark etmeseydi, bunları sadece aklından geçirdiğini düşünecekti. Ama Sukayna'nın yüzü birden (öfkeden? incindiği için? hayal kırıklığından?) alev alınca, yüksek sesle düşündüğüne bin pişman oldu. Neden insanlar dillerinin ucuna gelen cümleleri, en azından en aptalca olanları yutamıyordu ki? Ebu Tahir insanların dilinin yaş olduğunu ve bütün salaklıkların hızla üzerinden kaydığını söylerken haklıydı.

"Neden onunla konuşayım ki? Ne hakkında?"

Hayyam bahçıvan ve onun soruşturma için ne kadar önemli olduğu, akrabası olmayan bir kadınla yalnız başına kalmanın ahlaka aykırı olduğu hakkında ağzında bir şeyler gevelemeye başladı...

Sukayna sakin kalmaya çaba göstererek, "Son zamanlarda onu çok arayıp sormaya başladın, dikkat et de fazla görüşmeyin," dedi ve kısa bir iç geçirmenin ardından tehditkâr bir tıslamayla devam etti: "Gözlerini oyarım senin bak!"

Sukayna bir süre daha oturdu, parmağını salladı ve gerektiğinde tehdidini gerçekleştireceğine hiç şüphe bırakmayan bir yüz ifadesi takındı.

Sonra ayağa kalktı ve mümkün olan en gururlu, en onurlu tavrı takınarak dişi bir tavuskuşunun yürüyüşüyle odadan çıktı ve ardında utanmış ve incinmiş bir Hayyam bıraktı. Hemen sonra, ama zavallı soruşturmacımız bir şeyler yapmak gerektiğine henüz karar veremeden gelen yaşlı hizmetkâr kadın işaretle kendisini takip etmesini istedi. Yolda Sukayna'nın buyruğu üzerine onu Şirin'e götüreceğini söyledi. Şirin onu bekliyordu belki de, çünkü aynı anda bir başka hizmetkâr üstadın tekrar kendisiyle konuşmak istediği-

ni söylemek üzere ona gitmişti. Gerçekten de Şirin'i kendini beklerken buldu Hayyam. Kadınla köşkteki bölümünün bekleme odasında konuşurken, ahlaklı davrandığına şahit olmak üzere yaşlı hizmetkâr kadınlar da açık kapının önüne oturdular.

Şirin Hayyam'ı eğilerek selamladıktan sonra, "Yanıma gelmene nasıl oldu da izin verdiler?" diye sordu.

"Kimler?"

"Şu ikisi, biliyorsun işte."

Hayyam ısrarla, "Hâlâ anlamıyorum kimi kastettiğini," dedi.

Şirin gülümseyerek, "İyi bir insansın sen. Doğru yaptın," dedi ve eliyle önündeki küçük sehpada bulunan çekirdeklerden, kurutulmuş yemişlerden ya da marmelattan almasını işaret etti.

Demek ki kendi bölümünde hanım hâlâ oydu, bütün evin de gizli hâkimiydi demek ki hâlâ. Hayyam bahçıvanla ilgilendiğini, bu yüzden ondan yardım istemeye geldiğini söyledi.

Şirin gülerek, "Duşurmecit mi?" diye sordu.

Hayyam şaşırarak, "Adı bu mu?" dedi.

"Ha o mu? Lakabını söyledim. Çocukken ismi böyle birine benzetiyordum herhalde. Herkes de bunu adı olarak kabul etti. Siz de onun bu isme benzediğini düşünmüş olmalısınız."

"Onu iyi tanıyorsun yani?"

"Öz annemden çok onunla yaşamışımdır herhalde. Ama o mu beni eğitti, ben mi onu, bilmiyorum artık. Ben öbür kızlar gibi evde değil, bahçede büyüdüm. Annem beni doğurduğunda onlar büyümüştü zaten. Ev hizmet bekleyen erkek doluydu, benim gibi bir cüceyle kim uğraşacaktı ki?"

Hayyam dikkatle, "Ama güzel bir çocukluk geçirmedim, demiyorsun?" dedi.

"Yok canım, tam tersi. Evin neşesiydim ben. Sadece işte, evde değil, bahçede büyüdüm. Bu yüzden tığ işinden, dikişten, kadın işlerinden anlamam, ama bitkilerle iyi anlaşırım, onlar benim kız kardeşlerimdir."

Hayyam duyduklarına çok sevindi ve ev sahibesine hızlıca ondan ne istediğini, kendisine nasıl yardım edebileceğini izah etti. Elinden geldiğince kısaca ve Mirchond'un ölümünü açıklayacağını düşündüğünü belli etmeden güneş saati meselesini anlattı.

Hayyam sözlerini bitirdiğinde Şirin önüne bakarak uzun uzun sustu.

Uzun bir aradan sonra kızararak, "O bu sorunu cevaplayamayacaktır," dedi, "ama ben cevaplarım."

Şirin ağzında gevelemeden, ama gözle görülür bir huzursuzlukla, kendisi bu eve geldikten birkaç ay sonra Mirchond'un, karılarıyla ilişkilerini planlı bir şekilde yürütmeye karar verdiğini ve bunun en kolay yolunun güneş saatiyle düzenlemesi olacağını düşündüğünü, söyledi. Üç karısına güneş saatinin üzerindeki üç üçgeni, buna bağlı olarak da çiçeğini verdi. Bazen karılarını bu çiçeklerle adlandırırdı. Birinci karısı, yani Hind, kadifeçiçeği, Fitna, beyaz sümbül ve Şirin altın rengi nergisti.

Güneş saatiyle o akşam hangi karısının yanına gideceğini bildirir, böylece gündüzleri rahat rahat bütün karılarına güzel sözler eder, güzel hediyeler verebilirdi. Onun defterinde bir kadına kötü bir şey söylemek yoktu. Karılarının onu sevmesi ve onlardan sadece güzel sözler işitmesi hastalıklı bir ihtiyaç gibiydi onun için."

Hayyam, "Peki nasıl bildiriyordu kime gideceğini?" diye sordu.

"Saatle. Öğleden sonra saatin ibresinin gölgesi hangi karısının üçgenine düşerse geceyi onunla geçireceği biliniyordu. Böyle karar verilmişti, ama kendisi uymuyordu bu karara."

"Ne yapıyordu peki?"

Şirin yere bakarak telaşla, "Aman ne önemi var? Kime gideceğini bildirirse bildirsin, hep bana gelirdi," dedi. Sonra küçük bir kahkaha attı ve omuz silkti.

Hayyam başından ağır bir darbe almış gibi hissetti kendini. Bu kadar zamandır çözmek için didindiği sır bu muydu? Bütün o sayılarla, geometrik şekillerle ve renklerle oynanan oyunun tek sebebi, bir kocayı tatsız açıklamalar yapmaktan korumak mıydı?

Değerli bir şeyi kurtarmak ister gibi bir öfkeyle, "Ama böyle bir şeyi çubuğun yerleştirildiği üç yerle nasıl yapar insan?" diye sordu.

"Neden üç?"

"Ben çubuğun sokulduğu ve her birine bir üçgenin tekabül ettiği sadece üç delik gördüm. Nasıl bir saçmalık bu?"

Şirin gülümseyerek, "Aslında dokuz delik var, ama hiç kullanıl-

madıkları için kapanmış olmalı onlar. Zaten fark etmez, o her zaman bana gelirdi," dedi.

Hayyam vedalaşmadan Şirin'in yanından ayrıldı. Neden Mirchond'un sırrının güneş saatinin sırrıyla çözüleceğini ummuştu ki?

Hatta neredeyse emindi bundan. Ama şimdi bu iki sırrın, o da sır denirse tabii, birbirleriyle uzaktan yakından ilgisi olmadığı çıkmıştı ortaya. Ebu Said'in soruşturmanın gidişatından haberi olmamasının ne büyük bir şans olduğunu düşündü. Ne kadar saçma hatalar yaptığını bilse kim bilir nasıl alay ederdi onunla?

Müştemilata vardığında Hind'in onu beklediğini haber verdiler. Kadın Feridun gelmeden önce o ve Sukayna hakkında konuşmalarının iyi olacağını düşünmüştü. Tabii asıl karar Hayyam ile Feridun konuştuktan sonra verilecekti. Ama önce kendisiyle konuşulması da fena olmazdı, nihayetinde o annesiydi ve çocuğunu herkesten iyi tanıyordu.

Sukayna çocuk gibi olduğu için biraz korkuyordu. Onun dışında toprak gibi verimli, güneş gibi lekesizdi, ama işte çocuksuydu, saftı, insan aklının kurnazlıklarını, ahlaksızlıklarını anlayamıyordu.

Hind bu konudaki görüşlerini uzun uzun anlattıktan sonra yatıştırıcı bir ses tonuyla, "Ama neyse, ben yanınızda olacağım nasıl olsa," dedi. Peşinden tecrübesiz ve masum Sukayna'nın bir evi çevirip çeviremeyeceğini düşünmeye başladı. Bir evin temel direklerinin sadece biri topraktaydı, diğer üçü kadının üstündeydi, bu yüzden kadın güçlü ve becerikli, gerektiğinde de kurnaz ve düzenbaz olabilmeliydi. Bu masum ve iyi haliyle Sukayna bunları yapabilecek miydi? "Ama neyse ben zaten yanındayım."

Hayyam kadının onların geleceğini düşünmesine sevindi ve minnet duydu. Yeteneklerinden böylesine hayal kırıklığına uğradığı bir anda çok ihtiyacı olan sevinçli bir minnet duygusuydu hissettiği, bu yüzden çok anlamlıydı ve kendini hemen oracıkta göstermek istiyordu. Kadına güzel bir şey söylemesi gerekiyordu, yüzeysel minneti kendini ifade etmek istiyordu.

"Aşçı dünyanın en güzel tavşan etli böreği senin yaptığını söyledi, ondan bile güzel yapıyormuşsun," diye uydurdu.

Hind şaşkın bir ifadeyle, "Tek bir yemeği bile, birinin kendinden daha iyi pişirdiğini kabul edebilir mi ki o?" diye sordu, ama

methiyeyi kabul etmekten de geri durmadı ve uzun uzadıya tavşan etli böreği nasıl yaptığını anlattı, en iyisini kendisinin pişirdiği konusunda aşçıya katıldığını söyledi. Eti dövmeden nasıl yumuşatacağını biliyordu çünkü, böylece et, suyundan ve lezzetinden hiçbir şey kaybetmiyordu.

"Aşçı geçenlerde börek yaptığını söyledi."

"Evet. Oldukça büyük, harika bir tavşan geldi. Vurulmamıştı tavşan, yakalanmış ve itinayla kesilmişti, yani vücudunda bir damla dahi kan yoktu. Ama biraz karttı, erkekler bilmez bunun ne demek olduğunu. Hayvanı benim baharat karışımıma yatırdım, elimden geldiğince ellerimle yoğurdum, sonra parşömen kâğıdına sardım ve iyice yumuşasın diye toprağa gömdüm. Kart eti yumuşatmak biraz daha uzun zaman ister."

Hayyam heyecan içinde, "Börek hazır olduğunda olağanüstü bir şey dikkatini çekti mi?" diye sordu.

"Çekmedi, her şey normaldi. Sadece belki, hamurun üst kısmının iyice kabarıp gerçek bir küçük kubbe yaratmış olması. Ateş etle direkt temas etmesin diye, hamuru her zaman biraz kalın yaparım, böylece yavaş yavaş, uzun uzun pişer. Aslında et kızarmaz bile, sadece yumuşar ve suyunu salar, hamura kokusu ve tadı geçer ve kendiliğinden süt gibi olur."

Hayyam, "İşte korktuğum da buydu," diye geçirdi içinden.

"Eti toprağa gömmeden tuzlamış mıydın bari?"

"Olmaz, katiyen!" diye bağırdı Hind. "Öyle yapsaydım on kere de yıkasam gitmezdi tuzu, yıkanmış, canı çıkmış bir eti ne yapacaksın ki? Tuzun tadı diğer tatlardan baskın olmamalı, diğer pek çok tatla eşit olmalı. Sadece hamura tuz katılır, ama hamurda tuz tadı gelmemeli ağıza, sadece yemek tuzsuz denmeyecek kadar tuzu olmalı.

Yemek tuzlu olacak kadar abartmayacaksın, tuzsuz da olmamalı ama, doğru ölçü budur."

Hayyam yine bir darbe almış gibi sarsıldı. Üzerine yorgunluk ve alay ediliyormuş hissi çöktü. Ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilmez halde önüne baktı.

Uzun bir sessizliğin ardından Hind, "Neyin var? Aklın başka yerlerde sanki." diye sordu.

Hayyam önüne bakmakta ısrar ederek, "Galiba Mirchond senin böreğinden zehirlendi," dedi.

Hind tekrar, "Ne?" diye sordu. "Abuk sabuk konuşma."

"Maalesef öyle, korkarım. Her şey El Razi'nin kitabında okuduğum gibi. Et uzun süre ışık ve hava almamış, ona hayat veren gücün zıddına dönüşeceği, içinde ölüm tohumlarının yeşereceği kadar uzun bir süre. Sonra eti bu tohumları öldürecek şekilde doğru dürüst suda kaynatmadın ya da fırında kızartmadın, sadece basit bir işlemden geçirdin. Her şey tutuyor, her şey. Et cuma günü toprağa gömüldü, Mirchond eti pazartesi yedi, çarşamba da hastalandı..."

Hind çaresizlikle ellerini kavuşturdu ve derin bir iç geçirdi: "Aman Allahım! Kadın aklı işte!"

Uzun bir süre insanı felç eden bir sessizlik çöktü odaya, Hayyam düşüncelere dalmıştı, Hind ise utanç ve çaresizlikten susuyordu. Kadın sonunda ikisinin aklından geçen "Ne olacak şimdi?" sorusunun başlarının üstünde Azrail'in orağı gibi sallandığı sessizliği bozmak için, Şirin'le ne konuştuğunu ve soruşturmadaki son durumu öğrenmek istedi.

Hayyam her şeyi anlattı. Hatta utandığı şeyleri de. Şu anda ortaya çıkan talihsizlik karşısında kendi aptallığının ne önemi vardı? Üçgenleri ve gölgeleri, kendi tahminlerini ve aklındaki soru işaretlerini, bahçıvanın çubuğun yerini değiştirmesini ve Şirin'in bütün o derin soruları aydınlatan cevaplarını anlattı. Sessizlikten ve gözlerini gözlerine dikmiş o sorudan kaçınmak için anlatıyordu.

Hind bir ölü gibi bembeyaz kesildi. Hayyam'dan şu bahçıvanın çubuğu sağ arkadaki delikten çıkarıp ortadaki deliğe sokma hikâyesini bir kez daha anlatmasını rica etti. Sonra bir daha anlattırdı ve iyice emin olmak için, Mirchond sabahları çubuğu sağ arkadaki deliğe sokuyor, böylece öğleden sonra çubuğun gölgesi sarı nergislerin olduğu üçgene düşüyor, ama sonra bahçıvan çubuğu öndeki deliğe sokuyor ve böylece gölge öğleden sonra kadifeçiçeklerinin bulunduğu üçgenine düşüyor, doğru mu, diye sordu. Hayyam, evet tam böyle, diyerek tasdik etti.

Hind bembeyaz kesilmiş dudaklarının arasından, "Adamakıllı küçük düşürmüş beni!" diye fısıldadı, "Her şey aleyhimize, gıyabımızda olmuş."

O anda evin içinden Feridun'un geri döndüğünü haber veren çığlıklar yükseldi. Hayyam ayağa kalktı ve taş kesmiş gibi oturmaya devam eden, belki de gözlerini kendi iç dünyasına dikmiş Hind'i orada bırakarak Feridun'u karşılamaya koştu.

15

Feridun hapishaneden sağ salim geri döndü. Üstü başı da yerindeydi, zira Sohrab onu hapishaneye getirilir getirilmez ayrı bir odaya koymuştu (Sohrab "Hepimiz insanız tatlım ve insanlar birbirlerine tahammül edebilmeli," demiş, lafın arasında, burada durumunun kötü olmaması için bir şey yapamadığına çok üzüldüğünü eklemişti, çünkü Feridun'un, "O sevgi kaynayan evini şehirde herkes biliyordu.") Feridun Sohrab'ın kendisini götürdüğü odada Salın ile karşılaştı. Sempatik ama bir o kadar da tuhaf biriydi Salın, yaklaşık altı ay önce İsfahan'da bitivermiş ve şehrin tarihi yapıları kadar ünlü biri olmuştu.

Salın İsfahan'a gelmeden önce bir kahramandı, Gaznelilerin kahraman kaynayan en büyük ordularının birinin en önemli kahramanıydı. Kimseye anlatmak istemediği nedenlerle o zamana kadarki hayatını sonlandırıp yollara dökülmüş, yürüyerek o şehir senin bu şehir benim gezmişti. Dervişlerle karşılaştırılmaya hiç tahammülü yoktu, zira onlar tembel, asalak insanlardı, arkalarından küçümsenerek bahsedilirdi. Oysa Salın da çalışmıyordu ve bunu değiştirmek gibi bir niyeti de yok gibi görünüyordu. İnsanlar bu genç adamın ona atfedilen ve ününe ün katan kahramanlıkları nasıl ve ne zaman gerçekleştirdiğini anlamakta zorlandıkları için İsfahan'a gelmesi olay olmuştu. Kimi insanlar bu konuda konuş-

mak istediklerinde, Salm Hindistan ve Türkistan'daki muharebeleri, kahramanlıklarını ve eski hayatını anlatmayı reddediyordu.

Anlattıkları Nişapur'da doğup büyüdüğünden ibaretti. Söylediğine göre, Hayyam'la da çocukluğunda karşılaşmıştı, ama Hayyam onu hatırlamıyordu. Çoğu zaman, hatta bütün dünyanın gölgeye sığındığı ve ancak bu şekilde var olabildiği öğle sıcağında bile, güneşin alnında, bir dükkân kepenginin ya da bir duvarın üstünde otururdu. Vücudunu en iyi, güneşin onu ısıttığı, yaktığı anlarda hissettiğini söylerdi. O zaman güneşin kendisini tanıdığını anlar, gerçekten burada olduğunu, var olduğunu çok iyi bilirdi. Bazen sonsuz tarlalarda dolaşır, saatlerce rüzgârda durur, zaman zaman mutluluktan kahkahalar, sevinç çığlıkları atardı. Nedenini soranlara, rüzgâr kenara çekilmek ve yolumun üzerinde durduğunu itiraf etmek zorunda kaldığı için, rüzgâr beni delip geçemediği, bunu kabul etmek ve beni kabullenmek zorunda kaldığı için, derdi. İşte rüzgâr bu şekilde ona burada, yolda oluşunu, var oluşunu bahşederdi. Bundan güzel bir şey olabilir mi? Rüzgâr ve güneş senin var olduğunun şahidi, sen istediğin kadar bundan şüphe et. Salın çoğu zaman onu yemeğe davet edenlerin masasında doyururdu karnını. Bu insanların sayısı çok değildi, zira pek çok insan ondan rahatsız olurdu, ama yine de açlıktan ölmeyecek kadar çoktular.

Hapisten çıktıklarında bütün bunları bilen Feridun onu da yanında getirmişti. Salm'ı nişan merasimi başlamadan bir gün önce sokaktan almışlardı. Böyle insanların en azından kutlamalarda gözden ırak olması anlaşılır bir şeydi. Sohrab Salm'ın ayrı bir odaya alınmasını emretmiş, daha sonra aynı odaya Feridun da gelmiş, Fuzail'in neden böyle yaptığı sorusuna, "Böyle olmak zorundaydı tatlım, çünkü insan insandır ve insan insandır," diye cevap vermişti.

Birkaç gün kutlamalarla coşku içinde geçti. Yabancı evlerde kalmaktan hazzetmeyen Salın bile uzun bir süre burada kalmaya razı oldu. Hayyam ile Feridun işte bugünlerde o önemli konuşmayı yaptı. Feridun yemin billah başına gelebilecek en iyi şeyin Hayyam'ın yanında kız kardeşini görmek olduğunu söyledi.

Hayyam bu mutlu günleri azap içinde geçirdi. Hind'in odasından hiç çıkmadığını kimsenin fark etmemesine çok üzülüyordu.

Hiç kimsenin, çocuklarının bile bunu fark etmemesi nasıl mümkündü? Nasıl oluyor da, evin ruhu, aynı anda birçok yerde olma yeteneğini geliştirmiş gibi günün her saatinde her yerde, yani evin her yerinde olan, her şeyi kontrol eden ve yöneten kadın artık sadece gerektiğinde kısa bir süre için ortaya çıkıyor, ruh gibi ortalıkta dolaşıyor ve hiç kimse bunu fark etmiyordu? İnsan hayatı gerçekten sadece bundan mı ibaretti?

Keşfettiği şey Hayyam'ı çok zor durumda bırakmıştı. Feridun'a babasının nasıl öldüğünü söylemeli miydi? Yoksa bir kez daha Hind'le mi konuşmalıydı? Kimseye bir şey söylememeye karar verse bütün bunları saklamayı nasıl başaracaktı? İçinde başkalarına ait bir sırla, hele de böyle bir sırla nasıl yaşayacaktı?

Yeniden Ebu Said'e gitmeye karar verdi. Ebu Said, bütün tanıdıklarının içinde insanları ve onların mantıksız davranışlarını en iyi anlayan kişiydi. Birkaç gün önce Hind'e anlattıklarının hepsini ona da anlattı: Güneş saatini, bahçıvanı, böreği, Şirin'i, Hind'i, soruları, birilerinin kendisiyle alay ettiğine dair o tatsız duyguyu, gerçeği korkunç bir şekilde keşfettiğini, gerçeğin keşfettiğinden de korkunç olduğunu, böylece soruşturmanın sona erdiğini, her şeyi, ama her şeyi kendini ve başkalarını korumadan anlattı.

Ebu Said bir an durdu ve Hayyam'ın yüzünü inceledi. Yanlarından gelip geçen insanların kimisi yolunu değiştiriyor, kimisi onlara dokunuyor, hatta sinirle çarpıp geçiyor, ama Prens Seydo durduğu yerde çakılmış gibi duruyor, önemli bir şey söylemesini bekler gibi muhatabına bakıyordu. Hayyam susmaya devam edince, benden ne istiyorsun, diye sordu.

"Ne yapmam lazım şimdi? Bir akıl ver bana."

"Evlen. Senin yaşında başka ne yapılır ki?"

"Bu sırla mı? Nihayetinde bir insanı öldürdü."

"Rica ederim saçmalama üstat."

"Zehirledi onu, inkâr etmeye bile gerek duymadı."

"Kısmet işte! Haklı olsan bile, yapacak bir şey yok. Her şey kısmet."

"Hayır, değil. Mirchond'un nasıl öldüğünü söylediğimde gözlerini gördüm. Müstehzi ve sert sert bakıyordu. Hatta içinden benimle alay ettiğini düşündüm."

"Hind'in dişi bir üstat olduğunu bilmiyordum, çok rastlanan bir şey değil bu, hürmetim sonsuz. İmparatorlukta El-Razi'yi okumuş ve ölümün tohumu ve ölü et bölümlerini hatırlayan iki kişi bile bulamayacağımızdan emindim. Senden başka bunu bilen birini getirin karşıma, altın kaftanımı ona vermezsem ne olayım! Ama sen bütün bunları bilen ve uygulayan bir kadın bulmuşsun. Ne yapayım, on gün sırtımda mı taşıyayım seni şimdi?"

"Nasıl yani?"

"Bir insanın etle öldürülebileceğini tecrübeli bir doktor bile bilmiyor, ama evden çocuklardan başını kaldıramayan bir kadın bunu parmağının ucuyla yapıyor. Söylediklerine inanıyor musun gerçekten?"

"Maalesef evet. Mesele de bu zaten. Onu gördüm, konuşmamızın sonunda onu zehirlediğini kabul ettiğinden eminim. Hem de bilerek. Onun kendisini küçük düşürdüğünü düşündü."

Ebu Said, kendini toparlamak ve duyduklarını sindirmek için olacak, Hayyam'dan soluklanmasını istedi: "Ağır ol üstat. Diyelim ki haklısın. Ama aslında haklı değilsin tabii, olamazsın da, çünkü sen Prens Seydo değilsin. Ama yine de haklısın diyelim. Mesele ne burada? Her şey senin düşündüğün gibi olduysa bile ne yapabiliriz ki? Bir yanlışı düzeltmek için bir şeyler yapmak lazım, değil mi? Nedir şimdi düzeltilecek olan? Hind onu zehirledi diyorsun yani? Zehirlemekten başka ne gelirdi ki elinden? Adam bir yıl boyunca geleceğim deyip, gelmiyor. Kadın öğle yemeğinden sonra pencereden bakıyor ve gölgenin kadifeçiçeklerine düştüğünü görüyor, seviniyor, koşup hazırlanıyor, parfüm sürüyor, tatlılar, bayram yemekleri hazırlıyor. Kendini çok iyi hissediyor, hâlâ daha tam bir kadın, güzel bir kadın olduğunu düşünüyor. Gerçi adamın daha genç bir karısı var, kızından da genç bir karısı. Ama Allahın işine bak ki, adam ona geleceğini bildiriyor. Kadın seviniyor, hasretle yanıp tutuşuyor, her şey hazır mı diye kontrol ediyor ve bekliyor. Gece yarısına kadar bekliyor, bekliyor. Sonra gelmeyeceğini anlıyor ve gecenin geri kalanında bütün o hazırlıkları ne yapacağını, onun için giydiği kıyafetleri hizmetkârlardan nasıl gizleyeceğini düşünüyor. Her gün hiç sebepsiz yıkanmasına bir bahane bulması gerekiyor. İşte her şey sonsuza kadar böyle devam ediyor, birkaç

günde bir, belki daha da sık tekrarlanıyor. E bu durumda kadın zehirliyor adamı. Bana sorarsan hak etti de adam bunu. Sormuştun ya, al işte cevap. Prens Seydo değilse kim anlatacak sana bunları?"

Kesin bilgiye her şeyden çok önem veren Hayyam öfkeyle, "Onun suçu değil ki. Bahçıvan çubuğu yanlış deliğe sokuyordu."

"Ama az önce, bahçıvan çıkarıp doğru deliğe soktu, dedin."

Hayyam öfkeyle, "Günün saatini ölçmek için doğru yere dedim. Ama o yer yanlış mesaj verdi," dedi.

Ebu Said, "Tamam," derken, bitirilen bir işten sonra yapıldığı gibi ellerini çırptı, "Öldür o zaman bahçıvanı da hak yerini bulsun, her şeyin müsebbibi o zaten. Ama zavallı kadını rahat bırak Allah aşkına."

Hayyam ıstırap içinde, "Seni anlıyorum, her sözün altın değerindedir, ama yine de..."

"Ne demek şimdi, 'ama yine de'?"

"Bir şey yapmamız lazım. Adam öldü."

"Gel hadi yapabileceklerini öylece sıralayalım. Her şeyin müsebbibi olan bahçıvanı öldürebilirsin, bunu söylemiştik zaten. Hind'i öldürebilirsin, ki bu ona en büyük hediye olur. Senin müstakbele, annen babanı öldürdü diyebilirsin, onun kalbine giden en kısa yol budur. Arkadaşına da söyleyebilirsin bunu. Böyle bir haber uzun ve sağlam bir dostluğun temel taşı olacaktır. Bilemiyorum, sen karar ver, bence en doğrusu kadını öldürmek ve acılarına son vermek."

Hayyam uzun bir suskunluktan sonra, heyecansız bir sesle, "Yapacak başka bir şey yok mu sence?" diye sordu.

Ebu Said, "Bilmiyorum," diye fısıldadı, "belki de vardır ama aklıma bir şey gelmiyor. Bilmiyorum."

Konuşma bu sözlerle son buldu, Hayyam'ı ıstıraplarıyla baş başa bıraktı. Bu samimi insanlarla beraber olmaktan hoşlanıyordu Hayyam, mutluydu, mutluluğunun hiç olmazsa bir kısmını onlara geçirmeye çalışıyordu. Ama bir taraftan da böyle büyük ve önemli bir hakikati gizlemenin alçakça olduğunu düşünüyordu.

Sukayna ve Feridun'dan babalarının ölümüyle ilgili hakikati gizlemeye hakkı var mıydı? Söylemeye hakkı var mıydı peki? Hayyam da onu Sukayna'ya söylemek niyetinde değildi, bir kez bile

aklına gelmemişti bu. Ne zaman bu konuyu aklından geçirse, kesinlikle söylememeye karar veriyordu, zira kız bunu kaldıramazdı. Ama bazen şeytana uyup Feridun'a her şeyi anlatmayı düşünüyordu, o anlatacaklarını kaldırabilirdi, özellikle yeni Feridun. Güvercinlerinden olması ve hapishanede geçirdiği süre arkadaşını değiştirmişti. Hapishaneye giren başka biriydi, çıkan başka biri. Sert, kararlı, kendi düşüncelerinden emin, kararlarının arkasında durmaya hazır, kısaca yetişkin bir erkek ve dün güvercinlere gitmek için kaçtığı evin tartışmasız reisi. Şayet hedefimiz ve amacımız yetişkin olmaksa, dün güvercinlerini öldürenler ona bir iyilik yapmışlardı belki de. Feridun mutluydu, yeni rolüne alışmış görünüyordu, ancak çevresindekilere değişmeden önceki gibi yakın hissetmiyordu kendini. Ramazan çoktan başlamıştı. Hayyam mümkün olduğunca evde tek başına zaman geçirmeye çabalıyordu. Hep böyle yapardı, Ramazanlar onun için yalnızlık ve vecd demekti. Dinlendiği, bir önceki yılı gözünde canlandırdığı ve üzerinde düşündüğü, neler yaptığını, neler kaçırdığını, kime haksızlık ettiğini, kimin ona haksızlık ettiğini, yaptığı bütün yanlışları, ne yapması gerektiğini düşündüğü bir aydı Ramazan. İnsanların arasına karışmayı sevmezdi. Hatta arkadaşlarının, eşindostun davet ettiği iftar yemeklerine bile mümkün olduğunca gitmezdi. Oysa yalnız başına ve yiyecek, içecek ve bütün bedensel hazlardan feragat edilen bir günün sonunda insanlarla bir araya gelmenin görev olduğunu biliyordu.

Ramazan'da olduğu kadar yalnızlığa ihtiyaç duyduğu, yalnızlığı sevdiği başka bir zaman yoktu. Çünkü başka hiçbir zaman dünyadaki varlığının amacını ve sebebini bu kadar güçlü hissetmezdi ya da en azından hissetme ihtimali yoktu. Zaman zaman evde oturmuş önüne bakıp dururken, düşünceleri ve vücuduyla onu buraya bağlayan her şeyden uzaklaştığında, aradığı cevabın burada olduğunu, sadece kendisinin onu kavrayamadığını ya da en azından hissedemediğini düşünür, bedensel hazlardan vazgeçip biraz daha arınırsa bu sırrın kendini ona açacağına inanır, mutlu olurdu. Ama böyle anlarda daima ya biri gelir, ya da kendisi insanların arasına karışmak zorunda kalırdı ve çok yaklaştığı, kendini neredeyse ifşa edecek olan cevap yavaş yavaş uzaklaşır, düşünmeye başla-

dığından beri savaştığı muğlak sezgilerin okyanusundaki sezgilerden biri oluverirdi. Hatta başlangıçta sorduğu soru da bulanıklaşır, buradaki varlığının anlamı ve sebebini sorgulaması, onu vecd sırasında bölen insanla ilişkisi ya da başka insanlarla bağlarının derinliği gibi sorular karışırdı araya. Birinin tam bu düşüncelerin ortasında çat kapı gelmesine bazen öfkelenir, küser, bu insanları, kendisiyle dünyadaki varoluş sebebinin arasına burunlarını sokmakla suçlardı. Ama bu Ramazan farklıydı, iki-üç günde bir iftara Feridunlara gitmek zorundaydı. Yeni Feridun bunu itiraza fırsat vermeyen bir netlikte söylemişti.

Sık sık Feridunlara gitmek korktuğu kadar kötü olmamıştı. Oraya gitmeye, yeni Feridun'u seyretmeye ve bir süreliğine de olsa Sukayna'yla yalnız kalabildiği her an tatsızlık çıkaran Salm'a tahammül etmeye değerdi. Sukayna her seferinde ahlak kuralları elverdiği ölçüde bir köşeye çekilmek istiyor, onları bekleyen önemli vazifelerden ve başka şeylerden bahsediyor, istişarede bulunuyor ve beraber bir çözüm bulamadıklarında etrafa inciler saçan kahkahalarıyla gülüyordu. Hayyam bu süre zarfında Hind ile sadece iki-üç kere uzunca bir süre yalnız kaldı, ama onunla konuşamadı. Kendini konuşmaya zorlayamaması değil, söylediklerinin Hind'e ulaşmadığını görmesiydi sebep. Ona bakıyor, bakışlarıyla onu delip geçiyordu, bu kesindi. Hayyam başkalarından Hind'in evin idaresini hâlâ elinde tuttuğunu, normal hayatına devam ettiğini, ama kendi bölümünde tek başına yaşadığını öğrendi. Bayramın üçüncü günü, Prenses Muhmalak'ı kocasına götürecek düğün alayı Bağdat'tan İsfahan'a doğru yola çıkmak üzereyken, Feridun bir grup eş dostunu Yezdigirt'in yerinde akşam yemeğine davet etti. Niyeti yemeğin sonuna doğru Hayyam ile kız kardeşinin nişanlandığını açıklamaktı. Gelenler arasında iki iş arkadaşı vardı, onlardan biri şehirde ataklığıyla başkaları tarafından şüpheyle bakılan bir saygınlığa mazhar olmuş genç bir tüccardı. Bu tüccar işinin gereği, uzun ve tehlikeli seyahatlere diğer tüccarlar gibi zavallı, yoksul birini göndermeyip, kendi çıkardı. Buna rağmen iyi tarafları ağır basıyordu, çünkü daha otuz yaşına basmamıştı ve şehrin en zengin erkeklerinden biriydi. Davetliler arasında Feridun'un hapishanede kaldığı sürece gönlünü fetheden Sohrab ve Fuzail'in yanı sıra, Ebu

Said ve Hayyam da vardı. Kuşsütü eksik olmayan yemeğin ardından Feridun, inşaat ustaları, tüccar ve Fuzail sert Şiraz şarabı, Ebu Said ve Hayyam gül şerbeti, Sohrab ise soğuk çay ısmarladı.

Diğerleri ona şarap içmesi için ısrar etti, ama Sohrab, işinde soruşturduğu ve insanlara ceza kestiği bir şeyi bu kadar şahit önünde yapmasının riyakârlık olacağını söyledi. Küçük bir grup oldukları için, Yezdigirt'in çayhanesinin nehre kadar uzanan beş taraçasından en küçüğü olan üçüncü taraçada oturmuşlardı. Şehirde öğleden sonra ciddi bir fırtına kopmuştu, bu yüzden nehir tarafından burada çok nadir rastlanan hafif bir esinti, kristalize olmuş tatlı bir serinlik yayılıyordu. Bir yerlerden yoğun bir gül kokusu yükseliyor, taraçanın yanındaki çalılıkta bir bülbül ötüyordu. Herkes hâlâ Ramazan'ın insanlarda yarattığı neşe ve keyfin etkisindeydi, kendilerine sunulan güzelliklere açık, bu güzelliklerin tadını çıkaracak durumdaydılar. Ebu Said ortamı en iyi tasvir eden kişi oldu. Keyifle derin bir iç geçirdikten sonra, nehirden gelen esintinin tek eksiği amber kokusu, o da olsaydı, pazaryerinde üç dirheme satılan tablolardaki ya da okulda çocuklara iyiliği öğrensinler diye anlatılan hikâyelerdeki gibi olacaktı, dedi. Tüccar, tuhaf adam Salm'ın yakınlarda yaptığı Buhara yolculuğunda öğrendiği sırrını açıkladı. Yeni fethedilen küçük bir şehirde Salm bir eve girmiş, evin reisi olan küçük esnafı, askerler namuslarını lekelemesin diye öldürdüğü karısının ve üç kızının cesetlerinin başında bulmuştu. Kendisi ve oğulları önemli değildi onun için, istedikleri kadar aşağılayabilirler, işkence yapabilirlerdi, ama ailenin kadınları... Bu olay Salm'ı çok sarsmış, bu olaydan sonra herkesin tanıdığı o adama dönüşmüştü.

Esnafın hikâyesinden sonra masaya yeniden çöken suskunluğu Fuzail bozdu:

"İşte insan böyle bir yaratık. Sevince de öldürüyor."

Gül tatlı tatlı kokuyor, bülbül ötüyor, dostlar susuyor ve serin esintiyi içlerine çekiyorlardı. Gece hayli ilerlemiş, bitmeye yüz tutmuştu. Yeni ayın hilali çoktan görünmez olmuştu. Her şey çok güzel, çok huzurluydu ve böyle de kalmakta ısrar ediyordu. İradesi dışında bu duygularla dolup taşan Hayyam konuşmaya başladı:

Bulut geçti gözyaşları kaldı çimende
Gül rengi şarap içilmez mi böyle günde
Seher yeli eser yırtar eteğini gülün
Güle baktıkça çırpınır yüreği bülbülün
Bu yıldızlı gökler ne zaman başladı dönmeye
Kimse bilmez, kimse bilmez

Bu sözlere eklenecek bir şey yoktu, bu yüzden dostlar susmaya ve oturmaya devam etti.

İKİNCİ BÖLÜM

Korkunun Kokusu

Yeni Zaman

İsfahan İsfahan olalı böyle bir eğlence görmemişti. 471 yılının 10 Ramazan'ı olan Cuma günü sabah namazından hemen sonra bütün meydanlarda ateşler yakıldı. Alevler azalınca kor ateşinin üstüne şişe geçirilmiş develer, öküzler, geyikler, koyunlar, düzinelerle sülün, tavuk ve keklik eti yerleştirildi.

Kısa bir süre öncesine kadar şehrin en büyük, ama hâlâ en önemli meydanında, her birinde bir devenin çevrildiği özel sırıklar vardı. Develerin içine danalar, danalarınkine koyunlar, koyunların içine ise çeşitli kuşların yumurtalarıyla dolu sülünler yerleştirilmişti. Kısa bir süre önce biten inşaatlardan sonra büyük meydanın üç tarafı İsfahan'ın eşsiz kapalı çarşısıyla çevriliydi. Dördüncü tarafında ise Beyaz Camii ve caminin imarethanesi ve medresesi yer alıyordu. Meydanı kuzeyden güneye çevreleyen çarşının yan cepheleri son birkaç ayda inşa edilmişti ve o cuma günü açılacaktı. Bütün dükkânlarda mallar o gün yarı fiyatına satılıyordu. Meydanlarda ve caddelerde dolaşan tekerlekli arabalarda yoldan geçenlere canlarının istediği kadar bedava çorba, pasta ya da çeşitli kurutulmuş yemiş ve fındık fıstık dağıtılıyordu. Her arabanın yanında sırtlarında kazanlarıyla iki-üç bozacı yürüyor, yoldan geçenlere isteklerine göre boza, şerbet, soğuk su ya da bir başka içecek sunuyordu. İsfahan'da o gün açlık, susuzluk ya da başka bir yoksunluk çeken kimse kalmamalıydı.

Her meydanda, her önemli kavşakta vazgeçilmez birer müzik aleti olan ney ve dümbelek ya da santur ya da ut çalan müzisyenler duruyordu. Şehrin müzisyenlerle dolup taştığından herkes haberdardı. Hancılar, lokantacılar sırf bu kutlamalar için Hindistan'dan müzisyen getirtmişti, ama bugün onların çalması doğru değildi, neşeli ve hoppa bir müzik yapıyorlardı, oysa bu şölene şan, şeref, ağırbaşlılık hâkim olmalıydı. Bu yüzden son günlerde para kazanmak için her yerinden zenginlik fışkıran başkentin keyfi yerinde halkının himmetine mazhar olma umuduyla şehre akın eden bu göçebe halktan rakkaslar, cambazlar, kılıç ya da ateş yutanlar, ateşte yürüyenler sahne alamaz, parende atanlar insanları güldüremezdi. Şehirden şehre şölenden şölene gezen, zenginlik ve ataletin hüküm sürdüğü yerlerde adet olduğu üzere meraklı gözlerin önünde ölümüne ve kana kan dişe diş mücadele eden savaşçıların gösterileri bile yasaklanmıştı. Bu savaşçılar bütün şölenlerin gözdesiydi gerçi, ama şimdi gösteri yapmaları uygun değildi, bugün ciddiyetle, örf ve adetlere uygun, büyük, ama ölçülü bir kutlama zamanıydı. Saray astronomu Ömer Hayyam ve çalışanlarının Sultan Melik Şah için geliştirdikleri ve bugün yürürlüğe girecek yeni takvime böylesi uygundu. Bugün zarar gören herkes, lokantacılar ve diğer işadamları yarın bu kayıpları telafi edecek kadar çok kazanacaklarına inanabilirlerdi. Zira İran yılının ilk günü olan Nevroz'dan beşaltı gün önce herkes deli gibi kutlamalara katılacak, eğlence neredeyse oraya koşacaktı. Ama bugün susmalıydılar, bugün başka türlü bir kutlama vardı. Ayrıca bugüne kadar hiçbir şehirde, hatta coşku ve tantanalı şölenlere alışkın İsfahan'da bile böyle bir kutlama yapılmamış, şimdiye kadar böylesine ulvi ve mutlu, sakin ve ölçülü bir kutlama yaşanmamıştı.

Tabii sarayda her şey daha şaşaalı, daha resmiydi. Sultan Melik Şah'ın ulaklarını ve kullarını kabul ettiği, haberleri, havadisleri ve şikâyetleri dinlediği, hükümlerini ve önemli kararlarını açıkladığı orta salon boydan boya ipek perdeler ve değerli halılarla döşenmişti, öyle ki, zeminden ya da duvarlardan bir milim bile görünmüyordu. Salonun ucundaki yükseltinin üstündeki tahtta dev cüssesiyle oturan sultan çevresindeki insanlardan iki-üç arşın yukardaydı. Gür saçlı siyah kafasında parıldayan muhteşem taç onu da-

ha da büyük, daha da yukarıda gösteriyordu. Ama açıkça göstermekte beis görmediği mutluluğundan olsa gerek, bugünkü görüntüsü her zamanki kadar ürkütücü değildi. Sağında, daha alçak bir koltukta Veziriazam Nizam-ül Mülk, solunda, eşi benzeri olmayan yeni takvimiyle saygınlığı artan saray astronomu Ömer Hayyam vardı. Sultan ve veziriazam kutlamaya katılan kalabalığa tahammül edebiliyor, hatta tadını çıkarıyor gibi görünürken, astronom aklı başka yerdeymiş gibi dalgın dalgın, yüzünde budala bir gülümsemeyle oturuyor, bakışları salonda ne gördüğüne çok kafa yormadan bir surattan öbürüne, bir eşyadan diğerine geziniyordu. Her şey onun dayanılmaz bir biçimde utangaç, sevinçli ve gülünç olduğuna işaret ediyordu. Bu halini öğle namazından önce, onu büyük şair Ebu'l Ala El-Maarri'yle tanıştırarak sırf bu yüzden hayatındaki en önemli insan olan hocası El Zemahşeri'ye itiraf etti. Utangaç ve ürkek bir tavırla hocasına, aklı başında bir insanın hayatının bu kadar iyi gidebileceğine inanmadığını söyledi. Hayyam'ın bu sözleri hocasının olağan bir şekilde hal hatır sormasına verdiği cevaptı. Oysa hal hatır soran kişi normalde bir cevap beklemez, hele ciddi ve tafsilatlı bir cevap hiç beklemez.

Ama Hayyam büyük bir ciddiyetle cevap vermiş ve neden bu kadar mutlu olduğunu da açıklamıştı. Bir ay kadar önce ilk çocuğu, kızı Leyla dünyaya gelmişti. İki yılı aşkın süredir de o muhteşem rasathanesi vardı, belki de dünyanın en iyi rasathanesiydi burası. Hayyam burada canının istediği gibi çalışabiliyordu. Rasathanenin büyük kütüphanesi için istediği her yazmayı sipariş edebiliyordu ve yakında daha büyük bir eve, ilk defa gerçekten kendine ait olan bir eve taşınacaktı. Sonra adeta korkarak, "Ve sonra bugün olanlar," dedi. "Neden? Niçin? Neden ben? Öylesine mi?" Hayyam bugün tanıştığı bir sürü insanın yarattığı altüst oluşlarla daha da artan heyecanını ve iç sıkıntısını gizlemeye çalışmadı. Bağdat'tan gelen Muhammed El-Gazali daha şimdiden dinde yenilikçi unvanına sahipti. Veziriazam, bugün sadece varlığıyla günün iyi geçmesi için değil, aynı zamanda genç üstat Hayyam'ı onurlandırmak için geldiğini sultanın da duyacağı kadar yüksek sesle söylemişti. Nişapur'dan sevgili hocası El Zemahşeri de gelmiş, İmam el-Muvaffak'ın öğrencisi Hayyam'ı göklere çıkaran, iyi temennilerin yer al-

dığı ve yaptıkları karşısında duyduğu saygıyı sağlığı elvermediğinden bizzat dile getiremediği için ne kadar üzgün olduğunu belirten mektubu herkesin içinde okumuştu... Bütün bunlar insanı Hayyam'ın şu anda bulunduğu o tuhaf ruh haline sokabilirdi. Hayyam bu halini anlamaya bile çalışmadı, zaman zaman kendini savundu, bu kadar güzel şeyin insan yüreğini yumuşattığını, mutluluk ve gözyaşı, ama aynı zamanda korku anlamına geldiğini, çünkü insan mantıklı olduğu ve sadece hakikate inandığı sürece bütün bunları hak etmediğini, bu hayatta bir insanın payına bu kadar güzel şey düşmemesi gerektiğini çok iyi bildiğini söyledi.

Hayyam'ı en mutlu eden, ama aynı zamanda ürküten şey, hocası Zemahşeri'nin gizlice şu andaki en iyi öğrencisini ona tavsiye etmesi ve öğrenciden veziriazama söz etmesi ricasıydı. Ona ilk hocasının en sevdiği öğrencisini –hem de bu sözlerle– tavsiye etmesini gerektirecek bir seviyeye gelmiş miydi Hayyam? Onun sözünü El Zemahşeri'nin, hatta bir de Veziriazam Nizam-ül Mülk'ün en önemli hocası olan kıymetli İmam el-Muvaffak'ın sözüyle karşılaştırmak mümkün müydü? Onların sözünün geçtiği yerde Hayyam'ın sözüne kulak verilir miydi hiç? Bu gibi soruları başka sorular takip etti. Bütün bunları sorguluyor ve gururla tefekkür ediyor olması normal miydi? El-Muvaffak gibi insanların dünyaya hükmedenlerden, hatta bizzat kendi öğrencisi olan hükümdarlardan bir şey istemek için Hayyam'dan ricacı olmaları onun yolundan saptığını mı gösteriyordu? Hocası El-Zemahşeri Hayyam'ın endişelerini duymuş gibi, Muvaffak'ın değil, kendisinin ricacı olduğunu söyledi. Sözü edilen Hasan bin Ali bin Muhammed bin Cafer bin Hüseyin bin Muhammed bines-Sabbah el-Himyerî er-Râzî, Hayyam ayrıldıktan sonra okula gelen en yetenekli öğrenciydi. Hızlı düşünebilen, kendini çok iyi ifade edebilen, meraklı, tartışmalarda becerikli, ikna etme ve peşinden sürükleme yeteneklerini haiz, başkalarının iddialarını çürütebilen biriydi. Büyük yetenekler genelde büyük kişilik zaaflarıyla bir arada görülür. Hasan da böyle biriydi. En büyük zaafları iktidar hırsı ve inanç konusundaki sebatsızlığıydı.

Bugün büyük bir tutkuyla bir şey iddia eder, on gün sonra isterse ve işine yarayacaksa aynı şeyin zıddını ölümüne savunurdu.

Çünkü istikrarlı değildi, kendi çıkarları için bile olsa değildi, olsaydı hayatı daha kolay olurdu, sırf canı öyle istediği için, kendinin de farkında olmadığı bir nedenle sahip olduğu her şeyini kaybedebilir ya da yıllardır hayalini kurduğu bir fırsatı tepebilirdi. Hayranlık uyandırmak ya da çok umursamadığı birini bile kendine bağlamak için yapmayacağı, yapamayacağı şey yoktu. Ama en büyük sorunu hiç kuşkusuz iktidar hırsıydı. Bu hırsı doymak bilmiyordu. Bütün insanlara hükmetse, bu sefer bitkilere, kayalara, cansız varlıklara hükmetmek isterdi... Bu yüzden iktidar nedir çok iyi bilen, iktidar hırsını, özellikle de hükmetmeye uygun olup olmadıklarını umursamadan hükmetmek isteyenleri dizginlemeyi bilen Veziriazam Nizam-ül Mülk'ün yanında çalışması çok iyi olacaktı. Hasan'la baş edebilirdi veziriazam. Öte yandan yaşlı El-Muvaffak Hasan'ı sevmiyordu. Eski bir öğrencisiyle ve şu andaki veziriazamla onun için konuşmayı baştan reddetmişti. Yaşlı El-Muvaffak için, onu güce yakınlaştırmak bir kelebeği bir muma yaklaştırmakla aynı şeydi. Çünkü mum kelebeği yakar, böylece konu kapanır, herkes hak ettiğini bulur, diyordu El-Muvaffak. Kelebeğin muma duyduğu muhabbetin cezasını, beğenilmek için yanıp tutuşanlar ve kendilerini dizginleyemeyenler çekiyordu. Ama güce yakın olmak Hasan'ın içinde bir ateş yakacak, herkes kendisinden daha çok acı çekecekti, zira o ateşleriyle çevrelerindeki herkesi yakan, ama kendileri yanmayan kötü insanlardan biriydi.

Bu insanlar yandıkça yanıyor, kor ateşleriyle çevrelerindekileri büyülüyor, dokundukları her şeyi ateşe çeviriyor, ama kendileri yanmıyordu. El-Muvaffak El-Zemahşeri'ye, böyle insanlar var, en kötü insanlar bunlar, Allah affetsin, onlardan hiç hazzetmiyorum, demişti. Ve bunları söylerken, gerçeği söylüyordu, Hasan'a tahammül edemiyor, bunu gizlemiyor, gizlemeye de çalışmıyordu. Uzun zamandır Hasan'ın derslerine girmesine izin vermiyor, onunla konuşmayı reddediyor, ama okulda öbür öğretmenlerin hatırına Hasan'a tahammül ediyordu. El-Zemahşeri ısrarla, bütün bunlara rağmen genç adam yetenekli, ona yardım etmeye değer, demişti. Bu yüzden Hayyam'ın onun hakkında veziriazama birkaç iyi söz etmesi mühimdi. Tabii kendisi de, Hayyam da veziriazama hocasının tavsiye ettiğini söyleyemezlerdi, ama gerçeği gizleyebi-

lir, tavsiyelerinde ikna edici olmayı başarabilirlerse veziriazamı razı edebilirlerdi.

Hayyam'ın dışındaki dünyada her şey normaldi, en azından öyle görünüyordu. Mesela Hayyam'ın sağında oturan sultan ve veziriazamı sabahın erken saatlerinden beri tebrikleri kabul ediyor, ülke içinden ve dışından saygıdeğer insanların, çeşitli hükümdarların elçilerinin, itibarlı ailelerin, Melik Şah'ın zengin ve yoksul kullarının methiyelerini dinliyor, bu arada yüce insanların kendilerinden aşağıda olanlarla konuşurken takındıkları o kibirsiz tavırla gülümsüyorlardı. Doğru olmayabilirdi bu, sadece Hayyam'a yukardan bakarak hafifçe gülümsüyorlar gibi gelmiş olabilirdi, ama her halükârda olan biteni normal görüp katlanabildikleri kesindi. Tebriğe gelen herkes, bütün elçiler aşağı yukarı aynı şeyi, yani bahtiyar Melik Şah'ın Allahın inayetiyle bir dünya imparatorluğunu yönettiğini, onun verdiği haklarla imparatorluğu genişlettiğini ve sağlamlaştırdığını, ama, pek çok unutulan hükümdarın ve kahramanın kaderlerinden de gördüğümüz gibi, başarılarıyla zamanın hafızasında mutlaka yer edecekleri anlamına gelmediğini söylüyorlardı. Öte yandan zaman ve insan hafızası onu mutlaka buyruğu üzerine yapılan yeni takvimle hatırlayacak ve gelecek nesillere kalan bu olacaktı. İnsanlar sultanın huzuruna geldiklerinde eğiliyor, kelimesi kelimesine aynı düşünceleri ve methiyeleri dile getiriyor, sultan ve veziriazam ise bir dua formülü gibi değiştirilmesi söz konusu olmayan cümleleri aynı dikkat ve mutlulukla dinliyordu. Öğleden sonrayla akşam arası ziyaretçi fırtınası dinmeye başladı. Bunun sebebi sultanı tebrik etmek ve mutluluk dilemek için gelenlerin ortadan kaybolması değil, özel kişilere verilecek şölen yemeğinden ötürü sarayın kapılarının kapanmış olmasıydı.

Salona girip, tahtın karşısında durduktan sonra tanıdıkları selamlamak, yeni birleriyle tanışmak ya da geçerken bir çift laf etmek için gelen ziyaretçilerin sayısı azaldıkça, içeriye alçak masalar taşıyıp kuran, şölen yemeğine davetli olmayan ziyaretçilerin kulağına gitmeleri gerektiğini fısıldayan ve belli etmeden onlara kapıya kadar eşlik eden, kaş göz işaretiyle birbirleriyle anlaşan, yemeğe kalacak misafirlere ellerini yıkamaları, biraz rahatlamaları ve yemeğe hazırlanmaları için ibrik, peşkir ve gül suyu sunan hizmet-

kârların sayısı artmıştı. Halifelik sarayından, Gazneliler sarayından ve daha pek çok saraydan sayısız elçi, Hindistan'dan Kordoba'ya dünyanın dört bir yanından saygın âlimler ve hocalar, büyük kahramanlar, zengin erkekler, ailelerin en yaşlıları ve imparatorluğun çeşitli bölgelerinden sultanın temsilcileri gelmişti.

Sultan, veziriazam ve Hayyam'ın oturdukları yüksekçe bir platformdaki şeref koltuklarına bu kez Bağdat'tan halifenin elçisiyle gelen büyük hoca Gazali, onun yanına, on gün önce Kahire'den gelen ve Fatimi halifesinin selam ve iyi dileklerinin yanı sıra, –aralarında İbn-i Heysem'in optik ve astronomi üzerine yazmalarının göze çarptığı– bol bol hediye de getiren genç bir matematikçi ve astronom, Gazali'nin sağına Farabi'nin öğrencisi ve halefi İbn Bacce oturdu. Yükseltinin hemen yanında büyük ve küçük divan üyeleri, Selçuklu İmparatorluğu'nun büyük eyaletlerinin valileri, önemli askeri birlik komutanları, imparatorluğun başşehirlerinin kadıları ve imamlarının yanı sıra, katıldıkları sayısız muharebede Selçuklu silahlarının namını yürütmüş, bu arada kolunu, gözünü ya da başka bir uzvunu kaybetmiş ünlü kahramanlar yer almıştı. Salonda sadece davetliler kaldığında, şölen yemeğine katılacak kadınlar da içeriye girdi. Aralarında sadece şatafatlı bir kemerle süslenmiş, ilk bakışta basit intibaı uyandıran sade parlak mavi elbisesiyle göze batan ünlü hukuk âlimesi Zeyneba dikkat çekiyordu. Zeyneba bütün öğleden sonra Gazali'yle İslam'daki dört kuralcı hukuk okulu hakkında tartışmıştı. Her şey hemfikir olmadıklarına ve belki tam da bu yüzden keyifle tartıştıklarına işaret ediyordu. Zeyneba öğleden önce Hayyam'la tanışmıştı. Yanına yaklaştığı bu küçük, esmer tenli, simsiyah saçlı ve sakallı, hafif patlak gözlü ve basık burunlu adama, gizlemeye saklamaya gerek duymadan, mazeret göstermeden öylesine uzun uzun, açık açık ve dikkatle gözlerini dikip gülümsedi ki, Hayyam bir süre sonra rahatsız oldu.

Sonunda kırılgan vücudundan beklenmeyen kalın bir sesle, "Demek Hayyam sensin," dedi, "Görüntünde, orman cinine benzemenin dışında katiyen başka bir şey yok."

Hayyam utangaç bir tonda, "Neden seyredesin ki beni zaten?" diye cevap verdi.

Zeyneba kahkaha atarak, "Sadece yıldızları seyretmek olmaz, başka şeyler de var hayatta," dedi ve arkasına dönmeden Hayyam'ın yanından uzaklaştı.

Akabinde başlayan şölen yemeği, günün anlam ve öneminin ve yemeğin yendiği taht salonunun gerektirdiği kadarıyla, sadece ayrıntılarda şaşaalı ve şatafatlıydı. Mesela yemek sırasında davetlilerin ellerini sildikleri yün ve ipekten dokunmuş peçetelerin etrafı incilerle süslüydü ve bir köşesine altın simle Sultan Melik Şah'ın isminin ilk harfi işlenmişti. Sarayda her gün kullanılan değerli taşlarla süslü altın tabakların dışında her şey yemekten çok sohbetin ve sohbet edilen kişinin önemsendiği keyifli şölen yemeklerindeki gibiydi. Yemeğin sonuna doğru Nizam-ül Mülk Hayyam'dan, birkaç gün önce celali takvimi üzerinde çalışırken keşfettiklerini, tahminlerini ve kafasındaki soruları davetlilere anlatmasını istedi.

Hayyam'ın utangaç bakışlarını görünce, "Şu yıldız mahreki hakkındakiler," diye tafsilat verdi, "iki gün bile olmadı bana anlattığın."

Hayyam bunun üzerine kısa, anlaşılmaz ve bölük pörçük cümlelerle, bir cümleyi öbürüne ulamaya çaba göstermeden, kendisinin huşu içinde söylediklerine gülen kalabalık dinleyicileri önünde utandığından belki de, gece gökyüzünü gözlemlerken yaşlıların ve bir şekilde kendinin de gökyüzü cisimlerinin kusursuz bir daire boyunca hareket ettiklerine inandıklarını söyledi. Buna inanmış olmaları tabiiydi, gökyüzündeki her şey mükemmel olmalıydı ve daire en kusursuz geometrik şekildi, o halde gök cisimleri daire şeklinde hareket etmeliydi. Ama bundan şüphe duyulmasını gerektirecek pek çok sebep vardı. Her halükârda son birkaç yılda gördükleri gök cisimlerinin mahreklerinin elips şeklinde olduğuna işaret ediyordu. Allahın izniyle üzerinde çalıştığı araştırmayı bitirir bitirmez bu kanaatinin sebebini sistematikleştirecek ve hakkında bir yazı hazırlayacaktı.

Hayyam hiç kimse sormamasına rağmen, "Şu anda cebir üzerinde çalışıyorum. Çok önce, henüz Semerkant'tayken başlamıştım," diye açıkladı. "Ayrıca," diye devam etti, "gök cisimleri mantık öyle söylese de küre şeklinde değil. Ve gördüklerime rağmen ben de

hâlâ böyle düşünüyorum. Çünkü gökyüzünde kusursuz bir şekil olarak küre olmayacak da ne olacak? Yine de emin değilim. Gördüğümü düşündüğümü gerçekten gördüysem, gördüklerim gerçekten de gök cisimlerinin gölgeleriydiyse ki öyle olduğunu düşünüyorum, o zaman gök cisimleri küreden çok bir yumurtaya benziyor, diyelim baştan savma yapılmış, sonra da ezilmiş bir yumurtaya. Oysa küre, hepimizin bildiği gibi kusursuz bir şekildir ve gökyüzüne yaraşır tek şekildir."

Bir zaman sonra İsfahan kadısı öfkesini gizlemeye gerek duymadan, "Bütün bunları neden anlatıyorsun şimdi delikanlı?" diye sordu ve hemen özür dilediğini gösteren bir hareketle gülümseyerek veziriazama baktı. Hayyam, "Çünkü bunların hepsi hayatımızın bir parçası," dedi ve kadıyı soru sorduğuna bin pişman edecek şekilde açıklamaları başından aşağı boca etti. Neden tek bir takvim bile küçücük bir sapma olmadan astronomi yılını nakledemiyor, gösteremiyordu? Neden gökyüzüne ve Allahın dünyasına en yakışır şekil olan kusursuz bir daire 360 dereceyken, bir yıl 360 gün yerine 365 ya da biraz daha fazla güne tekabül ediyordu? Yıldız mehrekleri neden dairevi değildi? Kısacası insanlar neden kusursuz hiçbir şey bilmiyordu?

Hayyam'a göre bu sorunun üç ayrı cevabı olabilirdi: Birincisi, sadece Allahın kusursuz, onun dışında bütün yarattıklarının, yani onun dünyasının da kusurlu ve kifayetsiz olduğuydu. İkincisi, yarattıklarının kendi başlarına var olma yeteneklerini değil, bilgimizi ve bakma, görme yeteneğimizi sorguluyordu Allah.

Ruhumuz ve insan aklı düzenli olan şeyleri güzel ve kendine yakın hissediyordu, bu yüzden dairenin kusursuz olduğunu, güzel, simetrik ve iyi olduğunu ve düzenli olarak kendini tekrarladığını düşünüyorduk. Ama hakikat bambaşkaydı belki de. Belki hakiki dünyanın ruhu ve mantığı dairenin çirkin bir anomali ve yassı elipsin muhteşem biçiminden bir sapma olduğunu düşünüyordu. Canlı dünya için belki de düzenli bir tekrar kötü bir şeydi, bir tehditti. Hayyam, aklıma gelen üçüncü cevap tek tek dünyaların arasındaki farkı dikkate alıyor, dedi.

Geometri dünyasında şekiller düzenli ve kusursuzdu, ama cismani dünyaya geçiş yaparken deforme olmak zorundaydılar. Geo-

metri şekilleri münferit olarak çıkmıyordu karşımıza, aksine, ağırlıkları, renkleri, kokuları olmadığı için, yani cisimleri olmadığı için sonsuz kez tekrarlamaları mümkündü. Oysa cisimler her zaman kusurluydu, çünkü münferittirler ve sadece kısmen tekrarlamaları mümkündü. Ama tek bir cisim yoktu ki gerçekten kendini tekrarlasın, bir başka cisimle bire bir örtüşsün ya da gerçekten biricik olsun. Yumurta geometri dünyasına geçse belki kusursuz bir elips olabilirdi, ama bu arada beyaz rengini ve ağırlığını, yoğunluğunu ve kokusunu kaybederdi. Bütün bunlar ne diyor bize? Diyor ki, bu dünyada kusursuzluk yok, bu yüzden bu dünya için "bir" rakamı geçersiz. Burada hiçbir şey bir ve tek değil. Bir olan sadece bu dünyayı ve diğer bütün dünyaları yaratan odur. Hayyam, şimdi biri bana ilk rakam hangisidir diye sorsa, ona "iki" derim, dedi ve devam etti: "Sıfır sayı değil. Tıpkı bir insanın 'ev' düşüncesinin ev olmaması gibi. Şimdi, 'birin' ilk sayı olmadığını, sadece sayıların başlangıcı ve modeli olduğunu düşünüyorum, böyle olmasından korkuyorum. Korkarım 'bir' sayı saymanın önkoşulu, tıpkı 'tek'in var olmanın önkoşulu olması gibi."

Hayyam uymak zorunda kaldığı bir işaret mi almıştı, yoksa orada bulunanların tek bir kelime anlamadığını ve onu takip edemediklerini kendi mi fark etmişti, ya da bir zaman sonra içine düştüğü durumun, her şeyi anlatmak ihtiyacıyla kendisini düşürdüğü durumun komik olduğunu ve bu durumdan ancak susarak kurtulacağını ve şimdi olduğundan daha az gülünç olacağını mı düşündü bilinmez, her halükârda birdenbire sustu. Oysa daha saatlerce konuşabileceği kesindi. Çevresindekilerin birinde bile anladığına dair minicik bir emare görebilmek umuduyla tek tek hepsine baktı. Sonunda bakışlarını önüne indirdi.

Hayyam'ın fazlasıyla uzun ve karmaşık konuşmasının yarattığı huzursuzluğu kovacak kadar uzun bir sessizliğin ardından, veziriazam, "Üstat Ömer'den bunları açıklamasını çok özel bir nedenle ben istedim," dedi. "Çünkü bize söyledikleri, gece gökyüzündeki yıldız melikleri de, bu kainatın teşekkülü de, belki daha iyi kainatlarınınki de yüce Sultanımız Melik Şah'ın bilgeliği ve basiretli siyasetini ispat ve tasdik ediyor."

Taht salonunda veziriazamın sözlerini onaylayan fısıldaşma-

lar duyuldu. Tekrar sessizlik hâkim olunca, Nizam-ül Mülk, Melik Şah'ın amcası ulu Tuğrul Bey'in Bağdat halifesini Büveyhilerin esaretinden kurtardıktan sonra ona haysiyetini ve bağımsızlığını geri verdiğini ifade etti, söylediklerinin ispatı olarak, Melik Şah tahta oturduktan sonra halifeliğin şerefini desteklemek ve istikrara kavuşturmak için lüzumlu olan her şeyi yaptı, dedi. Veziriazam şölen yemeğine katılanlara, sultanın bunları kâinatta iki güç merkezi ve iki çeşit kanun olduğunu bildiği için yaptığını temin etti. "Hem sembolik bir güce ihtiyacımız var, hem de dünyevi; hem kutsal kanunlara ihtiyacımız var hem de dünyevi kanunlara, hem geceye hem de gündüze ihtiyacımız var, çünkü iki bacağımızın üzerinde duruyoruz ve vücudumuzun iki tarafı var. Bu iki kanun ve iki kâinat olmasaydı çölde çocuklara dönerdik, görünüşte özgür, ama gerçekte kayıp, çünkü yönümüzü tayin edemediğimiz için, hedefimizi bilmediğimiz için istediğimiz yere gidebiliriz.

Bir seyyahın yönünü tayin etmek ve nereye gittiğini bilmek için doğuyu batıyı tanımak zorunda olduğunu biliyorsunuz. İşte kıymetli sultanımız bu yüzden toplumumuzun ikinci direği olan halifeliğin itibarı ve mevcudiyetine bu kadar titizlenmektedir..."

Salonun ortasından yükselen öfkeli, anlaşılmaz seslerle lafı kesilen veziriazam bağırmaya başladı: "Yoksa aranızda kötü üvey ana Seyyide Şirin'in daha iyi olduğunu düşünen mi var? Belki de bu lanetli Büheyvi yılan hükümet etmekte bir timsaldir ve kıymetli sultanımız değildir, diye düşünenler vardır aramızda, ha? Şayet varsa, onlara hatırlatmak isterim: Bu kötülüklerin anası oğullarının yerine hükmetmiş, sırayla hepsini tahta çıkarmış, zindana atmış, sonra zindandakine kardeşinin onu buraya attığını ve yok ettiğini söylemiştir. Şunu hatırlatmak isterim ki, bu kadın Kürt fatih Bedir'le aynı yorganın altına girmiş, belki de gülüp oynaşmış, iktidarını ona vermesi karşılığında kendini ve evlatlarını ona sunmuş. Şunu hatırlatmak isterim, böyle anneler ancak solu ve sağı, doğusu ve batısı olmayan, tek bir yasası, tek bir hükümdarı olan bir dünyada doğmuş olabilirler."

Nizam-ül Mülk, dinleyicilerinin söylediklerinin ve ikazlarının kime yönelik olduğunu anlamaları için zaman vermek istercesine

kısa bir nefes aldı. Sonra ara vermeden önceki gibi sakin sakin ve akıllıca sultanın bilgeliği ve dünyanın ve varlığın temel kurallarıyla örtüşen basiretli siyaseti üzerine konuşmaya devam etti.

"Çünkü Ömer Hayyam'a inanacak olursak, ki inanmamız için pek çok neden var..."

Veziriazamın lafının ortasında kısa boylu bir kadın yerinden kalktı ve yüksek topuklarını zemine vura vura kapıya doğru ilerledi. Yemeğe katılanlar yürüyüşünden şölen yemeğinden ayrılanın sultanın sevgili karısı Terken Hatun olduğunu anladılar. Zira bu ses ancak onun için özel olarak kiraz ağacından yaptırılan çok katmanlı kalın bir tabana sahip çizmelerden çıkabilirdi. Bu minik çizmelerle neredeyse cüce gibi kısa boyunu uzatmak istiyordu belki de, ama taban desteği neredeyse görülmüyordu bile, çünkü sultanın normal boyda kadınlarla yarışabilmesi için çok daha yüksek topuklar gerekiyordu. Bütün bunlara rağmen kırmızı deriden çizmeleri giymeye devam etmişti, çıkardıkları ses ve yürürken ayaklarını sertçe yere vurduğu için her yanının ayrı hoplayıp zıplaması hoşuna gidiyor olabilirdi.

Bilinen dişilik özelliklerine ve güzelliğe sahip olmayan bu kadının sultanın üzerinde neredeyse sonsuz bir nüfuzu olmasını hiç kimse anlayamıyordu. Aslında çift ile ilgili her şey anlaşılmaz ve gülünçtü. Güçlü kuvvetli ve neredeyse ürkütücü cüssesiyle Melik Şah, nasıl olmuş da, mağrur, ama çok da itibarlı olmayan bir ailenin, sevimli suratlı, ama kesinlikle güzel olmayan kızını fark etmişti? Erkek çocuk doğurması için de ihtiyacı yoktu ona, çünkü oğulları vardı. Tahttaki pozisyonunu güçlendirmek için de ihtiyacı yoktu, bunun için zaten büyük ve güçlü bir ailenin kızıyla evlenmek gerekirdi. Ne güzelliğinden ne de endamından etkilenmiş olabilirdi, çünkü ikisi de yoktu onda. Ama saraydaki ve şehirdeki rivayetlere kulak verilecek olursa, sultanın haremine girdiğinden bu yana ona hükmediyordu.

En çok da çiftin vücut ölçülerinin orantısızlığı şaşırtıyordu herkesi. İnsanların pek de itibarlı olmadıkları için neşeli ve rahat davranabildikleri İsfahan'ın nispeten iyi çevrelerinde, bir süre öncesine kadar çok sevilen ve aranan, sultanla sevgili karısının nasıl yapıyor olabildiklerini anlatan, hatta sonra odanın ortasında göstere-

rek insanları yarım saat, hatta daha uzun güldürmeyi başaran İbule adında bir kadın vardı.

İbule şişman, ortalamadan biraz kısa, patlak gözlü ve neredeyse çocuklar gibi ince sesli biriydi. Nereli olduğunu, kim olduğunu, en azından birdenbire ortaya çıktığı çevrelerde bilen yoktu, tıpkı nereden geldiğini ve İsfahan'ın kalburüstü çevrelerinde ilk kez ne zaman görüldüğünü bilen olmadığı gibi. Ama bir kez geldikten ve sultan ile Terken Hatun'un nasıl yaptığını anlatıp, bir de üstüne bunu gösterdiğinde insanları gözlerinden yaş gelene kadar güldürmüş ve o tarihten sonra her cemiyetin vazgeçilmez kişisi olmuştu. Artık insanlar gece biterken İbule'nin her zaman oturduğu köşeye bakar ve gösterisine başladığı o endişeli soruyu beklerdi. Mesela, "Bahtiyar bir imparatorluk olmadan istikrarlı bir taht, istikrarlı bir taht olmadan da bahtiyar bir imparatorluk olmadığını anladık mı artık?" diye sorduğunda bulunduğu toplulukta birdenbire herkes susar, çıt çıkmazdı. Sonra, sultan bu kadar büyük, karısı bu kadar minikken tahtın mirasçıları nasıl dünyaya gelecek, diye devam eder, buradan yola çıkarak da, bu işi nasıl becerdiklerini, en azından tacın tahtın onlardan beklediği kadarını nasıl yaptıklarını sorduğunda, toplulukta alçak sesle kıkırdamalar başlardı, zira ekseriyet İbule'nin gösterilerini bilir ve az sonra olacaklara önceden gülmeye başlardı. Bu ve buna benzer soruları, nasıl yapıldığı, mümkün olup olmadığı gibi sorular izler, sonra İbule çeşitli şekil ve pozisyonlar geliştirip dener, bir süre sonra odanın boş olan orta yerine gidip kelimelerle tarif ettiklerini göstermeye, sahnelemeye başlardı.

Herkesin gözü önünde vücudu, hareketleri, duruşu ve cazibesiyle bir sultana, bir karısına dönüşürdü. Sanki bir hokuspokusla Terken Hatun kadar küçülür, sonra Melik Şah kadar büyür, daha pek çok şey yapardı. İnsanların gözlerinin önünde, vücutlarının orantısızlığına rağmen bütünleşmeye çalışan çifti, küçümen kadının adamın dev cüssesi altında nasıl kaybolduğunu, onunsa altındaki kadını nasıl çaresizlikle aradığını, kadının yumurtadan çıkan civciv gibi ortaya çıkıp, kocasının vücuduna tırmanmaya ve oturacağı bir yer bulmaya çalıştığını sahnelerdi İbule. Sahnede tek başına olurdu, yani dönüşümlü olarak sırayla önce erkeği, sonra kadı-

nı oynamak zorundaydı, ama bütün seyirciler ikisini aynı anda çift olarak baştan başarısızlığa uğramış bir şey için çabalarken gördüklerinden emindiler. Seyirciler ölümüne güler, İbule de sürekli daha çılgın pozisyonlar yaratır, giderek kudurmuşçasına eğilip bükülür, zıplar, kendini yere atar, görünmeyen kocasına tırmanırdı. Kadın sonra kocanın rolüne girer, üstüne tırmanan vücudu arar, bulduğunda, çaresizlik içinde bu küçücük vücudu yerleştirebileceği küçüklükte bir şey arardı. İbule'nin gözleri parlar, yüzü alev alır, neden olduğu kahkahalar ve coşkunun içinde yüzer ve içine girdiği vecd ile kendi olmaktan çıkardı.

İyi niyetli insanlar pek çok kez sokakta rastladıkları İbule'yi bu yaptığının tehlikeli olduğunu söyleyerek uyarıyordu, ama o, insanın yaptıklarıyla, yapamadıklarıyla kaderin çizdiği yoldan ilerlediğini söyler ya da buna benzer zekice bir söz ederdi. Bir kez Basurmecit'in kahvesinde yine böyle bir ikaza, sonunun kötü olacağını bildiğini, ama zaten her şeyin kötü olduğunu, kötü bir sonun bunu değiştiremeyeceğini söyleyerek karşılık vermişti. Bu sözlerinde haklıydı sanki, bir süredir ortalıkta görünmüyordu. Ya gitmişti ya da sonu kötü bitmişti. Ortadan yok oluşu üzerine yapılan tahminlerde sufi Ebu Said'inki öne çıkıyordu. Ona göre, bir kez o vecdi tanımış ve tadına varmış bir deli için normal insanların düzenli ve değersiz hayatını sürmesi mümkün değildi.

Taht salonunun ortasında bir yerde uzun boylu genç bir adam adet olduğu üzere birkaç adım geriden Terken Hatun'u takip etti. Terken Hatun önde, adam arkada çıkış kapısına doğru ilerlerlerken başkaları da peşlerine takılmaya başladı, sayıları giderek arttı ve sonunda hatırı sayılır bir grup insan veziriazam konuşurken yemeği terk etti. Harekete geçme anını çok akıllıca seçmişlerdi. Şölen yemeğini berbat etmeyecek, sultanla ilgili methiyeleri kaçırmayacak, kendilerine kızılmayacak kadar geç, veziriazamın hevesini kursağında bırakacak ve aslında ona neler söylemek istediklerini gösterecek kadar erken.

Misafirler Terken Hatun'un peşinden ilk gidenin saray hizmetlilerinin başı, Terken Hatun'un gözdesi Tarık Ali olduğunu gördü. Bu ikili Melik Şah'ın kısa süre önce oğullarının vezirliğine tayin ettiği Tacülmülk Böri'yle birlikte Selçuklu Sarayı'ndaki Bağdat kar-

şıtlarının en azılı temsilcileriydi. Melik Şah'ın birçok başka şehir gibi Bağdat'ı da imparatorluğuna katmasını, sarayı oraya taşımasını, halifeliğini ilan etmesini ya da İsfahan'da kalıp halifeliği oraya taşımasını istiyorlardı.

Yüce halifelik makamına layık olduğu şaşaa ve anlamı katacak tek kişi oydu, o yüzden bu yapılmalıydı. Halifelik şu haliyle var olmaya devam edemezdi, etmemeliydi de. Bağdat'ta Abbasi halifesinin yanı sıra, Kahire'de Fatini ve İber Yarımadası'nda bir Emevi halifesi olunca bu mevkinin anlamsızlığı ve zararları anlaşılıyordu. Üstüne üstlük Nizam-ül Mülk'ü itinayla şımartan ve tek meşru veziriazam olarak kabul eden Bağdat halifesi bu üçünün arasında en güçsüzüyse ve tahtın üstünde sadece bir gölge, onun paralı askerlerinin elinde sadece bir oyuncaksa, bu yozlaşma rencide edici bir istihzaya dönüşüyor ve din ve Müslümanlar adına derhal sonlandırılacak bir hale geliyordu. Halife varlığıyla İslam'ın ve İslam dünyasının birliğinin ispatı olmalıydı. Birbirlerine girmiş, birbirlerini tanımayan bu üç halifenin ortaya koyduğu birlik nasıl bir birlikti ki? Kesinlikle tekrar bir birlik kurulmalı ve bir halife tahta çıkmalıydı. Bunu yapabilecek tek kişi ise Selçuklu sultanıydı. Çünkü Emevi ve Cordoba halifelerini mağlup edebilecek tek kişi oydu. Bu yüzden veziriazamın pek sevdiği Bağdat halifesinin etrafında dönen yapmacıklık son bulmalıydı. Sultan daha genç ve güçlüyken yapabileceklerini, yapmak zorunda olduklarını yapmalıydı, zira on sene sonra çok geç olabilirdi.

Bu planla Veziriazam Nizam-ül Mülk'ün planları örtüşmediği için ona duyulan düşmanlık giderek arttı, son zamanlarda, hırs küpü Terken Hatun yakışıklı Tacülmülk'ü sultanın yakın çevresine sokup, adamın sultan üzerindeki nüfuzu günbegün artmaya başlayınca bu düşmanlık açıkça dile getirilmeye başlandı. Daha birkaç ay öncesine kadar veziriazama karşı duyulan hoşnutsuzluğun bu şekilde tezahür edeceği kimselerin aklına dahi gelmezdi, ama bugün, üstelik bir tören sırasında yaşanmıştı bu.

Nizam-ül Mülk sultanın siyasetine yaptığı methiyeleri de tamamladı, hiçbir şey olmamış gibi konuşmaya devam etti. Topukların zemine vurarak çıkardığı seslere alışmıştı, her zaman ya biraz daha yumuşak ya da biraz daha sert olurdular. Ama bu seferkini

duymamak, grubun gidişini görmemek mümkün değildi. Veziriazamın peşinden ulu Muhammed El Gazali farklı iktidar biçimleri, hepsinin fayda ve zararları, tercih edilen iktidar biçimi ile devletin iklim ve toprağının bağlantısı üzerine konuşmaya başladı. Sakin ve bilgece yaptığı konuşmaya herkes zevkle ve merakla kulak veriyordu. Ama onun bilge konuşması da zemine vuran gül ağacı darbelerinin duyulmasını, salondan çıkanların törenin üzerine gölge düşürmesini engelleyemedi. Yeni bir çağın başlaması beklenen gün büyük bir uğursuzlukla sona erdi. Büyük âlimin bütün bilgisi dahi bunu engellemeye yetmedi.

Büyük Barış Planı

Yirmi gün sonra, Ramazan Bayramı'nın üçüncü gününde veziriazamın özel bölmesinde kendisine bağlı zaptiye divanı toplandı. Veziriazam, posta ve istihbarat müdürü Sohrab'a, polis müdürü Fuzail'e, saray nöbetçilerinin başı Kemal'e, İsfahan ordu komutanı Firdus'a ve belediye başkanı Ebu Ali El-Hüseyni'ye bir gece önce geç vakit ulakla kendi mührü olan boş bir kâğıt göndermiş, şifahi olarak da bugün öğle namazından sonra buluşacakları yeri bildirmişti.

Şehir hiç olmadığı kadar süslenmişti. Bayram ve İran'ın yeni yıl başlangıcı aynı zamana rastlamıştı. İyi niyetli insanlar bunu iyi bir işaret ve büyük kutlamalar için vesile olarak görmüştü. Meydanlarda ve biraz genişçe olan her caddede parasız gül şerbeti ve ünlü İsfahan elmaları dağıtıldığı için bütün şehir gül ve elma kokuyordu. Üç günlük bayram boyunca imarethanelerde zengin evlerinden daha iyi yemek çıkmıştı. Herkese istediği her yemekten istediği kadar veriliyordu. Ancak bütün bunlara rağmen şehirde bir bayram havası yoktu. İnsanlar sanki ömürleri boyunca gül şerbeti içmekten ya da bedava elmaları eve taşımaktan başka bir şey yapmamış gibi bir bıkkınlıkla şerbetleri mideye indiriyor, elmaları evlerine sürüklüyordu. Mideleri tıka basa dolu imarethanelerden çıkanlar neredeyse hareket edemiyordu, ama buna rağmen yüzle-

rinde mutluluktan, en azından güzel bir şey yaşadıklarına dair bir duygudan eser yoktu.

Onları gören, hayatlarında olmadığı kadar zevk ve sefa içinde yaşadıklarını değil de, sevmedikleri bir işi ölesiye yapmakta olduklarını düşünürdü. Şehir insanla, kalabalıkla, bağırış çağırışla ve her çeşitten olayla dolup taşıyordu, ama hakiki bir coşku, hakiki bir bayram havası yoktu. Bunun bir sebebi de sıcak bir kışın ardından on gün önce şehre ve çevresine bastıran ve hâlâ süren büyük soğuktu mutlaka, ancak vakitsiz gelen daha büyük bir soğuk dalgası dahi şehri örten bu mutsuzluğun tek sebebi olamazdı.

Veziriazam Nizam-ül Mülk kömür mangalının başında durmuş, kor ateşinde ellerini ısıtırken, bir hizmetkârın odaya giren kapıdaki perdeyi aralamasıyla, ellerini gizlemek için hemen kaftanının yenlerine sokup yüzünü girişe, sırtını yanındaki kömür mangalına verdi. Misafirleri odaya giren herhangi bir ev sahibinin kapıya dönmesi gibi normal bir davranış olabilirdi bu, ama veziriazamın hareketlerindeki telaş ve heyecan bundan fazlası olduğunu gösteriyordu. Veziriazam ekseriyetle hızlı hareket etmez, hızlı konuşmazdı. Her şeyi ölçülü, ağırbaşlı, bir noktaya yoğunlaşmış ve tartışmasız asaletinin şimdiye kadar durgunluk olarak anlaşılmasına neden olacak kadar yavaştı. İçeri gelenlerin hiçbiri veziriazamın yaşadığı telaş ve huzursuzluğu fark ettiğini belli etmedi. Uzun yıllardan beri veziriazamla birlikte çalışıyorlardı, başa çıkamayacağı, nüfuz edemeyeceği bir müşkülat karşısında ellerinin soğuduğunu bilirlerdi. Veziriazam kaftanının yenine gizlediği ellerini önce yenin dirseklerine, sonra koltukaltına kadar çekti, muhatabına kulak verirken farkında olmadan ellerini yüzüne tuttu ve üfleyerek ısıtmaya çalıştı.

Müşkülatlar ve tuhaf şeyler fazlasıyla vardı. Yeni takvimin yürürlüğe girdiği törenlerden birkaç gün sonra, Sultan Melik Şah'ın en sevdiği dişi atın iki başlı bir tay doğurduğu, bu olayın yeni zamanların ne dünyaya ne de imparatorluğa hayırlı gelmeyeceğine delalet eden bir uğursuzluk olduğu şehirde kulaktan kulağa yayılmıştı. Bu saçma sapan hikâyeyi pek çok vaiz, kahin ve âlim sanki birbirinden türemiş gibi sayısız kere tefsir etmişler, hep bir ağızdan suçu bu yeni, uğursuz takvime yüklemişlerdi. Bütün tefsirle-

rin vardığı sonuç sanki aynı kaynaktan yararlanmışlar, birbirlerinden duyup yaymışlar gibi, "Zamana dokunmamak gerekirdi, Zaman veiriazamın malı değil ki istediği gibi ölçüp, uygulasın," diyorlardı. Daha da beteri, sarayda yeni takvimin yürürlüğe girmesi adına yapılan kutlamalarda büyük münakaşalar, hatta kavga dövüş yaşandığı rivayet ediliyor, Terken Hatun ve yandaşlarının veziriazamın başına buyrukluğu karşısında gelenekleri savundukları ve bu kavgadan galip çıktıkları söyleniyordu.

Gelen misafirler oturdu, Sohrab, veziriazam yüzüne bakar bakmaz konuşmaya başladı. Veziriazamın bakışıyla raporunu beklediğine işaret ettiğini düşünmüş olmalıydı. Sohrab, saraydaki kavga rivayetlerinin, sultanın atı ve iki başlı tay hikâyesinin de doğru olduğunu söyledikten sonra işin özüne ve bilinen kısmına, muhteşem tayın beş ayağı ya da çok büyük bir organı olduğu gibi ilk kez o gün duyulan zırva teferruatları da ekledi. Bütün bunları yayanların, gezgin vaiz, derviş ya da seyyah olarak inanç ve hakikatin peşinde gezdiklerini söyleyen aylaklar ve serseriler olduğunu ekledi.

Bu güruha yerli haktan katılan olduysa da bunların hepsi adı sanı duyulmamış itibarsız kişilerdi. Son iki günde itibarlı yerlilerin yalancıların çıkardıkları söylentileri çürüttükleri, hikâyelerinin yalan olduğunu ifşa ettikleri, aralarından kovdukları, hatta dinleyicilerinin önünde tekme tokat dövdürdükleri bir dizi olay anlattı. Bunların anlatıldığı lokantaları, çayhaneleri, camileri ve başka yerleri saydıktan sonra, bütün bu yerlerin, yoksulların yaşadığı banliyölerde, it kopuk takımının, ciğeri beş para etmez güruhun toplaştığı delikler olduğuna dikkat çekti ve bunun da hikâyelerin ve bunları yayanların ne kadar önemsiz olduğunu gösterdiğini ekledi. Buna rağmen rivayetlerin karşısına hakikatleri koymak, insanlara gerçek, inandırıcı ve iktidara uygun haberler yaymak için aldığı önlemleri rapor etti.

Polis müdürü Fuzail Sohrab'ın raporunu doğrulayıp yorumlarken bir cümlede de özetledi: Bu güruhla uğraşmak zordu, çok da önemsememek gerekirdi, ama bir taraftan da ihmale gelmezlerdi. Kısa konuşmasını açıklamak için olmalı, hepsi serseri bunların, bir sürü serseri, diye ekledi.

Veziriazam çöken sessizlikte ellerini yenine sokarak, odanın öbür tarafına soğuğu kırsın diye konan kömür mangalının yanına gitti. Uzun uzun mangalın başında durup kor ateşini seyrettikten sonra derin bir iç geçirdi, adamlarına döndü, yürüdü, yanlarına varmasına iki-üç adım kala tekrar geri döndü. O kadar da önemli değil bunlar, dedi, önemli olan bunları yaşayanların, şahit olanların, görenlerin neler hissettiğiydi.

Yaşanan olaylar insanlara geçiyor, hikâyelere, görüntülere ve şahit olan insanların hislerine dönüşüyordu. Bu yüzden bir olayın anlaşılması ve değerlendirilmesinde olayın gerçek tabiatı değil, şahitler belirleyiciydi. Bir olayın geçtiği dönemde yaşayanlar için olayın gerçek tabiatının biraz anlamı vardı sadece, ama gelecek için, bir olayı ya da bir dönemi hatırlamak ve anlamak için, şahitlerin hissettiklerine dönüşen hikâyeler ve görüntüler mühimdi. Takvim inkılaplarının ne kadar iyi ve önemli olduğunun herhalde herkes farkındaydı. Veziriazamın planları arasındaki bu inkılap uzun bir barış ve refah dönemini taçlandıracaktı ve onun adıyla anılacaktı. Ama insanlar bıktıysa ve bu çağın şahitleri olarak fena görüntüler, kötü hikâyeler anlatacaklarsa, bütün bu olan biten iyi şeylerin, barışın ve refahın, imparatorluk ve takvim düzeninin ne anlamı vardı ki? Bütün bu rivayetler arasında iyi olanı kim görecekti ki?

Veziriazam tekrar çöken sessizliği bozarak, misafirleri buraya çağırma nedeninin, birkaç delinin şehirde yaydıkları saçma rivayetler değil, bilgelik gerektiren, hızla halledilmesi gereken daha mühim meseleler olduğunu söyledi. Dün bir ulak Karmatilerin birkaç gün önce Mekke kervanına saldırdığı haberiyle akşam yemeğinin ortasında çıkagelmişti. Ulağın anlattığına göre, Ramazan'ın başında birkaç yüz kişi buradan yola çıkmıştı. Niyetleri Ramazanı yolda geçirip bayramda Mekke'ye varmak ve Kâbe'de kutlamaktı. Hac yolculuğu değildi bu, ama iyi niyetli, desteklenmesi gereken bir şey olduğu için yanlarına asker vermiş, yol boyunca bedava su ve konaklama hizmeti teklif etmiştik.

Yola çıktıklarının üçüncü gününde, Basra'da Karmatilerin saldırısına uğramışlar. Kervandaki erkekler ve kervana refakat eden askerler katledilmiş. Kadınlar ve çocuklar esir alınmış. Daha önce de saldırılar olmuştu, ama bunlar ticari kervanlardı ve onlarla an-

laşmaya varmışlardı. Böylece bizde hiçbir şey olmamış, en azından hiçbir şeyden haberimiz yokmuş gibi davranabilmiştik. Bu durum, bizim ticari kervanların soyulması dediğimiz şeye, Karmatilerin kendi topraklarından geçen herkesten aldıkları yol vergisi demeleri durumu kolaylaştırmıştı. Ama şimdi bu mümkün değil, Karmatilerin şimdi yaptıkları, hacıların katliamından ve Hacer-ül Esved'i Mekke'den çaldıklarından sonraki en büyük cürüm. Dine karşı, dünyaya, bütün insanlığa karşı bir cürüm bu, belli bir gruba karşı değil. İşte bu yüzden yetkililer olan biten onları ilgilendirmiyormuş gibi davranamazlar. Karmatiler tarih sahnesine seyyah vaiz Hamdan Karmat'ın müritleri olarak 100-150 yıl önce çıktı. Karmat çok iyi bir hatipti, dinleyenleri cesur fikirleriyle, ama daha da çok bu fikirlerini sunuş şekliyle büyülemeyi çok iyi bilirdi. Vaaz vermeyi seven biriydi, meydanlarda ya da caddelerde, cami avlusunda ya da bir handa, bir ağacın gölgesinde ya da bir çeşme başında, her nerede fırsat bulursa bulsun uzun uzun vaaz verirdi. Ve bunlar insanların alışkın oldukları vaazlardan çok iyi hazırlanmış, merak uyandıran konuşmalardı. Çünkü Karmat konuşurken bir taraftan da hoplar, zıplar ve bağırır, ağlar ve güler, göğsünü yumruklar ve sarılmak için, yumruklaşmak ya da tartışmak için seyircilerin arasına dalardı.

Dinleyicilerinin sayısı günden güne artıyor, müritlerinin sayısı buna göre daha yavaş ve düzensiz artmakla beraber bu insanlar Karmat'a bir çocuğun anne babasına ettiğinden daha çok itaat ediyorlardı.

Karmat insanların ve dünyanın Allahın umurunda olmadığını söylerdi. Seyircilerine, bu nasıl bir Allah ki, insanlar yemekten sonra ağızlarını suyla çalkalıyorlar mı diye bakıyor, insanlar sadece onun duymak istediklerini söylüyorlar, diye sorardı. Sonra kadın erkek bakmadan birine yanaşır, şimdi burada aşk yapacak olsak Allah neden bundan rahatsızlık duyar ki, diye sorardı. Tamam, derdi, benim karımı, senin karını, senin kocanı rahatsız etmesini anlıyorum, ama Allaha ne oluyor? Ne benimle ne de seninle evli, ama din hocaları onu bizim karılarımızdan kocalarımızdan daha çok rahatsız ettiğini söylüyor. Bu nasıl bir Allah a dostlar? İnsanları gözlüyor, bir çobanın koyunları gütmesi gibi güdüyor, çobanı

anlıyorum, o koyunlardan geçiniyor. Ama Allah! Bizden geçinmiyor ki o, bize bağımlı değil, o halde bizimle ilgilenemez, bizi kontrol edemez. Ne biz kötü kelimeler kullandığımızda esef duyabilir, ne yemekten önce ellerimizi yıkamazsak öfkelenebilir. Din hocalarının bize anlattığı Allah, insanlara bağımlı, yüzünü onlara dönmüş biri. Oysa bu Yaradan ve kullarının ilişkisini tersyüz ediyor, zira yaradan kullarına bağımlı değildir, ama kullar ona bağımlıdır. onun için hiçbir şey kullarına bağımlı değildir, bu yüzden kullarının düşündükleri, yaptıkları, hissettikleri onun için önemsizdir. Umursamaz bunları. Yaradan oysa, böyle olmak zorunda.

Karmat'ın öğrencileri ve müritleri takip eden yıllarda onun bu temel nazariyesini yaydılar ve derinleştirdiler. Kimileri dünyanın tesadüfen, belki de bir hata sonucu ya da aşka gelmiş bir Allahın oyunu olarak, ama asla biz insanların inanmak istediği gibi bir plan ve niyetle oluşmadığını ispat ediyordu.

Diğerleri, dünyanın sonsuz olduğunu, teşekkül etmediğini, yaratılmadığını, aksine, değişmez, tahammül edilmez ve hatalı haliyle her zaman var olduğunu iddia ediyorlardı. Bir grup, dünyanın teşekkül etmekle beraber her şeye kadir ulu bir Allahın kararıyla değil, kör bir çarpışma sonucu, sonsuz zaman aralıklarında madde parçacıklarının birleşmesi ve ayrılmasıyla oluştuğunda ısrar ediyordu. Ama bütün öğrencileri hocaları Karmat gibi, bir Allah varsa bile ve bu dünyayla bir alakası varsa bile, dünyayı ve kendi olmayan her şeyi umursamadığını iddia ediyorlardı. Bu umursamazlık insanların istediklerini yapmaları, yapmaya izinli oldukları anlamına geliyordu, çünkü başka türlü olmasını gerektirecek tek bir sebep yoktu. Var olan her şey insanların hizmetindeydi, insan da, onu kullanabildikleri sürece başka yaratıkların hizmetindeydi – her şey benim ve senin hizmetinde, her şey benim ve senin keyif alman için. Keyif insan hayatının ya da herhangi bir başka varoluş şeklinin tahayyül edilebilir tek amacıdır. Zira hayatın sonunda ölüm var, her varoluşun sonunda her yerde bir çürüme ve var olmamak var. Bu yüzden akıllı bir insan elinin altındaki her şeyin keyfini çıkarır. Bunu yapmayan, yaşayan bir ölü ve şayet günah ve Allah varsa, büyük bir günahkârdır, zira dünyanın ve sevgili Allahın ona sunduğu nimetleri aşağılamıştır. Mantıklı bir insan sade-

ce kesin olana dayanır, sadece kati olana güvenir. Bunun dışındaki her şey muğlak ve mantıksızdır. Din adamları buradaki hayatımızla ahrette kendimize iyi bir yer sağlamamız gerektiğini söylüyor.

O halde hepimiz, çölde bir yerde gizli olan bir hazineyi bulmak üzere yola çıkabilmek için bütün sahip olduklarını insanlara dağıtan adam gibi davranmalıyız. Bu adama bilge diyen hiç kimse çıkmamıştır bugüne kadar.

Hamdan Karmat'ın ölümünden çok uzun zaman sonra, belki otuz, hatta belki de kırk yıl sonra onun ve öğrencilerinin ilminin anlatıldığı bir kitap yayımlandı. Ahmed Halef adında biri "Aydınlatma Kitabı" adında bir kitapta hocaları ve onun öğrencilerinin söylediği her şeyi bir araya toplayıp, vahiy ve hadislerden topladığı şiirlerle, efsanelerle, hikâyeler ve atasözleriyle zenginleştirdi ve böylece Karmati öğretisini tamamlamış oldu.

Kitabın ana konusu insanın ve dünyadaki hayatının ilmiydi. İnsanlar tabiatları itibariyle iyi, özgür ve adildir, diyordu "Aydınlatma Kitabı", dünyaya böyle gelirler, çürümüş insan toplumunun dışında yaşama imkânları olsaydı böyle de kalacaklardı. İnsanın içinde özellikle mal mülk uğruna ortaya çıkan ve giderek artan çürümüşlük ve adaletsizlik yüzünden insan da çürüdü ve tabiatından koparıldı. Korkular ve bencillik yüzünden özel mülkiyet ortaya çıkınca, özgürlüğünü ve içindeki iyi özü kaybetti. Zengin bir insan kendi serveti için çalışır, onun için uğraşır, onun için korkar, şüpheyle diğerlerine bakar, onların sahip olduklarını elinden almalarından, çalmalarından korkar. İnsanlara olan güvenini kaybeder, dostluk kurma, sevme ve haz alma yeteneğini, özgürlüğünü ve mutluluğunu kaybeder. Hiçbir şeye ya da çok az şeye sahip olanlar ise, hayatta kalma savaşı verir ve zenginleri kıskanır, yani o da özgürlüğünü, mutluluğunu, sevgiyi, yani insanın bozulmamış tabiatını kaybeder.

Sadece mülkiyet, adaletsizlik ve haset, kuşku ve acılar, korku ve nefret yaratır ve bunlar zaman içinde insanın tabiatı haline dönüşür. Bunun yanlış bir tabiat olduğunu eklemek lazım, çünkü insan başlangıçtaki gerçek tabiatı gereği mutluluk ve haz, güven ve adalet dolu bir varlıktır. İnsan mülkiyetten feragat ettiği ve buna bağlı olan bütün kötülüklerden kurtulduğu zaman her şey düzelecek ve

insan yine gerçek tabiatına geri dönecektir. Bundan kolay ne var, sonunda herkes sahip olduklarını geride bırakarak ölecek. İnsanları bunu yaşadıkları sürece yapmaya, kaybettikleri özgürlüklerini geri kazanmaya ikna etmek neden bu kadar zor o halde? Mülkiyet insanın başlangıçtaki haklarından biri olsaydı, öldüğünde onu da yanında götürürdü ya da mülkiyet, sahibinin ölümüyle yok olurdu, her halükârda buna razı olurdu. İnsan ihtiyacı olan, hakkı olan her şeyle gelir dünyaya, gözleri ve kulaklarıyla, bacakları ve kollarıyla, açlık ve yemek yemeyi, özlemi ve sevgiyi, sıcağı ve soğuğu bilerek gelir. Mülkiyet bunlara dâhil değildir, çünkü insan, bildiğimiz gibi, dünyaya yalnız ve çıplak gelir, öyle de gider. Bu demektir ki, dünyada sahip olduğumuz her şeyi, şiddet kullanarak, hakkımız olmadan çekip almışız ki bu da mantıksız ve kötü bir şey. Hepimiz dünyaya ihtiyacımız olan şeylerle geliriz, dünya da bizi hayatımız boyunca ihtiyacımız olacak şeylerle, su ve yiyecekle, hava ve güneşle karşılar. Bir dikişte içebileceğinden fazla suya ihtiyacın yok, onun için hepsini çekip alma, dünyada bütün susamışlara yetecek kadar su var kesinlikle. İnsanlar bunu idrak ettiğinde mülkiyetten feragat edecek, hakiki tabiatlarına geri dönecek, yeniden özgür, mutlu ve adil olacaklardır.

Tek mantıklı toplum, özel mülkiyetin olmadığı, her şeyin ortak olduğu toplumdur, çünkü insanlar ancak böyle bir toplumda özgür ve mutlu olurlar, güvenme ve keyif alma melekesine sahip olurlar.

"Aydınlatma Kitabı"nın çıkmasıyla Karmati hareketi yavaşlamış, durma noktasına gelmişti. Sebebi neydi bilinmez; belki bu öğretinin sadece kölelere, fakir fukaraya, yerinden yurdundan edilmişlere ve serserilere, yani okuma yazma bilmeyen, sevmeyen insanlara cazip gelmesi; belki insanlar argümanlara ve gerekçelere değil de, hisler ve şahsi cazibeye inandığı için, bu yüzden de bir hareketin büyümesinde ve başarılı olmasında kitaplar değil, vaazlar ve konuşmalar cazip olduğu için. Her halükârda bilmediğimiz bir sebepten ya da insanların dile getirmediği pek çok sebepten ötürü, kitap yayınlandığında ve vaazlar ve konuşmaları geri plana attığında Karmati hareketi duraksamış, müritlerini kaybetmeye başlamıştı. Ama öte yandan eskiden harekete dâhil olma-

yan saygın, varlıklı, eğitimli, toplumda çok yüksek mevkilere gelmiş, onlarsız tek bir fikrin, tek bir öğretinin, siyasi ya da dini tek bir hareketin başarılı olamayacağı insanlar yavaş yavaş harekete dâhil olmuş, "Aydınlatmanın Kitabı" yayımladıktan yaklaşık yirmi yıl sonra Karmatilere katılan fakir insanların sayısı yeniden artmaya başlamıştı.

Zira o yıllarda, Babek Hürremi adında şen tabiatlı, mutluluk vaaz eden biri çıkmıştı ortaya. Vaazları neredeyse her zaman bir şarkıyla ve düzinelerce dinleyicisinin tek bir vücut haline gelip, vecde yükseldikleri bir dansla biterdi. Allah yoktur, şayet varsa başımıza şimdi bir yıldırım düşsün, diyen insanlara deli derdi. Sadece deli değil, cani de bunlar derdi camilere dalıp, çığlıklar atarak namazı bozanlara.

Dinleyicileri neşeye davet eder, yemin billah, gülmenin Allahın en sevdiği, en çok kulak verdiği ibadet olduğunu söylerdi, zira ona göre gülmek, insanların onun nimetlerine müteşekkir olduğunun göstergesiydi. "Gülmek nedir ki?" diye sorardı ve hemen cevabı da verirdi, "Allaha şükretmektir gülmek. İnsan gülerek dünyadaki bereket için ona teşekkür eder. Mutluluk nedir peki? İnsanların kendilerini Allahın yarattığını kabul etmelerini sağlayan şeydir. İnsan durup dururken mutlu olabilir mi? Hayır. Şimdi mutlu olmayı kararlaştırabilir misiniz? Evet, deliler pek çok şeyi kararlaştırabilir. Ama mutluluk dışarıdan insanın içine girdiği için sizler mutlu olamazsınız. Mutluluk göz nuru gibi, temiz su gibi Allahın bir lütfudur." Matem ve keder en ağır günahlardır, derdi, çünkü bu ikisi insanı dünyadan ve Allahtan ayırıyorlardı. Belki de hakiki olan bir coşkuyla, "Kardeşlerim! Karılarınız en iyi seccadelerinizdir," diye bağırırdı, "Allahın nezdinde karılarınızın üstünde ettiğiniz dua kadar makbulü yoktur." İsyanlarda, savaşlarda zafer kazananlar, genellikle zaferlerinin meyvesini yiyemezler, çünkü onların tabiatı barışa ve barışın gereklerine uygun değildir. Bir şeye heyecanlanabilen, kendinden vazgeçebilen insanlar isyanların, savaşların yükünü sırtlarında taşırlar. Oysa devlet ve iktidar kurmak soğukkanlı, hem de çok soğukkanlı insanlar gerektirir. Gizlendikleri yerde bekleyebilen, doğru zaman gelene kadar sabredebilen insanlardır bunlar. Harekete geçmek için en uygun zaman geldiğin-

de bile, uzlaşmalarla ve entrikalarla gelir, zira devlet ve günlük hayat, coşkuyu, heyecanı dışlayan ya da önemsizleştiren kanunların, düzenin, kuralların üstüne inşa edilir.

İşte şen mizaçlı Babek Hürremi'nin yaptığı da buydu. Bir zamanlar müridi olan insanları, serseri takımını, sürgündekileri, kaçmış ya da azat edilmiş köleleri, fakir fukarayı ve bir şekilde mutsuz olan herkesi, tahammül edilmez hayatlarından başka kaybedecek hiçbir şeyleri olmadığı, her değişikliği kâr bildikleri için başkaldırmaya hazır olan toplum sınıflarının üyelerini yeniden Karmatiliğe döndürdü. Müritleri yeterli sayıya ulaştığında Hürremi ayaklanmanın başına da geçti, muharebe meydanlarında Karmati ordusunu idare etti. Bu muharebelerin sonunda İran Körfezi'nin Arap kısmında Karmatilerin komünist devleti kuruldu. Ancak sonra hareketin o sabırlı ve mantıklı liderleri Babek'i ölüme mahkûm ettiler, ama kurdukları devlet Babeksiz Bahreyn Adası'na ve bir sonraki kıyı şeridine kadar geriledi. Kurulan devletin sacayaklarından biri de Babek'in hatırası ve kahramanca ölümüydü. Elleri, ayakları kesildikten sonra son arzusu sorulan Babek şarap istedi ve etrafındakileri birlikte içmeye ve keyiflenmeye davet etti. Şarabı Babek'in gırtlağından aşağı döktüler. Babek son pala darbesi boğazına inene kadar soluk aldığı her an güldü, şarkı söyledi.

Karmatiler devletlerini kurdukları ilk günden itibaren kervanlara ve yerleşim yerlerine baskın düzenlemeye, komşu devletlerin en ücra köşelerine girmeye, her yeri soyup soğana çevirmeye başladılar, etrafa korku saldılar, ciddi imparatorlukları kendilerine saldırmaya ve ülkelerini fethetmeye tahrik etmek için olsa gerek, durmadan hır çıkardılar. En büyük cürmü ise hac zamanı Mekke'de işlediler, ordu komutanı Bu Tahir Kâbe'de silahsız hacılara saldırdı, binlerce insanı katledip Hacer-ül Esved'in kutsallığına halel getirdi, yerinden çıkarıp sürükleye sürükleye taşıdı. Ancak ordunun ağır mağlubiyetlerinden sonra taşı geri verdiler ve bir süre sesleri çıkmadı. Ama şimdi Mekke'de Ramazan'ın bitimini kutlamak isteyen Farsi Müslümanların kervanlarına yeniden saldırmaları beklenmedik bir tahrikti ve ihmal edilmemesi gerekiyordu. Veziriazam, ne yapmalı, nereden başlamalı, diye sordu. Ciddiye aldıkları bir devletmiş gibi savaşa tutuşmaları yanlış olurdu. Düşman da ol-

sa, denk bir devlet olarak kabul edildiği anlamına gelirdi bu. Onlara hak etmedikleri bu zevki tattırmamak lazımdı. Kervan yolları için tehlike teşkil etmelerine, dini ve imparatorluğu küçümsemelerine izin vermek, tebaaları değillermiş gibi görmezden gelmek işledikleri bu cürümden sonra mümkün değildi artık.

Veziriazam adamlarının etrafında oturdukları kömür mangalının başında durmuş, bir elini diğerini ovuşturacak şekilde iyice yenine sokmuş, dikkatle akıl hocalarının tavsiyelerini dinliyordu. Bu konuda halifeyle konuşup onun saldırması sağlanabilirdi, nihayetinde mesele dindi ve din de onun işiydi. Halifenin tek başına kendini savunacak ya da saldıracak gücü yoktu elbette, ama anlaşabilirlerse emrine bir ordu tahsis edilebilirdi. Bizim ordumuz Karmatilere karşı savaşır, ama seferi halife sevk ve idare ederdi, her şey onun adının altında yürütülürdü. Karmatileri ve devletlerini tanımaz, tanımadığımız için ne savaşır ne de barış yapar, böylece bu belayı başımızdan savuştururduk. Bir başka çare de sadece suç işleyenlere saldırmaktı, sonuçta yol vergisi adı altında sık sık kervan soymayı çok seviyorlardı. Ama eşkıyalarla hesaplaşmak için imparatorluğun ordu göndermesi olacak şey değildi. İmparatorluk ve ordusuna hakaret etmek olurdu bu.

Ama Karmatilerin aşağıladığı dini savunması için halifeye yardım etmek imparatorluğun ciddiyetini ve itibarını daha da artırırdı. Bir başka tavsiyeye göre, halifenin çevresinde çeşitli devletlerin kuracağı bir ittifak da iyi olabilirdi. Dinin ve geleneğin koruyucusu olan halife, Selçuklu sarayına, Gaznelilere ve diğer ciddi saraylardan herhangi birine daha dini savunmak için, yardım değil de rica gibi anlaşılacak bir çağrı yapsa, tanıdığımız dünyanın yarısı bir araya gelirdi. Ancak dürüst olmak gerekirse aklı başında tek bir hükümdar bile ordusunu halifenin ordu komutanının emrine vermeyeceği için bu fikri hayata geçirmek oldukça zordu. Halifenin komutanlarının savaş tecrübesi yoktu zira ve yetersizdiler. Üstelik büyük bir hükümdar, ordusunu, dostluk yemini etse bile, bir başka hükümdarın ordusunun emrine de vermezdi.

Karmatileri oldukları gibi kabul etmek mümkün değil miydi? Dine saldırıyorlar mıydı hakikaten, din için bir tehlike miydiler? Onlar gibi şerefsizleri sadece görmezden gelmek mümkün de-

ğil miydi? Sadece seninle eşit olan biri seni yaralayabilir, suratına tükürecegin biri değil. Saray nöbetçilerinin genç komutanı Kemal, hararetle, onlara karşı ittifak kurarsak, dini tehlikeye attıklarını kabul edersek hak ettiklerinden fazla paye vermiş olacağız, dedi. Zavallı birer hayvandı onlar, sultanın ordusunu üstlerine sürecek kadar önemsememek lazımdı. Eski savaşçı, yeni tecrübeli polis Fuzail, hakikat maalesef inatçı ve çoğu zaman aptaldır, dedi. Mantıklı bir insansan, kaç askerleri, kaç korunaklı şehirleri var diye sorardın. Ne kadar hürmet hak ettikleri seni ilgilendirmezdi.

Ama Karmatiler maalesef güçlüydü, pek çok tecrübeli komutanları ve sonsuz bir fanatik savaşçı rezervleri vardı. Onların karşısında ancak bol teçhizatlı, tecrübeli, iyi idare edilen bir ordunun şansı vardı.

Kemal, imparatorluğunun Karmatileri kendilerine denk kabul ederek orduyu devreye sokmasına kesinlikle karşıydı. Bunun yerine bir gönüllü ordusu kurulmasını teklif etti. Bu orduya gönüllü yazılacaklarsa hapishanedekileri serbest bırakmamak için hiçbir sebep yoktu. Hepsi katılırdı orduya, zaten çoğu kanunların verdiğinden daha fazla özgürlük istedikleri için oradaydılar. İyi bir savaştan daha fazla özgürlük nerede olurdu ki? Eşkıya ve serseri takımı olarak tecrübeleri sayesinde bağnaz Karmati savaşçılarına eşdeğer birer rakip olurlardı. Savaşta bağnaz olmaktansa tecrübeli olmak her zaman daha faydalıydı. Hükümlüler, birkaç büyük şehirde yapılacak çağrıya başvuran gönüllülerle birlikte adamakıllı güçlü bir ordu kurabilirlerdi. Sultanın tahsis edeceği bin - iki bin komutanla Karmatilerin kesinlikle karşı duramayacakları bir ordu kurulabilirdi. Böylece onlara hak etmedikleri bir paye vermemiş olurduk, nihayetinde karşılarındaki bizim ordumuz değil, kervan güzergâhlarında soygunların kökünü kurutmak, en azından azaltmak için bir araya gelen gönüllüler olacaktı.

Kemal'in düşüncelerinin yarattığı derin fikir ayrılığıyla baştan beri iki farklı grup oluşmuştu. Genç belediye başkanı Ebu Ali el-Hüseyni heyecanlı Kemal'i destekliyordu. Karşılarında Fuzail ve İsfahan ordu komutanı Firdus vardı. Bir taraf, Karmatilere kim olduklarını, nereye ait olduklarını göstermenin çok önemli olduğunu anlatmaya çalışırken, diğer taraf onlarla aramızdaki net sınırın

muhafaza edilmesinden yanaydı. İlk ikisi ise, savaşta aptal ve kör bir öfkenin düşmandan daha tehlikeli olduğunu ispatlamaya çabalıyorlardı. Zorla şerle bir araya toplanan gönüllülerden bir ordu kurmak için en az bir yıl gibi bir süre ve bir servet lazımdı ve akıllı insanlar savaşa ancak doğru dürüst, iyi bir ordu göndermek gerektiğini iyi bilirlerdi. Teçhizatı yetersiz, tecrübesiz bir orduyu savaşa göndermek sadece düşmanın işine yarardı. Genç adamlar sert bir dille, görüşleri ve inançları olan insanları bir güruh gibi görmemek gerektiğini söylüyordu. Bunun üzerine her iki tecrübeli savaşçı, akıllı bir erkek, çizmelerini kunduracıya kendisi sipariş verir, ayaklarını fikirlerin ve inançların esiri birilerine teslim etmez, dedi. Onlara göre savaş çizme yapmaktan çok daha ciddi, çok daha zor bir işti. Ağız dalaşını kömür mangalının yanında konuşmadan takip eden veziriazam ve oturduğu yerde not alan Sohrab müdahale etmeselerdi, giderek alevlenen tartışma kavgaya dönüşmek üzereydi.

Tartışmayı sonlandıran, kömür mangalının başından ayrılıp odayı boydan boya arşınladıktan sonra yerine geri dönerken adamlarının yanında duraklayıp, tekrar ağzını açmadan odayı bir kez daha baştan sona kateden veziriazam oldu. Bir süre sonra bir şey söyledi, ama birilerine bir şey diyormuş değil de, kendi kendine konuşuyormuş gibiydi. Zira yürürken o kadar sessiz konuşmuştu ki odadakiler birkaç yarım cümleden başka bir şey duyamamıştı. Sonunda geri döndü, yerine oturdu ve dinledikleri hakkında konuşmaya başladı. İttifakın kesinlikle iyi bir fikir olduğunu, nasıl hayata geçirilebileceğine kafa yormaya değeceğini söyledi.

"Ama bunun önünde büyük bir engel var: Kahire'deki Fatimi halifesi. Bağdat'ta, Abbasi halifesinin etrafında bir ittifak kurulmasını seyredecek biri değil Fatimi halifesi. Bu kâfirler halifeliklerini meşru görüyor ve Bağdat'taki ittifakın kendileri için bir tehdit olduğunu düşünecekler. Sonra Bizans var: İmparatoru kendine karşı bir ittifak olmadığına nasıl ikna edeceğiz? Sonra buradakilerin zikrettiği daha küçük müşkülatlar; mesela orduların komuta salahiyeti. Hakiki bir ordu olmak zorunda, aksi takdirde savaşı baştan kaybederiz ve dönek Karmatileri güçlendirmiş oluruz. Öte yandan her saray kendi ordusu üzerindeki komuta salahiyetini muhafaza

edecek olursa ve savaşa kendi komutanını gönderirse yekpare bir ordu kuramayız. Biz savaşa giremeyeceğimize göre tavsiye edilen diğer çözümleri unutmamız gerekiyor. Ordunun harekete geçeceğini ve sorun çıkaracağını bir tarafa bıraksak bile, sadece bir ordu kurmak ve onu savaş alanında beslemek bile başka yerlerde kullanabileceğimiz masraflar çıkarır başımıza. Kimi önemli insanlar muhalefet etse de, okullardan feragat edemeyiz, zira halklar, dinler ve diller ancak okullarda bütünleşir ve ancak bunların üzerine bir imparatorluk inşa edebiliriz. Ordu kurmak, okul ve hastane paralarımıza mal olur. Bilemiyorum, hangisi bizim için daha gerekli, daha mühim.

Sonra imparatorluğun kasasından çıkacak zorunlu masrafları dikkate almak lazım. Kuzeyden gelen seyyahlar, Tatarlar ve Moğollar hakkında tuhaf şeyler anlatıyor. Bir sürü kavim güçlerini birleştiriyormuş. Birkaç seyyah şölenlerine katılmış ve savaş oyunlarını seyretmiş. Bildiğim kadarıyla bu kavimler her zaman savaş oyunlarına meraklıydı. Bu meraklarından vazgeçtikleri anda ellerine kılıç verilecek, ok verilecektir bu bozkır kavimlerinin. Bunlar yakın zamanda geri dönen seyyahların anlattıkları yeni bir gelişme.

Yeni ve daha iyi silahlar, yeni bir savaş tarzı, yeni adetler ve şölenlerde daha çok savaş oyunu. Bunları takip etmek lazım, orda adamlarımız olmalı ki, neler olup bittiğinden haberimiz olsun. Hakikaten birleşirlerse, birkaç büyük kavim bir araya gelirse, yarın öbür gün aniden bir imparatorluk kurabileceklerini de hesaba katmalıyız. Üstelik sayıları çok, hızlılar, hareket kabiliyetleri var, cesaretli ve mücadeleciler. Onların kuracağı bir imparatorluk, biz daha kurulduğunu öğrenmeden bir tehdit haline gelebilir bizim için. Bu yüzden bunları takip eden bir teşkilat kurmamız gerekiyor. Sonra Frengistan'dan da her türlü haber geliyor, gerçi kuzeyden gelen kadar çok değil ama. Belki de Frenk ülkelerine, her zaman yapılacak iş güç bulunan kuzeye gidenden daha az insan gittiği için. Bana ulaşan hikâyelerin yarısı doğru olsa bile, oralara da adam göndermek şart."

Veziriazam susunca posta müdürü Sohrab'a baktı. Yüksek sesle dile getirdiği düşüncelerinin muhatabı oydu sanki. En uzak di-

yarlarda dahi yolunu bulabilecek, yerli halkın arasına karışarak olan biteni anlayabilecek, bütün bunları bize harfiyen aktarabilecek şekilde aklında tutabilecek insanları seçmek ve yetiştirmek gerekiyordu. Dikkat çekmeyecek, her ortama intibak edebilen, güven veren, sevilen, fark edilmeden dikkatle gözlemleyebilen birileri olmalıydı bunlar. Yanlarında bol para olmalıydı ki, orada bir iş kursunlar, eşlerini dostlarını ağırlayabilsinler, hediyeler verebilsinler, lüzum hâsıl olduğunda rüşvet verip gereken her şeyi ödeyebilsinler.

Bu insanlar bol bol ödüllendirilmeli ki, hükümdar ya da başka biri bir avuç altın sikkeye bunları satın almasın. Bu yüzden baldırı çıplak Karmatilerle savaşa girmek, hele de diğer saraylarla birleşmeden tek başımıza savaşa girmemiz söz konusu değil. Bu belayı kâinattan silmemiz lazım, ama çok masraf yapmadan, gazi ya da şehit vermeden... Bir şey düşünmemiz lazım.

Sohrab, veziriazamın ısrarla kendisine bakmasından ve ona dönüp konuşmasından bir şey düşünmesi gerekenin kendisini olduğuna karar vermiş olmalı ki, "Gülünç, tuhaf insanlar bunlar vesselam efendim," dedi, "Fırsat verirsen kendi başlarına çorap örer bunlar. Gülünç bir insan bir çırpıda eski Âd Kavminin bütün hazinesini har vurup harman savurabilir. Peki ya bunlardan bir sürü, yüzlerce, binlerce varsa ne olur?"

Sohrab Karmatileri bir arada tutanın, korku, sefahat ve kaçıp kurtulamadıkları için servetleriyle devleti ayakta tutan az sayıda sağlam adam olduğunu düşünüyordu. O halde ne yapmak lazımdı? Karmatilerin hemen yanı başında, mümkünse hemen sınırda bir şehir kurmak gerekiyordu ki, devletin esir aldığı, çapulcular için çalıştırdığı bu aklı başında insanların kaçabilecekleri bir yer olsun. Bu insanlar kaçınca, geride kalanların daha harcayamadıkları her şeyi har vurup harman savurması ve sonra birbirleriyle hesaplaşmaya başlaması çok da uzun sürmezdi. Bir de, çok değil, bir düzine adamı biraz parayla gönderip, entrikalar çevirmek, nifak sokmak, yeni ittifaklardaki liderleri birbirlerine düşürmek ve yandaki komşuda onları bekleyen güzel şeyleri anlatmak kalıyordu...

Bu durumda Karmati devleti bir sonraki bayrama kalmazdı, şimdiki efendiler de ne iktidarda ne de hayatta kalabilirlerdi.

Suhran, "Bırakalım eğlensinler efendim," dedi. "Neden biz keselim ki hesaplarını, bunu kendileri yapabiliyorlarsa?"

Bir süre hiç kimse konuşmadı. Bütün gözler veziriazama çevrilmişti. Soluk yüzü belli belirsiz kızaran veziriazam başını salladı ve Sohrab'a gülümsedi. Onun teklifini beğendiğinin işaretiydi bu. "Evet, böyle yapalım," diye ekledikten sonra ayağa kalktı, toplantının bittiğinin işaretiydi bu.

Doğru Yoldan Sapmak

"Herhangi bir zamanda herhangi bir yerde ortaya çıkabilirler," dedi Nizam-ül Mülk, "Bunlardan her zaman her bölgede vardır. Zararlı ot gibi ya da bir hastalık gibi temkinin gerilediği, dikkatlerin dağıldığı her yerde ortaya çıkarlar. Âdem'den bugüne, her yerde, her insan topluluğunda, her inançta dinden dönenler olmuştur. Tıpkı saçın kepek, güneşin aşırı sıcak üretmesi gibi. Ama normal durumlarda, esas unsur, çeşitlilik ve zenginlik arz eder, tali olan tek tiptir, dinde ise, bunun tam tersidir. İster akıllı, ister ahmak, ister uzun ister kısa birinin, ister bir erkeğin, ister bir kadının başında olsun kepek hep aynı kepektir. Ama kafa derisi yağlı ya da kuru, düz ya da engebeli, düz ya da kırışık olabilir. Her inançta elli ya da yüz çeşit dinden dönen vardır.

Bunların en beterleri, inancın tavsadığı ve insanların iyilikten bıkıp ve bencilleşmesiyle gerilediği mutlu zamanlarda ortaya çıkarlar. Sultanım, genç olmana ve başka işlerle meşgul olmana rağmen sen de biliyorsun ki, her din insandan daha iyi olmasını, kendinden her zaman daha çok şey beklemesini, dünyaya gelirken sahip olduklarına kanaat etmemesini ister. Maalesef refahla birlikte din geriledikçe, giderek daha çok yalancı ve lanetli türüyor ve insanlara dinin söylediklerinin aksini söylüyor, kusursuz dünyaya geldiklerini ve kendilerini tabiatın kollarına bırakırlarsa hiçbir şeyden korkmalarına gerek kalmayacağı yalanını anlatıyorlar.

Din insanlara der ki, ruhunuz, tabiatınızı yönlendirmeyi ve iyileştirmeyi mümkün kılan bir melekeye sahiptir: Sizler varlığınız için korktuğunuzdan, tokken bile yemek yiyen tek hayvansınız. Mal mülk ve ihtiyacınız olmayan başka her şeyi istifleyen ve hayatınız boyunca yanında sürükleyen tek yaratıksınız. Ama korkularınızdan arının diye, yemek yemeyi durdurmanıza yardımcı olsun diye size bir ruh verildi. Din böyle diyor. Ama dinden dönenler bize, mideniz patlayana kadar yiyin, nefessiz kalana kadar mal-mülk biriktirin diyor. Bütün varlıklar kendileri için mücadele verir, bu yüzden sadece en çok ve en hızlı yiyenler hayatta kalacaktır, diyor bunlar bize. Çevrendeki her şey sana karşı, her insan, her bitki, her taş, her arı, her şey seni midesine indirmek ve seni ele geçirmek istiyor. Dikkat et, onlara bu imkânı verme. Bunun için sen onları midene indir ve sen onları kendine köle et. Yaşam en kıymetli şeydir, onu değerli kılan bize verdiği hazlardır. Hiç kimseye hiçbir şey borçlu değilsiniz, bu yüzden, ancak istediğiniz her şeyi yaptığınızda, yapabildiğinizde adil ve doğru davranmış olursunuz. Yapmadığınız şeyleri, size zarar veren şeyleri, istemediğiniz şeyleri yapmak yasak, bunların dışında her şey serbest, diyorlar. Pers topraklarında buna benzer Allaha inanmayan bir ilmi ilk kuran Bamdâz'ın oğlu Mazdek'ti. Şah Kubat ve oğlu Adil Anuşirvan döneminde yaşamış ve ilk ve en büyük Zerdüşt papazı olan ve senin de bildiğin gibi, onların Mobadan diye adlandırdığı babasının izinden papaz olmuştu.

Bu çok itibarlı bir mevkidir, imparatorlukta şahtan sonra ikinci adamdır papaz, hatta gerçek gücü ve itibarı açısından şaha eşittir bile denebilir. Onu atalarının dinini bırakıp Zerdüştlüğü yaymaya itenin ne olduğunu insan aklı anlayamaz. Kesinlikle güç ve mevki hırsı değil bu. En büyük dünya imparatorluğunun papazının üzerinde sadece Tanrı vardır. Servet de olamaz, çünkü zaten dünyanın bütün hazineleri onun hizmetinde. O halde neden Zerdüşlük üzerinden dininin ve geleneğinin söylediği her şeyi reddetmeye başladı ve en azından başlangıçta, Mobadan mevkisindeki tecrübesiz ve kötü niyetli seleflerinin yaymaya çalıştığı kutsal kitabı Zend-Avesta'nın yanlış yorumlarını düzeltir gibi yaptı? Bir hastalık mıydı onu buna iten? Kötü ruhlar mı aklını çeldi? Bir insandan fazlası olma arzusu mu gözünü kararttı?"

Sultan Melik Şah bir şeyi geri püskürtmek istiyormuş gibi kollarını kaldırıp ellerini yukarı doğru açarak, "Yeter, sus atık!" diye bağırdı. "Akrabam mı bu benim? Bana saldırdı mı? Neden bütün bunları anlatıyorsun bana Allah aşkına? Ve neden seni dinleyeceğimi düşünüyorsun?"

Veziriazam Nizam-ül Mülk, "Çevremizde olan biteni daha iyi anla diye. Seni ikaz ettiğim şeyleri daha kolay gör diye," dedi. Araya giren sessizliği, haykırmaların ve büyük bir coşkunun da eksik olmadığı uzun konuşmasından kuruyan gırtlağını ıslatmak için kullandı.

Sultan hoşnutsuzluğunu gizlemeye gerek görmeden, "O beni şimdi ve gerçekten tehdit eden şeyleri niye doğrudan söylemiyorsun –tabii eğer böyle şeyler gerçekten varsa–, ben de işime gücüme döneyim. Çocuklara anlatır gibi tutmuş eski kahramanlardan, kötü adamlardan bahsediyorsun," dedi.

Veziriazam büyük bir sükünetle, "İşini yapıyorsun zaten. Deminden beri seni şimdi ve gerçekten tehdit eden şeyleri anlatıyorum," diye cevap verdi.

"Beş yüz yıl önceki bir adam mı tehdit ediyor beni? Benim işim, derdim o olmalı, öyle mi? Bak keyfim yerindeyse, sana tahammül edebiliyorsam, seni saydığım, sevdiğim için. Saygımdan sana amca derim. Ama inan, böyle anlar giderek azalıyor."

Veziriazam açıklama yapmak üzere, "Şunu anlamamız gerekir..." diye ağzını açtığı anda sultan öfkeyle bağırarak konuşmasını engelledi, ayağa kalkıp pencereye gitti ve veziriazama arkasını döndü. Uzun bir süre pencereden bakarak, iç geçirerek ve bir şeyler mırıldanarak orada durdu. Söylediklerinden sadece "kafeste" kelimesi duyuldu. Sonra sakinleşerek yerine döndü.

Veziriazamın az önce söylemeye çalıştığına cevap olarak, "Gerekmiyor, hiçbir şey yapmamız gerekmiyor," dedi. "İşimize bakalım. Herkes kendi işine baksın. Sen, beni tehdit eden şeylere karşı beni ikaz edeceksin. Ben kendimi koruyacağım, ama anlamak... Bu işi yapacak birini bul. Şayet istiyorsan sen de anlama işini yapabilirsin, bence bir sakıncası yok. Ama ben, Allah göstermesin. Şimdi anlat bakayım, ne söyleyecektin?"

Nizam-ül Mülk sultana mümkün mertebe kısa olarak Karmati-

lerin Mekke'ye giden müminlerin kervanlarına saldırdığını anlattı. Ama anlatırken sultan bağırdığı ve eliyle yastığa vurduğu için iki kere lafını kesmek zorunda kaldı.

Sultan Melik Şah biraz kendine geldikten sonra ama yine öfkeyle, "Hiç kimseyi sağ bırakmayacağım, ne bir süt bebesini, ne bir tavuğu, ne bir civcivi. Taş taş üstünde bırakmayacağım," dedi.

Veziriazam belki de sultanın iyice sakinleşmesini beklediği uzun bir sessizliğin ardından, "Büyük Allahım senin hâkimiyetinden, kudretinden razı. Yoksa her işimiz bu kadar yolunda gitmezdi, "dedi.

Veziriazam, Karmatilerin işledikleri suçun kendisini iki-üç yıldır, hatta belki de daha uzun zamandır aklında olan bir fikri hayata geçirmeye zorladığını, ama mecburi işlerinin onu bundan alıkoyduğunu söyledi. İyi bir fikirdi bu ve çok faydalı olabilirdi. Bu kadar beklediği için şimdi kendini suçluyordu. Ama sonra da, belki de bu Allahın bir lütfu, bu uğursuzlar bir suç işledi ve elimize düştü, diye düşündü.

Basra Körfezi'nin kıyılarında, Bende Siraf şehrine yakın bir koy, bir liman inşa etmek için en uygun yerdi. Veziriazamın konuştuğu bütün uzmanlar aynı fikirdeydi. Bu yüzden bu koyda bir liman inşa etmeye ve limanı, şehri ve çevresini serbest bölge ilan etmeye karar vermişti. İş yapmak isteyen herkes buraya yerleşebilecekti. Özgür insanlar ve özgürlüğünü kazanmış köleler, sürgündekiler ve yabancılar, yerli halk ve göçmenler, İranlılar, Türkler ve Araplar, Müslümanlar, Hıristiyanlar, Yahudiler ve Zerdüştler, herkes, ne iş yapacağını söyleyen ve bu işi yapabileceğini kanıtlayan herkese burada yerleşme, ne lazımsa inşa etme ve en uygun şartlarda işini yürütme izni verilecekti. Uzmanlar bu bölgede vergilendirmenin nasıl olması gerektiği konusunda hemfikir değildi. Bir kısmı imparatorluktakinden daha düşük bir vergi konsun diyordu, diğerleri, imparatorluğunkiyle aynı vergilerin konmasını, ama daha seyrek, diyelim normalde olduğu gibi her yıl yerine üç yılda bir toplanmasını tavsiye ediyordu.

Kimileri de, burada ödenen vergiler tespit edilsin, her yer gibi senede bir kere toplansın, her göçmen ilk beş yıl devlete ödenecek bütün vergi ve harçlardan muaf olsun ve inşaata yatırdığını çıkara-

na kadar, para kazanana kadar böyle sürsün, diyordu. Ama bütün bunlar yarım saatte çözülecek teferruattı, nihayetinde hangi seçeneğe karar verileceği ne imparatorluk, ne de bu insanlar için fark ediyordu.

Tuğla imal eden, bu tuğlaları ortaya çıkmakta olan şehrin meydanlarına, duvarlara ve pazarlara taşıyan binlerce işçi veziriazamın uykusuz gecelerini süslüyordu. Yüzlerce kervan işçilere ve göçmenlere yiyecek, kıyafet, alet edevat ve ihtiyaçları olan başka her şeyi taşıyacak, binlerce insan bu kervanlardan tedarik edilen yiyecek, kıyafet ve başka şeyleri üretecekti... Bu planlar hayata geçirildikçe kimi bölgeler bilcümle canlanacaktı. Ya buradaki faaliyetlerin yararı ne olacaktı peki? Ne kadar palamar, halat, yağlıboya ve badana imal edilecekti burada; bütün bunları imal etmek için ne kadar toprak ekilip biçilecekti? Liman işçileri, denizciler ve balıkçılar, su altında inci kabuğu, mercan toplayan yüzlerce genç erkek için kıyafet ve kundura, zengin evlerin sofraları için lezzetli yiyecekler hazırlayacaklardı. Bir yıl zarfında buralara pek çok zengin gelecek ve bu zengin insanlar inci yataklarıyla beraber altın ustalarını, kuyumcuları, kıyafetten kunduraya, yiyecekten atlı arabalara, atlardan takılara, kemerlerden şapkalara ve takkelere kadar her türlü lüks mal imalatçılarını ve tedarikçilerini buraya çekecekti.

Veziriazam iştahla yaptığı konuşmayı, "Hemen yarın işbaşı yapılsın, bu namussuzlar işledikleri suçlarda artık hiçbir şeyi tehir etmememiz gerektiği konusunda ikaz ettiler bizi," diye bitirdi. "Böylece yedikleri haltı da tasdik etmiş oldular."

Sultanın kafası karıştı, "Hangi uğursuzlar?" diye sordu.

Veziriazam açıkladı: "Karmatiler, şu kervana saldıranlar."

"Senin limanlarla, vergilerle falan ne alakası var onların?"

"Serbest bölgenin oluşacağı Bende Siraf şehri Bahreyn'in, yani onların devletinin tam karşısında yer alıyor. Buradaki imkânlardan haberdar olan, iş yapmak için biraz tasarrufu ve kabiliyeti olan oradan kaçıp bize gelecektir. Sahip oldukları her şeyi, bildikleri her şeyi buraya getirecekler. Fakirler arasındaki sağlam adamlar da yakınlarında iş ve para olduğunu duyunca bize koşacaktır. Çalışmalar başlar başlamaz da haberi olur hepsinin. Böylece devletleri boşalacak, dürüst insanlarını, zenginliklerini ve bilgiyi kaybede-

cek ve bu devleti öylesine güçsüzleştirecektir ki, kısa bir süre sonra kendiliğinden yıkılacaktır. Bir ay içinde, en geç iki-üç ay içinde Karmati devleti parçalanacak ve tarih sahnesinden hiç var olmamış gibi silinecektir. Nizam-ül Mülk parıldayan gözlerle, "Böylece biz de Karmati meselesini, en azından büyük bir kısmını halletmiş olacağız," diyerek sözlerini tamamladı.

Sultan şaşkınlığını gizlemeye gerek duymadan, "Bütün bunlar şu senin liman ve öteki şeylerle mi olacak?" diye sordu.

"Evet."

Sultan Melik Şah yeniden ayağa kalktı ve uzun adımlarla önce daire çizerek sonra büyük mekânın karşılıklı iki noktası arasında yürüyerek odayı arşınlamaya başladı. Konuşmuyordu, sanki çetrefilli bir meseleyle mücadele ediyormuş gibi düşüncelerle boğuşuyordu. Bir süre sonra veziriazamın yanına birkaç adım kala durdu, dik dik bakarak başını salladı:

Düşüncelerinden vardığı sonucu açıklar gibi, "Suyun üstüne bir şey kuranların vay haline! Kumdan beterdir su," dedi.

Veziriazam, "Nasıl yani?" diye sordu.

Sultan, "İstersen kuma yap inşaatı, sonunda yaptığın şey yıkılacaktır, bazı insanların başına geldi bu, çünkü tuzun üstüne inşaat yaptılar. Ama su daha da beter," derken eliyle olmaz işareti yaptı ve yine dev adımlarla odayı arşınlamaya başladı. Veziriazamla yaptıkları istişarenin sonunu bekleyemeyecek gibiydi. Kabul salonunun bir ucundan öbür ucuna yürürken yine eliyle reddeden bir işaret yaparak veziriazamı itham etti: "Bu plan yürümez."

Nizam-ül Mülk sultanı fikrinden caydırmaya çalıştı: "Suyun üstüne değil, liman suyun üstüne yapılmayacak."

"Nereye yapılacak peki? Havaya mı? Bu düşündüklerin makul insanlara göre değil. Su ha? Düşününce bile midem bulanıyor."

Veziriazam planını bu kez daha kısa ve daha açık olmak üzere yeniden anlattı. İmparatorluğun sınırda büyük ve güçlü bir şehri olacak, bu şehir, diğer faydaları bir yana, sınır güvenliği için her çeşit kaleden daha iyi olacaktı. Başta biraz para ve emek yatırılacaktı işe, ama bir seneye kalmadan yatırılanlar kat kat geri gelecekti. Yüzlerce, binlerce insan iş sahibi olacak, para kazanacak, devlet yardımlarından, imarethanelerden yaşamayacak, boş topraklar

ekilip biçilecek, hasat verecekti. Faydalarının tamamını saymak mümkün değildi, bu kesindi.

Melik Şah bir elini önemsemediğini belirtecek şekilde sallayarak, "Hiç umurumda değil bunlar. Sultan arkanda değil," dedi, "Suyla, suyun üstünde, bana göre değil bunlar, adam gibi adamlara göre değil."

Bunun üzerine veziriazam nereden bakarsan daha da önemsediği ikinci argümanını açıklamaya başladı. Bu plan hayata geçirildiğinde sınırda rahat durmayan tehlikeli bir düşman alt edilecekti, hem de savaşmadan, tek dirhem harcamadan, tek bir yaralı ya da ölü asker olmadan.

Sultan sinirlendi, "Neden savaşmadan ki? Savaşı onlar başlattı, seyahat edenlere saldırdı. Buna razı olacağımı düşünmüyorsun herhalde?"

"Hayır, tabii. Neden razı olacaksın, neden aslan kendini tahrik eden sırtlanı affetsin? Ama bu onu çok mühimsemek olmaz mı? Aslanın kendisiyle savaşacağını ummaya hakkı var mı sırtlanın? Ya da onların, senin kendilerine savaş açmanı beklemeye? Benim planım onları bu şereften mahrum ediyor. Savaşmadan yok edebilirsin onları. Mağlup etmek değil, yok etmek, dünya yüzünden silmek."

Sultan kaygılı bir şekilde yüksek sesle düşünmeye başladı: "Seni anladığımdan emin değilim. Ama senin dediğini yapmayacağımdan eminim. Onlar benim insanlarımı öldürsün, bense onları yeryüzünden sileceğime, ticaretle, para kazanmakla uğraşacağım. Olacak şey değil bu. Onlara şeref bahşetmek olsa bile, öyle bir darbe indireceğim ki, on nesil boyunca bu şerefi unutamayacaklar."

Veziriazam her zamanki gibi sakin ve makul bir şekilde sultana cevap verdi. Ama bu sefer konuşmak için büyük çaba harcadığı belliydi.

Sultana imparatorluğunun sınırlarının uzunluğunu ve bu sonsuz sınırları korumak kollamak zorunda olduğunu hatırlattı. İmparatorlukta her yerin kaynadığını, parçalandığını söyledi, insan dünya başımıza yıkılıyor diye düşünüyordu. Olayların ve savaşların buralara sıçramamasını, sonsuz güçlerine ve hiç kimsenin bu güçten şüphe duymamasına borçluydular. Veziriazam, imparatorluğun or-

dusu her zaman tastamam ve hazır olduğu sürece bu gücü kimsenin tartışmayacağını söyledi. Çevrelerindeki eski ve ünlü şehirler yok oluyor, onların yerine, hem de bir şehirden birkaç tane yeni şehir kuruluyordu. Her yıl eski ve itibarlı bir hanedan yok oluyor, her gün bir kazancı ustasının ya da tamirat işleri yapan terzinin biri ayaklanan fakirlerin başına geçiyor ve kendini sultan ilan ediyordu. Hepsi ciddi ciddi dünyayı ya da en azından bir kısmını zapt etmeyi hayal eden çılgınlardı ve bizim gücümüzden şüphe etmek için ilk sebep hâsıl olduğunda sınırlarımıza saldıracaklardı. Ve bu devletimize gereksiz bir savaşa, birliklerimizin yorgunluğuna, şimdiye kadar yenilmezliğiyle nam yapmış ordumuzun küçücük bir mağlubiyeti ya da buna benzer bir şeye mal olacaktı. Ordumuzu korumalı, daha da güçlendirmeli, hazır ve muktedir kılmalı, bir avuç çılgın beş para etmezin üzerine göndermemeliydik. Neden peki? Onları bu şerefe nail etmemek için, kendimiz de zarar görmemek için. Bu savaşta kaybedeceğimiz her askere yazıktı. Hele de onları tek bir muharebe olmadan, tek damla kan akmadan dize getirmek mümkünken.

Veziriazam, eskilerin, akıllı bir adamın kahramanlığının onda yedisinin tedbir, onda ikisinin mantık, onda birinin cesaretten oluştuğunu söylediklerini ekleyerek konuşmasını sonlandırdı.

Sultan, "Sıkıldım, atla gezelim biraz," diyerek kapıya yöneldi. Ellerini çırptı ve aynı anda perde kanatlarının arasından uzanan kafaya, "Atlar!" diye seslendi.

Yolda bazı meseleler üzerine kafa patlatmaya devam eden sultan, veziriazamın öfkesini gizlemeye çalıştığını fark etmedi. Tatmin edici bir cevap bulup veziriazama döndüğünde saraya ulaşmışlardı.

"Haklısın. Böyle bunlar: Tedbir, mantık ve belki biraz cesaret. Tüccarların kahramanlığı bu işte."

Nizam-ül Mülk araya girdi: "Atalarımız her zekice kahramanlığın böyle olduğunu söyler."

"Sultanınki değil ama. Benimki yedi parça şeref ve üç parça cesaret. Senin sözünü ettiğin tüccarlarınki, vergi memurlarınınki, öğretmenlerinki. Adamlarımı öldürenlerle ticaret yoluyla savaşmaya ikna etmek için çabalamaya devam edersen, veziriazamlarınkinin de öyle olduğunu düşüneceğim."

Sultan köpek terbiyecilerine haber göndererek, köpeklerinin bir kısmının arkalarından iz sürmesini istedi. Sonra atlarına atlayıp dörtnala ilerlemeye başladılar. Anlaşılan sultanın da atların da biraz hıza ihtiyaçları vardı. Ama veziriazamın da vahşice at sürmekten şikâyet ettiği söylenemezdi, en azından dizginleyemediği öfkesini biraz yatıştırabilirdi böylece. Sakinleşmeliydi ve sultanla bugün bir konuda konuşup, anlaşmalıydı. Rüzgâr yüzüne vuruyor, atlar zaman zaman mutluluktan başlarını geriye savurarak koşuyordu. Havlamaları her yanı saran serbest bırakılmış köpekler bakıcılarını geride bırakmış, havlamalar eşliğinde atlarla yarışıyor, oynaşıyorlardı.

Her yer alabildiğine uçsuz bucaksız, alabildiğine boştu, hareket halinde ve enerji doluydu. İstemeden, hatta dirence rağmen ağızlar açılıyor ve naralar sonsuzlukta yankılanıyordu. Sultan eyerde ayağa kalktı, bir süre üzengilerin üzerinde dimdik durdu, sonra kükredi ve gürzünü sanki sonsuzluğun içine fırlattı. Zira içinde kabaran mutluluğu dışa vurmak zorundaydı. Köpekler havlıyor, uluyor, yerde yuvalanıyor, dönüp duruyor, birbirlerinin üstüne atlıyor, savaşırmış gibi yapıyorlardı. Bu arada bakıcıları peşlerinde ya da aralarında koşup duruyor, kendi enerjilerinin coşkusu ve sarhoşluğuyla kahkahalar ve çığlıklar eşliğinde köpekleri yakalıyor, üstlerine çullanıyorlardı. Çevik köpekler ve bakıcılarının koşuşturmaları arasında coşku, sanki giderek büyüyen dalgalar halinde düzlüğe akıyor, sultana eşlik eden, çıplak atların üstüne yatmış, atları, kulaklarına bağırarak, fısıldayarak koşmaya teşvik eden delikanlıları ele geçiriyordu. Kimi üzengilerin üzerinde ayağa kalkıp gökyüzüne doğru kükrüyor, kimi eyerlerine tırmanıp dörtnala giden atların sırtında ayağa kalkıyor, kimileri de bir ok ya da bir kargı fırlatıp, diğerlerini geçecek kadar hızlı gidemedikleri için söyleniyorlardı.

Sultan gülerek ve ter içinde saraya geri döndüğünde Nizamül Mülk hoşuna gittiğini gizlemeye çalışmadan, "Çok iyisin, gerçek bir yeni kahraman," dedi. Veziriazamın her zaman soluk olan yüzü dahi kızarmıştı ve parıldıyordu. Sultan bu sözler üzerine bir kahkaha attı ve elini iki kere göğsüne vurdu. Duyduklarının ne kadar hoşuna gittiğini göstermek istemişti herhalde.

Bir süre susarak atların üstünde keyifle soluklanarak ilerlediler. Hızla soluklanıp nefesleri normale döndüğünde veziriazam kuzeyden geri dönen yolcuların korkutucu hikâyelerini anlatmaya başladı.

Anlatılanlara bakılırsa Tatarlar ve Moğollar birleşiyordu, artık birleşip birleşmeyecekleri değil, ne zaman büyük bir birlik olacaklarıydı sorun. Neredeyse her gün bir kavim kendinden büyük bir başkasıyla ya da daha önce isteyerek veya zorla birleşen kavim gruplarıyla birleşiyordu. Bunun Melik Şah'ın imparatorluğu için ne kadar tehlikeli olduğunu anlamak için çok akıllı olmak gerekmiyordu. Kendilerini güçlü hisseder hissetmez bozkırdan çıkacaktı bu kavimler. Göçerler sürekli yeni topraklar fethetmek zorundaydı, çünkü bu topraklar onları bir annenin çocuğunu çağırdığı gibi çağırıyordu. Ve bu kavimlerin birleşip büyük bir grup oluşturmaları imparatorluk için tehlikeli olmakla kalmayıp, ölüm kalım meselesi olurdu. İyi savaşçıydılar bunlar, Türkler ortaya çıktığından bu yana en iyi savaşçıydılar, atik, iyi silahlara sahip, olabilecek en mahir ve yürekli insanlar. Hiçbir şeyden korkmazlardı. Soygundan ve kargaşa çıkarmaktan başka bir şey bilmezlerdi. Şeytan ve onun hizmetkârları gibiydiler, tek bildikleri yalan ve inkârdı. Onların karşısında başarılı olmak çok zor, hatta imkânsızdı. Yirmi becerikli adam ve biraz parayla kuzey kavimlerinin birleşme süreci yavaşlatılabilir, hatta belki tamamen engellenebilirdi. Bir lidere hediyeler alır, şu andaki dostunun onun canına göz diktiğine inandırırdın. Başka iki tanesini tutmayacak bir ittifaka ikna ederdin, zaten ittifak halinde olanlara, bu ittifakın onlar için ne kadar haksız ve uğursuz olduğunu söylerdin. Aralarına bize sürekli neler olduğu hakkında malumat verecek güvendiğimiz adamları sokup, bir de on-yirmi kişi liderleriyle dostluk, arkadaşlık, iş ilişkisi kursa, zamanında harekete geçebilir, ittifakları bizi tehdit edecek büyüklüğe ulaşmadan onları engellerdik.

Bu yüzden iyi ve büyük bir istihbarat teşkilatı kurmak için kâfi miktarda para ayırmak gerekiyordu. Büyük bir imparatorluk olmak ve baki kalmak için şarttı bu.

Sultan, "Ne işimize yarayacak bu?" diye sordu.

Veziriazam açıkladı:

"Dedim ya. Ne yapacağımıza zamanı gelince karar vereceğiz."

"Neden onlar hakkında bir şeyler öğreneyim ki? Akrabam değiller, dostum değiller. Büyük olan benim, onlar beni araştırsın, benim hakkımda malumat toplasın."

Veziriazam düşüncelerini sesine biraz da tehditkâr bir ton vermeye çalışarak, "Bir gün kapına dayanırlarsa şaşırma o halde," dedi.

"Gelsinler bakalım, gelecekleri varsa, görecekleri de var. Dostlar nasıl karşılanır, bilirim ben, düşmanla nasıl baş edileceğini de bilirim."

İşte Nizam-ül Mülk'ün büyük bir istihbarat teşkilatı kurma planı hakkındaki o günkü konuşma ve sultanla fikir teatisinde bulunma ve anlaşma çabaları böyle bitti.

Akan Sudur, Nehir Değil

Sukayna'nın annesi Hind, sıcak bastırınca evin dışında hareket dahi edilmediğini, bu yüzden bu kadar erken geldiğini söylediğinde hava daha tam anlamıyla aydınlanmamıştı bile. Sukayna çekinerek, ziyaretini beklemediklerini, onlara bu mutluluğu yaşatmasının nedenini tam anlayamadıklarını söyledi. Hind umursamadığını gösteren bir el işaretiyle, ailesinin itibarını deli çocuklarına bırakamayacağını belirtti. Aralarında misafir nasıl ağırlanır bilen var mıydı acaba, gerisini konuşmak bile abesti. Hayyam, gerçek bir davet olmadığını, daha çok Leyla'nın ilk dişini çıkarmasını sevdikleri birkaç insanla paylaşmak istediklerini, söylemeye çalıştı, gerçek misafir değil, sadece...

Hind sinirle, "Sen çeneni tut," diye lafını kesti.

Sukayna hiç kimsenin gerçekten soru sorduğunu düşünmesine mahal vermeyecek kadar yüksek bir sesle, "Neden kendi evinde çenesini tutsun ki?" dedi.

Hind omuz silkip, "Hiç önemli bir şey söylemez ki, hele de çok önemli bir şey asla," deyip ağır ağır yerinden kalktı ve hizmetkârlara talimat vermek üzere odadan çıktı. İşte Hind böyleydi, her zaman böyle olmuştu. Sukayna'yla Hayyam'ın evine nadiren gelirdi, ama geldi mi kendi düzenini kurardı hemen. Hind'in evinde, kendisi ve kocası Mirchond gençken kurduğu bir düzen vardı. Bu

düzeni oğlu Feridun'un evlenmesinden sonra da devam ettirmişti. Kocası Mirchond öldüğünde, o da ölmüş gibi sesi soluğu çıkmamış, ama sadece birkaç ay sonra yeniden hayata dönmüş, çevresindeki her şey de bir zamanlar onun kurduğu düzene geri dönmüştü.

Bu durum ev halkının tamamını çok da mutlu etmemiş görünüyordu. Hind hayata döndüğü için, Feridun tam olarak ailenin reisi olamamıştı, karısı da bugüne kadar Hind'in onu methetmek için söylediği gibi, "güzel genç kadın" ya da "tatlı, genç kadın" olarak kalmıştı. Evde herkesin keyfi yerindeydi, Hind'e göre hakları olan her şeye sahiptiler, ama bu her şeyi düşünen, arka planda didinip, her şeyi kontrol eden kadının düzenine uymak zorundaydılar. Sukayna annesinin ziyaretlerini engellemekte oldukça başarılıydı, ev idaresini yeni yeni öğreniyordu ve kendi evi için hayal ettiği düzenin bozulmasına, hele de her şeye hâkim, güçlü, söylediği, yaptığı hiçbir şeyle ilgili itiraza tahammülü olmayan annesi tarafından bozulmasına izin vermiyordu.

Hind odaya geri döndü ve mutlu bir şekilde, hazırlıkların zamanında biteceğini, kendisinin de davette yakışıksız bir şey olmayacağından emin olarak güneş battıktan biraz sonra eve döneceğini söyledi. Gerçek bir davete bu kadar itinayla hazırlanmak gerekmediğini düşünüyordu, çünkü gerçek bir davetin nedeni ev sahibinin bütün hatalarını örter, önemsizleştirirdi. Ama insanlar niçin bir araya geldiklerini tam anlamamışlarsa, buluşmanın sebebi, bayram gibi, doğum ya da düğün gibi başlı başına bir mutluluk kaynağı değilse en küçük hatayı fark ederlerdi.

Hind derin bir iç geçirerek, "Ama şu sizin... Neydi o .... ilk diş, tövbe ya Rabbim! Sanki başka çocukların dişi çıkmıyor. Iki çocuk büyüttüm, bana kalsa on tane olurdunuz gerçi, ne önemli, ne de önemsiz şeyler için ortalığı velveleye vermedim, nerede kalmış dişler.

Ama kimsenin bana bir şey sorduğu yoktu zaten," dedi ve neredeyse hayatına mal olan ikinci çocuğu Sukayna'nın yüzüne baktı. Bu sözler üzerine Sukayna öfkeden köpürdü, suratı kıpkırmızı kesildi, bir hamle yapacakmış gibi gözleri parıldadı, ama sonunda kendine hâkim olmayı başardı. Birinci dişi kutlamanın Hayyam'ın

fikri olduğunu anlamıştı Hind, böyle şeyleri ancak o düşünürdü. Hind bir taraftan da başıyla Hayyam'ı işaret ettiğinde Sukayna da bir süredir öfkeyle kocasına bakıyordu.

Hayyam iki kadının yanında işi olmadığını anlamıştı. Birbirlerine anlaşamayacak kadar fazla benziyorlardı; sadece birbirlerini sevmelerinin yetmeyeceği kadar fazla şeyle bağlıydılar birbirlerine. Bu yüzden, Beyaz Camii'de sabah namazı kılacağını ağzında geveleyerek evden çıktı. Bir taraftan insan ruhunun ve insan ilişkilerinin kendisi için sır olmadığı, kafası karışık dostu Ebu Said'e rastlamayı umdu, ama bir taraftan da onunla karşılaşmamak, günün büyük bölümünü yalnız geçirmek ve karısının annesiyle baştan beri yaşadığı sorunları ölçüp biçmek ve anlamak istiyordu.

Hind ilk tanıştıklarında ona ciddi bir muhabbet ve yakınlık göstermişti, ama Mirchond'un ölümünü soruşturması bunu değiştirmişti. Bu soruşturma Hind'i ölümün eşiğine sürüklemiş, Hayyam'ın kafasını da daha önce hiç olmadığı kadar karıştırmıştı, zira aklındaki en önemli soruları hâlâ cevaplayamamıştı. Mesela soruşturma sonunda bulduklarını başka birine söylemeli miydi? Evetse, kime söylemeliydi? Öte yandan soruşturma sırasında tespit ettiği, düşündüğü, tahmin ettiği, inandığı şeyleri daha kendisine de tutarlı bir şekilde açıklamaya, dile getirmeye hazır değildi.

Hind yeniden hayata döndüğünde Hayyam'dan hoşlanmadığını gizlemeye çalışmamıştı bile. Sık sık ondan bir şey beklediğini gösterirdi, en azından Hayyam'a öyle gelirdi. Birkaç kez kadının karar verdiğini, isteğini dile getirmek üzere ağzını açmak üzere olduğunu düşünmüş, ama buna rağmen ondan beklentilerini ve isteklerini bugüne kadar öğrenememişti, zira her konuşmak istediğinde kendini frenlemişti Hind. Sadece Mirchond'un ölümünü araştırdığı ve ailesinin şeref ve onurunu sorguladığı için mi böylesine öfkeliydi? Bir sebep kesinlikle buydu, Hind ailesinin şerefinin her şeyden önemli olduğunu gizlemiyordu, ama daha da kesin olan, Hayyam'a duyduğu öfkenin tek sebebinin soruşturma olmadığıydı.

Diğer sebep neydi peki? Belki kendisi de bilmiyordu bunu, ama Mirchond'un pişirdiği tavşan etli börekten zehirlendiğini anladıktan sonra, Hayyam'ın ikisinin arasındaki sırrı, şüpheleri, hatta hipotezleri şahitlerin önünde söylemesini bekliyordu. O zaman ka-

dının bir bakışı, kocasına nasıl bir börek pişirdiğinin farkında olduğunu göstermişti, Hayyam bu bakışın ne anlattığını kavramıştı, Hind de Hayyam'ın anladığını fark etmişti. Ama bütün bunları hiçbir zaman dile getirmemişlerdi. Düşündüğünü pat diye söyleyen gururlu Hind'in Hayyam'dan o gün baş başa konuştuklarını artık ifşa etmesini beklemesi, hatta içten içe neredeyse arzu etmesi mümkün müydü? Sonucu iyi olmasa da bu susma ve gizleme işkencesi biterdi en azından. Hayyam bunu imkânsız ve çılgınca bulduğu için vazgeçti, ama olaya geri dönmekten vazgeçmedi ve hiç aklından çıkaramadı.

Düşündükleri korkunçtu, karısının annesinin böyle bir arzusu olması düpedüz intihar demekti. Ama bir taraftan da, hilesiz hurdasız ve gururlu biri olan Hind'in sırlardan nefret ettiğini, bir şeyleri gizlemeyi, özellikle de kendisinin suçlandığını düşündüğü bir şeyi gizlemeyi başaramayacağını da çok iyi biliyordu.

Hind'in hayatının ve ailesine ve dostlarına karşı davranışının birinci kuralı, sevdiği ve önemsediği insanlar bir şeyle suçlanıyorsa bunu hemen ve açık açık onlara söylemekti. Hemen harekete geçerdi ve çevresindeki yakınlarının da ona aynı şekilde davranmasını beklerdi. Her halükârda Hayyam böyle olduğunu düşünüyordu, açık ve direkt olmak Hind'in en belirgin özelliğiydi. Ama bu konuda nasıl direkt olabilirdi ki insan? Hayyam'dan bunu beklemesi mümkün müydü? Kadın olarak zayıftı, üstüne üstlük suçluydu, ama Hayyam masumdu ve üstelik erkekti! Hind gerçekten ondan bunu mu bekliyor, onu bununla mı suçluyordu? İradesine rağmen böyle bir şey istemesi mümkün müydü? Hayyam tabii ki bunu söyleyemezdi, söylememeliydi, bu Sukayna'yla yaşadığı aşk ilişkisini ciddi anlamda zedelerdi. Her şeyi bilen tek kişi olan Ebu Said de bu konuda tek kelime duymak istemiyordu. Yaşadığı kadından gizlediği bir sırrı olması onun için çok zordu. Bunu ancak kendi de yaşamış olanlar anlayabilirdi. Peki Hind konuşsa neler olurdu? Felaketin boyutları kesinlikle azalmazdı. Hind, Hayyam benim ondan korktuğumu zannediyor, diye düşünse ya da bir an bile aklından, Hayyam'ın bu sırrın kendisine güç ve menfaat sağladığını düşünme ihtimali geçmiş olsa kuşkusuz hemen konuşurdu. Akıl ve mantığın bu kibirli kadının gururu üzerinde hiçbir gücü yoktu, bu

yüzden gururunu kıracak, itibarını sarsacak bir şey olduğunu düşündüğünde yapmayacağı şey yoktu.

Peki ama bütün bunlar karşısında nasıl davranmalı, ne düşünmeliydi? Bunu ancak Ebu Said gibi kafası karışık insanlar bilebilirdi, kafalarıyla düşünmeyi deneyen insanlar değil.

Uzun süredir bilinçli ya da bir şey tarafından yönlendirilmiş gibi aynı istikamete doğru yürüdüğünün farkına vardı. Aynı anda sokakların alışılmadık şekilde boş olduğunu fark etti, toplamda on kişiye bile rastlamamıştı daha. Ve bu, normal zamanda sokaklarda kalabalıktan yürünemeyen bir şehirde oluyordu. Uzaklardan gelen bir müziğin, bir davulun sert ve ritmik vuruşlarının onun temposunu da belirlediğini fark etti. Evden çıktığından beri daha onu işittiğini fark etmeye başlamasından bile önce, bu onu bir orkestra şefi gibi yönetmişti, zira o ana kadar vuruşları kulaklarından ziyade bütün iç organlarıyla algılamıştı. Uzaktan gelen derin vuruşlar sanki kulaklarına ulaşmıyor, karnına, kemiklerine ve kaslarına yayılıyor, uzuvlarına hâkim oluyor, onları idare ediyordu. Üstelik sesleri duyan ve etkisine giren insanın uzuvlarını yöneten bilincinden daha gerçektiler. Sanki zemin ya da onun altındaki bir şey bu darbeleri aktarıyordu, ses çok derinden geldiği için olsa gerek, insanın ayaklarına ulaşıyor, bacaklarından tırmanıyor ve vücudu parça parça ele geçiriyordu. Hayyam bu ani ritmik darbelerin geldiği yere doğru adımlarını sıklaştırdı, daha bu ani darbelerin ve ritmin varlığından haberdar değilken teslim olmuştu zaten onlara. Böylece fark etmeden büyük bir meydana, eski at meydanına vardı. Uzun zamandır buraya gelmekten kaçınıyordu, zira meydan abartılı şaşaasıyla insan hayatından çok güç gösterisine yarıyordu.

O sırada saray tarafından, başında Sultan Melik Şah'ın olduğu ihtişamlı bir kafile meydana girdi. Sultan gösterişli zırhı ve samur kürklü kalpağıyla olduğundan daha uzun görünüyor, insanın gözü gayri ihtiyari bu dev gibi, insanüstü boyutlardaki vücudu taşıyan hayvanı arıyordu. Bu sefer onu sırtında taşıyan, alnında kara bir yıldız, kendisi bembeyaz, altın ve değerli taşlarla süslü eyeri ve at başlığıyla sultanın en sevdiği atı Div'di. Atın üç yanında, parıltılı beyaz sarıklarıyla, üzerine altın iplikle sultanın adı işli bayrak ve sancakları sallayarak "Korkusuzlar" diye anılan özel muhafızları

yürüyordu. Özenle seçilmiş iriyarı delikanlılardan oluşan "Korkusuzlar", şatafatlı kılık kıyafetleriyle içinde yürürken atın üstündeki sultanla neredeyse aynı hizaya gelecek kadar uzun, havada salladıkları bayrakları saatlerce sorunsuz taşıyacak kadar güçlüydüler. Çoğu itibarlı ve güvenilir ailelerin çocuklarıydı, yüzü Horasanlı, yüzü Deylemli, şatafatlı kıyafetleri ve silahlarıyla sarayın ahırlarından soylu atların üstünde ilerliyorlardı. Arkalarında haremin tahtırevanlarını çevreleyen harem ağaları geliyordu, onların üç tarafını da yine at nalı şeklinde sarayın muhafız alayına mensup binlerce muhafız sarmıştı. Hayyam, şehrin kapılarında muhafız alayından bin kişinin, İsfahan ve çevresinde dört bin piyadenin, başşehirden atla yarım gün mesafede ise kamp kurmuş olan ana ordunun beklediğini biliyordu. Ve yine biliyordu ki, Sultan Melik Şah Karmatilere karşı sefere çıkmıştı.

Hayyam bu yüzden son on gündür dostu ve hamisi Nizam-ül Mülk'ten köşe bucak kaçmıştı. Bu nazik insanın içindeki öfke ve yılgınlıkla nasıl savaştığını seyredemeyecekti, seyretmek de istemiyordu.

Melik Şah'ın babası Alparslan'dan bu yana imparatorluğu yöneten bu her şeye kadir veziriazamın herkesin gözü önündeki ilk mağlubiyetiydi bu. Veziriazam daha önceki bir buluşmalarında Hayyam'a, içini acıtan şeyin, kibrinin yaralanmış olması ve sultanın vefasızlığı değil, İslam dünyasının ve onun güç ve istikrar kaynağı olan imparatorluğun geleceği için endişe duyması olduğunu söylemişti. Bu devlette onlarca yıldır süregiden refah, iç barış ve terakki veziriazamın adıyla ve çabalarıyla anılıyordu, bundan, veziriazamın düşmanlarının bile, hatta ve hatta Terken Hatun ve Tacülmülk Böri'nin etrafında oluşan hareketin bile kuşkusu yoktu. Ama şimdi, imparatorluğun yönetimini entrikacılar ve kadınlar ele geçirdiği için, onun bütün bu çabalarına kuşkuyla bakılıyordu. Veziriazam kırgın bir ses tonuyla Hayyam'a, suyun üzerine yazdığın yazı bir insanda bıraktığın izden daha kalıcıdır, dedi. Özellikle de eğiterek bir iz bırakmak istediğinde, ona doğru olanı göstermek, biraz daha iyi, biraz daha faydalı olmasını istediğinde böyleydi. Şehirler, imparatorluklar, hanedanlar her zaman bir adama bel bağlardı. Nizam-ül Mülk işte bu yüzden yıllarca Melik Şah'ı tahta

layık, bilge ve gerçek bir hükümdar olarak eğitmiş, imparatorluğun kaderini kendisinden ve kendi kaderinden koparmaya, onun bir insan ömründen ya da daha fazlasından uzun süre var olmasını garanti etmeye çalışmıştı. Nizam-ül Mülk konuşmasının sonuna, "Ama anlaşılan böyle olmamış, ne dersin?" diye ekledi. Ne kendi çabaları, ne de en itibarlı komutanların çabaları ve ikazları sultanı Karmatiler'e karşı sefere çıkmaktan alıkoyabilmişti. Bu seferin tek kazancı acı ve hüsran olacaktı, ordu muvaffak olsa bile böyleydi bu, zira iyi bir istihbarat teşkilatı kurmak ve Bende Siraf'taki işleri başlatmak için lazım olan parayı yutacaktı.

Hayyam Nizam-ül Mülk'ü seviyordu, hatırlayamadığı babasıyla hiç sahip olmadığı bir ağabeyi arasında bir yeri vardı onun için ve pek çok haklı sebeple her sözüne inanır, güvenirdi. Bu yüzden konuşma sırasında aklında filizlenen kimi düşünceleri gelişmelerine fırsat vermeden bastırdı. Veziriazam, diyelim ikinci, üçüncü kez ona kendisini üzenin yaralanan kibri olmadığını söylediğinde, Hayyam bunun mantıklı olmadığını, çünkü genelde olmayan bir şey hakkında konuşulmayacağını düşünmüştü. Kibriyle bir sorunu olmasaydı, ondan söz etmezdi, tıpkı insanın sorun yaratmadıkları sürece safra kesesi ya da midesi hakkında konuşmadığı gibi. Mantıklı bakıldığında, kibri gerçekten de yaralanmamış olsaydı bunu hissetmeyecek ve lafını etmeyecekti. Hayyam dostu ve hamisinin kibrinin bu halde olduğuna inanmak istemediği için, bu düşünceleri devam ettirmekten, açık ve tastamam biçimlendirmekten vazgeçti. Nizam-ül Mülk kararlarının ve planlarının kibirle ya da kırgınlıkla oluşmasına izin vermezdi. Bu kadarını biliyordu. O halde veziriazam kibrinin yaralanmadığını düşünüyor ve buna uygun davranıyordu, yani bunu iddia ederken hakikati söylüyordu. Veziriazam, kendi kurduğu imparatorluğun parçalanmak üzere olduğundan korktuğunu söyleyince, Hayyam'ın aklından atmaya çalıştığı öbür düşünce beyninin bir köşesinden çıkıverdi ve tam o anda, dostunda eskiden dürüstlük ve kibar bir yavaşlık olan şeyin, yaşlı bir adamın inadına dönüştüğünü üzüntüyle idrak etti ve bilincinin bir köşesinde, veziriazamın dünya batıyor diye düşünmesinin altında, yavaş yavaş işini yapamayan vücudunun olup olmadığı sorusu belirdi. İnsan dünyada kendi içinde ne taşıyorsa onu

görür, onu fark eder. Vücudu çürüyen bir insana gün doğumu akşam karanlığı gibi gelir.

Beyninin bir yerinde çakan bir düşünce, "Dünyanın sonu değil bu belki, belki sadece sen zor hazmetmeye başladın," dedi, ama Hayyam bu düşünceyi de aklından uzaklaştırdı. Dostuyla ve hamisiyle alay etmesini gerektirecek bir sebep yoktu ortada. Nizam-ül Mülk olmak istediği gibi biri değildi şüphesiz, ama bir taraftan da, hayal ettiği gibi biri olmak için ciddi anlamda çaba gösteren nadir insanlardan biri olduğu muhakkaktı. Hele de veziriazamın, Hayyam'ın da hiç hoşlanmadığı sultana muhalif sözlerini sorgulamaya hiç niyeti yoktu. Sukayna bir defa, "Onun için her şey o kadar basit ki, dünya, palasının keskin tarafına sığar zannediyor," demişti. Sultana karşı peşin hükümlü olduğu söylenemezdi, özellikle öfke ve nefretten eser yoktu duygularında. Ama akli melekelerinin basitliğini sadece düşündüğünde bile içini kaplayan huzursuzluktan kurtulamıyordu.

Bir zamanlar itibarlı İsfahanlıların ya da kendini öyle zannedenlerin buluşma yeri olan meydandan sultanın alayıvalayla geçişini seyretmek istemediği için belli bir niyeti ve hedefi olmadan merkeze doğru yürümeye başladı. Yolda ya da Basurmecit'in ünlü kahvesinde tanıdığı biriyle karşılaşıp Melik Şah'ın Karmati seferi hakkında şehirde neler konuşulduğunu öğrenebileceğini düşünüyordu. Kötü şeyler söylenmesi veziriazamı mutlaka sevindirir, daha önce pek çok kere olduğu gibi şimdi de mağlubiyetini büyük bir zafere dönüştürebilirdi.

Meydanda beklenenden az insan vardı, gördüğünde bunu veziriazama söylemesi lazımdı, ama onu teselli etmek istermiş gibi bir intiba da yaratmamalıydı. Basurmecit'in kahvesine giden köprüye yaklaşırken, kulağına kahkahalar, coşkulu bağırış çağırışlar çalındı. İki yıl kadar önce buralara gelen, bir zamanların büyük savaşçısı ve kahramanı, İsfahan'ın nevi şahsına münhasır adamı Salın kaftanını beline kadar çekmiş kıyıdan birkaç adım ilerde dizine kadar nehrin içinde duruyordu. Salın uzun yıllar askerlik yapmış, yüksek mevkilere ulaşmış ünlü biriydi, ciddi bir varlığı vardı ve en itibarlı insanların dostuydu. Ama sonra birdenbire ailesine, varlığına, itibarına ve savaşa sırtını dönmüş, kendini yollara vurmuştu.

Avare avare gezinirken yolu İsfahan'a düşmüş, orada da kalmıştı. Zararsız, latif biri olarak kısa sürede şehrin en sevilen tuhaf adamı, şehrin sakinlerinin sevgilisi olup çıkmıştı. Herkes ona iş imkânı sunuyor, hediyeler veriyor, sadaka vermek istiyor, en varlıklılar bile karşılıksız evlerinde yaşamalarına izin veriyordu. Ama Salm kesinlikle hiçbiri şey kabul etmiyor, neşe ve sükûnetle, büyük sözler etmeden ve sebebini açıklamak için uğraşmadan reddediyordu. Çalışmadığı için, yardım da kabul etmediği için, neyle, nasıl geçindiğini hiç kimse bilmiyor, ama o bunları hiç kale almadan yaşamaya devam ediyor, yolda rastladıklarına her zaman söyleyecek iyi bir sözü, anlatacak ilginç bir hikâyesi oluyor ya da en azından neşe içinde bütün yüzüyle gülümsüyordu.

Son yıllarda İsfahan mezarlıklarının vazgeçilmez kişisi olmuştu, onsuz bir cenaze düşünülemiyordu. O yıllarda Salın olmadan tek bir mezarlık kazılmazdı, mezar kazma işini sevk ve idare eden o değilse bile, kazanlara katılır ya da kimin öldüğüne, havanın nasıl olduğuna aldırış etmeden az da olsa yardım ederdi.

Salm Hayyam'a, bazen söylediği gibi "Nişapurlu hemşerisine" eliyle işaret edip kollarını açtı ve içtenlikle güldü. Nehre doğru inen Hayyam Salm'dan birkaç adım ilerde durdu.

Salm ışıldayan bir suratla, "Şu güzelliğe bak üstat, kardeşim, şu mutluluğa ve güzelliğe bir bak," derken bir taraftan da eliyle suyu ve içindeki bacaklarını gösteriyordu.

Hayyam içtenlikle, "Serin su iyi geliyor, değil mi?" dedi.

"Su tanıyor, kabul ediyor! Rahatsız etmiyor, iyi geliyor, iyi böyle, beni kabul ettiği için ona müteşekkirim, önemli olan kabul etmesi."

"Neyi kabul ediyor?"

"Ben, beni kabul ediyor! Şu mutluluğa bak kardeşim: Ben burada duruyorum, su akıyor, bana ulaşıyor, temas ediyor, benim varlığımda, burada durduğumdan emin oluyor, beni kabul ediyor ve yanımdan geçip gidiyor. Bana burada olduğumu söylüyor, ben mutlu oluyorum ve onun varlığını kabul ediyorum. O kadar güzel ki bu!"

Savaşçı Salm dev bir şeyi kucaklamak ister gibi yeniden kollarını açtı. Mutluluktan dakikada bir göğsünden sevinç çığlıkları ko-

puyordu. Göğsünden coşkuyla "Oh! Oh!" "Ah! Ah!" sesleri çıkarken, mutluluğunun göğüs kafesinde yarattığı baskıyı azaltmak için kollarını kanat çırpar gibi sallıyordu. Bir süre sonra sudan çıktı ve bu güzel nehrin kıyısında oturmak üzere Hayyam'ın yanına geldi.

Gün ilerlemiş, öğlen yaklaşmıştı ya da çoktan gelmişti. Hayyam ve Salm gölgelik bir yer bulmayıp güneşin alnına oturdular. Salm derin bir nefes aldı, uzun bir süre ciğerinde tuttuktan sonra, yaptığından keyif aldığını belli ederek nefesini verdi. Sustular ve acımasızca ışıldayan güneşin altında eriyip gittiler.

Salm uzun bir süre sustuktan sonra derin bir iç geçirdi: "Üstat, kardeşim, güneş bizi ne kadar dostça ısıtıyor, görüyorsun değil mi? Bizi kabul ediyor, hatta bize gölge veriyor, o gölge bizi, bizim var olduğumuzu gösteriyor. Kollarınız var, diyor bize, ağırlığınız, vücudunuz var, diyor. Çok büyük bir şey bu. Gerçekten. Ağırlığın olması ve bunun kabul görmesi büyük bir şey."

İkisi de yine sessizliğe büründü, kısa kısa soluk alıp vermeye başladılar. Güneşin alnında vücudun uzun soluklara ihtiyacı yoktu herhalde.

Sessizliği bozan yine Salm oldu: "Bak, dev gibiyim, görüyor musun?" Bu kez sesinde her zamanki coşku yoktu. "Bazen büyük bir vücut bir ıstıraptır, gerçek bir işkencedir. Onu beslemen, hareket ettirmen lazım. Bak bir düşün, bu kadar büyük bir adama yeterince uyku sağlamak o kadar büyük çaba gerektiriyor ki!"

Hayyam Basurmecit'in kahvehanesine gitmeyi teklif etti. Öyle de yaptılar. Burada heyecanla sultanın çıktığı seferi tartışan bir grupla karşılaştılar. Kısa bir süre sonra hararetli tartışmaya rağmen insanların konuya gerçek bir alaka duymadığını fark ettiler. Öyle alçak sesle konuşuyorlardı ki, rahatsız olmadan aralarında oturmak mümkündü. Ebu Said gelmemişti, Hayyam'ın da konuşmak için hiçbir nedeni yoktu. İnsanların arasındayken susmayı, söylediklerini anlamadan seslerini dinlemeyi ve onları tanıma isteği duymadan süzmeyi severdi. Bir süre sonra eve gitmek üzere yola koyuldu ve sokaktaki gölgelerden akşamın yaklaşmakta olduğunu anladı.

Evde Leyla'nın çıkardığı ilk dişini kutlamak için gelen dostları ve Sukayna'nın akrabalarının yanı sıra kendini Hasan bin Ali bin

Muhammed bin Sabbah diye tanıtan yabancı bir adam vardı. Uzun boylu, iriyarı, biraz toplu da denebilecek, ama aslında yaşına göre şişman, sağlıklı pembe yüzlü, olağanüstü açık renkli, neredeyse sarı gözlü, alnının başının tepesine kadar uzandığı hissini verecek kadar az saçlı adam, Hayyam içeri girdiğinde ayağa kalktı ve bütün yüzüne yayılan bir gülümsemeyle ve hiç kıpırdamadan Hayyam misafirleriyle görüşene kadar bir köşede durdu.

Kendini tanıştırma sırası geldiğinde mutluluktan, heyecandan ve utangaçlıktan yüzü kızardı. Hayyam kısa bir an düşündü, duyduğu isim ona hiçbir şey hatırlatmıyordu. Bunu fark eden yabancı imdadına koştu ve "Hocamız Zemahşeri," dedi.

Hayyam hatırladı, "Doğru, veziriazamın yeni hizmetlisi," dedi. Yeni hizmetli Hayyam'ın önünde eğildi.

Sukayna araya girerek, "Veziriazam deyince aklıma geldi," dedi, sağdaki kapıdan koşarak çıktı ve az sonra elinde çok güzel çalışılmış sedef kakmalı küçük bir kutuyla geri döndü ve "Bak, veziriazam Leyla için ziynet kutusu göndermiş," dedi.

Kutuyu açtı ve içindeki altın sikkeyi çıkararak, "Kutuda bu vardı," dedi.

Yeni hizmetli karşısına çıkan fırsatı kaçırmayıp, "Nasıl biridir veziriazam?" diye sordu.

Sukayna hemen cevap verdi: "İyidir. Bir beyefendi. Hayatta rastladığım en dürüst insandır."

Hayyam bir şey hatırlamış gibi yüksek sesle, "Ha, tamam, hoş geldin Hasan," dedi,

"Bizimle yemek yiyebilir, geceyi burada geçirebilirsin, kutlama ... yok aslında gerçek bir kutlama değil bu, mutlu bir vesile için dostlarımızı davet ettik, ev yeni..."

Misafir iki elini göğsüne koyup eğildi ve yolculuk yorgunu olduğunu söyleyerek daveti nazikçe reddetti. Ev bulana kadar geçici olarak saray görevlisinin evinde kalacağını, kimseye zahmet vermek istemediğini, çok yorgun olduğunu, aslında hemen akşam namazından sonra yatmayı düşündüğünü, ama Hayyam'a teşekkür etmek için beklediğini söyledi.

"Zatıâlinizin İsfahan'da selamlaştığım ilk insan olmasına çok memnun oldum, ben işaretlere inanırım ve bu iyiye bir işaret ola-

bilir." Hasan Sabbah bunu söyledikten sonra eğilerek selam verdi ve afallayan Hayyam'ın selam vermesine fırsat kalmadan odadan çıktı. Kapı ardından kapanır kapanmaz Sukayna Hayyam'a, efendimiz artık lütfedip aile ve misafirlerle yemek yiyebilecek mi, diye sordu ve kahkahalarla güldü.

Keyfi yerinde olan Sukayna yemekten sonra da şakalaşmaya devam etti. Misafirlere Hayyam'ın kutlama için bir sebep bulmaya çalışırken, ruhundaki birbirine zıt, ama aynı yoğunlukta iki duyguyu uzlaştırmakla mücadele ettiğini, sonunda aynı anda hem yeni eve taşınmalarını hem de Leyla'nın ilk dişini kutlamaya karar verdiğini söyledi ve kıkırdayarak devam etti: "Ufaklık için deli oluyor. Elinde olsa her nefesini kutlayacak. İlk dişinin patlamasını beklerken neredeyse ruhunu teslim edecekti. Bu kutlamanın onun için ne anlama geldiğini tahmin edebilirsiniz. Ama insan kendi planladığı bir kutlamaya niçin mazeret bulmaya çalışır ki?"

Sukayna'nın ağabeyi Feridun, "Ne? Sultanın dışında hiç kimseye hesap vermek zorunluluğu olmayan, çok önemli biri olduğunun farkında değil mi sevgili Ömer?" diye sordu. Sukayna gülerek efendisine sataşmaya, yeni evindeki misafirlerini eğlendirmeye devam etti: "Yok o başkalarına değil, kendine hesap veriyor. Efendimiz ne zaman bir şeye çok sevinse, hemen endişelenir ve utanır. Ne zaman başına güzel bir şey gelse kendini savunmaya kalkar. Bu onun isteğiyle yaptığımız ilk kutlama."

Vakit epeyi ilerlediğinde gelen bir çocuk Hayyam'a veziriazamın onu bir gezintiye davet ettiğini söyledi. Kendini iyi hissetmediğinin bir işaretiydi bu, Leyla için gönderdiği ziynet kutusuyla birlikte, acil işleri olduğu için akşam yemeğine gelemeyeceğini bildirmişti.

Veziriazamın bahçesinde hızlı adımlarla yürürlerken, Hayyam, şehir halkından az sayıda insanın sultanı savaşa yolcu ettiğini söyledi. Bu şekilde dostunu teselli etmeyi ve yaşadığı mağlubiyetin üstesinden gelmesini sağlamayı umuyordu. Ama Nizam-ül Mülk Hayyam'ın sözünü kesti ve: "Bırak bunu şimdi!" diye azarladıktan sonra tekrar sustu. Bahçeyi bir ağ gibi saran patika yollarda yürümeye devam ettiler. Gezinti denemeyecek kadar hızlı yürüyorlardı. Uzun bir süre hiç konuşmadan bahçenin etrafında bir daire çiz-

diler, Veziriazam, kapısının önüne geri geldiklerinde, vedalaşmak istemişçesine durdu, ama veda sözcükleri yerine, muhtemelen bütün bu süre boyunca kafasını meşgul eden şeyi söyledi: "Dünyadan anladığın, karının bacaklarını açtığında sana söylediklerinden ibaretse şayet, bir dünya imparatorluğu kuramazsın. Hele bir de bu kadın bir cüceyse... Napacaksın işte."

Mutlu Bir Ölüm

Mezarlığın girişindeki musalla taşına tabutu bırakan adamlar soluk soluğa kalmıştı. Ölüyü sadece birkaç adım taşıyanlar ya da hiç taşımayanlar da soluklanıp, yüzlerinde ve alınlarında biriken teri sildi. Kendi arzularıyla ya da adetler gereği ölüyü uzun süren taşıyan akrabaları ve dostları da öyle. Kıbleden sürekli esen ve durmaksızın yüzlerine vuran kuru ve tuzlu bir rüzgâr yüzünden boğulacakmış gibi kesik kesik nefes alıp veriyor, en küçük hareket için dahi büyük bir çaba harcıyorlardı. İmam rüzgâra arkasını, Hüsnü Musa'yı son yolculuğuna uğurlamak için gelenlere yüzünü verdi. Kısaca soluklanıp kendini topladı ve dinin ve geleneklerin öngördüğü şekilde orada olanların hepsine birden ölene haklarını helal edip etmediklerimi sordu. Zira ister maddi bir haksızlık olsun, ister bağışlanmamış bir kırgınlık ya da kendinden güçsüz birine karşı pişman olunmamış bir haksızlık veya dördüncü bir başka neden, telafi edilmemiş bir haksızlığın bu dünyaya bağladığı ölüler kutsal bir yer olan mezarlığa, bu dünya ve ahiret arasındaki, bu varoluş biçimiyle başka bir varoluş biçimi arasındaki sınırda gömülemezdi. Vicdanında bir günahın yüküyle mezarlığa girilebilirdi, çünkü günahları sadece Allah affedebilirdi, oysa insanların affettiği bir günah, günahını artık telafi edemeyecek ölünün o kapıdan girmesine yetmiyordu.

Orada olan herkes tecrübeli bir koro halinde "Helal olsun," diyerek Hüsnü Musa'yı bütün günahlarından arındırdılar. Ardından imam, ölenin günahları vardı ise de artık bunu herkes kendinden bile saklamalı, dedi. İmamın bir işaretiyle dört kişi tabutu sırtlanıp, Salm'ın iki arkadaşıyla birlikte kazıp başında bekledikleri mezara taşıdılar. İsteyen ve vakti olan herkes mezarlıktan sultanın şehrindeki büyük ve zengin evlerden biri olan cenaze evine gitti. İlk gelen Veziriazam Nizam-ül Mülk oldu. Veziriazam mezarlığa da ilk gelenler arasında olduğu için, tabut musalla taşında dururken ilk sırada durmuş, "Helal!" diye bağıran ilk kişi olmuş, kürekle ilk toprağı mezara atanlardan biri olmuştu. Yaşına ve mevkisine yaraşır şekilde odanın geniş kenarının arkasında bir yere oturup, ev sahibiymiş gibi yanına gelenlerle görüşüyor, taziye dileklerini kabul ediyor, hizmetkârların çay servisini, boşalan kâselere kuru yemiş ve kuru meyve dolduruşlarını izliyordu. Bütün bunlar yapılıp bittikten sonra odaya bir sessizlik hâkim oldu, zira koca oda farklı menfaat ve toplumsal mevki sahipleriyle doluydu. Gelenlerin hepsi itibar sahibi insanlardı, Hüsnü Musa'nın ataları imparatorluğun ilk ailesine mensuptu. Herkes birbirini tanıyor, hoşlanmasalar da birbirlerine tahammül ediyordu. Belki asıl sorun da buydu: Kimdi burada en önemli kişi? Veziriazam mı öncelikli olmalı ve ilk konuşmayı yapmalıydı, cenazeyi kaldıran imam mı yoksa ölen kişinin en yakın akrabası mı?

Böyle evlerde düzen ve teşrifat iyi bilinirdi, böyle bir cemaat toplandığında bu düzen ve teşrifat kutsal bir kanun gibi asla ihlal edilemezdi. Peki neydi ölümün gölgesindeki bu düzen ve bu kurallar?

Aralıksız çay karıştırma, çekirdek çitleme sesleri ve zaman zaman derin iç geçirmelerle daha da büyüyen ve derinleşen sessizlik tahammül edilmez bir ana ulaştığında, veziriazam söze girdi ve Hüsnü Musa'nın ölümünün ağır bir darbe, büyük bir kayıp olduğunu söyledi. Hem imparatorluk, hem ailesi, ama hem de veziriazamın kendisi için böyleydi. Çok önemli bir görevi mükemmel şekilde yürüten en iyi nazırlarından birini kaybetmişti. Sürtüşme ve tartışma eksik olmadığı için birlikte kotardıkları iyi ve başarılı işleri, Hüsnü'nün tutku ve endişeyle devletin parasını toplayıp muha-

faza ederken kendi parasını har vurup harman savurduğunu, yoksullara sadaka verdiğini, dostlarına hediyeler almak ve onları ağırlamak için harcadığını, bu anlattıklarına burada herkesin şahitlik edeceğinden emin olduğunu söyledi. Konuşmasını Hüsnü'nün insani değerlerinden bahsederek sürdürürken sesinden gerçek duygularından söz ettiği anlaşılıyordu. Veziriazamın bu kıymetli insan hakkında yaptığı anma konuşması uzadıkça, o duygu kendi sesine ve orada bulunanların yüzlerine yansıdı. Konuşma, şimdi daha iyi bir dünyada olanlar için ne kadar üzülseler de hayatta kalanların yaşamaya devam etmek zorunda olduklarını söyleyen eski bir hakikatle son buldu. Veziriazam hayatın şimdi ona on gün öncesine göre daha az zevk verdiğini itiraf etti, çünkü Hüsnü Musa'nın olmadığı bir dünya daha kötü bir yer olacaktı.

Uzun konuşmasının sonuna doğru veziriazamın sesi titredi. Kimi dinleyenlerin de gözleri dolmuştu, oysa pek çoğu hayat tecrübesi olan, güçlü insanlardı, gözyaşı dökmek gibi bir alışkanlıkları asla yoktu ve hislerini göstermek konusunda çok ketumdular.

Veziriazamın bugün methiyeler düzdüğü aynı Hüsnü Musa'ya daha birkaç ay önce nasıl sövüp saydığını hatırlayanlar onun böylesine bir kedere kapılmış olmasından herhalde daha da çok etkileniyordu. Nizam-ül Mülk Büyük Divan toplantısında güvendiği kimi varlıklı insanlara devletin borçlanarak Bende Sirfa'daki işleri başlatmak ve ciddi bir istihbarat teşkilatı kurmak için mali kaynak sağlayacağını açıklamıştı. On okka tuzun vergisini bir dirhem arttırsalar altı yılda borçlarını kapatabileceklerdi. Veziriazam devlete bu şartlarda borç vermeye hazır olan insanlar bulmuştu. Şayet bunun yetmediği anlaşılırsa kalanı için kendi de biraz destek olabilirdi. Hüsnü Musa vezirlerden biri planla ilgili fikirlerini söylemeden önce veziriazamın niyetini övmeye başladı ve devlete borç verip, en son onun borcunun ödenmesinden şeref duyacağını ilave etti. Ama aceleye mahal olmadığını, tıpkı bu mükemmel plan gibi bugün iyi olanın bir yıl sonra da iyi olacağını belirtti. Sultan savaşta olduğu sürece böyle büyük projelere başlamak doğru değildi, zira arkamdan iş çeviriyorlar diye düşünebilirdi. Sultan Allahın izniyle ve zaferle savaştan geri döndüğünde başlayabilirdi her şey. O zaman da bugün gibi uygun, hatta bugünden daha uygun olabi-

lirdi her şey. Çünkü o zaman Hüsnü Musa devlet bütçesinin durumu hakkında daha çok bilgi sahibi olacaktı.

Acaba mübarek sultan zaferden bol ganimetle mi dönerdi? Ganimetle dönerse, yani bol ganimetle dönerse, borç paraya hiç lüzum kalmayacaktı belki de. Ama ganimet iyi olmazsa, o zaman ordunun masrafları için maalesef borç para gerekecekti. Yani büyük harcamalardan bahsetmenin bir manası yoktu. Hem sultan bu riskli işe razı mıydı bakalım ya da ne kadar razıydı? Bu kadar büyük teşebbüslere onunla görüşmeden ve onun kesin rızası alınmadan başlamamak lazımdı.

Nizam-ül Mülk, bırakalım da herkes kendi işine baksın, sultanla konuşmak herkesin bildiği gibi veziriazamın işidir, dedi. Şayet sultana fikri sorulması gerekiyorsa bunu kimin yapacağı da belliydi. Bu iki konu uzun süre ertelemeye gelmezdi, ama sultanın savaştan dönmesini ve kendine gelmesini bekleyecek olurlarsa ertelemek zorunda kalacaklardı. Bilhassa istihbarat teşkilatı çok acildi, bir gün bile gecikmemek gerekiyordu. Ayrıca bu konuyu sultanla zaten görüşmüştü veziriazam.

Hüsnü Musa, istihbarat teşkilatı meselesi o kadar basit değil, diye cevap verdi. Vahim bir vakada imparatorluğun ve sultanın çıkarlarına aykırı bir şey yapabilirlerdi. Sık sık da yapıyorlardı bunu, zira hakikat zaten çoğu zaman vahimdi. İstihbarat örgütleri doğru düşünen, doğru hareket eden bir hükümdara ve bir devlete yarardan çok zarar verirdi. Gerçek bir dost, dürüst ve açık bir insan benim muhbirimin gözüne girmek için uğraşmazdı. Ancak ne tahtım ne de halkım için iyi şeyler düşünmeyen bir yalancı yapardı bunu.

Sonra muhbirim bana bu yalancının hakiki bir dost, dürüst bir insan olduğunu anlatırdı, çünkü yalancı bunun gerçek olduğuna inandırmıştı onu. Dürüst dostumun ise kötü niyetleri olduğunu söylerdi, çünkü muhbirime yüz vermemiş, hatta bazen itham edeceği bir konu varsa hakkımda kötü de konuşmuş olabilirdi. Bu sebeple bence istihbarat teşkilatı kurmak öyle basit bir iş değil ve ne kadar acil olsa da sultanın fikrini de almak lazımdı.

Veziriazam bu açıklama karşısında kelimenin tam anlamıyla buz kesti. Burada imkânsız bir şeyler dönüyordu, çünkü maliye vekili-

nin sözleri, sultanın istihbarat teşkilatı ve benzer şeylere direnmesinin nedenlerini anlatırken ettiği sözlerin bire bir aynısıydı. Veziriazam bir buçuk, hatta belki iki yıl önce sultanın keyfinin yerinde olmasını fırsat bilip, kim bilir kaçıncı kez ona bu niyetini açmıştı. Özel eğitimli insanları komşu ülkelere, peşinden uzak ülkelere göndermeyi, bu insanların burada Selçuklu sarayı adına çalışmasını, düzenli olarak olan biteni ve saray için önemli konuları bildirmesini planlıyordu. O gün sultan bu teklifi bugün Hüsnü Musa'nın kullandığı aynı kelimelerle reddetmişti. Bu konuşma veziriazamın evinde baş başa yapılmıştı, hem de iki yıl önce. O dönemde Terken Hatun'un veziriazama düşmanlığı da henüz açığa çıkmış değildi. Yapışkan Tacülmülk Böri henüz saraya gelmemiş, Hüsnü Musa sultanın çevresine girmemişti. Her şey yolundaydı, birilerinin onlara kulak kabartmasını ya da muhbirlik yapmasını gerektirecek hiçbir şey yoktu. Kim vardı, kimler vardı onları dinleyecek, niçin dinlesinlerdi? Bu gizli konuşmaları kim aklında tutup bir yerlere not etmişti hatta? Onun konuşmalarını dinleyip başkalarına anlatan kimdi? Kim neler eklemişti bu konuşmalara ve şimdi kimlere anlatılıyordu bunlar?

Nizam-ül Mülk kıyafetlerinin vücudundan ayrıldığı, düşman ve umursamaz bakışların karşısında çırılçıplak ve zavallı bir halde kalakaldığını hissetti. Sırtından aşağı bir ürperti duydu, yanındakilerin de muhtemelen gördüğü şekilde titredi. Karnı buz gibi oldu. Allahın yanına varıp bir buz parçasına dönüştüğünde de kendini böyle hissedeceğini düşündü.

Veziriazam birdenbire kısa bir cümleyle divan toplantısını sonlandırdı. Akşam Hayyam'la ve bu arada veziriazamın güvenilir bir adamı olmayı başaran Hasan'la uzun bir yürüyüş yaptıkları sırada onlara büyük bir tutku ve inançla gerçek bir imparatorluk için bir istihbarat teşkilatının kaçınılmaz olduğunu anlattı. Ormanın içinde, ne bir ağaç, ne bir çalı, ne de büyükçe bir taşın bulunduğu açıklık bir alana geldiklerinde, kader onu Hüsnü Musa'nın o aziz yüzünü bir daha görmemeye mahkûm etse hiç üzülmeyeceğini itiraf etti.

Hasan sessiz bir haykırışla, "Söylemeyin böyle efendim," dedi. "Bunu üç kere söylemeyin sakın, çok önemli."

"Neden üç kere?"

"Yüce Allah zaman zaman kulları arasındaki seçilmişlerin dileklerini yerine getirir. Sen o seçilmişlerden biri olmalısın. Ve Allah için, bir kulu bir şeyi üç kere yeterince yüksek ve açık bir şekilde dile getirirse, bunun bir dilek olduğu kesindir. Bu yüzden karısını boşamak ya da yeniden almak isteyenler, ya da akıl ve gönül için aynı derecede önemli başka şeyler için de üç kere net bir şekilde söylerler bunu."

"Hüsnü Musa'nın başına kötü bir şey gelmesinden korkuyorsun, ben şayet..."

"Şayet bu senin kesin dileğinse başına bir şey gelmesinden korkarım, evet."

Veziriazam, "Bu anlamda bir dileğim yok," dedi. "Hatta hiçbir dileğim yok, onun yüzünü bir daha görme dileğim dahi yok."

Hasan, "Dikkatli ol efendim, ikinci kere söyledin bile," diye uyarırken sesindeki gerginliği gizlemeye muvaffak olamadı.

"Üçüncü kere de söylesem geri almam sözümü. Ağzımdan çıkanı söylemiş sayılırım."

Veziriazamın Hüsnü Musa hakkında işte bunları söylemesinin üstünden daha bir ay bile geçmemişti. Ama şimdi, cenazesi defnedildikten sonra, gerçek duygularının eşliğinde hatırlayarak oradaki katı yürekli, tecrübeli adamları neredeyse ağlatacaktı. Veziriazam sonunda Hüsnü Musa olmayan bir dünyanın daha kötü bir yer olduğunu söylerken hıçkırıklar boğazında düğümlenmiş, gerçekten ağlamak endişesiyle olsa gerek susmuş, üst üste birkaç kere tükürüğünü ve hıçkırıklarını yutmuş, yutkunmuştu. Bunun üzerine odada söylediklerini tasdik eden, hem ona hem de rahmetli Hüsnü Musa'yı metheden fısıltılar duyuldu.

Odanın geniş tarafının arkalarında, veziriazama yakın bir yerde oturan Tacülmülk Böri lafa girdi: "Zavallı akrabamın bu anlaşılmaz ölümünün böylesine değerli insanları bu kadar üzmüş olması beni teselli ediyor. Vezirimizin ne kadar üzüldüğünü görünce, hepiniz rahmetli Hüsnü'yü böyle methedince, yaşarken nasıl bir saygı ve sevgi gördüğünü anlıyorum. Mekanı cennet olsun."

Kalabalık hep bir ağızdan dua eder gibi, "Mekanı cennet olsun," dedi.

Odanın köşesinden tek bir ses yükseldi, "Evet, mekanı cennet olsun."

"Hayattayken sevilen sayılan biriydi, en doğru zamanda, hastalanmadan, yaşlanmadan, elden ayaktan düşmeden cennete gitti. Akıllı bir insandan da bu beklenir."

Aynı köşeden başka birinin sesi duyuldu: "Mübarek insanmış. Bana düşmez gerçi, ama bunu hak etmişti. Onun kadar namuslusu az bulunur."

"Doğru. Allah bizi günah işlemekten korusun. İnsanın ruhuna ya da kaderine biz karar veremeyiz, ama Hüsnü az rastlanır cinsten namuslu, dürüst, sadık ve güvenilir biriydi."

Tacülmülk Böri yine lafa karıştı: "Bunu en iyi ben ve vezirimiz bilir, onunla çalışmıştı çünkü. Benim de akrabamdı rahmetli Hüsnü. Borçlu olduklarına sadık olduğunun ben şahidiyim. Bilmiyorum veziriazam ne düşünür bu konuda?"

Nizam-ül Mülk çoğu kimsenin fark etmediği kadar kısa, sadece dikkatli dinleyicilerin kavrayacağı kadar uzun bir süre sustuktan sonra, "A, evet, tabii," dedi, "Rahmetli Hüsnü pek çok konuda eşi bulunmaz biriydi."

Cenazeyi kaldıran ve şimdi yanında oturan imam öfkeyle, "Sadece Allah-ü Teala eşsizdir vezirim, böyle konuşma," dedi.

Nizam-ül Mülk hemen karşılık verdi: "Evet, tabii. Ben insan olarak eşi bulunmaz demek istemiştim. Yani bir insanın olabileceği kadar eşsiz. Bu yüzden de 'pek çok konuda' dedim."

Normalde birkaç günde bu kadar çok konuşmayan Tacülmülk Böri bir daha lafa girdi: "Yine de çabucak bulursun yerine birini. Eskisinin arkasından ne kadar üzülürsen üzül, yeni bir maliye vekili bulmak zorundasın. Hem de hemen, hatta bugün."

"Her şeyi koruyan ve kollayan Rabbim bu ülkeye gerçekten lütufkâr davranmış. Ona nasıl teşekkür edebiliriz, bilemiyorum: Bize dünyanın görüp göreceği en iyi sultanı göndermiş, sultana, Tacülmülk gibi devleti kendi gibi benimsemiş bilge ve sadık kullar göndermiş, bir de, bütün işleri yapacak kabiliyette bir sürü becerikli ve iyi insan göndermiş."

Tacülmülk hemen atıldı: "Buldun mu yerine geçecek birini?"

Veziriazam Tacülmülk'ün yapmacık sesini taklit ederek, "Bul-

madım, Hüsnü yeri doldurulmaz biriydi. Ama aklımda bu işi yapabilecek iyi biri var. Hüsnü gibi değil, kendi bildiği gibi yapacak, ama uygun biri."

Tacülmülk soru sormaktan çok bir sonuca varmış gibi, "Bizim değerli Zarif Zardari'yi de düşünüyorsundur mutlaka, değil mi?" diye sordu.

"Zarif iyi, gerçekten iyi. Genç, akıllı, yetenekli, birçok kere kendini ispatlamış biri. Ama bu sefer onu değil, onun kadar iyi başka birini düşünüyorum. Adı, Hasan bin Muhammed bin Sabbah."

Tacülmülk şaşırdı: "Kim o? Kim tavsiye etti?"

Veziriazam, "Ben," dedi.

Tacülmülk ısrar etti: "Zarif beş senedir sultanın şahsi mülkünü idare ediyor. Bu işi herkesten iyi yaptığını ispat etti."

Veziriazam şaşkınlıkla, "Beş sene oldu mu ya? Zaman nasıl da geçiyor!" dedi.

Odanın sol tarafında oturmuş gözünü ondan ayırmayan bir adama yaptığı bir işaret üzerine, adam konuşmaya, bu dönemin benzersiz bir şekilde hem mutlu, hem de mutsuz bir dönem olduğunu anlatmaya başladı:

"Belki de bizim gibi mutsuz bir dönem, zira her yerde savaşlar, kargaşa, hastalık, fakirlik, açlık ve başka her türlü felaket kol geziyor. En azından burada, bizde eşi benzeri olmayan bir mutluluk yaşanıyor, zira başka hiçbir yerde görülmemiş bir barış ve refah hüküm sürüyor. Akıllı devletimiz, burada hiç kimsenin aç kalmamasını sağladı, kimsenin bakmadığı hasta, okula gidemeyen bilgiye aç çocuk, sokakta yatan kalmadı. Gördük mü dünyanın başka bir yerinde böyle bir şey? Hazreti Âdem'in zamanından beri ihtiyacı olan herkese bir dirhem ödemeden okul ve hastane hizmeti veren başka bir devlet var mıydı hiç?"

Konuşma çok beğenildi, doğrulandı, desteklendi, tamamlandı. Sadece okullar ve hastaneler değil, imarethaneler de bu dönemin ve bu yönetimin yarattığı mucizelerdi. Açlığın hüküm sürmediği başka bir yer var mıydı dünya üzerinde? Bir başkası asayişi methetti. Hiçbir zaman bugünkü kadar seyahat edilmemiş, hiçbir yerde yolculara bu kadar az baskın düzenlenmemiş, yolculuklara bu kadar çok kolaylık sağlanmamıştı.

Konuşma devlet yönetimi ve Selçuklu İmparatorluğu dönemine tuhaf methiyeler düzülerek devam etti ve Hüsnü ve takipçileriyle ilgili, krize dönme riski taşıyan tartışmadan uzaklaşıldı. Veziriazam bu sayede neredeyse hiç kimse farkına varmadan odayı ve matem evini terk etme fırsatı buldu.

On adım ya gitmiş ya gitmemişti ki, az önce hakkında övgü dolu sözler ettiği Hasan Sabbah adlı genç adam peşinden geldi. Yan yana yürüyebilmek için adımlarını veziriazamınkilere uydurdu, susarak yanında yürümeye başladı. Uzun bir süre sonra her ihtimale karşı, "Rahatsız ediyor muyum?" diye sordu. Veziriazam hayır anlamında başını sallayınca tek kelime konuşmadan yürümeye devam ettiler.

Bir zaman sonra Nizam-ül Mülk, "İçeride miydin sen de?" diye sordu.

"Evet."

Veziriazam sormaya devam etti: "Gördün değil mi? Adamın cesedi soğumadan yerine geçecek birini arıyorlar! Bu benim vazifem değil mi? Büyük divanı kim tayin ediyor?"

"Benim adımı telaffuz ettiğinde sevinçten ve gururdan nefesim kesildi."

"Bakalım bir işe yarayacak mı? Zarif Zardari geldi akıllarına haklı olarak. Zardari mahir biridir, sultanın aşina olduğu, vefakâr bir insandır. Dedikodulara, entrikalara, hile hurdaya bulaşmaz. Aday gösterirlerse onun karşısında senin kazanmanı sağlayabileceğimi zannetmem."

"Senin beni bu mevkide görmek istemen, oraya senin isteğin dışında on kere sahip olmaktan daha önemli benim için. Zedari'yi atasalar bile ne hayıflanacağım ne de bir an olsun esef duyacağım. Ciddiyim. Sen divanında beni görmek istediğin için içim içime sığmıyor."

"Sana karşı olduklarını sanma ama çevirdikleri dolapların sebebi benim."

Hasan coşkunun sınırında bir sesle bağırarak, "Beni tanımıyorlar bile, nasıl bana karşı olacaklar ki? Ama sana karşı da bir şey yapamazlar, istedikleri kadar dolap çevirsinler, beş numara büyük gelirsin sen onlara," dedi.

Veziriazam güldü: "Bu kötü işte, ne kadar büyüksen o kadar kolay hedef tahtası olursun."

Hasan hararetle devam etti: "Seninle boy ölçüşemezler. Grubun beyni olduğu söylenen Tacülmülk'ü gördük işte. Bende büyük bir beyin olduğu intibaı yaratmadı."

Veziriazam tekrar güldü: "Tehlike yaratmak için büyük bir beyin mi olmak gerekiyor? Ebu Ali El Hüseyni geçenlerde Tacülmülk hakkında çok doğru bir şey söyledi:

'Bu adam hem Terken Hatun'un karşısında mütevazı ve yalaka bir şekilde, hem de bana karşı tehditkar bir tavırla susmayı başarıyor!' Çok doğru bu. Tacülmülk şartlara ve ihtiyaca göre, hem yalakalık yaparak, hem tehdit ederek, hem aşağılayarak, hem de kendi küçülerek susmayı beceriyor. Susmak en büyük özelliği ve insanları fethetmek için bir araç onun için. Başkalarının konuştuğundan daha açık, daha yüksek sesle susabiliyor. O bir örümcek adam, bence saraydaki bütün entrikaların arkasındaki adam o, sadece bana karşı olanların da değil, bence Terken Hatun da onun istediği gibi kullandığı sayısız insandan sadece biri."

"Ama sonunda sen kazanacaksın, istediğin sürece kazanan hep sen olacaksın."

"Doğru söze ne demeli. Daha ne kadar isteyeceğim? İşte en önemli soru bu. Bu işi neden daha uzun bir süre yapmak isteyeyim ki? Varlıklıyım, itibarım var, ama yoruldum. Başka bir sebebe gerek yok. Bak görüyorsun, kartala benzedim artık, oğullarım dünyanın dört bir yanında, çünkü yakın zamana kadar bir evlada değil, eserimi koruyacak, sürdürecek birine ihtiyacım vardı. Kendimi devletin içine hapsetmeseydim, oğullarımla mutlu mesut yaşar, torunlarımı bekler, hamile gelinlerim için endişelenir, insan gibi bir hayat sürerdim. Ama şimdi ne yapıyorum? Bir hayatım yok, ölüme hazırlanmak ve halefimi aramak zorundayım."

Hasan Veziriazam'ın ne kadar ciddi olduğunu anlayamamış gibi bağırarak, "Böyle konuşma, senin yaptığın büyük şeyleri yapacak çok az insan var," dedi.

"İnsan yaşlanmaya başlayınca hayatını yaşamak istiyor, dümdüz, çıplak hayatı, körlemesine, amaçsız, nedensiz, şekilsiz ve sınırsız yaşamak istiyor. İnsanı sadece bu muğlak ve aptal hayat ger-

çekten ilgilendiriyor. Sadece hayat seni bir anlığına da olsa teselli edebiliyor, çünkü onu kaybedeceğini biliyorsun.

Düzenin, barışın değil, nefesimin bittiğini hissediyorum, nefes alıp vermeye başlayan bir insan evladını kucağıma oturtmak çare bana belki. Ama buna gücüm yok, yapamıyorum. Çünkü daha önce yapmadım, kısa süre öncesine kadar böyle bir hevesim de yoktu."

"Ama bunun karşılığında binlerce insan mutlu ve huzurlu nefes alıp veriyor."

Veziriazam sesindeki öfkeyi gizlemeye çalışmadan, "Neyse boş ver, inceldiği yerden kopsun, yapacak bir şey yok," dedi, "Ben bakarım yapılacak bir şey var mı. Gel şimdi biz şu işe bakalım."

Hasan veziriazamın önünde durdu, hazır olduğunu anlatmak ister gibi kollarını kaldırıp ellerini göğe çevirdi ve, "Anlat," dedi.

"Kendime bir halef bulmam lazım, bir devlet ancak içinde ahenk hüküm sürüyorsa muvaffak olur. İnanç ile güç, kutsal hizmetler ile dünyevi hazlar arasındaki ahenk. Zengin ile fakir arasında ahenk. Devlet yönetimi fakirleri zenginlerin, her durumda zengin olanların eline bırakmamalı, ama zenginleri de fakirlerin öfkesinden ve kıskançlığından korumalı. Genç ile ihtiyar arasında ahenk. Yenilik peşinde olmak ile geleneklere saygı arasında ahenk. Savaş düşkünleri ile barışseverler arasında, âlim ile cahil arasında, seyahat etmeyi sevenle istirahati seven arasında ahenk. Halka açık meydan ile özel avlu, han, hamam, cami arasında ahenk. Ahenk olmayan bir devlet ya başarısızdır ya kalıcı değildir ya da ikisi birden. Yıllardır ahengin ne olduğunu bilen, devlet içinde ahenk tesis etmeye gücü yetecek birini arıyorum. Sultan Melik Şah'ın bu kişi olmadığını anladığımdan beri arıyorum böyle birini.

"Sultan dünya üzerindeki tek kişi değil ya. Başka birini denedin mi?"

"Ömer'i. İkimizin de hocası olan yaşlı Muvaffak'a sordum. Açık açık ne aradığımı sordum, sultanın başarısızlığını itiraf ettim, bütün korkularımı ve beklentilerimi dile getirdim. Aklına hemen Ömer geldi, saatlerce ona methiyeler düzdü. Tanıştığımızda ben de çok beğendim ve onu buraya aldım. Ama o daha bir yıl dolmadan gece gökyüzünün derinliklerinde kayboldu. Benden, sorunla-

rımdan ve ihtiyaçlarımdan kaçmak kurtulmak için beklemeye bile tahammülü yok gibiydi.

Hasan elini boş ver der gibi sallayarak," O münasip değil bu işe," dedi. "Ama onu suçlama. Nasıl biri olduğumuza kendimiz karar vermiyoruz ki."

"Suçlamıyorum, bir erkek bir dostunu nasıl severse öyle seviyorum onu. Ama bana ihanet ettiği duygusundan kurtulamıyorum. Beni hayal kırıklığına uğrattı." Veziriazam sözlerini değiştirerek, "Hayal kırıklığına uğradım, onu affedemiyorum," dedi.

"Çok zor bulmak öyle birini..."

Veziriazam önüne bakarak, "Birini bulduğumu düşünmek istiyorum," dedi ve gözlerini Hasan'a dikti: "Bir deneyelim bakalım."

Simyacı Horoz

Parviz bahçedeki işini bitirdikten sonra iç avluda durup uzun bir süre Hayyam'a seslendi. Sonunda pencerede görünen Hayyam'a, güneşin ilerlediğini göstermek için gökyüzüne işaret etti, elini kolunu salladı ve nihayet tereddütlü bir sesle hareketlerle anlatmak istediği şeyi söyledi:

"Gidiyor muyuz? Vaz mı geçtin yoksa?"

Hayyam, "Hayır vazgeçmedim, gidiyoruz tabii," deyip pencerede kayboldu. Az sonra avludaydı.

Parviz sabırsızlığını savunmak ister gibi, en azından sebebini söylemek ister gibi, "Geleceğiz demiştim. Ondan yani, geliriz demiştim," diye açıkladı.

Hayyam yüzündeki belli belirsiz sevinci gizlemeye çalışmadan adamı sakinleştirdi: "Merak etme gideceğiz, bekle de simyacı horozu alıp geleyim."

Hayyam bahçenin öbür ucunda etrafı çalılıkla çevrili bir meydana gitti, Parviz de yol arkadaşı bir yere sıvışmasın diye adım adım peşinden. Hayyam buradan küçük bir torba alıp kemerine bağladı, çalılıkların arasında kibirle dolaşan bir horozu yakalayıp kolunun altına sıkıştırdı ve Parviz'e, gidelim, dedi.

Parviz, bir Zerdüşt ve birçok itibarlı İsfahanlı ailenin bahçesini düzenleyen ünlü bir bahçıvandı. Mirchond genç karısı Şirin'in bir

akrabasını işe almak için işten çıkarana kadar Sukayna'nın ailesinin yanında çalışmıştı.

Hind Mirchond'un ölümünden sonra evin yönetiminde ipleri eline geçirince tekrar işe aldığı Parviz'i yeni evlerinin bahçesi yapılacağı zaman çocuklara da (Sukayna ve Hayyam'a böyle diyordu) gönderdi. Parviz'in günlerce çalıştıktan sonra üç partide sonbahar ve kış bitkileri ektiği bahçe bir yıllık çalışmanın ardından nihayet son şeklini almıştı.

İkisi de bahçeyi çok beğenmişlerdi. Parviz'i öğlen yemeğine davet etmişler, bahçenin güzellikleriyle göz ziyafeti çekmek için fıskiyenin yanında birlikte yemek yemişlerdi. Bilhassa Sukayna çok mutlu ve heyecanlıydı. Durup durup ayağa kalkıyor, bahçeye başka bir açıdan yeniden bakmak için başka bir köşeye gidiyor, oradaki görüntünün ve bahçenin verdiği duygunun tamamen değiştiğini iddia ediyordu. Hayyam'a birkaç kez peşinden gelmesini ve en azından seçtiği o noktadan bahçenin tadını biraz daha fazla çıkarmasını söyledi. Çekinmeden heyecanını göstermesini kendisi de biraz gülünç bulduğu için birlikte fıskiyeye doğru giderlerken, "Artık bahçesi olan bir kadınım. Biraz katlanacaksın bana," dedi. Parviz'in yanına dönüp birlikte yemeğe devam ettiler. Sukayna kendi bahçelerinin annesininkinden daha güzel olduğunu söyledi ve Parviz'e ne düşündüğünü sordu.

Parviz uzunca bir süre düşündükten sonra, "Biliyorsun sizin bahçe yeni. O zaman daha kolay tabii," dedi. Kim bilir belki kendi babası da Sukayna'nın ailesinin Allah bilir kaç nesildir sahip olduğu bahçeyi değiştirip, güzelleştirmişti.

Sukayna hayranlıkla, "Senin en iyi evlerde çalışman şart," dedi. "Hiç kimse seninle yarışamaz. Sarayda da çalışmalısın sen bence."

Sukayna kısa bir süre aklından geçen bir şeyi tartıp biçtikten sonra Parviz'e neden dine dönmek istemediğini sordu. O zaman sarayda yeteneklerine uygun bir bahçıvan olarak çalışmak için önünde hiçbir engel kalmayacaktı – tabii dünyada her şeyin adil olması koşuluyla.

Sorusuna cevap alamayan Sukayna teklifini tekrar etti:

"Senin için yapayım mı bunu?" diye sordu. "Ömer'in iyi bir dostu var, bizim için memnuniyetle yapar."

Parviz, "Neyi?" diye sordu.

"Dini kabul etmeni ve yapılması gereken her şeyi."

Parviz, "Bence buna gerek yok," diyerek lafını kesti. "Böyle düşünüyorum ben."

Sukayna muhatabının ne kastettiğinden emin olmak istedi: "Ömer'in arkadaşına sormasına mı gerek yok, yoksa dini kabul etmene mi?"

Parviz, "İkincisi," diyerek onayladı.

"Ama neden?"

"Öyle işte."

Hayyam lafa girerek Parviz'e, onu tavsiye edebileceği daha iyi ailelerin yanında neden çalışmak istemediğini sordu.

"Dini kabul etmene, hayatında herhangi bir şeyi değiştirmene gerek yok," diye ısrar etti. "Bana borçlu da olmayacaksın. Dostlarıma bir iyilik yapmış olmak adına seni onlara tavsiye etmek isterim. Tabii sadece sen de istiyorsan."

Parviz yeniden enikonu düşündükten sonra, "İstemiyorum," dedi.

Hayyam ısrar etti: "İyi para kazanırsın. Ama ondan da önemlisi, sana gençlik hayallerindeki bir bahçe düzenleme imkânı verirler.

Bundan beş kat, altı kat büyük bir bahçe düşün. Daha büyük bir alanın olduğunu, bizdekinden on kat fazla para kazandığını düşün bir. Bunları sana verebilirler, bizde kısıtlı imkânlara ayak uydurman gerekiyor. Seni tavsiye edecek olursam..."

Sukayna onaylayarak, "Evet, doğru, bunu kesinlikle yap," dedi.

Parviz'in kararı kesindi: "Hayır."

"Ama neden?"

Parviz bir daha açıkladı: "Öyle işte."

Hayyam, "Sen bilirsin, öyle diyorsan."

"Öyle diyorum."

Hayyam itiraf etti: "Seni anlamaya çalışıyorum."

Parviz bunun üzerine yarım yamalak ve kısa cümlelerle kendisinin ve kendisi gibi olanların uzun süre var olmayacağını, bir gelecekleri olmadığını çok iyi bildiğini söyledi. Şimdiki hükümdar ateş tapınaklarına dokunmamıştı gerçi, ama ayine gidenlerin sayısı her geçen gün azalıyordu. Hiç kimse sessizlik kulelerine dokun-

muyordu gerçi, ama artık az sayıda insanın cesedi bu kulelere konuyor, çürüyor ve akbabalara yem oluyordu. Ama kendisi gibi hayatta kalan ve inancından vazgeçmeyen insanlar da kutsallarının ellerinden kayıp gittiği duygusuna sahipti. Sanki o ebedi alev insanların içini aydınlatma gücünü ve kabiliyetini kaybetmişti. Parviz bunun üzerine bir yıl önce Nakş-i Rüstem'e gitmiş, orada tamir edilen ateş sunaklarını ziyaret etmiş, hepsinin önünde tek tek durmuş, diz çökmüş, ama sonra sıradan bir günlük geziden döner gibi eve dönmüş ya da bir dost toplantısına katılmıştı. Kutsal duygu ona vahiy olmamış, yüreğini doldurmamıştı. İşte hepsi bundan ibaretti.

Bütün azizler dünyadan elini ayağını mı çekmişti, yoksa sadece Zerdüşt'ün kutsal ateşi mi sönmüştü, bilmiyordu, bilemezdi de. Ama bunun onun için o kadar büyük bir kıymeti harbiyesi yoktu. Ama sonra bütün bunlar kendine vahyolunca ve kendisinin ve halkının tarihinin sona erdiğini idrak edince, tarifsiz bir ferahlama hissetmişti. Yok, hissetmekten daha fazlasıydı bu içindeki, her şeyiyle bu sona razı olmuştu. İnsanın kendini zorunlu olana teslim etmesi büyük bir ferahlıktır. Parviz için de olmak zorunda olduğunu bilmek, buna razı olmak çok iyi bir şeydi. Şimdi ona kendisinin ve halkının sürekliliği ve ebediyeti için savaşma imkânı verilse, bu imkânı kullanıp kullanmayacağından emin değildi. Uzun zamandır hissettiği bu ferahlamanın yok olacağını bilse kesinlikle kullanmazdı. Bir kere bu ferahlamayla tanışmış olanlar için hayat çok büyük bir yüktü. Hayatta kalıp da acı çekmeye devam etmeye istekli olmaktansa hayattan feragat etmek çok büyük bir mutluluktur.

Hayyam bahçıvanının itiraflarını, doğru anladıysa şayet, zorunluluk ile özgürlük arasındaki ilişkiye dair ilginç düşünceler olarak anladı ve Parviz'in açıklamalarında mantık çerçevesinde bakıldığında çok da kati olmayan bölümlere işaret etti. Ancak Parviz böyle bir tartışmaya hiç hevesli olmadığı için konuşmayı bitirdiler.

Bütün bunlar üç gün önce olmuştu. Bahçeyi kışa hazırlamak için birkaç güne daha ihtiyacı olan Parviz bu zaman zarfında işverenleriyle göz temasına bile girmedi, değil ki konuşmak ya da buna benzer bir şey. Utanıyor ya da bir şeyden dolayı kendini suçlu hissediyor gibi bir hali vardı. Ama dün, o konuşmadan iki gün

sonra, Hayyam'ın çay içme teklifini kabul etti ve onunla iki kez güzel güzel sohbet etti.

Bahçıvan Hayyam'ın büyük bir âlim, büyük bir deha olduğunu anlatan hikâyelerin ne kadarının gerçek olduğunu, Hayyam'ın ne ile meşgul olduğunu, neler yapabildiğini merak ediyordu. Bir fincan çay eşliğindeki ilk konuşma bu minvalde geçti. Biraz soluklanmak için mola verdiğinde yine bir fincan çay eşliğindeki ikinci konuşmada dikkatle Hayyam'ın âlim kişiliğinin insan hayatında bir işe yarayıp yaramadığını sordu. Sonra, Hayyam'ın gösterdiği ilgiden cesaret alarak bu soruyu neden sorduğunu açıkladı.

Parviz varlıklı Ermeni saatçi Vartabedyan'ın bahçesine bakıyordu. On gün önce, Parviz bahçeyi kışa hazırladığı için her gün orada çalışırken, Vartabedyan'ın karısının bir kolyesi kaybolmuştu. Ne ev halkı ne de komşular son günlerde yabancı ya da şüpheli birinin evin çevresinde dolaştığını görmüştü. Ne kapılarda ne de pencerelerde eve hırsız girdiğine dair bir iz vardı. Her şey ev halkından birinin kolyeyi çaldığına işaret ediyordu. Vartabedyan'ın kendisi, karısı ya da biri zaten çok küçük olan çocuklarının kolyeyi çalmış olması düşünülemeyeceği için, şüpheler mecburen hizmetkârlara ve aksi gibi tam da kolyenin kaybolduğu gün orada bulunan Parviz'e yönelmişti. Hizmetkârların ve Parviz'in üstünün, ailenin yanında daimi çalışanların odalarının ve çalıştığı mekânların üstünkörü aranması bir sonuç vermeyince Vartabedyan herkesi bir araya toplamış ve kolyeyi geri vermelerini istemişti. Mücevher diyelim yemek masasının üzerinde bulunursa Vartabedyan daha fazla araştırmayacak, olanları unutacaktı. Ama hırsız kolyeyi geri vermeye razı olmazsa bütün hizmetkârlara kolyeyi aramalarını ve bulmalarını emredecekti. Onların kolyeyi bulması Vartabedyan'nın kendisinin ya da dışarıdan gelecek bir soruşturma memurunun bulmasından çok daha kolay olurdu.

Hırsızı bulurlarsa, adını ifşa ederlerse ve kolyeyi geri getirirlerse, hırsız işten atılıp polise teslim edilecek, diğerleri mükâfatlandırılacaktı. Ama on dört gün içinde ne hırsız ne de kolye bulunursa, Vartabedyan herkesin bu işin içinde olduğunu düşünecek ve herkesi toptan işten atacaktı. Üstelik tavsiye mektubu olmadan, daha doğrusu hırsızlık yüzünden işten atıldığı notu olan bir mektup-

la. Böylece hiçbirinin İsfahan'da ekmek parası kazanmaları mümkün olmayacaktı.

Parviz Vartabedyanlardaki işinden kovulmayı hiç umursamıyordu, başkalarının yanında da iyi kazanıyor, doğru dürüst bir hayat sürebiliyordu. Hırsızlık yüzünden işten kovulduğunun öğrenilmesi bile önemli değildi onun için, çünkü yanlarında yirmi yıldır çalıştığı insanlar suçlamayacak kadar iyi tanıyorlardı onu. Ama Parviz'in içini yakan başka bir mesele vardı. Bu yaşta hırsızlıkla suçlanmış olmayı ve üstünün başının aranmasını yediremiyordu kendine. Tamam, hiç kimse onu yüzde yüz suçlamıyordu, Vartabedyanların yanında çalıştığı dönemde kolyenin çalınmış olması bir sürü talihsizliğin bir araya gelmesiydi. Ancak böyle düşünmek onu rahatlatmaya yetmiyordu. Bir yankesici gibi üstünün aranmış olması, kendinden çok ölülerini huzursuz etmişti ve Parviz onların bu durumu kavrayamayacaklarından endişeliydi. Kendisi durumu biliyor, bazı şeyleri dikkate alabiliyordu. Ama ya onlar bunu yapamıyorsa? Onlar için, yani ölülerini sakinleştirmek için, kolyenin çalınmasını aydınlatmak için ne gerekiyorsa yapmaya hazırdı. Kendisi bir şey yapmazsa olacak bir şey yoktu, Vartabedyan'ın önüne suçluyu çıkarmak ya da kolyeyi getirmek ya da ikisini birden yapıp, işten ayrıldığını söylemek ve başı dik yanından ayrılmak istiyordu. Ve bu yüzden Hayyam'ın bilgeliğiyle ona yardım edip edemeyeceğini bilmek istiyordu.

Hayyam derin bir iç geçirdikten sonra, düşünmek için biraz zaman istedi. Âlimliğin hayatı değil kitapları keşfettiğini, ama onun âlimliğinin hayattan da anladığını düşündüğünü, fakat bu işin çok çetrefilli olduğunu söyledi. Parviz akşama doğru eve gitmek için ayaklanınca Hayyam önünde durdu ve problemini belki de çözebileceğini, en azından bunun için uğraşacağını bildirdi. Bunun üzerine Parviz önce Vartabedyan'a gidip ertesi gün kendisinin ayarladığı bir tahkikat görevlisinin geleceğini bildirdi ve evine gitti. Yolda kendine Hayyam'ın söz verirken gülümsemesinin özel bir anlamı var mı acaba, diye soruyordu.

Hayyam Vartabedyan'ın evine vardığında penceresiz, ışıksız küçük bir oda isteyince ev sahipleri ona kurutulmuş meyve kilerinin yanındaki küçük odayı gösterdi. Odayı beğenen Hayyam bir ma-

sa ya da masa yüksekliğinde başka bir şey getirmelerini istedi. İstedikleri geldikten sonra kapıyı kapadı, küçük odada yalnız başına kısa bir süre kaldı. Bir süre sonra gün ışığına çıktığında elinde bir horoz vardı. Ama her zamanki gibi sol kolunun altında değildi horoz. Planını anlatmak için ev halkından iç avluda toplanmalarını rica etti.

Hayyam evdekilere tahkikat için horozun kendisinden daha önemli olduğunu söyledi. Onun tek yaptığı bu mucize horozu bulmuş, yetiştirmiş ve verdiği işaretleri anlamayı öğretmiş olmasıydı.

Bahsettiği hayvan, simyacı bir horoz, özel kabiliyetleri olan bir kanatlıydı ve görünen ve görünmeyen şeyleri, insanların samimi ve gizli yüzlerinin arasındaki farkı hiç yanılmadan ayırt edebiliyordu. Bu sebeple orada olan herkesten horoza burada, gün ışığında, herkesin önünde yüzlerini göstermelerini, kısa bir süre gözlerine bakmalarını ve biraz da ellerine almalarını rica etti. Bu kadarcık şey horozun bulması istenen şeyi gerçekten de bulmasına yetecekti. Hayyam daha sonra horozu bodruma götürecek, ışık ve şahit olmayan o küçük odaya koyacak, horoz burada ona herkesin neler gizlediğini, kendisinin neler keşfettiğini ifşa edecekti. Sonra herkes teker teker odaya girecek, kapıyı kapatacak, horozu masadan alacak ve aşağı yukarı dışarıda gözlerine baktığı süre kadar, horozu, kendilerine sakladıkları ya da kendilerinden bile gizledikleri şeyleri anlamasına yetecek kadar bir süre ellerinde tutacaklardı. Sonra herkesin horozu masaya bırakıp öbürlerinin yanına, gün ışığına çıkması gerekiyordu. Bütün sırları gizli kalacaktı tabii. Ama Hayyam'ın içerip girip yanına alacağı horoz ona kimin içinde hırsızlığı sakladığını söyleyecekti. Hayyam bunları anlattıktan sonra elinde horozla birinden diğerine gitti, mucize horoz ve insanlar birbirlerinin gözünün içine bakabilsin diye horozu yüzlerine tuttu, kısa bir süre ellerine verdi ve geri aldı, avuç içleriyle hayvana dikkatle dokundu, kulak verdi, bir şey duymuş gibi kafasını salladı ve Vartabedyan'ın hane halkından bir sonraki kişinin önüne gidip durdu.

Horozunu herkesle tanıştırdıktan sonra, "Şimdi bodruma iniyoruz," dedi. "Bilge kanatlının içinizdeki sırrı ifşa edeceği karanlığa ve yalnızlığa gidiyoruz."

Biraz beklemelerini söyledikten sonra horozun başına avcı atmacalarınınki gibi bir takke geçirdi ve odadan çıktı. Uzun bir süre ortadan kaybolup avluya geri döndüğünde, horozun onları bodrumda masanın üstünde beklediğini söyledi ve her ihtimale karşı ne yapacaklarını bir daha anlattı. Bodruma iniyorsun, odaya girip kapıyı kapatıyorsun, horozu masadan alıyorsun, okşuyorsun, sarsıyorsun ya da bir süre sadece elinde tutuyorsun, masaya geri bırakıyorsun, kapıyı açıyorsun ve avluya geri dönüyorsun. Bir kişi geri geldiğinde sıradaki kişi bodruma inecekti. Hayyam herkesin iyice anladığından emin olduktan sonra kendisi de bodruma indi, horozun bulunduğu odanın kapısını görebilmek için giriş kapısının sol yanına ilişti ve tahkikatın başlangıcını gözlemek üzere hazırlandı.

Vartabedyan'ın evinde yaşayanların sonuncusunu da gözleriyle takip ettikten sonra odaya girip horozu aldı ve herkesin onu beklediği avluya geri döndü. Sıraya girmelerini, avuçlarını yukarı çevirmelerini ve bellerine kadar kaldırmalarını söyledi. Horozun başından takkeyi aldı ve bir şüpheliden diğerine gidip horozun başını insanların yüzüne tuttu, yüzlerinin önünde sağa sola salladı. Bu süre boyunca Hayyam sadece önüne bakıyordu. Bayan Vartabedyan'ın gardırobundan ve yatak takımlarından sorumlu kızın önüne geldiklerinde horoz huysuzlanmaya ve yüksek sesle ötmeye başladı.

Hayyam kıza, "Hadi, ver kolyeyi," deyip birkaç adım geri gitti. Kız bunun üzerine hüngür hüngür ağlamaya, hırsızlık yapmayı asla aklından geçirmediğini, zaten de yapmadığını söyledi.

Bütün vücudunu sarsan hıçkırıklar arasında anlaşıldığı kadarıyla, bir gün hanımının kolyesini taktığını, ama asla kötü niyeti olmadığını, bütün o güzelliğiyle kolyeyi takıp pazara gittiğini, bütün bakışları ve iç geçirmeleri kendine çektiğini hayal etmeye çalıştığını anlattı. O gün kendini böyle hissetmesi gerekiyordu, öyle de hissetmişti, çünkü göğsüne dolup bütün vücuduna yayılan mutluluk ve enerjiden zor nefes almaya başlamış, bunun üzerine pazaryerinde yürüdüğünde sağdan soldan gelen iniltileri, iç geçirmeleri daha kolay hayal edebilmek için hanımının kolyesini takmıştı. Hayalinde daha pazaryerinden geçip kumaşçılara varmamış-

tı ki, hanımı aksi gibi eve dönmüş, kız oda kapısının önünde hanımının sesini duyunca elinde kolyeyle yakalanmamak için pencereden atlamak zorunda kalmıştı. Koşarak bodruma inmiş, kolyeyi ceviz sandığının arkasına gizlemiş, sonra hiçbir şey olmamış gibi eve geri dönmüştü. İlk fırsatta kolyeyi mücevher kutusuna koymayı düşünmüş, ama kadere bakın ki hanımı tam da o akşam o kolyeyi takmak istemiş, ertesi sabah herkes kolye hikâyesini ve hırsızlık mevzuunu duymuştu. Çaresizliğin yarattığı korku kızı felç etmişti, bırakın o meşum kolyeyi yerine geri koymak, ne doğru dürüst bir şey düşünebiliyor, ne de nefes alabiliyordu. Bütün o günler boyunca cesaretini toplayıp meyve kilerine girememiş ve dün hanımı kuru kayısı isteyince aşçıya gidip kilerden kayısı getirmesini rica etmişti.

Meşum kolye ceviz sandığının ardından fırlayıp onun bacağını, kalbini ısıracak ya da daha kötü bir şey yapacaktı sanki.

Hayyam, evden çıktığından beri peşini bırakmayan keyifsizlikle iç geçirerek, "Çok müteessirim, işkenceyi daha fazla uzatmak istemem," dedi.

Kız bütün vücudu hıçkırıklarla titreyerek, "Hiç önemli değil, ne kadar rahatladığımı bir bilsen," dedi, "Şimdi ister atsınlar işten, ister darağacında sallandırsınlar, bitti ya gerisi önemli değil."

Hayyam zavallı kızı kaderine ve efendilerine terk ederek kolunun altında horozuyla evin yolunu tuttu. Mutluluktan ve Hayyam'a duyduğu minnettarlıktan ışıl ışıl yüzüyle yanı başında yürüyen Parviz bir taraftan da gözünü horozdan ayıramıyordu. Onu hırsızlık şüphelisi olmaktan kurtaran horoz ve efendisi için şimdi, hemen şimdi bir ödül kararlaştırmak istiyordu. Seneye Hayyam'ın bahçesine parasız bakacaktı, o kesindi zaten, ama Hayyam ve horozunu bunun dışında da ödüllendirmek istiyordu. Hayyam cevap vermedi, refakatçisinin yüzüne ya da yolda karşılaştıkları başka herhangi bir şeye bakmadan, peşinden kovalayan varmış gibi, bakışlarını ayaklarının önünde uzanan yola dikmiş eve doğru koşuyordu. Altın yıllarını yaşayan güçlü ve enerjik bir adam olarak Parviz'in bile ona ayak uydurması imkânsızdı.

Sukayna kocası ve horozunun kahramanlığı hakkında Parviz'in anlattıklarını büyük bir ilgiyle dinledi, hatta bazı şeyleri ayrıntı-

lı olarak sordu, ama bu arada çok güzel ve başarılı bir oyunun ardından bile yüzü gülmeyen kocası kafasını karıştırdığı için gözlerini ondan ayırmıyordu.

Parviz'in rahatlamış olmasını ve tahkikat yüzünden duyduğu öfkeyi çok iyi anladığını temin ettikten sonra, adamın bütün bunları anlatırken sadece değinip geçtiği bir konuyu daha teferruatlı öğrenmek istediğini söyledi. Konu, ölmüş atalarının yaşayan yeni nesillerle ilişkisi ve başlarına gelenlerdi. Sukayna Parviz'e, hayattaki aile fertleri haksızlık edilerek ya da şerefine leke sürecek şekilde suçlandığında ölmüş atalarının rahatsız olduğunu dinin mi söylüyor, yani kutsal kitabınızda mı böyle yazıyor, diye sordu. Ama cevap alamadı, çünkü nereden bakarsak bak, Parviz soruyu anlamamıştı. Sadece şimdi rahatladıklarını, sakinleştiklerini tekrarladı. Tıpkı kendisi gibi, hatta daha fazla, daha iyi. Bu şekilde, yani tekrarlarken sesindeki vurguyla konuyu sonsuza dek kapattığını belli etmişti. Sukayna, Hayyam'ın, "Ona huzurunu geri verdiği için, bunu ödemek imkânsız olduğu için bahçeye karşılıksız bakacağı," konusunu duymak dahi istemiyordu. "Kendin söyledin," dedi Sukayna, "Bunu ödemek imkânsız. Hele de bir ödeme aracı olmayan bedava işle ödemen zaten mümkün değil." Sukayna bu sözlerinin ardından Hayyam'a adama parasını vermesini ve onu geçirmesini rica etti.

Yemeğe otururlarken, "Şimdi anlat bakalım bana ne haltlar karıştırdığını," dedi.

Hayyam, "Dinledin ya az önce," dedi. Sesindeki umursamazlığa kendi de şaşırmıştı.

"Dinledim, ama anlamadım."

"Çok basit. Yanıma bir torba kül almıştım. Horozla birlikte ikinci kere küçük odaya kapandığımda, horozun bütün tüylerini külle ovdum.

Başına taktığım takkeden neye uğradığını şaşıran hayvan karşı koyup bağıramadı. Herkese hayvanı ellerine almasını ve sonunda ellerini yukarı kaldırmalarını söyledim. Horozu gözlerinin önünde sağa sola sallayıp dikkatlerini dağıtırken ben ellerine baktım ve kül izlerini bulmaya çalıştım. Suçlunun elinde kül izi olmayacağından emindim, çünkü odada horozu elleriyle tutmayacaktı. Çünkü ho-

rozu karanlıkta ve yanlarında şahit olmadan ikinci kez ellerine aldıklarında hayvanın hırsızın kim olduğunu anlayacağını söylemiştim. Suçlu, elime almazsam horoz benim suçlu olduğumu anlayamaz, diye düşündü. Bunun için fazla düşünmeye, akıllı olmaya gerek yok. Mantık yürütme kendiliğinden ortaya çıkar. Gerçekten de öyle oldu sonra, küçük kız mucize horozu tutmadığı için ellerinde kül izi yoktu."

Sukayna güldü ve birkaç kez, şimdi Leyla'yla neden bu kadar iyi anlaştıklarını ve uzlaştıklarını anladığını söyledi. "İkiniz de soytarısınız ve yeni şeyler icat etmeyi seviyorsunuz," dedi. "Ama bu sefer kendini bile aştın. Başka kimin aklına gelir böyle bir şey, inan ki bilemiyorum."

"Benim aklıma gelmedi, Hintli bir yazarın kitabında okumuştum, ama adını hatırlayamadım şimdi. Bir mantık bulmacası mıydı, bilinçdışı mantıki bir düşünce miydi yoksa bir hikâyenin içinde mi geçiyordu, onu da hatırlamıyorum. Hah tamam, 'Yedi Bilge Usta'ydı diyorum, ama sonra, yok, mantıklı bir dini yazıydı diye düşünüyorum."

Genç kadın dikkatle kocasını süzdü. Kıkırdamasını, böbürlenmesini ya da kimi zaman yaptığı gibi gülmesini ve onu da güldürmesini bekledi. Ama Hayyam, içindeki huzursuzluğu ve sıkıntıyı gizlemeye çalışmadan neyi, nerede, niçin okuduğunu hatırlamaya çalışıyordu.

Umursamazlık ve bıkkınlıkla çaba göstermesi gereken bir işi anlattı durdu.

Sukayna bu halini açıklayacağını tahmin ettiği şeyi söyledi: "Küçük kıza üzüldün, değil mi," dedi. "İnan bana, ona kötülük etmedin, sen olmasan daha kötü olacaktı."

"Kendisi de aynı şeyi söyledi. Ama yine de çok üzücü."

"İşte ben de söylüyorum, bana inanman gerektiğini biliyorsun. Ona yardım ettin, Ömer, sen olmasan mahvolacaktı, çıldıracaktı. Mutlu olmalısın, bu senin hakkın. Ama istemiyorsan, olamıyorsan, bari üzülme, hiçbir sebep yok üzülmen için. Bilhassa suçlu hissetme kendini, kimseye haksızlık etmedin, kötülük yapmadın."

Hayyam orda değilmiş gibi düşünmeye devam etti, "Sadece kız değil, biz insanların teselli etmeleri bunaltıyor beni. Yürekler acı-

sı bir şey bu. Tek yolu bu mu diye düşünüyorum bazen, başka bir yol var mı acaba diyorum."

Sukayna gözlerinde ve sesinde hüzünle gülümseyerek, "Ah, Ömer'im!" dedi.

Ben Nereye Aitim?

El Musavi geri döndü! İsfahan'ın zengin ve itibarlı ailelerinden birine mensup, tüccar, tanıyanların sohbetini çok sevdiği El Musavi on yıl önce hacca gitmiş ve bir daha geri dönmemişti. Birlikte yola çıktığı insanların tek bildiği, daha Mekke'de onlardan ayrıldığıydı. Ama hiç kimse isteyerek mi yoksa zorla mı ayrıldığını bilmediği için, aile fertlerinin tek çaresi haccı yaptığını düşünmek olmuştu. Dönüş yolunda Basra'da mola verdiğinde, Mekke'den birlikte geldiği grup ile beraber ucuz ve rahat bir gemi seyahatiyle Hindistan'a gitme fırsatı çıkmıştı karşısına. Hac yolculuğu düşündüğünden daha kısa sürdüğü ve daha ucuza mal olduğu için iyi bir fırsat olan bu seyahate yetecek zamanı da parası da vardı. Hindistan'a gitmeye değmişti doğrusu. El Musavi düşündüğünden de çok daha kârlı çıkmıştı bu seyahatten, hem de büyük bir çaba göstermeden, tatsız bir şeyler yaşamadan. Bunun üzerine dönüş yolunda birkaç gün Basra'da dinlenmiş, sonra bir kervanla mutlu mesut eve doğru yola çıkmıştı. Ama kervan söylendiği gibi İranlı tüccarlar ve hacılara değil, Karmatiler'e aitti. Soyulan ve kaçırılan El Musavi neredeyse on yıl Karamatiler'in en gariban hizmetkârı, hatta kölesi olarak yaşamıştı.

El Musavi sanki az önce evden çıkmış gibi kapıdan içeri girdi, tek fark bu arada on yıl yaşlanmış olmasıydı. Ailesini eksiksiz akşam yemeğinde buldu. Masada karısı, yabancı bir genç kadın, ka-

rısının solunda yüksek bir yerde oturan dört yaşlarında bir erkek çocuğu ve kendi yerinde Bekir oturuyordu. Pazar meydanından becerikli ve çalışkan bir delikanlıydı Bekir. Zengin tüccarlar için çoğunun çıkmaktan kaçındığı tehlikeli ve zahmetli seyahatlerden sipariş malların müşterilere teslimine kadar pek çok işi hallederdi. Bu işler ve tutumluluğu sayesinde ciddi bir servet edinmişti ve El Musavi yolculuğa çıkmadan kısa süre önce pazarda bir dükkân açacağını söylemişti. Musavi kabul etmişti bunu, ama kendisi haccdan dönene kadar beklemesini ve onun dükkânında çalışmasını rica etmişti. Bekir'in onu şimdiye kadar her yerde temsil ettiği gün gibi aşikârdı. Karısının yanındaki ufaklık onun oğlu olmalıydı. Ve yabancı genç kadın da büyük bir ihtimalle geliniydi.

El Musavi on yıldır değişmediği için onu hemen tanıdılar. Tek fark neredeyse iki kat yaşlanmış gibi durmasıydı. Herkes ayağa fırladı, tıpkı El Musavi kapıda göründüğünde olduğu gibi hayalet görmüşçesine bakıyorlardı adama. Kiminin ağzında yemeğinin yarısı, kimisinin elinde bir parça ekmek ya da çatalında bir lokma peynir, kimisinin, yutamamış olmalı ki, lokması boğazında. Çok korkmamışlardı, ama utanç ve huzursuzluk duyguları o kadar güçlüydü ki, derilerinin altına işlemişti. En kötüsü de El Musavi içeri girip kapıyı kapattığında, masanın etrafına dizilmiş bir halde gözlerini ayırmadan El Musavi'ye bakmalarıydı. Ne olacaktı şimdi, nasıl olacaktı?

Kızı bile, o giderken herhalde dört yaşlarında ya da biraz daha küçük olduğu için babasını hatırlamayan ve şimdi kimin geldiğini anlamayan kızı bile taş kesmiş gibiydi. Avcundaki bir topak pilavı ağzına götürürken eli yarı yolda kalmış, ne olacaksa olsun diye bekliyordu ki, pilavını ya ağzına ya da masadaki kâseye geri koysun. Bu durum Allah bilir ne kadar sürdü, herkesin yüzünden bu işkencenin giderek dayanılmaz hale geldiği okunuyordu. Az sonra biri bağırmaya ya da hıçkırarak ağlamaya başlayacaktı sanki. Ya da eve geri gelen, arkasına dönüp çıkacak, Karmatiler'e dönmek pahasına da olsa kaçacaktı. Neyse tam o anda karısı kendini toparladı, kaskatı durmaktan kurtulup El Musavi'ye Bekir'in yanında, masanın bir zamanlar hep oturduğu baş kısmında yer açtı. Hep birlikte susarak akşam yemeğini yediler.

Her şey eskisi gibi, masa düzeni aynı, yüzler aynı, yiyeceklerin tadı da aynı, bıçaklar, kâseler bile aynı. Sadece kendi yerinde şimdi iki kişi oturuyor. Yemek biter bitmez herkes kelimenin tam anlamıyla odasına kaçtı. Büyük odada El Musavi, Bekir ve ikisinin karısı Ferha kaldı. Onlar da nasıl nereye gideceklerini bilseler mutlaka kalkıp giderlerdi. Yatmak için nasıl taksim olacaklarını bilemedikleri için oturmaya devam ettiler. El Musavi'nin hâlâ Ferha'nın yatağında yatma hakkı var mıydı? Ferha'nın ondan bu hakkından feragat etmesini ve yerini Bekir'e bırakmasını istemeye hakkı var mıydı? Bekir'in bu durumda bir şey söylemeye, teklif etmeye ya da talep etmeye hakkı var mıydı peki? Öylece susup oturuyor, utanarak birbirlerine ya da önlerine bakıyorlardı, ama huzursuzluk giderek artıyordu. Ferha bir yere gidecekmiş gibi, belki sofrayı toplayacakmış gibi kalktı, ama o sessizliğin içinde yeniden yerine oturdu.

Neyse ki bir zaman sonra az önce masada Ferha'nın yanında oturan oğlan ağlamaya başladı. Bekir çocuğu susturmak ve yeniden uyutmak için yerinden fırlayıp dışarı çıktı. İlk andan itibaren geri gelmeyeceği belliydi. Dışarı çıkarken odadaki huzursuzluk ya da iç sıkıntısı ya da onları bunaltan her ne idiyse ilk andan itibaren dağılmaya başlamıştı. Hepsinin ortak bir iç sıkıntısı ya da utanma olarak algıladıkları şey Bekir'de çoktan öfkeye, El Musavi'de eziyete ve Ferha'da acıya dönüşmüştü.

Kadın yalnız kaldıklarında sessizliği zaman zaman hiç beklenmedik bir şekilde bölen bölük pörçük cümlelerle büyük kızlarının uzun süre önce iyi bir evlilik yaptığını ve mutlu olduğunu, yaklaşık iki ay önce de oğlanın evlendiğini, evin, işlerin iyi gittiğini anlattı. Sonra hiç beklenmedik bir anda kalktı ve hiçbir şey söylemeden büyük odadan çıktı. Az sonra elinde yatak takımlarıyla geldi, sobanın yanına döşeği serdi ve yatak odasına, kocasının yanına gitti. Küçük oğlan onları işte böyle tahammülü zor bir durumdan kurtarmıştı.

El Musavi takip eden günlerde pazarda dolaşıp sergilenen malları seyrediyor, kimi zaman düşünceli, kimi zaman endişeli, eski eş dostun onu tanımasını ve onunla konuşmasını bekliyordu. Asla kendiliğinden birinin yanına gitmiyor, asla kendisiyle konuşmak isteyen birini reddetmiyordu. Sonunda insanlar onu tanıma-

ya, dükkânlarına davet etmeye, ellerinde ne varsa vermeye başlamışlardı. El Musavi çay davetlerini kabul ediyor, onlara seyahatlerini anlatıyor, ama başkalarının konuşmalarına kulak vermeyi tercih ediyordu. Karmatiler'in yanında geçirdiği dönem ve şu andaki durumu hakkında ısrarla susuyor, aynı şekilde, oğlu kendini işini kursun diye Bekir'le birlikte canla başla çalıştıkları kendi dükkânına adımını atmıyordu.

Konuştuğu insanlardan biri şu andaki durumu hakkında bir şey öğrenmek için ısrar ederse, El Musavi yeniden eve ve kendine döndüğünden beri onu çok şaşırtan bir şeyden söz etmeye başlıyordu: Burada her şey onundu, her şey on yıl boyunca hafızasında taşıdığı, sakladığı gibiydi. İnsanlar da değişmemişti, hiç yaşlanmadıkları dahi söylenebilirdi, en azından onun için önemli olanlar ya da hâlâ hatırladıkları yaşlanmamış gibiydi. Ancak El Musavi bunları da çekinerek, zorlanarak söylüyor ve utancını gizlemeyi başaramıyordu.

Bir kez bu sohbetlerden birine, kendisine Prens Seydo diye hitap edilmesini isteyen, belki de kendini öyle hisseden sufi Ebu Said katılınca konuşmanın seyri biraz değişmişti. Ömer Prens Seydo'yu yakından tanırdı, sık sık birlikte şiir üzerine keyifli sohbetler yaparlardı. El Musavi yine kendini şaşırtan şeylerden bahsediyordu. Dükkânında oturdukları tüccar, El Musavi'nin halinin öldükten sonra geri gelenlerinkine benzediğini ifade etti. El Musavi uzun uzun düşünmeden adama haklı olduğunu söyledi ve kendiyle barışık, dışadönük birinin kendine acıma duygusunun da eksik olmadığı bir iç geçirmeyle, "Tek fark ölülerin her şeyi unuttuklarının farkında olmamaları ve bu dünyada onlara ait tek bir iz kalmamış olması," dedi.

Bunun üzerine o ana kadar taş kesmiş gibi duran Ebu Said söze girdi, insanları her zaman çok konuştukları ve aptalca şeylerden söz ettikleri için sevdiğini söyledi: "Bu yüzden işimi yapabiliyorum. İnsanlar deli olmasaydı ne yapardım ben? Peki ya dünya bensiz nasıl bir yer olurdu?"

El Musavi dışında herkes ona baktı, çünkü az sonra, çoğu kişinin anlamasa da tadını çıkaracağı bir nutkun başlayacağı tecrübeyle sabitti. Ebu Said önce evine geri dönen adama dönüp, durmadan

kendi izlerini sayıyorsun, ama aynı anda hiçbir ize rastlamadığını da söylüyorsun, dedi. Adamdan bu iddialarından birinde karar kılmasını söyledi, zira çelişkili oldukları için sadece birinin doğru olması mümkündü. İşte saçmalıklar böyle oluşuyordu, ama bu saçmalıklar doğru dürüst insanların başını ağrıtıyor, onları korkutuyordu. Evinden, sofrasından, çocuklarından, bıçaklardan, dükkânından, bahçesinden bahsediyor ama sonra, bütün ömrünü geçirdiği bir yerde hiçbir iz bırakamadığını söylüyordu.

Ebu Said derinden gelen boğuk bir sesle açıkladı: "İşte bunlar senin bıraktığın izler. Allah sana akıl fikir versin. Anlattığın her şey senden bir izdir." Ebu Said bu açıklamayı yaparken herkes onu seyrediyor, sanki daha önce tahmin ettikleri ya da düşündükleri bir şey şimdi doğrulanmış gibi başlarını sallayarak onaylıyorlardı.

Ebu Said düşüncelerini devam ettirdi: "Bir başka mesele de şu hafıza. Büyük Allahım neden insanları dünyaya koydu acaba? Süs diye değil herhalde. O insandan çok daha güzel şeyler yarattı. İnsan faydalansın diye değil herhalde, dünya bir sürü faydalı şeyle dolu, ama korkarım insan bu faydalı şeylerden biri değil. Buraları temizleyelim diye mi acaba? Kesinlikle hayır. Yapsak yapsak kirletiriz çünkü ve bizim kirlettiklerimizi başka canlılar temizlemek, bozduğumuz şeyleri tamir etmek zorunda kalır. O halde o neden yarattı bizi? Saçmaladığı için ya da çok boş vakti olduğu için değil herhalde."

Ebu Said herkesin merakla beklemesine yol açan uzun bir aradan sonra, Prens Seydo, insanın hafızası için yaratıldığını düşünüyor, dedi. Mantıklı hiçbir insan nehrin ya da masanın onu hafızasına kaydetmemesinden şikâyet etmemeli. Zira bir şeyi hafızasına kaydetmek, onların değil, insanın işidir. Geçen yılı hatırlayan bir ayva ağacının bu yıl meyve vermesi mümkün mü? Geçen yıl açan her yaprağın yerini ona verebilseydi, bu yıl yaprak açar mıydı hiç?

Ebu Said şikâyet eder gibi devam etti: "Bilemiyorum. Bakın Prens Seydo'yu bile utandırmayı başardınız işte! Ayvanın hafızası yoktur diye düşünüyoruz. Ama kendine özgü, ayvaya özgü bir hafızası vardır belki de. Belki de geçen yıl ve ondan önceki yıl verdiği meyveleri ve çıkardığı yaprakları hatırladığı için bu yılda aynısını yapıyordur. Sadece ayvaya özgü bir biçimde yapıyordur bunu

ve biz tutmuş ağacın hafızası olmadığını düşünüyoruz. Yoksa bizi hafızasına kaydedemediği için mi öyle zannediyoruz? Ayva ağacı bütün meyvelerini, yapraklarını, bütün arıları ve yabanarılarını unutup sadece beni hatırlasa ona methiyeler düzerim! Ama söyleyin Allah aşkına kardeşlerim, beni neden hafızasına kaydetsin ki? Bir faydam dokundu mu ona? Neyse, ayvayı bir kenara bırakalım şimdi, onu dinlemek istemiyor canım. Zaten hakkında bir şey bildiğim de yok. Ama su mesela, kesinlikle yok suyun hafızası. Nehrin var. Nehir biçimdir, yataktır, güvenli bir yerdir. Ama boş ve ölü de bir yerdir. Su aktığı için hafızası yoktur, su doludur, hayat verir, neden bir hafızası olsun ki?"

Ebu Said konuşmasının sonunda El Musavi'ye döndü ve izlerden, hafızadan ve benzer şeylerden vazgeçmesini nasihat etti. Bir şey bilse, anlasa bile, bu meselelerle uğraşmak aptalcaydı. Bunun yerine aile fertleriyle konuşmalıydı, onlar başını sokacak bir yer bulması için ona mutlaka yardım ederlerdi. Hatta belki bir kadıncağız ve bir iş de bulurlardı.

Böylece hayatı yeniden akmaya başlardı. Hayat durmaya gelmezdi çünkü kanın tıkandığı yerde cerahat teşekkül ederdi, suyun durduğu yer çamur olurdu.

El Musavi'nin geri dönüşü bütün şehri ayaklandırmıştı. Meydanlarda, şehrin girişindeki evlerde, saray ve pazara yakın şık çayhanelerde, sokaklarda, sadece mecbur olanların geri döndüğü şehrin banliyölerindeki batakhanelerde, parklarda ve İsfahan nehirlerinin bakımlı kumsallarında, yani kelimenin tam anlamıyla her yerde insanlar bir araya geldiğinde bu mucizevi geri dönüş konuşuluyordu. Diğer bütün konuşmalar gibi bu konuşmalar da konuşulan konudan ziyade konuşan hakkında bilgi veriyordu. Böylece konuşmalara kulak verenler Karmatiler hakkında pek çok şey öğrenirken, El Musavi ve geri dönüşü hakkında fazla bir şey öğrenmiş olmuyorlardı. Kahkahalar eşliğinde süregiden sohbetlerde, bir kadının eski ve yeni kocalarıyla birlikte yaşadığı bir evde geceleri ne olduğu sorusu eksik olmuyor, daha ıssız ve uzak bir yerdeki sohbetlerde endişeyle, Musavi'nin mi küçük kızı Zehra'ya koca arayacağı, yoksa kızın ablasını evlendiren, pek çok babadan daha güzel ve daha iyi çeyiz veren Bekir'in mi bu işi yapacağı soru-

luyordu. Bir araya gelenlerin kim ve nasıl insanlar olduğuna bağlı olarak, "bir ölünün" mucizevi geri dönüşünü, ailenin kutsallığının böylesi rezil zamanlar da bile esirgenmesini ("Bir kadın iki erkekle beraber"), iş ve mülkiyeti ("Bekir'in El Musavi'nin parasıyla kazandığı para kime ait?"), babanın rızası olmadan yapılan bir evliliğin geçerli olup olmadığını ("Bekir iki yabancı çocuğu, üstelik öz babaları hayattayken evlendirdi"), erkek-dişi prensibinin hakikat ve dünyayla ilişkisini ("Bir erkeğin iki kadınla evlenmesi neden normal de, bir kadının iki erkekle evlenmesi zorunlu olarak evliliğin bitmesi, ailenin bitmesi, dünyanın sonunun gelmesi demek"), edep ve zarafeti ("Yıllar önce öldüğü düşünülen birinin canlı ve sağlıklı bir şekilde ortaya çıkması ne kadar ahlaklı ve zarif bir harekettir") tartışıyorlardı.

Tabii haber Veziriazam Nizam-ül Mülk'ün de kulağına gitti ve bilhassa kendi vazife alanına girdiği için çok ilgilendi. Onun şehrinde namuslu insanlar hiç suçu yokken çok zor bir durumla yüz yüze kalmıştı ve bir çare bulamıyorlardı. Bu yüzden iktidar devreye girmeli ve geleneklere, örf ve adetlere ve insan onuruna yaraşır adil bir çözüm teklif etmeliydi. Veziriazam şehrin en itibarlı ve bilge insanlarını bir araya topladı. Aralarında kanunların ve kuralların ışığında hayata bakmaları beklenen kadılar da vardı. Veziriazam konuyu bütün teferruatıyla anlattıktan sonra, o eksik kalan yerleri tamamlamalarını ve onun fark edemediği boyutlarını dile getirmelerini buyurdu kadılara. Sonunda herkesin tek başına konuyu enine boyuna düşünmesini ve en adil çözümü önermesini söyledi. Daha önce Bağdat'a ve İsfahan'a, çağının dünyadaki en büyük otoriteleri olan İmam Gazali'ye ve El Muvaffak'a habercilerle konuyu enine boyuna tasvir eden mektuplar göndermişti. Veziriazam günlerdir fikir danıştığı, yardım istediği kadıların, âlimlerin, tüccarların ve aşiret büyüklerinin, yani bütün itibarlı insanların tavsiyelerini inceliyordu.

Ayrı bir kâğıda bütün önerileri, önerenlerin adıyla birlikte not aldı, örtüşen noktaları aradı ve birden fazla kişinin önerdiklerini başka bir yere yazdı, her iyi öneriyi bu arada en yakın danışmanı ve en güvendiği insanlar arasına giren Hasan Sabbah'a da danıştı. Her şey yolunda gidiyordu, Veziriazam ümitliydi. Bütün taraf-

lar için adil olacak, ayrıca sözüne güvenilen insanların ve kanunun üzerinde uzlaşabileceği bir çözüm ufukta görünmüştü.

Dört gün önce gelen Gazali'nin cevabı birkaç cümlelik bir öneriden ve derin bilgisini, büyük yüreğini ve ruhunu, herkesi anlama ve onunla bütünleşme yeteneğini kanıtlayan uzunca bir açıklamadan ibaretti:

> Hak ettiği için Nizam-ül Mülk diye anılan Veziriazam Ebu Hasan'a – İsfahan
>
> Selamünaleyküm
>
> Duydum ki mazeretli öğrencim Hasan Sabbah'tan ayrılmıyormuşsun. Hatta onu başdanışmanın ve sırdaşın yapmışsın. Kendini ondan koru! O uyanık bir kurdun altından yumurta çalacak biridir. Nasıl mı? Ben bilmiyorum, kurt da bilmiyor. Ama Hasan biliyor. Yumurta kurdun altına nasıl mı girdi? Ne ben biliyorum bunu, ne kurt, ne de yumurta, ama Hasan biliyor ve ihtiyacı olduğunda çalacaktır yumurtayı. Dikkatli ol.
>
> İmam Hibat Allah El Muvaffak, Nişapur

Mektup veziriazamı ilk anda telaşlandırdı, çünkü ne mektubun üslubu, ne hükmün kesinliği ve ne de kurtla yumurtanın çılgın hikâyesini ne kadar uğraşsa da hocası büyük âlim El Muvaffak'la bağdaştırmıyordu. Ama mektupta yazanlar kendiliğinden çözülünce çabucak sakinleşti. Hocası gençlik yıllarında bile bir haksızlıktan ya da yakışıksız bir olaydan ötürü keyfi kaçmışsa çok sert ve düşünmeden konuşurdu. Ama o zamanlar bile hocanın yakışıksız olaydan ne kastettiği bilinmezdi. Zaaflarımız, öfkelerimiz yıllar içinde artar, yaşlılıkta pek çok vasfımız arasında sadece bunlar kalır. Hoca o kadar yaşlıydı ki, yıllardır değil bir ata ya da deveye, tahtırevana bile binmemişti. Bu açıklama veziriazamı sakinleştirdi ve güldürdü, hocasının Hasan'ın çevirdiği bir dolap ya da bir gençlik ahmaklığı karşısında köpürüşünü hayal etti. Hocayı tanıyanlar ona "Adil Hibat" diye lakap takmıştı, bunda hafif bir alay da yok değildi, çünkü Nişapurlular her şeyde iyiydi, ama alay konusunda kimse ellerine su dökemezdi. Ancak rahatlarına düşkünlükleri de yabana atılacak gibi değildi, yaşlı hoca ya da onun gibi sivri dillilerle karşılaşmaktan kaçınırlardı. El Muvaffak derya gibi bil-

gisine, itibarına, ününe rağmen sırf bu yüzden hayatı boyunca Nişapur'da kalmamış mıydı?

Böylece veziriazam El Muvaffak'ın önerisini zavallı El Musavi ve ailesine sundu. Adam okuduğunda sevinçten havalara uçtu, çünkü onun önerisi Gazali'ninkiyle neredeyse bire bir aynıydı, her ikisinin adil ve doğru buldukları çözüm de neredeyse veziriazamınkiyle örtüşüyordu. Bunun üzerine ev halkına bugün veziriazamın onları ziyaret edeceği haberini gönderdi. Onun için samimi bir ortamda tanıdıkları, kaderlerini bilen biri ya da buna benzer bir etki yaratmak çok önemliydi, çünkü ancak o zaman devlet yetkililerinin böyle zor ve karmaşık bir meseleyi ne kadar bilgece ve ihtiyatla çözdükleri ortaya çıkacaktı. Ama El Musavi'yi, Bekir'i ve karısını saraya getirtip onlara gücünü gösterecek şekilde yukardan bir tavırla sorunu çözecek en doğru kararı bildirseydi, şehirde ve sarayda herkes, veziriazam şimdi de itibarlı kişilerin ailevi meselelerine karışıyor diye söylenmeye başlayacaktı. Öte yandan imkânsız bir çözüm önerse ama bunun yanı sıra resmiyetten ve devlet adetlerinden uzak samimi bir ihtimamla konuya yaklaştığı düşünülse herkes onu övecek, konuya koruyan kollayan bilge bir devlet adamı gibi yaklaştığı söylenecekti. İşte bu yüzden güvendiği birkaç kişiyle beraber aileyi ziyaret etmeye ve zamanın en bilge insanlarının önerdikleri çözümü bildirmeye karar verdi.

El Musavi'nin mucizevi geri dönüşünden sonra yattığı büyük odada toplandılar. Ev halkının yanı sıra veziriazamın diğer *Ben*'i Hasan Sabbah, Ömer Hayyam ve neşeli sufi Ebu Said, belediye başkanı Ebu Ali El Hüseyni, şehrin ticaret loncasıyla bağlantısı olmaması veziriazamın çok hoşuna giden, ama şehrin mutlaka en itibarlı, en saygın tüccarı olan Müvekit vardı odada.

Getirdikleri hediyeleri verdiler. Veziriazam çay ve çekirdek dışında bütün ikramları reddetti. Böylece oturdular ve huzursuz bir sessizliğe büründüler. İlk konuşan El Hüseyni oldu. El Musavi'ye sağ salim geri döndüğü ve o "uğursuzların elinden" kurtulduğu için ne kadar talihli olduğunu söyledi. Ona göre çok nadir rastlanan büyük bir şeydi bu, bu gibi durumlarda şansı yaver giden insan çok az olurdu. "Tövbe, ama sanki yeniden dirildin, seninki buna benziyor."

El Musavi dalgın dalgın adamın söylediklerini tasdik etti: "Evet şansım yaver gitti, ama hâlâ yaver gidiyor mu ondan emin değilim. Çünkü o ben *ben* miyim bilmiyorum."

Ebu Said heyecanlı heyecanlı, bir El Musavi'ye bir diğerlerine baktı: "Ne? Kayıp mı ettin onu? Ne kadar şanslısın! Şu şansa bakın efendiler! *Ben*ini kaybetmek ne büyük bir talihtir; korkunç bir lanet, büyük bir işkencedir *ben*. Allah kibirli olduğumuz için bize onu reva gördü ve bizi hayat denizinden kopardı. Bir *ben*in olduğu sürece, ki hangi *ben* olduğu hiç fark etmez, diğer bütün insanlardan ve hayvanlardan, her bitkiden, her balıktan, iyi topraktan ve içindeki solucanlardan koparsın. Kendi beninin içine hapsolursun. Bütün bu güzelliklere sadece bakar, onları özlersin, kendini açmayı becerirsen bazılarına sahip olabilirsin bazen. Ama kendini açmak için, seni sürekli hayattan koparan ve seni canlı kılabilecek her şeyden koparan *ben*ini bir anlığına bile olsa bir yana bırakman gerekir."

Odada bulunanlar sırayla Ebu Said'i Ebu Said yapan vasıflarını övmeye başladı. Kimi, gizli hakikatleri başka gözlerle görmesini sağlayan keskin zekâsını, kimi, ölüm gibi ya da *ben*in yitirilmesi gibi kaçtığımız şeylerin içindeki iyinin nesnelerde açığa çıktığına dair sarsılmaz inancını, bir başkası hiç düşünmediğimiz, hele de duymak hiç istemediğimiz şeyleri açık açık dile getirme cesaretini övdü.

Sonra odaya yeniden huzursuzluk hâkim oldu.

Bir süre sonra veziriazam söz aldı: "Her şey bizim için, iyi de kötü de, üzüntü de sevinç de. Olayları etkileyemiyoruz. Normalde bizim istediğimiz şeyin olmasını sağlayamıyoruz, olmasını istemediğimiz bir şeyi engellememiz ise asla mümkün değil. Ama olayların neden olduğu iyiyi ve kötüyü eşit şekilde, az çok adilane bir şekilde paylaşabiliriz. Kötü olanın yükünü çok kişi sırtında taşırsa ona daha kolay tahammül edebiliriz ve iyi olanı paylaşmak daha mutlu eder insanı, bunu kendimden biliyorum. İşte bu yüzden buradayız şimdi: Sizin payınıza düşen iyiyi ve kötüyü eşit, adil ve dostane bir şekilde aranızda pay etmek için."

Hasan amirini övmeye başladı: "Çok doğru efendim. Daha kolay baş etmek için adil olmasa da eşit pay etmek lazım. Herkesin payına iyiden de bir şey düşmeli, hak etmeyenlere bile."

Herkes Veziriazam'ın ne yapacağını merak ederek beklemeye başladı. Çünkü Hasan Veziriazam'ın sözlerinin hemen peşine bir şeyler söylemişti ve dinleyenlerin üzerinde onun sözünü kestiği gibi bir izlenim yaratmıştı. Odadakilerden hiçbiri insanların birbirleriyle bu şekilde konuşmasına alışık değildi. Onlar muhatabının sözlerinin son tınısının da yitmesini bekler, soludukları havanın tamamen yatışmasına ve böylece kulak verenlerin duydukları üzerine biraz düşünmesine izin verirlerdi.

Ama Hasan bu saygı kurallarına uymuyordu. Aksine, ne kadar ileri gidebileceğini yoklar gibi Bekir'e döndü ve aslında veziriazamın bilge ve uzlaştırıcı sözlerini çürüttü. Bekir'e ders verir gibi bir tonla, "Mesela bence sen ödüllendirilmekten ziyade cezalandırılmayı hak ettin. Hukuken geçerli bir karar yoksa elinde yabancı bir kadınla evlenmek için tek istisna eski kocasının toprağa girdiğinden emin olmandır." Bekir'in beti benzi attı, gözü seğirmeye başladı. "Bana kalsa sana ibretlik bir ceza vermek lazım. Çünkü kocası daha hayattayken boşanmamış bir kadını kendine eş yapmaya hazır bir erkekten her şey beklenir. Ve her şey beklenen insanları önceden cezalandırmak gerekir. Beş yıl sonra yapacağı bir şeyin cezasını şimdiden çekmesi gerekir. Yaparlar bu insanlar, böyledir bunlar. Ama bilge efendimiz seni de ödüllendirmek istiyor ve bunu yapmak için bir çaresi de var. Çünkü o ahenkten yana ve iyi ve kötü, ödül ve ceza eşit paylaştırılmadığı sürece ahenkli bir dünya var olamaz. Bu yüzden o bizim efendimiz ve bense ortamı bozan bir deliyim."

Bu mantıksal çıkarıma herkes güldü, hava yumuşadı. Veziriazam buraya dost olarak geldiklerini, kendisinin imparatorluğun ve dünyanın büyük fikir adamlarına, kimseye zarar vermeden adil bir şekilde bu durumun nasıl düzeleceğini sorduğunu söyledi. Başimamlar, kadılar, hâkimler, yani herkes en adil yolun Bekir'in bu kadınla bu evde kalması, El Musavi'ye yeni bir ev yapması ve yeni bir eş bulması için yardımcı olunması konusunda hemfikirdiler. Aynı şekilde dükkân ve pazardaki tezgâh konusunda da, Bekir'in olduğu yerde kalmasını, ama herkesin yeni bir dükkân ve bir iş konusunda El Musavi'ye yardım etmesini tavsiye etmişlerdi. Veziriazam uzun uzun teklifini gerekçelendirdi.

Bu evin ve içindeki her şeyin Musavi'ye ait olduğunu, ama yüreğinin sesine kulak verdiğinde ve iyicene düşündüğünde, Bekir'in değildir de denemeyeceğini söyledi. Gerçi Bekir El Musavi'nin mülkünü kullanmıştı, ama büyütmüş ve çoğaltmıştı. Ferha kesinlikle El-Musavi'nin karısıydı, ama hukukla, örf ve adetlerle bağdaşır şekilde Bekir'e bir çocuk vermişti. Bu yüzden Bekir'in de karısı sayılırdı. Herkes çoktan ölmüştür diye düşünürken El Musavi Allaha çok şükür geri dönmüştü, ama bu geri gelen, tam olarak giden El Musavi değildi. Delillerini, karşı delillerini sunmuş, sakin, adil ve tartışılmaz bir şekilde kendi teklifinin kanunla ve gelenekle örtüştüğünü ispat etmişti. Şimdi Bekir'in ailesini parçalamanın, El Musavi'yi artık tam olarak ona ait olmayan, ama kesinlikle sadece ona ait olmayan bir yere göndermenin insanlık dışı ve korkunç olduğunu bütün samimiyetiyle söylediğini herkes hissetmişti. Aile El Musavi'yi yitirmenin acısını zaten yaşamıştı, onunla vedalaşmıştı, şimdi kim Bekir'i aileden koparıp, ailenin babasını ikinci kere öldürürdü? Veziriazam, "Bu sebepledir ki biz Bekir'in kalmasını, El Musavi'nin kaldığı yerden yeniden başlamasını uygun bulduk," dedi ve ailenin eski reisini cesaretlendirdi: "Korkma, sıfırdan başlamak değil bu, sıfır noktasından çok ilerdesin."

El Musavi veziriazamın uzun açıklamasının ardından çöken huzurlu ve ferah sessizlikte uzun uzun susup düşündükten sonra, "Böyledir bu işler. Bir yerden eve dönüyorsun ve kendini sanki hep oradaymışsın gibi oturur buluyorsun."

Odadaki herkes memnuniyetle, El Musavi'nin döndüğünden beri ilk defa gaipten değil içten konuştuğunu ifade etti.

El Musavi'nin şimdi gerçekten geri döndüğünün işaretiydi bu. Veziriazamın teklifi burada kalabileceğini gösteriyordu. Herkes mutlu ve veziriazama minnettardı.

Hasan kendine hâkim olamayıp, sanki bir düşmanlığı varmış gibi Bekir'i iğneledi: "Her şey yoluna girdi Bekir, bundan iyisi can sağlığı."

Bekir kolunu kaldırıp, hem kendini savunur hem de Hasan'ı ikaz eder gibi avcunu ona çevirerek ve "Evet iyi oldu," dedi. Ama boşunaydı, artık her şey için çok geçti, o mutluluktan uçma duygusu, iyi bir şey oldu duygusu çoktan dağılmış, odaya yeniden hu-

zursuzluk hâkim olmuştu. Ebu Said düşüncelere dalmış gibi sakin bir sesle, huzursuzluğun içine konuşmaya başladı:

"Aranızda yedi sekiz yıl önceki kışı hatırlayan var mı, bilmiyorum. Belh'te yüzün üstünde insan ölmüştü. Çok iyi hatırlıyorum, unutulacak bir şey değildi. O zaman ben de Belh'te yaşıyordum. Bütün kış donmuştum. Çok eski bir evde oturuyordum. Evin delikleri değil tıkamakla, saymakla bile bitmeyecek kadar çoktu. Evimin karşısında küçük bir han vardı, daha çok çevreden insanlar kalırdı burada, bence uzaklardan gelenler bilmiyordu bile burayı. Zaten şehrin merkezine gidip orada kalmak için bir sebepleri de yoktu.

Bir gün evde ne bulduysam sarmış sarmalanmış otururken hanın saçaklarının altında donmak üzere olan bir serçe gördüm. Ben fark ettiğimde daha yaşıyordu. Kim bilir belki de yiyecek bir şey bulmak için saçakların altından çıkıyor, caddenin ve komşu avluların üzerinden uçuyor, sonra geri dönüyordu. Yiyecek bulamamış gibiydi, çünkü enerjisi sürekli azalıyor, uçtuğu mesafe kısalıyor, saçağın altında verdiği molalar giderek uzuyordu.

Sonra bir süre kısa kısa havalanıp dinlenmek için hemen saçakların altına dönmeye başladı. Soğuk ve açlık bütün gücünü kemirmiş, zavallı kuş mutlak ölüme doğru ilerleyen bir dinginliğin kollarına bırakmıştı kendini. Kanat dahi çırpamaz duruma geldiğinde olduğu yerde zıplamaya başladı. Sanki bu şekilde donmaktan korunmaya çalışıyor, bir taraftan da kendine bunu neden yaptığını soruyordu. Sonunda hareketsizleşti, durdu, durdu, durdu... ve düştü.

Aynı anda bir adam hanın önünde tam serçenin düştüğü yerde arabasını durdurdu. Sahibini bekleyen öküz, donmak üzere olan serçenin üzerine dışkıladı. Ne onu aşağılamaktı niyeti, ne de iyilik etmek.

Biraz sonra adam geldi, araba hareket etti, ama serçe de sıcak tezeğin etkisiyle olmalı kıpırdanmaya başladı ve dirildi. Kıpırdandı, kıpırdandı ve sonunda tamamen canlanarak ayağa kalktı. Anlaşılan tezeğin içinde bir tahıl tanesi bulmuştu. Bir süre sonra zıplamaya ve ötmeye başladı. Bu sırada bir kedinin dikkatini çekmişti. Yanına gelen kedi onu tezeğin içinden kurtardı, sanki temizle-

mek ister gibi bir süre karın üstünde öteye beriye yuvarlayıp oynadı. Sonra onu yedi.

Şaşkınlık ve öfke içinde, biraz da tiksinerek ve sebebini kavramayı başaramadan her şeyi izledim. Ancak o günün akşamı yatakta uykuya dalamayıp bir sağa bir sola dönerken hayatın bana bir ders verdiğini anladım: Birlikte çalıştığın insanlar hakkında ortak işinizin bütün sonuçlarını görmeden hüküm verme. Çünkü üstüne sıçan biri mutlaka sana kötülük yaptı anlamına gelmez. Seni boktan çıkaranın da mutlaka sana iyilik yaptığı söylenemez.

Bu ders için ve benim yüzümden ölen zavallı serçe de bana dersi vermişti işte. Ama bir şekilde her şey bundan ibaret olamazdı. Benim için çok da yeni olmayan iki ders için serçenin ölmesi çok ağır bir bedeldi. Aylar sonra zavallıcığın bu iki ders yüzünden değil, daha gizli ibretlik bir ders yüzünden öldüğünü anladım. Mutlaka çok faydalanacağım bu dersi kendime şiar edindim ve bağrıma bastım: Burnunu boktan çıkaramadığın sürece sus!"

Kendi Derinden Sıyrılmak

Tellallar gün doğmadan kutlu zaferin haberini vermek üzere şehre dağılmıştı. Muharebelerin, savaşların muzafferi, şanlı Sultan Melik Şah orduyu yine en mükemmel şekilde sevk ve idare etmiş, Karmatiler'in çöküşünü hazırlayan bir zafer kazanmıştı. Muzaffer sultanımız Allah nasip ederse bugün ikindi namazından sonra maiyetiyle, savaş esirleri ve ganimetlerle güney kapısından şehre girecekti. Sultanın mübarek silahlarına ve kutlu zaferine sevinenler, temiz kalpliler ve iyi niyetliler dışarıda bekleyip zafer alayını selamlayabilirdi.

Ömer Hayyam tellalları duydu, gün doğmadan sabun imalathanelerinin bulunduğu mahalleye doğru yola koyuldu, buradaki küçük camide Ebu Said'le sabah namazını kılmak istiyordu. Çok acilen onunla baş başa konuşması gerekiyordu. Dün Sukayna'yla ciddi bir kavga etmişlerdi. Öyle şiddetli, öyle çirkin bir kavgaydı ki Sukayna sonunda tepinerek nefes alamıyormuş gibi, içinde kaynayan ve ağzından değilse, teninden ve eklemlerinden çıkmaya çalışan öfkeden boğulmamak için avaz avaz bağırmaya başlamıştı.

Hasan Sabbah öğleden hemen sonra onları ziyarete gelmişti. Bütün günü beraber geçirmeyi düşünüyorlardı. Çünkü Veziriazam sultanı karşılamak için yola çıkmıştı ve Hasan bugün bütün mesuliyetlerinden azadeydi. Her şey çok güzel başlamıştı.

İlk çaylarını içerken Hasan gülerek, Ömer'in simyacı horozu ve Ermeni Vartabedyan'ın evindeki zincirleme hırsızlık sayesinde şehre nam saldığını anlattı. Hikâyeler anlatanların ekledikleri süslemeler ve diğer teferruatla öyle hızla yayılmıştı ki, Ömer'e takviminden, bütün o kitaplarından, hatta hava durumu tahminlerinden daha çok şan şöhret kazandırmıştı. Ama şan şöhret her zaman korkuyla ya da en azından gönülsüzlükle birlikte geldiği için Ömer kısa sürede bundan bıkmış, yardım edebileceklerini umduğu Ebu Said ve diğer arkadaşlarına bu şan şöhretten nasıl kurtulabileceği, nasıl yeniden normal insanların arasına karışabileceği konusunda akıl sormaya başlamıştı. Doğruydu, şehirdeki insanlar ona hürmet ediyordu, bunun tadını çıkarabilirdi aslında, eğer ki bu hürmet simyacı horoza duyulan korkuya değil de onun çalışmaları ve dostluğu karşısındaki muhabbete dayansaydı. Ne yaptığını bilmeyenlerin, bilse de anlamayan az sayıda insanın hürmeti ne işine yarayacaktı ki? Üstelik o bir İbn-i Sina değildi. Zaman onun doğru düşündüğünü tasdik etmiş gibi davranamazlardı ki ona. İbn-i Sina da mutlaka yaşadığı sürece insanların ona körlemesine hürmet duymasına razı olmazdı. Hiç kimse ona bir şey sormuyordu. Dostları yardım edeceklerine, şakalarıyla onu utandırıyor, bu arada halkın kör hürmeti arttıkça artıyor ve bu durum zavallı Ömer'i giderek daha çok rahatsız ediyordu.

Bir kez Basurmecit'in kahvehanesinde çalışkanlığı ve bilgisini artırmak için her şeyi yapmaya hazır olduğuna dair bitmek bilmeyen methiyeleri dinlemek zorunda kalmıştı. Masalardan ve küçük çırağın üzerinde o ünlü kahveyi pişirdiği ateşten daha çok kahvehanenin demirbaşı sayılan üç latif adam karar vermiş, büyük bir âlim ve ehil olmak için ne büyük bir çaba ve fedakarlık gerektiği hakkında sohbete başlamışlardı.

Ömer Hayyam'la aynı masada oturdukları için mi bunları konuşuyorlardı, yoksa epeydir en azından vakit öldürmek için konuşacak konuları mı kalmamıştı, bilinmez. Her halükârda âlim ve bilgin olmak için ne büyük zahmetlere katlanmak gerektiğinden bahsetmeye başladılar. Halktan biri ve neredeyse arkadaşları olan Hayyam'ın, herkes uyurken bütün geceyi rasathanede geçirip karanlık gökyüzüne baktığı, ama ertesi sabah gece uyumuş gibi normal şe-

kilde yaşamak ve çalışmak zorunda olduğundan üzüntüyle söz ettiler. Üstelik kendini çalışmalarına adamış birinin uykusuzluğun dışında okuması da gerekiyordu ve çok okumanın ruhu ve bedeni yorduğu bilinen bir şeydi, ayrıca gözlere de zararlıydı. Okumak konusunda söylenecek fazla bir şey kalmadığından olsa gerek ya da konu pek de ilginç olmadığı için, hemen rasathanede geçirilen uykusuz gecelere geri döndüler ve birbirlerine insanın uykusu gelmeden nasıl bütün gece gözünü gökyüzüne dikebildiğini sormaya başladılar. Bu soruyu başka bir soru takip etti: Bütün gece gökyüzünü izlemek bir insanın kurnazlığını, her şeyi ama her şeyi yapma, anlama, yorumlama yeteneğini mi gösterir, mesela hava durumu tahmini bir horozu süsleme ve yıldızları gökyüzünde ve takvimde sınıflandırma yeteneğini mi gösterir? Geceler boyunca boş gökyüzünü seyreden birinin aklına neler gelmez ki! Her şey süslenmiş horozla ve takvimle kalsa iyi. Peki bütün bunlar ne işe yarıyor acaba? Anlamak için, açıklamak için ne kadar uğraşırsa uğraşsın normal bir insan anlamayacaktır bunları. Normal, güzel bir hayat sürmek varken insan neden bunları yapar ki?

Bütün bunlara ruh hastası olduğu için mi bulaşıyor insan, yoksa bunlara bulaştığı için mi ruh hastası oluyor acaba?

Ömer bakışlarıyla bütün yüzleri süzdü, dev gibi Basurmecit'e daha uzun uzun baktı. Masasındaki üç latif adamın merakı, korkusu ve hayranlığı giderek artıp yoğunlaşırken, Basurmecit, çaresiz bakışlarından, dokunaklı surat ifadesinden anlar da yardıma koşar diye umuyordu. Adamları hayranlıklarından vazgeçirecek bir açıklama bulmalıydı. Birdenbire aklında şimşekler çaktı. Bir erkek huysuz bir kadının suçlamalarından ve dırdırından kurtulmak, hele de sitemleri üç aşağı beş yukarı haklıysa kurtulmak için ne yapardı? Kendini balık tutmaya vurur, sohbet muhabbet arar, çayhaneye ya da rasathaneye gider, kendini araştırmalarına verir, hiç kimsenin görmediği kadar güzel eyerler yapmaya başlardı. Şehirde fırtına gibi yayılan ve Hayyam'ın evdeki halinin itirafı olarak anlaşılan bu düşünce, onu ileriki zamanlarda şehir halkının hayranlığından korudu ve toplumda simyacı horoz kahramanlığından önceki konumuna geri dönmesini sağladı.

Hasan bu hikâyeye gülerken, Hayyam yarısı anlaşılan kelime-

lerle ağzının içinde insanların kendine hayran olmasının ne kadar korkunç olduğunu geveliyordu. Hayyam, bu hayranlık anlayışsızlıktan doğuyor derken, karısı Sukayna gözlerini ona dikti ve kendisini gerçekten huysuz bir hatun insan olarak mı gördüğünü sordu.

Hayyam, "Hayır tabii!" diye karısını temin etti. "İtibar kaybedeyim diye söyledim bunları. Sen başkasın, bunu kendin de biliyorsun. Ama olmadı, hayranlıklarımız çok üzücüdür, anladığımız anda yok olur gider. Seni hiç anlamamış bir hayranlığı ne yapacaksın ki?"

Sukayna hâlâ gözlerini dikmiş Hayyam'a bakıyordu, ama bu kez dostaneydi bakışları, bu çocukça hikâye Ömer'ine çok yakışmıştı, bu yüzden onun da hoşuna gitmişti.

Sukayna çaydan sonra misafirine bahçeyi gezdirdi ve burayı yaptıran veziriazamdan söz etti. Bunun üzerine Hasan İranlılar üzerine tam anlaşılmayan bir vaaza başladı. Söylediklerinin büyük kısmını Hayyam da anlamamıştı, bu yüzden bunları Ebu Said'e aktarırken bölük pörçük, muğlak bir şeyler anlatabildi.

Hasan İranlıların kendisine öfkeli olduğunu fark etmişti. İlk bakışta kafa karıştırıcıydı bu öfke, ama ikinci bakışta bütünüyle anlamıştı sebebini. İranlı olarak doğan biri başka insanların hiç bilmediği, tanımadığı sorunlarla doğardı. İranlı, bir zamanlar bir dünya imparatorluğuna sahipti. Bu imparatorluğu kendinden üstün bir gücün onu kesin bir şekilde mağlup etmesine gerek kalmadan kendi kendine çökertmeyi başarmıştı. Bu kayıp ona şimdi, olmayan bacağının, kolunun acıdığını söyleyen sakat bir insanınki gibi acı veriyordu. Atalarının birinci sırada olduğunu, herkesten güçlü olduğunu hatırlıyordu, bu yüzden şimdi uşaklık yapmayı kabul edemiyordu. Şimdi biliyor ve görüyordu ki, şansı yaver giderse en iyi ihtimalle zengin bir uşak olabilirdi. Bermekilerden Cafer ya da veziriazamımız Nizam-ül Mülk gibiler ikinci sıraya yükselip, Halife Harun Reşit'in ya da Sultan Melik Şah'ın veziriazamı olabilirler, ama ne kadar mahir olurlarsa olsunlar birinci olamazlardı.

Bugünün İranlısı birinci olmamaya, olamamaya doğuştan lanetlenmişti. Bu lanetle büyümek, bu lanet alınlarına kazınmış olarak hayata başlamak zorundaydı. Zamanının en iyisi olsa, şansı yaver

gitse bile belki bir Arabın ya da bir Türkün ardından ikinci olabileceği her zaman aklının bir köşesinde yer alırdı. Bir zamanlar birinci olduğunu hatırlamasa ve içten gelen bir zaruretle yeniden birinci olmak istemese hiç sorun olmayacaktı bu. İyi bir uşak olmak ayıp değildi, çalışmaya hazır olduğumuz sürece hepimiz birilerinin uşağıydık. Hiçbir zaman efendi olmayanlar çalışmakta zorlanmazdı da. Ama dünün efendileri bugün uşaklık yapmayı kaldıramıyordu. Kaderimizdi bu: Kendi suçumuz olmayan bu kaybın acısıyla büyüyor, kaçamayacağımız hayatı baştan reddediyorduk. Bu yüzden kendimizi sevemiyor, yaşamak zorunda olduğumuz bu dünyayı kabul edemiyorduk. Buna üzülmek yerine öfkelenmemiz de bizim kaderimiz. Başka kavimlerin insanları ne birinci ne de büyük olmamaya doğuştan lanetlenmişlerse kaderlerine üzülürler ya da ondan nefret ederler. Böyle bir insan hayatı boyunca üçüncülük ya da beşinciliğin sebebi olan aidiyetinden hayatı boyunca nefret eder, ama kendini sever ve değer verir. İranlı ise üzülmez, nefret etmez ama öfkelenir. Büyük bir mağlubiyet yaşamadan bir dünya imparatorluğunu kaybedenlere, ama hafızasında yeniden kurulacağını düşünen, buna ihtiyaç duyan ve hayal olduğunu bile bile bu hayali muhafaza edip onun sırtına yükleyen herkese tek tek ve toptan öfke duyar. Kendine de öfke duyar, zira hatıraları korumaya, kendi suçu olmayan bir kayıp için yas tutmaya razı olmuştur. Kesinlikle iyi bir yer olmayan dünyaya da öfkelidir, ama dünyaya duyduğu öfke, kendine, kaderine ve İranlılara duyduğundan daha azdır.

Bütün bunlara rağmen tek isteği, bu haliyle tasvip etmeyeceği dünyayı değiştirmektir. Öfke duyduğu her şeye, hayatını zehreden her şeye katlanmış, razı olmuş, bu arada homurdanmadan, bir şeyleri değiştirebileceğini düşünmeden öfke duymaya, üzülmeye devam etmiştir.

Hasan uzun konuşmasını bitirmeden Sukayna Hayyam'a sordu: "Sen de böyle mi düşünüyorsun?"

"Tam değil," dedi Hayyam. "Doğru değil bunlar, nasıl böyle düşüneyim ki? Bir İranlı çaba gösterirse ve şansı yaver giderse kesinlikle birinci olabilir. İbn-i Sina zamanının birinci değil miydi? Hiç kimsenin şüphesi yoktu bundan."

Hasan, "Tamam," dedi, "sen de zamanının en önde gelen matematikçisisin. Ama bu benim iddiamı çürütmüyor. Sen ve İbn-i Sina, siz tek bir alanda tek başınıza çalıştınız, yani her şey tek bir kişiye bağlı. Ama benim bahsettiğim, bütün güçleri ve bir insan topluluğunun bütün başarılarını kendinde toplayan devlet. Bir topluluktan değil, kendini devletin içinde gerçekleştiren bir cemaatten bahsediyorum ben. Bu öfke uzun zamandır büyük bir devlet kurmamıza, içinde biz bireylere yakışır bir topluluk kurmamıza, bir sultanımız ya da halifemiz olmasına ve birinciliğe yükselmemize mâni oluyor. Ama hepimiz, büyük şeyler başarabileceğini, dünyadaki varlığının sebebinin bu olduğunu düşünen her İranlı, daha gençliğinde İranlı olduğu için birinci olamayacağı gerçeğini kabullenmek zorunda kalır. Daha gençken içini kemiren ve bizi topluluk olarak dünyadan ve bu dünyada büyük bir şeyler yapmaktan uzaklaştıran şu İranlı öfkesinin esiri olur. Böyle bir öfkenin yükünü taşıyanlar asla büyük bir güç yaratamaz, büyük başarılara imza atamaz."

Sukayna alay ettiğini gizlemeye gerek duymadan, "Belki senin sürekli yüksek ateşle sayıklar gibi konuşmanın sebebi de budur," dedi. "Sen büyük şeyler için bu dünyaya geldiğini, ama en iyi ihtimalle ikinci olabileceğini idrak etmişsin."

"Söylediklerim ya da söyleyiş biçimim doğru değil mi sence?"

Sukayna, Hasan'ın sorusuna cevap beklemeyip beklemediğine dair bir şey söylemesine fırsat vermeden, "Gerçekten bilmek istiyorsan, evet, ikisi de," dedi. "Mesela, söyle bakalım az evvel kim konuştu bizimle, Selçuklu sultanının divanında oturan biri mi yoksa hayal kuran, hayallerinde uzun zaman önce yok olan imparatorluğunu yeniden dirilten yaşlı bir dehkan mı? Veziriazam söylediklerini duysa mutlu olur muydu, bilmiyorum, ama onda senin bahsettiğin şu İran nefretine dair en küçük bir işaret görmediğimden eminim."

"Gözledin mi onu? Gözlediysen bir şey gördün mü?"

"Yemin edemem ama onu gözleme ve dinleme fırsatım kesinlikle oldu. Gerçekten bir öfke göremedim, söylediklerine, yaptıklarına adamakıllı baktım, kulak verdim. Bence bu kadar bağırarak da konuşamaz o zaten."

Hasan, "Yani benim gibi mi, demek istiyorsun," diye sordu.

"Evet, senin gibi bağırarak ve öfkeyle. Onun için her şey açık ve düzenlidir. Her zaman sakin ve kibar konuşur, yani onu izlemek ve dinlemek her zaman büyük bir mutluluktur. Mesela Selçuklu sultanının veziriazamı olmanın ona neler sağladığını, sorumluluklarının neler olduğunu bilir, bütün bunları dikkate alır. Senin gürültü patırtın, senin öfken ve kargaşan yok onda."

Sukayna Hasan'ı ilk karşılaşmalarından beri sevmediğini gizlemeye çalışıyorduysa bile başaramamıştı. İşte insanları ikna etme ve etkileme uzmanı olan Hasan'ın dayanamadığı şey de buydu. Ona karşı çıkılmasından hiç rahatsız olmazdı, aksine bundan mutlu olur, iyice alevlenirdi. Ama Sukayna'nın ona karşı epeydir tahammül edemediğinin ve onu umursamadığının farkındaydı ve bu onu çıldırtmaya yeterdi. Çünkü Hasan insanları fethederdi, onları ikna etmenin, kazanmanın ustasıydı. İnsanların onu sevmesine ve kabul etmesine havayla su kadar ihtiyacı vardı. Kendisini sevmesi için çaba gösterdiği bir insanın onu reddettiğine ya da umursamadığına dair en küçük bir işaret onu yaralayacak en büyük şeydi. Bütün o sevgi ve dostluk dolu hali ilk umursamazlık işaretinde kontrol edilmesi, hükmedilmesi imkânsız kör bir öfkeye dönüşürdü.

Dün de böyle olmuştu. Sukayna daha masadayken Hasan'ın ona gösterdiği bütün bu ihtimamı itici bulduğunu, aklının, ona ya da Hayyam'a yağdırdığı övgülerin, derin bilgisinin, şeyleri ve insanları nasıl gözlemlediğinin hoşuna gitmediği gibi, sinirine dokunduğunu belli etmişti. Sukayna'nın birkaç nadan cümlesi Hasan'ın içindeki iblisi uyandırmıştı sanki. Ay gibi aydınlık ve pembe yüzü bir anda gerildi ve karardı, sesi her zamankinden daha yüksek ve kulak tırmalayıcı, daha tiz ve insanı rahatsız edecek kadar ince çıkmaya başladı.

Bağırarak, neredeyse ciyaklayarak, "Her şeyin güzel, temiz, düzenli olması hoşuna giderdi, değil mi?" dedi. "Çünkü o zaman beynini fazla zorlamana gerek kalmaz, acı çekmezsin, her şey basit ve emniyetli olur. Neresi sağ, neresi sol, ne iyi, ne kötü, ne yasak, ne serbest, ne temiz, ne kirli bilirsin o zaman. Hayat ebeveynlerinin evinde aldığın terbiyeye bire bir uyar.

Ama hakikat öyle değil cici kız! Dünya, hayat, her şey bir keşmekeş içinde, normal bir kadının beynindekinden daha keşmekeş. Az önce kocan bana her canlı vücudun dört maddeden oluştuğunu, bu maddelerin her birinin aslında güçlü birer zehir olduğunu anlattı. Ne büyük haksızlık, insan aklı için ne kadar karışık, değil mi? İyi ve kötü maddeleri, zehri ve gıdayı, besleyeni ve öldüreni net bir şekilde bölmek ve birbirinden ayrı tutmak ne güzel olurdu. Ama hayat buna izin vermiyor. Çünkü bir düşün, bu zehirler ancak belli oranlarda, belli bir şekilde karıştığında canlı hayat meydana geliyor. Kadın ile erkeği, aydınlık ile karanlığı, iyi ile kötüyü, hayat ile ölümü birbirinden net bir şekilde ayırabilmenin ve karşı karşıya koyabilmenin mümkün olduğuna inanabilmek inan benim de hoşuma giderdi. Ama ne mantığım, ne de gördüklerim ve bildiklerim buna izin veriyor. Hayatın güzel ve iyi olduğuna, ölümün bunun tam zıddı olduğuna neden inanayım ki? Kan ve ter içinde gelmiyor muyuz dünyaya? Doğuranlar için korkunç acılar, doğan için büyük bir talihsizlik değil mi doğum? Ana rahminden çıkarken ağlamıyor muyuz? İlk çıkardığımız sesler ağlamak ve bağırmak değil mi? Yaşlılar ağladığımızı duyduklarında yaşadığımıza kanaat getirmiyor mu? Yürümeye başladığımızdan beri her şey bizi yaralıyor ve biz buna büyümek ve hayata adım atmak demiyor muyuz? Maalesef doğru bu, gerçekten de bu şekilde hayata adım atıyor ve içinde yaşıyoruz.

Ve bu hayat... Bu hayat bize, zaman ilerlesin, bizim gözyaşlarımızdan, kanımızdan ve acılarımızdan beslenerek ilerlesin diye verilmiş ve zaman, hayatımız, pedala basmamız ve tökezlemelerimizin verdiği ivmeyle ilerler. Bir kez harekete geçince devam etmek zorundadır ki, dünya bu haliyle var olmaya devam etsin. Ve biz de hayatımızla, zamanı tüketen bedenimizle, hayatı geçirdiğimiz, tahammül ettiğimiz acılarla zamanı hareket halinde tutuyoruz, durmasına izin vermiyoruz. Zamanı kim, niçin harekete geçirdi? Bildiğimiz kadarıyla iyi, güzel bir sonsuzluktu zaman, tabiatla ahenk içindeydi. Ama eski zamanlarda bir şey oldu, denizin sonsuzluğundan bir nehir türedi ve harekete geçti. İşte zamanın akması budur ve dünya, içindeki her şeyle birlikte zamanın içine girdi. Ama ne oldu, ne zaman oldu? Zamanın akışını kim başlattı? Ve neden?

Allah mı diyorsun? Neden yapmış olsun ki o bunu? Neden daha önce ya da sonra değil de, tam zaman akmaya başladığında yapmış olsun? Bunu onun yapmış olabileceğine inanmaya hakkımız var mı? Peki ya onun içinde, onun sonsuzluğunun içinde olaylar nasıl cereyan ediyor?

Bunu cevaplamak için vahiyleri okumak lazım. Ama içini, içindeki gizli katmanları okuyup anlamak lazım. Böyle okursan ve aklına güveniyorsan –ki güvenmen gerek ve başkasının aklına güvenmek için deli olmak gerek– ilk vakanın İblis vakası olduğu ve bu uğursuzun başına gelenlerle zamanı harekete geçirdiğini anlarsın. Sonra zamanın içinde, İblis'in gözyaşlarından, çektiği acılardan dünya meydana geldi. Ve onun ve bizim çektiğimiz azaplar sayesinde, geri dönüşe duyulan özlem ve bağışlama, o uğursuzun geri dönüşünün ve affedilmesinin imkânsız olduğu bilinciyle zapt etmeye çalıştığı çığlıklar ve hıçkırıklar sayesinde var olmaya devam etti.

Ve biz insanlar, hayatımızla ve çaresizliğimizle zamanın, onun aracılığıyla da dünyanın hareket halinde olmasını sağlıyoruz."

Hasan konuşmasının sonunda gerçek anlamda feryat ederek, "Bu yüzden benden sakın dünyada her şeyin bir düzen içinde işlediğini ve her şeyin kesinkes belirlenmiş sınırlarla ayrıldığı yalanını söylememi bekleme," dedi. "Senin kadın aklın ve dostumun evindeki huzurun yüzü suyu hürmetine bazı hakikatleri söylememeye razıyım, ama ne senin, ne benim ne de kocanın hatırı için sana tatlı yalanlar söyleyeceğim."

Sukayna öfkeyle, "Şayet kadın aklım bu hakikati benden gizliyorsa razıyım ondan. Senden ve gerçeğinden bizi koruyan delilerden Allah razı olsun."

"Beni katma işin işine, benim hakikatim değil, hakikatin kendisi bu."

"Ama ben bu hakikati kabul etmiyorum!"

"Sana fikrini mi soracak hakikat?"

"Senin o zamanını beslesin diye mi Leyla'mı doğurdum ben yani? Senin aklın başında değil sevgili Hasan, her şeyi biliyor olabilirsin, ama hiçbir şey anlamamışsın."

"Leyla'yı bütün insanlar gibi kanla, acıyla doğurdun, değil mi?

İlk çıkardığı ses de çığlıktı, değil mi? Neden peki? Bu dünyaya, bu hayata geldim diye mutlu olduğu için mi?"

"O acıda nasıl bir mutluluk, nasıl bir sevgi olduğunu bir bilsen! Onun için katlandığım acılara ve korkulara ne kadar minnettar olduğumu hayal dahi edemezsin! Ama bir deli bir annenin sevgisinden, yüreğinden ne anlar ki?"

"Bu deli, Leyla'yı neyin beklediğini bilebilir ve sana söyleyebilir. Seni de onu da bekleyen, acı, azap, elem dolu bir hayat ve güzel bir ölümdür."

"Bana bunları söylemek için mi evime geldin? Masamda oturuyorsun, sana hazırladığım yemekleri yiyorsun ve bana çocuğumun ve benim öleceğimi söylüyorsun. Ama sen her şeyi anladığın için ölmeyeceksin, değil mi? Ne sefil birisin sen ya!"

"Bedeli tatlı yalanlar söylemekse artık ne masanda oturacağım, ne de evine geleceğim!" Hasan öfkeyle ayağa kalktı ve olması gerektiği gibi vedalaşmadan gitti.

Onun gidişiyle ev sahipleri için de yemek bitti. Çünkü Sukayna yutmaya çalıştığı ilk lokmada boğulacak gibi oldu. Hayyam'ın da olan bitenden bütün iştahı kaçmıştı. Sukayna öfke içinde kocasını, Hasan'la kavga ederken onun tarafında yer almamakla suçluyordu. Karısına, üstelik kendi evlerinde hakaret edilmesine ancak bir deli izin verirdi. Sukayna bir an nefessiz kaldı, içinden fışkıran duygular ve kelimeler gerçek anlamda nefesini kesmişti. Sürekli Hayyam'ın onu hakaret görmekten korumadığını, ama erkekler kadınları koruduğu için, onun da kocası olarak bunu yapması gerektiğini tekrarlıyordu. Hayyam'ın konuşmak için yaptığı her hamle yeni yanlış anlamalara, yeni öfke krizlerine yol açtı, sonunda Sukayna sadece tepinmeye ve boğulmamak için olsa gerek, avaz avaz bağırmaya başladı.

Hayyam endişeli bir sesle uzun uzun günah çıkardıktan sonra, "Öfkelenmekle kalmadı," dedi, "gece yarısı uyandım, baktım acı acı, tesellisiz bir çocuk gibi ağlıyor. Ağlıyor ve herhalde beni uyandırmamak için hıçkırıklarını engellemeye çalışıyor, bu yüzden vücudu ateşi çıkmış gibi tir tir titriyordu. Öfke ağlaması böyle olmaz, gece yarısı niçin ağlar insan, içine bir zehrin tohumları girmiş olmalı."

Hayyam ve Ebu Said içlerini acıtan önemli bir şeyi konuşmaları gerektiğinde her zaman yaptıkları gibi Zayanderud Nehri boyunca yürüdüler; Hayyam arkasından kovalayan varmış gibi hızlı adımlarla, Ebu Said ise ağır ağır, isteksiz ve sürekli durarak. İkisi de konuşmadan yürürken adımlarını birbirlerine uydurmaya çalışıyordu.

Hayyam uzun bir sessizliğin ardından, "İşte anladın şimdi," dedi.

Ebu Said, "Sen de," diye karşılık verdi.

"Ne diyorsun?"

"Diyecek bir şey yok."

"Ne yapacağım şimdi ben?"

Ebu Said düşünceli düşünceli, "Sarıl ona, hepsi bu, durmadan sımsıkı sarıl," dedi, "ama Sukayna haklı, arkadaşın gerçekten de zırdeli. Kusura bakma ama adamı ne zaman düşünsem içimden bir ses, zavallı, diyor."

"Ne alıp veremediğiniz var sizin Hasan'la ya? Uzun zamandır farkındayım ona tahammül edemediğinin, Sukayna da öyle, ama neden? Bunu anlamıyorum işte."

"Ben de daha ilk kez gördüğümden beri dayanamıyorum. Bir tuhaflık var bu Allahın kulunda."

"Nedir o tuhaflık?"

"Ben de tam bilmiyorum ama çok önemli bir tuhaflık var. Dünyadaki sevgiyi göremiyor, idrak edemiyor. Söylediklerini sen de duydun. Bu insanoğlunun gözleri kör değil, ama ruhu kör, bir köstebek gibi kör ruhu. Ama aynı anda İblis'in çırağı gibi marifetli. Seni veziriazamdan nasıl uzaklaştırdı, gördün değil mi? Veziriazam hakkında kötü şeyler duymaktan her zaman keyif alan Tacülmülk Böri'nin cemaatinde üç kere gördüm onu."

"Bu hiçbir şey ispatlamaz."

Ebu Said güldü: "Bir şey ispatlamaya çalıştığım yok. Sahi, nereden çıktı bu adam? Veziriazamın yanına senin soktuğunu söylüyorlar."

"Ortak hocamız Zemahşeri tavsiye etti, rica etti benden. Onun sınıfında tanışmıştık. El Muvaffak'ın sınıfında da veziriazam Ebul Hasan'la, yani bizim Nizam-ül Mülk'le birlikte okuduk. Hasan bu yüzden, üçümüz sınıf arkadaşıyız, diyor."

"O sana tavsiye etti, sen de hemen veziriazama."

"Ne yapsaydım? İnsanları desteklemek yanlış mı?"

"Yapma lütfen, sen yapma. Yıldızlara bak bir üstat. Ne zaman hayata karışsan, talihsizlik başından eksik olmuyor. Lütfen bak şu yıldızlara."

Hayyam cevap vermedi, söyleyecek bir şeyi yoktu belki, ya da neredeyse yarım saattir uzaktan duydukları müzik sesi yakınlaştığı ve arttığı için. Önce köslerin ve zurnanın sesi duyuldu. Bir düzine, belki yüz kösün tok ve agresif tınısı ve sayısız zurnanın bir çığlık gibi yükselen keskin sesi en mantıklı insanın bile tüylerini diken diken ederdi. Ve bu mantıklı insan tam kendinden geçmek üzereyken kös ve zurnanın yerini tamburalar ve neyler aldı. Tamburanın önce sanki toprağın altından ama bir süre sonra her taraftan yükseliyormuş, ama sonra sadece kendinden çıktığı hissi uyandıran güçlü, ağırbaşlı ve derinden gelen sesi ve ona eşlik eden, insan sesiyle neredeyse bire bir aynı, sadece ondan biraz daha temiz ve güçlü çıkan bir neyin tınıları.

Her yerden, her köşeden yayılan ritmik vuruşlar giderek yakınlaşıyor, giderek güçleniyor ve kesifleşiyor, bir süre sonra insanı içine çekmeye ve hükmetmeye başlıyor. Hiç direnmeden bırakıyorsun kendini müziğe, iraden dışında, direnmeden seni götürdükleri yere gidiyorsun.

Şehrin sokaklarından Sultan Melik Şah'ın zafer alayı geçiyordu. Birlik yavaş yavaş merasim adımlarıyla ilerliyordu. En önde sultan, etrafında, ondan bir kafa boyu aşağıda "Korkusuzlar"ı ve sultandan oldukça uzakta birliğin iki yanını müzikleriyle bir tül perde gibi örten çalgıcılar.

Sultan yüzündeki henüz kapanmamış taze yarayla oldukça korkunç görünüyordu. Bu yarayı ölene kadar yüzünün ortasında bir alamet gibi taşıyacağı kesindi. Sultanı çevreleyen ilk halkada görkemli gravür işlemeli kalkanları, altın kaplamalı göğüs zırhları ve ellerinde değerli taşlarla süslü silahları yirmi "Korkusuz" atlı ilerliyordu. İkinci halkada yer alan yüz seksen "Korkusuz"un silahları altın değil, gümüş işlemeliydi. Demek ki saraydan sultanı karşılamak üzere üç-dört gün önce, normalde sarayda silah deposunda duran tören silahları ve "Korkusuzlar"ın üniformalarıyla yüklü develer yola çıkmıştı.

"Korkusuzlar"ın arkasında bir öküzün çektiği arabaya yüklenmiş kafeste Karmati ordusunun komutanı korkunç Amr Musa vardı. Vahşi biriydi komutan, ama görenlerin gülmesine neden olacak kadar kısa boyluydu. Onu görenler mecburen hakkında anlatılan şeyleri hatırlıyordu.

Buruş buruş yüzünde en az kırışıklıklar kadar yara izi de vardı. Bu yaşlı adamı hangi öfke muharebeden muharebeye, intikamdan intikama, bir çılgınlıktan öbürüne sürüklemişti? Elleri ayakları bağlıydı. Ne kadar güçlü ve tehlikeli olursa olsun kafesinin çelik parmaklıklarını kırıp serbest kalamayacağına göre belki de onu karalamak, aşağılamak için yapmışlardı bunu. Öküz arabasının arkasında esirler ve köleler yürüyordu. Oldukça güçlü ve çevik göründüklerine göre, ancak şehrin girişinde yürümeye zorlanmışlardı. Onların arkasında ise savaş ganimetinin yüklü olduğu, arabalardan ve develerden oluşan sonsuz bir kervan uzanıyordu. Her şey kutlu Sultan Melik Şah'ın yine büyük zafer kazandığına işaret ediyordu. Kervanın, ganimet yüklü arabaların ve develerin arkasında Karmatilere karşı savaşı kazanan askeri birliklerin olmadığını, sadece bir coşku hissetmeyen ya da hissedemeyenler fark etti. Onların yokluğu zaferin bedelinin ağır olduğunu gösteriyordu. Öylesine ağır olmalıydı ki bu bedel, halka zaferi açıkça göstermek ya da sadece sezmelerine dahi izin vermek hiç akıllıca olmayacaktı.

Zafer alayı bağırmadan konuşacak kadar uzaklaştığında Hayyam Ebu Said'e dönüp, "Yara izi güzelliğine kesinlikle halel getirmeyecektir," dedi.

Hayyam'ın sultandan söz ettiğini hemen anlayan Ebu Said, "Kendini daha da güzelleştirdiğini söylerse hiç şaşmam," dedi, "Görmedin mi yarasını nasıl gururla gösterdiğini? Tıpkı kafesteki mevkidaşının gösterdiği gibi."

Yabancı Bir Derinin İçinde

Ustalar Büyük Meydan'ın her cephesinden görülecek şekilde geniş ve orta boylu bir erkeğin göğüs hizasına gelecek yükseklikte bir platform inşa etmişlerdi. Platformun Beyaz Camii tarafındaki kenarına bir buçuk dirsek boyu yüksekliğinde daha küçük bir platform yapılmış, hizmetkârlar sultanın tahtını buraya yerleştirmişti. Sultan bir meydanda ya da arazide kullarının şikâyetlerini, ricalarını ve taleplerini dinlemek istediği zaman taht buraya taşınırdı. Platformun diğer kenarına, sultanın tahtının tam karşısına platformla beraber bir idam sehpası kurulmuştu.

Sultan, kendini taşıtmayıp atla alana girdi, çevik bir hamleyle attan indi ve birkaç büyük adım atarak tahtına ulaştı, daha sonra bu hareketi "önce bir kahraman ve savaşçı, sonra diğer her şey olduğu" şeklinde açıklayacaktı. En sevdiği atın üzerinde meydanda göründüğünde, kalabalık tezahürat yapmaya, hayır dualarını etmeye, sağlıklı uzun bir hayat ve güç temenni etmeye başladı. Kalabalığın önceden hazırlanmış gibi ahenkli ve coşkulu haykırışlarını, tek tek bağırışlar ve meydandaki ve yan yollardaki küçük grupların sesleri takip ediyordu. Sultan tahtına oturdu, kahramanların ve savaşçıların olması gerektiği gibi asık bir suratla etrafına bakındı. Zaman zaman yüzünde halkının kendini sevmesinin ve böylesi bir coşkuyla karşılamış olmasının keyfine işaret eden bir gülümseme beliriyordu.

Bir süre sonra sultan platformun yanında duran birine bir işaret verince coşku yavaş yavaş dindi. Büyük divan ve sultanın danışma meclisi saray yönünden meydana girdi. Yere bakarak yürüdüler ve büyük platforma çıktıklarında sultanın önünde yerlere kadar eğildikten sonra makamlarına uygun olarak sultanın arkasına sıralandılar.

Herkes yerini aldıktan sonra sultan platformun yanındaki görünmez adama bir işaret daha verdi. Bunun üzerine boyacılar mahallesinden içleri kesik kafa dolu yedi arabadan oluşan konvoy harekete geçti ve kısa bir süre sonra meydana vardı. Orada, boyacılar mahallesinin çeperinde bu sabah esir Karmati askerlerinin bir kısmı idam edilmişti ve şimdi, sabah idam sahnesini herhangi bir sebeple kaçıranlar için kelleler sergileniyordu.

Sultan ile Veziriazam Nizam-ül Mülk birkaç gün önce esir Karmati savaşçıları yüzünden şiddetli bir kavga etmişlerdi. Melik Şah savaş esirlerinin tamamının idam edilmesini istiyordu, hem de burada, Büyük Meydan'da. Böylece bir taşla çok kuş vurulmuş olacaktı. Bir taraftan ona saldıran çılgınlar cezalandırılırken, diğer taraftan bütün dünya sultana saldıranlara ne olduğunu görecekti. Ayrıca bu kıyım sayesinde öfkesi ve intikam hırsı biraz azalacak, bir taraftan şehir halkı eğlenecek ve ders alacaktı. Bilge bir hükümdarın kullarına eğlence fırsatı da vermesi gerekirdi. Veziriazam ise, sultanı sadece yüksek rütbeli subayları idam etmeye, diğerlerini esirgemeye ve sultanın kulu yapmaya ikna etmeye çalışıyordu.

Ailesi olan erkekleri Horasan'ın kuzeyine ve Mazenderan'a gönderebilirler, bir şekilde orada yerleşmelerini sağlayabilirlerdi, çünkü bu iki vilayet henüz çılgın altın ustası Yakub'un istilasından sonra tam kendine gelememişti. Tabii ki Karmatileri akıllı bir şekilde, içinde bulundukları cemaatte çoğunluk olmayacak şekilde dağıtmak ve tek tek grupların merkezden gizlice birleşmelerini engellemek için birbirinden uzak yerlere yerleştirmek gerekiyordu. Ailesiz esirleri yine akıllıca ve titizlikle seçip orduya almak gerekiyordu. Zira büyük kayıplar veren orduda yeni insana ihtiyaç vardı, üstelik ordunun dinlenmesi, yeniden silahlanması, her açıdan toparlanması gerekiyordu. İyi ve güvenilir komutanları olan büyük birliklere gönderilecek iki-üç esir hiç problemsiz yeni girdik-

leri birliğe ayak uydurur, onların bir parçası olur, birlikteki askerleri bozma ya da baştan çıkarma fırsatları olmazdı. Gerçi atalarımız, sepetteki bir çürük elma bütün sepeti berbat eder, diyordu, ama atasözlerine de her zaman inanmamak lazımdı.

Sultan şaşkınlıkla veziriazama sordu: "Onları sağ bırakacağımı düşünmüyorsun herhalde! Bana silah çeken bunlar değil mi?"

Veziriazam bunun üzerine yeniden çağlayarak konuşmaya başladı. Bağışlamak büyük insanlara bahşedilen bir ayrıcalıktır, dedi, Allahın elçisini, onun her zaman bağışlamaya hazır olduğunu, hatta kendi hayatına kastedenleri bile bağışladığını hatırlattı, gücünün ve iktidarının ona, sultana, cömert ve bağışlayıcı olma sorumluluğu yüklediğini söyledi. Sonunda da, esirlerin çoğunun ona silah çeken kötü adamlar değil, ne yapacaklarını bilmeyen aklı karışık bahtsızlar olduğunu belirtti. İnsanlar ancak istikrarlı, sağlam bir dünyada kendi tecrübelerine dayanarak kanunların, dirlik ve düzenin, adetlerin ve kuralların onlara fayda getireceğine inanıyordu.

Ancak düzenli, sistemli bir devlette, iktidarın çehresinin ve köklerinin değişmediği bir devlette, insanlar bu kurallara riayet etmenin kendilerine fayda ve itibar sağlayacağını, değerlerinin bileneceğini, doğru yerde durduklarını, namuslu olduklarını, en azından iyiliğin hizmetinde olduklarını düşünür. Bu insanlar atalarının sakındıklarından sakınır, kendi dünyalarında yıllardır övüleni över, iyi ile kötüyü ayırt edebilir. Kendilerinden ve içinde yaşadıkları dünyayı sürekli yeniden doğrulayan seçimlerinden emin olurlar. Bu yüzden ne zaman ne yapmaları gerektiğini bilirler ve bildiklerinden emindirler. Bugünün dünyasında ne biliyor ki insan? Sultanın imparatorluğu bilinen dünyada barış ve düzen olan tek vaha. İnsanlar sadece burada, sağı solu, iyiyi kötüyü, kimin ciddi bir insan olduğunu, nasıl ciddi bir insan olunduğunu, kiminse eşkıya olduğunu ve öyle de kalacağını biliyor. Ama çevrelerine düzensizlik, kaos ve parçalanma hâkim. On yılda vilayetlerin birinde bir terzi ya da bir sarraf ortaya çıkıyor, adam günün birinde kendini sultan, halife, hatta Allahın elçisi olarak hissediyor, hemen kendi gibi yitik yürekleri, kendine benzeyen terzileri, sarrafları, maceraperestleri, hırsızları bir araya toplayıp bir ordu kuruyor ve bu

orduyla dünyayı fethe çıkıyor. Şansı biraz yaver giderse bir parça toprak da fethediyor, burada kendini sultan ilan ediyor, insanları onu yüceltmeye, örnek almaya, iyiliğin ölçüsü olarak görmeye ve onun peşinden gitmeye mecbur ediyor.

Ama bu insanlar on-on beş senelik bir iktidardan sonra her şeylerini kaybediyor elbette, zira bu sefer bir sarraf sultan olmak istiyor, bu arada bir zamanlar etrafında ordu diye topladığı insan sürüsü heyecanını çoktan kaybetmiş, ödlek bir güruha dönüşmüş oluyor. Daha doğrusu, bu insanlar her zaman bir güruhtu, ama zaferden zafere koşmanın coşkusuyla yenilmez bir ordu kılığına büründüler. Ama doğru bir ordu işini yapar, şevk ve ihtirasla sağa sola saldırmaz. Gerçek bir ordu hiç olmadı bunlar, olacakları da yok. Başta heyecanlı birer hayalperesttiler, sonunda ise bir güruh. Bu yüzden coşkuyla fethettikleri yerleri hızla kaybettiler. Simbat, Yusuf ve Hamza Al-Etrek gibi canileri ya da resmen Allahın elçisi olduğunu ilan eden o uğursuz Haşim bin Hakim'i düşünsen, anlarsın ne söylediğimi, nasıl bir zamanda yaşadığımızı. Daha bir düzine kötü niyetli, zorba sayabilirdim, mesela beş para etmez Papak ve kardeşi Abdullah, Afşin ve Yakub bin Lait, terzi İsmail ve Yusuf bin Şadi, Yusuf'un kardeşi Saltuk ve Katır bin Ahmed'i düşün. Mesela yaşını almış bir çağdaşımız, diyelim benim yaşımda biri, bir düzine hanedanı, imparatorluğu, dünyanın ve dinlerin kurtarıcılarını, yeni elçilerin yükselişini ve batışını ve daha neler neler yaşıyor, biliyor. Ve tıpkı yeni zorbaların seleflerine yaptıkları gibi onlar da veziriazama bakıyor, onu küçümsüyor, eziyet ve hakaret ediyor. İnsanlar, önlerinde diz çöktükleri kişilerin nasıl bir pisliğe bulaştığını görüyor, dün iman ettikleri şeylere bugün nasıl beddua edildiğini işitiyor, dün beyaz olanın bugün nasıl siyah olduğunu izliyorlar.

Sultanlarının yüzüne tükürüldüğünü ve aşağılandığını seyreden insanlar geçmişe dair bildiklerinden nasıl emin olabiliyor, bu bilgilerine nasıl güvenebiliyorlar? Biraz yaşlanınca bu kişinin de kendi selefine, kendine benzeyen bir başka sultanın suratına aynı şekilde tükürdüğünü ve onu aşağıladığını hatırlıyorlar. Bunlar ikiz kardeş gibi benzer birbirlerine. O halde nasıl, neden başlarına geliyor bunlar, neden bunu birbirlerine ve kendilerine reva görüyorlar? Biri iktidara geldikten sonra hiç ama hiç değişmediyse neden bu-

gün kaybediyor iktidarını? Hakikatle, iyiyle, akılla, izanla ve kudretle, güçle hiç mi alakası yok bütün bunların? Bütün bunları gören insan iyilik ve adalet hakkında ne öğrenebilir, yasaya ve düzene nasıl güvenebilir ki? Onur, düzen ve gelenekler hakkındaki düşünceleri ne kadar net ve kesin olabilir? Onuru için mücadeleye ne kadar hazır olabilir, ahlaki sorumluluklarını ne kadar hissedebilir? Bu zavallıyı baştan çıkarmaktan ve yanlış yöne sürüklemekten daha kolay bir şey var mı hayatta?

Bu insan sürüsüne, senin imparatorluğunda düzeni anlayacağı, geleneklere riayet edeceği, onuru faydanın, imanı ucuz zevklerin üstünde tutmayı öğrenebileceği bir hayat ihsan et. Senin hükmettiğin yerde sadece bir yıl yaşamasına izin ver, bak göreceksin nasıl insanlar olacaklar. Hayır, en iyi kullarının arasına gireceklerini söylemiyorum, bu çapulcuların ciddi insanlar olması için nesiller lazım. Ama bu halleriyle bile sana karşı art niyetsiz ve müteşekkir olacaklarından eminim. Neden bu şükranın keyfini sürmek varken, etrafa korku yayasın ki? Neden bu zavallılara iyiliği ve hakiki ve insani bir hayatı öğretmeyesin?

Böyle bir şeref, ağır bir ceza verme şerefinden daha iyidir, senin yüceliğine daha yakışır, bunu anlamamış olmana şaşırıyorum. Ceza veren değil, düzelten biri ol. İnsanların kalbine korku salma, minnettarlık duygusu koy. Bırak güçsüz insanlar korku salarak hükmetsin, güçlü, kudretli babayiğitler kendi güçleri ve insaniyetleriyle hüküm sürerler.

Veziriazamın düşünceleri Sultan Malik Şah'ın hoşuna gitti, bu düşüncelerde hakikat ve bilgelik olduğuna kanaat getirdi ve esir Karmatiler'e Veziriazam'ın tavsiye ettiği şekilde davranmaya karar verdi. Ama hepsini olmasa da bir kısmını idam etmek zorundaydı, çünkü sevgili karısı Terken Sultan'a esirlerin korkunç bir sonu olacağına ve Sultan Melik Şah'a silah çekenlere ne olduğu hakkında ibretlik bir ders vereceğine söz vermişti. Günlerce Terken Hatun'un yaygarasını ve yaşlı veziriazamı ne derse yaptığı ithamlarını dinlemektense birkaç savaş esirini feda etmek ehvendi. Sevgili karısının yaygarasını bastırmak ve suçlamalarını yumuşatmak için Büyük Meydan'a giren arabalar sultanın adil zalimliğini dünyaya ilan ettiler.

Kesik kafaları taşıyan son araba uzaklaşırken, kutlu Melik Şah'ın Karmatiler'e karşı yürüttüğü son ve nihai savaşta esir aldığı Karmati komutanı Amrul Musa meydana getirildi. Musa, büyük ve hafif patlak gözlerinin yer aldığı suratında yara ve kesik izleri dolu, sadece kemik ve kaslardan ibaretmiş gibi sıska ve sinirli, cüce denecek kadar kısa biriydi. Ayak bileklerindeki prangalar normal yürümesini engellediği için ağır ağır ilerliyor, her adımda bütün vücudunu hareket ettirmek zorunda kalıyordu.

Sağ bacağıyla adım atarken, hız almak istercesine, önce bedeninin üst kısmını yarıya kadar sola çeviriyor, sağ kolunun dirseğini ve üst kısmını yukarı kaldırıyor, sonra bacağını kalçadan itibaren kaldırıp öne sola atıyordu. Yani ilk önce omzunu kaldırıyor, bunun üzerine karnı ve başı harekete geçiyor, sonra kolunu kaldırıp hızlı bir hareketle bütün vücudunu biraz sola döndürüyor, bu sayede prangadan uyuşmuş bacağını hareket ettirebiliyor ve bir çocuğunkinin yarısı kadar küçücük bir adımla öne koyuyordu. Tabii sol bacağıyla adım atacağı zaman bütün bunları tekrarlıyordu. Yavaşça ve zahmetle önce vücudunun sol, sonra sağ tarafında tekrarlayan bu karmaşık hareket zinciri, düzenli bir tempoyla sağ ve sol tarafını hareket ettirmesi, Amrul Musa'nın dikkatli bir tevekkülle hareketlerini icra etmesi, yavaşlığı, sessiz bir ciddiyetle gösterdiği büyük çaba ve meydanda göründüğünde etrafı kaplayan mutlak sessizlik, bütün bunlar esirin platforma doğru acı içinde yürüyüşüne dini ya da toplumsal bir törenin ağırbaşlılığını veriyordu.

Prangalarıyla platforma çıkamayacağı için Musa'yı yukarı taşıyıp, sultanın karşısına, idam sehpası olduğu hemen anlaşılan ahşap iskelenin önüne koydular. Sadece ipin ucunda ilmek yerine bir kanca vardı. Musa bütün ikazlara, bütün ikna çabalarına kulağını kapayıp, sırtını eğmek için verilen bütün uğraşlara rağmen sultanın önünde eğilmemekte direnince nöbetçiler onu havaya kaldırıp yüzükoyun yere yatırdıktan sonra kafasını ve omuzlarını yere bastırmak zorunda kaldılar.

Sultan bırakmalarını işaret edene kadar böyle tuttuktan sonra Musa'yı ucunda kanca olan ipin altına oturttular. Sultanla bir süre konuşmadan bakışan Amrul Musa, ya bu sessiz hesaplaşmaya tahammül edemediği ya da rakibiyle alay etmek için olsa ge-

rek, dişlerini gösterdi. Sultan bunun üzerine sanki önceden planlanmış bir işaret almış gibi sol elini göğüs hizasına kadar kaldırınca üç güçlü delikanlı koşarak platforma çıktı. Birinin elinde yayvan, geniş bir tekne, ikincide savaşta kullanılanlardan daha büyük bir pala vardı. Üçüncüsü Musa Amrul'un sağ kolunu tutup kaldırdı, tekneyi getiren yükünü yere, esirin omzunun altına bıraktı. Palalı olansa, cellat buydu muhtemelen, bir darbede kolu omzundan kopardı. Fışkıran kan kesilen kolu elinde tutan adamın üzerine de sıçradı. Bu arada tekneyi Amrul Musa'nın yanına getiren, platformun yanında duran bir adamın uzattığı kâseyi aldı ve kanı durdurmak için kesiğin üstüne kaynar yağ döktü. Başardı da bunu, ama üçüncü delikanlının kesik kolu, sanki çok değerli bir şeymiş gibi uzun uzun elinde tuttuktan sonra içine koyduğu tekne zaten başına kadar kan doluydu.

Amrul Musa o anda çevresindeki adamların ne olduğunu anlayıp engellemesine fırsat vermeden sol elinin ani bir hareketiyle tekneden aldığı kanı yüzüne sürdü. Sultan bir el işaretiyle celladı durdurdu ve esire bunu neden yaptığını sordu.

Amrul Musa az önce yaptığı gibi dişlerini göstererek, "Kan kaybeden insanın beti benzi solar. Ben de solacağım ve sen bütün o ahmaklığınla korkudan betimin benzimin solduğunu düşünebilirsin," diye cevap verdi.

Musa'nın rüzgâr ve güneşten meşin gibi olmuş koyu kırmızı yüzü solamayacağına göre, solgunluğunu kapatmak için yüzüne kan sürdüğünü söylerken işkencecisiyle alay ettiği aşikârdı. Sultan da hemen anlamıştı bunu, esirin onunla alay ettiğini, ama kendisinin de buna karşı koyamadığını hemen idrak etti. Ölümü kabul eden birine artık başkaları hükmedemez. Sultan bunu anlayıp utanmıştı. Utancını gizlemek ya da idrak ettiği şeyden kurtulmak için olsa gerek, ayağa fırladı, cellatlarına bağırarak işlerini bitirmelerini buyurdu ve bir şeye şaşırmış gibi ya da içinde kopan çığlığı bastırmak istercesine büyük adımlarla saraya doğru ilerledi. Amrul Musa kendisiyle alay edildiğini anladığı için mi kaçtı, diye sorgulamadı, önemli de değildi o anda bu zaten, kendisinin biliyor olması yeterliydi.

Cellatlar sağ koluna yaptıklarının aynısını sol koluna da yapınca Karmatilerin eski komutanı ip yerine bir çengelin asılı olduğu

darağacının altında bir anda kolsuz kaldı. Cellatlar getirdikleri bir öküz derisine çürümesin diye tuz serpiştirip iyicene ovaladılar ve derinin bir ucuna Amrul Musa'nın bedenini yerleştirip yukarı kaldırdılar ve esirin vücudunu yuvarlayarak deriye sardılar. Sonunda Amrul Musa'nın üç kat öküz derisine sarılı vücudundan tek görünen yer kafasıydı, sultan esirinin yüzünü mutlaka görmek istediğini söylemişti.

Deri kılıf açılmasın ya da gevşemesin diye ucu kaba bir dikişle birleştirildikten sonra artık canlı bir insandan çok oyuncak bir bebeğe benzeyen Musa'yı ayağa diktiler. Bir insan gibi hissetme yetilerini henüz kaybetmemiş olan bebeği bir ağa sarmalayıp bağladılar ve darağacındaki çengele geçirip yukarı çektiler. Seyredenler en azından o anda ne yapıldığını, Karmatilerin eski komutanını nelerin beklediğini kavramışlardı.

Hayvan dersi kurumaya başladığında suyla birlikte hacminin de yaklaşık üçte birini ya da daha fazlasını kaybederek büzüşür. Bir insan bedenini yeni yüzülmüş bir hayvan derisine sardığınızda, ilk yedi-sekiz saat deri vücudun her yerine aynı anda ve aynı kuvvetle baskı yapar. İlk anda çok acı vermez bu baskı, hatta tuhaf bir tatlı işkence gibi bile hissedilebilir. Amrul Musa da akşam namazından sonra bakmaya gelenlere, öküz derisine sarıp buraya asarak sultanın ona büyük bir iyilik yaptığını, zira kendini daha önce hiç bu kadar iyi hissetmediğini, bir saattir ya da daha fazla bir zamandır, kadınlarla birlikte olduğunda hissettiklerini şimdi daha güçlü, onunla karşılaştırılamayacak kadar daha derin ve daha yoğun hissettiğini söyledi. Çünkü kadınları vücudunun sadece o bilinen bölgesiyle hissetmişti, ama şimdi aynı şeyi bütün vücuduyla, vücudunun içinde ve dışında her yeriyle hissediyordu. Uzun zamandır, tahammül edilemeyecek kadar uzun zamandır kendi kendisiyle aşk yaptığını, kendi etiyle ve kemiğiyle, karnının alt bölgesiyle ve ruhuyla aşk yaptığını, şimdi hissettiklerinin bugüne kadar yaşadığı en tatlı, en derin ve en acılı şey olduğunu söyledi.

Bu arada mahkûmun vücudunu saran hayvan derisi nem oranını kaybettiği ve büzüştüğü ölçüde, vücuda yaptığı basınç ve verdiği acı artar. Mesela deri, kasları kemiklere doğru itmeye başlar ve bir süre sonra, basınç belli bir seviyeye ulaştığında kemikler ken-

dilerini sarmalayan kasları delmeye, koparmaya başlar, yani kaslar bir taraftan sarmaladığı kemiğin, diğer taraftan büzüşen ve kemiklere basınç yapan hayvan derisinin iki taraflı uyguladığı basınçla patlar. Kemik olmayan yerlerde, mesela karın boşluğunda deri bağırsaklara baskı yapar, önce bağırsağın içindekileri ezer, sonunda basınç yeterli seviyeye ulaştığında organları ağıza doğru iter. Sultan böylece, infazı denetlemelerini istediği doktorların, neden tutsağı mümkün mertebe uzun yaşatmak için hiç yemek verilmemesini ve mide ve bağırsağı iyice temizlemek için üç gün sinameki içerilmesini tavsiye ettiğini, bir sonraki gün öğleden sonra anladı. Zira daha ikinci gün akşam olmadan uğursuz adamın ağzından önce köpük, sonra taze peyniri hatırlatan bir asit kokusu yayılmaya başlamıştı. Gece ağzından gelen köpüğe, muhtemelen ezilen organlardan gelen kan da bulaştı. Bütün bu günler boyunca adama yemek verilseydi ve bağırsaklar sinamekiyle temizlenmeseydi ağzından çıkacak şeyleri düşünmek bile korkunçtu.

Amrul Musa üçüncü gün aklını kaybetti, ama bilinci hâlâ açıktı ve hissetme duyusunu yitirmemişti.

Sanki bir şeyler söylüyor, bağırıyor, şarkı söylüyordu, ancak bunlara dayanmak, bu sabah pazarda dükkânlarını açmak için gelenleri karşılayan, hatta kimilerinin bir insandan çıkması imkânsız, ya da en azından çıkmaması gereken o sesi duymaktansa bir günlüğüne para kazanmaktan vazgeçirip gerisingeri gönderen böğürmeden çok daha zordu. Akşama doğru başlayan ve zaman zaman kıkırdamayı andıran bir sesle kesilen şarkıya benzer mırıltı kesinlikle böğürmeden korkunçtu, bu konuda herkes, yanına yaklaşan ve bağırmaktan yırtılan kan revan içindeki boğazından çıkan şarkımsı mırıltılara ve kıkırdamaya kulak veren herkes hemfikirdi. Öğleden sonra Amrul Musa'ya bakmaya gelen sultanın adamlarının, mırıltıların Kuran ayetlerini hatırlattığını söylemesi sultanı çileden çıkardı. Haberi getireni azarlar gibi bir tonda, "Bu köpek bütün bu yaptıklarından sonra, hele de şimdi aklını yitirmişken ve aslında artık bir insan bile değilken Kuran ayetleri okuma hakkını nereden buluyor?" diye sordu. "Kendi haline mi bırakalım? Yoksa engelleyelim mi? Engelleyeceksek nasıl engelleyelim? İlahi vahyin inancımıza karşı savaşan canileri teselli etmesine razı mı ola-

lım? Vahiy aklını ve insanlığını kaybedenlere de fayda eder mi?" Sultan, Terken Hatun'un, yumuşadığı ve yaşlı ve güçsüz veziriazama benzediği ithamlarına rağmen idam sehpasının yanına gitmeyi ve düşmanının çektiği acıları görmeyi bir kez daha erteledi. Terken Sultan ne düşünürse düşünsün, ne derse desin önemli değildi. Ya o köpek tutup yüzüne tükürürse ne yapacaktı? Öldürüp acılarından kurtulmasını mı sağlayacaktı?

Yoksa hiçbir şey olmamış gibi yüzünü mü silecekti? İşte bunu kesinlikle yapamazdı. Yüzüne tükürülen bir surat bir sultanın suratı olarak kalamazdı. Peki ama ne yapacaktı? Bu uğursuz herife başka nasıl zarar verebilirdi?

Amrul Musa beşinci gün sustu. Her şey bilincinin tamamen kapandığına, ama vücudunun hâlâ hissettiğine ve acı çektiğine işaret ediyordu. Çünkü vücut, içinde hayat var olduğu sürece acı çeker, kim olduğunu bilmese de acı çeker, hiçbir şey bilmese de, artık hiç kimse değilse de acı çeker. Musa'nın darağacının etrafında toplanan herkes bedeninin hâlâ hissettiğinden ve acı çektiğinden emindi, zira buna işaret eden pek çok şeye şahit olmuşlardı.

Amrul Musa'nın darağacında asılı vücudu çocukların ilgi odağı haline gelmişti. Bir düzine erkek çocuk daha ilk günden Musa'nın etrafına toplanan yetişkinlerin arasında itişip kakışarak ilerliyor, vücuduna dokunarak ya da bir sopayla ileri geri iterek cesaretlerini ispatlamaya çalışıyorlardı. Zamanla ona çıplak elle dokunmaya, ucunda asılı durduğu ipi hızla döndürmeye, vücudunu sağa sola sallamaya ve belki de onları gören, onlara bakan yüzüne kötü şeyler söylemeye de cesaret ettiler. Beşinci günün sonunda bu yüz kimsenin bakamayacağı kadar korkunç bir hal almıştı Musa. Büyük bir ihtimalle içeriden gelen bir basınçla gözleri tabii olmayan bir şekilde sonuna kadar açılmış ve yuvalarından öylesine fırlamıştı ki, gözkapakları kapanmıyordu. Her şey, bu gözlerin birkaç saat içinde, en geç bir gün sonra yüzünden aşağı akacağına işaret ediyordu.

Sonuna kadar açık ağzından dili de dışarı sarkmıştı. Böylece bu küçük oyukta paramparça olmuş akciğerlerin ve belki de kuruyan hayvan derisinin omurga kemiklerini ufalayarak ve sindirim sistemini ezerek yukarı ittiği başka organların parçaları üst üste yığıl-

mıştı. Artık o kadar korkunç görünüyordu ki, en cesur çocuklar bile çengelde asılı vücuda dokunmaya ya da elleriyle döndürmeye cesaret edemiyordu. Gözü pekliklerini şimdi onu çubukla iteleyerek gösteriyorlar, cesaretleri çılgınlık raddesine varanlarsa çubuk ya da kargıları yüzüne batırıyorlardı. Seyredenlerin hepsi çengelde asılı vücudun her darbede titrediğini ve suratının darbelerden kaçınmaya çalıştığını ya da en azından seğirdiğini söylüyordu. Herkes bu konuda aynı fikirdeydi, ama yine de bütün bunları görmek istedikleri için gördüklerini zannettiklerini söyleyen birileri çıkıyordu her zaman. Vücut gerçekten seğiriyor, yüz darbelerden kaçınmaya çalışıyor muydu gerçekten? Ne bu vücut ne de bu yüz farkındaydı bunun, olan biteni sadece dışarıdan seyreden ve çıkardıkları sonuçları test etme imkânı olmayanlar nasıl bilecekti ki? Sonunda akşam namazından önce Sultan Melik Şah darağacının önünde göründü. En cesur erkek çocukların babaları oğullarına, düşmanıyla nasıl eğlendiklerini sultana göstermelerini söyleyince çocuklar asılı vücudu dürtmeye, öteye beriye sallamaya başladılar. Sultan ağzını açmadan eğlenceyi izledi. Yüzünde bir mutluluk da yoktu, bir tiksinti ya da öfke de. Sonunda derin bir iç geçirdi ve önemsemediğini belirten bir el işaretiyle ve başkalarına söyler gibi değil de, kendi kendine konuşur gibi, "Amma kibirli biriymiş," dedi. Sonra maiyetindekilerden birine, "Bitirin şunun işini," dedi.

Elmalar Hakkındaki Hakikat

Sultan Mahmud büyük bir çaba sarf etmeden fethettiği Irak'tan geri dönerken bu ülkedeki fakir insanların nasıl yaşadığını, ne düşündüğünü öğrenmeye karar verdi. Kendisine bir şey söylemek isteyenlerin, bir şikâyeti bir istirhamı olanların, nurlu yüzünü görmeyi arzu eden herkesin huzuruna çıkıp, bilinçli olmasa da çoğu şeyi sultana tahrif ederek aktaran saray görevlilerinin aracılığına gerek kalmadan derdini anlatabileceğini duyurdu. Çünkü bir Arap atasözünün söylediği gibi, "Kurtlar eti sipariş verip yemezdi." Sultan sınır bölgesinde küçük bir şehre yakın bir yerde kamp kurdu ve kendisiyle konuşmak isteyen fakirlere tam on gün ayırdı. Sabahtan akşam hava kararıncaya kadar çadırının önünde oturdu ve bu karışık bölgenin her yerinden gelen fakir insanlarının düşüncelerini, şikâyetlerini, taleplerini ve ricalarını dinledi. Sultanın maiyetindekilere ve nöbetçilere emir verilmişti, isteyen herkes, ama gerçekten herkes sultanın huzuruna çıkarılacaktı, özellikle de üstünden başından fakir ve zavallı olduğu anlaşılanlar, çünkü görevlileri genelde böyle insanların kendisini görmesini engellerlerdi. Böylece normalde olduğu gibi güçlü, zengin ve mahir olanların fakirlerin ve zavallıların önünü kesmelerine, onları itip kakmalarına mâni olmak, fakir ve güçsüzlerin ne düşündüklerini, ne istediklerini, neye ihtiyaçları olduğunu her zamanki gibi onların ağzından dinlemekten kaçınmak istiyordu.

Sultan sekizinci gün uzun zamandır dikkatini çeken yaşlı bir kadını tekrar gördü. Kadın her gün geliyor ve gençler onu itip önüne geçtiği için mi, yoksa kendine güvenmediği ve cesaret edemediği için mi bilinmez, sürekli sıranın en arkasında duruyordu.

Sultan kadını yanına çağırttı ve neden her gün ısrarla gelip sıranın en arkasında durduğunu sordu. Bu şekilde niçin geldiğini anlatma fırsatı olmayacaktı. Kadın çekindiğini söyledi. Başkalarının dertlerinin yanında kendi derdi öyle küçük görünmüştü ki gözüne, sultanın vaktini almayı doğru bulmamıştı. Bu yüzden daha büyük dertleri ve çaresizlikleri olanları önüne geçirmiş ve bir türlü sıra kendisine gelmemişti. Sultan neden ısrarla gelmeye devam ettiğini sordu. Kadın, gelmek zorundaydım, dedi. Yoksa bütün çabası boşa gitmiş olacaktı. Sultan konunun ne olduğunu sorunca, yakındaki bir şehre giderken posta istasyonunda ve Deyri Gaçin Kervansarayı'nda eşkıyaların saldırısına uğradığını söyledi. Sultan, saldırıya uğradığını söyledikten sonra susan kadına sormaya devam etti: "Neden gidiyordun o şehre?" Yaşlı kadın, anlattığı bölük pörçük şeylerden sultanın ne söylemek isteğini anlayacağını düşünmüş olmalıydı. Sultanın sorusuna soruyla cevap verdi: "Ne yapsaydım ki bir erkeği? Dişi olsaydı yanımda kalırdı, merak etme. Üç keçi yavrusu ve bir teke daha iyi olurdu benim için. Ama zaten bir tekem var, bir başkasını ne yapayım ki? İşte bu yüzden onunla şehre gittim. Gitmeseydim de ne yapsaydım?"

Sultan sabırla tekrar sordu: "Satmak için mi küçük tekeyi şehre götürdün?"

"Evet, yanımda bir de keçi postu ve peynir vardı. Büyük yuvarlak bir peynir."

"Sonra posta istasyonunda eşkıyalar sana saldırdı ve seni soydu, öyle mi?"

"Öyle."

"Neden kimse yardım etmedi sana? Orada her zaman bir nöbetçi bulunur."

"Kim cesaret edebilir ki onlara direnmeye?"

"Eşkıyaların kim olduğunu, nereden geldiklerini biliyor musun?"

"Sen devlet değil misin, senin bilmen gerekmez mi? Konuşma-

larına bakılırsa Guçlu ya da Baluşluydular. Herkes biliyor bunların eşkıya olduklarını."

Sultan Mahmud yaşlı kadına eşkıyaların verdiği zararın tazmin edilmesini buyurdu ve ihtiyaçlıların ve biçarelerin ricalarını, şikâyetlerini, düşüncelerini dinlemeye devam etti. Ama yaşlı kadın bir türlü aklından çıkmıyordu. Akşam yemeğinde çevreden insanlara kadından ve anlattıklarından bahsetti. Guç ve Baluş'un, atla iki saatte ulaşılan Kerman Emirliği'nde olduğunu öğrendi. Buralar zenginlikleri olmayan, toprağı verimsiz, dağlık ve ulaşılması zor, fakir yerlerdi. Böylece sakinleri doğru dürüst para kazanabilecekleri ve katlanabilir bir hayat sürmelerini sağlayacak tek iş olan eşkıyalığa soyunmuşlardı. Sultan şaşırarak, "Ama buralar benim tahtıma ait topraklar değil, kadın neden bana geldi ki?" diye sordu.

Veziriazam güldü: "Çünkü çaresizlik sınır ve yetki tanımaz. Ancak sana ulaşabildi ve ancak sen ona yardım edecek kadar güçlüsün."

Sultan kafasının ertesi gün de yaşlı kadınla meşgul olmasına şaşırıyordu. Sonunda Kirman Emiri İlyas Ebu Ali'ye bir mektup gönderdi.

Mektupta emire, kendisinin Hindistan'da toprak fethi ve silahlarının namını yayma arzusunu fazlasıyla gerçekleştirdiğini, ama hâlâ orada savaşmayı ve fetihler yapmayı düşündüğünü yazıyordu. Peki acaba ordusunu, pahalıya mal olacağını ve fazla bir şey de sağlamayacağını bile bile neden Irak'a sürmüştü sultan? Çünkü pek çok dinsiz ve eşkıyanın halka haksızlıklar yaptığını, şiddet uyguladığını, kötü davrandığını, eziyet ettiğini duymuştu. Bu zorbalık haberlerini duyup da hiçbir şey yapmamanın günah olduğunu kavradığında ordusunu oraya sevk etmişti. Birkaç gün önce Emir İlyas'ın Kirman'ında da fakirlerin ve güçsüzlerin benzer şikâyetleri olduğunu duymuştu. Gücü ve zenginlikleri eline geçiren dinsizler yoktu Kirman'da gerçi, ama insanların hayatına ve malına mülküne göz diken ve kervan yollarını tehdit eden eşkıyalar vardı. Bunlar yaşlı bir kadının elindeki son şeyleri de almaktan geri durmuyordu. Herhalde emir, dünya hükümdarlarının bu vakalara sessiz kalmanın günahını ve yükünü, eşkıyalar gibi vicdanlarında taşıdıklarını biliyordu. Sultan Mahmud işte bu sebeple Emir İlyas Ebu

Ali'den bir orduyla Guç ve Baluş'a gidip eşkıyaları yerle bir etmesini bekliyordu, çünkü sultan nereden bakılırsa bakılsın, Kirman halkına eziyet edenlerin Guç ve Baluşlu olduğunu öğrenmişti. Emir yapmazsa Sultan Mahmud kendi ordusuyla yapmak zorunda kalacaktı bunu, çünkü yabancıların eziyetleri yüzünden vicdan azabı çekmek istemiyordu.

İki gün sonra zengin hediyelerle birlikte mektubun cevabı geldi.

Emir İlyas Ebu Ali mektuba ve ulu sultanın ona lütfettiği güvene teşekkür ediyor, yemin billah Sultan Mahmud'un mektubundan öğreneceği çok şeyler olduğunu, sultanın arzusunu bir başkasının yerine getirmesinden mutluluk duyacağını, ama kendisinin bunu yapamayacağını anlatıyordu. Guç ve Baluş Kirman'dan dağlarla, nehirlerle ve göllerle ayrılmış bağımsız bölgelerdi. Kirman'dan hem daha çok askerleri vardı, hem de daha iyi silahlanmışlardı. Bu bölgelerdeki her sağlıklı erkek hayatında en az bir kere eşkıyalık yaptığı için, savaş tecrübesi olan insan ve savaşçı sayıları da daha fazlaydı. Üstelik çekildikleri girilmez vadilere ve sarp dağlara büyük bir ordunun bile ulaşması zordu ve kendisinin toplayıp onların üstüne göndereceği birkaç bin adam ilk muharebede paramparça olacağı için bu dağlara bile varamazlardı. Emir İlyas Ebu Ali de kendi emirliğinde süregiden talanlara ve eşkıyaların şiddetine tahammül ediyordu, umursamadığı için değil, tahammül etmekten başka bir çaresi olmadığı için. Engellemeye çalışıp eşkıyaları karşısına alacak olsa, ne kendisi ne halkı ne de Kirman uzun süre varlığını koruyabilirdi. Kendini ve kullarını bu eşkıya teröründen kurtaracak olursa sultana çok büyük bir minnettarlık duyacaktı. İlyas Ebu Ali bu küçük ve ehemmiyetsiz emirlikte hüküm sürdüğü sürece sultanın Kirman'a askeri bir harekâta kalkışmasına hiç gerek yoktu.

Sultan hediyeleri, mektubu ve bunları getiren elçiyi dostça karşıladı. İlyas Ebu Ali'den üçüncü ayın sonunda ordusuyla hareket hazır olmasını istediği bir mektupla elçiyi birkaç gün sonra geri gönderdi. Bu arada bir elçi sultanın mührüyle gelecek ve onları sultanın ordusuyla birleşeceği yere götürecek, böylece iki ordu birlikte Guç ve Baluş'a saldıracaktı.

Sultan mektupta üstüne basa basa acımasız davranmalarını istiyordu. Böylece dünya en azından önümüzdeki elli yıl oradaki eşkı-

yalardan korunmuş olacaktı: "Kadınları ve çocukları öldürmek pahasına da olsa. Dünyaya gelen her canlı bir gün ölümü tadacaktır."

Sultan Mahmud emirin elçisini gönderdikten sonra tellallarına bölgede şehir şehir gezmelerini ve yakında çok güvenli bir kervanın Yezd ve Kirman'a doğru yola çıkacağını duyurmalarını emretti. Tellallar, bu bölgelere gitmek isteyen herkesin üçüncü ayın onuncu günü Rey şehrinde olması gerektiğini ilan ettiler. Bu arada sultanın ordusunun kervana eşlik edeceğini, bizzat sultanın güvenliği garanti ettiğini ve eşkıyaların saldırısına uğrayacakların bütün zararlarını telafi edeceğini söylediler. Tellallar bunları duyururken sultan çok güvendiği biriyle konuşuyordu. Adama kervana eşlik edecek askerlere kendisinin komuta edeceğini söyledi. Söz konusu birliğin yüz elli atlıdan oluştuğunu söyleyince, adam sultanın bu birlikle eşkıyaları alt etmesini istediğini düşünmüş olacak ki, gülmeye başladı. Ciddiyetini bozmayan sultan adama bir şişe uzatıp, bu şişede dünyanın en güçlü zehrinin olduğunu söyledi. Adam İsfahan'a vardığında on çuval en iyi cinsten elma satın alacaktı. Gözcüler yarın günlük yürüme mesafesinde eşkıyaların pusu kurduğunu bildirdiğinde adam kervanla birlikte mola verecek, elmaları kendi çadırına alacak ve akşam yolcular ve hatta kendi askerleri fark etmeden onları hazırlayacak, her elmaya kalınca bir iğneyle küçük bir delik açacak, sonra iyice sivriltilmiş küçük bir tahta parçasıyla her elmanın içine küçük bir damla zehir damlatacaktı. Elmalardaki delikler zehri içine koyacak kadar büyük, çok dikkat etmeden bakan birinin görmeyeceği kadar küçük olacaktı. Ama önceden hazırlamaması gerekiyordu, yoksa zehir ertesi güne kadar elmaları öylesine etkilerdi ki, çürümeye başlarlardı. Ama çok geç de kalmamalıydı, çünkü elmanın içinde devridaim yapan özsuyun zehri bütün meyveye dağıtması için zamana ihtiyacı vardı. Bu şekilde hazırlanan elmalar yeniden çuvallara doldurulacak, ertesi gün yola koyulmadan önce develere yüklenecek, bu develer kervanın her bölümünde bir tane olmak üzere, mesela her on beş yük hayvanından sonra bir elma yüklü deve olacak şekilde dağıtılacaktı. Komutan eşkıyalarla savaşa girmeyecek, onları görür görmez silahlı adamlarıyla kaçmaya başlayacaktı. Ama daha önce adamlarının en az iki elma çuvalının iplerini ve ağlarını kesmeleri gereki-

yordu. Kervana güvenli bir uzaklıkta bir-iki saat bekledikten sonra geri dönecek ve duruma göre hareket edeceklerdi.

Eşkıyalar yolculuğun on birinci gününde kervana saldırdı. Ne yolcular ne de silahlı eşlikçiler direndi, sultanın emirlerine uygun davranarak geri çekildiler. Yine aynı emirlere riayet ederek iki elma çuvalını ve bir kumaş balyasını açarak, kaçarken yaşanan panikle becerisizlikten olmuş intibaı yaratacak şekilde etrafa saçtılar. Kervana yarım saat yürüme mesafesi kadar uzaklaşıp soluklandılar. Sultanın adamı biraz sonra kervanı ve eşkıyaları görebileceği bir tepeye geri döndü.

Gözünün gördüğü kadarıyla etrafta sadece hareketsiz eşkıya bedenleri vardı. Kervana saldıran korkunç ordudan toplamda yüz kişiyi bulmayacak birkaç grup kalmıştı geriye. Bunlar payına tek bir elma bile düşmeyenler olmalıydı. Komutanın işareti üzerine adamları ve silahlı yolcular atlara atlayıp pusu yerine saldırdılar. Tek kişi kurtulamasın ve bunun haberi Guç'a ve Baluş'a ulaşsın diye komutan yolda ordusunu gruplara ayırdı ve her grubun saldıracağı yönü tayin etti. Büyük bir direnç görmeden kalan eşkıyaları alt ettikten sonra kervana bir sonraki konaklama yerine kadar eşlik ettiler. Buradan itibaren kervan küçük bir grubun eşliğinde Yezd'e kadar güvenli bir şekilde yoluna devam edebilirdi. Bir haberci de elinde sultanın mührü ve emiri ve ordusunu nereye götüreceği talimatıyla konaklama yerinden yola çıktı.

Yıllarca süren zulmü cezalandırmak ve intikam almak için Guç'a ve Baluş'a saldırdılar. Vurmanın, kırmanın, katletmenin sonu gelmedi. On binin üstünde eşkıya orada ruhunu teslim etti. Sayısı bilinmeyen kadın ve çocuk esir alındı. Evlerde ve gizli sığınaklarda binlerce altın sikke, sayısız kıymetli eşya ve tepe tepe başka mallar bulundu ve gasp edildi. Sultan Mahmud, seferin başından beri Irak'ta eşkıyaların zarara uğrattığı herkesin kendilerine başvurmalarını istediğini duyurdu. Eşkıyaların gasp ettiği eşyalar arasında kendilerininkini bulamayanların kaybı devlet kasasından telafi edilecekti.

Sultan Mahmud bütün olan bitenin ardından bir istihbarat örgütü kurmaya karar verdi. Örgütün imparatorluğun her yerinde, her şehirde, gerekirse her köyde adamları olacaktı. Kararını şu sözler-

le açıklamıştı: "Sultanın imparatorluğundaki her evde, her şehirde, her ıssız vadide gözü kulağı olmalı, bir kulunun horozu çalındığında ya da birine haksız yere bir tokat atıldığında, bilhassa güçsüz ve biçare insanlar mağdur olduğunda sultanın haberi olmalı." Sultan en güvendiği insanlardan birine, o yaşlı kadınla karşılaşmasının gözlerini açtığını, hükümdar koruyamadığı için şiddete maruz kalan her dulun gözyaşlarını, her yetimin öksüzün iç geçirmesini vicdanında taşıdığını söyledi. Çünkü hükmediyorsan, mesuliyet de taşırsın, biri olmadan öbürü olmaz.

Okumayı bitiren yazıcı susamıştı, önünde duran bir testi gülsuyunu başına dikti.

Sultan Melik Şah, "Bitti mi?" diye sordu. Yazıcı, evet, diye cevap verince hızlı bir el hareketiyle gitmesini buyurdu ve Veziriazam Nizam-ül Mülk'le baş başa kaldı. "Hikâyeni doğru kopya etmişler mi? Eksik fazla var mı?"

Veziriazam öfkeyle, "Hikâye değil bu padişahım, bu ibret alınacak bir mesel," dedi, "Sultan Mahmud liyakatiyle, şanıyla şöhretiyle seninle boy ölçüşebilecek, ama aynı zamanda kendisinden bir şeyler öğrenebileceğin birkaç kişiden biridir."

Sultan, "Hangi dersi çıkarmam lazım bu hikâyeden?" diye sordu, peşinden hemen düzeltti, "Tamam peki, bu ibretlik meselden."

Veziriazam, "Mahmud, fetihlerinin ve sonsuz şanının büyük kısmını belki de şimdiye kadar dünyanın görmediği dış istihbarat örgütüne borçludur," dedi. Girebildiği bütün ülkelerde ve bölgelerde gözü kulağı vardı sultanın, böylece uzak yakın her ülkedeki bir zafiyet ya da rahatsızlıktan hemen haberdar oluyordu. Ve şayet istiyorsa bu ülkelerin her birinde zafiyet ve rahatsızlık yaratabiliyordu. Sultan bir ülkenin fethedilecek olgunluğa eriştiğini düşündüğünde, gözü kulağı olan adamları, o ülkede zafiyetin ve hoşnutsuzluğun artmasını, güçlenmesini sağlıyor, böylece ülkenin fethini kolaylaştırıyorlardı. Sultanın istediği yerde zafiyet ve rahatsızlık baş göstermezse, mahir insanlar biraz para ve hediyeyle mucizeler yaratıyordu. Sultan Mahmud bir şeyi çok iyi öğrenmiş ve güvendiği insanların önünde pek çok kez dile getirmişti: Dünyaya hâkim olmak için güçlü olman değil, diğer herkesin güçsüz olma-

sı önemlidir. Diğerleri yeterince güçsüzse senin güçlü olman bile gerekmez.

Sultan, "Adil ve eski usul kahramanlar gibi değilmiş galiba Sultan Mahmud," dedi, "Bak şimdi, bunun ne kahramanlıkla ne de adil olmakla bir alakası var. Şayet bundan bir şey öğrenmem gerektiğini düşünüyorsan, söyleyeyim, öğrenecek hiçbir şey yok bunda. İnsanların başına dert açmayı neden öğreneyim ki? Zaten başımızda yeterince dert var."

"Ben sadece istihbarat örgütlerinin önemini kavradığını ve bunları gücünü pekiştirmek ve artırmak için kullandığını anlatmak istemiştim."

Sultan uzun bir süre düşündükten sonra, "Bak dostum," dedi keyfi kaçmış bir sesle. "Uzun zamandır söylememek için zor tutuyorum kendimi, ama dik kafalılığın beni söylemeye mecbur etti. Bilge bir insan olduğun muhakkak. Bildiğim şeylerin çoğunu senden öğrendim.

Ama sende uzağı görmeni sağlayacak o idrak, o yüksek idrak yok kardeşim. Ve korkarım hiç de olmayacak. Sende eksik olan kahramanlık, iyilik, dürüstlük ya da benzeri şeyler."

"Nasıl bir idrakmiş bu peki?"

"Sana uzağı gösteren, on tepenin ardındakini, otuz yıl sonra olacakları görmeni sağlayan idrak. Gelip beni sıkboğaz etmeden önce şu senin istihbarat örgütlerin üzerine çok kafa yorduğundan eminim. Geçmiş büyük hükümdarların bu konuda ne düşündüklerini, ne yaptıklarını araştırdığından, öğrendiğinden eminim. Ve normal insanlardan daha çok şey bildiğinden, anladığından da eminim. Mesela bu örgütlerin önümüzdeki on yıl içerisinde bana nasıl büyük yararları olacağını biliyorsun mutlaka, ama otuz yıl sonra bana hükmedeceklerini göremiyor, idrak edemiyorsun. Bu örgütlerde en dürüst insanlar çalışsa bile böyledir bu. Çünkü kimin dostum kimin düşmanım olduğunu, ne zaman müdahale etmem, ne zaman etmemem gerektiğini onlar tayin edecek. Senin söylediğin gibi benim gözüm kulağım olurlarsa insanlarla arama girecek, benim düşüncelerimi tayin edecekler. Bu insanlar iyi çalışırlarsa böyle olmak zorunda can dostum, ama işlerini kötü yapmaları daha da beter. Buna izin vermem! Dünyanın

hâkimi olmak için köle olacağıma, evimin, hatta şu odanın hâkimi olmaya razıyım."

Sultanın bugünkü konuşma tarzına şaşırıp kalan veziriazam uzun bir aradan sonra lafa girdi ve "Kızmazsan bir şey soracağım sana," dedi. Normalde iki cümleden fazlası çıkmazdı ağzından sultanın ve onlar da ya parça pörçük olur ya da eski bir kahramanlık türküsü gibi gelirdi kulağa. Oysa bugün uzun uzun konuşmuş, söylemek istediğini anlatmak için çaba göstermiş, sebepler ve deliller bulmaya çalışmıştı. Sanki içinde başka biri konuşuyor ve o, yabancı birine ait kelimeleri tekrarlıyordu.

"Sor."

"Son günlerde biriyle bu konular hakkında konuştun mu?"

"Ne olacak konuştuysam?"

Veziriazam hızla sultanın hoşuna gidecek bir cevap verdi: "Hiçbir şey. Senin bileceğin iş, başkalarına da danışıyorsan." Aynı anda Tacülmülk'ün göründüğü kadar suskun biri olmadığını düşündü, o halde sultan kesinlikle onun sözlerini tekrarlıyordu. Bu sessiz adam az önce veziriazama kelimesi kelimesine onun sözlerini tekrarlamıştı.

"Hükümdar sensin, bir mesele hakkında kendi fikrini oluşturmadan ve kararını vermeden önce bütün fikirleri dinlemen lazım."

"Doğru söze ne hacet," dedi sultan.

Veziriazam yüksek sesle düşünür gibi, "Demek istediğim, on kat muhbir de olsa, ahlaksızın başı da olsa, hiç kimse seni suya götürüp susuz getiremez, böyle davrandığın sürece hiç kimse seni kandıramaz," dedi. "Muhbir ne kadar usta bir yalancı ve ahlaksız olursa olsun, sen neyi doğru söylediğini, neyin yalan olduğunu anlarsın, zira başka insanların ne düşündüklerini biliyorsun ve bu düşünceleri dikkate alıyorsun. Görüyorum ki konuştuğun biri benden farklı düşünüyor, muhbirlerinin etkisinde kalacağından, onlar sana hizmet edeceğine, senin, onların hizmetinde bir araca dönüşeceğinden korkuyor.

Korkusunu dile getirip seni tehlike konusunda ikaz etmesi çok güzel ve doğru bir tavır. Ben ise, korkmadığım için seni istihbarat örgütleri kurmaya ikna etmeye çalışıyorum. Kim haklı peki, o mu, ben mi? Buna sen karar vereceksin. Ama ikimizin de sana

bağlı olduğu ve senin için hayırlı şeyler dilediği muhakkak. İstihbarat örgütlerinin büyük hükümdarların elinde güçlerini artırmak ve genişletmek için harika bir araca dönüştüğünü biliyorum. Senin elinde böyle olmaması için hiçbir sebep görmüyorum ben. Ama tabii karar senin."

Veziriazam bunları söyleyip sultanın yanından ayrıldı, ama birkaç gün sonra tekrar aynı konuya döndüler ve sultan iyi bir istihbarat örgütünün pek çok avantajları olacağını itiraf etti etmesine, ama örgütün kurulması için daha doğru bir zamanı beklemek istiyordu. Karmati seferi çok pahalıya mal olmuş, getirdiklerinden çok götürmüştü. Peş peşe birkaç yıl zamansız yapan soğuklar taşrada hasadı vurmuş, düzensizlik ve asayişsizlik ticareti azaltmıştı. Kısacası devletin kasası neredeyse bomboştu. Bu kadar büyük bir teşebbüs için lazım olan para nereden bulunacaktı? Veziriazam, devletin sultana ve kendisine borçlanabileceğini söyledi. Ortak arkadaşlarının bazıları da onlar rica ederse seve seve borç verir ve geri ödenene kadar beklerlerdi. Üstelik başlangıç için çok para da gerekmiyordu. Önce bu iş için insan bulmak gerekiyordu, bir de onlara işi öğretecek kişiler. Sonra sıra eğitime gelecekti, ki bu da çok masraflı bir şey değildi. Bütün bunlar öyle çabucacık yapılacak şeyler değildi, aceleye getirmemek lazımdı. Acil olan tek şey, kuzeye, Tatarlara ve Moğollara ulaşmak, neler olup bittiğini öğrenmekti.

Veziriazama gelen haberlere bakılırsa Türk bölgelerinin gerisindeki kavimler bir araya gelip, daha güçlü ittifaklar kuruyordu, bunu her halükârda engellemek gerekirdi, zira yarın öbür gün bir ya da iki büyük ittifak kurduklarında güneye doğru yola çıkıp buralara geleceklerdi, hatta gelmek zorundaydılar. Bu yüzden önce mahir insanlardan oluşan bir grup oluşturmak, onları eğitmek, gerektiği şekilde donatmak ve kuzeye göndermek gerekiyordu. Bunlar çok küçük paralara halledilebilirdi. Diğer her şey için daha iyi zamanlar beklenebilir, gerekirse borçla finanse edilebilirdi.

Yapılacakları, nasıl yapılacaklarını anlatırken veziriazamın her zaman soluk olan yüzü ışıldadı ve hafifçe kızardı. Bir istihbarat örgütüne sahip olmanın onun için ne kadar önemli olduğu anlaşılıyordu. Bu konuda sultanla defalarca pazarlık etmiş, her seferinde ısrarla böyle bir örgütün kuzeyden gelecek tehlikeleri bertaraf

edeceğini ya da en azından azaltacağını iddia etmişti. Önce okullara gidip en az otuz tane uygun adam bulmak gerektiğini düşünüyordu. Genç, yol yordam bilen, birlikte çalışması kolay, insanların güveneceği, onları kazanabilecek ve zararsız olduğuna inandırabilecek erkekler olmalıydı bunlar. Başlangıçta sadece, kuzeyde bir iş kurabilecek, zaman zaman seçtiği arkadaşlarını kendine bağlamak için onlara hediye almasına yetecek kadar bir para gerekiyordu. Düzen bir kez kurulduğunda, kendiliğinden büyüyecek ve yayılacaktı, zira bir önceki nesil bugünküleri, onlar da gelecektekileri yetiştirecekti.

Veziriazam ışıldayan gözlerle, "Yarın yakınımızda ya da uzağımızda kurulan ittifaklar ne güçleri ne de büyüklükleri ile bizimle boy ölçüşemediğinde, etrafımız, ayakta kalmak, var olmak için bize dayanmak zorunda olan küçük devletler ve kavimlerle sarıldığında, uzun zaman baki kalacak hakiki bir dünya imparatorluğu olacağız. Bu imparatorluk bizimle birlikte yok olmamalı. Öyle olacaksa neden kurduk ki," dedi.

Sultan veziriazamın coşkusuna kapılmış gibi elleriyle dizlerine vurdu, yüzü aydınlandı ve "Yap bunu! Sana inanıyorum, yapmak şart. Şimdi inanıyorum sana!" dedi.

Sultanın coşkusunun verdiği şevkle olsa gerek, Nizam-ül Mülk şaşaalı, güçlü ve cihanşümul bir imparatorluğun güvenli ve huzurlu geleceği için yaptığı planları uzun uzadıya anlattı. İstihbarat örgütünün kurulmasını ele almaya hazır, bu işe çok uygun birini gözüne kestirdiğini de itiraf etti. Genç, bilgili, eğitimli, imparatorluğun ilk hocalarının tavsiye ettiği, herkesin sevdiği biriydi. İmparatorluğun neredeyse tamamını gezmiş, insanlarla sıkı ilişkiler kurmuştu ve en ücra köşelerde tanıdıkları, hatta dostları vardı. Herkesi kendine hayran bırakmayı, kendine bağlamayı biliyordu, zira, ne kadar bilge ve güçlü olurlarsa olsunlar, onu dinleyenler, içinde hiç durmadan yanan o gizli ateşin çekim gücünden kaçamıyordu. Yakından tanıdıkça herkes onun hiçbir amaç gütmediğine inanıyordu. İnsanları sanki kendi ihtiyacı olduğu için, sanki dünyadaki anlamı buymuş gibi büyülüyor, kendine bağlıyor, onları bir amaca, hatta aynı anda birbirine zıt iki amaca ikna etmeyi başarıyordu. Herkes ona inanıyordu!

Pembe yuvarlak yüzü ve ışıldayan büyük gözleriyle aslında daha mahir, daha zeki bir Nasreddin Hoca gibiydi, bu yüzden insanlar ilk bakışta bu saf ve mülayim adamın istese de yalan söyleyemeyeceğini, kimseyi kandıramayacağını düşünüyor ve her söylediğine inanıyordu. Ama gerçekte, kurnaz, atak ve becerikli biri, veziriazamın gördüğü en zeki ve en mahir insandı. Mesela şimdi gelip her yerde kış hâkim olduğunu söylese, sultanı bir saatte buna inandırırdı, öylesine ikna kabiliyeti yüksek, öylesine keskin bir zekâya sahip biriydi. Son yıllarda gittiği okullarda tanıdığı yüz kadar genç erkek vardı aklında. Bir - bir buçuk ay içinde buraya ya da şimdi kararlaştırılacak bir yere gelebilirdi bunlar.

Veziriazam himayesindeki kişiden bahsettikçe, sultanın yüzündeki hayranlık giderek soldu, sonunda gözlerinden kelimenin tam anlamıyla kuşku ve şüphe fışkırmaya başladı.

Kuşkuyla ve gizleyemediği bir öfkeyle, "Şu divana almak istediğin adam değil bu inşallah! Hani şu Hüsnü Musa ayrıldığında?" diye sordu.

"Ta kendisi. Hasan Sabbah."

"Senin dışında hiç kimseden onun hakkında iyi bir söz duymadım desem inanır mısın?"

"Hocası, büyük üstat El Zemahşeri tavsiye etti. Onun tavsiyesi iyi bir söz anlamına gelmiyor mu yoksa?"

"Tacülmülk ortak hocanız El Muvaffak'tan bir mektup almış, hocaya bizzat fikrini sormuş çünkü. İnanır mısın, bu mektupta da sevgili dostun hakkında tek bir iyi söz yok."

"El Muvaffak daha Ömer Hayyam öğrencisiyken iyice yaşlanmış, elden ayaktan düşmüştü. O zamanlarda bile insanları hiç sebepsiz ama aynı şekilde şevk ve hırsla azılı düşman ilan ediyor ya da evladı gibi bağrına basabiliyordu.

El Muvaffak'ın benim için ne kadar değerli olduğunu biliyorsun, bugün bile adını zikrederken elimi göğsüme koyarım. Ama yine uzun zamandır insanlar hakkındaki düşündüklerimi etkilemiyor onun söyledikleri. Etkilenmemem lazım, ne güvenli ne de faydalı olurdu bu. Ama onun talebesi, halefi ve dostu El Zemahşeri birini tavsiye ediyorsa, aynı kişiyi El Muvaffak beğenmese bile en azından bir araştırır, kontrol ederim. Onu da araştırdım ve beğendim."

"Ama hocanızın onun hakkında düşündüklerini biliyorsun, değil mi?" diye sordu sultan.

Veziriazam güldü: "İnsan yaşlanınca mübalağalı bir şekilde tedbirli ve şüpheci oluyor. Ben de o yılların başındayım artık. Gençken bile en sevdiğim ve takdir ettiğim hocama her önemli konuda fikrini sorardım, bu konuda nasıl onun fikirlerinden vazgeçebilirim ki?"

Veziriazam, El Musavi, halefi Bekir ve karılarıyla ilgili olayda El Muvaffak'ın yazdığı mektubu getirtti. Dürülü mektubu çekerek açtı, sultana uzattı ve tekrar yuvarladı: "Senin yolundan gidiyorum. Karar vermeden önce bütün fikirleri öğrenmeye çalışıyorum."

"Ama onu divana almaktan vazgeçmiştin," dedi sultan. "Hem unutma, o geldikten hemen sonra, daha hakkında en küçük bir şey bilmezken kararını vermiştin."

"Ona bu görevi vermeyi düşündüm," diye düzeltti veziriazam. "Böyle düşünmek için iki sebebim vardı. Genç, mahir bir insan olduğunu, pek çok konuda işimize yarayacağını düşündüm ve burada kalmasını, bize bağlı çalışmasını istedim.

İkinci sebepten senin haberin yok, burada değildin, gerçekten neler olduğunu bilmiyorsun. Hüsnü birdenbire ortalıktan yok oldu ve büyük divandaki en önemli mevkilerden biri boş kaldı. Hemen birini, en azından geçici olarak birini bulmak gerekiyordu. Pek çok güvendiğim insanın bana tavsiye ettiği Hasan'ı düşündüm burası için. Ama bu arada akıllı insanlar Zarif Zedari'yi hatırlattı bana, bu mevkiye daha uygun diye. Zarif'i Tacülmülk tavsiye etti, ona müteşekkirim bunun için."

"Senin adamından hoşlanmayan tek kişi o değil."

Veziriazam yüksek sesle düşünür gibi, "Tacülmülk'ün insanlardan hoşlanmadığını söyleyemem, sadece biraz temkinlidir, bu yüzden bazen biraz çekingen ve hırçındır," dedi. "Eminim Hasan ona da sevdirir kendini tanıştıklarında."

"İsmailî değil mi?"

"Kim?"

"Kim olacak, şu seninki!"

"Bilmiyorum, ben..."

Sultan alay ederek, "Abartılı bir temkinin başladığı yaşta değil misin sen?" dedi. "O kadar iyi araştırmışsın ki adamı, yobaz mı değil mi bile bilmiyorsun. Tebrikler vallahi!"

Veziriazam öfkeyle, "Bence o kadar önemli değil bu," dedi. "İsmailî olsa ne olur ki? Yine de Müslüman değil mi? Bana inanmıyorsan, git büyük âlim El Gazali'ye sor."

Sultan azarlayan bir ses tonuyla konuşmayı sürdürdü: "Bilmiyorsan söyleyeyim, tabii ki İsmailî. Ne pahasına olursa onu savunuyor, her durumda Müslüman, diyorsun.

İster Müslüman olsun, ister olmasın, istemiyorum onu. İster El Gazali, ister Allahın elçisi onu ve ilmini beğensin, yine de istemiyorum. En güçsüz atımı bile ona emanet etmem ben, köle olarak hediye edilmesini bile istemem." Sultan bu sözlerle konuşmayı bitirdi.

Veziriazam Nizam-ül Mülk eve giderken üzülerek Terken Hatun ve Tacülmülk'ün çevresindeki kliğin iyicene güçlendiğini düşündü, öyle ki artık sürekli onunla açık açık sürtüşmekten, ellerinden gelen her yerde işine taş koymaktan ve kavga etmekten kaçınmıyorlardı. Nizam-ül Mülk'ün kuyusunu kazmak için onun hocalarını bile kullanıyorlardı. Şimdi kendisinin aralarındaki husumeti gizlemesi gerekiyordu, oysa birkaç yıl öncesine kadar bu husumeti gizlemek ve inkâr etmek için ellerinden geleni yapan onlardı. Kalabalıktılar ve her yerdeydiler, o ise yalnızdı, çaresiz, yorgun ve kimsesizdi. Ömer Hayyam gibi, komiser Fuzail gibi sevdiği ve onu seven insanlar bile onun yanında yer almıyordu artık. Fuzail'den beklentileri onun düz asker mantığı için fazlasıyla karmaşıktı. Kimse onu yarı yolda bırakmamıştı, hayır, ama yine de yalnızdı, zira iyi günlerinde başına üşüşenler, şimdi mevkisinin ve mesuliyetlerinin onu götürdüğü yere giderken peşinden gelmiyorlardı. Düşmanları saldırıyor, planlarını engelliyordu, resmi bir güçleri ve yetkileri yoktu gerçi, ama bir şekilde onu engelleyecek her türlü imkâna sahiptiler. Kimlerle birleşip onlara karşı koyacaktı ki? Daha doğrusu, kime karşı, neye karşı duracaktı? Düşmanlarının yaptıkları görünmez bir örümcek ağı gibi her tarafı sarıyordu.

Nizam-ül Mülk hiçbir şey duymamasına rağmen epeydir birinin arkasında kendisiyle aynı tempoda yürüdüğünü hissetmiş, huzursuz olmuştu. Ama arkasına dönüp emin olmak da istemiyor-

du: Hakkında casusluk yapıldığı, gözlendiği, her adımının takip edildiği, ettiği her kelimenin, hatta biraz belirgin her düşüncesinin dinlediği hissi içine işlemiş, çok derinlerde bir yere yerleşmişti. Bununla mücadele etmeliydi, korkuları yüzünden pes etmemeliydi, her gerçek korkunun altında cinnet pusuda bekliyordu ve onun korkuları da gerçek korkulardı. Huzursuzluğu artınca arkasına döndü ve yarım adım gerisinde yürüyen Hasan Sabbah'ı gördü. Yüzü solgun, neredeyse gri, dudakları gerilmiş ve sımsıkı kapalı, gözleri az sonra ağlamaya başlayacakmış gibi nemlenmişti.

Veziriazam, "Ne zamandır peşimdesin?" diye sordu. Hissettiği korku ve huzursuzluk yüzünden öfkeli, aynı anda hayalet görmüş gibi şaşkındı.

"Saraydan beri," dedi Hasan Sabbah.

"Nasıl yani? Bizi dinlemedin inşallah?"

"Dinledim."

"Nasıl dinledin ya?"

Hassan müphem bir sesle, "Kendime has yollarım var."

Uzun süre adımlarını birbirine uydurarak konuşmadan yan yana yürüdüler.

Veziriazam uzun bir sessizliğin ardından hâlâ sinirli olduğunu ele veren bir sesle, "Ne diyeyim ki? Madem ki duydun her şeyi..." dedi.

"Köpeklerinin arasında bile görmeye tahammül edilmeyen bir insana ne denir ki?"

"Ciddiye almadın bunu herhalde? Boş ver, onu tanısaydın bu söylediklerine hiç kızmazdın."

Hasan, "Bırak önce bir hazmedeyim, sonra onlardan gelen hiçbir şeye kızmayacağım," dedi.

"Tam anlamadım galiba ne demek istediğini."

"Kimin yeri neresi, kim kimin yanında anlaşıldı artık. Kendileri için çalışmamı istemiyorlar. Köpeklerinin arasında bile görmeye tahammülleri yok beni. Bu durumda beni çok güçlü olmaya itiyorlar. Tamam, bunu deneyeceğim ve başaracağım da. Ama gücüm hoşlarına gitmezse kızmak yok."

"Abartma ya be adam, dedim ya sana, onu tanısan sözlerine kızmazdın. Ne konuştuğunu bilmiyor işte."

Hasan sinir içinde, "Görecekler günlerini, sana yalvaracaklar istihbarat örgütü kur diye, işini yaptırmadıklarına pişman olacaklar," dedi. "Öyle şeyler yapacağım ki, öyle çok şeyler yapacağım ki, seni dinlemediklerine çok pişman olacaklar."

"Nasıl yani?"

"Bilmiyorum, yani henüz bilmiyorum. Benimki şimdilik daha çok bir sezgi. Ama önümüzdeki günlerde, yani tekrar düşünebildiğimde, sana planımı anlatacağım."

Uçsuz Bucaksız...

Hayyam cuma namazından döndüğünden beri harıl harıl hesap yapıyor, yazıp çiziyor, zaman zaman ara verip odada turluyor, bir şeyleri gözünde daha net canlandırabilmek için, sanki gizli bir şey ya da gizli bir yazıyı arıyormuş gibi odanın köşesine geldiğinde duvarın önünde duruyordu. Doğru yolda olduğundan emindi. Hiç zorlanmadan üç bilinmeyenli denklemler kurup çözüyordu. Bu demek oluyordu ki, birkaç yıl önce cebir çalışmalarını aylarca sekteye uğratıp engelleyen sorunları da çözebilecekti. Çok heyecanlanmıştı. Bir an için, bir denklemdeki bilinmeyen sayının bilinme olasılığı olanla orantılı olduğundan, böylece bilinmeyen sayının bilinenin üç katı kadar olabileceğinden emin oldu. Bilinmeyenlerin bilinenlerden üç kat fazla olduğu bir ilişkiye ulaşılırsa ya da böyle bir ilişki aşılırsa, sonuçların mutlak doğruluğu ve işlemlerin güvenilir, değişmez ve önceden belirlenen sıralaması yok olmak zorundaydı. Hayyam bunun böyle olduğunu tahmin ettiğini, hatta belki de ispat edebileceğini düşündükçe yerinde oturamıyor, dakikada bir ayağa kalkıp odada dolaşıyor, gözlerini hep aynı köşeye dikiyordu. İçin için gülüyor ve bire-üçün iyi bir ilişki olduğunu, şayet ispatlayabilirse bu ilişkinin, insanların öğrenebileceği mutlak bilginin gerçekten uçsuz bucaksız bir okyanus olduğunu göstereceğini düşünüyordu.

Mutlak bilginin muazzam okyanusunu düşünmek bile Hayyam'ın içini sevinçli bir sabırsızlıkla dolduruyor, sakin kalıp işine devam etmesini engelliyordu. Ama aynı anda bu güvenilir bilgiye ancak tasarlanmış bir ortamda ulaşılabileceğini anlıyor, bunun da hayatta ve dünyada yönünü bulmak için ne kendinin ne de başkasının işine yarayacağını düşünüyordu. Ancak bu üzücü gerçek onu çok da rahatsız etmiyordu, mutluluğun böyle bir şey olduğunu biliyordu. Keşfettiği her şeyin getirdiği mutluluk, aynı anda bu keşif ya da mutluluktan, daha doğrusu ve mantıklısı, her ikisinden de kuşku duymasına neden olacak iki sebebin varlığına işaret ediyordu. Mutlak bilginin sınırları olması iyi değildi, bunu anlamış olduğu için üzülüyordu, ama yine de mutluydu.

Kendisi "cebir" çalışırken aynı odada Sukayna'nın Leyla'ya harflerin masalını anlatması ve nasıl yazıldıklarını göstermesi kimi mutlu etmezdi ki? Böyle bir sevinç ve daha pek çok başka iyilik mümkün olduğu sürece insanın mutlu olmak için bir sebebi, mutlu olmaya hakkı vardı.

İkindi namazından bir-iki saat sonra Hasan Sabbah odaya daldı ve nefes nefese Hayyam'dan kendisini saklamasını istedi.

Hasan, "Peşimdeler, çabuk, lütfen! Hiç tahmin etmeyecekleri bir yer!" diye bağırdı, neye uğradığını şaşıran Hayyam'ı kolundan çekiştirmeye başladı ve ev sahibini beklemeden, yani onu da peşinden sürükleyerek evin haremine daldı, Sukayna'nın çeyiz sandığına girdi ve eliyle Hayyam'a kapağı kapatmasını işaret etti.

Hayyam odaya geri dönüp yerine oturmaya fırsat kalmadan iki nöbetçi odaya daldı.

Az önce buraya şu şu eşkâlde bir adam girdi mi, diye sordular ve girmediğine inanmadılar, çünkü biraz uzaktan da olsa bu eve girdiğini görmüşlerdi. Sukayna, nöbetçilerle uğraşmak benim işim değil, deyip Leyla'yı kolundan tutup odasına gitti. Ama nöbetçilerden biri önüne geçip onlardan önce odaya daldı. Yabancı bir evin haremine girmekten huzursuz olacak kadar kibar bir adam olmalıydı ki, odaya üstünkörü göz gezdirdi, köşelere, kapısını açtığı dolabın içine dikkatlice baktı, dolaba tıkıştırılmış eşyaları eliyle yokladıktan sonra kapıyı kapattı. Odaya son bir kez göz gezdirdikten sonra kaçağın burada olmadığına karar verip dışarı çıktı. Hayyam

hiçbir şey anlamadan hareket kabiliyetini yitirmiş gibi nöbetçilere kapıyı açtığı noktada duruyordu. Daha sonra o anı, nöbetçiler bizi takip et dediğinde ve evi aramaya başladıklarında herhalde taşlaşmıştım, diye şakaya vurup anlatacaktı. Nöbetçiler sonunda kaçak o kadar da uzakta olmamasına rağmen girdiği kapıyı nasıl karıştırabildiklerine şaşırdılar, ama sonra insanın başına her zaman böyle tuhaf şeyler geldiği sonucuna vardılar ve komşu evleri aramak üzere oradan ayrıldılar. Gerçi bunun nafile olduğunu biliyorlardı, çünkü burada boş yere vakit kaybetmişlerdi, aradıkları kişi bu arada çoktan kaçmış olmalıydı. Yine de görevleri olduğu için komşu evleri aramak üzere Hayyam'ın evinden ayrıldılar.

Kapıyı arkadan kapattıkları anda yanında Leyla olmadan gelen Sukayna gözlerini kocasına dikti.

Öfkeden titreyerek, "Nedir şimdi bu yaptığı dostunun?" diye sordu. "Nedir niyeti?"

"Bilmiyorum ben de. Baskın beni senden daha çok şaşırttı, gördün işte."

"Bilmek zorundasın, senin arkadaşın o."

Hayyam omuz silkerek, "Bilmiyorum," dedi, "son günlerde biraz tuhaftı, kendinde değildi sanki, büyük laflar edip duruyordu, planlar, tehditler, hayaller..."

"Sadece son günlerde mi?" diye alay etti Sukayna, "Bence doğduğu günden beri kendine üç numara büyük laflar ediyordur."

Hayyam, "Korkarım bu sefer ciddi," diye düşündü. "Bir süredir gözle görülür biçimde huzursuz, hiç olmadığı kadar kabaydı. Geçtiğimiz on günde en az üç kere, dünyayı tepetaklak etmek lazım, zira baş aşağı duruyor, dedi."

Sukayna ellerini çırpıp, "Bu iyi işte!" diyerek gülmeye başladı. "Sandıktan çıkıp, üstündeki kadın iç çamaşırlarını silkeledikten sonra nasıl göğe yükselip dünyayı düzeltecekmiş görelim tatlım."

Sukayna kaba bir şekilde onunla alay ederken, Hasan kapıda duruyordu. Hayyam arkadaşının yüzündeki her kırmızı noktanın nasıl gri bir maskeye dönüştüğünü adım adım izledi.

Hasan kısık bir sesle, "Evet yıkacak bu dünyayı, söylemedi deme," diyerek Sukayna'ya öylesine yaklaştı ki, kadın bir an soluğunu yüzünde hissetti. Sonra vedalaşmadan, sanki birdenbire eve

dalmamış gibi, hiçbir şey açıklamadan yürüdü. Kapının önünde geri dönerek yine kısık sesle, "Beş güvenilir insan, sadece beş, o zaman yıkacak bu dünyayı. Dünya hak etti bunu. Sen de o zaman, keşke inatçı bir keçi olmasaydım, diyeceksin."

Hasan Sabbah gittikten bir süre sonra Hayyam birdenbire korkuyla bütün evi gezdi, hem Leyla'da, hem evde her şey yolunda mı diye baktı, sonra büyük odaya girip Sukayna'nın yanına oturdu. Ama yerinde duramıyordu, Hasan'ın eve girmesi iyice huzursuz etmişti onu, bu yüzden kendini sürekli hareket etmek, bir şeyler yapmak zorunda hissediyordu.

"Her şey yolunda mı?" diye sordu.

"Sence değil mi?"

"Bence yolunda."

"Niye soruyorsun o zaman?"

Hayyam, "Şey düşündüm, şimdi gidersem," diye söze başladı. "Bir şeyler yapmam lazım, değil mi?"

"Git hadi, git kurtar!"

Hayyam kalktı ve hızla evden çıktı. Karısı, git kurtar, derken şaka mı yapmıştı yoksa onunla alay mı etmişti, emin olamamıştı. Ciddi olmadığı kesindi, ama Hayyam'ın şu anda hangisinin doğru olduğunu düşünecek hali yoktu. Hemen Veziriazam Nizam-ül Mülk'e gitmek üzere yola koyuldu. Hasan'a yardım edebilecek, yardım etmek isteyecek tek kişi oydu. "İnşallah evdedir," diye düşündü. "Acele etmem lazım, bir şeyler yapılmalı. İnşallah geç kalmayız."

Hayyam son yıllardaki işbirliği ve dostluğu sırasında Nizam-ül Mülk'ü hiç böyle görmemişti. Dışarıdan gayet normal, dikkatli ve nazik görünüyordu. Ama iyice bakıldığında huzursuz, gergin ve endişeliydi, en azından kafası kimseye söylemek istemediği bir şeyle meşgul gibiydi. Konuğunun gelişine sevindi gerçi, ama sanki, bir an için onu gizli dertlerinden kurtaracak herhangi birinin ziyaretine sevineceği gibi sıradan bir sevinçti bu. Herhalde bugün herkesi, ama herkesi gerçekte kimin geldiğini algılamadan kabul edecek bir ruh halindeydi.

Hayyam öğleden sonra olanları anlattıktan sonra, veziriazamı, Hasan'ı kurtarmak için hemen bir şeyler yapmaya ikna etmeye çalıştı. Hasan'ın bir süredir tuhaf olduğunu, kendisinin bunu fark et-

tiğini ama dile getirmediğini, veziriazamı böyle şeylerle meşgul etmek istemediğini itiraf etti. Ama şimdi susmakla nasıl bir delilik yaptığını anlamıştı. Hasan asla küçük düşünen biri değildi, aptallık da yapmazdı, kalkıştığı şey mutlaka büyük ve tehlikeli bir şey olurdu.

Veziriazam için huzurunu kaçıracak, müdahil olmasını gerektirecek bir durum değildi bu. Hasan yetişkin bir insandı, mutlaka ne yaptığını biliyordu, başının çaresine bakardı. Ama söyledikleri, yani ses tonu ve şekli gerçek Nizam-ül Mülk'ün konuşmalarına benzemeyecek kadar tuhaftı. Mantıklı konuşmaya çalışıyordu, ama söyledikleri mantıklı ya da soğukkanlı değil, sadece sahteydi. Düşünmeden konuşuyordu, ne hissettiğini de düşünmüyordu, zira aklı ve duyguları bambaşka bir yerdeydi. Hayyam'ın karşısında sanki hamisi ya da dostu değil, hakiki Nizam-ül Mülk'ün taklidini yapan yabancı bir adam oturuyordu. Hakiki Nizam'ül Mülk ise, bu arada sanki uzak bir yerlerde, Hayyam'ın bilmediği, bilmek de istemediği cezalara çarptırılmıştı.

Hayyam, "Evet yetişkin, ama saf," dedi. "Kendini iyi biri insan olarak görüyor. Bahtsız doğmuş bir kere, böyle insanlar bahtsızlıklarını sepet gibi sırtlarında taşırlar, görmezler onu, ama o hep oradadır."

Veziriazam gülmeye çalışarak, "Bu durumda külliyen vazgeçmen lazım onu korumaktan," dedi. Ama sesi mutsuzdu ve bugün söylediği her şeyde olduğu gibi tuhaf bir şekilde samimi değildi.

Hayyam ısrar etti: "Nöbetçilerden kaçıyordu. Zor durumda olmasa kaçmazdı. Yardıma ihtiyacı olduğundan eminim, biz yardım etmeyeceğiz de kim edecek? Tek dostu olmamız bile mümkün."

Veziriazam alevlendi, ama ortada ateş yoktu, Hayyam emindi bundan: "Nasıl yardım edeceğim, nerede olduğunu bile bilmiyorum! Ve niye yardım etmek zorundayım ki ona? Benim çıkarttığım yasaları ihlal etmiş birini hangi hakla savunacağım?"

"Çünkü arkadaşın o ve insanlar yasalardan daha önemlidir."

"Doğru değil bu!" diye bağırdı veziriazam. Hayyam bugün ilk kez dostunun gerçek sesini duyuyordu. "Sadece suçlular ve deliler kanunların üstünde olduklarını düşünür, ahlaklı insanlar ise, cezasız kalacaklarını bilseler bile kanunlara karşı koymaz, riayet

ederler. Çünkü kanunların bizi hayvandan, toplumu sürüden üstün kıldığını bilirler. Bu yüzden kanun mu bizden üstün, biz mi kanundan, diye tartışmak yanlış. İstersen şöyle de diyebiliriz: Kanunlar bir pelerin gibi örter bizi ve içimizdeki hayvandan, başka insanların içindeki hayvanlardan korur. Ahlaklı insanlar ile diğerleri arasındaki en büyük fark kanunla kurdukları ilişkidir. Diğer bütün ilişkiler buradan çıkar: Deli zarar göreceğini bile bile kanunları ihlal eder; ihlal eder, çünkü ihlal etmek zorundadır; çünkü delidir; bir cani cezasız kurtulacağını düşündüğü için kanunu ihlal eder, ceza alacağından emin olsa tedbirli olur; ama ahlaklı bir insan kanunu ihlal ettiğinde cezasız kurtulacağından emin olsa bile ona riayet eder."

Hayyam, "Yani dostuna yardım etmek istemiyorsun?" diye sordu ve aynı anda veziriazamın nihayet dürüstçe ve kendi sesiyle konuşması daha kötü oldu, diye düşündü.

"Nerede olduğunu bilmiyorum, nasıl yardım ederim, bilmiyorum, senin niçin böyle telaşlandığını da anlamıyorum. Belki de bir şey gelmemiştir başına, belki bir yerde gizlenmiş, seninle ya da benimle irtibata geçmek için fırsat kolluyordur. Belki de her şey çoktan yoluna girmiştir."

Hayyam çok kırıldığını gizlemeye çalışmadan, "Telaşlanıyorum, çünkü benim dostum o. Ve izninle, dostlarım benim için çok önemlidir," diye yanıt verdi. "Aynı şeyi, seni ne kadar rahatsız etse de, senin için de yapardım. Bu konuda birbirimize benzediğimiz, en azından birbirimizi anladığımızı sanıyordum."

Nizam-ül Mülk, Hayyam için bir hamiden ya da işverenden, bir dosttan fazlasıydı. Hatırlamadığı babasının yerine koymuştu onu. Belki de bu yüzden, bir karışıklık ya da bir tehlike anında hemen elini uzatmasını, imkânsız görünen her şeyi çözmesini ve onu sıkıntıdan kurtarmasını bekliyordu. Belki de bu yüzden veziriazamın bugünkü tavrı onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Bir baba aile fertlerinden birinin ya da himayesindeki birinin başı dertte olmasını umursamayabilir miydi? Allah korusun, Hayyam'ın başına bir şey gelse de aynı şekilde mi davranacaktı? Hayyam boğazını bir şeyin sıktığını hissetti, ağlamaktan korktu, zira bütün vücudunu telafisi mümkün olmayan bir şeyi yitirdiği duygusu sarmış-

tı. Babasını kaybettiği an yanında olsaydı aynı şeyleri mi hissederdi acaba? Bunu bilmesi imkânsızdı, ama şundan emindi: Nizamül Mülk'te vücut bulan babasını kaybetmişti ve bu ona çok acı veriyordu. Veziriazam eskiden kanunlara, devletin yüce çıkarlarına insani, kişisel ve özel bir anlam katmayı bilirdi, onu eşsiz kılan işte bu özelliğiydi.

Yılda sadece bir kere vergi toplamak gerektiği hakkında konuşurken onu dinleyenler bir gönül meselesinden bahsettiğini düşünür, bunları onlara, sadece onlara, onların iyiliği için söylediğini düşünürlerdi. Ama ya şimdi? Herkes Hasan'ı bağrına bastığını, artık ona Hayyam'dan daha yakın olduğunu düşünürken, kendisi sanki uzak bir taşra şehrinde tanımadığı bir çiftçiden bahseder gibiydi. Hayyam ayağa kalktı ve "Ben gideyim artık," dedi. Veziriazam lakayt bir tavırla, "Gitme, otur," dedi. Hayyam'ın kalmasını gerçekten istiyorsa bile, bunun tek nedeni, yanında kendisini huzursuz eden düşüncelerini dağıtacak birinin olmasını arzu etmesi olabilirdi. Kim olduğunun, niçin geldiğinin hiç önemi yoktu, sadece biraz kafasını dağıtacak biri olması kâfiydi. Kendinin ve başkalarının ne yapması gerektiğini her zaman bilen birini böyle görmek çok üzücüydü. Hayyam giderken, "Sohrab'ın bir faydası olur mu acaba, gitsem mi ona?" diye sordu. Veziriazam yine tatsız ve zoraki gülerek, "Bu akıllı adama gitmek her zaman işe yarar," dedi. "Başka bir şeye yaramasa da en azından akıllıca bir nasihat alırsın." Hayyam belirgin bir şekilde soğuk, bozulduğunu, hayal kırıklığına uğradığını bizzat göstermeye çalışan bir sesle vedalaştıktan sonra dışarı çıktı. Kendini ne kadar kötü hissettiğini göstermek istiyor olmalıydı ki, büyük bir dikkatle kapıyı kapattı. İki-üç adım gitmemişti ki kapı açıldı ve veziriazam kafasını dışarı uzattı. Durmasını işaret ederek, "Ömer," diye seslendi, "Sohrab mutlaka bir şeyler yapacaktır, seni sever ve arkadaşın Hasan'ın da arkadaşıdır.

Hiç çekinmeden git, yardım etmesini rica et, ama yerinde bulamazsan da üzülme, ben ona her şeyi anlatır, ricanı iletirim. Sen ona ulaşsan da ulaşmasan da akşam namazına kadar her şeyden haberi olacak, merak etme."

Hayyam Sohrab'a ulaşamadı. Adam ne evde, ne de işyerindeydi, ama hayal kırıklığına uğramış Hayyam'ın aklı bunu veziriaza-

mın iki kez, "Sohrab'a ulaşamazsan" demiş olmasıyla ilişkilendirdi. Bu yüzden veziriazamın son sözleriyle ve Sohrab'a kendisinin haber vereceğine söz vermiş olmasıyla teselli bulmaya çalışarak eve gitti. Evet, böyle demişti veziriazam, bunu söylerken Ömer'i dertlerden tasalardan korumaya çalışan gerçek Nizam-ül Mülk'tü. Kim derdi ki veziriazam bir gün böyle olacak? Ne olmuştu ona? Uzun zamandır ruhunu ele geçirmeye çalışan düşmanca duygularına yenilmiş miydi? Ancak yenilgiyi kabul eden biri, çevresindekilerden, yanında çalışanlardan, hatta dostlarından kendi rızasıyla vazgeçerdi. Veziriazamın davranışlarını böyle açıklamak mümkündü. O zaman neden huzursuzdu veziriazam? Huzursuz ve gergindi ve bu halini saklamaya çalışmış, ama başaramamıştı. Yenilgiyi kabul eden insanlar böylesine huzursuz ve gergin olmazdı.

Sukayna, "İkinizi de anlamak mümkün değil," diyerek kocasını karşıladı. "Buraya geldiğinden beri söylüyorum bunu."

"Kimden bahsediyorsun?"

"Şu çeyiz sandığındaki arkadaşından tabii. Önce sadece onda bir tuhaflık var zannetmiştim, ne bileyim belki sana âşıktır, demiştim, ama şimdi..."

"Aman sen de!"

"Ciddiyim," dedi Sukayna gülerek ve alay ederek. "Adamın sana bakan o sıcak buğulu gözlerinin gizli arzu ve niyetlerden başka açıklaması olamaz. Ama eve girdiğinden beri senin halin tavrın da..."

"Hangi halim tavrım ya! Aranan birini saklamam sence doğru değil mi? Bir dostuma yardım etmeye çalışmamım neresi tuhaf?"

"Doğru değil bunlar tatlım. Birincisi, adam gelip kendi saklandı, senin onu saklamanı beklemedi bile. Ve karının iç çamaşırlarının arasına saklandı. Bunu normal buluyorsan ya da bundan hoşlandıysan... Ne günlere kaldık Allahım!" Sukayna alay ederek, kışkırtarak konuşmakta ısrar ediyordu. Ama birdenbire bundan vazgeçti. "Ciddiyim Ömer, adam normal değil, sana davranışı da normal değil. Bu adamdan uzak dur, en azından dikkatli ol."

Hayyam, "Sen de tuhaf davrandın, hiç sebepsiz kötü davrandın ona," diye cevap verirken, üzüntüsünü bastırmak ya da kontrol et-

mek adına şaka mı yapıyor, kavga mı ediyor, yoksa sadece laf olsun diye mi konuşuyor, farkında değildi.

Sukayna bir kahkaha patlattı. "Şu çeyiz sandığımdan çıkıp dünyayı tepetaklak edecek arkadaşından mı bahsediyorsun?"

"Evet, onu diyorum, amansız bir düşman edindin kendine. Adam kibrine engel olamıyor. Hiç sebepsiz hem de, ahmaklığından sadece."

"Eyvah, ya bir daha sandığa girdiğinde senin kemerlerinden ya da gömleklerinden birini çalarsa!"

Hayyam direndi. "İstediğin kadar alay et, doğru davranmadın."

"Bilerek kırmadım ki kalbini! Çocuğu dışarı çıkardım, sonra ağzından kaçırmasın diye. Hem de kendi odama götürdüm, orayı arayamasınlar diye. Daha ne yapsaydım?"

"Hakikaten muazzamdın, tebrikler! Ne yaptığını, niçin yaptığını sonradan anladım. Senden beklemezdim bunu."

Sukayna gülerek, "Ah, arkadaşının kalbini kırmamı da beklemiyordun, ama yaptım işte," dedi.

"Evet, bunu da beklemezdim senden."

"Onun hakkında konuşurken, gel kapının önünde dur mu dedim ona? Benim elbiselerime iç gömleklerime sarılmış vaziyette dünyanın yerle bir olacağını söylemesi komik değil mi? Buna gülemez miyim? Arkadaşına yardım etmek için elimden geleni yaptım. Ama o kırılmasın diye riyakârlık yapacak değilim."

"Benim için çok önemlisin. Bu yüzden insanlar senden nefret etsin istemiyorum. O da biliyor senin ona hakaret etmek istemediğini, ama kendine âşık birine bu yeter mi?"

Sukayna eliyle umursamadığını gösteren bir işaret yaparak, "Hiç umurumda değil, yeter ki bizden uzak dursun," dedi ve Hayyam'a sofraya gelmesini söyledi.

Sukayna yemekten sonra Leyla'yla birlikte hareme gitti, Hayyam ise en azından öğleden sonraki neşesine yeniden kavuşabilmek için "cebir" üzerine çalışmaya devam etti, ama ne birini ne de ötekini başarabildi. Neyse ki o sırada Ebu Said ve savaşçı Salın oturmaya geldiler de Hayyam düşünceleriyle baş başa kalmaktan kurtuldu.

Oturdular, Salın soluklandı ve bacaklarını uzattı.

Baldırlarını okşayarak, "İnsanın uzun bacaklarının olması ne güzel," dedi. "Uzun bir süre yürüdükten sonra şimdi benim yaptığım gibi uzattığın bacaklarına baktığında sonsuz bir mutlulukla doluyor insan," dedi.

Ebu Said Salm'ı destekledi: "İnsan, bilgelikle yaratılmış bir varlık. Ama yaşadığı, var olduğu hakikatini sürekli saklıyor kendinden ve bunu çok iyi yapıyor. Sadece biz bu konuyla ilgilenmiyoruz, önemsemiyoruz, oysa bu en önemli şey, değil mi ama?"

Savaşçı Ebu Said'i tasdik etti: "Tabii, senin varlığın çok önemli, ama benim var olmama ne kadar şaşırsam az. Neden böyle peki? Ben neden varım ve diyelim, senin kız kardeşin neden yok? Bir babam vardı benim mesela, ama ben tanımıyorum onu. Ama senin kız kardeşin olsaydı her şeye sahip olacaktı. Çeyiz de verilirdi ona, koca da bulunurdu. Ama kız kardeşin olmadığına göre kime ne bulacaksın, çeyizi ne yapacaksın? On beş yaşımdan beri sürekli savaşıyorum, üç yüz kere şehit olmama ramak kaldı, ama olmadı. Babam mı bunun sebebi? Bilmiyorum, sebebin ulu Rabbim olduğu kesin, ona müteşekkirim. Babamsa şayet ona da."

Çaylar gelince sohbet bir süreliğine kesildi. Tekrar başladığında arkadaşları, savaşçı Salm'ın, kolunun derisinin en yumuşak olduğu üst iç kısmına iki üç tane büyük karınca koyduğunu öğrendiler, çünkü onların küçük ısırıklarıyla kolunu hissedebiliyor, varlığından emin olabiliyordu. Hakkında çeşitli hikâyeler ve efsaneler anlatılan hayatıyla ilgili kimi şeyler öğrendiler. Annesi Salm dörtbeş yaşlarındayken ölmüştü, bazen onu hatırladığına inanıyordu, ama hakikatte herhalde onu hatırlamıyor, maalesef sadece hayal ediyordu.

Komşuları Salm'ı yanlarına almış, kendi çocuklarıyla birlikte bakmışlardı. Bir halk deyişine göre beş çocuğa ekmek olan yerde altıncı çocuk da doyardı. Salm'ı yanına alanlar ona ne kadar iyi davrandıysa, çocukları onu o kadar dışlamışlar, ondan nefret etmişlerdi. Bu yüzden çocukluğu, kardeş saydığı bu oğlanlarla kavga ederek, dövüşerek geçmişti. Koca vücudu ve gücü sayesinde bu dönemi büyük müşkülatlar yaşamadan ve acı hatıralar olmadan atlattı, zira kendinden beş-altı yaş büyük olan oğlanlarla eşit şartlarda savaşıyordu. On beş yaşına bastığında askere gitti ve kısa süre-

de küçük birliklerin komutanlığına yükseldi. Kahramanlığı ve gücü daha fazlasına yetmemişti. Yine kısa sürede evlenmek, bir ev yapmak ve çocuk sahibi olmaya yetecek kadar para da kazanmaya başladı. Bütün öksüz çocuklarda olduğu gibi Salım da çocuğa doymuyor, bir-iki sene de bir çocuk sahibi daha oluyordu. Üstelik her yeni doğan çocuğa ilk çocuğuymuş gibi seviniyordu.

Bir gün, çıktığı bir seferde, girdiği evin erkeğinin, askerler namuslarına leke sürmesinler diye, karısını ve kızını öldürdüğünü görünce içinde bir şeyler yıkıldı. Daha kötü şeyler görmüş ve yaşamıştı gerçi, ama hepsi hiç iz bırakmadan geçip gitmişti. Oysa bu olay çok iyi nişan alınmış bir ok gibi saplanmıştı içine. Önce sadece dünyanın yıkılması gibi bir şeydi bu, şahsi dünyası henüz yıkılmamıştı. Ama bu yıkım onun dünyanın olması gerektiği gibi olmadığını anlamasını sağlamıştı. Zaman içinde bu yıkım kendinin de yıkımına neden oldu. Çünkü dünya olduğu gibi kalmaya devam etti, o ise bir günden öbürüne değişmeye başladı.

Başlarda insan olduğu için utanıyordu, hem kendi adına utanıyordu hem babası adına, hem de askerleri adına, yaptığı ya da yapmadığı her şey için, yapabileceği ve yapamayacağı her şey için utanıyordu. Sonunda hiçbir şeyi umursamamaya başladı, neredeyse her gün ihtiyaç duymadığı yeni şeyler fark ediyordu, sonunda ne Nişapur'a ne evine ne de ailesine ihtiyacı olduğunu fark etti. Bunları takip eden sevinç ve şaşkınlık onu ayakta tuttu. Sonra var olan her şeyden mutlu olmak, her şeye şaşırmak için dünyayı gezmeye başladı.

Hayyam arkadaşları geldiğinden beri, ev sahibi olarak çekirdek isterler mi, ya da çay şekerli mi az şekerli mi olsun gibi ev sahibi olmanın gerektirdiği sorular dışında ağzını açmamıştı. Ebu Said artık yiğit Salm'la sohbet etmeyi isteyip istemediğinden mi, yoksa, bunun için hali olmadığından mı bilinmez, ona sorular yönelterek kendi hakkında konuşmasını sağlamaya çalışıyordu. Ama en sonunda Ebu Said ciddi birinin bile zeki insanlarla bu kadar uzun konuşmayacağını söyleyerek, hatıralarından ve düşüncelerinden söz eden Salm'ın lafını kesti. Salın bunun üzerine sustu ve şaşkın şaşkın Ebu Said'e bakmaya başladı.

Beriki, "Ne şaşırıyorsun?" diye çıkıştı. "Hayatında hiç kimse bu

kadar uzun dinlememiştir seni, itiraf et. İnsanlar Prens Seydo'nun anlattıklarına kulak verir, her kelimesini beyinlerine kazırlar." Sonra Hayyam'a döndü ve, "Senin neyin var bakayım? Taş gibi susuyorsun. Sanki buradasın, ama neden, nerede olduğunu bilmiyorsun."

Hayyam, içindeki her şeyi açıklamak için sabırsızlanıyormuş gibi o gün başından geçenleri anlatmaya başladı.

Konuşmasının sonunda Terken Hatun ve Tacülmülk'ün çevresindeki grubun, güvendiği insanları sırayla bertaraf ederek veziriazam'ı zayıflatmaya çalıştıklarını düşündüğünü söyledi. Tabii topun ağzında en güçsüz ve en genç olan Hasan vardı. Sonunda Nizam-ül Mülk'ün neden direnmeden Hasan'dan vazgeçtiğini sordu, oysa her şey, Hasan'ın burada çalıştığı birkaç yılın ardından onun en yakınındaki insanlardan biri olduğunu gösteriyordu. Veziriazamın zaafına işaret ediyordu bu, yoksa kurnazlığına mı?(Dünkü çocuk değildi, saraydaki hesaplaşmalarla ve entrikalarla nasıl baş edeceğini bilirdi.) Acaba aralarında, veziriazamın Hasan'ı teslim etmesinin nedeni olacak bir şey mi geçmişti? En yakın elemanını kurban ederek savunmaya hazırlanmak için vakit mi kazanmak istemişti? İyi satranç oyuncuları önemli ve güçlü bir taştan vazgeçerek satranç tahtasındaki pozisyonlarını düzeltirler. O kadar güçlü müydüler, veziriazam bugün göründüğü kadar güçsüz ve yorgun muydu gerçekten de?

Ebu Said, "Senin cevabın nedir?" diye sordu.

Hayyam itiraf etti: "Bilmiyorum."

Dostu şaşkınlıkla, "Yemin eder misin?" diye sordu. "Sen bile bilmiyorsun ha! Sen bilmiyorsan kim bilecek be adam?"

"Dalga geçiyorsun benimle."

"Öyle mi dersin?"

"Eminim."

"Nasıl oluyor da benim düşüncelerimi ve niyetimi anlıyorsun, ama neyin senin vazifen olduğunu, neyin olmadığını anlamıyorsun üstadım?"

"Neymiş benim vazifen olmayan şey?"

"Mesela bugünden beri kafa yorduğun şey. Şu beyaz götlü düzenbaz Hasan'la arkadaşlık etmek senin üstüne vazife değil.

Veziriazam'a yanında çalıştıracağı insanları tavsiye etmek ve ikti-

darın işlerine burnunu sokmak senin üstüne vazife değil. Hele hele saray entrikalarıyla birbirlerini alt etmeye çalışan iki grubun arasına girmek hiç değil."

Hayyam öfkelendi. "Günümüzde doğru bir insanın her şey vazifesidir. Zira bu dünyada her şey birbirine bağlı."

"Her şeyin kendi vazifesi olduğunu ancak bir deli düşünür ve bugün hayvan besler, yarın savaşır. Her insanın borusu kendi bahçesinde öter üstat. Her bahçenin üstünde insanı ve bahçesini dünyayla bağlayan ipler vardır. Buna kimsenin itirazı yok. Ama hem kendininkini hem de başkalarının ipini sadece bir deli çeker. Deli başkalarınınkini her zaman daha fazla çeker. Zeki ve doğru bir insan ise sadece kendi bahçesinin üzerinden geçen ipleri çeker. Böylece kendi bildiği yerde kalmış olur. Sen de kendi bahçende kal, Ömer'le ve bildiğin şeylerle uğraş!"

"Korkarım Nizam-ül Mülk haklı. Veziriazam, günümüzde her şeye karışmak gerek, çünkü ancak iyi insanların çabaları ve gücüyle dünyanın parçalanışı yavaşlatılabilir, diyor. Ve dünya parçalanıyor, çürüyor, buna itiraz edecek değilsin herhalde."

Ebu Said, "Ve sen de dünyayı bir arada tutup kurtarmaya karar verdin," diye kükredi. "Horozlar birbirinin gözünü çıkarır, ama aralarına bir güvercin girmeyegörsün, hemen anlaşmaya başlarlar üstat! Güvercine karşı dururlar, hayvanı hallettikten sonra yeniden birbirlerini yemeye başlarlar."

Ömer yenilgiyi kabul etmedi. "Peki dünyaya karşı sorumluluğumuz ne olacak? Dünyanın çürüyüp parçalanmasına nasıl seyirci kalacağız ki?"

"Senin de çürümeye başladığını, en azından dünyadan iki gün önce çürüyeceğini hatırlayarak."

Hayyam son argümanını ortaya koydu. "Peki bir dostun söz konusu ise?"

Ebu Said iç geçirdi. "İnsanlara ne kadar deli olduklarını ispatlamayı sevmem, ama bazen yapmak gerekiyor, bilhassa onlara bir fayda sağlayacaksa. Tacülmülk ve adamlarının mağduru olan dostun Hasan geçen perşembe ne yaptı bu adamla biliyor musun? Kendi gözlerimle gördüm, Zayanderud boyunca yürüdüler ve gizli gizli bir şeyler konuştular, en az iki saat."

Hayyam tatsız bir sesle, "Bilmiyorum, nerden bileyim," dedi, "Ama kötü bir şey olduğunu düşünmüyorum. Belki de bir yanlış anlamayı düzeltmek istemiş, büyük bir anlaşmazlığı gidermeye çalışmıştır... Böyle bir şey olduğundan eminim."

"Ve zavallı anlaşmazlığı gideremediği için, bugün onu cezalandırarak hepten ortadan kaldırdılar, öyle mi?" dedi Ebu Said gülerek. "Hayır, hayır, benim sevgili üstadım bile bu kadar deli değildir. Tabii ki ne sen ne de ben, ne ne yaptıklarını, ne konuştuklarını ne de kafalarından neler geçtiğini bilebiliriz. Çünkü güvercinler horozların baş başa ne fısıldaştıklarını bilemezler. Ama ikimiz de biliyoruz ki, konuştukları ne iyi ne de masum bir şeydi, yoksa fısıldaşmazlardı."

Hayyam direndi. "Ama kötü bir şey olması da gerekmiyor."

"Bugün Büyük Meydan'da konuştu, halkı ayaklanmaya çağırdı, cuma namazından sonra vaaz vermek için çok talihsiz ve aptalca bir konuyu kullandı. Bir nöbetçi, pazarda hırsızlık yapan birini sorguya çekmiş ve onu tutuklamak istemiş.

Kaçak direndiği için itişip kakışmaya başlamışlar, bu arada adam düşmüş, başını vurmuş ve ölmüş. Hırsız İranlıymış, nöbetçi Türk. Senin dostun Hasan Büyük Meydan'daki vaazında sürekli bunu vurguladı ve polis müdürü Fuzail'in de Türk olduğunu söyledi. Dostun avaz avaz, Türkler ülkemizi istila etti, her şeyimizi talan ediyorlar, bizleri katlediyorlar, aklınıza gelecek her şey için bizden şikâyetçi oluyorlar ve hemen orada kendimizi savunmamızı istiyorlar, diye bağırdı. Biz dünyaya hâkimdik, dedi, ama şimdi tam bir köle olmak yolunda ilerliyoruz. Kimdir tam bir köle, biliyor musunuz kardeşlerim? Efendisinin elinden kırbacı alıp kendini kırbaçlayandır, ama bunu yaparken efendisini rahatsız etmemek için inlemeyendir. Acımasızca kendini kırbaçlarken bir taraftan da yeterince güçlü vuramadığı için efendisinden özür diler. Ama en kötüsü, hak ettiği kadar cezalandırılmadığı için kendini suçlu hissetmesidir. İşte dostun Büyük Meydan'da bağırarak bunları anlattı ve nöbetçiler gelince kaçtı."

Hayyam iç geçirerek, "Kim bilir nerede, ne yapıyor şimdi?"dedi. "Her zaman hayalciydi ama..."

"İki ceza alacak şimdi. Birincisi halkı isyana teşvik ettiği için,

ikincisi aptallığı yüzünden, ki bu da birinciden az bir ceza olmayacaktır. Ama göründüğü gibi bir şey değil bu. Bizim anlamadığımız bir oyun var. Onun için kendini uzak tut bu işten Ömer, sakin ol ve gece gökyüzüne bak. Onunla iyi anlaşıyorsunuz."

Aşk Hakkında Her Şey

Babası, varlıklı ve ünlü kadı Büzürgümmid'in yanında işe girip ailesiyle birlikte Belh'e taşındığında Hürriyet üç-dört yaşlarındaydı. Şehre vardıklarından kısa bir süre sonra Hürriyet ile Büzürgümmid'in en büyük oğlu Aziz arasında eşitsiz ve tuhaf bir ilişki başladı. Aziz kızdan neredeyse on yaş büyük, en az iki katı boyundaydı ve bir arada görüntüleri çok komikti. Ayrıca Hürriyet suskun, ama özü sözü bir, mert ve inatçı bir kızdı. Ne istediğini, buna nasıl ulaşacağını bilirdi. Aziz ise erken boy atmış, düşünceli, içine dönük, sanki bu hayatla ne yapacağını tam bilmiyormuş gibi biraz hüzünlü bir gençti. Belki de bu yüzden ikili nerede ortaya çıksa gülüşmelere ve sevgi gösterilerine neden oluyordu. Haklarında kötüleri de dâhil olmak üzere bol bol şaka yapılması çevrelerindeki insanlarda alışkanlık haline gelmişti.

Hürriyet bu gülüşmelere ve alaycı sözlere aldırmadan, evde ya da başka bir yerde beraber olduklarında büyük arkadaşının dibinden ayrılmıyordu. Sessizce yanına gidiyor, onu görmekten büyülenmiş bakışlarla ve yanında olmanın sevinciyle yanına oturuyordu. Yanlarında Aziz'in konuşacağı başka birileri olmadığında Hürriyet aklına gelen her şeyi anlatarak onu eğlendirmeye çalışıyor, sessiz ve düşünceli Aziz ise, çoğunlukla susuyor ve dinliyor, görünürde dikkatle dinlediği şeyleri gerçekten algılayıp algılamadığını,

anlayıp anlamadığını kıza ya da bir başkasına asla belli etmiyordu. Aile Belh'e geldikten on yıl sonra ikisinin evlenmesine –eşit olmamalarına rağmen– hiç kimse şaşırmadı.

Aziz belki de insanların tavsiyeleri ve yorumlarıyla alay etmek için, bu evliliğin Hürriyet için doğal hayattan şehir hayatına, bozkırlardan bahçeye, çadırdan duvarları olan bir eve geçiş anlamına geldiğini, bu büyüleyici vahşiyi o dünyadan bu dünyaya taşıdığını gururla söylüyordu. Hürriyet olağanüstü büyük gözlerinin kapkara gözbebekleriyle ona kaçamak bakışlar atıyor, yanındayken hep neşeyle gülümsüyordu. Kısa bir süre sonra Aziz'in Hürriyet'i değil, Hürriyet'in Aziz'i kendi dünyasıyla tanıştırdığı anlaşıldı. Aziz ava gitmenin ne olduğunu keşfetti, günlerce, hatta bazen aylarca bozkırlarda ya da dağlarda gezdi. Hürriyet her zaman yanındaydı ve daha sonra bölgede yaşanan kargaşalarda da, kaçınılmaz olan muharebelerde de yanından hiç ayrılmadı. Böylece birlikte geçirdikleri on yılın neredeyse tamamında şehirde ve dört duvarı olan bir evde değil, bozkırda ve çadırda yaşadılar.

Bir yıl kadar önce Aziz, zorunlu olarak girdikleri sayısız muharebeden birinde şehit oldu. Hürriyet, hele de muharebelerde Aziz'den hiç ayrılmadığı için onu öldüren adamı aklına nakşetmişti ve muharebenin devamı kocasının katilini aramakla geçti. Düşman savaşçıların arasına girdi, iyice yanına yaklaştığı katili öldürdü, üstündeki zırhı çıkardı, bir palayla göğsünü yarıp kalbini aldı ve yedi. Sonra bayıldı ve adamın yanına düştü. Bundan cesaret alan Hürriyet'in askerleri içlerine kadar giren düşmanı püskürtüp yok ettikten sonra, Hürriyet'in hareketsiz vücuduna ulaştılar.

Kahramanlarını bir tahtırevana koyup önce kampa, hemen ertesi gün de sürekli yaşadığı yere götürdüler. Hürriyet hâlâ baygındı, yaşadığına dair tek emare nefes alması ve arada sayıklamasıydı. İki gün sonra kendine geldi, ama hâlâ hareket edemiyor, normal konuşamıyordu.

Hürriyet artık istemediği hayat ile henüz istemediği ölüm arasında bir ay gidip geldi. Ne konuşabiliyor, ne hareket edebiliyor, ne de tek başına dışarı çıkıp mahrem ihtiyaçlarını giderebiliyordu. Uzun zamandır onu bağırlarına basan iki hizmetkâr kadın kendi çocukları gibi bakıyordu Hürriyet'e. Sağlıklı çorbalar pişirip dam-

la damla ağzına akıtıyor, dışarı çıkmak zorunda olduğunda yardım ediyor, elinden tutuyor, nemli bezlerle siliyor, güzel kokulu yağlarla vücudunu ovuyor, üstünü giydiriyor, ellerinden geldiğince eğlendirmeye çalışıyorlardı. Yaklaşık bir buçuk ay sonra Hürriyet'in iradesine rağmen hayat galip geldi ve yavaş yavaş tek başına hareket etmeye, yemek yemeye, az da olsa çalışmaya bile başladı.

Kısa bir süre sonra Aziz olmadan her şeyin onu hatırlattığı mülkünde yaşayamayacağını anladı. Evi, bahçeyi ve bunlarla ilgili her işi yaşlı bir kâhyaya devredip, hayata tahammül edebileceği bir yer aramak üzere yola koyuldu. Böylece dört ay önce İsfahan'a geldi ve burada kaldı.

Başında kahraman ve savaşçı halesiyle dolaşan bu genç, güzel ve zengin dul kısa zamanda herkesin dikkatini çekti ve sürekli yeni ve sıra dışı bir şeylerin peşinde olan aylakların konuşma konusu oldu.

Gençler, ama daha yaşlı erkekler de malum sebeplerle Hürriyet'in başından aşağı komplimanlar, hediyeler, iç geçirmeler ve evlilik teklifleri boca ediyor, o ise, farkında değilmiş, ya da en azından anlamıyormuş gibi yapıyordu. Bir süre sonra âşık ve yaralı kalpler tekliflerini açık açık yapmaya başlayıp cevap da isteyince, kocasının ölümünü henüz atlatamadığını, böyle bir ölümün unutulamayacağını, ama kaderine ve adetlere boyun eğeceğini, gelenekler ve kanunlar böyle istediği için evleneceğini söylemeye başladı. Ancak sadece ok atmada kendinden iyi biri olmalıydı bu kişi, en azından hareketsiz hedefleri vurmada onu yenmeliydi. Bu şartının, hiç evlenmeyeceğini söylemesiyle aynı kapıya çıktığı hemen anlaşıldı. Hayranlarından tekinin bile onu ok atmada yenmesi mümkün değildi. Üstelik aralarında savaşçılar ve ünlü nişancılar vardı, ama hiçbiri onun başarılarına yaklaşamadı bile. Okçulukta kimsenin yenemediği bu korkusuz güzelin haberi sultana da ulaşmış ve kadın ilgisini çekmiş olmalıydı. Giderek daha sık ondan bahsediyor, konuşmayı dönüp dolaşıp ona getiriyor, hakkında daha teferruatlı bilgi edinmek istiyor, adamlarını yanına yollayıp daha çok şey öğrenmeye çalışıyordu. Dalkavuklar, Hürriyet'in bir kadın olarak sultanın tam zıddı olduğunu söyleyince sultan dehşete düşüp kadını asla görmek istemediğini söyledi. Bu kadar çir-

kin bir kadınla kim evlenmek isterdi ki? Dalkavuklar bunun üzerine durumu düzeltmeye çalışarak kadının pek çok konuda kendisine çok benzediğini, ama neyse ki güzellik konusunda tam aksi olduğunu söyleyince herkes gülmeye, sultan da kadın hakkında yeni hikâyeleri dinlemeye başladı. Sultanın merakı böylece artmaya başlamıştı. Birkaç kez onu görmek ve okçuluk ve başka konularda onunla yarışmak istediğini söyleyince öfkelenen Terken Sultan'ın keyfi iyice kaçtı.

Hürriyet evinde zeki insanların bir araya gelmesini seviyor, bu yüzden onları davet ediyor, ağırlıyor, beş yaşında küçük bir kızken Aziz ile arkadaşlarının konuşmalarına nasıl kulak verdiyse şimdi de misafirlerinin sohbetlerini dinliyordu. Ebu Said'le iki kardeş gibi yakın dost olmuşlardı. Bir akşam Hayyam, meslektaşı ve arkadaşı Muzaffer Semarkandi, Ebu Said, Kahire'den genç bir dilbilgisi âlimi Hürriyet'in evinde oturuyorlardı. Hasan Sabbah'ı Kahire'den tanıyan dilbilgisi âlimi, Hasan'ın orada Fatimi halifesinin lütfuna mazhar olduğunu, öyle ki, saraya davetsiz girip çıktığını ve daha da iyi şeyler başaracağını söyledi. Bunların dışında odada kırklı yaşlarında çok kibar bir beyefendi daha vardı. Kendini Ben Tahir olarak tanıtan adam dış görünüşü itibariyle çok zarif, belli ki varlıklı, hatta çok varlıklı biriydi. Hacdan yeni geri döndüğü için hâlâ bol bol orada başından geçenleri anlatıyordu. Nereden bakarsanız bakın, Ben Tahir Hürriyet'le ciddi bir konuşma yapmak istiyordu. Bu yüzden tadında, akıllıca ve açık açık ona methiyeler düzecek, mantığı ve örnek alınacak yaşamından, para kazanmayı bilmesinden, kazandığını harcamaya da hazır olduğundan, itibarından, kendi beyniyle düşünüp bunları söyleme cesaretinden, buna rağmen insanların gözündeki itibarını muhafaza edebildiğinden bahsetsinler diye birkaç arkadaşını da yanında getirmişti.

Taze hacıya aralıksız düzülen methiyeler ve erdemlerinin vurgulanması arkadaşların arasındaki sohbeti ciddi anlamda baltaladı, onlar da Ben Tahir'in nerede ve ne zaman bir cinsi latifle karşılaşsa gönlünü eğlendirdiğini, ama bunu akıllıca ve ölçülü yaptığını dinlemek zorunda kaldılar.

Ben Tahir bu yüzden bir kadınla gönlünü hoş etmeyi, kadına da pek çok şey vermeyi bilen biriydi, ama aynı zamanda tabii bir ka-

dın için asla çılgına dönmediğini, zevk düşkünü olmadığını, ne kadar güzel olursa olsun bir kadın için bir delilik ya da kepazelik yapmadığını söyleyebilecek kadar tecrübeli bir erkekti. Hiç kimse onun dindarlığından şüphe etmezdi, ama onu tanıyanlar camide seccadeleri aşındırdığını da söyleyemezdi. Yine biliniyordu ki, Ben Tahir'le çok ciddi mevzular da konuşulabilirdi, ama bir taraftan da eğlenmeyi ve kalpten gülmeyi iyi bilirdi. Şarabı denemişti, ama hiç sarhoş olmamıştı. Yolculuk etmişti, ama çok uzaklara değil, evinin yolunu, nasıl geri döneceğini hep bilmişti. Gerektiğinde bir çocuk gibi oynamayı bilir, ama her zaman ağırbaşlılığını ve o ölçülü ciddiyetini korurdu. Hiç kimsenin olmadığı kadar iyi ve fedakâr bir dosttu, ama en yakın dostunun bile ona kumanda etmesine ya da onu enayi yerine koymasına izin vermezdi. Eli açık, cömert biriydi, ama ölçülü tutumluluğu bu eli açıklığını ve cömertliğini mantıklı sınırlar içinde tutardı.

Ben Tahir arkadaşlarının methiyelerine yaptığı cılız itirazlardan vazgeçtiği ve arkadaşlarının birbirlerine bakıp konuşmaya kimin devam edeceğine kadar verdiği bir anda Ebu Said'in alçak sesle, "Onun cenaze töreni konuşmasını ben yapacağım," dediği duyuldu. "Cenazesinde konuşma işinin benim üzerime kalacağından eminim, kaderim bu benim. Şansıma hep böyle insanlar bana kalır. Herkes kaçıp böyle insanları bana bırakır, herhalde Prens Seydo'nun böylesine şanslı insanlar için bile yalan ya da saçmalık olmayan birkaç ilginç şey söyleyebileceğini düşünüyorlar."

Ben Tahir'in arkadaşlarından biri, "Belki o senin cenazende konuşur, senden önce gideceğinden nasıl bu kadar emin oluyorsun?" diye sordu.

"Ama bu çok açık. Böylesi bir kusursuzluk bu dünya için yaratılmış olamaz, fazla dayanamaz buralarda."

Ben Tahir işi şakaya vurmaya ve zorla gülümseyeme çalışarak, "Peki ne diyeceksin cenazemde?" diye sordu.

Ebu Said, "Bilmiyorum, hazırlanmak lazım diyorum bu yüzden, bir şeyler bulmak lazım, ama ne işte, değil mi kardeşim?" diye yakındı. "Ne söylenebilir ki? 'Olması gerektiği gibi gayet akıllıca öldü, ama yaşayıp yaşamadığı bilinmiyor.' Şimdilik bunlar. Ama biraz az oldu bu tabii zavallı için."

Ben Tahir bu tür hakaretlere hazır olan insanların arasında işi olmadığını düşünmüş olacak ki ayağa kalktı ve vedalaşmaya başladı. İncinmiş olmasına rağmen, ev sahibi ve misafirlerle vedalaşırken ağırbaşlılığını ve kibarlığını muhafaza etti ve arkadaşlarından uğradığı haksızlığı dikkate almayıp kalmalarını istedi. Kendisinden beklenenden daha hızlı ve daha korkusuz bir şekilde, ama yine de nezaketi bırakmadan konuştu ve vedalaştı.

Kapıdan çıkarken, "Hakkımda daha çok ve belki de daha iyi şeyler söyleyecek insanlar da var," dedi.

"O zaman onlar konuşsun cenaze töreninde," diye cevap verdi keyifle.

"İnan bana var böyle insanlar, hem de çok."

Yanlış anlamayı düzeltmek isteyen Ebu Said, "Kusura bakma canım kardeşim. Sadece arkadaşlarının senin hakkında söylediklerini tekrarladım ben," dedi. Ama son cümlesini söyledikten sonra kapıyı arkasından biraz sertçe kapatıp giden Ben Tahir'in bunu duyup duymadığı anlaşılmadı.

"Senin bu utanmazlığının sebebi biziz yani, öyle mi?"

Ebu Said, "Tabii buna utanmazlık denirse," dedi.

"Utanmazlık değilse ne peki?"

"Ders vermek, açıklamak, bunun gibi bir şey," dedi Ebu Said. "Sürekli, ama sürekli onun aklını övdünüz, sanki zavallının aklından başka bir şeyi yok. Ama hayat zaten akılsız, mantıksız bir şeydir kardeşlerim, vecit ve kasılmalardan doğar, insanın ya da Allahın bir başka hayvan kulunun, vecitle, acıyla, sevinçle ya da başka bir şeyle kendinden geçmesidir. Birazcık vicdanı ya da terbiyesi olan hangi akıllı insan bu dünyaya çocuk getirir? Bu yüzden sordum, yaşadı mı diye, çünkü sizin söylediğiniz kadar çok bir akılda hayata yer kalmaz."

Ben Tahir'in arkadaşı sözünü kesti: "Hikâyelerini derviş dergâhlarına ve delilere sakla sen. Şimdi başka şeyler konuşacağız."

Ebu Said, "Zaten hep aynı şeyden bahsediyoruz, dostum, akıl ve hayattan bahsediyoruz," dedi. "Ben aklın sınırsız bir mutlakıyet olduğu yerde hayata neden yer olmadığını açıklıyorum. Ve siz de arkadaşınızı tamamen aklının, mantığının boyunduruğuna girmiş bir zavallı gibi tasvir ettiniz. Kadınları seviyor, ama aklıyla Şa-

rap içiyor, ama akıllıca. Kumar oynuyor, ama aklıyla. Demek ki bunların hiçbirini yapmıyor gerçekte dostlar! Ne seviyor, ne içiyor, ne de kumar oynuyor, çünkü bunların hiçbiri mantıklı değildir. Hayat mantıktan doğsaydı ne olurdu biliyor musunuz? Dostum Ömer'in başına tıpkı kilerden çıkıp suya dalan fare sürüleri gibi çocuk sürüleri üşüşürdü. O kadar akıllı ve mantıklıdır o.

Ama üşüşen bir şey yok, kafasının içinde sadece akıl ve bilgi var, yıllardan beri tanırım onu, daha hiçbir şey üşüşmedi o kafaya. Mantığa uygun davranan bir elma ağacı neden her yıl meyve versin ki? Elma ağaçları arasındaki itibarını korumak ve akıllıca bir evlilik yapmak için mi yani, rica ederim!" Kahireli âlimin ağzından, "Neler de geliyor aklına," cümlesi çıkıverdi.

"Benim mi aklıma geldi? Sen de biliyorsun böyle olduğunu. Mantık sınıflandırmaya yarar, vazifesi, en temel özelliği budur. Yaşayan her şey tek bir hayat nehrinin ya da en azından onun bir kolunun içine dalmıştır. Bitkiler ve hayvanlar, kuşlar ve insanlar ve su canlıları. Melekler ve cinler de buna dâhil mi bilmiyorum, bence dâhil değiller, o halde onları saymıyorum. Hepimiz bu nehrin içindeyiz, ama hepimizin bir aklı var ve bu bizi birbirimizden ayırıyor. Bitkiler akıllarıyla hayvan ya da insan olmadıklarını ortaya koyuyor. Biz insanlar aklımızla insan olduğunuzu biliyoruz, elma ağacı aklıyla biliyor ki üzerinde taşıdıkları ayva değil. Bense kendi aklımla Ömer Hayyam olmadığımı biliyorum."

Sohbet muhtemelen Hürriyet'in dışında kimsenin beklemediği bir misafirin gelişiyle yarım kaldı. Gelen Tacülmülk'tü. Herkes önce bizzat onun gelmesine, ikinci olarak da insanın ancak çok iyi tanıdığı birilerinin evine gideceği bir saatte gelmiş olmasına şaşırmıştı. Odadan içeri girdiğinde herkes susup sanki bir açıklama bekliyormuş gibi gözlerini ona dikti. Sadece ev sahibi şaşırmamış, aksine sevinmişti. Yeni misafiri görünce yüzüne bir gülümseme yayılmış, vücudu, ayağa kalkıp onu karşılamak ister gibi hareketlenmişti.

Ancak Hürriyet yerinden kalkmadı, o hareketlenme de yavaşça kayboldu, Hürriyet eski haline döndü, ama hareket etmeden dururken bile vücudundaki o gerilme hâlâ görülebiliyordu. Tacülmülk herkesi teker teker önünde hafifçe eğilerek selamladı, yer

gösterilmesini beklemeden oturdu. En azından duyduklarından onu tanıyan birini şaşırtacak bir tavırla ve bir hizmetkâr kızın misafire ne istediğini sormadan çay ve diğer misafirlere çıkarılmayan kuru meyve ve kurabiye getirmesiyle her şey anlaşıldı. Tacülmülk bu eve sık sık gelen bir misafirdi.

Odaya, birbirini tanımayan kibar insanların bulunduğu ortamlarda gibi huzursuz bir hava hâkim oldu. Ben Tahir'in arkadaşları kalkmak için erken olduğundan ve gitmeleri halinde özel misafirin kendisinden kaçtıklarını düşüneceğinden oturmaya devam ettiler. Kahireli âlim kalkmasını gerektirecek bir durum olmadığı ve nereye gideceğini bilmediği için oturmaya devam etmiş olmalıydı. Hayyam ise dostu Nizam-ül Mülk'ün mevkisini ciddi olarak tehdit eden ve hakkında pek çok şey duyduğu bu adamı daha yakından tanımak istiyordu. Sarayda onunla hiçbir alakası olmadığı için adamı doğru dürüst görmemişti, sarayın dışında rastlamak da imkânsız olduğu için şimdi ayağına gelen bu fırsatı tepmek istemiyordu. Ebu Said sadece kendisinin bilebileceği, Tacülmülk ise, herkesin malumu sebeplerle kalınca, birbirini hiç tanımayan ya da çok az tanıyan, ne konuşacaklarını bilemeyen, ama konuşmak zorunda olan bir dolu insan aynı anda odada kalmaya devam etti.

Lafazanlar ve kaba insanlar bunu dert etmezler pek, kendileri için konuşurlar, ama muhataplarının da ilgisini çekecek şeyler hakkında konuşmaya çalışan kibar insanlar, bunu bilmedikleri ortamlarda genelde susarlar. Sadece ev sahibi hafif ışıldayan yüzünde huzursuzluğun en ufak emaresi olmadan oturmuş, âdeti olduğu üzere bir yere bakar gibi gözkapaklarının altından, bakacağı kişinin yüzünü görebilmek için gözlerini sonuna kadar açarak misafirlerini süzüyordu. Misafirlerini ele geçiren huzursuzluğun zerresi ona ulaşıyor muydu acaba?

Neyse ki Ben Tahir'in arkadaşları çabucak bir çare bulup, önce kendi aralarında, bir türlü dinmek bilmeyen, bari en azından hızını kesmesi gereken şiddetli rüzgârdan söz etmeye başladılar. Bunun üzerine diğerleri de lafa girince Tacülmülk'ün odaya girmesinden kısa bir süre sonra, kelimelerin ve cümlelerin bir kişiden diğerine yayıldığı sıkıcı ve kuru bir sohbet başladı. Sadece Hayyam susuyor ve yüzündeki en küçük bir hareketi ya da sesindeki

en ufak bir değişikliği kaçırmamak için dikkatle Tacülmülk'ü izliyordu.

Tacülmülk, iriyarı, şişmanlığa meyletmesine rağmen yakışıklı bir adamdı. Oval yüzündeki tek tuhaflık, hatta belki de tek çirkin şey, bir kadının yüzünde bile çekici olmayacak kadar abartılı ölçüde büyük ve etli dudaklarıydı. Bunun dışında, muhatabını sükünetle ve dikkatle izleyen gözlerinden tut da, bakımlı gür saçları, şık ve pahalı giysileri ve sıra dışı uzun ve ince parmaklarıyla güzel ellerine kadar her uzvu çekici ve güzeldi.

Her şey ölçülü, bakımlı ve çekiciydi, her şey asil bir tembellik ve lükse işaret ediyordu, beğenilecek ve iyi bir intiba bırakacak şekildeydi.

Bu yüzden Tacülmülk'ün yüzündeki gözden kaçmayan hüzün Hayyam için daha da anlaşılmazdı. Sanki uzun zaman önce telafisi olmayan bir şekilde kaybettiği bir şeyin, hatta sanki doğmadan önce kaybettiği, ama vazgeçemediği, unutamadığı bir şeyin yasını tutuyor, dünyadaki varlığından acı çekiyor gibiydi. Aynı ifade, sonuna kadar açıp insanlara diktiği gözlerinde de vardı ve onunla konuşanların, kim bilir ne zaman derinlerde bir yerlerden gelerek gözlerine yayılıp orada kalan ve ona bu nemli ve kaçınılmaz olarak hüzünlü ifadeyi veren o iki-üç damla gözyaşını görmemesi de imkânsızdı. Belki de gözlerinde ve dudaklarındaki bu abartılı nem, ince, ama güzel ve biraz etine dolgun bedeniyle birleşince, bakanların Tacülmülk'ü biraz kadınsı bulmalarına neden oluyordu.

Tacülmülk çoğunlukla susardı. Dikkatle muhatabını dinler, gözleriyle, yüzünün takındığı ifadeyle ve belli belirsiz hareket ettirdiği başıyla duyduklarına tepki verir, karşısındakinin söylediklerini başıyla onaylar ve desteklerdi. Çok nadiren ağzını açar, daha da nadiren bir şey söylerdi. Söylediğinde de, "Evet, evet," ya da "Demek böyle," gibi insanları memnun eden ve onlara sorumluluk yüklemeyen bir söz çıkardı ağzından.

Hayyam bütün bunları, Tacülmülk'ü tanıma ve onunla biraz vakit geçirme fırsatı bulan insanlardan duymuştu. "Susar," diyordu bu insanlar, "Susar ve dinler ya da dinler gibi yapar. Başlangıçta hoşlanır insanlar bundan, nihayet acele etmeden düşündüklerini, söylemek istediklerini söyleyebilecekleri bir fırsat geçmiştir el-

lerine, ama bir süre sonra rahatsız olurlar bu durumdan, hatta sonra korkunç bulmaya başlar ve sonunda, Tacülmülk'ün sessizliğinde akar kumda batmaya başlıyormuş gibi hissederler kendilerini. Ama belki daha da kötüsü, bir şey söylemesidir. Çünkü konuşması sadece bir ses ya da duyulan bir sessizlikten ibarettir. Birkaç ses duyulur ama bu sesler muhatabı için hiçbir şey ifade etmez. İnsana özgü bir konuşma olması imkânsız birinden ya da hiçbir yerden gelen sesler gibidir bunlar."

Hayyam ilk yarım saatte Tacülmülk'ü izlerken içini kemiren iki soru vardı kafasında. Birinci soru, Tacülmülk'ün suskunluğu üzerine anlatılan şeyleri hatırlamaya çalışırken düşmüştü aklına. Adam sürekli sustuğuna göre, nasıl oluyor da pek çok insan hoşlanmıyordu ondan? En az bir düzine insan Hayyam'a ondan söz etmiş ve bunların en az yarısı Tacülmülk'ten hiç hazzetmediklerini söylemişti. Aklına takılan ikinci soruyu uzun zaman önce Veziriazam Nizam-ül Mülk dile getirmişti. Tacülmülk gibi birinin, hiç kimsenin tam olarak tanıyamadığı ve hatta sonunda kendine karşı bile dolap çevirebilecek bir entrikacı olmasına şaşırıyordu veziriazam.

Nezaket cevaz verdiğinde, Hayyam ve Ebu Said de diğer misafirlerle birlikte ayağa kalkıp gittiler.

"Gördün mü?" diye sordu Ebu Said sokağa çıkar çıkmaz, "Âşık bunlar, kumrular gibi."

"Senin anlaman lazımdı. Buraya girip çıkan sensin."

"Yok ya, hiçbir şey fark etmedim ben. Biraz utanıyor galiba, büyük şehirde ne yapacağını bilemiyor gibi sanki, değil mi? Benden bile gizlemeyi başarmış baksana."

Hayyam, "Gördüm senin de nasıl şaşırdığını," dedi.

"Şaşırdım denemez, ama benden saklaması çok tuhafıma gitti. Tacülmük'ün iki-üç kez ona gittiğini biliyordum. Hedefine ulaşması için yeter bu. Onun gibi insanlar her zaman kadınlarla ilgili hedeflerine ulaşır. Biliyor musun, kadınlar, bu hüzünlü dünyayı iyileştirmenin görevleri olduğunu düşünür hep. Adam o hüzünlü yüzüyle en güzel, en akıllı kadını bile baştan çıkarabiliyor bu yüzden. Tek koşul, kadının karşısına daha hüzünlü bir surat çıkmaması."

Hayyam onayladı: "Gerçekten de çekici biri."

Ebu Said ısrarla, "Çekicilik değil, hüzün önemli burada," dedi ve uzun bir sessizliğin ardından şaşkınlığını dile getirdi: "Ne istediği hâlâ bir muamma benim için."

Ebu Said bu sorusunun cevabını bir aya kalmadan aldı. Sabah evine gelen bir çocuk, Hürriyet'in tuhaflaştığını söyledi ve ona gitmesini rica etti. Ebu Said gitti, kimse ses vermeyince kadının yatak odasına girdi ve ölüsüyle karşılaştı. Ebu Said hemen Hayyam'ı çağırttı ve gelir gelmez onu Hürriyet'in yatak odasına götürdü. Kadın sabah nasıl bulunduysa öyle yatıyordu. Yastığı kusmuk lekeleriyle bembeyaz olmuştu.

Hayyam kusmuk lekelerini kokladıktan sonra telaşla, "Zehirlenmiş," dedi.

"Tahmin ettim, emin olmak için seni çağırdım. Sapasağlam bir kadın, dün harika bir hayat, ama bugün. Bu işin içinde bir iş var."

Birbirlerine ne yapmalarının doğru olacağını soramadan, saraydan cenaze törenini hazırlamak üzere dini vecibeleri bilen bir grup kadın ve başimam geldi. Hayyam ve Ebu Said orada bir işe yaramayacaklarını çabucak anlayıp evden çıktılar.

Ebu Said sokağa çıktıklarında, "Hüznün belirleyici olduğunu geçenlerde söylememiş miydim sana?" dedi. "Sormuştum Hürriyet'e. Ona Aziz'i hatırlatıyormuş, öyle demişti, yüzündeki hüzün ona kendini açmasına ve yaklaşmasına neden olmuş. Aziz'in de yüzünde hüzün vardı, derdi, inatçı ve güzel bir hüzün."

Günün Sonuna Kadar

"Bozkırın derinliklerinden fırladılar, insandılar belki, başlarında saç yoktu ama tepelerinde boynuzlar vardı. Bize saldırdılar, ayakta duran her şeye saldırdılar. İnsanları, ağaçları, duvarları, kuleleri havaya uçurdular, yakıp yıktılar, parçaladılar. Geriye sadece alabildiğine bir toz bulutu ve dümdüz edilmiş bir arazi kaldı. Evleri, kuleleri ve duvarları toz duman ettiler, insanların ve hayvanların yüzüne yıkımı ve ölümü nakşettiler. Atları koşarken yer titriyordu, toprak inliyor, gökyüzü cevap veriyordu. Savaş naralarından ölü kartallar yere düşüyor, hayvanlar taşlaşmış gibi durdukları yerde çakılıyor, kıpırdamandan mukadderatlarını bekliyorlardı. Gururlu şehirler bir anda toz bulutu oldu, zengin köyler ve olağanüstü eşyalar acı bir hatıra ve korkunç bir ikaza dönüştü.

Bozkır savaşçıları, köpüklü dalgalarının çarptığı kıyıyı yerle bir eden şahlanmış bir deniz gibi, her şeyin sonunu getiren zaman ve mukadderat gibi dünyanın üstüne çullandılar ve ellerine geçen her şeyi yok ettiler. Ne rüzgârlar, ne sular, ne dağlar, ne duvarlar ne de başka bir şey onları durdurabildi. Sadece Allahın iradesi ve bizim kahraman ordularımız. Birliklerimiz cinlerin yaptığı bir duvar gibi, sonsuza uzanan aşılmaz dağlar gibi önlerine çıktılar ve savaştılar. Sanki iki deniz savaşıyor gibi, sanki gökyüzü ve yeryüzü çarpışıyor gibi, sanki kıyamet günü gelip çatmış gibi. Kahramanlarımız onları durdurdu ve saldırılarını engelledi.

Hızları fayda etmedi, çeviklikleri saflarımızı bölemedi. Onların safları duraksadı, durma noktasına geldi. Kahramanlarımız durdurmuş, geri püskürtmüştü onları. Sağ kanatta lanet olası birileri ihanet etmeseydi, bizimkiler onları geriletmiş, kovalamış, peşlerinden gitmiş ve yerle bir etmişti. Bizim zaferimiz, onların mağlubiyeti ufukta göründüğünde ve ölümle göz göze geldiklerinde sağ kanadın komutanı Abdülvahap Sisi düşmana sırtını döndü ve kaçmaya başladı. Hain Abdulvahab Sisi, bu ismi hiç unutmayalım, düşmanları kurtardı. Abdülvahab Sisi, inşallah bu adı kimse bir daha ağzına almaz, onların yıkılışını engelledi, bizi yıkmaya ant içmiş gibiydi..."

Veziriazam, Kuzey Horasan'da başlayan çatışmalarla ilgili raporu okuyan Ömer'e dönüp, "Bu kadar yeter, sağ ol Ömer," diyerek sözünü kesti ve Horasanlı komutan Emir Ayaz'a dönerek, "Gerçekten de böyle mi oldu?" diye sordu.

Emir bir an bile düşünmeden, "Evet efendim, tam böyle oldu, dedi. Belki ufaklık arada biraz fazla heyecanlanmış, biraz fazla süslemiş, abartmış olabilir, ama aşağı yukarı böyleydi, evet. Doğruyu söylemek gerekirse, tam böyleydi."

"Ve tam yedi ay, öyle mi?"

Emir Ayaz şaşırarak, "Neden yedi?" diye sordu.

"Yedi ay boyunca Yukarı Horasan'da esip kavurup, her yeri yerle bir etmediniz mi? Yoksa kulağıma yanlış şeyler mi geldi?"

"Onlar yok artık. Yendik ve kovduk onları."

"Yedi ay süren amansız bir mücadeleyle ve korkunç fedakârlıklarla ha?"

"Çok amansız bir mücadeleydi, bu doğru. Ama artık bitti."

Veziriazam ısrar etti: "Benim kulağıma ordunun ilk muharebelerde dağıldığı ve geriye hiçbir şey kalmadığı çalındı."

"E şey, evet kısmen doğru, aşağı yukarı böyle oldu. Ama ben çevremdeki birliklerle başarılı oldum, onlar ordumun kalbidir, en iyi..."

"Doğrudan sana bağlı olan Belh'teki birlikleri mi kastediyorsun?"

"Evet."

Veziriazam emin olmak istedi. "Yani onlarla mı yendin saldırganları?"

"Evet, yeryüzünden silindiler."

Veziriazam itiraz etti: "Vah zavallı, ama benim duyduğuma göre yukarıda izlerine rastlanıyormuş hâlâ, hatta sadece onların izleri varmış."

Emir Ayaz, "Yani burada yoklar artık, demek istemiştim," diye açıkladı.

"Ordunu donat ve koru diye on yıl boyunca yılda 25 bin altın dinar gönderdim sana. Sultan Horasan'da ülkeyi ve kullarını savunacak tam teçhizatlı bir ordumuz olsun diye sürekli sevkiyat yaptırdı oraya, sana yetkiler verdi. Ama kârımız ne oldu? Birkaç küçük kabile tarafından ilk saldırıda yerle bir edilen bir ordu ve yazıcının güzel de yazamadığı ahmak bir rapor. Gerçek kabile olsalardı bari. Hepsi eşkıya çeteleri!"

Emir Ayaz kendini savunmaya çalışarak, "Tam öyle değildi ama," dedi, "yani bence hepsi değil."

Veziriazam, "Yo hayır, haklısın," diyerek onayladı. "Bir de neyin nerde olduğunu bilmeyen, ama karun gibi zengin bir Emir Ayaz'ımız var artık."

Veziriazam, sol elinin küçük parmağıyla aşağıyı göstererek Fuzail'e belli belirsiz bir işaret verdi, birkaç saniye sonra Fuzail'in dev koruması Mersed Emir Ayaz'ın göğsüne bir hançer soktu. Ömer tuhaf bir hayranlık ile belli belirsiz bir kıskançlığın karıştığı bir duyguyla, "Üçüncü ve dördüncü omurganın arasına," diye geçirdi aklından. Mersed, oturdukları masadan birkaç adım geride arkalarında duruyordu. Müdürü Fuzail'in arkasında, Emir Ayaz'ın oturduğu yerin iki solunda ayaktaydı. Fuzail'in işaretiyle bir anda masaya doğru birkaç adım attı, sonra Emir Ayaz'ın arkasına varmak için iki-üç adım sağa gitti ve göğüs kafesinde tek bir omurgayı dahi çizmeden hançeri arkasından göğsüne, tam kalbinin olduğu yere sapladı. Böylece Emir neye uğradığını anlamadan oracıkta hemen öldü.

"Sen bu raporun iyi olduğunu mu düşünüyorsun yoksa Ömer? Böyle bir şey yazmak terbiyesizlik değil mi sence de?" diye sordu veziriazam. Ama Hayyam başıyla hayır dedi ve elini "boş ver" dercesine salladı. Olan bitenden şaşkına dönmüş vaziyetteydi, kendi düşünceleri ve tepkisi ve ne cevap vereceğini bilmediği bu so-

ru daha da şaşırmıştı onu. Bu arada hizmetkârlar kan izlerini temizliyordu, nöbetçiler de bir zamanlar Emir olan bedeni taşıdılar.

Yerle bir edilmiş bölgede yer alan Buzhgan şehrinin belediye binasında oturuyorlardı. Buzhgan belediye başkanı Reis Behram veziriazam ve eşliğindeki en yakınlarına evini açmış, ama veziriazam tanınmak istemediğini söyleyerek daveti reddetmişti. Burada, Kuzey Horasan'ın sınır bölgesinde son yarım yılı aşkın süredir yapılan savaşlar hakkında mümkün olduğunca çok malumat toplamak, sonra yerle bir olmuş bölgeyi gezmek ve son durumu gözleriyle görmek istiyordu. İsfahan'a döndükten sonra bu perişan bölgenin kendini toparlaması için neler yapılması gerektiğini öğrenmesi lazımdı zira.

Veziriazamın yolda geçirdiği on iki gün boyunca şahit oldukları, Kuzeydoğu Horasan'ın yaşadığı felaketin öncelikle şartların talihsiz bir buluşmasıyla böyle korkunç boyutlara ulaştığını gösteriyordu. Eyaletin komutanı Emir Ayaz mantıklı, işinin ehli bir adamdı, Gaznavidler ve Harezm Şahı Selçuklu İmparatorluğu'na düşmanlık gütmedikleri sürece bölgenin ciddi bir tehlike altında olmadığını biliyordu. Ve Selçuklularla karşılaştırıldıklarında güçsüz taraf oldukları sürece dost olmak isteyecekleri de kesindi. Ne kendileri saldırırdı, ne de karşı durabildikleri sürece başka saldırganların topraklarından geçmelerine izin verirlerdi. Onları zorlayacak bir saldırgan çıksa dahi Horasan'ın hazırlanmak için yeterli zamanı olurdu. Emir Ayaz bu yüzden ordu için gönderilen paranın büyük kısmını kendine kullanmış, böylece orduyu, kendi sözleriyle söyleyecek olursak, tehlikeli olmasa bile çok korkunç bir duruma sokmuştu. Emir Ayaz'ın haklı olduğu sonunda ortaya çıkmıştı, çünkü Horasan'a kuzeyden saldıran ciddi bir ordu değildi, ciddiye alınması gereken kavimler bile değil, daha çok büyük bir sefer için birleşen büyük eşkıya çeteleriydi. Ve tam da bu yüzden, küçük ve ehemmiyetsiz oldukları için kimse farkına varmadan Harezm ve Gaznavid topraklarından geçebilmişlerdi. Böylece birleşen eşkıya çeteleri maalesef dağılmakta olan orduya karşı hücuma geçebilmiş, iki zayıf düşman güç sürekli birbirlerine saldırmış, birbirlerini katletmiş, aralarından biri üstün gelmediği için yıkımın, kıyımın ve yakıp yıkmanın sonu gelmemişti.

Savaşın hüküm sürdüğü topraklardaki insanlar ve hayat için en kötüsü de buydu, onları koruyacak ordunun hızla ve mutlak bir mağlubiyet yaşamasından daha kötüydü, zira ordular saldırsa da, savunsa da sivil halkın desteğiyle ayakta kalırlar. Burada da öyle olmuş, bir askerler, bir eşkıyalar halkı kendilerini desteklemeye zorlamış, son lokmalarını ellerinden almış, düşmana yardım ettikleri için onları cezalandırmış ve katletmişti. Ve çoğu zaman olduğu gibi kimin daha çok zor kullandığı, kimin daha korkunç cezalar verdiği bilinmiyordu.

Veziriazam yola çıkmadan önce eyaletteki önemli görevlilerine haberciler göndermiş, olan biten her şeyi ve şu andaki durumu rapor etmelerini ve çağrılmaları halinde yola çıkmalarını emretmişti. Buzhgan'a vardığında en önemli rapor, yani Emir'in raporu dışında hepsi hazırdı. Veziriazam bir haberciyle onu beklediğini bildirmiş olmasına rağmen kendisi de gelmemişti.

Hizmetkârlar kanı ve bir zamanlar Emir Ayaz olan bedeni ortadan kaldırdıklarında ve İsfahanlı misafirler yeniden rahatsız edilmeden çalışmaya ve konuşmaya başladıklarında Nizam-ül Mülk Fuzail'e bir mühür ve mühürlü bir rulo kâğıt verdi ve,

"Belki yarın ya da öbür gün yola çıkabilirsin," dedi. "İnşallah sana burada ihtiyacım olmaz."

"Efendim, acaba açıklayabilir misiniz..." Fuzail utanmıştı.

Veziriazam, "Horasan'ın yeni komutanı sensin. Belh'e git ve orduyu hale yola sok. Bu senin görev belgen," dedi. "Yola çıkmadan önce seni tavsiye etmiştim. Sipehsalar, sultanın bir numaralı askeri danışmanı, tavsiyemi kabul etmekte bir an bile tereddüt etmedi, sultan da öyle, bence bu çok önemli."

Fuzail kendini zorlayarak, "Evet efendim, tabii ki çok önemli," dedi, "ama bunun altından kalkabilir miyim, bilmiyorum. Askerden ayrılalı çok uzun zaman oldu, ben de yaşlandım bu arada biraz."

Veziriazam, "Başka çarem yok," diye cevap verdi. "En iyisi sensin, tek aday sensin. Güvenilir, düzgün biri olmalı bu kişi, yeniden bir ordu kurulacak burada. Savaş tecrübesi, askerlik tecrübesi olan biri, askerin saygı duyacağı, kabul edeceği biri olmalı. Bütün bunlara sahip birinin adını söyle, üzerinde düşünmeye hazırım."

"Ama ailem efendim. Artık genç değilim, aile hayatını seviyorum."

Veziriazam Fuzail'i sakinleştirmek için, "Onları düşünme hiç. Ailen İsfahan'da kalacak. Sana bir şey olacak olsa, devlet kasasından bakılırlar," dedi. "Ama zaten sana bir şey olacağı yok. Sadece orduyu hale yola sokman, senden sonra görevi devralacak birini hazırlaman, sonra da İsfahan'a dönmen lazım, çünkü orada da lazımsın bize. Polisin senin emrinde olmaması umurumda değil zannetme sakın."

Fuzail geç vakit mektup yazmak ve yapacağı işleri planlamak için odasına çekildi. Veziriazam ile Hayyam yatmadan önce biraz yürümek için dışarı çıktılar. Dışarıda kan dolaşımını hızlandıran ve insanda hareket etme isteği uyandıran tatlı bir soğuk vardı.

Ama aynı anda bütün kokuların azalmış ya da tamamen silinmiş olması yürüyüşün keyfini önemli ölçüde azaltıyordu.

Veziriazam uzun bir suskunluğun ardından, sessiz düşüncelerini ve kendiyle yürüttüğü bir hesaplaşmayı sona erdirmiş gibi, "Hasan haklı, tamamen haklı," dedi. "İyi bir istihbarat örgütümüz olsaydı bunların hiçbiri gelmezdi başımıza. Birileri bize gerçek durumu bildirseydi, Ayaz'ın kellesi en geç yedi yıl önce uçmuş ya da en azından görevden alınmış olurdu. Ordu da şimdi olduğu gibi eşkıyaların saldırısına uğradığında, iyi durumda olduğu için onlarla nasıl hesaplaştığını hissetmezdi bile."

Hayyam şaşırarak, "Hasan'ın ne alakası var bu işle?" diye sordu.

Veziriazam, "Bire bir alakası yok, ama..." diye açıklamaya başladı, ama sonra başladığı cümleyi yarım bıraktı. "Herkese söylenmez bunlar, ama sana söyleyebilirim."

Hayyam onayladı: "Tabii ki."

"Ortadan kaybolmadan önce bana bir planından söz etmişti. İlk bakışta korkunç bir plandı bu. Sultanı bir istihbarat örgütünün zaruri olduğuna nasıl ikna edecektik? Böyle bir örgütü olmadığına onu pişman edecek koşullar yaratarak. Sultanın kendi söylemiyor muydu İsmailîlerin dinsizlerden daha kötü olduğunu? Bunu söyleyerek bize yapacağımız her şey için bir gerekçe sunmamış mıydı? İşte bu yüzden gel İsmailîlerden bir grup kuralım, dedi Hasan, söyleyeceklerimizle yapacaklarımızla imparatorluğunu çökerte-

lim. İsmailîlerin hayalini kurduğu gizli bir devlete methiyeler düzen sözlerimizle ve birkaç adam öldürerek ya da topraklarının şu ya da bu kısmını fethederek ya da bizi şiddet kullanarak kovalayana kadar elimizde tutarak, kimi insanları korkutarak, kimilerini kendi yanımıza çekerek, eylemlerimizle.

O zaman işte bunları söyledi Hasan bana. Önce şaka yapıyor ya da sultan söyledikleriyle İsmailîleri aşağıladığı için öfkeyle böyle konuşuyor diye düşündüm. 'Devletime karşı çalışan bir örgüt kuracak değilim herhalde!' diye sorduğumda, 'Neden olmasın?' dedi. 'Bu örgüt senin devletini tehdit edecek kadar güçlü olamaz asla, ama yaratacağı baskı devletteki süreçlerin tam da senin istediğin yönde gelişmesini sağlar. Devlet bir vücuttur. Arada damarlarına insan göndersek fena mı olur? Doktorların hastalarına yaptığı da bu değil mi her zaman? Birinin eline dokunmayıp kanın beyne doğru akmasını riske etmek yerine, o kişinin elini kesip kanı biraz akıtmak daha iyi değil mi?' Kısaca böyleydi konuşmamız. Ve bence haklıydı. Zamanında burada on orada yirmi kişi öldürerek, kimi kaleleri yıkarak biraz korku salsaydık, çoktan bir istihbarat örgütümüz olurdu ve sayesinde başımıza gelen pek çok felaketten kurtulurduk. İyi satranç oyuncuları partiyi kazanmak için önemli bir taşı feda etmeyi bilirler."

Hayyam, duyduklarına ekleyecek bir şeyi olmadığı için adımlarını hızlandırdı. Soğuk ona bu hakkı veriyordu, hızlı hareket etmek gerçekten iyi geliyor, biraz ısınmasını sağlarken aynı anda hızla, kısa kısa nefes alıp vermesini gerektiriyor, bu da susmasının mazereti oluyordu.

Bir süre sonra, "Hasan'ın Kahire'de Fatimi halifesinin yanında olduğunu biliyor muydun?" diye sordu. "Halifenin teveccühüne mazhar olmuş."

Veziriazam, "Öyle mi? Bilmiyordum," dedi. Ama ses tonundan ve yüz ifadesinden haberi olduğu anlaşılıyordu. "Gidip biraz çalışalım, sonra da yatarız."

Veziriazam kılık değiştirip haber vermeden yerle bir olan bölgeleri gezmek, rahat rahat her şeyi görmek ve incelemek, aracı olmadan mağdurlarla konuşmak için yanına sadece Hayyam'ı ve Horasan'nın sivil valisi Amil İbrahim'i alarak yola çıkmıştı. Yolculuğun

güvenli ve rahat geçmesi için Fuzail emrindeki nöbetçileri üç gruba ayırmıştı. Gruplardan biri veziriazamın önünde, diğeri arkasında, ona refakat ettikleri ilk bakışta anlaşılmayacak kadar uzakta, ama acil bir durumda onu koruyacak kadar yakında ilerliyorlardı. Üçüncü ve en küçük grup ise bayağı ilerde, veziriazamın az sonra geçeceği yerleri kolaçan ederek yol alıyordu. Bu düzen içinde iki gruba dağılan Veziriazam'ın hizmetkârları askeri birlikler için ikmal birimi vazifesi görüyorlardı.

Buzhgan'dan oldukça geç bir vakitte yola çıkmışlardı, ama yine de henüz günün ağardığı söylenemezdi. Gün ağarırken olduğu kadar aydınlık değildi etraf, biraz daha fazla ışık vardı sadece, ama bu ışık gün boyu sanki gün yeni ağarıyormuş gibi gri ve donuk kalmaya devam etti. Rüzgâr yüzlerini kamçılıyor, gözlerini yaşartıyor, bu yüzden çevrelerinde sadece bir şeylerin siluetlerini seçebiliyorlardı. Bütün bunlar konuşma heveslerini yok ediyor, at nallarının daha da artırdığı ölüm sessizliği içinde ilerliyorlardı. Tek bir şeyin hareket etmediği, hayatın olmadığı ölü bir dünyanın içindeymiş gibi at sürüyorlardı. Ölüm sessizliği her yeri sarmıştı. Bir süre sonra bu sessizlik bir perde gibi örttü üzerlerini, hem huzurlu, hem rahatsız ediciydi bu, hem şefkatli, hem de yük. Söyleyecek bir şeyiniz olmadığında bir anlığına konuşmaktan kurtarır sizi bu perde, ama düşünme, hissetme, içinden geçtiğiniz tabiatı görme arzunuzu ve yeteneğinizi de yok eder.

Buna rağmen öğlene doğru ortaya çıkan ve ısrarla onları takip eden sayısız iyi beslenmiş, hantal köpeği görmemeleri imkânsızdı. İnatçı ve sessizdi hayvanlar. Normal koşullarda köpekleri korkutan kırbaç sesleri, atların üzerlerine sürülmesi ya da sırtlarına inen kırbaç darbeleri sadece kısa bir süre fayda ediyor, otuz adım gitmeden tekrar etraflarını sarıyordu. Ve susuyorlardı, en korkutucu olan da buydu. Kırbaçlardan nasibini alanlar uluyarak kaçıyor, ama ne o ne de öbürleri havlıyordu. Kırbacı yiyen bir an uluyor, sessizliğin içinde uzaklaşıyor, ama az sonra durup geri dönüyordu.

Amil İbrahim, "Gömülmemiş cesetler yüzünden," diye açıkladı. "Sağ tarafta birkaç tane güzel, biraz büyükçe köy vardı. Şu anda yerle bir olmuş durumdalar, ölüleri gömecek tek bir kişi bile yok. Bak görüyorsun değil mi, köpekler insanlara alışık değil artık,

ya hiç alışmamışlar ya da unutmuşlar insanları. Onların köpekleri olmalı bunlar, sağ kalmışlar herhalde, kimse dokunmamış onlara. Şimdi kendi başlarına yaşıyorlar, insanları sevmiyorlar, onlardan nefret etmiyorlar, korkmuyorlar, onları görünce sevinmiyorlar da. Sadece şaşırıyorlar."

Hayyam, "Ama neden sessizler?" diye sordu. "Köpekler sessiz kalmaz, en kötü özellikleridir bu, havlamayı bilmiyorlar sanki."

Amil İbrahim, "Bilmiyorum ben de," dedi ve yüksek sesle, "bu sessizliğe alıştılar, uyum sağladılar belki de. Tek bir insan, tek bir hayvan, tek bir vahşi hayvan, tek bir ses yok. Bütün dünya susmuş, onlar da susuyor," diye yüksek sesle düşündükten sonra önce kendi sessizliğe büründü. Bir süre sonra, "İnsan her şeye, ama her şeye alışıyor işte," sonucuna vardı.

Veziriazam İbrahim'i uyardı: "Yapma Allah aşkına, bunlar köpek sadece."

İbrahim kendine geldi, "Affedersiniz. Evet köpek. Belki onlar da alışıyordur. O kadar uzun zamandır insanlarla birlikte yaşıyorlar ki, bize benzemeye başladılar belki de."

Öğleden sonra bir şeyler yemek içmek, biraz dinlenmek, belki de gecelemek için küçük bir şehre, daha doğrusu şehirden geriye kalan harabelere girdiler. Merkezde ayakta kalmış, görünürde konforlu bir han buldular ve burada gecelemeye karar verdiler. Amil İbrahim arkadaşlarına gitti, Veziriazam ile Hayyam ise, hizmetkârlar hana varıp hem öğle hem akşam yemeği yerine geçecek yemeği hazırlayana kadar dinlenmek üzere odalarına çekildiler. Handaki tek misafir onlar olduğu için, hizmetkârlar yemekten sonra sofrayı kaldırdıktan sonra, hanın giriş katındaki salon boşaldı, sadece Veziriazam ve refakatçisi Hayyam konuşmadan oturmaya devam ettiler. Bu sabah bir perde gibi inen sessizlik hâlâ üzerlerindeydi ve sohbet etme, hatta tek kelime etme isteğini ve arzusunu yok ediyordu. İkisi de bu sessizliğe gömülmüş, tadına varmadan, yavaş yavaş ve gayri ihtiyari ayranlarını yudumluyordu. Gecenin ilerleyen bir vaktinde hanın sahibi olması muhtemel bir adam veziriazama arkadan yaklaştı, hafifçe kulağına eğildi ve "Daha sert bir şey ister misiniz?" diye sordu.

Veziriazam, "Şarap mı?" diye sordu.

Han sahibi, "Şarap ve başka her şey," diye fısıldarken manalı bir şekilde gözlerini yumdu ve eğildi.

Sessizlik devam ettiği ve han sahibinin teklifi havada kaldığı için adam tekrar eğildi ve konuklarının kulağına şöyle fısıldadı:

"Kızlar da var. Süt gibi. On dirheme."

Herkes susmaya devam etti. Adam sorusuna net bir cevap almakta ısrar ederek tekrar kulaklarına eğildi, nemli soluğunu yüzlerine üfledi ve:

"Anlıyorum," diye fısıldarken gözlerini kapadı, "Gerçek beyefendiler özel şeyler ister. Ay gibi delikanlılar var. Gecesi sadece sekiz dirhem."

Veziriazam adamın yüzüne bakmadan, "Defol!" diye bağırdı.

Adam derhal ortadan kayboldu, Veziriazam ve Hayyam'ın sessizliği devam ediyordu.

"Tutuklamak gerekmiyor mu şimdi bu adamı?" diye sordu Hayyam.

"Ne işimize yarayacak ki onu tutuklamak?"

"Çocuklar için."

Veziriazam, "Bunlar ya öksüz ya da ana babalarının buraya getirdiği çocuklar. İbrahim'i duydun, çevredeki köyler şehrin harabelerine hücum etmiş. Tabii hâlâ ayakta kalan köyler. İnsanlar neyle geçiniyor sanıyorsun? Gelecek hasada kadar ya da yeni hayvan bulana kadar yaşamaları lazım. Ne zaman olacak bunlar? O zamana kadar ne yiyip içecekler?" diye hem kendisine hem de karşısındakine sordu, belki de soru orada olmayan üçüncü bir kişiyeydi.

Hayyam, "Ben yatıyorum," diye yalan söyledi.

Uyuyamayacağını biliyordu. Ama yalnız kalmaya ihtiyacı vardı. Kendiyle hesaplaşması gereken bir şey yoktu aslında, abartılı güçlü duygular da acıtmıyordu canını, sadece bu hayata ve onun üzerine konuşmaya tahammül edemiyordu. Belki de sessizlik onu sarıp sarmalar ve ikisinden de korur, diye umuyordu.

Bu yüzden yatağa sığındı ve inatla, her şeyin sonsuz bir yavaşlıkta ve belli bir düzen içinde hareket ettiği, kötü sözlerin, gizli düşüncelerin ve hilenin olmadığı yıldızlı bir gökyüzünü düşünmeye çalıştı. Gökyüzü geceleri yalan söylemez, kandırmaz, onu tanıyan herkesin gösterdiği güveni mutlaka hak etmiştir. Ama Hayyam

bu gece başarılı değildi. Bunun üzerine, üçten fazla bilinmeyenli denklemlerin mümkün olup olmadığını, kendi bildiği kadarıyla cebirle çözülüp çözülemeyeceğini sorgulamaya başladı. Ama düşüncelerine veziriazamın söyledikleri, son günlerden kareler, handaki yabancının yüzü ve soluğu ve nedendir bilinmez asla bu bağlamda yeri olmamasına rağmen savaşçı Salın da karışıyordu. Bir süre sonra içine düştüğü görüntüsüz ve tiksindirici kâbus gece boyu süren bir eziyete dönüştü.

Ertesi gün hava hâlâ soğuk, ama aydınlıktı. Güneşten yayılan tatlı sarı bir ışık inatla ufuktan ayrılmıyor, yükselip yeryüzünün üstünde ilerleyeceğine, gökyüzünün yeryüzüyle birleştiği yerde dönüp duruyordu. Buna şaşırmaları gerekirdi aslında, zira güneş sadece kışın, gündüzün en kısa olduğu on günlük bir dönemde böyle hareket ederdi. Oysa gün ışığının uzunca bir süre aydınlattığı o güzel, geç sonbahar günleri devam ediyordu hâlâ. Güneşin tuhaf seyrini fark etmiş olsalar bile şaşırmamış gibiydiler.

Gündüz gözüyle Serahs'a varmak için at üstünde hızla ilerliyorlardı. Uzun bir yaz günü için bile oldukça uzun bir yoldu katetmeleri gereken.

Öğleden hemen sonra yoğun ve iri bulutlara benzeyen, büyük, koyu kahverengi kelebek sürüleri gördüler. İnsanın bir daha görmek istemeyeceği vahşi, karanlık kelebek sürüleri. Hemen peşine çürümeye başlamış cesetlerle karşılaştılar.

Havanın iyice soğumuş olmasını bir şans olarak görüyorlardı. Yol almak zorlaşıyordu bu havada gerçi, ama sıcak havada bu kadar cesedin kokusunu tahayyül etmek de zordu, tahammül etmek de. Biraz ilerde kelebek sürülerine sinek sürüleri karıştı. Çok büyük, neredeyse dev sinekler de kelebekler gibi yoğun bir bulut halinde ilerliyordu, vızıltıları her yeri sarmıştı. Buzghan'dan yola çıktıklarından beri kendi çıkardıkları sesler dışında duydukları ilk ses bu vızıltı korosu olabilir miydi?

Yolun iki kenarı boyunca uzanan küçük ormandaki ağaçlarda ortadan ikiye ayrılmış bedenler vardı. Veziriazam ve refakatçileri ne olduğunu, parçalanmış insan bedenlerinin ağaçların üstünde ne işi olduğunu anlamak için durup atlarından indiler. Peki, leş kargaları, kartallar ve başka büyük kuşlar neden görünmüyor-

du ortalıkta? Neredeydiler? Kelebekler ve sinekler atlarından iner inmez üstlerine üşüştü, karşı koymak mümkün değildi. Ne olduğunu tahmin etmek hiç de zor olmadı. İki üç ya da dört ağacın tepeleri birbirlerine yakınlaştırılıp iple bağlanmış, böylece yan yana ya da mümkün olduğunca birbirlerine yakınlaşmaları sağlanmış, sonra kurbanlar ağaçların tepesine çıkarılmış ve ayakları ve elleri iki ayrı ağacın tepesine bağlanmıştı. Sonra ağaçların tepesini birleştiren ipler kesilmiş, ağaçlar o anda dikelmiş ve kurbanın bedenini paramparça etmişti. Bunu kimin, niçin yaptığını anlayamamışlardı sadece. Bir insana kısacık bir süre eziyet edebilmek için kim bu kadar uğraşırdı? Amil İbrahim eşkıyalar ile ordu arasındaki savaşta yerle bir edilen zengin bir köyün kalıntılarını gösterdi. Ama o da bunu kimin, niçin yaptığını bilmiyordu. Bu yüzden insanları ağaçlara asanların, ağaçlarda hâlâ asılı duranların yıkılan köyün ahalisi mi yoksa başka birileri mi olduğunu da anlayamamıştı.

Tekrar atlarına binip kelebekler ve sineklerden kurtulmak umuduyla yollarına devam ettiler. Ayakta kalan tek duvarın dibinde, yolların orta yerinde ya da yıkılmamış birkaç meyve ağacının altında, velhasıl gözlerinin gördüğü her yerde cesetler vardı. Bu seferkiler büyük bir olasılıkla köylülerin cesetleriydi. Ama cesetlerinin hepsi parçalanmıştı, kiminin başı yoktu kiminin kolu kıtır kıtır kesilmiş parçalara ayrılmıştı. Parçalama işi insanlar öldükten sonra yapılmış olmalıydı ki, yattıkları yerler de dâhil olmak üzere etrafta tek bir kan damlası yoktu. Gömülmedikleri aşikârdı, bunu yapacak kimse kalmamıştı anlaşılan. Sadece canlı insanlar ölüleri gömebilir, buradaysa canlı insan kalmamıştı. Peki, ama neden, neden parçalanmışlardı, neden kutsallıklarına leke sürülmüştü? Kime ne faydası vardı bunun?

Hızla köyden uzaklaştılar. Böylece sinek ve kelebek sürülerinden de kurtulmuşlardı ve artık yine rahat nefes alabiliyorlardı. Sineklerin vızıldamaları onlara dünyanın aslında daha sessiz bir yer olduğunu unutturmuştu. Şimdi vızıltılar duyulmazken sessizliği, vızıltılara göre daha zor fark edebiliyorlardı. Soluklandılar, derin derin nefes aldılar, atları fazla yormamak için tempolarını düşürdüler. Alçakta seyreden güneş biçimleri bozup, daha dar, da-

ha uzun yaptığı için günün hangi saati olduğunu aşağı yukarı dahi tahmin etmeleri imkânsızdı.

Dünden beri Hayyam'ın kafasını kurcalayan soru yeniden belirdi. Hayyam kısık sesle kendi kendine konuştu:

Öfkeyle kırdı testiyi elleri
Hem de kendi yaptığını, duyulmuş şey mi?
Bu güzel başı, kolları kimin aşkı yarattı?
Kimin nefreti kesti bu zarif elleri?

Veziriazam ihtar eden bir sesle, "Ömer," diye seslendi, "kendini kötü hisseden sadece sen değilsin, ama sadece sen saçmalıyorsun. Neden rahatlatıyor ki seni saçmalamak?"

"Affedersin."

"İsterdim ama seni affedebilecek olan ben değilim."

Hayyam veziriazamın söyledikleri üzerine sustu, af dilediği kişinin kendisi olmadığını söylemenin bir anlamı yoktu. İradesine rağmen az önce farkında olmadan ağzından dökülen mısralar zihninde kendiliğinden biçimlenmeye devam etti. "Seni anlamama yardım et bana Allahım. Hayır, affet beni, seni ne anlayabileceğimi, ne de kavrayabileceğimi biliyorum. Ama en azından bize bahşettiğin şeylerin iyi olduğuna inandır beni. Biliyorum, senin kâinatın iyidir, çünkü onu sen yarattın, ama inanmayı başaramıyorum ve yüreğim ağırlaşıyor. Utanıyorum, kendimi suçlu hissediyorum, ne engelleyebiliyorum bunu, ne savunabiliyor, ne de anlayabiliyorum. Ve insan acı çekiyor Allahım, korkunç acılar çekiyor. Neden?"

Şehrin eteklerine vardıklarında hava etrafı görecek kadar aydınlanmıştı. Yıkık dökük evlerin bodrumlarından, tek duvarı kalmış çatısız bir harabeden, topraktaki deliklerden ve kimsenin bilmediği gizli sığınaklardan birdenbire her yaştan kadınlar fırladı. Ellerinde ne kaldıysa satmaya çalışıyorlardı.

Biri, kim bilir nereden bulduğu bir avuç çekirdeği satmaya çalışıyordu, diğeri bir kaftanı. Biri tertemiz komple bir pencere, bir diğeri temiz bir kova. Biri bir kürek, diğeri, yırtık bir eyer ve ham yün satışa çıkarmıştı. Ürkek, aklını yitirmiş, tecavüze uğramış kadınlardı bunlar. Onları gören veziriazamın yüzü güldü, ama yan-

larında durup alışveriş de yapmadı. Yanlarından uzaklaşırken kadınlardan biri bir şarkı söylemeye başladı, diğerleri de iç sıkıntılarını gidereceği umuduyla olmalı, ona eşlik ettiler. Kadınların şarkısında açlığın sesini duyduğundan emin olan Hayyam, açlığın insan sesini ne kadar değiştirdiğine şaşırdı.

Veziriazam hâlâ ışıldayan yüzüyle Hayyam'a dönüp, "Her şeyi yeniden inşa edeceğiz. Tek yapmamız gereken birkaç yüz tane adam bulup buraya göndermek. Not al da, hapishanelere bir de imarethanelere üşüşenlere bakalım. Bütün küçük hırsızları, yankesicileri, küçük sahtekârları, hepsini buraya göndermek lazım. Karıları devletten daha iyi bakar onlara."

"Bu adamları kadınlara koca olarak mı göndermeyi düşünüyorsun?" diye sordu Hayyam ve veziriazamın başıyla onaylaması üzerine şaşkınlığını gizlemeye gerek görmeden devam etti: "Onları mutlu etmeyecek ama bu yaptığın. Başlarına gelen felaket yetmezmiş gibi şimdi ömür boyu sürecek daha beter bir felaket göndereceksin..."

"Yüce Rabbim hayatı kadınlara emanet etti," diye cevap verdi veziriazam. "İnsan türü, kadınlar hayatın ateşini yanık tuttukları sürece var olacaktır. Allah vermesin, bir yorulup vazgeçseler! Bu yüzden normal bir kadın, bir eli yağda bir eli balda yaşamaktansa bir hırsızla ya da tembelle çile çekip ondan çocuk doğurmaya razı olur.

Ağır bir yük taşır, ekseriyetle çocuğu gibi kocasını da yanında taşır. Ama Allahın vasiyetini yerine getirdiği için çok mutludur, içi ışıkla dolar."

Önünden geçtikleri, bir zamanlar büyük ve görkemli bir evin yıkık duvarlarının arasından evin içi de görünüyordu. Kısmen eşyaların durduğu birkaç oda, arkada da bir bahçe. Hayyam'ın bakışları, evi yerle bir ederken bir taraftan da içinde yaşanan hayatı ele veren ve hafızasında tutan, birçok bölümünü koruyan bu yıkım ve devamlılık arasında gidip gelen keyfi oyuna kilitlendi. Kısmen olduğu gibi duran böyle evlerin daha büyük yıkım yaşadığını düşündü, yerle bir olanlardan daha çok, çünkü yıkılmayan kısımlar yaşanan yıkımı daha çok ele veriyordu. Böyle bir eve bakanlar yıkımı gözleriyle görür, tenleriyle hisseder, ama bir enkazın karşısında

duranlar sadece geride hiçbir şey kalmadığını düşünür. Hayyam'ın bakışları önce evin içine, peşinden bahçeye yöneldi. Bir çalılığın yanı başında çok tuhaf bir şekilde yatan bir ceset gördü. Atından indi ve bir zamanlar ait olduğu evle alay eder gibi dimdik duran büyük bir kapıdan geçerek bahçeye girdi.

Bir yasemin çiçeğinin yanında, sokaktan da görüldüğü gibi, çok tuhaf bir pozisyonda yatan bir erkek cesedi vardı. Sağ tarafına dönmüş, biraz bükülmüş ve kasılmış bir beden. Hayyam ancak iyice yaklaştığında, sırtından delinmiş erkeğin, göğsüne sığınmış, kollarını boynuna sarmış bir kız çocuğunu korumaya çalıştığını gördü. Kızın yanına oturdu, aslında oturmadı da çöktü, soğuğun kemiklerine işlediğini, gözlerine karanlığın çöktüğünü hissetti.

Küçük bir kızın bir erkeğin göğsüne sokulmasının ve kollarını boynuna dolamasının nasıl bir duygu olduğunu biliyordu. Son birkaç yıldır, varlığını hayal dahi edemeyeceği bir mutluluktu bu onun için. Küçük kızın ne hissettiğini de biliyordu, küçük bir kızın kocaman babasına duyduğu sonsuz ve mutlak güveni çok iyi biliyordu.

Ve yine biliyordu ki, bir babanın ancak böyle anlarda idrak edebileceği şeyler vardır. Hayatın çok güzel olduğunu daha önce hiç, hatta böyle anların dışında asla hissedilmediği kadar net ve açık hissedildiğini biliyordu. Adam kızını kılıç darbelerinden korumak için boğmuştu. Kız şaşırmış mıydı acaba? En azından kollarını boynundan çekip kendisini koruyan vücudun altından sürünerek çıkmayı düşünmüş müydü?

Göğsünden bir çığlık kopan Hayyam yere yattı ve bir embriyo gibi büzüştü. Karnı ve boğazı korkunç bir acıyla yırtıldı. Hıçkırıklar gırtlağını ve dilini yukarı itiyordu. Acıtan soğuk, bağırsaklarını buza çevirmişti. Hareket ederse bir buz sarkıtı gibi kırılacağını hissetti. Ama hıçkırıklarının kendi diliyle boğulmasına neden olmaması için dizlerinin üstüne kalkmak zorunda kaldı.

"Bu yükü taşıyamayacaksam neden beni baba yaptın Allahım? Neden bana gözleri kapalı inanmasına izin verdin? Neden bu mutluluğu bana yaşattın? Neden insan doğamdan, çevremdeki insanlardan ve senin dünyandan utanmayı öğrettin, ama bir şey yapacak gücü vermedin? En azından durduracak, en azından anlayabi-

lecek iman gücü vermedin, en azından hiçbir şey bilmemenin, görmemenin iyi olduğunu söyle bana. Neden bahşetmiyorsun bunları bana?"

Kim bilir böyle kaç düşünce beynini ikiye bölüyormuşçasına acıyla aklının içinden geçiyordu. Düşünce miydi bunlar, yoksa çığlık mı? Kelimelere dökülmüş bir şey var mıydı aralarında, yoksa kendisi çığlıklarını daha sonra dua gibi kelimelere mi döküyordu?

Gün mü bitmişti, yoksa başka bir karanlık mı çökmüştü üstlerine?

Hayyam akşam yemeği için yanına gittiğinde Nizam-ül Mülk şaşırarak, "Neyin var, yüzün şişmiş senin?" diye sordu.

"Benim kaldığım evde, bahçede, ölü bir adam, kucağında küçük bir kız, çok büyük," diye kekeledi Hayyam. Bu arada gözyaşlarına boğulmaktan korktu, ama bir taraftan da aynı şeyi umdu, zira birkaç damla gözyaşının kendisini rahatlatacağını biliyordu.

"İnsanın başına ne gelirse meraktan gelir zaten," dedi veziriazam. "Davet edildiği bir yere bile merakla bakmamalı insan, değil ki çağrılmadığın yere."

Akşam çökmeye başladığında Hayyam hâlâ yemeğe elini sürmemişti (ağzına bir lokma alsa öleceğini hissediyordu), sohbete dâhil olmayı da başaramadı. Ya uyurgezer gibi muhatabının lafını kesiyor, ya üç kere tekrarlanan bir soruyu duymuyor, ya da başladığı bir cümlenin ortasında kafası karışıyor, ne söyleyeceğini unutuyordu.

Veziriazam bir süre sonra, "Odana git Ömer," dedi. "Her molada size hızlı posta atları vermelerini söyle. Üç tane güvenilir, iyi adam al yanına ve yarın sabah uyanır uyanmaz İsfahan'a doğru yola çık. Eve vardığında Allah adına, benim adıma öp onları."

"Ama sen? Biz böyle..."

"Sensiz de başımın çaresine bakarım ben. Sen git."

İhanetin Tarihi

Hayyam öfkeli ve üzgün eve geldi. Sukayna'ya Ebu Said'le dostluğunun büyük bir ihtimalle bittiğinden dert yandı, zira öfke krizi geçirdiği bir anda ona üvey evlat muamelesi yapmış, yanı sıra kimsenin duymaktan hoşlanmayacağı birkaç kötü söz söylemişti. Üstelik bütün bunlara başkaları da şahit olmuştu.

Hayyam itiraflarını, "Beni ya parasız pulsuz ya da ergen sanıyor, ya da ikisi birden," diye tamamladı. "Böyle devam edemezdi."

"Günaha girme Ömer, seni parasız pulsuz sanan birine rastlamadım daha, Ebu Said gibi seni anlayan ve seven birine de," diye itiraz etti Sukayna. Sonra olan biteni anlatmasını istedi.

Basurmecit'te oturmuş, sık sık buluşan, bir arada olmayı seven, ama birbirlerine karşı hiçbir sorumluluk hissetmeyen değişik insanların her zaman yaptığı gibi havadan sudan konuşuyorlardı. Konu dönüp dolaşıp Hasan Sabbah'a gelmişti. Rivayetlere bakılırsa ülkeye geri dönmüştü. Hasan'ın adı ilk kez telaffuz edildiğinde yan masada oturan iki adam (konuşmayı başlatan kendileri olmamasına rağmen) Hasan hakkında olduk olmadık şeyler anlatmakta herkesi geride bıraktılar. Anlattıklarına göre Hasan Kahire'ye vardığı andan itibaren Fatimi halifesinden büyük saygı gördüğü ve halifenin teveccühüne mazhar olduğu için yüksek mevkilere gelmişti. Ama Hasan hır çıkarmış, kanunlar ve gelenekler en büyük er-

kek çocuğun babasının yerine geçmesi gerektiğini söylerken, tahtını küçük oğluna bırakacağını söyleyen halifeyle kavga etmişti.

Halife ile arasındaki çatışma öylesine tırmanmıştı ki, Hasan bütün itibarını ve makamını kaybetmiş, arka çıktığı halifenin oğluyla birlikte hapsi boylamıştı. Hasan hapishaneden de propaganda yapmayı bildiği için halifenin hakkı yenen oğlunun taraftarları artmaya başlamış, bunun üzerine halife ikisini de öldürtmeye karar vermişti. Ama planlanan idama birkaç gün kala hapsedildikleri kule kendiliğinden çöküp ikili kurtulunca halifenin planı da suya düşmüştü. Hasan, eski hamisinin hâlâ onu destekleyip desteklemediğini, halifenin aklının başına gelip, kanunlara ve törelere riayet edip etmediğini öğrenmeye çalışmadan hemen İskenderiye'ye doğru yola çıkmıştı.

Birkaç ay sonra daha büyük bir mucize olmuştu. Hasan İskenderiye'den Said'e giden bir gemideydi. Yolculuğun üçüncü gününde korkunç bir fırtınaya yakalandılar. Rüzgâr çocukların oyuncak çıngırakla oynadığı gibi gemiyle oynuyor, dalgalar insanoğlunun gördüğü en yüksek dağları aşarak göklere çıkıyor, gemiyi kedinin oynadığı bir yün yumağı ya da ceviz kabuğu gibi sağa sola savuruyordu. Bir süre sonra kaptan ve dümenci gemiyi idare etmekten vazgeçip kendilerini ve yolcuları kurtarmak için uğraşmaya başladılar. Göklere çıkan gemi kaderinin intikamını yolculardan almak istermiş gibi onları sağa sola savuruyor, bir yerlere tutunmaya çalışan yolcular ağlıyor, kusuyorlardı. Parçalanacakmış gibi tekrar suya gömülen gemi, bir süre sonra tekrar göğe yükselip, tekrar suya çarpıyor, yalpalanıp suya dalıyordu, öyle ki her yolcu bir saman parçasının rüzgârda neler hissettiğini kendi bedeninde hissediyordu.

Sadece Hasan geminin başında küpeşteye dayanmış dua ediyordu. Hasan'ı gören kaptan avaz avaz bağırarak içeri sokmaya çalıştı. Aksi takdirde rüzgârın önüne katılacak, büyük bir dalganın kucağında ilerlerken balıklara yem olacaktı. Hasan, boş ver anlamında elini savurmuş, bu kez ne gemiye ne de kendisine bir şey olacağını söyledikten sonra yüzünü gökyüzüne dönerek duaya devam etmişti. Kaptan sesinde hem öfke hem de umutla, "Nasıl bu kadar eminsin?" diye sorunca, Hasan duasının duyulduğunu hissettiğini

söylemişti. Az sonra gerçekten de fırtına hızla dinmiş, hava sakinleşmiş ve gemi yoluna devam etmişti. Kontrole çıkan kaptan geminin ciddi bir hasar dahi almadığını tespit etmişti. İki gün sonra Said'de demir aldıklarında Hasan onu bir ermiş gibi gören mürettebat ve yolcularla vedalaşmıştı.

Hayyam'ın yüzü ışıdı, kahkahalarla gülmeye başladı.

"Bu iyi işte," dedi çevresindekilere, "onun bu işlerde iyi olduğunu biliyordum, ama doğrusu bu kadarını da beklemiyordum."

Yan masadakilerden biri, "Ne mırıldanıyorsun sen? Nedir mesele?" diye sordu. Belki de gemi yolculuğunu aktaran adamdı bu.

Hayyam hatırlamak için kendine işkence ederek, "Bilmiyorum, unuttum," dedi. "Mantıkta bir adı var bunun, ama aksi gibi aklıma gelmiyor şimdi. Bak, eğer bir iddianın doğrulanması ya da çürütülmesi imkânsızsa istediğini iddia etme hakkına sahipsin.

Anlıyor musun? Haksız olduğun ispatlanamadığı sürece, haklıymış gibi davranmak hakkına sahipsin. Bu mükemmel bir mantıki hiledir ama çok kişi dener bunu, kolay değil çünkü. Ve uygun bir durum lazım tabii bunu yapmak için."

"Ya neden bahsediyorsun sen Allah aşkına?"

Hayyam gururla, "Hasan'dan!" dedi. "Harika değil mi? Ama fırsat da ayağına gelmiş. Her şey geminin batacağına işaret ediyor, ama o aksini söylüyor. Herkes deli olduğunu düşünüyor, oysa o sadece iyi bir mantıkçı, çünkü iddiasının çürütülemeyeceğini biliyor. Gerçekten kurtulurlarsa haklı çıkacak. Ama haksız çıkarsa, ona bunu söyleyecek kimse kalmayacak zaten, yanlış bir şey iddia ettiğini söyleyecek bir şahit de olmayacak."

Yan masadakilerden biri şaşkına dönmüştü. "Ne diyor bu adam ya?"

Öteki cevap verdi: "Ne diyecek, saçmalıyor işte."

Ebu Said lafa girerek, "Sakin ol üstat," dedi ve Hayyam'ı, sağ kolunu sıvazlayarak çocuk gibi sakinleştirmeye çalıştı.

"Sakinim ben, sadece Hasan çok mutlu etti beni, tabii hikâye doğruysa."

"Uydurdum mu diyorsun yani?"

"Uydurduğunu düşünmüyorum, yüz kere okudum bu hikâyeyi ben, herkesin bildiği şeyi sen niye uydurmuş olasın ki?"

"Yani yalancı mı diyorsun bana?"

"Hayır be adam," dedi Hayyam ısrarla, "sadece biri bu hikâyeyi bir yerde okumuş olabilir, sen de o hakikatmiş gibi anlatırken dinlemiş olabilirsin, diyorum.

Belki de öyle değildi, umurumda da değil zaten ne olduğu. Ben beğeniyorum, seviyorum. Hikâye doğruysa, Hasan'ın kendini kurtarmış olması beni sevindirir. Ama gerçek değilse ve Hasan uydurduysa yine sevinirim, mantıkta ne büyük ilerleme yapmış diye. İlk anlatan o değil de başkasıysa ne çok güzel hikâye var diye yine de sevinirim. Umurumda değil yani, söyleyeyim."

Adam yan masadan bağırdı: "Yok öyle 'umurumda değil' falan. Burada birinin hikâyeyi uydurduğunu iddia ediyorsan, kimin niçin uydurduğunu da söyleyeceksin."

Hayyam sabırla açıklamaya devam etti: "Ben gemi hikâyesinin bile uydurma olduğunu söylemedim. Belki de gerçektir. Anlatılanlar kesinlikle gerçek değil, ama ben yine de şu kule hikâyesinin uydurma olduğunu iddia etmedim."

Ebu Said bağırarak, "Lütfen kafanla düşün üstat, dilinle değil," dedi.

"Ne demek gerçek değil ya? Sen nereden biliyorsun ki? Orada mıydın?"

Hayyam, "Bilmek için orada olmama gerek yok," diye açıklamaya devam etti. Hâlâ yan masadaki asabi tiplerle anlaşabilmek için çaba gösteriyordu. "Bir neden deprem olabilir. Ama bu mümkün değil, çünkü Mısır'da deprem olmuyor, vahiy inmeden bin bir yıl önce yapılan binalar hâlâ dimdik ayakta. İkinci neden binanın yaşı olabilir. Ama bu da söz konusu değil, çünkü Kahire baştan aşağı yeniden inşa edildi, yani daha dün Fatimi halifeleri inşa etti şehri. Üçüncü neden binanın yapımındaki kötü işçilik olabilir. İşçiler malzemeden çalmış ya da binanın yükünü taşıyamayacak kadar kötü malzeme kullanmıştır.

Ama bu da mümkün değil, hapishane ve zindanların inşasında cimrilik eden ya da çalan bir iktidar olamaz. Bu konuda çok dikkatli ve garantici davranıyor, kesenin ağzını açıyorlar. Ama uydurduğunuzu iddia etmiyorum, hele de yalan söylediğinizi kesinlikle söylemiyorum, demek istediğim sadece... Ve bunu anlatmanızdan

da rahatsız olmuyorum tabii ki, hangi normal insan böylesine olağanüstü bir kurtuluş hikâyesini herkese anlatmaz, insanlar seviyor böyle şeyleri, ihtiyaçları var böyle hikâyelere. Anlaşıldı mı şimdi ne demek istediğim? Gerçekten bilemiyorum nasıl anlatacağımı..."

Ebu Said endişeyle, gözleriyle yan masada yüzleri yemyeşil olan iki adamı işaret ederek, "Bu kadar bilgili bir deli! Gerçekten eşin benzerin yok senin Ömer," dedi. Bir taraftan da gitmek için arkadaşını kolundan çekiştiriyordu.

Hayyam'ın canına tak etmişti. Anlamamakta direnen insanlara bir şeyleri izah etmek, yapmadığı, söylemediği şeyler için kendini savunmak istemiyordu artık. Arkadaşına bağırmaya, yıllarca süren dostlukları boyunca sustuğu için içinde biriken her şeyi söylemeye çalıştı.

Sukayna kocasının itiraflarını dinledi, ama tek kelime etmedi. Sık görülen bir şey değildi bu. Hayyam bakışlarını karısının şaşkın yüzüne çevirdi.

Sukayna sonunda derin bir iç geçirerek, "Bu mu çare yani?" dedi. "Bunu mu anlattılar Basurmecit'te?"

Hayyam önce, "Evet," diyerek onayladı, sonra emin olmak için, "Ne? Neden bahsediyorsun?" diye sordu.

"Şu kule ve gemiyi. Bugün mü duydun bu hikâyeyi?"

"Evet, kesinlikle. İnan saçma sapan bir şey bu. İnsanların mucizelere ihtiyacı var, onun için böyle şeyler anlatıyorlar. Büyük bir dostluğu bitirmek için bir sebep olmaz bu kesinlikle."

Sukayna şaşkın bir ifadeyle, "Seni dinlerken bu iki hikâyeyi de bir yerden bildiğimi düşünüyordum. Şimdi hatırladım ilk kez ne zaman nerede duyduğumu. İnanamıyorum gerçekten," dedi ve kocasını da hayrete düşürerek anlatmaya başladı.

Geçen kış Veziriazam Nizam-ül Mülk'ün karısı Zeyneb'i ziyarete gitmişti. Birdenbire veziriazam yabancı bir adamla birlikte önceden haber vermeden odanın içinde bitince, kadınlar bir Çin paravanının arkasına çekilip sohbetlerine devam etmişlerdi. Veziriazam ile yabancı uzun uzun konuşmuşlar, planlar yapıp, kararlar almışlardı. Hayyam'ın arkadaşı Hasan Sabbah'ın adı geçince Sukayna kulak kabartmış, Hasan'ın kahramanlıklarına dair bu iki hikâyeyi duymuştu. Yabancı bunun iyi olduğunu, gerekeni yapacağını söylemişti.

Sukayna veziriazamın arattırdığı, tutuklatmak istediği birinin kahramanlıklarını anlatmasına, bu arada bu kişinin ülke dışında kendi hükümdarlığını kurmak için çalışıyor olmasına şaşırmıştı. Az sonra yabancı ile veziriazam gitmiş, ama Sukayna ve Zeyneb çok güzel bir yer olan Çin paravanının arkasında oturmaya devam etmişler, Zeynep ona zavallı veziriazamın son günlerde, kötü hava yüzünden bahçeye çıkamadıklarında, önemli meseleleri sık sık, hatta biraz fazla sık odasında konuştuğunu anlatmıştı. Evde birilerinin onu dinlediğini ve muhbirlik yaptığını düşünüyordu.

Posta müdürü Sohrab ve diğer pek çok teşkilatın müdürüyle konuştuğu bu konu da çok önemli bir konuydu.

Sukayna ve kocası bu tuhaf karşılaşmayı enine boyuna konuştular, ama bir türlü arkasında ne yattığını anlayamadılar. Veziriazam ve Sohrab'ın geçen kış birbirlerine anlattıkları bu hikâyeler Basurmecit'in kahvesine nasıl ulaşmıştı? Neden ulaşmıştı? O zamana kadar neredeydiler? Meselenin basit bir şey olmadığı kesindi. Ebu Said'in bunu tahmin ettiği de kesindi. Bu yüzden uzun zamandır başına dert almak ister gibi, hatta bunu özler gibi konuşmalara balıklama atlayan dostu Hayyam'ı başına bir felaket gelmeden susturmaya çalışmıştı. Ebu Said onu kahvehaneden sürükleyerek çıkarıp kızdırmamış ve kurtarmamış olsaydı başına mutlaka büyük bir felaket gelecekti. Güçlü adamlar insanları eğlendirmek için hikâyeler uydurmaz. Dahası tesadüfen orada bulunup da Hasan'ın kahramanlıklarını anlatan bu iki yolcu kimdi?

Sukayna derin bir nefes alıp gülümsemeye başladı: "Her ne idiyse. Sen kurtuldun ya," dedi. "Prens Seydo her zamanki gibi kurtardı seni. İnşallah şu senin Hasan bir daha hayatımıza girmez. Ciddiyim. Yüce Allahıma dua ediyorum bunun için."

Sesindeki endişe duyulmayacak gibi değildi.

Hasan ve onun kahramanlık hikâyeleri dilden dile dolaşmaya devam etti. Hayyam ile Ebu Said'in korkunç kavgasından yaklaşık iki ay sonra, sağ da solda, Hasan'ın, çoğunluğu İsmailî bir grup cesur ve atak delikanlıyı etrafına topladığı, onları gerçek birer katil olarak yetiştirmeyi düşündüğü anlatılmaya başlandı. Hasan'ın delikanlılara bedenlerinin içine ve organlarına hâkim olmayı öğretmek üzere dervişler ve Hintli öğretmenler getirttiği söyleniyordu.

Böylece bu gençler nefeslerini kontrol etmeyi, acılarını bastırmayı öğreniyor, istedikleri zaman uyuyup, istedikleri zaman uyanacak, istedikleri zaman bilinçlerini kaybedip tekrar kendilerine gelecek kadar bedenlerine ve iradelerine hükmedebiliyorlardı. Hasan'ın delikanlılarının yüzlerinde acı duyduklarına dair tek bir işaret olmadan yalınayak kor ateşin üstünde yürüdüklerine, kendi bedenlerine kılıç soktuklarına, acı çektiklerini hiç belli etmeden kanamayı asgariye indirdiklerine, bilinçlerini kaybedene kadar nefeslerini tuttuklarına ve bedenlerini yerden yarım metre yukarda tutabildiklerine pek çok kişi şahit olmuştu. Bu delikanlılar eğitimleri bittiğinde kusursuz birer silaha dönüşmüş olacaktı! Onları kim, nasıl durdurabilirdi ki? Hasan bu şahitlerden birine sırrını ifşa etmiş, okulunun iki temel ilkesini anlatmıştı. Birincisi, dünyanın bir ruhtan doğduğuydu. Bu yüzden kendi ruhunu tanıyan ve geliştiren insan, ruhun emrinde olan bedeni üzerinde mutlak bir hâkimiyet kuruyor ve onu iradenin kusursuz işleyen bir aracına çeviriyordu. İkinci ilke ruhun kendini sadece özgür insanlara açtığıydı, ancak özgürlük ortamında ruh görülebiliyor ve geliştirilebiliyordu. Ancak insan ölüm korkusunu yenemediği sürece özgür değildi. Hasan bu yüzden adamlarını önce, ölüm denen şeyin, bedende hapsolmuş ruhun ondan kurtulmasından ibaret olduğuna inandırıyordu. Ve bunu kavrar ve gerçek olduğuna inanırlarsa, tek bir kişinin bile kötülük yapamayacağı özgür insanlar olacaklarını söylüyordu.

En sevilen hikâye ise, Hasan'ın adamları için bir talim sahası temin etmesiydi.

Özgür insan bedenine hükmetmekle kalmayıp, ona verdiği kararlarını fiiliyata geçirmesini de öğretmek zorundaydı. Bu yüzden ruhu özgürleştiren Hintli hocalar ve dervişlerin yanı sıra pehlivanlar ve eskrimciler, keskin nişancılar ve bıçak dövüşçüleri, ciritçiler ve ağ atıcılar da planlanmıştı. Bütün bunlara özel bir oda ya da ev yetmiyordu. Hasan Elbruz Dağları'ndaki Alamut Kalesi'ni fethetmeye karar verdi. Burası adamlarının bütün savaş tekniklerinin yanı sıra kayaya tırmanmayı ve inmeyi, dağların arasından akan bir dereyle baş etmesini, kaleyi korumayı, kuş uçuşunu okuyabilmeyi ve havayı tahmin edebilmeyi, uzaklarda olan biteni, ha-

va durumundan başka şeyleri anlayabilmeyi öğrenebilecekleri gerçek bir kartal yuvasıydı. Peki ama bilge insan Hasan bu kaleyi nasıl fethetmişti?

Samimi bir konuşma ortamında Hasan kalenin komutanına sanki lafın gelişi söylemiş gibi bir öküz derisiyle işaretlenecek kadar arazi için 3.000 altın sikke ödeyebileceğini söylemişti. Komutan küçücük bir yer için çok para kazanacağını düşünerek sözleşme yapmak hususunda ısrar etmeye başladı. Bunun üzerine Hasan büyük bir aptallık yaptığını fark etmiş gibi tereddüt etmeye, işi geciktirmeye ve kurtulmaya çalıştı. Sonunda söylediği sözü tutmadan bu işten sıyrılamayacağını anladı, şahitler çağrıldı ve sözleşme imzalandı. Hasan bir öküz derisini alıp ince şeritler halinde kesti, şeridi kalenin duvarlarından birine sabitledi ve şeridi aça aça duvar boyunca ilerledi. Kalenin çevresini dolaşarak şeridi sabitlediği başlangıç noktasına ulaştığında şaşkına dönen komutan itiraz etmeye başladı. Hayatını kurtaracağını düşündüğü bu ticaretten çok büyük zarar görmüş ve rezil olmuştu. Öfke içinde kaleyi ve araziyi vermeyi reddedince Hasan sözleşmede "kaplamak" değil "işaretlemek" kelimesinin yazdığını gösterdi.

Kaleyi öküz derisiyle işaretlemişti, bu durumda kalenin sahibi artık oydu.

Hayyam Alamut Kalesi'nin fethi hikâyesini farklı sohbet ortamlarında duymuş olmasına rağmen, Basurmecit'te yaşananlardan ders aldığı için, önce hiç kimseye bunun çok eski bir halk efsanesi olduğundan, yani hakikatte yaşanmamış olabileceğinden bahsetmedi. İyi de yaptı, çünkü bir süre sonra anlatılan hikâyenin harfiyen olmasa da gerçekten yaşandığına kendi de kanaat getirdi. Hayyam, sultan ava gitmek istediği için birkaç gün havanın nasıl olacağını öğrenmek isteyen veziriazamın yanındaydı. Dostuna yıldızları izleyerek nasıl hava tahmini yapıldığını anlatırken içeri giren bir hizmetkâr Ali Mehdi'nin huzura kabul edilmek istediğini bildirdi. Veziriazam tereddüt etti, Hayyam'a baktı, ama adamın içeri alınmasını buyurdu.

İçeri giren uzun boylu, kara kuru, derisinin altından sinirleri sayılan esmer adam beceriksizce eğildi ve sonra kıpırdamadan olduğu yerde durdu.

Sessizliği ilk bozan olmak istememiş olmalıydı ki, veziriazam cesaretlendirmek için, "Anlat Mehdi," dedi.

"Bir şey yok efendim."

"Ne demek bir şey yok? Her şey yolunda mı? Vazifeni yerine getirdiğini ya da beklenmedik bir şey olduğu için yapamadığını mı söylemeye geldin?"

"Her şeyi söylediğin gibi yaptım.

Ekipte birkaç tane asabi adam vardı, onlara kalenin dışında görevler verdim, sorun çıkarmalarından korktum. Ama sonra o geldi, kendisini tanımam için gerekenleri söyledi, ben de kaleyi ona teslim ettim. Ama hâlâ emin değilim her şeyin doğru yapıldığından. Onun için, Allah korusun, suçlu gibi duruyorum burada."

Veziriazam sinirlenerek, "Nasıl yani?" diye sordu.

Mehdi, "Yola çıkarken bunu elime tutuşturdu ve bir ailem olduğunu, biraz paranın benim için hiç fena olmayacağını söyledi," dedi ve elindeki pek de itinayla katlanmamış olan küçük bir kâğıdı veziriazama uzattı.

> Zarif Zerdari'ye, İsfahan,
>
> Selam
>
> Bu mektubu getiren Ali Mehdi'ye büyük hizmetleri için 3.000 altın sikke ödenecektir.
>
> Allah birdir, ondan başka tanrı yoktur ve Muhammed onun resulüdür.
>
> Hasan Sabbah

Veziriazamın önce sessiz, sonra okudukların emin olmak istemiş gibi yüksek sesle okudukları, büyükçe bir kâğıttan özensizce yırtılmış bir parçaya yazılmıştı. Veziriazam ilk bakışta Hasan'ın el yazısını tanıdı.

"Bu da ne?" diye şaşkınlıkla sordu.

"Ben nerden bileyim? Bana sadece şu Zerdari'nin sarayda olduğunu ve hayatım için endişelenmeme gerek olmadan ona gidebileceğimi söyledi."

Veziriazam bir an düşündü ve, "O zaman Zerdari'ye git, sonra da buraya gel. Ne olduğunu anlamanın tek yolu bu," dedi.

Hizmetkâr şaşkın misafiri önce Zarif Zerdari'ye götürdü, sonra

3.000 altın sikke daha zenginlemiş halde veziriazamın yanına geri getirdi. Zerdari, bir kaçağın karaladığı bir kâğıt değil de sultanın emirnamesini almış gibi tek bir söz söylemeden ödemişti altınları. Veziriazam ne kadar şaşkın ve endişeli olduğunu gizlemedi, Hayyam'ın ne düşündüğünü öğrenmek istediği için durumu ona özetledi. Ali Mehdi Alamut Kalesi'nin komutanıydı ve bir sözleşme icabı kaleyi Hasan'a teslim etmişti. Hasan'ı saraydan kovan can düşmanları, Zarif Zedari'nin de dahil olduğu bir grubun elebaşlarıydı. Nasıl oluyor da Hasan şimdi Zerdari'ye buyruklar veriyor, o da, kutsal bir vazife gibi onun buyruklarını yerine getiriyordu?

Hayyam, Hasan'ın bu oyunla veziriazama bir şeyler anlatmak istediğini söyledi. Veziriazam Hasan'ın ona ilettiğini anlarsa, ne söylemek istediğini de anlayacaktı. Hayyam bu arada fırsatı değerlendirip Mehdi'ye şu öküz derisi hikâyesinin ne kadarının gerçek olduğunu sordu.

Hayyam'a şaşkın gözlerle bakan Mehdi, "Ben askerim ey Allahın kulu. Oyun oynamak, avarelik yapmak bana göre şeyler değil," dedi. Bu arada, onu bir kez gören kişinin oyunlarla, avarelikle alakası olmadığını anlaması gerekiyormuş gibi parmağını göğsüne vurup kendini gösteriyordu.

Veziriazam Hayyam'ı, "Çok faydan dokundu bana vallahi!" diyerek azarladı ve Mehdi'yi, acele bahçede buluşmak istediği haberiyle Fuzail'e gönderdi.

Birlikte bahçedeki fıskiyeye doğru yürürlerken Hayyam'a söylenmeye başladı: "Delirdin mi sen? Tutup eski bir askere hikâyeleri soruyorsun ya!"

"Ama insanlar anlatıyor..."

Veziriazam Hayyam'ın sözünü kesti: "Ne anlatırlarsa anlatsınlar. Seni ilgilendirmez." Veziriazamın öfkeden değil, endişe ve kafa karışıklığından bağırdığı her halinden belli oluyordu. "Haklısın, bana bir şey söylemek istiyor. Ama ne?"

Veziriazamla bahçede buluşmak herhalde Fuzail'in isteyeceği en son şeydi. Çünkü sürekli yürümek anlamına geliyordu bu ve Fuzail yürümeyi sevmediğini gizlemeyi hiç denememiş, en azından yürümekten yakınabilmek buluşmalarını biraz daha katlanılır hale getirmişti. Ama bu kez veziriazam, yürümenin bedensel ve bil-

hassa ruhsal sağlık için tehlikeleri hakkında bildiklerini anlatmasına bile fırsat vermeyip, uzatmadan konuya girdi ve olanları anlattı. Hasan'ın Zerdari'yle ve Terken Hatun'un çevresindeki grupla ilişkisini hatırlattı, Hasan'ın, Mehdi'nin veziriazama gideceğini düşünmüş olabileceği, böylece Zerdari'ye yazılmış bir mektupla aslında veziriazama bir mesaj vermek istediği konusunda Hayyam'ın tahminlerini dile getirdi. Sonunda ayağını hızla yere vurarak, mantıklı düşünemediğini, ama buna mecbur olduğunu söyledi. Sohrab derin bir nefes aldı, "Şu kesin," dedi, "3.000 sikke zavallı bir asker için büyük para, en azından Mehdi'ye yaramış bu iş."

Veziriazam, "Şaka yapmanın hiç sırası değil," diye azarladı Fuzail'i.

"Şaka yapmıyorum, ciddiyim. Hasan'ın onu koruduğu haberi insanlara ulaşırsa, onun adamı olduğu haberi de yayılacaktır. Bu bilmeceyi çözene kadar devamı hakkında ancak tahmin yürütebiliriz."

Fuzail nefes nefese kalmamak için yavaş yavaş yürürken veziriazam sabırsızlığını gizleyemiyordu.

Uzun bir sessizlikten sonra Fuzail laf olsun diye konuşur gibi bir tonlamayla, "Senin gözden öyle çok mucize yarattı ki, artık ihanet mucizesi yaratsa da şaşırmamamız lazım," derken, bir taraftan da aklında farklı olasılıkları tartıp biçiyordu. "Hepimiz insanız efendim. Her şeyi yapmaya muktediriz, hepimizden her şey beklenir. O ise bu konuda hepimizden daha insan, bunu zaten epeydir biliyoruz."

"Ama niçin? Hayatına kastetti onlar!"

"Mesela şunun için," diye yanıt verdi Fuzail sakin bir sesle, "Zaten ilişkiniz çok güçlü, neredeyse dostsunuz. Seni neden kazanmaya çalışsın ki? Belki de zavallı askeri sana, artık kendi için çalıştığını, bu yüzden hepinizin onun gözünde aynı olduğunuzu söylesin diye gönderdi."

Hiç konuşmadan yine yürümeye devam ettiler.

Veziriazam yüksek sesle, "Yine de iyi niyeti suiistimal bu... Aklımdan çıkmıyor bir türlü," diye düşündü. "Belki de kendi kendini kandırdı, bu kadarını anlaması lazım."

Bir çalılığın yanında durup konuyu uzun uzadıya konuştular.

Veziriazam hâlâ kendine, "Söylediklerine inanmak neden bu kadar zor geliyor bana?" diye sordu.

"İnsanlar her şeye açıktır efendim, bu yüzden imkânları da sonsuzdur, bu yüzden ne olursa olsun her zaman ihanet ederler. Sağa döndüğümde sola ihanet ederim, kadınlarla ilgilenirsem, erkeklere ihanet etmiş olurum. İnsanoğlu ihanetin çocuğudur, ana babasıdır, unutma. Senin gözden ciddi olarak hayatın içine düştüğümüzde ruha ve ışığa ihanet ettiğimize inanıyor. Bizim üstat da bilgi adına her saniye hayata ihanet ediyor. İnsanın kaderi bu galiba."

Zor Bir Yıl

Sıcak ve yağışlı bir kışı, çoktan çiçek açmış bitkiler için tehlike oluşturacak şekilde zaman zaman don yapan soğuk bir ilkbahar takip etti. Buz gibi rüzgâr dinmek bilmiyor, sık sık yağan yağmur bir anda kara ya da kırağıya çeviriyor, güneş görmeyen gölgeliklerde günlerce kalan buz insanların ve hayvanların kemiklerini tehdit ediyordu.

Sukayna ile Hayyam Leyla'yı da yanlarına alarak Parviz'i ve ailesini ziyarete gitmişlerdi. Leyla ilk kez bir tay gördüğünde deliye döndüğü için at binmeyi öğrenmesini istiyorlardı. Tüccar Sufyan'ın küçük oğlu Parviz Sukayna'nın yengesinin, yani Feridun'un karısının erkek kardeşiydi ve evlendiği kadın sayesinde İsfahan'ın yanı başında muhteşem bir çiftlik sahibi olmuştu. Çiftlikte irili ufaklı atlar da olduğu için Leyla'nın neredeyse bir yıldır en büyük arzusu "Parviz Amca"yı ziyaret etmekti. Ömer ile Sukayna da, Parviz'le karısıyla arkadaş oldukları ve iyi anlaştıkları için bu ziyaretleri seviyorlardı.

Leyla Parviz'in çiftliğindeki ikinci günlerinde küçük bir atı eyerleyerek üstüne çıkmak, böylece bu işlerin ne kadarını tek başına yapabildiğini görmek istedi. Gerekirse bir seyisten de yardım alacaktı. Dışarıya çıktığında birdenbire ilkbaharda sık rastlanan soğuk sağanaklardan biri başladı, sonra hızla kara döndü, dışarıda

her şey buz kesti. Seyis yağmur başlayınca bir başka atı eyerleyerek Leyla'nın peşinden gitmiş, onu yağmurdan ve soğuktan çok iyi koruyan yün bir kepeneğe sarmıştı.

Leyla buna rağmen dişleri takırdayarak eve döndü, sırılsıklam olmuştu ve buz gibi rüzgârın iliklerine işlediğini söylüyordu.

Sukayna hemen çocuğun üstünü değiştirdi, kalın bir örtüye sardı, zorla ballı kuşburnu çayı içirdi ve banyo yapmadan uyumasına izin vermedi. Su ısındığında, vücudundaki soğuğu atsın diye uzun uzun sıcak suda yıkadı, tekrar kalın battaniyeye sardı ve bol bol kuşburnu çayı içirdi. Bütün bu önlemlere rağmen gece Leyla'nın sayıklamasıyla uyandılar. Çocuk zor nefes alıyor, alev alev yanıyordu. Ev sahibini rahatsız etmemek için mümkün olduğunca gürültü yapmadan evde susamyağı, sirke ve çarşaf aradılar. Uzun uzun çocuğun bedenini sirkeyle ovdular ve pamuklu çarşafa ve battaniyeye sardılar. Sukayna yine çocuğun dayanabileceği kadar sıcak kuşburnu çayı içirdi. Leyla kısa bir süre sonra terlemeye başladı, ateşi düştü, sayıklamaları bitti ve normal nefes almaya başladı. Bunun üzerine üstünü değiştirdiler ve bu kez sadece üşümeyeceği kadar ince bir örtüyle üstünü örttüler. Leyla iyice sakinledi ve uykuya daldı.

Ertesi gün Parviz'in üstü kapalı at arabasıyla Leyla'yı eve getirdiler. Biraz daha iyiydi Leyla, ateşi yok sayılırdı, sadece bir gece önceki ateşten yanakları hâlâ pembe, vücudu biraz sıcaktı. Ama nefesi rahatlamıştı, öksürmüyordu, ama belli ki gece yaşadıklarından bitap düşmüştü ve durmadan uyukluyordu. Hayyam pazara koşup kiraz çekirdeği, kimyon, keçi donyağı, süt, beyaz gül reçeli tedarik etti. Bunlar üşütmeye iyi geliyor, solunum yollarını koruyor ve iyileştiriyordu.

Üşütmenin öğleden sonra karnına vurması Hayyam'ın aldıklarının işe yaradığını gösteriyordu. Daha yarım saat olmadan karnı patlayacakmış gibi şişince, kimyon çayı verdiler ve karnını kafur ve zeytinyağı kattıkları alkolle ovup pamuklu ve yün örtülere sardılar. Bir süre sonra karnı rahatlayan Leyla'nın görüntüsü yine normale döndü, sadece her zamankinden biraz daha solgun ve güçsüz görünüyordu. Önce sıcak bir tavuk suyu çorba içti, biraz dinlendikten sonra anne babasını sevindirerek tavukla pilav ye-

di. Bir zaman sonra derin ve sakin bir uykuya daldı. Öksürmüyordu, ateşi de yoktu, göğsündeki hırlama, uzuvlarındaki huzursuzluk da bitmişti. Yatağının başında oturan Sukayna ve Hayyam önce uyuyan Leyla'ya, sonra birbirlerine baktılar. Daha önce hiç bu kadar yakın olmamışlar, bu kadar bütünleşmemişlerdi. Endişe ve korku onları öylesine yakınlaştırmıştı ki, sanki birbirlerine karışmışlar, birbirlerinin içinde erimişler, bu erimeyle, ikisini de içinde taşıyan, ama ikisinin toplamından ibaret olmayan üçüncü bir canlı çıkmıştı ortaya. Bu mutlak bütünleşme onları hem mutlu etmiş, hem de biraz utandırmıştı, çünkü insanların arasındaki sınırların kalkması doğru değildi. Sınırlar aşıldığında, terbiyeli insanlar utanç duyarlar, sınırları iz bırakmadan yok olduğunda, ister kadın olsun ister erkek, utanmak zorundadır böyle insanlar.

Leyla'yı seyretmek ikisini de mutlu ediyordu. Neredeyse tamamen iyileşmişti artık, güzelce yemeğini yemiş, derin ve sağlıklı bir uykuya dalmıştı. Ve hafif solgunluğuna rağmen çok güzeldi, hatta sağlıklı olduğu zamanlardan daha güzeldi, hayır daha güzel değil, daha zarif, daha tatlıydı.

Leyla'yı uyandırmamak için fısıltıyla konuşuyorlardı ve bu fısıltı yakınlıklarını daha da güçlendiriyor, daha da derinleştiriyordu. Çocuklarının yanında oturdukları sürece fısıldaştılar, ama oradan uzaklaşıp normal sesle konuşmak ya da yatmak hiç akıllarına gelmedi. Leyla'nın yatağının başında oturmak bir ihtiyaçtı onlar için.

Konuşmaları bir süre sonra yavaş yavaş Leyla'dan başka konulara, günlük hayatın gailelerine ve çevrelerindeki insanlara ve sorunlara kaydı. Böylece o günlerde İsfahan'da nedendir bilinmez herkesin dilinde olan Hasan'ın ülkeye geri dönüşü üzerine konuşmaya başladılar. Dönüp dolaşıp Hasan'dan söz edilmesinin bilinen bir nedeni de yoktu. Sukayna, "İnşallah bir daha ne kendiyle ne de adıyla karşılaşmayız," dedi ve, "Korkuyorum Ömer, çok korkuyorum," diye fısıldadı. Normalde kocasına asla söyleyemeyeceği şeyleri şimdi, bu kadar yakın oldukları bir anda söyleyebiliyordu. Susarak kendini ve onu koruyacağına inanıyordu çünkü. Bir de kocasının gözündeki imajını korumak ve kendisinin de istediği gibi bir görüntü vermeye çalışıyordu. Bunların yanı sıra susmasının üçüncü bir nedeni daha vardı.

Hayyam karısını sakinleştirmeye çalışarak, "Abartıyorsun bence," dedi. "İnan o da senin ondan çekindiğin kadar senden çekiniyor."

"Ondan korkmuyorum kesinlikle, Ne yapabilir ki bana? Ama onun yakınında olmaktan korkuyorum. Bizim yanımızda işi yok Hasan'ın. Korku yanlış kelimeydi belki, tamam, belki başka bir şey bu, her halükârda etrafımızda olmasını istemiyorum."

Hayyam Sukayna'yı sakinleştirmeye ve konuyu değiştirmeye çalışarak, "Şu kadarını söyleyeyim, kötü biri değil Hasan, kötü niyetli biri asla değil," dedi. Sonuçta her şeye rağmen arkadaştılar.

"Kötü ya kötü kalpli olduğunu söylemiyorum, ama bizden biri değil," diye cevap verdi Sukayna. "Kimi insanlar başkalarına saygı göstermeyi beceremez. Hasan da onlardan biri. İstersen abartılı bir bencillik de buna, istersen hayal gücü veya hassasiyet eksikliği de, belki de normal insanlara göre bir organından mahrumdur. Her halükârda bu tür insanlar başkalarını algılama, onların ihtiyaçlarını, ilgilerini, nedenlerini hesaba katma becerisinden yoksundur. Tıpkı körlerin başkalarının anladığı ve dikkat ettiği şeyleri görememesi gibi. Rahmetli babamı düşün, tanıyordun onu."

Hayyam karısının sözünü keserek, "Onun sayesinde seni tanıdım," diyerek eline dokundu, Sukayna da karşılık verdi. "Bunun için hâlâ müteşekkirim ona."

Sukayna kısa bir sessizliğin peşine, "Hatırlıyor musun onu?" diye sordu. "Çok keyifli bir insandı, haklı nedenlerle itibar sahibi, sevilen biriydi. Gerçekten iyi bir insandı. Ama içinde genç bir eş arzusu alevlenince ailesini, hiçbirimizi düşünmedi. Hiç düşünmedi iki karısı ve iki çocuğunun yaşadığı eve karılarından genç yeni birini getirince neler olacağını. Bizim tek tek ve hep birlikte neler hissedeceğimizi, asla vazgeçemeyeceği yeni karısının ya da başka birisinin ne hissedeceğini düşünmedi hiç. Hayır, onun için sadece kendisi vardı. Binlerce kez düşündüm bunu, tıpkı sağır birinin şarkının yanlış okunduğunu söyleyemeyeceği gibi, o da soramadı bu soruyu kendine, eminim bundan. Gerçekten kötü biri değildi, tanıdın sen de onu, ama başkalarını görebileceği gerçek bir organa sahip olmadığı için, onlara ne hissettiklerini soramadı.

Kendi dünyası da kendi gibiydi, bütün organları, bütün bildiği,

düşündüğü, düşünebildiği her şey, sadece bu dünyaya ne lazım olduğunu göstermeye yarıyordu. Ona zevk verecek ya da yarar sağlayacak bir şey için vicdanı sızlamadan bizleri köle olarak satabilirdi de. Bir anlığına gönlünü hoş etmek için evi ya da dünyayı ateşe verebilirdi. Ve bütün bunları büyük bir vicdan rahatlığıyla yapabilirdi, çünkü kimseyi yaralamayacak, kimseye acı vermeyecekti, çünkü gerçekte ondan başkası yoktu, çevresindeki herkes onun gölgesinden ibaretti."

Hayyam, "Baban hakkında hiç böyle konuşmazdın," dedi ve hemen sonra Sukayna'nın babası hakkında hiç konuşmadığını idrak etti.

"Konuşamazdım, bütün bunlar olmasaydı yine de konuşmazdım."

"İlginç bu söylediklerin. Hiç düşünmemiştim bunları."

"Maalesef hepsi doğru, eminim. Daha da beteri, böyle insanların sayısının hiç az olmaması. Senin Hasan da böyle biri. Hatta daha da beteri, çünkü o hayatı sevmiyor. Rahmetli babam hayatın tadını çıkarabiliyordu en azından, kendi bedenini seviyordu, dünyada tek sevdiği şeydi bedeni, ama bu da bir şey. Ama Hasan'da bunlar da yok. Hiçbir şeyin tadını çıkaramıyor, hiçbir şeyi sevmiyor, mutlu olmuyor, kendisiyle, başka insanlarla, dünyayla ne yapacağını bilmiyor. Tek bildiği onları kendi düşüncelerine göre düzeltmek, kendi düşüncelerine uydurmak. Bunlar tehlikeli insanlar, iyi bir şeye vesile olacaklarına inanmıyorum."

Hayyam ne olduğunu bilemiyordu, ama bu konuşma sırasında karısının değiştiğinden hiç kuşkusu yoktu. Sanki ikisini birbirinden ayıran son sınırlar da o anda ortadan kalkmış, ruhları, iki duru suyun birbirine karışması gibi birbirine karışmıştı.

Bunun nasıl olduğunu o da anlamamıştı. Babası hakkında söylediklerini önemsemiyordu, ama Sukayna gibi aileyi bu kadar önemseyen birinin, babası hakkında Hayyam'ın önünde bunları söylemesi artık hiçbir sırrı kalmadığı, ruhunun bütün gizli köşelerini ona açtığı anlamına geliyordu. Onun yanında aile içinde yaşadığı en acı veren şeyleri yüksek sesle düşünüyordu! Hayyam bu konuda bir şey söylemek istemiyor, hatta hiçbir şey söylemek istemiyor, sadece oturmuş, Leyla'nın yatağının başında fısıldaşmaya baş-

ladıklarından beri onları birbirine bağlayan güven duygusunun tadını çıkarıyordu. Bu konuşmanın neyi değiştirdiğini düşünmek istemiyor, hatta hiçbir şey düşünmek istemiyordu. Oturduğu yerde uyuklamaya başladı. Kimin önce uyuduğunu hiçbir zaman bilemeyecekti.

Leyla'nın sağlığı takip eden günlerde bir iyileşiyor, bir kötüleşiyordu. Bir gün neredeyse sağlığına tamamen kavuşmuş gibi oluyor, düzelme vaat eden bir halde uyanıyor, ertesi gün bilinmeyen bir nedenle her zamankinden kötü oluyor, hastalık vücudunun o ana kadar sağlam olan bir başka kısmını daha ele geçiriyordu. Tabii ana babasının durumu da tamamen onun durumuna bağlıydı. Bir kez ne biliyorlarsa yapmışlar ve çocuklarını tamamen iyileştirdiklerini düşünmüşlerdi. Göğsünü ve sırtını kâfur ve karabiber karıştırılmış keçi donyağıyla ovmuş, vücudunun üst kısmına pamuk ve ipek örtüler sarmış, çocuğu bir dolu tas tavuk çorbası ve ballı keçi sütü içmeye ikna etmişlerdi. Leyla bütün bunlardan sonra güçlenmiş, neredeyse eski sağlığına kavuşmuş gibiydi. Bu durum karı kocaya da iyi gelmiş, moralleri düzelmiş, umutları artmış, Leyla'nın düzelmeye başladığını düşündükleri anlarda yeniden kötüleşmesiyle yaşadıkları hayal kırıklıklarının geçici krizler olduğuna ikna olmuşlardı.

Ancak Leyla ertesi gün yeniden kötüleşmeye başladı. Nefes alıp vermekte zorlanmıyordu bu kez, ama uzuvlarının ağrısıyla kıvranıyordu, karnı da daha kötü olmuş, şişmişti ve su gibi ishal olmuştu.

Bir zaman sonra o buz gibi soğuk yağmurun Leyla'nın ölümünü çağırdığı anlaşıldı. Giderek güçsüzleşmiş, küçülmüştü kız. Sanki ölüm onu içine çekiyor ya da bedenini ve hayatını içten içe yiyip bitiriyordu. İyi göründüğü, yemek yiyip uyuduğu, nefes almakta zorlanmadığı, gülümsediği günlerde bile gözle görülür şekilde giderek gücünü yitiriyor, giderek küçülüyordu. Sukayna ve Hayyam değil dile getirmek, düşünmek dahi istemiyorlardı. Leyla'yı iyileştirmek için akıllarına gelen her şeyi yapmaya devam ediyor, ısrarla iyileşme işaretlerinden bahsediyor ve birbirlerini Leyla'nın tamamen iyileşme şansının olduğuna ikna ediyorlardı. Ama bir taraftan da biliyorlardı ki bu nafile çabalar iyileşeceğine duyulan inanç-

tan çok bir alışkanlıktı, gerçek bir umuttan çok kendileriyle yalnız kalmaktan kurtuluştu. Bir gün Ebu Said geldi. Sessizce içeri girip Leyla'nın yanı başına oturdu. Hiçbir şey sormuyor, hiçbir şey söylemiyordu. Bir şey anlatmalarını ya da ona bir şey sormalarını da istemiyor, sadece yanlarında oturuyor, orada, yanı başlarında bulunuyor ve susuyordu. Arada ayağa kalkıp küçük kızın yüzünü siliyor, dudaklarını birkaç damla çayla ıslatıyor, sonra tekrar yerine oturuyor, Hayyam ve Sukayna ile birlikte susuyordu. Sonunda konuşmaya başladığında, karı kocaya ısrarla gidip yatmalarını ve biraz uyumalarını söyledi. İkna edemeyince üzerlerini örttü. İkisi de Leyla'nın başucunda oturdukları yerde uykuya daldılar. Onlar uyurken Leyla ruhunu teslim etti.

Ebu Said aynı sükünetle ve hiçbir şey açıklamadan cenaze işleriyle ilgilendi. Hatta cenazeden sonra başsağlığına gelenlerle bile ilgilendi. Sukayna ve Hayyam öylece duruyor, taşlaşmış gibi önlerine bakıyorlardı. Ürkmüş iki hayvan ya da iki odun parçası gibi, ne bir şey düşünecek, ne anlayacak, ne de söyleyecek haldeydiler. Büyük oda tıka basa dolmuştu, Leyla'nın ölümü bütün şehri ayağa kaldırmış, herkesi kahretmişti. Gelenlerin yüzünde gerçek ve samimi bir keder okunuyordu. Çoğunlukla susarak oturuyorlardı. O ana kadar tek bir kişi bir yudum çay içmiş, bir çekirdek yemişti. Aralarında bir türlü bir konuşma başlayamıyordu. Dışarısı soğuk ve yağmurluydu. Kor kömürle dolu soba da Hayyam'a çare olamamıştı, kömür sobasının yanında ayakta duruyor, zaman zaman bütün vücudu titriyordu, ama odanın soğuğundan değil, içinde yükselen soğuktan. Birisi konuşma başlatmak için tekrar bir hamle yaptı, bu yıl zor geçecek, diye yüksek sesle düşünmeye başladı. Yıl yeni başlamıştı, nevroz helvası bile daha soğumadı denebilirdi ve işte yılın yedinci cenazesi kaldırılıyordu. Hasat da, o da olursa tabii, mutlaka kötü olacaktı bu yıl, soğuk, sıcak kış günlerinde filizlenen tomurcukları öldürmüştü. Topraktan bir şey çıkacak olsa da geç filiz vereceği ve yeterince güneş görmeyeceği için hasattan önce kurtlanacaktı kesinlikle. Nafile. Hiç kimse konuşmaya katılmıyor, ama hiç kimse de kalkıp gitmiyordu.

Hayyam, sohbet başlatmak için gösterilen bu çabaların ardından çöken sessizlikte elini uzatıp kora dönüşmüş bir odun parçasını al-

dı ve elinde sıktı. Yanık etten çıkan tatlımsı koku odayı doldurdu. Ebu Said, "Hay Allahım," diye inledi. Arkadaşının yanına gitti, kolunu omzuna koydu ve onu başka bir odaya götürdü.

Hayyam çıkınca odadakiler aniden konuşmaya başladı, sanki Hayyam'ın yanında konuşmalarına izin vermeyen utanma duygusu bitmiş, en azından azalmıştı. Ve bir kez de başlayınca konu doğal olarak günlerdir şehirde konuşulan bir meseleye gelmişti. Posta müdürü Sohrab birkaç kez herkesin yanında Hasan Sabbah'ın aleyhinde atıp tutmuş, onu ihanetin ustası olarak nitelendirmiş, mümkün olsa sonunda ihanete de ihanet edeceğini söylemişti. Alamut Kalesi'ni fethettiği söylentisi yayılmaya başladığından beri İsfahan'ın işsiz güçsüz takımının en sevilen konusuydu Hasan. Bir anti-kahraman ya da kahraman bir kaybedendi, herkesin kendi gizli arzularını gördüğü, kendi istediği ama itiraf edemediği özellikleri ona atfettiği bir kahraman. Sohbetlerde ve sohbet edenlerin gözünde kanun kaçağıydı, toplumun ne düşündüğünü hiç umursamayan, bir şeye, bir yere bağlanamamayı başaran, hiç kimseye, hatta kendine karşı bile sorumluluk hissetmeyen bir adamdı. Düşman Fatimi sarayında büyük hürmet görmüş, en yüksek mevkilere gelmiş, ama sonra her şeyini kaybetmiş, adalet duygusuyla sahip olduğu her şeyden feragat etmişti. İnsanlar daha iyi zamanlarda da, daha yeni, daha canlı topluluklarda da adalet için pek çok şeyden feragat eden ve acı çeken kahramanlardan söz etmeyi çok sever, onlara hayranlık duyarlar. Hasan da İsfahan'daki sohbetlerde hep böyle anılırdı, zira orada da yüksek mevkilere ulaşmış, hürmet görmüş, ama sonra dile getirilmeyen bir suç işlediği için birdenbire yok olmuştu.

Neden kaçtı o zaman? Neden, kimden kaçtı? Şimdi neden geri döndü? Yukarıda, Alamut'ta neler hayal ediyor şimdi? İntikam planları mı yapıyor acaba? Hasan Alamut'ta otururken, İsfahan'da kimin gözüne uyku giriyor?

Adalet adına, sürekli her şeyini kaybedip sonra yeniden ayaklarının üstünde durmayı başaran, serkeş ve gururlu Hasan'ın intikamcı ve kahraman olarak yüceltildiği cemaatlerde Sohrab ısrarla susar, böylece bu türden sohbetlerin ya da hikâyenin kendisinin onu hiç etkilemediğini meydan okurcasına gösterirdi. Ama her se-

ferinde sonunda sinirlerine hâkim olamayıp Hasan hakkında söylenmesi gerektiğini düşündüğü şeyleri söylerdi. İsfahan'a geldiğinden beri kendisine duyulan sevgi ve muhabbetin büyük bir kısmını böylece yitirmişti.

Sohrab, insanların, gizli arzularını, gençlik hayallerini ve buna benzer başka güzel şeyleri de katarak sonsuza kadar konuşmaktan zevk aldıkları bu tür sohbetlerin tadını kaçırdığı tiratlarına başlarken kahramanlarının Selçuklu sarayında da büyük hürmet gördüğünü hatırlatırdı. İsfahan'a geldiğinden beri yüksek mevkilerde, hatta genç yaşına göre fazla yüksek mevkilerde yer almış, ama daha çok şey, hatta her şeyi istediği, insanları ayaklanmaya kışkırttığı ve onları, İranlı oldukları için kötü yaşadıklarına ikna etmeye çalıştığı için her şeyini yitirmişti. Burada sahip olduğu her şeyi bir kalemde silmiş, rakip saraya gitmiş, yüksek mevkilere ulaşmış, ama orada da ihanet etmişti. Sonunda yukarıda Alamut'ta kartalların altında kendi efendisi olmuştu. Şimdi endişeyle soruyordu Sohrab, canı ihanet etmek isterse, kime ihanet edecekti acaba? Kendine ve kartallara mı?

Yoksa ihanete mi ihanet edecekti? Çevresinde kimse kalmadığına göre üçüncü bir seçenek yoktu.

Sohrab'ın muhatapları hemen karşı çıkıp, aksini iddia eder, Hasan'ın her şeye rağmen yoksulları düşünen iyi bir insan, sırf bu yüzden bile müstesna biri olduğunu söyler (Hasan'ın büyük bir ailesi olduğunu bildiği için eski kale komutanına verdiği 3.000 altın hikâyesi bu konuşmaların her zaman önemli bir bölümünü oluştururdu), bildikleri kadarıyla akıllı, hatta büyük bir insan olduğunu olduğunu tekrarlar, Sohrab da buna asabi tarzıyla ihtar edercesine, "İnsan ne kadar iyiyse, yaptığı alçaklıklar da o kadar iyi olur," ya da "Bir insan ne kadar büyükse, o kadar büyük bir alçaktır aynı zamanda, küçük insanlardan konuşmaya değecek büyük alçaklar çıkmaz hiç," derdi.

Hasan'ın Sohrab'ı bir kere şifahen, bir kere de yazılı olarak ihtar ettiği biliniyordu, ama Sohrab bir türlü dilini tutamıyordu. Birkaç gün önce akşam eve döndüğünde yatağına saplanmış bir hançer bulmuştu. Hançerin ucunda bir kâğıt vardı. "Bunu sen bu yatakta yatarken de yapabilirdik," yazıyordu üzerinde. Bu mesajın kim-

den geldiğini anlamak için kara kara düşünmeye gerek yoktu. İstedikleri her zaman Sohrab'ın evine nasıl girdiklerini, yatağına nasıl ulaştıklarını anlamak için de çok akıllı olmak gerekmiyordu.

Ebu Said Hayyam'la birlikte dışarı çıkar çıkmaz, yaşlı bir adam, yatağında bir hançer ve bir mektup bulduğu haberinin doğru olup olmadığını sordu. Sohrab doğrulayınca, adam bu sefer ne düşündüğünü öğrenmek istedi.

"Bence çok keskin, sivri uçlu bir iddia," dedi Sohrab "Senin de böyle düşündüğünden eminim tatlım. Yanılıyor muyum?"

İnsanlar birbirlerine baktı, kimileri kaş gözle Sohrab'ı işaret ediyor, kimileri de kahkahalarını bastırmak için elleriyle ağızlarını kapatıyordu. Sohrab'a fikrini soran adam aşağılandığını, en azından yanlış anlaşıldığını düşünüyordu, ne yapacağını şaşırmış vaziyette peş peşe omuz silkti, ama herhalde bunun yeterli olmadığını düşünmüş olacak ki, kendini kelimelerle ifade etmeye karar verdi.

"Sinirlenme," diye söz başladı, ama Sohrab lafını kesti.

"Ne kadar ince düşüncelisin tatlım! Neden sinirleneyim ki? Neden sinirleneyim ve niçin sana sinirleneyim?"

"Ben şey düşündün, şimdi ne yapacağını sormak istedi. Şaka yapmıyor, nelere kadir olduklarını da sana gösterdiler. Onun için, şimdi ne yapacak, diye düşündüm."

"Çalışmak zorundayız tatlım, yapacağım bu. Onlarla ilgilenmek zorundayım, vazifem bu benim. Onlar da benimle ilgilenmek zorunda, çünkü onları engelleyeceğim. Yapacak daha akıllıca işler var, bu dünyada daha güzel, daha iyi şeyler var ilgilenilecek, ama ne yapayım ki benim vazife alanıma düşüyor bu iş."

Peki, korkmuyor musun?"

"Tabii ki korkuyorum, Allahım! Mantıklı bir insanım ben. Mantık korkunun kardeşidir. Mantıklı bir insan tehdit altında olmasa bile korkar, çünkü var olan her şeyin bir tehdit olduğunu bilir. Su ve ateş pusuda bekler onu, her ağaç tepesine inmek için pusuda bekler, her yılan zehirlemek, her köpek ısırmak için pusuda bekler. Sadece bir deli korkmaz bunlardan, çünkü yüce Allahın yarattığı her şeyin onun felaketi olabileceğini bilmez. Belki de deliler yüzünden, onların felaketi olsun diye yaratmıştır bunları."

"Hiç belli olmuyor korktuğun."

"Namuslu insanlar korkularını saklar, tıpkı gerilerini sakladıkları gibi, ikisini de geride bırakırlar."

Bu olayın üzerinden bir ay ya geçmiş ya geçmemişti ki Sohrab'ın korkmakta haklı olduğu anlaşıldı. Hançerin "keskin bir iddia" olduğunu ifade ettiği sözlerinin kaderini belirlediğini bilseydi belki de daha çok korkardı. Çeşitli şekillerde ve çeşitli eklemelerle – ki bunların arasında en sık rastlanan iddia Sohrab'ın, "Hasan'ın fedailerinin sahip olduğu tek iddia hançerdir," dediğiydi– bu sözler şehirde tekrarlandı, kulaktan kulağa anlatıldı, yorumlandı ve böylece Sohrab'ın, Hasan'ın İsmailîleriyle eğlendiği yeni bir alay konusu haline geldi. Bir gün işten eve dönerken, oturduğu evin önündeki meydanı geçmek üzereyken beyaz kıyafetli, çizmeli, göğsünde kırmızı deriden bir kemer olan bir fedai üstüne atladı ve hançerini göğsüne sapladı. Nöbetçiler adamı paramparça ettiler, ama Sohrab için yapılacak hiçbir şey kalmamıştı. Kendileri içinde yapılacak bir şey yoktu, çünkü o günden sonra paramparça edilen katilin yüzündeki mutluluk ifadesi bir lanet gibi peşlerini bırakmadı.

Korkunun Kokusu

Bir sabah birdenbire Büyük Meydan'da Mazenderan'dan sürülenler bitiverdi. Sabah namazına gidenler Beyaz Camii'nin önünde kıyafetleri, yüzleri toz toprak içinde, yaklaşık elli kişiden oluşan bir grup erkek gördü. Birkaçı meydanda oturuyor, bazıları sağda solda uzanmış uyuyor, ama çoğunluğu caminin mezarlık duvarına sırtını dayamış ayakta duruyordu. Günün ağarmasını her ne şekilde beklerlerse beklesinler hepsi gözle görülür biçimde ölümüne yorgun ve takatsizdi.

Hasan Sabbah ve adamlarının kendilerini göçe zorladıklarını anlatıyorlardı. Mazenderan'da gücü ele geçirmişlerdi, önce Alamut çevresini fethetmişlerdi, ama hâkim oldukları alan gün geçtikçe genişliyordu. Yaklaşık bir ay önce camilerde cuma namazından sonra okunan hutbede önce Hasan'ın adının söyleneceğini duyurmuşlardı. Tek tek cami imamları isterlerse sultanın ya da Bağdat halifesinin adını söyleyebilirlerdi, kimse bunu yasaklamıyordu, ama mecbur da değildiler. Hatta söylememek belki de daha iyi olacak, böylece insanların kafası karışmayacaktı. Ama cuma namazından sonra Hasan Sabbah'a hayır duası yapılacaktı. Daha önce buna itiraz edenler hemen oracıkta kırmızı deriden göğüs kemerli, beyaz kıyafetli, çizmeli, fedailer tarafından katledilmişti. Ama bu emre itaat edenler hiçbir şey olmamış gibi evlerinde kalabilirdi.

Bundan böyle vergiler Alamut'taki hükümdara verilecek, en az bir erkek çocuğu eğitilmek üzere kaleye gönderilecekti. Bunun dışında her şey eskisi gibi devam edecekti.

Bu talimatlara itaat etmek istemeyenler gidebilirlerdi ve giderken varlıklarından ceplerine sığacak kadarını yanlarında götürebilirlerdi.

İlk anda giden olmadı, herkes bu yeni iktidarı kandırarak bir şekilde idare edebileceklerini ummuştu. Hiçbir normal insan yerinden yurdundan vazgeçmek istemez, hiç kimse Alamut'un vadilerindeki gibi güzel bir iklim ve bereketlilikle kutsanmış topraklarını kendi rızasıyla terk etmez, Allah ve dünya var olduğundan beri topraklarını ekip biçen insanlar iktidarı kandırmak, onunla baş edecek bir yol bulmak zorunda kalır. Ve her zaman bir şekilde işin içinden sıyrılırlar. Gerektiğinde biraz rüşvet verir, fayda edeceğini umdukları yerde anlamamış gibi yapıp, aptal rolü oynarlar. Öte yandan iktidar da gücünü pekiştirdiğinde biraz tavizkâr ve esnek davranır, göz yummaya hazır olur. Böylece köylü, çareyi her zaman iktidarı kandırmakta bulur. Köylülere varlıklarını sürdürme, iktidara ise, planlarını yürütme imkânı veren o orta yol bulunur. İnsanlar bu sefer de yeni iktidarla böyle olacağını düşünerek evlerinde kalmış, nasıl hareket etmeleri gerektiğini düşünmeye başlamışlardı.

Yeni iktidar yönünü tayin edene kadar, evleri ve arazileri listeleyene, köyleri ve şehirleri kontrol altına alana kadar, oğullarını nasıl koruyacaklarının, vergi, ceza ya da her ne ödeyeceklerse o konuda iktidarla anlaşmanın bir yolunu bulacaklardı. Ancak bu sefer öyle değildi, eskisiyle en ufak bir benzerliği yoktu bu sefer. Evlerinin ve başka mülklerinin tam listesi vardı ellerinde, bir önceki iktidardaki birinden almış olmalıydılar, böylece her eve neyi kimi istediklerini bilerek gidiyorlardı. Ve daha tavizkâr olacaklarına, isteklerini azaltacaklarına dair en küçük bir işaret de yoktu. Aksine, tebaalarına karşı sesleri ve tavırları günbegün sertleşiyordu. Yeni iktidarın elçileri, kaleye eğitime götürecekleri kişinin adını bilerek, vergi olarak ne alacağını, ne kadar alacağını kuruşuna kadar bilerek geliyorlardı evlere. Eğitime götürecekleri genç adam evde yoksa ev halkı nerede olduğunu, ne zaman geri geleceğini bilmiyorsa beyaz kıyafetli fedailer ev halkını sırayla öldürüyordu, zira bu ta-

vırları başkaldırı anlamına geliyordu. Her cuma, namazdan sonra iktidara başkaldırıp ya da ihanet edip öldürülenlerin adları duyuruluyor, bir taraftan da burada yaşamak istemeyenlerin gidebileceği tekrarlanıyordu.

Katledilen ailelerin sayısı arttıkça, iktidarın dikte ettiği korkunç şartlardan da olsa gerek, gitmek isteyenlerin sayısı da artıyordu. Ama nereye gideceklerdi? Ve nasıl gideceklerdi? Sonunda içlerindeki korku öyle büyüdü ki, bu soruları sormadan çantalarına sığacak kadarını tıkıştırıp hedefi ve dönüşü olmayan bir yolculuğa çıktılar. İsfahan'a gelen grupta aşağı yukarı yüz aile vardı. Çocukları ve yaşlıları nerede mümkünse orada akrabaların, eş dostun, tanıdığın yanında bırakmış, gücünü kuvvetini kaybetmemiş erkekler ve yetişkin kadınlar yardım bulmak ve sultanın himmetine sığınmak için buraya gelmişlerdi.

Veziriazam Nizam-ül Mülk sürgün edilenlerin arasından birkaç tane aklı başında erkek seçip konuşmak üzere huzuruna davet etti. Diğerlerinin bakımını İsfahan belediye başkanı Reis el-Hüseyni'ye bıraktı.

Veziriazam üç-dört gün sonra Ömer Hayyam'ı yanına çağırdı. Hayyam veziriazamla buluştuğunda yaşadığı şaşkınlık ve bir parça endişeyi gizleyemedi. Veziriazam, sürgündekilerle yaptığı konuşmalardan yorulmuş, onlar için duyduğu endişe onu zorlamış olmalıydı ki, gözle görülür şekilde bitkin ve solgundu ve tek bir cümle dahi kurabilmek için büyük çaba harcaması gerekiyordu. Ama mesele bu değildi, Hayyam onun daha yorgun, bitkin olduğu zamanları bilirdi, ama o zamanlarda bile şimdiki gibi huzursuz ve endişeli olmazdı veziriazam. Şimdi durum farklıydı, çalışmanın neden olduğu yorgunluk ve bitkinlikten daha başka, daha derin bir şeydi bu. Çok bitap düştüğü zamanlarda bile yüzünde görülmeyen o sarı renk miydi bunun nedeni, yoksa son buluşmalarından bu yana küçülmüş gibi duran bedeninin yaydığı o kırılganlık hissi ya da sesinde titreşen o boşluk mu, yoksa hepsi birden mi? Yoksa gözle görülmeyen bir şey mi vardı? Veziriazam ile Hayyam hemen bahçeye çıktılar. Veziriazamın zorla ayağa kalkması ve hareketlerindeki donukluk Hayyam'ın dostunda bir şeylerin yolunda gitmediği duygusunu daha da pekiştirdi.

"Şu çılgının yaptığı hakiki terör," dedi veziriazam yine titrek ve içi boş sesiyle. "İnsanları öldürüyor, sürüyor, nesillerdir bir aileye ait olan mala mülke el koyuyor."

Hayyam, "Hangi çılgın?" diye sorduğu anda, dostunun hangi çılgından bahsettiğini çok iyi bildiği için utandı.

Hayyam'ın sorusunu duymazdan gelmeye çalışarak, insanlarla nasıl ilişki kurulacağını himayesindeki dostundan daha iyi bildiğini gösteren veziriazam, "Bütün o çılgınlıkları bana anlatırken ciddiymiş meğer, şimdi hepsini yapıyor, durum bunu gösteriyor," diye devam etti.

"Ne mesela?"

"Mesela şu gizli devlet, onun deyimiyle şebeke-devlet. Örümcek ağını örnek alarak kuracağı yenilmez bir devlet için (çok değil sadece) yüz bin hakiki erkeğe ihtiyacı olacakmış. Ağın içinde, örümceğin olduğu yerde, mesela alınması imkânsız olan Alamut Kalesi'nde bir şehir kuracak ve oradan devleti yönetecekmiş. Bana da çok iyi bir mevki teklif ettiği hayalindeki devleti anlatırken, savunma ve özel görevler için iktidara birkaç bin adam lazım, gerisini dünyanın dört bir tarafına gönderip oradaki zenginlikleri ele geçireceğim ve zengin insanları yanıma alacak, onları davamıza ve görünmez devletimize kazandıracağım. Adamlarım dünyanın her tarafında çeşitli şehirlerde yanlarına çektikleri insanlarla gruplar kuracak ve zaman içinde örümcek ağının bağlantı noktalarında taraftarlardan ve biat edenlerden oluşan koloniler kuracaklar, dedi. Örümcek ağının bağlantılarındaki insanlar zengin büyük tüccarlar, bankerler ve kuyumcular olacak, bu insanlar yerel güçlerle ilişki kuracak ve onlara borç para vermeye çalışacakmış. Böylece kısa bir süre sonra bütün bu şehirlerdeki iktidarlar ona bağlı grupların himayesine girecekmiş. Adamları asla iktidarı ele geçirmeyecek, ama her yerde her zaman iktidarın bağımlılığını artıracak, onlara sürekli daha kötü koşullarda borç vereceklermiş.

Bu devlete karşı durmanın, hele de onu yok etmenin hiçbir yolu yok, çünkü toprağı yok, ordusu yok, yıkılacak kale duvarları, yerle bir edilecek şehirleri yok, diyor Hasan. Bu devlet her yerde, her şehir ve imparatorlukta olacak, ama aynı zamanda hiçbir yerde olmayacakmış, çünkü hiçbir yerde toprağı ve kırılıp parçalana-

cak monolitik taşları yokmuş. Gizli, görünmez, örümcek ağı gibi yıkılmaz bir devlet, diyor, ruhani liderleri yaşadığı ve düşündüğü sürece hiç kimse ona ciddi bir zarar veremez, çünkü temelleri ruhtur, tıpkı örümcek ağının temeli ve başlangıcı olan örümcek yaşadığı sürece hiç kimsenin sorgulayamayacağı bir örümcek ağı gibi. Bu devlet, Allah ve dünya arasındaki ilişkiyi taklit edeceği, hatta mümkün olduğunca aynısını yansıtacağı için, hakiki bir devlete çok benzeyecekmiş, hem içeride, hem dışarıda örümcek, hem ağının mutlak parçası, ama yine de başka bir şey, hiç kuşkusuz ağın yaratıcısı, ama yine de ayrılmaz bir biçimde onunla iç içe. Teknik olarak örümcek ağın bir bölümü değil, ama yine de onsuz, ondan bağımsız düşünülemez. Örümcek var olmak için bir ağ örmek zorunda, yaratıyor da ağını, ama bir taraftan da o ağ, örümceğin varlığının kanıtı oluyor. Hasan, Allah ve dünyanın da buna benzer bir ilişkisi olduğunu iddia ediyor."

Hayyam uzun bir süre sustuktan sonra, "Mantıklı bakıldığında devletle ilgili bölüm tamamen doğru," dedi. "Söylediklerinin hepsini iyice tarttım kafamda ve meşru hiçbir itiraz noktası bulamadım.

Tabii hakikatte nasıl olacağını bilemem, ama düşününce, mantıklı ve inandırıcı."

Veziriazam, "İnşallah hakikisinin nasıl olduğunu hiç görmeyiz. Dua edelim de devletini kurmak nasip olmasın ona," diye cevap verdi. "Ama Allah saklasın yine de kurarsa, herhalde ben o devlette yaşamak zorunda kalmayacağım."

Yeniden susup yan yana yürümeye başladılar. Veziriazam bir ayağını diğerinin önüne nasıl koyacağını her adımda yeniden hatırlamak zorundaymış gibi her zamankinden yavaş yürüyorlardı.

İç geçiren veziriazam, "Aman kalsın orada, Allahın emriyse devletini de kursun," dedi, "Ben seni başka bir mesele için çağırmıştım."

Yine suskunluk ve zahmetle ağır ağır atılan adımlar.

"Bu konularda mükemmel olduğunu sen de biliyorsundur mutlaka," diye sesli düşünmeye devam etti veziriazam. "Haklı olsaydı, yani onlar haklı olsaydı, Hasan kendi gibi düşünen çok insan olduğunu söylüyor ya, onlar haklı olsaydı ve dünya ve Yaradan örümcek ve örümcek ağı gibi olsalardı, dünya ve onun üzerindeki her şey büyük Allahın umurunda demek olurdu bu. Ama bu doğ-

ru olamaz, her şey bunun mümkün olmadığını gösteriyor. Belki de umurunda değildir örümceğin, bilemiyorum, hiç örümcek olmadım ki hayatımda. Ama hadi diyelim ki umurunda değil, ağ yırtılsa ne olur? İstediği zaman yenisini örer. Bu yüzden bütün ağlar birbirinin aynı ve kısa ömürlü, diyelim hadi. Ama büyük Allahın tek tek dünyaları birbirleriyle karşılaştırılamayacak kadar farklı zaten birbirinden. Ve bakiler. Umurunda olmasa onları baki kılar mıydı hiç?

O çok merhametli, çok çok merhametli!"

Tekrar sustuklarında veziriazam o kadar zor ve hızlı nefes alıyordu ki, tek tek her soluğu duyuluyordu.

Hayyam dostunun biraz sakinleştiğini görünce, "Neden çağırmıştın beni?" diye sordu.

"İşte bunun için. Bu söylediğini çürütmek lazım. Yukarıda Alamut'ta düşüncelerini yazıyor, en ince ayrıntısına kadar açıklıyor, teorisinin temelini atıyor. Sonra elçiler onun görünmez devletine kulluk edecek insanlar bulmak için bu teorisini yayacaklar. Allahın dünyayı umursamadığı düşüncesi yayılmamalı, düşünmeye bile cesaret edemiyorum böyle bir şeyi, Allahın umursamadığı bir dünyadaki hayata insanlar nasıl katlanır, bu insanlar neye benzer, hayal dahi edemiyorum. Allaha çok şükür ki hayal dahi edemiyorum! Böyle teorileri çürütecek tek kişi sensin. Korkarım El Gazali senin kadar akıllıca ispatlayamaz bunu, insanları ikna edemez. İnsanları ikna edecek, ispatlayacak kadar akıllıca yapamaz bunu."

Uzun ve gergin bir sessizlik başladı. Veziriazam bir ricasını dile getirmişti, her şeyi bilen genç dostunun ona korkularının yersiz olduğunu göstermesine ihtiyacı vardı. Hasan hiç kuşkusuz bir sorundu onun için, ama Hayyam'dan Hasan'ın teorisini çürütmesini isteyen ses tonu endişelerinin daha büyük bir sorun olduğuna işaret ediyordu. Hasan'ın teorisine ve hayallerine kafa yorarken Allahın umursamazlığı meselesini kendisinin düşündüğünü gizlemeye gerek duymamıştı. Şimdi de tutmuş dostundan kendi sorusunun meşru olmadığını, korkularının yersiz olduğunu, ufukta görünen sonuçlarının doğru olmadığını ispat etmesini istiyordu. Hayyam da bunun farkındaydı ve içini veziriazamınkine çok benzer bir huzursuzluk kaplamıştı.

Daha önce kendisinden hiçbir şey rica etmemiş, bu yüzden de rica etmeyi bilmeyen birinin şimdi ricacı olmasını izlemek zoruna gitmişti. Daha da kötüsü, bu insan onun onurlu ve dürüst dostu idi ("Gördüğüm en dürüst insan," derdi Sukayna). Ama belki de en kötüsü, dostunun ricasını yerine getiremeyecek olmasıydı, yerine getirmeyi deneyecekmiş gibi bile yapamamıştı.

"İbn-i Sina bile bu soruyla uğraşıyordu. Zavallı Hasan nasıl uğraşmasın ki?"

Veziriazam şaşırarak, "Zavallı olduğunu söyleyemeyeceğim," dedi.

Hayyam kendinden emin, "Hem de nasıl zavallı!" diye bağırdı. "Hakikat umurunda değil ki onun, tek derdi insanların onu beğenmesi, ona hayran olması, insanları yönetmek ve önemli olmak. Şayet sorduysa bile bu soruyu kendine, kesinlikle hakikatle ilgilendiği için sormamıştır."

Veziriazam asabi bir sesle, "Ne ispatlamak istiyorsun bu söylediğinle şimdi?" diye sordu. "Anlamıyorum seni."

"İbn-i Sina için tek önemli şey hakikatti. Ne yaptıysa hakikat için, hakikati aramak adına yapmıştı. Hasan gibi insanlar tarafından beğenilmek değildi derdi, onu bilge ve büyük bir insan olarak görmeleri değildi. Zenginlik peşinde koşmuyor, güçlülerin gözüne girmeye çalışmıyordu. Sadece hakikati öğrenmek ve yazmak istiyordu. Allah ile dünya arasındaki ilişkiyi ararken o bile ikilemde kalmış, hatta çelişkiye düşmüştü. Hatırlıyor musun, bir yerde dünyanın ezeli olduğunu ve bu yüzden yaratılmış olamayacağını yazar. Nasıl olacak ki bu? Biçimi olan ve buna bağlı olarak bir sonu olan bir şey nasıl ezeli olur ki? Olamaz, biçimi olan her şey yaratılmış ya da yapılmış olmak zorunda.

İbn-i Sina gibi biri bile bunu bir an için de olsa gözden kaçırmış. Şimdi Hasan mı açıklayacak bütün bunları?"

Veziriazam yorgun bir sesle, "Sen beni anladın," diye yanıt verdi. "Zavallı Sohrab'ın başına gelenlerin senin de başına gelmesini asla istemem. Senden onunla tartışmanı isteyemem, istemem. Korkuyorsan bahsetmek zorunda değilsin. Sana yazılarını bulurum, vahyin gerçekleri söylediğini ve vahiyde söylendiği gibi onun şefkatli bir iyiliksever olduğunu ispatlarsın ister-

sen. Ne Hasan'ın söylediklerini çürütmen, ne de onun adını anman gerekiyor."

"Korkmuyorum, en ufak bir korkum yok," dedi Hayyam utanarak. Hamisi ve dostuna, babasının erken ölümüyle mahrum olacağı her şeyi gideren kişiye yalan söyleyemeyeceğinin farkında olmalıydı. Allahın dünyayla ilişkisi hakkında sadece Allah hakkında güvenilir bilgilere sahip biri konuşabilir. Bizim onun hakkında kesin bir şey söylememiz imkânsız. Bu durumda onun iyi, şefkatli ya da umursamaz ve sert ya da başka bir şey olduğu nasıl ispat edilebilir ki? Hayır, bu konuyu düşünmeye bile söz veremeyecekti, ancak düşünmek ve hakikatler umurunda olmayan bir deli Allah üzerine düşündüğünü ve onun hakkında bir şeyler bildiğini iddia edebilirdi.

Her ikisinin de içine gömülüp yağın çözünmesi gibi çözüldüğü uzun bir sessizliği ardından Hayyam heyecanla, "Senin için bir şey yapabilir miyim?" diye sordu.

Veziriazam Hayyam'ın omzuna yaslanarak, "Eve kadar bana eşlik et," dedi. Hayyam da utanarak, kendine dayansın diye bir kolunu uzattı, öbür koluyla sarıldığı veziriazamı büyük bir şefkat ve minnet duygusu içinde evine kadar götürdü.

Nizam-ül Mülk Hayyam'ı içeriye davet etmeyince evin önünde ayrıldılar.

Hayyam eve dönerken kendi kendine az önce yaptıklarını hararetle tartışmaya başladı. Arkadaşına haksızlık ettiği kesindi, bununla hesaplaşmasına bile gerek yoktu. Hesaplaşması gereken asıl konu işlediği günahın mı, yoksa Allah ile kullarının ilişkisi üzerine düşüneceğini söylemiş olsa işleyeceği günahın mı daha büyük olduğuydu. Yaradan ve kulları arasındaki farkı inkâr etmek daha vahim bir günah olurdu. Bu günahı işleyen herkes, hakikat üzerine düşünmekten ve hakikati aramaktan vazgeçmiş olurdu. Ama bir dostunu, hem de böyle bir dostunu yarı yolda bırakmak! İleriki günlerde Ebu Said'e gitmesi lazımdı, ancak onunla bu konuda ciddi şekilde konuşabilirdi. Yani sadece Ebu Said ona bu ikilemi mantıkla çözmek konusunda yardımcı olabilirdi.

Evine yaklaştığı sırada melodik bir çocuk sesi duydu: "Üstat! Üstat!" Arkasına döndü.

"Üstat sen misin?" diye sordu beş, altı yaşlarındaki oğlan çocuğu, soruyu sorarken etrafı kolaçan ediyordu, bunu fark eden Hayyam ona doğru yürüdü.

"Kimileri bana böyle seslenir," diye yanıt verdi Hayyam.

"Yıldızlara bakan Ömer de derler mi?" diye sormaya devam etti çocuk.

"Evet."

"Benimle gel, seni bekleyenler var."

Çocuk arkasına döndü, bir cevap beklemeden şimşek gibi fırladı, Hayyam onu takip etmeye başladı, ama yakalamakta güçlük çekiyordu. Hızları konuşmalarına imkân vermemişti, ufaklık sanki arkasından kovalayan varmış gibi adeta uçuyor, onun peşi sıra koşan Hayyam'ın zaman zaman soluğu kesiliyordu. Yol boyunca kendine, mademki itaat etmemi meşru kılacak tek bir sebep söyleyip, tek bir açıklama yapmayan bir çocuğun peşinden kuzu kuzu gidiyorum, neden bir deli gibi davrandım, hatta kendimi deli olmakla suçladım, diye sorup duruyordu.

Şehrin merkezine geldiklerinde, rutubet kokan kerpiç tuğlalı evlerin sıralandığı dar sokaklardan oluşan labirentin içine daldılar. Çürümeye yüz tutmuş, yakında yıkılacakmış gibi duran kapıların önünden geçtiler. Çocuk sonunda bir kapının önünde durdu, tokmağı üç kez vurdu ve Hayyam'a bir şey söylemeden, vedalaşmadan ortadan kayboldu. Kapıyı açan heyecanlı, çelimsiz adam Hayyam'a eliyle içeri girmesini işaret etti.

Evde onu Hasan bekliyordu. Keyfi yerindeydi, Hayyam'ı gördüğüne sevindiği belli oluyordu. Hemen onu kapıda karşılayan çelimsiz ve telaşlı adamın ev sahibi Reis Ebu Fazıl olduğunu söyledi. İyi bir kürkçüydü Ebu Fazıl, dahası iyi de bir insandı.

Hasan gülerek ekledi: "Ama bilhassa, misafirin ruh sağlığı için endişelenen, bir anne gibi onu şımartan çok iyi bir ev sahibi."

Sonra sürekli attığı kahkahalarla konuşmasına ara vererek, bu arada ev sahibine de takılarak, Hayyam'ın evinden kaçtıktan sonra işte bu adamın yanına sığındığını anlattı. Endişeli Ebu Fazıl iki gün sonra sultan ve veziriazamın misafirinin peşinde olduğunu öğrenince korkudan neredeyse ölecekti. Hasan onu cesaretlendirmek için, gerçek ve güvenilir iki dostu olsa sultanın ve veziriaza-

mın kellesini uçurabileceğini söylemişti. O günden itibaren İsfahan'ı terk edene kadar Hasan'ın masasından en pahalısından bol miktarda safran, rayihalı içecekler, bilhassa zencefil suyu ve çayı hiç eksik olmamıştı. Zira halk bu tür bir beslenmenin beyin sağlığına iyi geldiğine inanıyordu.

Hasan kıkırdayarak, "Ruh hastası olduğumu mu sanmıştın?" diye sorarak ev sahibine takılmaya devam etti.

"Hadi itiraf et, öyle sanmıştın."

Reis Ebu Fazıl gülmedi, Hasan'ın göğsünü ve böğrünü dürtüp durduğu ellerine ve parmaklarına engel olmaya çalışmadı, endişeli yüz ifadesini değiştirmedi. Çevresindeki insanları algılayıp algılamadığını da belli etmiyordu. Belki de bu hali Hasan'ın sakinleşmesini ve ciddileşmesini sağladı.

"Şimdi böyle düşünmüyor," diye sözünü bitirdi Hasan. "Sultanı, veziriazamı ve istediğim herkesi bertaraf edebileceğimi biliyor artık."

"Senin böyle şeyleri önemsemediğini biliyorum, ama şunu kabul et, biraz güç sahibi oldukları duygusundan mutlu olan insanlar var, hele de bu duygunun geçerli bir sebebi varsa."

Hayyam, "Bugün duydum, bir devlet kurmuşsun," dedi.

Hasan'ın yüzü ışıldadı. "En doğrusu değil mi bu ama? Gizli bir devlet, görünmez, bu yüzden fethi, yıkılması imkânsız, düşmanın asla giremeyeceği bir devlet. Benim devletim insanlar ve altındır. Şam'da ve Semerkant'ta, Kahire'de ve Bağdat'ta, Hindistan'da ve Frenk diyarlarındadır devletim. Adamlarımız ve altınımız neredeyse devletimiz orasıdır. Bir hükümdar bu şehirlerden birinde bize saldırsa, hemen servetimiz ve sağ kalan adamlarımızla başka bir şehre gider, başka bir hükümdara sığınırız. Bir süre sonra bize saldıran hükümdara üç delikanlıyla sert ve keskin selamlarımızı göndeririz. Tıpkı dostun Sohrab'ın selamımızı almadan söylediği gibi.

Bu şekilde on kişiye selam gönderdiğimizde herkes bizden yana olacak, inan bana. Ve biz istediğimiz herkese göndeririz selam. Şu anda elimde her şeye hazır, mahir üç yüz delikanlı var, on yıl sonra 300 bin olacak sayıları."

Hasan'ın coşkuyla anlattıklarını kavramaya çalışan Hayyam, "Bu böyle devam eder mi?" diye sordu.

"Devam etmek zorunda dostum," dedi Hasan, "Korkunun emsalsiz ve hiçbir şeyle karıştırılamayacak bir kokusu olduğunun farkında mısın? Korktuklarında bütün insanlar aynı kokar, hiç fark etmez daha önce nasıl koktukları, nerede, nasıl, kaç kişi oldukları. Hükümdarlar da insandır. Taçlarını ya da kavuklarını, altın işli kaftanlarını, kırmızı atlastan gömleklerini ve altın yüzüklerini, hepsini ama hepsini çıkardıklarında, geriye çıplak, çelimsiz bir insan bedeni kalır. Onu sokacak ve canını acıtacak arılardan ve yılanlardan, sivrisineklerden ve hatta hançerlerden korkan bir beden. Hançerimin her an ona ulaşabileceğini biliyorsa altınlara ve ipeklere korkunun kokusu siner. Ve her yerde ulaşabilir ona hançerim. Benim hançerlerim bütün dünyayı dolaşırlar, en uzak köşelere dahi ulaşırlar. Korkunun kokusu bütün saraylara yayıldığında biz efendi olacağız. Anladın mı söylediğimi şimdi?"

Hayyam'ın dostunu ve onun coşkusunu anlamak için ne kadar çabaladığı her halinden belli oluyordu. Ama bunu başaramadığı da ortadaydı. Hasan da bunu fark edince kalkıp Hayyam'ın yanına gitti ve neşe içinde dostuna sarıldı.

Hasan Hayyam'ın sırtını sıvazlayarak, "Aradığım insan sensin," dedi. "Tek eksiğim senin gibi biri, onun için geldim buraya."

"Nasıl yani?"

Hasan mutlu mutlu güldü: "Söylediğim gibi işte. Senin, düşündüğüm gibi bir insan olduğundan emin olmak için geldim buraya, sadece bunun için. Seni götürmek için."

"Götürmek için mi?"

"Gel benimle. Ya da sonra gel. Alamut'a gel. Dünyanın bütün kitapları, en iyi rasathanesi, kuşsütü, karınca balı, her şey senin olacak, emrine amade olacak. Tek isteğim, olduğun gibi kalman ve benimle gelmen. Başka bir şey aramaya kalkma söylediklerimde. Gel benim yanımda yer al."

"Ne dediğini anlıyorum, ama seni anlayamıyorum. Herkes senden korkunca eline ne geçiyor ki? Evet, sen efendi oluyorsun, eee? Bu kadar neden önemsiyorsun bunu ve neden başına bu kadar iş açıyorsun?"

"İşte istediğim tam da bu. Bu yüzden gel benimle."

Hayyam kısa kesti: "Saçmalama. İmkânsız olduğunu biliyorsun."

"Neden?"

"Sukayna'nın seni ne kadar sevdiğini biliyorsun. Yani ben gelmek istesem de imkânsız."

Hasan şaşırarak bağırdı: "Karına emredemiyor musun sen kardeşim?"

Hayyam, "Bilmiyorum, hiç denemedim," dedi, "ama doğruyu söylemek gerekirse ne denemek istiyorum, ne de emir vermek."

"Son sözün bu mu?" diye sordu Hasan.

"Ne demek – son sözün?"

"Benimle gelmiyorsun yani?"

Hayyam sükünet içinde, "Kesinlikle gelmiyorum, bunu anlaman lazımdı şimdiye kadar," dedi.

Hasan, "Tamam," dedi ve ayağa kalktı. "Karına de ki, çamaşırlarının içinden çıktım ve yakında dünyanın çöküşü başlayacak. Beni hatırlayacaksınız o zaman."

Bu cümlenin ardından Hasan işinin başına döndü, Reis Ebu Fazıl da arkadaşını geçirdi.

Karanlık Zamanlar

Prenses Muhmalak geri döndü. Recep ayının başında bir gün, soğuk ve nemli bir rüzgârın kamçıladığı kervanı güney-batıdan şehre girmiş, böylece saraya ulaşmak için şehrin içinden sadece kısa bir yol katetmek zorunda kalmıştı. Sokaklar bomboştu, hiç kimse bu kötü havada sokağa çıkmak istememişti, dahası sanki gün doğmamış gibi karanlık bir gündü, öğle vaktine sanki sabahın alacakaranlığı hâkimdi. Buna rağmen ertesi gün bütün şehir Prenses Muhmalak'ın geri döndüğünü duymuştu ve başka bir şey konuşulmaz olmuştu. İki-üç gün sonra bütün şehir, kocası Bağdat halifesi Muktadi'ye ne kadar aptal ve sıkıcı olduğunu, artık ona tahammül edemediğini, bu yüzden ebeveynlerinin yanına gideceğini söylediğini biliyordu. Kimileri bu arada kocasını dövdüğünü anlatıyor, diğerleri her şeyin söylentiden ve kötü niyetli uydurmalardan ibaret olduğunu söyleyerek anlatılanları reddediyordu. Ne olduğunu, hakikatin nasıl olduğunu ancak yüce Allah bilebilirdi.

Prenses Muhmalak baba ocağına döndüğünün üçüncü günü, babası Sultan Melik Şah'ın huzuruna çıkıp, kocasını ve oğlunu neden terk ettiğini anlatma fırsatı buldu. Dokunaklı bir sesle Halife Muktadi'nin ondan çok av ve av köpekleriyle ilgilendiğinden yakındı. Adamın bu kadar yıldır mutlu olduğu ve heyecanlandığı tek

şey, avlanmak ya da uykusuz geçirdiği gecelerin birinde şarap getiren saki delikanlının çok güzel söylediği bir şarkıydı.

Ama bu da çok nadirdi, öylesine nadirdi ki prenses kocasının yüzünün mutluluktan ya da sevinçten ışıldağını hatırlamıyordu bile. Prensesin Bağdat'taki günleri karanlık, sıkıcı ve monotondu, günleri aylaklıkla, hiçbir şey olmadan, hiçbir umut ışığı olmadan geçiyordu.

Sultan, "Kalbini kıracak bir şey mi yaptı?" diye sordu.

Hayır, karısına tek bir kere bile kötü bir söz etmemiş, el kaldırmamış, hiçbir isteğine hayır dememiş, onu hiçbir şeye zorlamamıştı. Başka kadınlar onun Bağdat'taki hayatını tercih bile ederdi belki, ama onun için tahammül edilmezdi.

Sultan hâlâ kızını anlamaya çalışıyordu: "Nedir bu tahammül edemediğin şey? Çocuğunu ve kocasını terk edecek ne olabilir ki?"

Bir erkeğin karısıyla ilgilenmemesi incitmez miydi onu? Av köpekleriyle daha fazla ilgilenmesine incinmez miydi kadın? Peki tamam, incinecek bir şey yoktu bunlarda, ama bu adamın yanında kalmak için bir neden de yoktu ortada.

"Çocuğu neden getirmedin? Onu getirseydin bari."

"Ne işim var onun çocuğuyla? Bende kalsın, diye ısrar etti. Ben de bıraktım. Evlendiğimde yeni bir tane doğururum," dedi prenses. Sultan bu cevaptan hiç tatmin olmamıştı, prensesi huzurundan çıkartıp, akıl sormak için veziriazamı çağırttı. Kısaca kızıyla konuştuklarını anlattıktan sonra adeta imdat çığlığına benzeyen bir sesle, "Ne yapacağım şimdi amcacığım?" diye çaresizlik içinde sordu.

Veziriazam aniden ürperdi, sultan yıllardır, çocukluğunda ve hükümdarlığının ilk yıllarındaki gibi "amca" diye hitap etmemişti ona.

Dikkatle, "Karın ne diyor?" diye sordu. "Ne de olsa annesi. Onu da dinlemek lazım."

"Terken mi?"

"Evet."

Sultan aksi bir sesle, "Onun aklı ve şeref duygusu kuş kadardır," diye cevap verdi.

Veziriazama anlattığına göre, Terken Hatun prensesin geri gel-

diği gün hemen yanına gelmiş ve ondan ertesi gün derhal orduyu halifenin üstüne göndermesini istemişti. Öfkeli, ama bir taraftan da çok neşeliydi, kızın kocasını cezalandırmak ve ondan intikam almak istiyor, ama bir taraftan da sevinç içinde, Bağdat'ı fethetmek ve halifeliği oradan almak için bundan iyi bir bahane olamayacağını söylüyordu. Bu yüzden bir taraftan ateş püskürürken, diğer taraftan sevinç çığlıkları atmış, bunun üzerine sultan onu kovmuş ve kendisi çağırana kadar gözüne gözükmemesini söylemişti.

Sultan karısına söylediklerini veziriazama da söyledi: "Kızımın evlilik yeminini bozduğu bir adama savaş açamam. Annesi istemediği için çocuğu geri isteyemem. Kızımın niye böyle yaptığını anlayamadığım için onu savunamam da. Ne yapacağım ben şimdi? Oluruna da bırakamayacağıma göre, ne yapmam lazım?"

Veziriazam dinlediklerinin hepsini kısaca gözden geçirdi ve durumun benzersiz bir fırsat anlamına geldiğine karar verdikten sonra düşündüklerini sultana da anlattı. Sultanın da söylediği gibi, Bağdat'a bir saldırı söz konusu olamazdı. Zira bunun için ne bir sebep ne de bir gerekçe vardı. Çocuğun halifede kalması gerekiyordu, zira onun çocuğuydu ve annesi evi terk etmişti, yani çocuğu babasından almak ve buraya getirmek için hiçbir sebep yoktu.

Zaten bunu yapmaya gerek de yoktu, sultanın torununun halifelik tahtında büyümesinden daha iyi bir şey hayal dahi edilemezdi. Hal böyle olunca Malik Şah'ın oğlu ve torunu yarından itibaren dünya hükümdarlıklarını paylaşabilirlerdi. Biri sultanlık, diğeri halifelik tahtında oturacaktı. Her şey yolunda gitmesi için yapılması gereken tek şey, halifeye bir dostluk ziyareti yapmaktı. Onunla prensesin evliliği nasıl yaşanmışsa yaşanmış ve bitmişti, yapacak bir şey yoktu. Ama bu durumun iki tahtın dostluğuna ve ortak çıkarlarına halel getirmemesi lazımdı. Böyle dostane bir tavırla çocuğun her yıl birkaç ayı İsfahan'da sarayda geçirmesi kararlaştırılabilir, erken yaşta onunla sultanın ailesi ve aynı zamanda geleceğin sultanı ile kardeşçe ilişkiler kurması da sağlanmış olurdu.

Sultan işittiklerini çok beğendi. Veziriazama methiyeler düzdü, her zaman kendisine doğru yolu gösterdiğini itiraf etti ve veziriazamın planını hayata geçirmek için işe koyuldu. İki gün sonra

ulaklar sultanın ziyaretini bildirmek üzere Bağdat'a doğru yola çıktı. Büyük yolculuğun hazırlıkları artık başlayabilirdi.

Ömer Hayyam hamisi ve dostu Nizam-ül Mülk'ü ilk günden itibaren destekledi, Bağdat'a giden ulakların halifeye vermek üzere yanlarına aldıkları mektupların yazılmasına bile yardımcı oldu, zira veziriazam epeydir daha önce hiç bilinmeyen tuhaf bir güvensizlik duygusuna kapılmıştı. Bu duygunun onu sardığı anlarda, Hayyam'ın yanında olmasına ihtiyaç duyuyordu. Onun ne düşündüğünü, ne istediğini ve nasıl bir karar vermek zorunda olduğunu en iyi Hayyam bilirdi sanki ve en uygun ifadeyi bulmasına, en doğru kararı vermesine o yardım ederdi.

Ancak bu aşırı yorgunluk ve gerginlik güçsüz ve yaşlı veziriazamı yirmi gün içinde yatağa düşürdü. Hayyam veziriazamı tedavi ediyor, bu önemli ziyaret için yardımcı olmaktan ziyade veziriazamı nasıl güçlendireceğine kafa yoruyordu.

Sultan Melik Şah da veziriazamın sağlığı için endişelenmeye başlamıştı. Nizam-ül Mülk'ün Bağdat'ta yanında olmasını çok önemsiyordu. Doktorlardan ve Hayyam'dan veziriazamın sağlına kavuşup onunla seyahate katılması için gereken her şeyi yapmalarını istemiş, ama son kararı veziriazamına bırakmıştı. Doktorlarla yaptığı her konuşmanın sonunda "Bundan sonrası Allaha kalmış," diyordu.

Şaban ayının ortalarına doğru veziriazamın sağlığı gözle görülür şekilde düzeldiği için kendisi dahil herkes yolculuğa çıkabileceğine kanaat getirdi. İyi haber sarayda duyulunca herkes rahat bir nefes aldı, alkışlar koptu ve herkes sevgili Allaha şükretti. Ama kısa bir süre sonra, yolculuğa belki beş-altı gün kala durumu yeniden kötüleşti, böylece, bu mevsimde bu kadar uzun bir yolculuğa gücü yetmeyeceği için İsfahan'da kalmasına karar verildi. Odasında, hasta yatağının başında sultana saygısından oturan Nizam-ül Mülk, sultan, Hayyam ve üç saray doktoru durumunu istişare ediyorlardı. Oy birliğiyle veziriazamın şu anda yolculuğa çıkmasının cinayet anlamına geleceğine, bu yüzden sarayda kalıp iyice bakılmasına karar verildi. Böylece Allah kısmet eder de sultan geri dönerse, onu daha iyi bir durumda karşılayacaktı.

Aynı gün akşamüstü gelen İsfahanlı dostu Reis El Hüseyni Ni-

zam'ül Mülk'ü ziyaret etti. Baş başa kaldıklarında veziriazama, iki gün önce Tacülmülk'ün dairesinden bir adamın Terken Hatun'un elden verdiği 7.000 altın sikkeyle Alamut Kalesi'ne doğru yola çıktığını söyledi. İki arkadaş uzun uzun Terken Hatun'un Hasan Sabbah'a bu parayı niçin gönderdiğine kafa patlattılar. Sonunda bu altınların birinin hayatının bedeli olduğuna karar verdiler. Ya da ölümünün. Çünkü paranın miktarı daha sıradan bir şey için çok fazlaydı. Demek ki önemli birinin hayatı ya da ölümü söz konusu olmalıydı, çünkü önemsiz biri için bu miktar ödenmezdi, zaten Alamut'takiler de önemsiz biri için harekete geçmezdi. O halde kimdi gözlerine kestirdikleri?

Uzun uzun tartıştıktan sonra El Hüseyni veziriazama sağlığını sordu.

Veziriazam şaka yaptığı anlaşılsın diye çaba göstererek, "Gördüğün gibi kötü," dedi.

El Hüseyni telaşla, "Ben ciddiyim," dedi. "Onlar için ciddi bir engelsin, epeydir seni bertaraf etmeleri için nedenleri var, ama fırsatını bulamadılar. Bu fırsat şimdi ellerine geçti. Yakında yola çıkıyorsun, çok iyi korunan saraydan ayrılıyorsun ve ellerine düşüyorsun. Çölde konakladığınızda iki-üç delikanlının kimse görmeden bir çadıra süzülmesi işten bile değil.

"Ama ben Bağdat'a gitmiyorum ki."

El Hüseyni hâlâ tuhaf bir şekilde heyecanlıydı: "Bilmiyorlar ki onlar, gitmeyeceğine bugün karar verildi. Delikanlı parayı alıp gittiğinde, herkes senin de gideceğini sanıyordu."

Bu görüşmeden üç gün sonra veziriazam Hayyam'ı gizli bir konuşmaya çağırdı.

Bağdat'a gideceğini, her şeyi kendi başına ve dostlarıyla düşündüğünü, enine boyuna tarttığını ve sonunda gitmeye karar verdiğini söyledi.

"Ama bu cinayet olur!" diye bağırdı Hayyam.

Veziriazam, "Bu da bir çözüm, hem de iyi bir çözüm," diye cevap verdi konuşmayı sonlandıran bir ses tonuyla, "inan bana, en iyisi bu," dedi.

Daha sonra Hayyam'a İsfahan'ı terk etmesini söyledi. Çok yakında burası onun gibi insanların yaşayacağı bir yer olmaktan çı-

kacaktı. Kendisinin çok yakında çıkacağı yolculuktan geri dönmeyeceği kesindi. Bu da Hayyam'ın burada bir hamisi olmayacağı anlamına geliyordu. Sarayın çevresinde, iktidarı ele geçirecek olan, ama bu iktidarı nasıl kullanacaklarını bilmeyen insanların yakınında yaşamak iyi bir şey değildi. İşte bu sebeple devlet kasasından Hayyam'a 30 bin altın verilmesini emretmişti. Hayyam'ın şimdi Sukayna'yla birlikte nereye gidebileceğini araştırması, birkaç gün sonra da gelip altınları alması gerekiyordu.

Veziriazam, "Fazla oyalanmayın, daha ne kadar emirlerime uyacakları belli değil," dedi. "Benim tavsiyem, mümkün olduğunca uzaklara, hatta sınır bölgelerinden birine gitmeniz. Ancak kendilerinden uzaktalarsa zeki insanlara göz yumar bunlar. Hele de senin gibi zeki insanlara iyi zamanlarda bile göz yummazlar."

Ramazan'ın 10'unda Bağdat'a doğru yola çıkılmasına karar verildi. Böylece sulh ve dostluk içinde bayram orada karşılanacak ve kutlanacaktı. Hayyam yola çıkmadan önceki birkaç gün saray hekimleriyle birlikte veziriazamı iyi kötü güçlendirecek ve yola çıkmaya hazırlayacak iksirler hazırladı.

Ramazanın 9'uncu günü tiftik pelerinli, dervişlerinki gibi tiftik külahlı bir adam evinin önünde Hayyam'ı bekliyordu. Adam Hasan'ın elçisi olduğunu söyledi, içeri girebilir miyim, diye sordu.

Sukayna kocasıyla yalnız olacaklarını düşündüğü için gelen misafire pek sevinmemişti, Leyla'nın ölümünden beri Ömer'le yalnız kalmayı, birlikte susmayı tercih ediyordu. Adamı kimin gönderdiğini duyar duymaz tüyleri diken diken oldu, o kadar korkmuştu ki, nezaket ve adetleri bir kenara bıraktı ve adama yemek bile vermedi. Yabancı Hayyam'a, yarın sarayın yarısının yola çıkacağını, sonraki günlerde yaşanacak kargaşada hazırlanmasını ve kimseye görünmeden ortadan kaybolmasını söyledi. Hayyam'a yolda korunacağını ve ihtiyaçlarının karşılanacağını yazan mektuplar getirmişti yanında. Sukayna o anda odadan fırladı, tam o sırada Hayyam eliyle, bu konuyu tartışmaya bile niyeti olmadığını belli eden bir işaret yaptı. Bunun üzerine yabancı, bu cevabı beklediğini söyledi. Kendisine, böyle bir cevap karşısında, Hayyam'ın Alamut'a son kez davet edildiğini söylemesi görevi verilmişti. Bu daveti reddederse pişman olan Hayyam olacaktı. Ardından, yanında

Hayyam için kıymetli bir hediye getirdiğini söyledi. "Üstat Hasan, El Farabi'nin harfler üzerine yazdığı kitabı gönderdi sana, yukarıda, kalede daha pek çok böyle nadir kitaplar olduğunu söylememi istedi." Adam gömleğinin içinden itinayla bir kumaşa sarılmış bir şey çıkardı ve Hayyam'a uzattı.

Sonra sessiz bir yere gidip su içmek üzere Hayyam'dan izin istedi. Geri döndüğünde eğilerek Hayyam'ı selamladı ve tek kelime etmeden çekip gitti.

Ertesi gün, 495 yılının Ramazan ayının 10'unda İsfahan sarayından görkemli bir kervan Bağdat'a doğru yola çıktı. Hayyam bilhassa dostu ve hamisi Nizam-ül Mülk'le vedalaşmak için saraya gitti. Onu bir daha görmeyeceğini bildiği için veda çok zor oldu.

Eve döndüğünde yerde Sukayna'nın ölüsüyle karşılaştı. Bedeninde zehirlendiğine dair tek bir iz, yerde kustuğuna dair en küçük bir işaret yoktu. Ama ölmüştü Sukayna ve Hayyam öldürüldüğünden emindi.

Birkaç gün sonra Veziriazam Nizam-ül Mülk'ün İsfahan'dan yola çıktıktan sonra ikinci konaklama yerinde öldürüldüğü haberi geldi. Beyazlar giyinmiş, göğüslerinde kırmızı deri kemerleri ve çizmeleriyle iki delikanlı öldürmüştü veziriazamı. Bu ölüm veziriazamın dostu Hayyam'ın bilincine bir türlü ulaşamadı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Külün Anlattıkları

1

Uyanması saatler sürdü. Epeyi bir süre, uykuda yaşanan uhrevi bir kendinden geçmişlik ile hatıraların, bedenini algılama ve bir günün daha akıp gittiği, ama başka bir çarenin de olmadığı, bu yüzden de o günün ne bir anlamı ne de sebebi olduğu bilincinin hüküm sürdüğü uyanıklığın sınırında kalmıştı. Henüz ne zaman başladığını kavrayamıyordu, çünkü gözlerini açmamak için direniyordu. Açmak için hiçbir nedeni de yoktu, uykunun, bizi bedensiz ve hatırasız bırakan o güzel, küçük ölümün onu kollarına almasını bekliyordu. Ağaran günden kaçabileceğini düşünerek gözlerini inatla sımsıkı kapadı. Belli belirsiz, "Senin için doğmayan gün, senden uzak dursa ya da en azından senin ondan kaçmana izin verse ne güzel olurdu," diye düşündü. Ama gözleri hâlâ sımsıkı kapalı, doğru bildiği şeye ulaşmayacağını bütün varlığıyla hissediyordu. Onun için sevinçle başlamayan bugünde de güneş doğmayacaktı, bundan kırk yıl önce İsfahan'da, karısı Sukayna'yı yüzükoyun yerde yatarken gördüğünden beri dünyada hiçbir şey onu mutlu etmiyordu.

O günden beri tek bir kez bile herhangi bir şeyin keyfince gerçekleştiğini hatırlamıyordu. Ne onun gönlü için güneş bir kez doğmuş, ne bir ağaçta bir yemiş olgunlaşmış, ne onun gönlü olsun diye biri yemek pişirmiş, ne onun için bir söz edilmiş, hakkında tek bir kelam edilmişti...

Önlenemez olana boyun eğdiğinde gözlerini açtı, güneş ışınları gözlerini delip geçiyormuş gibi acı hissetti. Gözlerini kırpıştırdı, ama o acı geçmedi, hatta belki daha da arttı. Sanki gözkapaklarının iç kısmında dikenler vardı ve gözbebeklerine batıyordu. Tekrar gözlerini kapadı ve delisin sen, diye düşündü. Madem gözleri acıyordu, neden açmaya zorluyordu ki kendini? Hiçbir sebep yoktu bunun için, onu bekleyen yoktu. Ama huzursuzluğu devam etti, mum ışığında başkasının ya da kendinin yazılarının önünde bütün bir geceyi geçirip de uykusuz ve yorgun olduğunda hissettiği o kötü duygu hâlâ içindeydi. Böyle geçirdiği gecelerin sabahında gözlerinin üzerinde her zaman bu baskıyı hissederdi. Ama şimdi niçin hissediyordu bunu, nereden çıkmıştı bu? Dün gece uzun uzun gökyüzüne bile bakmamıştı, oysa uzun zamandır sadece geceleri gökyüzüne bakmak biraz teselli ediyordu onu. Bu hiç iyi değil diye düşündü. Gözlerini açtığında canı acıyordu, kapattığındaysa rahatsız eden, acıtan bir baskı hissediyordu. Gözleriyle gözkapaklarının arasında koyu renkli, kan kırmızısı bir deri vardı, gözlerini kapattığında deri rahatlıyor, turuncu bir renk alıyordu. Şu anda turuncuydu hâlâ, ama kırmızıymış gibi yanıp sönüyordu.

Gözkapaklarını azıcık açtı, kirpikleri hâlâ birbirinin üstünde, birbiriyle kaynaşacak kadar yakındı ve çocukluk anılarındaki güneş gibi parlak sarıya dönüşmüştü. Acı hissetmiyordu artık, sadece uykusuz, yorgun, belki biraz üşütmüş gözlerinde o tatsız kaşınma kalmıştı. Gözlerini tekrar açtı, görebildiğinden emin olduktan sonra yatağında oturdu.

Yattığında örtündüğü çarşaf ve yorgan, yatağın bir köşesinde bir öbek oluşturmuştu, Hayyam onları bütün gece tekmeleyip, üzerinden atmış olmalıydı. Çarşaf da buruş buruş olduğu için döşek de ortaya çıkmıştı. Hayyam'ın teriyle ıslanıp kurutulmadığı için, yün döşeğin üzerinde birkaç sarı leke vardı. Otururken geceliği biraz aşağı kaymasına rağmen dizlerini ve baldırlarını hâlâ örtüyordu. Derisinin üzerinde gördüğü büyük koyu sarı lekelerin, kirli gibi olmasa da itici bir görüntüleri vardı ve gerçekte de iticiydiler. Marsama otu yağıyla azalırdı bunlar, eğer ki hazırlamaya ve vücudunu ovmaya vakit olsaydı. Ayak bilekleri çok şişmişti, vücudun su topladığına işaret ediyordu bu. İdrar sökmek için ısırgan ya da

hindiba çayı içmek lazımdı. Ama bunların dışında kalbi en azından biraz hızlandırmak gerekiyordu, sadece idrar sökmek bu yaşta yeterli olmazdı. Safran ya da zencefil yiyebilirdi mesela, o zaman içtiği çaylarla daha iyi idrar söker, kendisi de bu kadar çabuk yorulmazdı. Bir de portakal çiçeği ve güneğik suyu içse kalp güçlenir ve daha hızlı atmaya, deriyi daha iyi temizlemeye başlar, böylece görüntüsünden daha az tiksinirdi.

Safran ve zencefil uzun zamandır epeyi kötü olan sindirimini de biraz düzeltebilirdi. Sonra ayak bileklerine, daha da iyisi bütün bacaklarına sinirotu banyosu ve elma sirkesi ve sinirotuyla kompres yapsa, vücudu zehirleri daha çabuk atar, bu kadar çok da su tutmaz ve bu suyla kendini öz zehirlerinden korurdu. Büyük âlimler ona her sorun için bir şifa miras bırakmışlardı, ama bütün bunları yapmak için bir neden bırakmamışlardı.

Büyük bir çabayla dört ayağının üstünde dikildi, sonra çatıyı çevreleyen duvara yaslanarak zahmetle ayağa kalktı ve ancak o zaman gölgelerden günün epeyce ilerlediğini anladı. Geceliğinin sırtına yapıştığını hissediyordu, gece uykuda terlemiş olmalıydı, ya da az önce gözleri kapalı yatarken ve uykuyu onu sarmalamaktan vazgeçmeye ikna etmeye çalışırken. Geceliğini çıkarıp kurutmak için yatağın üzerine serdi. Bu akşam yatağa yattığında kumaşa sinmiş olan ter kokusundan mutlaka rahatsız olacak, belki de çıldıracaktı. Ama şimdi ter kokusuna katlanmak geceliği yıkamaktan ya da yeni bir gecelik aramaktan daha kolaydı. Kaldı ki, bütün gece uyumayıp gökyüzündeki büyük süküneti izlemek hiç de fena olmazdı. İçini sessiz bir mutluluk kapladı. Zar zor çatıdan eve inerken, "Gece gökyüzünü yaratan ve bana onu keşfetmeyi öğreten büyük Allahıma şükürler olsun," diye düşündü. Yaşlı bir adam için merdiven çıkmak çok zordur, ama inmek çok çok daha zordur.

Yüzü duvara dönük olarak parmaklıkları tuttu, sık sık dinlendi, sırtını ya da dönmeye gücü yetmediğinde vücudunun ön kısmını duvara yasladı. Sağ ayağı üst, sol ayağı bir alt basamaktayken karnının kasıklarıyla birleştiği yerde, daha önce hiç görmediği yara izini gördü.

Şaşırmadı, epeydir vücudunda, üstelik bir kesiğin ya da yaralanmanın imkânsız olduğu bölgelerde yaralar oluşmaya başlamıştı.

Çocukluğunda yaşadığı acıların ve incinmelerin hatıraları olabilir miydi bunlar? Yaklaşan çürümenin habercileri miydi yoksa? Yaşayabileceği, yaşaması gereken, ama yaşayamadığı bir hayatın habercileri miydiler? Yaralar bir süre sonra kayboluyordu, Hayyam da onlara kafa yormaktan vazgeçti.

Merdivenin altında daha uzun dinlenmek zorunda kaldı. Gerçekten yorulduğu için değil, soluklanmak için dinleniyordu, çünkü sertleşmiş vücudu hareket etmekte zorlanıyor, her harekete direniyordu. Şimdi yapılacak en doğru şey, abdest alıp, sabah namazını kılmaktı. Böylece vücudu ısınır ve gevşer, o da hayata daha kolay tahammül edebilirdi. Üstünü giyinmesi gerekiyordu, koyu sarı lekelerle, sabitlenmemiş kumaş gibi duran boş deri torbacıklarıyla dolu vücudunu görmekten hiç hoşlanmıyordu. Bir zamanlar kastı bunlar, içleri dolu, capcanlı kaslar, ama zaman içinde pörsümüşlerdi ve şimdi, kasların doldurup gerdiği o deriler sarkıyordu. Bunun çaresi yoktu, tıpkı ölüme çare olmadığı gibi, ama en azından giyinerek başkalarından gizleyebilirdi insan. Genç, sapasağlam bir erkekken bile kendini çıplak görmekten hiç hazzetmezdi. Lakin giyinmeden önce yıkanması gerekiyordu ve bu gerçekten riskli bir işti.

Masanın üstünde iki-üç kuru incir, taş gibi sert birkaç lokma ekmek, küçük bir parça yumuşamış peynir duruyordu. Dün akşamdan kalma. Gece mi yemişti acaba? Hayır, gece bir şey yememişti, dün akşam eve geç gelmiş ve hemen yatmak için büyük çabalarla çatıya çıkmıştı. Dünkü kahvaltıdan geriye kalmış olabilirler miydi? Kim bilir ne zamandır orada duruyorlardı, her halükârda şu anda yenecek gibi değildiler. Evde yiyecek bir şeyler aramak istemiyordu, ama zaten arasa da bulacak bir şey yoktu.

O sırada gözüne duvardaki kapının çengeline asılmış bir cellabe ilişti. Gitti, temiz olduğundan emin olmak için cellabeyi kokladı. Hayyam'a biraz göz kulak olan komşusu Tayida evde bir kenara atılmış kirli cellabeyi bulmuş, yıkamış, geri getirip giyecek bir şey ararken görsün diye oraya asmış olmalıydı. Hayyam temiz cellabeye sürpriz bir hediye gibi sevindi. Bodruma indi, yıkandı, geri dönüp cellabeyi giydi ve fazla düşünmeden ve oyalanmadan evden çıktı.

Kapıdan birkaç adım uzaklaşmıştı ki, sabah namazını kılmadığını hatırladı. Kasılmış, katılaşmış vücudunun ve beceriksiz hareketlerinin ona namazı hatırlatmasına, ısınmak ve kaslarını gevşetmek için namaz kılmayı düşünmesine öfkelendi ve lanet okudu. Yoksa namaz da mı onu terk etmişti?

Dua etme kabiliyetini mi kaybetmişti yoksa? Öfkeyle yere tükürdü, delisin sen, dedi ve yoluna devam etti.

Evinin bulunduğu tepenin eteğinde birleşen iki yoldan biri şehir merkezine, diğeri yokuş yukarı yarım saat yürüme mesafesinde bir köye gidiyordu. Kavşaktan yaklaşık yüz adım geride, tepeden inen yolun yarısında bulunan komşu evde büyük bir kalabalık toplanmış bağıra çağıra bir şeyler konuşuyordu. Hayyam komşusunun başına ne geldiğini anlamak için yokuş yukarı yürümeye başladı.

Komşunun değil, ama köpeğinin başına bir şey gelmişti. Birisi hayvanın başını kesip giriş kapısına çivilemiş, başsız bedeni de avlu duvarının dibine bırakmıştı. Kapı sonuna kadar açıktı, komşu kadın avluda yere oturmuş, kendinden geçmiş, ne yaptığını bilmez halde gibi göğsünü dövüyor, kocası bir şey arıyormuş gibi avluyu arşınlıyordu. Kalabalıktan biri Hayyam'a, dün öğleden sonra evin etrafında üç delikanlının dolaşıp etrafı kolaçan ettiğini anlattı. Üzerlerinde beyaz kıyafetler, göğüslerinde kırmızı bir kemer, ayaklarında kırmızı çizmeler vardı. Kalabalık anlatılanlar üzerine, sadece köpeği öldürüp beş koyun almalarının büyük bir şans olduğuna karar verdi. Normal koşullarda beyaz kıyafetli kırmızı kemerli adamlar ev halkını, en azından ev halkından birini, daha çok da babayı katlediyordu. Birkaç hayvan almakla yetinip, ev halkına ve diğer hayvanlara dokunmamış olmaları büyük bir şanstı.

Hayyam eliyle lanet olsun anlamına gelen bir işaret yaptı, yere tükürdü ve tepeden aşağı şehir merkezine doğru yürümeye başladı. Bir süre sonra nefesi kesildi, birkaç saniyeliğine içindeki dalgalanmanın boğazını sıktığını hissetti ve gözleri karardı. Beyaz kıyafetli, kırmızı kemerli adamların adı geçtiğinde ne olduğunu hemen anlamış, adam cümlesini bitirmeden, eklemlerini sertleştiren, boğazını sıkan o şeyin midesinden yükseldiğini hissetmişti. Birkaç küçük hırsız, eski dostu Hasan Sabbah'ın adamlarının kılığında gelip bu zavallı insanların beş koyununu çalmıştı. Hasan Sabbah'ın

adamlarını kimsenin takip etmeyeceğini bildikleri için onlar gibi giyinmeye, onlar gibi davranmaya çalışmışlardı.

Hasan aklına gelir gelmez kırk yıldır mücadele ettiği bütün duygular yeniden ruhuna sökün etti. Acı, öfke, çaresizlik, Sukayna'nın ölüm emrini Hasan'ın verdiği kuşkusu ve bu kuşkunun doğru olmadığını arzu etmesi. Ama bu kez başka bir şey daha vardı. Hasan'ı hatırladığında çılgına dönmekten epeydir vazgeçmişti. Bugün neyin başka olduğunu kavradığında öfkeden adımları karıştı, sendeledi. Hasan ve fedailerinin, köylerde ve şehrin kenar mahallelerinde yaşayan yoksul insanları korkutmak için küçük hırsızların başvurdukları yolları kullanacak kadar alçalmış olmaları Hayyam'ı yaralıyordu. "Delirdim mi ben gerçekten?" diye düşündü. "Onların eskiden olduğu gibi şimdi de korkunç ve karanlık olması bu kurak ve sıkıcı hayata katlanmamı kolaylaştırır mıydı acaba?" Bir süre kendi kendine bunu tartışıyormuş gibi yaptı, Hasan ve adamları ne yaparsa yapsın hayatında hiçbir şeyin değişmeyeceğine, hatta iyi bir şeyler olmayacağına dair deliller aradı. Bu arada kötülüklere büyük bir gücün neden olduğunu düşünmenin, mutsuz insanların zavallı ihtiyaçlarından, boşluk duygularından kaynaklandığını çok iyi biliyordu. Felaketlere büyük ve çok önemli güçlerin neden olduğunu bilmek onlara katlanmayı kolaylaştırmıyordu gerçi, ama kabullenmek daha kolay oluyordu demek ki.

Tepenin eteklerine vardığında, herhalde o anda hiç istemeyeceği bir şey oldu ve bir şekilde Hasan'ın sesi kulaklarında çınladı. Hayyam ne zaman kulak verse, en ince ayrıntılarına kadar konuşmaktan zevk aldığı korkudan söz ederdi bu ses. Felsefe yapıyor, "İnsan korkunun esiri bir varlıktır," diyordu. "İnsanı biçimlendirmenin en iyi yolu korkusunu yönetmektir. Korkusunu yönetmeyi bilirsen bir kahramandan, bir âlimden, dindar bir köleden ya da hiçbir şeyi umursamayan bir hayvandan istediğini yaparsın. Kimi yaşlı âlimlere göre insan, postu, tüyleri olmayan bir hayvandır, kimileri içinse, konuşan hayvan. İnsanın en önemli özelliğinin bu olduğunu söylerler. Vahiy, insanın Yaradanı bilmek isteyen tek varlık olduğunu söylüyor, insanın en önemli özelliği öleceğini bilmesiymiş, çocukluğumuzdan itibaren bu bilgiyle yaşıyormuşuz. Bunların hepsi hiç kuşkusuz doğru, bir deli bile şüphe duymaz bun-

lardan. Ama ben, insanın en önemli özelliğinin korkusu olduğunu iddia ediyorum. Sen de mutlaka biliyorsun ki, her normal hayvan korktuğu şeyden kaçar, son hızla kaçmasının sebebi duyduğu korkudur. Sadece insan korktuğu şeye karşı konulmaz bir çekim hisseder. Korkan insan, korktuğu şeyden kaçmak isteğiyle ona yaklaşma ve onunla birleşme ihtiyacı arasında rüzgârda sallanan bir ağaç dalı gibi gidip gelir. Neden böyle bu peki?

Çünkü insan korkusunu içinde taşır. Hayvanlarda ise, korku dışarıdan gelir ve korkutan şeyden uzaklaştığında kaybolur. Doğduğu andan itibaren korkuyu içinde taşıyan tek yaratık insandır. Dünyaya gelirken, kalbi gibi, nefes alma ihtiyacı gibi, korkusunu da yanında getirir. Korku, içinde olduğu insanın bütün düşüncelerini ve duygularını, davranışlarını ve tavırlarını belirler. Allaha nasıl dua ettiğin, nasıl yemek yediğin, savaşa nasıl gittiğin ya da kadınları nasıl hasretle istediğin korkularına bağlıdır. Senin için hayatta neyin önemli olduğunu, kiminle münasebetin olduğunu, ne öğrendiğini ve nelerden hiç haberin olmadığını korkun belirler. Bana korkunu söyle, sadece kaderini söyleyeyim.

İşte bu yüzden diyorum ki, kimin korkusunu yönlendirebiliyorsan ona hükmedersin. Bugün böyle biri olduğunu söyleyemem. Çok korkular var günümüzde, çok korku veren şey var, ama hiç kimse bu korkuları bilerek ve açık bir niyetle yönlendirmiyor sanki. Bunu yapan ilk kişi ben olacağım, söyleyeyim sana, korkunun ne kadar önemli olduğunu ilk anlayan benim çünkü. Yarın sultanlar ve veziriazamlar korkacak benden, çünkü biliyorlar ki, hançerim saraylarında, suyun altında ya da bir dağın zirvesinde, bir kadını kucaklarken, yemek masasında ya da seccadenin üstünde bulacak onları. Benden kaçamayacaklar, tıpkı çirkin düşüncelerinden ve korkularından kaçamadıkları gibi. Ama en kötüsü, kendilerinin de kaçamayacaklarını bilecek olmaları. Yoksullar da korkacak benden, çünkü ne yaptığımı, ne düşündüğümü anlayamayacaklar ve benim vahşi, belki de deli olduğumu düşünecekler. Kendi adamlarım da korkacak, çünkü hiçbir şeyden korkmadığımı ve her şeyi yapabileceğimi, yapmaya hazır olduğumu düşünecekler. Gördüğün gibi, kimin nasıl korkacağına ben karar vereceğim ve bütün dünyaya hükmedeceğim. İnsanla-

rın korkularını yönetecek, böylece onları biçimlendirecek ve gerçek bilgiye ulaştıracağım.

Sen de fark etmişsindir, korkunun kendine has bir kokusu vardır, başka hiçbir şeyle karıştırılmaz bu koku. Bir dünya düşün ki, üzerinde bir bulut gibi salınıyor bu korku, hatta dünyanın içini dolduruyor, yaşayan her insanın içinden akıp yine onu sarmalıyor. İşte bu dünya bilgece bir ciddiyetin, elde kalanı kurtarma çabasının dünyası olacak, yüzeysel sevinç çığlıklarının, sahte mutlulukların çığırtkan sirki değil. İnan bana, iyi bir dünya olacak burası, ben şekil vereceğim ve nasıl yapacağımı da biliyorum."

Hasan bu düşüncelerini dostu Hayyam'a anlatmasının üzerinden bir yıl bile geçmeden, Veziriazam Nizam-ül Mülk'ün ve belki de Hayyam'ın karısı Sukayna'nın öldürülmesiyle bu dünyayı biçimlendirmeye başlamıştı. Her şeyi yerle bir edip yeni bir dünya kurmak hedefiyle işe koyulmuşlardı. Ancak bu şekilde dünyanın baş üstü değil, olması gerektiği gibi, ayaklarının üzerinde duracağını iddia ediyorlardı. Şimdi bunu başarmışlardı. Bir zamanlar dostu olan bu insanın yaptıkları dünyada gerçekleşen en önemli değişiklik miydi gerçekten? Bu muydu onun yeni dünyası? Dünyaya tohumlarını saçtığı korkunun ardında tavuk hırsızlarının, yankesicilerin olması mı? Hasan ne de güzel bir üne sahip olmuştu!

Hasan ve adamlarının yaptıklarına değmiş miydi? Bu kadar insanı katletmeye, dünyayı çöle çevirmeye, dostu Hayyam'ın hayatını da çöle çevirmeye değmiş miydi? Doğru, onun istediği gibi, dünyaya korkunun kokusu sinmişti artık, konuştuğu her insan artık ter değil, daha fazla, daha açık korku kokuyordu. Ama ne faydası olmuştu bunun? Hasan'a, dünyaya, adamlarına ne faydası olmuştu? Yukarıda kartal yuvasında gizlenmiş, inzivaya çekilmiş, söylendiğine göre iki oğlunu öldürmüş, karısını ve kızlarını yanından uzaklaştırmıştı. Yüce Allah çılgınları en ağır şekilde cezalandırır, arzularını yerine getirmesi bundandır.

Bütün bunlar, fedaileri kılığındaki küçük hırsızlar tavuk çalsın ve ceza almasın diye! Ve dostu Hayyam burada, Nişapur'da insanlardan gizlensin, ama kendinden gizlenemesin diye.

Hayyam eliyle boş ver anlamına gelecek bir işaret yaptı, yere tükürdü ve adımlarını hızlandırdı. Bunları bilemezdi, bilmek de is-

temiyordu, Sukayna'nın ölümünden sonra dünyadan, ama kendi hatıralarından ve sorularından da kaçmak umuduyla buraya, Nişapur'a sığınmıştı. Devletlerin bir evin inşa edildiği ya da yıkıldığı sürede haritadan silinip yeniden kurulduğuna da ilk kez burada şahit oldu. Ama bütün bunlardan mümkün olduğunca uzak durmaya çalıştığı için onun gözünde her şey uzaklarda, sislerin ardında gibiydi. Hiç bitmeyen savaş haberleri geliyordu kulağına, birkaç ay içinde çok eski şehirleri yerle bir edecek savaşlar. İster istemez geliyordu bu haberler kulağına, ama duyduğu anda unutuyor, hepsini bilincinin bir köşesine itiyordu. Peki ama kendinden nasıl saklanacaktı, nasıl sağaltacaktı kendini? İnsan kendini nasıl derisinden kurtaramıyorsa, aynı şekilde hatıralarını da silip atamıyordu. Deri, kemikler ve iç organlar en az bilinç ve ruh kadar hatırlayabildikleri için olabilir mi? Varlığı yıllardır bir dizi hatıra, görüntü ve inlemeden ibaretti. Bunların dışındaki her şey sadece bilgiydi. Acı acı, "İçimdeki gerçek benin, bana kendini hatırlatmak için izin istemeye ihtiyacı yok," diye düşündü.

Çoğu İran şehrinde olduğu gibi Nişapur'un yanı başında da İslamiyet öncesi dönemlerden kalma eski bir şehir merkezi vardı. Arap istilasından sonra İran'da bu merkezlerin kenarlarında pıtrak gibi yeni yerleşimler bitti. Fetihlerle, yeni mesleklerle, ticaretle para ve mülk edinen seçkinlerin yerleştiği bu bölgeler hızla büyüdü. Eski şehir merkezi evlerini ve mülklerini terk etmeyen yoksul halka ve Zerdüştlere kaldı. Zaman içinde gelirlerini ve varlıklarını yitiren şehirler bakımsız kaldı, hızla eskiyip çirkinleştiler. Gerçi evlerin ve burada yaşayanların sayısı artmıştı, bunun dışında her şey eksilmişti, yeni mahalleler bütün enerjilerini ve ruhlarını ellerinden almıştı sanki. Eski şehir merkezinde canlı ve hareketli buluşma yerleri, yeni mahallelerdeki daha iyi ve daha heybetli hanlarda kalamayan fakir seyyahların kaldığı hanlar ve eskiden beri burada yaşayanların iyi ve sabit bir kazanç kaynağı olduğunu fark ettikleri meyhanelerdi. Zira hâlâ şarap ve sarhoş eden başka içecekleri üretmeye ve satmaya devam ediyorlardı. Alkol üretmek ve ticaretini yapmak Müslümanlara yasaktı, bu yüzden üretimin küçük bir bölümünü kendi meyhanelerinde satmak hatırı sayılır bir gelir garantisiydi. Bu meyhaneler gayrimüslimlerin, yolu burala-

ra düşen yoksul seyyahların, içkiye düşkün Müslümanların, özgür ruhların, aylakların ve muhbirlerin, Müslümanlara el altından buradan aldıkları içkiyi satan beş para etmez adamların uğrak yerleriydi. Ama bu meyhanelerin başka müdavimleri de vardı. Mesela korkmadan, çekinmeden özgürce konuşanlar da buralara gelirdi. Zira başka yerlerde fısıldayarak dahi söylenemeyecek şeyler burada yüksek sesle söylenebiliyordu. Hükümdarın aleyhine konuşmalardı bunlar ve hayati tehlikesi vardı. Ya da örf ve adetlere, edebe aykırı, müstehcen, ruhun özgürleşmesini ya da en azından cennete gitmeyi tehlikeye atacak konuşmalardı.

Her zaman eğlence ve bol sohbet olan bu mekânlara kaba şakalar yapan, bunları izlemeyi seven insanlar da gelirdi. Evet eğlence boldu, çünkü bir bardak şarap için herkesin içinde hakarete, aşağılanmaya ve kabalığa maruz kalmaya razı olanlar ya da bunlardan kekremsi bir haz duyan bahtsızlar, talihsizler de toplanırdı buralarda. İnsana mesuliyet yüklemeyen ve ardında tek bir iz ve hatıra bırakmadan silinip giden kadın meclislerine düşkün olanlar, burada yaşananlarla, o kekremsi hazla yetinenler de gelirdi tabii. Hayyam yıllardır böyle yerlerde, ekseriyetle de itibarlı ve zengin ve zengin olduğu için şehrin kalburüstü cemiyetlerine girip çıkabilen Zerdüşt Büzürgümmid'in her zaman kalabalık olan meyhanesinde vakit öldürürdü.

Meyhane Büzürgümmid'in büyük evinin bütün giriş katı ve iç avlusunda yer alıyordu. İçerideki bütün ara duvarlar yıkıldığından yüz kişinin sığacağı çok büyük bir mekândı burası. Taşıyıcı duvarlarla ayrılmış üç ayrı bölüm de kendi içlerinde bir ya da iki masanın çevresine akıllıca tam ya da yarım daire şeklinde yerleştirilmiş alçak banklarla iki-üç bölmeye ayrılmıştı. Böylece insanlar korunaklı bir yerde, kendileri gibi gruplar tarafından rahatsız edilmeden içkinin ve sohbetin tadını çıkarabiliyordu.

Meyhanenin bahçesi de benzer şekilde yasemin ve gül çalılarıyla ya da ağaçlardan biriyle ayrılmış gözlerden uzak bölümlerden oluşuyordu. Her masada aşağı yukarı on kişi rahatsız edilmeden, neredeyse görülmeden bir ağacın gölgesinde, nefis kokular arasında kendilerini safahata ve unutmaya teslim edebiliyordu.

2

Hayyam bahçe de dâhil olmak üzere meyhaneyi iki kere dolaşmasına rağmen oturacağı yere karar veremedi. Bir-iki masanın önünde duralayıp düşündü, bu masalarda aralarına katılabileceği tanıdıkları da vardı. Ama kısa bir tereddütten sonra onlara katılmasının bir anlamı olmadığına karar verdi. Ama aynı anda masalardan birine oturacağını da biliyordu, zira geri dönüp eve gitmesinin, başka bir yer aramasının, soluklanıp etrafa bakınmasının da bir anlamı olmadığının farkındaydı. Sonunda birinci salonun köşesinde, Biraderler lakaplı tuhaf ve sevimli biri olan Beyazıt'ın masasına oturmasının çok da kötü bir fikir olmadığına karar verdi.

Şehir halkı Beyazıt'ın ağzından tek bir kez dahi "ben" sözünün çıktığını duymadığı için Biraderler lakabıyla anıldığını anlatırdı. Konuşmasına şahit olan herkes en azından on kere "biz iki kardeş" dediğini duymuştu. Büyük bir olasılıkla hiç kimse küçük kardeşinin gerçek adını bilmiyor, adama Yiğit Düldül diye hitap ediyordu. İki kardeş Beyazıt on dört yaşındayken öksüz kalmış, çocuk küçük ailesinin hem anası, hem babası, hem de ağabeyi olmuştu. Ara sıra bulduğu işlerde çalışarak ve neyse ki her zaman her yerden bulunan hayırsever insanların sayesinde kendinin ve kardeşinin geçimini sağlamıştı. On sekiz yaşında yoksul çocukların gittiği bir okulda iş bulunca boğazlarını düşünmekten kurtulmuştu.

Çalıştığı okulu, verdiği dersi sık sık değiştirmesine rağmen doğru dürüst para kazanabileceği bir okul bulamamıştı. Yine de üç kuruşluk öğretmen maaşından tasarruf edip, "Ufaklık" diye hitap ettiği küçük kardeşine iyi bir savaşçı kıyafeti almayı ve ona bu mesleği öğretecek bir öğretmen tutmayı başarmıştı. Genç adam peş peşe gelen savaşlarda şan ve itibar kazandığı için bu yatırıma değmiş, diğer savaşçıların, peygamberin Hazreti Ali'ye hediye ettiği ak katırın adından esinlenerek ona neden Düldül lakabını taktıkları da anlaşılmıştı. "Ufaklık" şan ve itibarın yanı sıra büyük bir servet de edinince iki kardeş on beş yıl boyunca refah içinde yaşadı. Yiğit Düldül son on yıldır savaşmıyordu, iki kardeş yeni büyük bir eve taşınmışlar, hâlâ kadınsız, hizmetkârsız tek başlarına yaşamaya devam ediyorlardı. Beyazıt her zaman olduğu gibi yoksul çocukların gittiği bir okulda ders veriyor, çocukluklarında olduğu gibi "Ufaklığa" bakıyor, her fırsatta gururla ve endişeyle, "biz iki kardeşten" söz ediyor ve namuslu bir insanı bekleyen sıkıntıları hatırlatıyordu.

Beyazıt Biraderler'in sağında, ünlü bir duvar ustasının oğlu olan kömürcü lakaplı müteahhit İbn Meşiş oturuyordu. Adam bitmek bilmeyen çalkantılı yıllarda müthiş bir servet edinmişti. Tek tek insanların ve halkın hayatını, pek çok açıdan iki sabit ve düzenli ordunun sürekli karşı karşıya geldiği gerçek bir savaştan daha kötü etkileyen bu çatışmalı ve çalkantılı yıllar Kömürcü İbn Meşiş'in ne işine ne de hayatına halel getirmişti.

İbn Meşiş savaşan taraflardan birinde yorgunluk emareleri görünür görünmez hemen o bölgeye gidiyor, harabe ve toprak satın alıyor, adam topluyor, Nişapur'dan kendi adamlarını getirtiyor ve kiremit, kerpiç tuğla, duvar ve çatı levhaları üretmeye başlıyordu. Çatışma biter bitmez inşaata başlıyor, bir seneye kalmadan üç kuruşa satın aldığı harabelerin yerine diktiği camileri ve okulları, hamamları ve hastaneleri ciddi fiyatlara satıyordu. Bu küçük savaşlarda zenginleşen ailelere de kendi tespit ettiği fiyatlara toplumdaki yeni mevkilerine uygun konaklar satıyordu. Varlıklarının tamamını ya da büyük bir kısmını kaybedenlere, arazilerini evle takas ederek yardım elini uzatıyordu Kömürcü İbn Meşiş. Bu işler sayesinde çıkan her çatışmada serveti katlanıyor, inşaat ustaları ve sa-

vaşçılar kardeşimdir, en azından ortağımdır, diyordu. Zira inşaat işçileri savaşçılar etrafı yakıp yıkmasa işlerinden olacaktı. Belki de bu yüzden çoğu zaman parayla tahta yeni oturan sultanları, kağanları ve şahları savaşa kışkırttığı, sultana İsfahan'a pahalı hediyeler gönderdiği, adamları aracılığıyla asla kaybetmeyeceğine ikna ederek küçük bir savaşa girmeye razı ettiği söylentileri bitmek bilmiyordu. Üstelik bu hikâyeleri ne inkâr ediyor ne de engellemeye çalışıyordu İbn Meşiş. Belki de bu yüzden dedikodular bine bin katılarak ısrarla yayılıyordu.

Beyazıt Biraderler'in sağ tarafında oturan Ali Reza şehrin yarısının çok sevdiği, övmeye doymadığı, diğer yarısının arkasından sürekli kötü konuşup, iftira attığı biriydi. Ali Reza her salı yetimhaneleri ziyaret eder, çocuklara küçük hediyeler dağıtır, onlarla oynar, cumaları düzenli olarak hastanelere gidip, kimsesiz hastalarla sohbet eder, bu bahtsız insanlarla bir saat ya da fazla konuştuğu olur, onları merak eder, nereli olduklarını, niçin ziyaretçileri olmadığını, hastalıklarını, iyileşeceklerine inanıp inanmadıklarını, ihtiyaçlarını, haftaya cuma ne istediklerini sorar durur, hastalar için tasalanarak, samimiyetle konuşmasını sürdürürdü. Ali Reza'yı sevmeyenler bütün bunları insanları sevdiği ya da hayırsever biri olduğu için değil, Müslümanlara alkol satarak ve muharebe meydanlarındaki savaş teçhizatlarını çalıp satarak, ya da başka kötü şeyler yaparak işlediği günahlardan kurtulmak için yaptığını söylerdi. Ali Reza'dan hoşlanmayanlar, şehrin dolup taştığı normal yoksullara neden yardım etmediğini sorgulardı. Çevredeki bizim yüzlerce yoksulumuza, sürgünümüze, garibanımıza tek bir iyi laf bile yeterdi. Ama hayır, o bunu yapmıyor, hastanedeki yabancılarla şefkatle konuşuyor, sanki ailesinden birileriymiş gibi onları teselli ediyor, salıları yetimhanedeki piç kurularına kendi çocuklarıymış gibi hediyeler taşıyordu. Ali Reza'nın bütün bunları, toplumda iyi karşılandığını, konuşulduğunu, methiyeler düzüldüğünü bildiği için yaptığından emindiler.

Böyle konuşanlara bir bakıma Ali Reza'nın kendisi de hak veriyor, "bizim yoksullarımıza" neden yardım etmediğini soranlara, "Onlara zaten herkes yardım ediyor, ben niye edeyim ki," diyor, "ben de sırtımı dönersem kim yardım edecek o zavallılara,"

diye ekliyordu. Ayrıca, Allah da kimselerin yardım etmediklerine destek olanları görür ve değer verir, diyen iftiracıların sözlerini asla sorgulamıyordu.

Ali Reza'nın yanında, yüzünde bir damla kan yokmuş ve beyaz undan maske takıyormuş gibi akça pakça, küçük bir erkek çocuğunu andıran genç bir adam oturuyordu. Ali Reza'nın son zamanlarda hastanede ziyaret ettiklerinden biriydi. Kendinin anlattığına göre, "hastaneden atıldıktan sonra" bu hayırsever adamı arayıp bulmuştu. Onun gibi burada ve dünyada hiç kimsesi, hiçbir şeyi olmayan birinin başka çaresi yoktu, ya da aklına başka bir çare gelmemişti. İlelebet bu iyi kalpli yaşlı adamın yanında kalamayacağını biliyordu bilmesine, ama hastaneden taburcu edildikten sonra ne yapabileceğini sormak için onun yanına gelmişti. Çünkü insan dünyadaki bütün yollar açıksa yola çıkamaz. İnsanın yola çıkıp birini seçebilmesi için önünde iki-üç yolu olması gerekir. Genç adam Ali Reza'nın yanına gidiş sebebini böyle anlatmıştı. Ali Reza çocuğu görünce benim evime mi gelmek istiyorsun, benimle mi yaşamak istiyorsun demiş ve daha pek çok başka soru sormuştu.

Bu yabancı delikanlının yanında Nişapur'un en büyük ayyaşı, son otuz yılın çalkantılı ortamında sahip olduğu her şeyi kaybeden, aile mensupları savaşlarda şehit düşen, barış zamanlarında da ölenler olduğu için nesli tükenen eski bir soylu ailenin yaşayan son ferdi Ebu Lula oturuyordu. Fakirlikten nefesi koksa da hâlâ kibar ve zarifti ve içki masalarında her zaman bir yeri vardı. Zira mürekkep yalamış biriydi, sohbeti sevildiği gibi, dünyada hiç kimsenin bilmediği kadar dinlemeyi de bilir, sonunda dinlediğini ve anladığını belli eden, tartılıp biçilmiş bir cümle ederdi. Yediği her lokmanın, içtiği her yudumun tadını çıkarırdı. Yeme-içme adabını ondan öğrenmek mümkündü, akıllı yeni zenginler onu masalarına davet ederek yapardı da bunu. Asla bir şey istemez, sadece insanların onu ağırlamasına ya da zaman zaman bir şeyler hediye etmesine izin verirdi. Gençken çok nadiren sarhoş olurdu, ama yaşı ilerledikçe daha sık sarhoş görülmeye başladı. İşte böyle zamanlarda kendinden bahseder, öylesine bağırarak konuşurdu ki, sadece aynı masada oturanların değil, bütün mey-

hanenin dikkatini üzerinde toplardı. Belki de bu yüzden böyle anlarda çıkardığı olaylar, hak etmeyecek kadar önemsiz şeyler olsa bile şehirde dilden dile dolaşırdı. Ciddi anlamda olay çıkardığı da söylenemezdi zaten, kimseye vurmaz, kimseyi incitmez, masaları devirmez, insanların yüzüne içki bardağını fırlatmazdı. Sadece içinden taşan ve alkolün de etkisiyle daha da güçlenen duygularını serbest bırakırdı. Her cinsten düşünceyi ve konuşmayı kontrol altında tutan engeller alkolün etkisiyle kalkınca o da ayağa kalkar ve gök gürlemesine benzeyen gibi bir sesle hayatını ve hayata dair her şeyi, yapabileceklerini, arzularını, ihtiyaçlarını içki masalarında harcadığını söylerdi.

Bağıra bağıra bütün hayatını harcadığını söylediği anda meyhanedeki konuşmalar kesilir, bütün bakışlar ona çevrilirdi. İnsanlar o anda şehirde günlerce ağızlardan düşmeyecek ilginç bir konuşmanın başlamak üzere olduğunu anlardı. Herkesin pürdikkat ona kulak vermesinin kendisine yüksek sesle düşünme hakkı verdiğini düşünüyor olmalıydı ki, aslında hayatımı içki masalarında harcadım ve içine işedim, demem gerekirdi, derdi. Çünkü hayat da içtiğimiz ve işememiz gereken su gibi, süt gibi akıp gidiyordu. İşte hayatı böyle, tıpkı şarap gibi bir kez yudumlayınca işer gibi akışına bırakmak lazımdı. Neredeyse her zaman bu minvalde bir şeyler söylerdi, ama yüksek, hem de çok yüksek sesle dile getirdiği düşüncelerini dinlemeye hazır birileri de hep olurdu ve onların dinledikleri şeyler günlerce dilden dile dolaşırdı. Konuşurken elini kolunu sallar ya da sağ elini sol eline vurup hıçkırmaya başlar, boğazında düğümlenen güçlü hisler nefesini keserken bir taraftan da gözlerinden boşalan yaşlar yanaklarından aşağıya süzülürdü. Konuşurken yere yığıldığı da oluyordu, ama iki güne kalmadan yine her zamanki gibi sevilen bir misafir olarak meyhanedeki masalardan birinde yerini alırdı. O akşam masada Hayyam'ın tanımadığı üç kişi daha vardı. Yanlarına otururşa tanışmak zorunda kalacağını bildiği için yabancı delikanlıyla Ali Reza'nın arasına oturdu.

Kömürcü, buraya atla Balh'a doğru bir günlük mesafede harika bir yerde terk edilmiş büyük bir köyü Nişapur'un kenar mahallelerinde yaptığı evlerle takas ettiğini anlatıyordu.

Eski köylüler enkaza dönmüş evleri ve işleyemedikleri toprakları karşılığında kendilerine, iki kat daha büyük olmalarına rağmen köydeki evlerinden daha güvenli olan şehir evlerini teklif ettiği için Kömürcü'ye minnettardılar. Dahası, bir kez şehre ulaştıklarında çalışma ve para kazanma fırsatları da olacaktı, zira hayat insanları nereye sürüklemiş olursa olsun, şehre gelenler hayatlarını bir şekilde idame ettirebiliyordu. Kömürcü suyu bol, toprakları verimli bu köyün yerine bir yıla varmadan iki büyük kervansaray, otuz büyük görkemli ev, camiler, okullar ve düzgün bir mahallenin ihtiyacı olan başka her şeyi inşa etmişti. Mahalle zaman içinde küçük bir şehre dönüşmüş, Kömürcü'ye 150 bin altın sikkenin üzerinde kazanç sağlamıştı ve hâlâ da günbegün bir şeyler kazandırmaya devam ediyordu. Köyün eski sakinlerinin neredeyse hepsi şimdi Nişapur'da onun için çalışıyor, ona para kazandırıyor, bu hayırsever insan hakkında anlattıklarıyla ününe ün, şanına şan katıyorlardı. Bütün bunlara doğru zamanda doğru şeyi düşündüğü için sahip olmuştu tabii. Kömürcü masadakilere yemin billah, doğru bir planın dünya üzerindeki en değerli şey olduğunu söylerken kendini örnek gösteriyor, sadece o mutlu anda doğru şeyi düşündüğü için şimdi burada oturmuş onlarla vakit öldürürken servetinin arttığını söylüyordu.

Beyazıt Biraderler, "Ne kadar şanslısın," diye övmeye başladı Kömürcü'yü, "Artık cömert bir insan olabilirsin. En zor durumda olan yeni şehirdeki Bestami Camisi. Bir yılda kim bilir nerelerden kaçıp gelen binden fazla insan camiye sığındı. Bana sorarsan, cömert yardımlarını esirgememen lazım onlardan."

Bir an susan Kömürcü, "Neden bahsediyorsun sen?" diye sordu.

"Bağış, diyorum, başka ne olacak," diye açıkladı Biraderler. "İhtiyacı olmayanlara yardım etmenin ne anlamı var?"

Kömürcü hâlâ anlamamıştı: "Ne bağışı?"

"Kazancının bir kısmıyla bağış yapacaksın herhalde. Yoksa neden bu kadar çok para kazansın ki insan?"

Kömürcü bunun üzerine bağış falan yapmayacağını, doğruyu söylemek gerekirse fakir insanlardan bütün kalbiyle nefret ettiğini, hiç yoksa onları küçük gördüğünü söyledi. Düşünen, çalışan insan fakir kalmazdı, Kömürcü'ye göre, günümüzde dünya-

da bu kadar iş ve kazanç kapısı varken fakirlik ayıptı, utanılacak bir şeydi.

Bu düşünceler Biraderler'e sanki ömrü boyunca hayatını, ekmeğini öğretmenlikle, birilerine anlamadıkları şeyleri öğreterek geçirdiğini hatırlatmış gibi ciddi bir nutuk atmaya başladı. Hepimiz için hayatın bir nimet olduğunu, aramızdaki şanslıların da bu nimetten nasibini aldığını, bu yüzden hayata, aşka, dostluğa, mutluluğa katlanmaya değdiğini anlattı. Bunların hiçbirini kazanamayız, edinemeyiz ya da satamayız, Allah bize bütün bunları kendi bolluğundan, bereketinden hediye eder ve sahip olduklarımızdan ihtiyaç sahiplerine vermekle görevlendirir. Onun bizi sevdiği gibi, bizim de fakir fukarayı sevmemizi ister.

"Ama neden onları doğrudan sevmiyor, neden hiç gerek yokken her şeyi bu derece karmaşıklaştırıyor?" Kömürcü ya anlamıyor ya da anlamamış gibi yapıyordu.

"Allah onları seviyor, yarattığı her şeyi seviyor, fakir fukarayı belki senden benden çok seviyor, bilemeyiz, belki de en çok onları seviyor."

"Beni neden karıştırıyor işin içine? Onları sevdiği için o yarattı, şimdi de benden onlara katlanmamı bekliyor. Mantık neresinde bunun?"

Biraderler, "Bunun mantığı yok," dedi. "Ne hayatı, ne de hayatı yaşamaya değer kılan şeyleri mantıkla açıklayamayız."

Kömürcü, "Ama ben hayat yaşamaya değmese bile, mantıktan yanayım," dedi.

Ebu Lula şaka yaptığını, çalışmaya ve para kazanmaya aslında çok değer verdiğini, yıllardır çalışan ve kazanan insanların ihsanıyla hayatını sürdürdüğünü söyledi. Ama bunlarla yetinen birine şimdiye kadar rastlamamıştı. Evet, çalışmak, kazanmak güzeldi, kimse inkâr edemezdi bunu, ama tastamam bir insana bunlar yetmezdi. Bununla yetinenler ya yontulmamış birer odundu ya da sığ akıllıydılar.

Kömürcü Hayyam'a dönüp, "Sen ne diyorsun üstat?" diye sordu. Hayyam adama küçümseyerek baktı ve omuz silkti.

Canının sohbete katılmak istemediğini ne söylemek, ne de göstermek zorunda kalmıştı, çünkü aynı anda Ali Reza, çocukların

beş yaşına kadar, hatta daha sonra da para kazanacakları bir iş yapmasına belki de bu yüzden izin verilmediğini söyledi. Bir şeyler öğrenmelerine de ancak oyun oynarken izin veriliyordu, altı yaşına basmadan okula da gidemiyorlardı. Neşeli konuşmaya, yarı şaka yarı ciddi öfkesini gizlemeyen Kömürcü, "Peki bu ne anlatıyor bize?" diye sordu.

Ali Reza soruya soruyla cevap verdi: "Oyun oynamanın ne kadar önemli olduğunu söylemiyor mu bize? Yürümeyi, yemek yemeyi, ağlamayı, ana babanı sevmeyi, gülmeyi, geceyi gündüzden ayırt etmeyi oyun oynarken öğrendin. Ama sadece çıkarını düşünürsen oyun oynayamazsın."

Kömürcü şaşkın bir ifadeyle, "Neden bugün herkes çıkarlara, zenginliğe karşı ki? Sanki dünyada zenginlikten kötü bir şey yokmuş gibi."

Biraderler, "Var var, ama çok az var," diye cevap verdi.

Bunun üzerine herkes güldü, en yüksek sesle gülen Kömürcü'ydü belki, ama bu cemaatte kendini rahat hissetmediğini, konuşmanın onun iradesi ve beklentileri dışında geliştiğini gizleyemedi, belki de gizlemek ihtiyacı hissetmedi. Kahkahalar yavaş yavaş sönümlendiğinde Biraderler'i terslemesi belki de bu yüzdendi.

Sesine alaycı bir ton vermeye çalışarak, "Zenginlik umurunuzda değil, değil mi?" diye sordu. "İşte bu yüzden bu durumdasınız: Günü gününe yaşıyorsunuz, kıt kanaat geçiniyor, sefil bir hayat sürüyor, iki yağmur damlasının arasına sıkışmış gibi hayatın rüzgârına kapılmış gidiyorsunuz. Ama zenginler yaşıyor, inşa ediyor, her şeyin tadını çıkarıyor, doyduklarında yeni hazların peşinden koşuyorlar. Siz de onların yaptığını yapın dostlar! İnsan hayallerini gerçekleştirmeli, hayatı hayallerle geçirmemeli."

Hayyam'ın ağzından, "Allah korusun!" sözleri döküldü.

Ebu Lula, "Ne oldu?" diye sordu.

Hayyam korkmuş bir insanın sesiyle, "Benim sık sık gördüğüm kâbusları gören birini düşünsene," dedi. "Ne biçim bir ceza olur bu! İbn Meşiş de tutmuş bunu diliyor Allahtan, hem de kendisi için. Düşmanı için dilese anlarım, ama kendisi için!"

Kömürcü öfkeden kudurduğunu gizlemeden, "Benim ne düşündüğümü, ne istediğimi sen iyi bilirsin," diye çıkıştı.

Yabancı adamlardan biri, "Ben olsam açık açık kâbus gördüğümü anlatacağıma, neden gördüğümü düşünürüm," diye lafa girdi, ama Hayyam ne yüzüne baktı adamın, ne de söylediklerine cevap verdi.

Sonra Hayyam asabi bir tavırla Kömürcü diye çağrılan İbn Meşiş'e döndü ve "Senin ne düşündüğünü çok iyi biliyorum dostum," dedi. "Bu yüzden dehşet içindeyim, düşüncelerini ve hakkındaki her şeyi bildiğim için."

"Eminim bildiğinden!" dedi Kömürcü alaycı bir tonda. "Senin gibi itibarlı biri bilir tabii!"

Hayyam hâlâ gergin, "Bunun için itibar değil, akıl lazım," diyerek adama dersini verdi.

"Maşallah sen de ikisi de var. Acaba hangisi daha fazla, itibar mı, akıl mı, işte onu bilmiyorum bak."

Hayyam bir süre düşündükten sonra, "İçinden bir sayı tut," dedi, "herhangi bir sayı."

Kömürcü, "Tuttum," dedi.

"Şimdi onu beşle çarp. Çarptın mı?"

Kömürcü, "Dur bir dakika, bir kâğıt bulayım," dedi. Kısa bir süre sonra Hayyam'ın söylediği işlemi yaptığını bildirdi.

Hayyam devam etti: "Şimdi elde ettiğin sayıdan üçte birini çıkar. Tamam mı? Elde ettiğin sayıyı ona böl şimdi. Böldün mü? Şimdi yaptığın işlemleri kontrol et. Hata olmaması lazım."

Biraderler yanında oturan Kömürcü'ye eğildi, birlikte işlemleri gözden geçirip kontrol ettiler ve her şeyin tamam olduğunu bildirdiler.

"Şimdi elde ettiğiniz sayıya, sırayla İbn Meşiş'in tuttuğu sayının üçte birini, yarısını ve dörtte birini ekleyin. Bitti mi? Ne çıktı?"

Kömürcü ve Biraderler aynı anda, "Altmış sekiz," dedi.

Hayyam bir süre düşündü ve "Kırk sekiz tutmuştun, değil mi?" diye sordu. Biraderler ve Kömürcü afallamış bir suratla başlarını sallayarak onayladılar ve ellerini masaya koydular.

Ortamı tatsız ve boğucu bir hava sardı. Ebu Lula gülmeye çalıştı, ama ağzından sadece bir hırıltı çıktı. Ali Reza kâğıda diktiği bakışlarını kaldırdı, Hayyam'a dönüp, "Bu işte bir tuhaflık var," dedi. Ebu Lula'ya hak veren yabancı, "Az önce deliye akıllıların gizledi-

ği bir şey için böbürlenmemesini söylemiştim," dedi, "ama ne fayda! Kör birine göz kırpmak da anlamsızdır."

Kömürcü masadakilere dönerek, "Tamam, tahmin etti," dedi ve konuyu bir an önce kapatmak istediğini belli ederek herkese birer içki ısmarladı. "Tesadüf işte."

Hayyam gergin bir sesle, "Tesadüf mü?" dedi. Öfkesi onu yeni delilikler yapmaya itiyordu sanki. "Birle on arasında bir sayı tut. Tuttuğun sayıyı yirmi yediyle çarp. Elde ettiğin sayıyı otuz yediyle çarp şimdi. Yaptın mı? Şimdi çıkan sayının son rakamını söyle bana."

Hesaplamayı bitiren Biraderler ve Kömürcü bir ağızdan, "Beş," dedi.

Aklından hesap yapıyormuş gibi kısa bir süre düşünen Hayyam, Kömürcü'nün tuttuğu sayının beş olduğunu söyledi, beriki başıyla onayladı.

Yine ağır ve boğucu bir sessizlik. Hayyam'a çevrilen bakışlar, korku, öfke ve kuşkudan oluşan yoğun bir karışımı üstüne boca etti.

Hayyam bıkkın bir sesle, "Aman, boş verin!" dedi ve büyük bir çabayla masadan kalkmaya çalıştı. "Benim gibi bir deli daha önce gelmedi yeryüzüne zaten."

Yabancı, "Deli değilsin sen. Yani sadece deli değilsin."

Ebu Lula dostane bir sesle, "Adam haklı. Delinin yapacağından beter bu yaptığın. Yapma bunu." dedi.

Hayyam elini sallayarak, "Ne yaptım ki ben?" dedi. Tiksintiyle yüzünü buruşturdu. Sonunda yerinden kalkmayı başardı ve masadakilerle vedalaşmadan kapıya yöneldi.

On adım atmamıştı ki, arkasından birinin seslendiğini duydu.

Muhtemelen genç birine ait berrak ve tiz bir ses, "Şeyh baba, şeyh baba, dur lütfen," dedi.

Hayyam arkasına baktı ve aralarına sıkışmadan önce Ali Reza'nın yanında oturan beyaz suratlı gencin el sallayarak ve seslenerek peşinden koştuğunu gördü.

Hayyam dişlerinin arasından, "Durdum hadi, söyle bakalım delikanlı," dedi. Genç adam koşarak yanına vardığında Hayyam'ın tokalaştığını elini öpüp başına koydu ve tekrar toka yaptı.

Önünde eğilerek, "Ben," diye söze başladı, ancak devamını getiremedi, derin bir soluk alıp verdikten sonra konuşmaya devam etti: "Annem sağ mı, lütfen söyle!"

"Önce bir sakinleş, sonra benden ne istediğini söyle," dedi Hayyam.

Delikanlı iki büklüm, "Ben..." dedi ve tekrar Hayyam'ın önünde eğilerek, "söyle lütfen, annem yaşıyor mu?" diye sordu.

Hayyam, acı çektiği her halinden belli olan genç adamı yeniden sakinleştirmeye çalışarak, "Seni anlamama yardım et. Kimsin, nerelisin, benden ne istiyorsun?" diye sordu.

Delikanlı hemen izahat verdi: "Vukac adım, Bosnalıyım, Bilesevolu, Visoko'nun aşağısında. Annem hayatta mı, bunu öğrenmek istiyorum senden. Hayatıma bir yön vermem lazım, sen de biliyorsun, etten kemikten insanın düşüncelerini adımlarını yönlendireceği bir yere ihtiyacı vardır. Yaşıyorsa şayet, ben geri dönüyor eve."

Hayyam şaşkınlıkla, "Ben nereden bileyim bunu?" diye sordu.

Genç adam sesindeki endişeyi gizlemeye gerek görmeden, "O şişkonun ne düşündüğünü nasıl bildin peki?" diye sordu.

Hayyam adeta bağırarak, "Ben bilmedim," derken onu zora sokan bir şeyi reddediyormuş gibi elini savurdu.

"Bildin her seferinde."

"Birincisi aritmetikle ciddi biçimde ilgilenince öğrenilen oyunlar bunlar."

"O zaman benimle de oyna ve annem hayatta mı değil mi söyle. Bilesevo, Visoko'nun aşağısında, Bosna."

"Bilmiyorum delikanlı, inan bana, nereden bileyim ben," dedi Hayyam gence acıdığı belli olan bir sesle.

Delikanlı bir süre düşündükten sonra, "Bak dinle şeyh baba, bir planım var," dedi. "Bak biraz düşündüm, beş kuruşsuz değilim, on altın sikkem var. Sana veriyorum, söyle hadi."

"Bilmediğim bir şeyi nasıl söyleyeyim ki sana be adam!"

"Bak şimdi, düşündüm de, aslında on iki altın sikkem var. Söylersen senin onlar. Sana bedava nasıl olsa, öyle de biliyorsun, böyle de."

Hayyam gerçekten mahcup olmuş gibi kollarını açtı, yukarı baktı ve göklerden yardım istedi.

"Sen de insansın şeyh baba," dedi genç adam, "etten kemikten bir insanın bir yere gitmesi lazım. Ama ben gidemiyorum, sağım, solum, önüm, arkam boş."

Hayyam kim bilir nice zaman sonra güldü: "O halde benimle gel. Benim de yok gidecek yerim. Seninle iyi anlaşacağız."

3

Hayyam evin halini hatırlayınca geri döndü ve beyaz genç adamı yiyecek bir şeyler almak için şehir merkezine götürdü. Bir süre konuşmadan yürüdükten sonra Vukac hafif öksürerek, önce derin bir nefes alıp sonra daha da yüksek sesle nefes vererek bir şey söylemek istediğini gösterdi.

Uzun süre tereddüt ettikten sonra, "Aptal değilim ben şeyh baba. Böyle insanlarla düşüp kalkanları hangi tehlikelerin beklediğini bilirim," dedi.

"Hangi insanlar?" diye sordu Hayyam.

"Senin gibi kendini ilme adayanlar, her şeyi bilmek isteyenler."

"Tehlike neymiş peki?"

"Her şey bozulur, ruh da dâhil."

"O zaman ne işin var yanımda?" diye sordu Hayyam.

"Başka ne yapayım, birinin benimle ilgilenmesi lazım."

Hayyam on yıllardır, en azından kızı Leyla öldüğünden beri ne kendinde ne de dünyada şahit olduğu bir neşeyle güldü: "Küçük ahmak seni gidi," dedi. "Sakin ol, bendeki iki şeyden kork. Birincisi can sıkıntısı, yaşlı insanlar ekseriyetle sıkıcıdır çünkü. İkincisi de, yanında yaşlı bir bedenin nasıl kendine yük olup çürümeye başladığını seyredecek olman. Ama yine de vazgeçmiyor beden, mecbur olmadıkça hayattan vazgeçmiyor maalesef."

Hayyam bir süre sonra bir şey anlatmasını isteyince genç adam, "Tamam şeyh baba," dedi ve konuşmadan yanında yürümeye devam etti.

"Bana şeyh baba deme."

"Ama hürmetimden."

"Ahmaklık bu. Ahmaklık da hürmet olamaz," diye açıkladı Hayyam.

"Ne yapayım peki, nasıl hitap edeyim sana?"

"Eskiden üstat derdi insanlar, haklıydılar da belki. Ama en iyisi, Ömer, şimdi en iyisi Ömer demen."

"Peki Ömer Üstat."

Hayyam tekrar güldü. Genç refakatçisinin ona iki isimle hitap etmek istemesini eğlenceli bulmuş olmalıydı. Bir süre yeniden sustular, Hayyam genç adama neden konuşmadığını sordu ve tekrar kendinden bahsetmesini istedi. Genç adam suskunluğunu hangi hikâyeyi anlatmanın uygun olacağını düşündüğünü söyleyerek gerekçelendirdi ve anlatmaya başladı.

Vukac on iki - on üç yaşlarındayken memleketine gözleri kor gibi, sesi ateş gibi, hırpani bir adam çıkagelmişti. Genç oğlan çocuklarını yolda durdurup konuşuyor, evde, tarlada, su kenarında karşılarına çıkıyor, her fırsatta bu çocukları etrafında topluyor ve ateşli konuşmalar yapıp, sadece onların kutsal kabri kâfirlerden koruyabileceğini ve kutsal topraklardaki Hıristiyan mülklerini genişletebileceğini söylerdi. Günahları olmadığı için, saf ve temiz oldukları için bu onların işiydi, korkmuyorlardı çünkü korku günahtan gelirdi. Adam aşka gelmiş gibi kutsal topraklardan, maneviyatın gücünden söz eder, mümkün olan en coşkulu, en ikna edici biçimde konuşur, Haçlı Seferleri hakkında heyecanlı hikâyeler anlatır, yıl sonuna kadar dünyanın her yerinden gelen çocuk ordularının hakikati savunmak ve yaymak için kutsal topraklara akın edeceğini temin ederdi.

Vukac'ın köyünden on kişi bu hırpani yabancıyla gitmeye karar vermişti. Adam peşine takılanları kuzeyden gelecek büyük bir orduyla birleşip, birlikte kutsal topraklara doğru yola çıkacakları bir sığınağa götürecekti.

Vukac da onlara katıldı tabii. Her şeyden bıkmıştı zira. Baba-

sı öldükten sonra annesi sürekli kardeşlerinin en büyüğü olduğunu söylemeye, bütün işleri ve zavallı bir insanın sırtına yüklenebilecek başka ne varsa hepsini onun sırtına yüklemeye başlamıştı. Horozlarla birlikte uyanıyor, yapılacaklar bittiğinde ya da işleri yapacak yeterli ışık olmadığında yatıyordu. Bu arada yapacak başka işi yokmuş gibi durmaksızın kocası için ağlayan annesini teselli etmesi gerekiyordu.

Yabancının anlattığının aksine sadece gençlerden oluşmayan, üstelik ne çok büyük, ne yenilmez, ne de kusursuz olan ordu maceralarla dolu iki yıllık uzun bir yolculuğun ardından Kudüs'e vardı. İlk ordugâhlarını kurmaya fırsat bulamadan saldıran bir Müslüman ordusu, Hayyam'ın genç refakatçisinin de dâhil olduğu pek çok kişiyi esir aldı. Delikanlı üstüne üstlük bir de yaralanmıştı. Götürüldüğü yakınlardaki bir şehrin hastanesinde sağlığına kavuşup burada çok güzel günler geçirdi ve kısa sürede çevresindeki insanlarla dost oldu. Vukac'ın hasta olmanın tadını çıkardığı yedi-sekiz ayın ardından şehir bu kez Hıristiyan birliklerin saldırısına uğradı. Yıkılan hastaneden, Müslüman hastalarla birlikte fidye ödeyerek satın alacaklarını söyledikleri birkaç yaralı esiri de kurtarmış ve yanlarına almışlar, daha ağır yaralı olanlarıysa esir olarak hastanede bırakmışlardı.

Vukac da kurtulanların arasındaydı. Hastane saldırıya uğradığında, buraya gelmesine neden olan yaradan çok daha ağır biçimde omzundan yaralanmış, başına aldığı darbe onu ölümle hayat arasında uzun bir yolculuğa çıkarmıştı. Doktoru Valid'in neden onu da yaşam emaresi gösterenlerle birlikte bir arabaya yükleyip gönderdiğini sadece Allah bilebilirdi, zira yaşadığına dair en küçük bir emare göstermeyen genç adamı taşımak akla ziyan bir şeydi.

Valid bir kez yaşadığı yeri terk edince bir daha kendini frenleyememiş, iki-üç ayda bir varını yoğunu bir arabaya yükleyip Doğu'ya doğru ilerlemiş, yerleştiği hastanelerde yaşadıklarını hiç umursamamış, orayı hemen terk etmesini gerektiren nedenler var mı yok mu diye bakmamıştı. Valid belki de bunu niçin yaptığını biliyordu, ya da bilmiyordu, ama onun hikâyesini anlatan Vukac'ın, Doğu'ya kaçma sebeplerini kendi bildiği gibi açıklama hakkı vardı. Belki yaşadığı bölgedeki biteviye çatışmalardan bıkmıştı Valid, bi-

teceklerine dair en küçük bir işaret de yoktu. Bu yüzden mümkün olduğunca uzaklara gitmek istemiş olabilir miydi? Belki bir hatıradan ya da korktuğu bir şeyden, belki de kendi içindeki kontrol edemediği bir şeyden kaçıyordu. Ama en küçük bir hayat emaresi göstermeyen, ama yine de ne ölen ne de hayata dönen hastası Vukac'ı neden her seferinde arabaya yükleyip yanında götürdüğünü Valid'in kendisi açıklayabilirdi belki, ama onu anlatan adamın bilmesi mümkün değildi. Vukac ölüm ile hayat arasında uzun süre gidip geldikten sonra beş-altı ay önce Yezd şehrinde kendine geldiğinde, bilinçsiz yattığı sürece sanki taş ocağında taş kırmış gibi bitkindi, beti benzi kaçmıştı.

Valid ve Vukac bir ay kadar önce buraya gelmiş, hastaneye yerleşmişlerdi. Valid on gün önce ölünce Vukac sabah bir süre idare edecek kadar kılık kıyafet ve on iki altın sikkeyle selamsız sabahsız hastaneden atılmıştı.

Vukac hikâyesini bitirince durdu, Hayyam fark etmemiş gibi yürümeye devam edince delikanlı peşinden koştu, adımlarını onunkine uydurdu ve hikâyesine ne dediğini sordu.

"Hiçbir şey," dedi Hayyam, "ne söyleyeyim ki?"

"Ama hikâyemi anlatmamı isteyen sendin."

"Senin hakkında bir şeyler öğrenmek istiyordum."

O sırada pazaryerine vardıkları için bir süre hiç konuşmadılar. Ne alacaklarına karar vermeleri, seçmeleri, satıcılarla pazarlık, ödeme ve aldıklarını bağlayıp, paketlemeleri gerekiyordu. Hayyam'da daha pazaryerine ulaşmadan yorgunluk emareleri vardı, ama genç dostuyla karşılaşıp anlattıklarını dinleyince içine dolan sebepsiz sevinç ahlaya inleye alışveriş yaptığı pazarda da devam etti. Çoğunlukla konuşmadan, aldıklarını doğru dürüst seçmeden ve satıcılarla pazarlık yapmadan, zaman zaman soluklanmak için Vukac'ın omzuna yaslanarak alışverişini yaptı. Suskunluğu ve kısa molalar gücünü toplamasına yaramış olmalıydı ki, eve dönerken birdenbire tekrar konuşmaya başladı.

"Bir buçuk balık bir buçuk dirhemse, beş balık kaç dirhem eder?" diye sordu.

Vukac, "Duruma göre değişir," diye cevap verdi.

"Ne demek, duruma göre değişir?"

"Pek çok şeye göre değişir," diye cevap verdi genç adam, "Balıkların büyüklüğüne, cinsine, ne kadar taze olduklarına ve daha pek çok şeye göre değişir. Dünkü bir balığa şu anda sudan çıkmış bir balıkla aynı parayı ödemek için deli olmak lazım."

"O halde farz edelim ki, hepsi aynı büyüklükte, aynı cins ve aynı tazelikte."

Vukac bir süre düşündü, sonra eliyle olmaz anlamında bir işaret yaparak, "Mümkün değil," dedi. "Bir tanesi mutlaka birazcık daha büyük, daha yağlı ya da daha iridir."

Hayyam ısrar etti: "Biliyorum olmaz, ama farz edelim ki oldu."

"İmkânsız bir şey için neden konuşayım ki?"

Hayyam direnmeye devam etti: "Kurallar koyabilelim diye. Ya da oyun oynamak için."

"Çocuk değilim ki deli gibi oynayayım."

Hayyam yavaş yavaş ve isteksiz, Vukac açlıktan ölmek üzere olan genç insanlar gibi hızla ve ağzını şapırdatarak hiç konuşmadan yemeklerini yediler. Vukac karnı doyduğunda derin bir nefes aldı ve karnını masaj yapar gibi üstünde daireler çizerek ovmaya başladı.

"Oh ne güzeldi," diye inledi, "yeniden gücüm kuvvetim yerine geldi."

Karnını ovmaya devam etti. Bu hareketinde öyle büyük bir memnuniyet vardır ki, Hayyam düşünmeden gülümsemeye başladı. O anda bu hareketi defalarca izleyeceğini bilmiyordu tabii.

Az sonra hava kararmaya başladı, birlikte büyük odada Vukac için yatak hazırladılar, Hayyam ise dama çıktı.

Çıkarken yanına gömme dolaptaki gizli bölmeden bir lamba ve bir deste mektup aldı.

Kafası karışıktı. Küçük yabancıyı dinlerken ve seyrederken kendi içinde olup bitenleri unutmuştu epeydir. Ruhunda neler olup bittiğini, hissettiklerini nasıl adlandırması gerektiğini bilmiyordu. Mutluluk muydu bu, yoksa hayata ve varoluşa duyulan bir güven miydi? Bu duyguları sadece Sukayna'yla birlikteyken hissetmişti, ondan önce ve sonra bir insanın bedenini güldürebildiğini hiç hissetmemişti. Sadece onun yanındayken kendini tehdit altında hissetmiyordu, bütün varlığıyla karısının da bir tehdit oluşturmadı-

ğını hissediyordu, belki de bu yüzden ona böylesine açılabilmiş ve mutlu olabilmişti. Sukayna dünyanın iyi bir yer olduğunun, hayatın iyi bir şey olduğunun, Hayyam'ın da iyi bir insan olduğunun, en azından olabileceğinin kanıtıydı. Bugün küçük adamla konuşurken içinde olup bitenler ona Sukayna'yı hatırlatmıştı. Uzun zaman önce kendinden bile saklamak için o bölmeye koyduğu mektupları tekrar okuyabileceğini düşünmüştü bu yüzden.

Mektuplar Sukayna'nın ortak hayatlarına hem tat kattığı hem de o hayatı zorlaştırdığı oyunlarıydı. Sukayna mektupları yazmaya başladığında kendi evleri yapılmakta olduğu için bir akrabalarının yanında yaşıyorlardı. Arzu ettiklerinden çok daha az baş başa kalabiliyorlardı. Sukayna böylece başkalarının duyması gerekmeyen şeylerden bahsettiği o mektupları yazmaya başlamıştı ve bu iş hoşuna gitmiş olmalı ki hayatı boyunca, Leyla'nın ölümüne kadar mektup yazmaya devam etmişti. Kimi zaman Hayyam'ı nasıl arzuladığını anlatan ya da gizli aşk oyunlarına davet eden tutku dolu mektuplardı bunlar. Kimi zaman da Hayyam'ı, çocukların eğlenirken yaptıkları gibi zora sokan şakalardı.

Çoğu mektupta cevabı olmayan sorular sorardı: Mademki o bir âlimdi, bilmesi gerekirdi. Mesela, "Allahın Âdem peygamberle Nebati dilinde konuştuğu doğru mu?" diye soruyordu bir mektubunda. Hayyam'ın, "Allahın kulları tarafından anlaşılması için insan dillerine ihtiyacı yoktur," cevabı üzerine, "Acaba Adem Havva'yla mı anlaşıyordu bu dilde?" diye sormuştu. Bunu, "El yazısı zihinsel bir geometridir ve bedenle kendini ifade eder, diyen şu senin Öklit miydi?" sorusu takip ediyordu. Üçüncü mektupta, Kureyşlilerin Kâbe'nin temelinde bulduğu ilahi mesajların hangi dilde olduğunu sormuştu. Bu mektupları yemek masasında, yanından geçerken ya da başkalarıyla çay içerken, avuç içinde gizlice açılıp okunacak kadar küçük ve buruşturulmuş kâğıt parçaları olarak cebine sokardı. Hayyam'ın yatakta ya da bir kıyafetinin içinde de mektup bulduğu olmuştu. Zaman zaman yastığının altından çıkanlar da vardı. Ama bazı mektupları, belki de en güzellerini mesela yatmaya giderlerken elden verir, bunların içine çoğunlukla baştan beri Sukayna'nın meyvesi olan bir de ayva koyardı.

Hayyam Sukayna'nın mektuplarını kendinden bile gizleyerek,

itinayla bir yere kaldırmış, kendi evlerine taşındıklarında gizli bir yerde istiflemiş, en üstlerine de bir ayva koymuştu. Sukayna'nın ölümünden sonra İsfahan'dan ayrılırken yanına aldığı nadir şeylerden biri de bu mektuplardı. Onları yıllarca yanında taşımıştı (Değişen şu anda üstlerinde bir ayva olmamasıydı). Ama birini ya da ötekini eline alıp okuduğu da çok nadirdi.

Okuyamıyordu, okurken yaşadıklarına, ruhunun bedeninden ayrılmak isteyişine, ama bedeni izin vermediği için ondan kopamayışına dayanamıyordu.

Çatıya çıkan merdivenlerde ikinci ya da üçüncü kez soluklandığında burnuna ayva kokusu geldi. Koku mektuplara sinmiş ve bu güne kadar kalmış olabilir miydi? Yoksa hatıralarından ya da arzularından çıkıp gelen bir koku muydu bu? Belki de Sukayna'nın ruhu onu çağırıyordu, kim bilir? Umut ve özlemle, Allahım öyle olsun ve bugün onun çağrısına uyabileyim, diye inledi. Ama aynı anda, Sukayna'nın çağrısına uymasından çok kötü etkilenecek genç Bosnalı aklına geldi.

Çatıya çıktığında tekrar dinlenmek zorunda kaldı, sonra yatmak üzere üstünü değiştirdi ve döşeğine uzandı. Güneş batıyordu, aydınlık bir süre daha sürecek, ama sonra gri bir loş ışık etrafı saracaktı. Hayyam loşluk yoğunlaşıp karanlığa dönüşürken lambayı yakacak ve ilk mektubu açıp okumaya başlayacaktı. O zamana kadar biraz uzanacak ve bedenini kim bilir ne kadar uzun zaman sonra ilk kez tatlı bir yorgunluğun kollarına bırakacaktı. Gözlerini kapadı, bugün en azından bir mektubu sonuna kadar okuyacağını söyleyen ayva kokusunu şükran duyarak içine çekti. Sonra elini mektuplara uzattı ve en üstteki aldı. Kalkıp oturdu, sırtını duvara verdi ve gözlerini açtı. Gördüğü şey Sukayna'nın mektuplarından biri değildi.

> Sevgili Kardeşim Ömer,
>
> Başına gelenleri öğreneli epeyi zaman oldu sevgili Ömer, ama sana yazamadım, yazmak istemedim.
>
> Çok meşguldüm. O yıllarda İsfahan'da kuruluşuna senin de şahit olduğun işlerime başlamam ve belli bir seviyeye getirmem gerekiyordu. Ama bir taraftan da eski yaraları deşmek istemiyor-

dum. Şimdi o zamanki konuşmalarımızı hatırlatmama bile gerek yok. Sadece sana yazıyor olmam bile, başımıza gelecekler konusunda sizi uyardığımda ikinizin beni evden attığını hatırlamana yetecektir. O kadar âşıktınız, o kadar mutluydunuz, dünyanın ikinize ait olduğundan o kadar emindiniz ki! Kim sizi hayatın sonuçta sadece mutsuzluk ve felaket getirdiğine ikna edebilirdi?

Dünyanın iblisin çaresizliğinden doğduğunu ve onun ve bizim gözyaşlarımızdan ve acılarımızdan beslendiğini söylemiştim size. O lanet iblis zamanın içine düştü, düşmeden önce sadece sonsuzluk vardı, her şey o sonsuzluğun içinde duruyordu. İblisin düşmesi zamanı harekete geçirdi, bizim kanımızla, acılarımızla ve mutsuzluğumuzla hâlâ ilerliyor zaman. Her şey bunun böyle olduğunu gösteriyor. Dünyaya ağlayarak geliyoruz, daha anne sütünün tadına bakmadan ifraz ettiğimiz ilk şey gözyaşı. Neyi bekliyor, neyi umuyorsunuz hâlâ? Ağlayan bir çocuğu mu?

Aynaya bakan insanın şeytana göz kırptığını söyleyen atasözünü biliyorsun. Aynanın önünde ne yapıyor olursa olsun, mutlaka şeytana göz kırpar, ayna şeytan işidir çünkü. Ve insanları kopyaladıkça ve sayılarını çoğalttıkça şeytan işi olmaya devam edecek. Bir daha evlenip çocuk sahibi olmadığına göre bütün bunları anlamış olmalısın.

İşlerimiz yolunda, bütün dünya korku kokuyor, hayatın ve her türlü varoluşun ağır bir cehennem azabı olduğunu anlayan insanların sayısı giderek artıyor. Suriyeli kardeşlerimiz Filistin'i işgal eden ve kendileriyle aynı kafada olan Frenkleri buldu, onlarla birleşti ve bizim gibi örgütlenebilmeleri için onlara yardım etti. Frenkler için cemiyetlerini düzene sokmak, bizim için olduğundan daha kolaydır belki, zira onlarda keşişlik yasak olmadığı gibi tasvip edilen bir şeydir. Onlar imamlarına "üstadı muhterem" der. Şimdikinin adı Hugues de Payens'tir. Bizim oradaki adamlarımızla arası çok iyidir. Aralarında dostluklar kuruldu, birlikte çalışıyorlar. Adamlarım birlikte Şam'ın fethini bile planladıklarını anlatıyor.

Dünyadaki bilinen en yüksek zirvede sana bir rasathane inşa ettik, dünyanın her yerinden en değerli el yazmalarını ve kitapları getirdik ve senin için dünyanın görüp göreceği en iyi kütüphaneyi hazırladık. Sana layık işler ve ödüller var burada. Gel ve benim

sohbet arkadaşım ol, kardeşim ol, sağ kolum ol. Hakikat bizden yana, içinde yaşadığın hayalden kendini kurtar ve gel.

Hasan

Hayyam mektubu sonuna kadar okudu, döşeğinin yanına koydu ve hâlâ aydınlık olan gökyüzünün çehresini seyre daldı. Hasan'ın mektubu Sukayna'nınkilerin arasına nasıl girmişti? Nasıl olmuştu da sadece muhteviyatını değil, böyle bir mektubun geldiğini bile unutmuştu Hayyam?

Olan biteni hatırlaması epeyce uzun sürdü. Beyaz kıyafetli, kırmızı göğüs kemerli, kırmızı çizmeli üç delikanlı beş-altı yıl önce güpegündüz getirmişti mektubu. Gelmişler, mektubu vermişler, başkomutanları Sidna'nın selamını getirdiklerini söylemişlerdi. Hayyam yalnız mı, yoksa refakatle mi yolculuk etmek istediğini söylesin demişti, başkomutan. Cevabını şehirdeki falan kişiye bildirebilirdi. Komutan için cevap gelmemesi de bir cevap olacaktı. Hayyam çok öfkelendi. Bu ziyaret yarın sabah bütün şehirde duyulacak, buraya geldiğinden beri ona karşı duyulan nefret ve korku, ama aynı zamanda saygı daha da büyüyecekti.

Hasan Sukayna'nın ölüm emrini vermemiş olabilirdi, ama bu cinayetle mutlaka bir ilişkisi vardı. Bu yüzden mektubu Sukayna'nın ölümüyle hissettiği acıyı, öfkeyi, çaresizliği, kabusları ve azabı yeniden yaşatmıştı Hayyam'a. Ancak tuhaftır, bu kez acı dolu kâbus çok kısa, belki iki ya da üç gün sürdü. Hayyam biraz sakinleştikten sonra mektubu tekrar Sukayna'nın mektuplarını gizlediği gizli bölmeye koydu. Artık karısının mektuplarını okuyamıyordu, onlarla karşılaşmaya dayanamıyordu ama bir taraftan yine de dayanmak zorunda olduğunu biliyordu, üstelik daha güçsüz, daha hüzünlü, daha çok acı ve çaresizlik içinde. Hayyam sadece kısa bir süre daha gizli bölmeye geri koyduğu Hasan'ın mektubunu, daha doğrusu bu mektupla ilgili kafasını kurcalayan soruyu düşündü: Hasan gibi insanlar nasıl oluyor da dünyaya gönderiliyor, sarsılmaz biçimde gücü ellerine geçiriyor ve bütün dünyaya hükmetmek için ellerinden geleni artlarını koymuyorlardı?

Böyle insanlar için hayat ve her türlü varoluş bir günah, bir azaptı. Hasan'ın bunları söylerken dürüst olduğunu, söyledikle-

rine inandığını biliyordu Hayyam. Ama bu, onların dünyaya hükmettiği, dünyayı ele geçirmek ve insan kılığındaki canavarların birbirlerini parçaladığı bir savaş meydanına çevirmek istedikleri gerçeğini değiştirmiyordu. Bu nasıl mümkün oluyordu? Sadece mantıksız olmakla kalmayan bu çelişki nasıl açıklanabilirdi? Zaten günah dolu sahte bir yer olduğu için en kısa zamanda terk etmek istedikleri bu dünyaya hükmetmenin ne anlamı vardı? Güç hakikatte, gücü elinde tutanın çevresinde bir boşluk yaratıyordu. Bu boşluk onları bütün diğer insanlardan ayırıyor, yalnızlaştırıyor ve insanların, bu boşlukta ruhun kaybolduğuna, hapsolduğuna duydukları inancı doğruluyordu. Lakin bu da insanın neden gücü ele geçirmek ve hükmetmek ihtiyacı hissettiği sorusuna bir cevap değildi. Ama artık Hayyam bu gibi sorularla çok da ilgilenmiyordu. Hasan'ın mektubunu, onunla bağlantılı zihnini meşgul eden sorularla birlikte bir aya kalmadan hiçbir şey olmamış gibi unutmuştu.

Mektubu yeniden bulup okuduktan sonra eskisi kadar huzursuz olmamasına şaşırdı. Hiç etkilenmeden okumuş ve döşeğin yanına yere bırakmıştı. Yorgun ve güçsüz olduğu için Sukayna'nın mektuplarını okuyamayacak olmasına hayıflandı. Hasan'ın ahmaklıkları aralarına girmemiş olsaydı büyük bir keyifle en azından birini okurdu oysa. Bu sükûnetinin anlamı neydi? Neden birdenbire Sukayna'nın mektuplarını yeniden okumak istemişti? Hayatında değişen bir şey mi vardı? Bugün tanıştığı küçük Bosnalıyla bir alakası var mıydı bunun? Sukayna'nın ölümü onu, dünyadan koruyan, dünyaya tahammül etmesine yardım eden bir şeyden, belki de aşklarının çevrelerinde oluşturduğu o haleden, belki hayata duyulan inançtan, ya da üçüncü bir başka şeyden mahrum etmişti.

Her halükârda Sukayna'yı ve onun varlığının verdiği güven duygusunu kaybettiğinde çırılçıplak ortada kalmıştı hayyam. Şu anda onu koruyan tek şey, dünyaya ve –düşünmesi bile korkunç ama– Yaradan'a karşı hissettiği o küskünlük, o acı veren derin öfkeydi.

Nişapur'da geçirdiği yıllarda doğru dürüst çalışamamıştı da. Çocukları olan ya da evlenmek isteyen insanların yıldız haritalarını çıkararak, düğün ya da başka eğlencelerin tarihini saptamak isteyen yeni zenginler için hava tahmini yaparak, yani hesaplayarak, hangi taşın hangi mevsime tekabül ettiğini öğrenmek isteyen ku-

yumculara akıl vererek ekmek parasını çıkarıyordu. Bu dönemde yaptığı neredeyse tek ciddi iş, yazdığı birkaç düzine şiirden, aslında Leyla'yı, Sukayna'yı, Nizam-ül Mülk'ü ve Ebu Said'i kaybettikten sonra konuştuğu tek kişi olan Yaradan'a seslenişlerinden ibaretti. Tabii bunlara da konuşma denirse. Daha çok onu kendinden koruyan ağıtlardı bunlar. Kısa bir sürede yaşadığı kayıplara tahammül edemiyordu, değil ki farz olduğu şekilde susup razı olsun. Böylece bu kayıplara dayanabilmesini sağlayacak bir sebep, bir açıklama istemek için Yaradan'la konuşmaya başlamıştı. Sık sık bildiklerinden kurtulmak isterdi Hayyam, mesela her gece seyrettiği ve seyrederken teselli bulduğu yıldızların Sukayna'nın gözleri ya da Hayyam'ın ruhunu beklerken yanan ruhunun ışığı olduğuna inanabilse hayata daha kolay katlanabilecekti. Böyle öğretmişlerdi ona, çocukken böyle olduğuna inanırdı.

Sukayna bile yıldızların birer ruh olduğuna, sevdikleri, birlikte görünmezliğe geri dönüp birleşecekleri ruhu beklerken yandıklarına inanıyordu ya da inanmak istiyordu. Hayyam artık inanmıyordu buna, kendini inanmaya ikna edemiyordu, inanabilirmiş gibi de yapmak istemiyordu, çünkü biliyordu. Yıldızların sevdiklerimizle ve ruhlarla bağlantılı olduğundan emindi. Tedirgin bir halde, acaba bilgi de bana karşı mı, diye soruyordu kendine. Hayatı boyunca Yaradan'ın onu durmaksızın bilgi edinmekle vazifelendirdiğine inanmıştı. Sadece bilgi ona biraz yaklaşmayı mümkün kılabilirdi belki. Bazen tedirginlik ve hayal kırıklığıyla, ona borçlu olduğum, onun beni vazifelendirdiği bir şey nasıl cehennem azabına dönüşebilir, diye sorardı kendi kendine. Ama şimdi bunun bir cehennem azabı olduğunu biliyordu, aksi takdirde Leyla ve Sukayna'nın her gece özlemle seyrettiği yıldızlar gibi kendisini beklediğine inanmak onun hayatını kolaylaştıracak bir şey olurdu.

Ne sorularına, ne dualarına ne de yakarışlarına bir cevap gelmişti. Korkularının hiçbiri doğrulanmadı, hatta sorularından birine bile olsun cevap geleceği umudu da kalmamıştı artık. Her şey sessizdi ve kendi yolunda ilerliyordu. Hayyam gün içinde rubaileriyle ya da başka şeylerle uğraşıyor, geceleri gökyüzünü, gökyüzündeki hareketleri izliyor ve belki de umutsuzluğunu ve sorularını başkaları için de anlaşılır kılabilmek için onlara bir biçim ver-

meye çalışıyordu. Ama Nafile. Hiç kimse onunla ilgilenmiyor, hiçbir şey ona cevap vermiyordu. Bu arada dünya bazen sanıldığı gibi susmuyordu, Hayyam zaman zaman sesler duyuyordu. Belki de kendisi sessizliğe gömüldüğü için içini dökme becerisini ve kabiliyetini kaybetmişti.

Bu yüzden her şey konuşuyor, hiçbir şey, hiç kimse onu duymuyordu. Göklerde o güzel, büyük düzen ve yeryüzündeki kanlı kargaşa hüküm sürüyor, Hayyam ikisinin içine de aynı anda gömülmüş, içindeki acıyı paylaşamadan yaşıyordu.

On yıl önce tamamen susmuştu Hayyam. Rubai yazmayı ya da başka şeyler yapmayı da bırakmış, her gün, en kolay vakit öldürülen yerler olduğu için insanların girip çıktığı meyhanelerde, çayhanelerde ya da benzer yerlerde başıboş dolaşmaya başlamıştı. Üstelik bunun hayrını da görmüştü.

Bir gün pazar meydanındaki bir çayhanede bir tüccar, belagatle konuşuyor, o yıllarda moda olduğu şekilde insanların inandığı hiçbir şeyin doğru olmadığını söylüyordu. Sevgiye, dostluğa gülüp geçiyor, insanların canavar olduğuna dair çürütülemez kanıtlardan söz ediyor, ancak korktuklarında bazen düzgün ve iyi insan gibi davrandıklarını anlatıyor, ciddi ve ağzının tadını bilen bir erkeğin sadece yaşlı ve çirkin olduğu için annesiyle cinsel ilişkiye girmediğini temin ediyordu. Adam usta bir hatipti ve ona karşı çıkmak isteyen herkesin düşüncelerini çürütmeyi, en azından kendilerine güvenlerini sarsmayı başarırdı. Ahretten söz eden birine alaycı bir tonda, son olarak ne zaman ahrette bulunduğunu, ne zaman geri döndüğünü sormuştu. Allah ve kanunlarından söz eden bir başkasına, Allahın dünyaya zorla kabul ettirdiği kanunlara kendinin de uymak zorunda olduğunu hatırlatmıştı. Zira su, Allah alnına öyle yazmış olsa bile asla yokuş yukarı değil, her zaman yokuş aşağı akıyordu. Demek ki Allah kanun koyucu değil, sadece onların uygulanmasını kontrol edendi. Tüccar, "İnsan olsaydı sultan değil, polis olurdu. Kafanı kullanırsan bu kadarını sen de akıl edersin," diyerek genel bir hayranlık uyandırdı. Bunun üzerine adam ağlamaklı bir sesle, dünyayı kim yarattı öyleyse, diye sordu. Tüccar ciddi bir tavırla, dünya sonsuzdan beri var olduğu için, onu kimsenin yaratmadığını İbn-i Sina bile biliyordu, diye cevap verdi.

Hayyam, değil tüccarın söylediklerini çürütmek ya da onu ikna etmek, onunla konuşmak dahi istemiyordu ve İbn-i Sina'nın bu türden konuşmalarda koz olarak kullanılmasına çok öfkelenmişti. Adama dönüp, "Büyük bir nakliye şirketi hayal et," dedi. "Binlerce araba, on binlerce at, katır ve öküz. Her saniye on - on beş arabaya mal yükleniyor, her saniye yirmi-otuz araba avluya giriyor ya da çıkıyor, avluda, hayvanların yemlendiği ahırlarda, malların istiflendiği ya da yüklendiği ambarlarda binlerce insan koşuşturuyor... Aynı anda binlerce çalışanın yaptığı yüzlerce iş, görünürde birbirleriyle ilişkisi yok gibi, ama aslında hepsi bir bütün oluşturuyor. Her iş tek tek anlamsız olabilir, ama birlikte kusursuz bir ahenk meydana getirirler. Çalışan her insan, her at, her tekerlek tek başına anlamsız gelebilir, ama hepsi birlikte ve yaptıkları işler bir araya getirildiğinde nefes kesen bir ahenk yaratırlar. Böyle bir şirket hayal edebilir misin?"

Tüccar "Hayal etmeme gerek yok, böyle şeyler çok gördüm," diye cevap verdi.

"Peki, arkasında bir akıl, bir niyet, bir plan olmadığına yemin edebilir misin? Gece gökyüzüne bak bir, sonsuz bir nakliye şirketi göreceksin orada."

Tüccar cevap vermedi, kısa bir süre sonra da grubun yanından ayrıldı.

Bu arada Hayyam'ın nakliye şirketi hikâyesi şehirde günlerce, hatta haftalarca kulaktan kulağa yayıldı, yorumlar yapıldı. Kimileri kızıyordu Hayyam'a, bu işlere burnunu sokmasını ihanet olarak görüyorlardı. Kimileri de alay ediyor, astrolog ve sihirbaz Hayyam'ın güçlülere yaranmaya çalıştığını iddia ediyordu. Ama çoğunluk Hayyam'ın tutumunu doğru buluyor, dini ve geleneği savunduğunu düşünüyorlardı. Bu durumdan memnundu Hayyam. Yirmi ya da daha fazla yıldır ona karşı duyulan nefret ve korkunun ne zaman açık bir öfkeye dönüştüğünü ve doğruyu bildiklerinden emin insanların ona saldırdığını ancak Allah bilirdi. Bütün bunlar şimdi değişmiş miydi? Büyük sessizliğinden kurtulma umudu var mıydı şimdi?

4

"Aman Allahım, adam...! Ya Rabbim, adam hâlâ... Hey ufaklık, onu..." Hayyam komşu kadın Tayida'nın çığlıklarıyla mı, yoksa kadının önce alnına dokunup sonra yıkarcasına ya da okşarcasına bütün yüzünde gezindikten sonra tekrar alnına geri dönen eliyle mi uyandığını anlayamadı. Belki de bağırış çağırışla uyanmış, kadının dokunuşlarıyla iyice kendine gelmişti. Başka türlü olamazdı, zira uyanmamış olsa Tayida'nın söylediklerini bilemezdi, ama ancak kadın dokunduğunda orada saman bir bebek gibi yattığını fark etti ve değil bedenini hareket ettirmek, gözlerini açmaya, bir şey söylemeye, Tayida'ya daha sessiz olmasını rica etmeye bile takati olmadığı için, biraz daha yatayım, diye düşündü.

O sırada Vukac geldi, ne oldu, diye sordu, Tayida, "Adam..." diye tekrarlayıp elini alnından çekti. Vukac elleriyle Hayyam'ın yüzünü kavradı, bir süre öyle durdu ve "Bir şey yok, bağırıp çağırmaya da gerek yok," dedi. Yaşlı dostunu ayağa kaldırdı ve çocuk gibi aşağıya taşıdı. Tayida da peşlerinden giderek, düşmesin diye Hayyam'ın kafasını tutmaya çalışıyordu. Giriş katında bir süre ortadan kayboldu, ama hemen sonra büyük odada duran saman döşekle geri döndü.

Vukac Hayyam'ı yatırsın diye avluya çıkıp döşeği serdi. Sonra tekrar yok oldu, bir süre sonra elinde elma sirkesiyle geldi ve genç

adama Hayyam'ın vücudunu, ellerini, ayaklarını sirkeyle ovmasını söyledi.

Genç adam evi göstererek, "Sen git işini yap, senin yapabileceğin bir şey yok," dedi.

Hayyam orada öylece yatmış geç sabah güneşinin bedenini nasıl ısıttığını hissediyordu. Hoşuna gitti bu duygu, böylece hayatta olduğunu anlamıştı.

Tayida'nın boş yere ortalığı velveleye verdiğini biliyordu, bunu söylemek istedi. Dün ve bu gece yaşadıklarından sonra ateşi çıkmış ve her zamankinden güçsüz kalmış olmalıydı. Ama bir şeyler söylemek ve ne olduğunu açıklamak şöyle dursun, ağzını açmaya bile takati yoktu. Genç adam birinin bir şeyleri açıklamasını beklemeden soluk soluğa Hayyam'ı sirkeyle ovmaya ve büyük bir gayretle vücuduna masaj yapmaya başladı. Elleri ve ayaklarıyla yaptığı masaj Hayyam'a iyi geldi, parmaklarının uyguladığı ağır basınç uzuvlarına güç ve canlılık katmıştı. Güneşin bütün vücuduna yaydığı sıcaklık, hareket etmeden ve düşünmeden, baygın ve dalgın orada öylece yatmak da çok iyi gelmişti. Daha sonra genç adama bazen birine tabi ve teslimiyet için de olmanın ne kadar güzel olduğunu ilk kez o anda hissettiğini ifade etmiş, "Bunu bazen başaran insan mutlu olur," demişti. Bir zaman sonra koltukaltlarının ve alnının terlediğini hissetti. Geceliğinin de omurgası boyunca ıslandığını fark etti. Hafif hafif terlemesi ateşini düşürmüş ve biraz güç kazanmasını sağlamış olmalıydı ki, çevresinde olan biteni ve konuşmaları dikkatle izlemeye başladı.

Vukac Hayyam'a var gücüyle masaj yapmaya ve Tayida'nın arkasından söylenmeye devam etti. Kadının yabancı bir eve neden burnunu soktuğunu, evi derleyip topladığını anlayamadığı çıkıyordu sözlerinden. Sanki o, en az Tayida kadar, hatta daha iyi toplayamazdı evi. Çağrılmadığı, istenmediği bir yere hangi hakla geliyor, diye sorup duruyor, kadın hangi akla hizmet iki yabancı erkeğin olduğu bir eve geldi, bir deli bile bu evden sağlam çıkamayacağını bilir, diye söylenip duruyordu.

Hayyam genç dostunun sesindeki öfkeye güldü, o güne kadar iyi kalpli büyük insan Tayida hakkında birinin bu şekilde konuşabileceğini hayal dahi edemezdi. Hayatı boyunca biraz sevgi, en azın-

dan biraz ilgi görebilmek için birine ya da herkese hizmet eden mutlu kadınlardandı Tayida. Onların ihtiyacı var mı, diye sorgulamazdı bu kadınlar, hizmet ettikleri kişinin bunu hak edip etmediğine de kafa yormazlardı. Karşılığında sevgi, ilgi ya da teşekkür beklediklerinin farkında da değildiler ya da bu beklentilerini belli etmezlerdi. Bu mutlu kadınlar kendilerini ihtiyaçları olan her şeye sahip olduklarına inandırırdı. Çevrelerinde onların hizmetlerinden yararlanmak isteyen biri olmadığında, aramaya devam eder, hizmet verebilecekleri birini mutlaka bulur, söylenmeden, karşılık beklemeden itaat ederlerdi. Ama iç dünyalarında bunun bir ödülü mutlaka vardı. Belki dünyaya geliş nedenlerine uygun davranmış olmalarıydı bu ödül, belki iyi ve faydalı olmanın getirdiği mutluluktu, ya da üçüncü başka bir sebep. Ama sadece kendilerinin bildiği gizli bir ödül mutlaka vardı. Böyle biri insanda nasıl bu kadar öfke ve asabiyet yaratabilirdi?

"Bence Tayida'yı pek de beğenmiyorsun sen ha?" diye sordu Hayyam.

Vukac hiç tereddüt etmeden, "Tahammül edemiyorum ona," dedi, "yüzünü dahi görmek istemiyorum."

"Ama neden?"

Vukac hüzünlü bir sesle, "Kim bilir oğlu nasıl biriydi!" dedi.

"Oğlu yoktu."

"Olması lazım ama," diye ısrar etti genç adam.

"Yani doğursa mıydı, diyorsun?"

"Evet, onu diyorum, talihsizlik bu."

"Şart değil. Kadın ne yapacağını bilmez halde, sen de görüyorsun. Oğlu olsaydı, bir de onunla uğraşacaktı. Hem kadın hem de çocuk için böylesi daha iyi bence."

"Ama çocuğun ne hissettiğini bilemezsin."

Hayyam genç dostunu, "Tabii sen çok akıllısın ve her şeyi bilirsin," diye azarladı. "En iyisi git ona yardım et biraz, onu tanımaya çalış."

Vukac suratını asarak, "Tamam," dedi ve eve girdi.

Genç adamın tuhaf, ağır ağır bir yürüyüşü vardı, sanki ayaklarını sürüyor, sonra sertçe yere vuruyordu. Bu tuhaf yürüyüş Hayyam'ı sebepsiz mutlu etti ve gülümsetti. Eve girip kaybolana kadar

genç adamın arkasından baktıktan sonra, kendini güneşin ve onun sıcaklığının kollarına bıraktı. Vukac Tayida'nın bir oğlan çocuk doğurması gerektiğini nasıl bilebilirdi? Hayyam doğmamış çocuk lafını kendine karşı bir itham olarak hissetmiş ve bu yüzden Vukac'ı azarlamış olabilir miydi? Tayida gerçekten bundan neredeyse on beş yıl önce hamile kalmış, Hayyam kadına iki-üç gün yataktan çıkmaması ve bol bol safran yemesi, hatta günde iki kere bol bol saf safran alması talimatını vermişti.

Böylece kadının kanaması başlamış, ardından temizlenmişti. Ama ufaklık bunu nereden bilecekti ki? Hele de erkek olduğunu bilmesine imkân var mıydı? Vukac'ın söyledikleri ona çok eskilerde kalmış bir konuşmayı ve devamını hatırlattı. Yıllar önce, Hayyam daha gençken, dostu Muzaffer Semerkandi ve büyük âlim İbn-i Heysem'in öğrencilerinden Hüseyin'le konuşuyorlardı. Hüseyin hocasına atıfta bulunarak, gözün bakışının ve ışığın neredeyse aynı hızla, nerdeyse aynı güzergâhta ilerlediğini söylemişti, bunun üzerine Hayyam, bakış ve ışığın ve hareketlerinin zamanla bağlantısının nasıl olduğunu sormuştu. Uzaklarda bir yıldızın ışığının bize ulaşması ve dünyamızı aydınlatması yüz yıl sürüyorsa, bu yıldızın yakınlarındaki bir dünyanın sakinlerinden birinin bakışlarının da bize ulaşması yaklaşık yüz yıl sürer. Hayyam, "Burada ne görür, neyle karşılaşır bu bakış?" diye sordu. "Şu anda olanları, içinde bulunduğumuz durumu mu görür, yoksa bakışlarını bize çevirdiği anı mı?" Her iki seçenek de kabul edilebilir ve aynı ölçüde inandırıcı. Hayyam 400 yıl önce uzak bir dünyadan bize yönelen bir bakışın şu anda Kufe'nin ve inşa edilen ilk camilerin yükselişini gördüğü düşüncesinden büyülenmişti. Kendisine bir insan ömrü biçilmiş, bize uzaklardan bakan biri çoktan ölmüştür, ama bakışları burada ilk halifenin ve arkadaşlarının yüzlerini görüyor. Hüseyin ve Hayyam böyle olamayacağını söylemişlerdi. Zira aksi halde dünyamızda bugün var olan ve hep var olagelmiş olan her şeyin, şu anda, diyelim hakikatin farklı katmanlarında, şu anda ve aynı şekilde hakiki olduğu anlamına gelirdi.

Muzaffer fikirlerini tutkuyla savunur, ama arkadaşlarıyla hemfikir olmayı da severdi. Evet, her şey tıpkı Hayyam'ın söylediği gibiydi, bu dünyada başından beri var olan her şey şu anda da vardı,

bunu ayrıca açıklamak ve ispat etmek gerekmiyordu. Bir kez var olan bir şey, nasıl, nereye kaybolabilirdi ki? Asıl akla aykırı bir şey iddia edenler nesnelerin yok olduğunu ispatlamalı ve açıklamalıydı. Diyelim ki şu anda var olan her şey farklı zaman katmanlarına dağıtılmış ve bu yüzden farklı gözlere kendilerini gösteriyorlar. Ama dünyada bir kez var olan bir şeyin, şimdi de var olduğundan kuşku duymak imkânsız. "Var olan ve vuku bulan her şey kaçınılmazdır, zira Allahın iradesidir. Kaçınılmaz bir şey nasıl son bulur ya da yok olur ki?" diye bağırdı Muzaffer. Hayyam bu argümanı ilahiyatçıların abartmak için kullandıkları nüktelere benzetti ve hararetle karşı çıktı. Ve tartışmanın şevkiyle Muzaffer'in iddiasını doğrulayan yeni bir argüman keşfetti: Zaman mutlaktır, zira sonsuzluğun resmi gibidir, o halde eşzamanlılık düsturu her halükârda geçerlidir. Bir bakış kendinden yıllarca ya da yüzyıllarca sonra olan bir şeyi değil, kendi zamanında ve şimdi var olanı görmek zorundadır.

Hayyam bu konuşmayı otuz yıl önce derin bir umutsuzluk içindeyken hatırlamış ve belki bu, küçücük bir kurtuluş ya da en azından bir teselli olur diye düşünmüştü. O zaman söylediklerinde en azından biraz hakikat payı varsa, Leyla ve Sukayna'nın yaşadığı zamanın görülebileceği mesafeyi hesaplamak mümkün olmalıydı. O zaman kendisi de hayattaydı, çünkü onlarla birlikteydi, o zaman... Hayyam umutlarının boş olduğunu anlayana kadar aylarca ölçüm yaptı, tahmin yürüttü, hesapladı, düşündü. Zira mesafeyi hesaplayabilse de, o mesafeyi katetmesi imkânsızdı. Ama zaten bu mümkün olsa bile, oraya ulaşıp bize baktığında bakışları şu anı ve kendinin terk edilmiş halini görecekti.

Hatıralarında o yıllara ait anlar canlanınca, kendini sessizliğin ve öğle güneşinin sıcaklığının şefkatli kollarına bıraktı. Avlunun duvarında, yüzünün tam karşısında gördüğü kedi, sessizce duvarın üzerinden kapıya doğru ilerleyip kayboldu. Dışarıda bir yerde öten bir horozun sesi dünyanın üstüne çökmüş sessizliğin altını çiziyordu. Horozun ötüşü de kısa sürdü, hayvan ıssız ötüşünün nasıl derin bir sessizliği yırttığını fark etmiş ve susmuştu sanki. Etrafta sinek olmaması tuhaftı, öğle sıcağında böylesine nemli ve hareketsiz yatan birinden sineklerin uzak durması beklenmezdi as-

lında. Bunun bir açıklaması olmalıydı. Ve kendini biraz zorlamayı ve düşünmeyi başaran biri bunu açıklayabilirdi.

Hayyam uyuklamaya başladı, aslında son otuz yıldır neredeyse her uykuya daldığında pusuda bekler gibi ortaya çıkan kâbuslar yüksek ateş nöbeti sırasında yine onu orada bekliyorlardı. Bir şeyler hesaplamaya, kendine eziyet ederek bir matematik problemini çözmeye çalıştı. Aklına gelen her yolu denedi denedi ama sonunda kafası daha da karıştı. Problemi yanlış sorduğunun ve çözemeyeceğinin farkında olmasına rağmen ısrarla hesaplamaya devam ediyordu. Çünkü çözene kadar huzur bulamayacağını çok iyi biliyordu.

Bitkinlikten ve heyecandan titremeye başlamıştı, eksik olan o bilinmez değerin aslında var olmadığını, bu yüzden onu ne bilebileceğini ne de hesap edebileceğini anlamanın yaratacağı umutsuzluktan korkuyordu. Ama içinde bir ses artık dönüşü olmayan bir yola girdiğini söylüyor, Hayyam hiç sebepsiz aceleyle, büyük bir çabayla ve acılar içinde hesap yapmaya devam ediyordu. Titrek parmaklarıyla sayfaları dolduruyor, elde ettiği sonuçların imkânsız olduğunu bildiği için yazdıklarını dikkatlice kontrol etmeye gerek görmeden fırlatıp atıyor, giderek daha çok titreyerek, yorgunluk ve korkuların içinde daha da kaybolarak yeni bir sayfayı rakamlarla doldurmaya başlıyordu.

Gördüğü kâbustan Hayyam'ı kurtaran, birlikte öğle yemeği yemek için onu uyandıran Tayida ve Vukac oldu. Hasta insana uyku en az yemek kadar iyi geldiği için önce uyandırmamışlardı, ama zavallı Hayyam öyle bir titremeye, çırpınmaya ve kasılmaya başlamıştı ki, bu uykunun ona iyi geleceğini düşünmek için deli olmak gerekirdi. Kâsede ne olduğuna doğru dürüst bakmadan, ne yediğini düşünmeden büyük bir iştahla her şeyi mideye indirmesine kendisi de şaşırmıştı. Sadece bir sosa baharat olarak katılan çekirdeklerin tadını almıştı sanki. Buna rağmen Hayyam aralarında yemeği en geç bitiren kişi oldu. Kâseyi ileri doğru ittiğinde Vukac epeydir karnının üstünde eliyle daireler çizmeye başlamıştı. Tayida kendisinin boğazından bir şey geçmediğini söyledi, ama Hayyam maşallah her lokmayı mideye indiriyordu. Hayyam da yemeğini bitirince Tayida bulaşığı yıkamak için eve girdi ve Hayyam'ı ve genç dostunu baş başa bıraktı.

Vukac sevinç içinde, "Kendine geldin," dedi ve Hayyam'a baktı. "Gözlerinin feri geri geldi, yüzüne renk geldi. Çok iyi görünüyorsun."

Hayyam düşünceli düşünceli, "İnsanın yaşadığı sürece anlamadığı bir şey de bu," dedi. "Aklımız olsaydı, otuzdan, en geç otuz beşten sonra kendimizi öldürürdük, çünkü bu yaşlardan sonra kalan ömrümüzde iyi bir şey beklemiyor bizi. İnsan saflığını kaybediyor, insanlara, hayata ve güzel şeylere inancını da kaybediyor, çok da sevinç, coşku hissetmiyor artık, aklı varsa âşık da olmuyor. Artık onu hastalık, güçsüzlük, üzüntü ve tasa bekliyor sadece. Artık başına gelebilecek en iyi şey yavaş yavaş çökmektense, beklenmedik ve hızlı bir ölüm. Bunu rağmen bir yıl, hatta bir gün daha fazla yaşayalım diye mücadele ediyoruz. Ölüme sayılı saatlerimiz kaldığında korkarım bir saat daha fazla yaşamak için mücadele edeceğiz. Fazladan bir adım daha atabilecek, bir kez daha inleyebilecek, gözümüzü son bir kez daha kırpabilecek gücü toplayalım diye hastalandığımızda direniyoruz, yiyoruz, uyuyoruz, kendimizi koruyoruz. Neden böyle? Deli miyiz biz gerçekten? Nasıl anlamalı bunu?"

"Öyle olmak zorunda."

"Neden ama? Açıkla hadi."

"Açıklanacak bir şey yok. Böyle olmak zorunda."

"Biliyorum, böyle olmak zorunda, herkes böyle davranırsa tabii ki böyle olmak zorunda. Kural bu, kanun bu. Ama her kuralın, her kanunun bir nedeni vardır. Ama nedir bu neden? Nerede bu neden ve neden bu kadar mantıksız, korkunç ve anlamsız? İnsan aklı bunu nasıl kavrayabilir? Neden böyle bu?"

"Güneşle birlikte günün doğduğuna ancak deliler şaşırır. Akıllı bir insan gün doğmasa da yaşar. Asıl yaşamak istemeyen birine rastlarsan şaşır ve neden diye sorgula."

Hayyam güldü: "Sen ne kadar akıllı, ne kadar şanslısın ki, her şeyi anlıyorsun."

Tayida evden çıktı ve vedalaşmak üzere yanlarına geldi. Üzerine düşeni yapmıştı artık ve şimdi evine gitmek istiyordu. Vukac kadına kapıya kadar refakat etti, arkasından avlu kapısını kapatıp geri döndü ve Hayyam'ın yanına oturdu:

"Nedir bu kadınla alakan? Nereden çıktı bu şimdi?"

"En yakın komşum. Yirmi senedir arada ilgileniyor benle. Kız kardeşimin fikri. Kardeşimle kocası merkezde oturuyorlar, her gün yapılacak işler için buraya gelmesi çok zor. Tayida'ya geçineceği kadar bir şeyler veriyor, bu da onun için iyi."

Vukac tekrar kuşkucu bir sesle, "Neden ilgileniyor seninle?" diye sordu.

"Ne istiyorsun kadından hâlâ? Öğle yemeğinde aranız iyi gibiydi," diyerek güldü Hayyam. Sonra sustu ve düşüncelere daldı. "Çok tuhaf. Dün son on yılda güldüğümden daha çok güldüm. Neden sence?"

"Sebebi yok. İnsan ne kadar gülebiliyorsa gülmeli," dedi genç adam. "Ama ona ihtiyacın yok. Güzel temizleyemiyor evi, ben ondan iyi yaparım."

Hayyam neşeyle takılmaya devam etti: "Tabii canım, senden iyi kim yapabilir ki? Gel hadi, yardım et de kalkayım."

Vukac yaşlı dostunu kollarından tutup kaldırdı ve taşımaya başladı. Hayyam'ın çatıya geri dönme kararını akıllıca bulduğunu itiraf etti. Orada güneşten daha çok faydalanabilecekti zira. Çatı en azından aşağıdan daha uzun süre güneş alıyordu. Vukac Hayyam'ı yukarı taşıdı, çatıyı çevreleyen duvara yaslanmasına yardım etti, Tayida yatağı düzeltmiş olmasına rağmen çarşafları yeniden silkeledi ve serdi. Hayyam kendi başına yatağa gitti ve dostunun yardımıyla üzerine uzandı.

"Yaşlı bir bedenin özel, gençliktekinden çok farklı bir kokusu olduğunu fark ettin mi?" diye sordu. "Yoksa bana mı öyle geliyor? Kokum da dâhil kendimle ilgili her şeyden rahatsız oluyorum!"

"Her şeyin kendine has bir kokusu vardır."

Vukac, her ihtimale karşı, diyerek Hayyam'ın üstünü örttü. "Ama hile yapanlar da var. Özellikle de kadınlar."

"Ne yapıyor kadınlar?"

"Hile yapıyorlar. Kremler, losyonlar sürüyorlar ve bambaşka kokuyorlar," diye açıkladı. "Bir şeyler daha yemek ister misin? Biraz daha belki ha? Yoksa dün geceki yazıları mı vereyim?"

Hayyam ikisini de reddedince, genç adam sohbet etmek isteyip istemediğini sordu.

Hayyam eliyle boş ver işareti yaptı ve "Ona da gerek yok," dedi. Vukac gitmek üzere ayağa kalktığında, "Ama son iki gün gerçekten güzel vakit geçirttin bana, tabii benim için bu hâlâ mümkünse," diye ekledi.

Vukac bütün yüzüyle gülümsedi ve çocuk gibi üstünü örttüğü dostunun yanından ayrıldı.

Gökyüzü hâlâ açık maviydi, ama çabucak koyulaştı, ki bu da güneşin battığına işaret ediyordu. Hava kararmaya başlayınca her zaman yaptıkları gibi evin üstünden uçarak yuvalarına giden kuşlar da aynı şeyi söylüyordu. Hayyam yattığı yerden göremese de, güneş yeterince güçlü olmadığı için o anda koyu ve net gölgelerin uzadığını ve silikleştiğini biliyordu.

Komşusu Cemile yine mutlaka hava karardıktan sonra eve girmemek için gizlenen oğlu İshak'ı arıyordu. Bir kuş öttü. Belki o da birini arıyor ya da birine sesleniyordu.

Hayyam derin bir tavşan uykusuna dalmış olmasaydı kuşların neredeyse dillerini yutmuş gibi sessiz olmalarına şaşırırdı belki de. Ama belki de kuşlar onun zannettiği kadar sessiz, hele hele dilsiz hiç değildi. Çünkü dış dünyadan gelen bütün sesler, şayet kulağına ulaşırlarsa, iyice silikleşmiş, yumuşamış oluyordu. Şaşıracak, soru soracak kadar yoğunlaşamıyordu hiçbir şeye Hayyam. Her şey uyku ile uyanıklık, bilinç ile bilinçten daha derinlerde olan bir şeyler, hatıralar ve şimdi arasında salınıyor, her şey giderek silikleşip, muğlaklaşıyordu.

Bu hafif ve yumuşak huzursuzluk hali hatıraların derinliklerinden kopup gelen kendi sesiyle, hatta çığlığıyla bölündü.

Hayyam, "Reddediyorum, yapmayacağım, reddediyorum," diye kükredi.

Çok uzun zaman önce, Sukayna'nın akrabalarının yanında yaşarlarken bir gece tutkuyla sevişiyorlar, bedenleri sanki birbirlerine en gizli sırlarını fısıldıyordu. Sonra Sukayna'nın başı Hayyam'ın sol omzunda uzun uzun sustular. En hafif bir ses sanki bedenlerini acıtacaktı. Uzun uzun hayallere dalan Sukayna Hayyam'ın kulağına belli belirsiz bir şeyler fısıldamaya başlamıştı. Yarın sabah hamama gitmeyi, tenini buhar ve suyla yumuşatmayı hayal ediyordu. Sonra kızlar susamış tenini menekşe yağıyla ovacaklar, böyle-

ce bedeninin her gözeneği özlemle açılacaktı. O zaman Hayyam'ın onun pürüzsüz tenine nasıl dokunacağını, kokusunu burnuna nasıl çekeceğini anlattı. İkisi de uyuyana kadar.

Ertesi gün Hayyam kapıdan çıkmak üzereyken Sukayna kulağına öğle namazından sonra aşağıya banyoya gideceğini, ikindi namazına doğru menekşe kokularına bürüneceğini fısıldadı. Hayyam anlamıştı. Bütün günü yarı kendinden geçmiş halde, doğru dürüst çalışmadan ya da konuşmadan geçirdikten sonra, ikindi ezanı okunmadan eve koştu. Avlu kapısında bir hizmetkârın bodrum kapısından çıkıp eve girdiğini görünce nefesi kesildi. Koşarak eve girdi, kimseye görünmemek için hırsız gibi gizli gizli bodrum kapısından içeri süzüldü, parmak uçlarında banyonun kapısına doğru ilerledi ve kapının sapını aşağı indirdi, açılmayınca sessizce kapıya vurdu.

Kapının arkasından Sukayna'nın boğuk sesi duyuldu: "Ne var? Kim o?"

Hayyam heyecandan kendinden geçmiş bir halde, "Benim, aç," diye fısıldadı.

"Niye açayım ki? Ne yapacaksın?"

Hayyam hiç düşünmeden, "Seni görmek istiyorum," dedi ve cevabına kendi de şaşırdı.

"Ne görmek istiyorsun ki?"

"Senin güzel yüzünü."

"Sadece yüzümü mü?"

"Yüzünün aşağısını. Beyaz enseni. Ve onun altında dün gece öptüğüm yeri..."

Sukayna fısıldayarak, "Hepsini seyredeceksin öyle mi?" diye sordu.

"Hepsini. Ve başka yerlerini de. Aç hadi, lütfen!"

"Neden açayım ki? O kadar girmek istiyorsan, sen bir çare düşün."

Hayyam okkalı bir küfür savurdu ve bodrumdan fırlayıp avluya çıkarken ardından kapıyı da kapatmadı. Karnının alt kısmında ve biraz daha aşağıda hissettiği basıncı azaltmak umuduyla deli gibi şehre doğru koşmaya başladı. Kalabalık yerlere gitmekten kaçındı. İnsanların arasına girip konuşacak halde değildi. Akşama

doğru eve gidip soyunmak için yatak odalarına girdiğinde Sukayna'nın tek kelimelik notunu buldu. Hayyam not aldığı kâğıtlardan yırtılmış bir parça kâğıdın üstüne, "Müştemilatta" yazılmıştı. Bahçeye, fıskiyenin yanındaki müştemilata koştu, durup yukarıya yatak odalarının penceresine baktı.

Sukayna onu hain, yalancı diye acı acı suçlamaya başladı, zira onu sevmemesine rağmen onunla yaşamaya devam ediyordu. Sevseydi gelirdi bugün zira mutlaka gelirdi, gelmek zorunda olduğunu hissederdi. Hayyam öfkeden ve hayal kırıklığından boğulacak gibi oldu. Sukayna bir kez daha aşk oyunlarına kalkışmış, o da bir kez daha bu oyunları beceremediğini kanıtlamıştı. Karı koca birbirlerine bağırdılar, tepindiler, küplere bindiler ve birbirlerini akıllarına gelen her şeyle suçlamaya başladılar. Sukayna kocası hamamın kapısını kırıp içeri girmediği için kırılmıştı ve öfkeliydi. Evde bir hamam yaptırmaya güçleri yetmediği ve umumi hamamda da olamayacağı için kırgın ve mutsuzdu. "Burada da olmaz. Asla olmayacak bir daha." Hayyam'ın aptallığı yüzünden ve onu yeterince sevmediği için banyonun kapısını kırıp içeri girerek onu bugün olması gerektiği gibi kollarına almadığından emindi Sukayna.

Bunun üzerine Hayyam, "Yapmayacağım, reddediyorum," dedi. O gün bu sözleri gayet normal bir sesle söylemişti, çünkü bu arada karı koca kavgayı bırakmış normal konuşmaya başlamışlardı. Ama yarı uykuda bu anı hatırladığında avaz avaz bağırıyordu. Ona şiddet ve kaba kuvvetle sahip olmayı reddediyordu. Çünkü buna gereksinim duyan insan doğasının bu yönünü alçaltıcı buluyordu. Cezalandırılma korkusundan dolayı ahlaklı davranmayı reddediyordu. Tıpkı bir ödül karşılığında iyi ve samimi davranmayacağı gibi cezadan korktuğu için de yapmazdı bunu. Çünkü insanın köle karakterinden tiksiniyordu. Özgürlüğümüzün istediğimizi yapmak anlamına geldiğini de reddediyordu. Bu türden bir özgürlüğü, bunun insanın özgür olduğu anlamına geldiğini kabul etmiyordu. Öksüz bir çocuğu döverek, yaşlı bir insanın yemek yediği tabağa tükürerek özgür değil, köle, köleden de aşağılık olurdu insan. Böyle biri, dünyadaki ve içimizdeki iyi şeylerle bizi birleştiren ruhtan yoksun bir zavallı değildi sadece. İçinde-

ki hayvandan daha iyi biri olabileceğinin farkında da değildi. O da karısına sadece hakiki bir özgürlük içinde vermek istedikleri için müteşekkir olurdu.

Hayyam konuşmasını bitirince bir süre sessizlik hâkim oldu. Sonra Sukayna yanına gidip ona sımsıkı sarıldı ve kendi kendine konuşur gibi kulağına şunları fısıldadı:

"Zavallı Ömerim, ne kadar akıllı, ama bir o kadar da beceriksiz."

5

Vukac büyük bir coşkuyla anlatmaya başladı. Yemyeşil bir ülke olan Bosna'da geceleri gökten çiy iner ve güzel dünyamızı görkemli bir gelin gibi süslerdi. Dünyadaki her şey ışıl ışıl, pırıl pırıl, çiyle yıkanıp arınmış, bol, bereketli ve tazeydi. Bu parıltılı ve nemli dünyaya daha fazla direnemeyip sevinç çığlıklarıyla içine dalardı insan. Çimenlerin içine bata çıka yürür, tek tük saman saplarını koparark ilerler, dizlerine kadar ıslanırdı. Bunlar mutluluk verirdi insana, bir ağacı kucaklardın ve başına yağmur damlaları iner, çimenlerin içine akar ve delicesine ıslatırdı onları. Vukac burada en çok çiyi özlediğini, onun dışında her şeyin, bilhassa Hayyam ve dostluğunun çok güzel olduğunu, ama çiy olsa her şeyin daha iyi ve daha güzel olacağını söylerdi.

Hayyam sinsi bir gülüşle, "Sizde çiy bayağı uzun dayanıyor galiba?" diye sordu. "Gün ilerlediğinde de nemli mi oluyor her yer?"

Vukac Hayyam'la birlikte geçirdiği son birkaç aydır sabahları oldukça geç kalktığı, o saatte güneş yükselmiş ve ne Bosna'da ne de dünyanın başka bir yerinde toprakta çiy kaldığı için bu soruya muhatap olduğunu hemen anladı. Hayyam bu yüzden genç dostunun sabahın erken saatlerindeki çiy hikâyesini böbürlenmek için uydurduğunu düşünmüş ama onun kalbini kırmamak için bunu açıkça dile getirmemiş olabilirdi.

Vukac tehdit eden bir sesle, "Sen dürüst bir dost değilsin," dedi.

"Bunları uydurduğumu düşünüyorsun, buna inanıyorsun, ama bu arada annemin beni her zaman tavuklarla birlikte uyandırdığını unutuyorsun. 'Sen büyüksün, sen abisin,' der dururdu ve her sabah tavuklardan önce ayağa dikilmek zorundaydım."

Hayyam gülümsemeye devam ederek, "Acaba şimdi de tavuklarla birlikte kalksan çiy ve hayatı bulur musun karşında, diye soruyorum kendime," dedi.

Vukac biraz sinirli, "Uyandırırsan kalkarım," dedi, "ama senin için 'en büyük' değilim herhalde ki, sabahları rahat bırakıyorsun beni."

Hayyam sesinde belki de belli belirsiz bir hüzünle, "Hayır, benim için hem en büyük, hem en küçüksün, çünkü tek evladımsın," dedi.

Vukac, "Ama beni uyandırmıyorsun," diye ısrar etti. Uzun bir süre sustuktan sonra, "Şu çiy meselesi doğruydu ama gerçekten," dedi.

Hemen sonra geç kahvaltılarını bitirip şehre indiler. Yola çıkmadan önce Vukac Hayyam'a, uzayıp gözlerine inen kaşlarını biraz kısaltmayı teklif etti.

Sonunda evden çıktıklarında Hayyam, "Demek ki tüyler ve tırnaklar öldükten sonra da uzuyor," diye düşünüyordu. "Yaşlılıkta da öyle. İnsanın sadece saçları, tüyleri ve tırnakları uzuyor. Onun dışında her şey büzülüyor ve kuruyor, küçülüyor ve güçsüzleşiyor, sadece tüyler hızla çoğalmaya ve büyümeye, hatta daha önce olmayan yerlerde de çıkmaya başlıyorlar. Ruh da öyle bence, büzüşüp kendi içine çekiliyor, ama tüyler, sanki yaşlı insanın bütün hayat damarları onların içine akıyormuş gibi çoğalmaya devam ediyor."

Vukac ne söyleyeceğini bilemediği için sustu. Hayyam da bir süre sustuktan sonra yüksek sesle düşünmeye devam etti.

"Bu da ölümün bir dönüm noktası, bir kırılma olmadığının ispatı. Gördüğün gibi, ölüm daha yaşarken başlıyor. Sonra, diyelim, hayat enerjisi şimdiye kadar yaptığı gibi bedenin uzuvlarını ve organlarını beslemek yerine, tırnaklara ve tüylere akmaya başlıyor. Gördün sen de, yaşlanınca kemikler kırılganlaşıyor, güçsüzleşiyor,

küçülüyor ve kuru bir ağaç dalı gibi çabucak kırılıveriyor, ama tırnaklar güçlü ve canlı kalıyor. Neden peki? Bilmiyorum. Belki de ölümden sonra gittiğimiz yerde en çok tırnaklarımıza ve saçlarımıza, tüylerimize ihtiyacımız vardır. Ama şu önemli: Oraya gidiş süreci ya da en azından gidiş hazırlıkları daha hayattayken, belki de hakiki yaşlılık döneminde başlıyor."

Vukac, "Bilmiyorum ben. Bunları bana niçin anlattığını da bilmiyorum," dedi.

Hayyam utangaç bir gülümsemeyle, "Ben de bilmiyorum," dedi. "Aklı başında biri olsam bunları kendime de anlatmazdım herhalde."

Buzurgomid kalabalıktı, soğuktan bahçede oturmak mümkün değildi. Bu yüzden sokağın soğuğundan kaçan bütün yoksullarla birlikte herkes içeriye doluşmuştu. Hayyam ve Vukac oturacak boş yer bakınmak için masaların yanından geçerken üzerlerine yönelen alaycı bakışları fark ettiler. Üçüncü bölmede en arkada yer buldukları masada tanıdıkları tek insan Ebu Lula'ydı. Vukac ve Hayyam itibarlı tüccar İbn-i Fırat ve Ermeni kuyumcu ve altın ustası Pertasyan'ın adını duymuşlardı ve uzaktan tanıyorlardı. Masaya oturdukları anda tanımadıkları bir adam diğer masalardan da duyulması için abartılı şekilde bağırarak, itibar sahibi Nişapurluların hayırseverliklerini ve insan sevgisini methetmeye başladı. Yaşlılığın yaklaştığını hisseder hissetmez içlerindeki insan sevgisini fark edip, sevgi ya da merhamet duydukları genç bir öksüz oğlanı ya da küçük, güzel bir öksüz kızı yanlarına aldıklarını iddia ediyordu.

Vatandaş savaştan ya da başka felaketlerden kaçıp buraya sığınan, kaderin sillesini yemiş yoksul insanları ziyaret ediyor, onlara kol kanat geriyordu, ta ki aralarında genç bir insan evladının, kalbini merhamet ve iyilik duygularıyla doldurduğunu hissedene kadar. Sonra ona bir yuva ve başının üstüne bir örtü oluyor, öksüz çocuk da çaresiz ona sığınıyordu. Yabancı adam, kaderin buralara savurduğu çocuğu ya da torunu yaşındaki bir insan evladını varlıklı erkeklerin yanına aldığı örnekleri saymaya başladı. Bu insanların iyi niyetinden ve sadece sevap işlemek istemelerinden kimsenin şüphesi yoktu, lakin Nişapurlu zenginlerin sevap sahibi olmak

için neden şehirde sayıları hiç de azımsanmayacak kadar bol olan yaşlı muhacirlere de iyilik etmediğini anlamak mümkün değildi. Tüccar İbn-i Fırat gülerek lafa karıştı: "Mesela şu Beni Reza'nın bütün o servetine rağmen kendine bir kadın bulamadığını biliyorum. O kadar çirkin, o kadar zavallı biri ki, ne evlilik çağına gelmiş kızlar, ne de ana babaları istedi onu. Sonunda bulduğu yoksul bir dul kadın ölene kadar Reza'ya karılık yaptı. Şimdi de çiçek gibi bir kızla beraber, hayır işleri yapıyor ve fiyaka satıyor. Oysa şimdi eskisinden daha yaşlı ve daha çirkin."

İlk konuşan adamın yanında oturan kerli ferli biri, "Bilemiyorum, o kadar basit değil bu işler," dedi. "Çoğu zaman belli değil... Eee, kimin kimin üzerinden sevap işlediği.

Terrıiz yakınlarında ailesinden tam otuz can katledilen harika bir genç öksüzü arkadaşımın yanına aldığını biliyorum. Daha on yedisine basmamış, süt gibi, kanlı canlı bir delikanlı. Bana ne, alsın, ama genç adamın onun yanında çalıştığını ve demin de söylediğimiz gibi, para kazandığını biliyorum."

İlk konuşan adam "Yani bir sürü başka şeyin yanı sıra, sevap da mı kazanıyor, diyorsun?" diye sordu. Birkaç kişi kahkahayla gülüp Hayyam ve Vukac'a baktı. Diğerleri bu bakışları görüp anlamını anladı ve onlar da gözlerini masaya yeni oturan iki kişiye dikip gülmeye başladılar.

"Yine de hiç kimse daha yararlı olamamıştır... yani demek istediğim, hiç kimse Üstat Ömer kadar büyük iyilik yapmamıştır. Güzel, süt gibi beyaz, üstelik yapyabancı biri, ne arayanı, ne peşinden ağlayanı var. Sokakta kalmış, ne yapacağını, nereye gideceğini bilmez biri ve sen onunla ilgileniyorsun, evine alıyorsun. İyi bir insan başka ne yapabilir ki? Gökten kudret helvası gibi sevap yağar vallahi, öyle büyük bir hayırseverlik bu!"

İbn-i Fırat sinirle, "Aklınızı mı kaçırdınız siz, hiç utanma yok mu sizde?"diye bağırdı.

İlk gülenlerden biri masum bir ifadeyle, "Ne oldu, ne yaptık ki sana şimdi?" diye sordu.

İbn-i Fırat bağırarak, "Bana ne yapacaksınız zaten? Kendinize, şehrin şerefine yapıyorsunuz yapacağınızı," diye bağırdı ve sözlerinin etkisini artırmak istiyormuş gibi ayağa fırladı.

Az evvel uzun uzun konuşan yabancı, "Peki tamam, madem o kadar önemli senin için, yapacağız bir şeyler," dedi. "Ama ne yapacağımızı sen söyleyeceksin bize. Biz zavallılar artık biliyoruz kime yapacağımızı, ama ne yapacağımızı henüz bilmiyoruz."

İbn-i Fırat öfkeden kudurmuş gibi, "Siz çok iyi bilirsiniz ne yapacağınızı, kimsenin söylemesine gerek yok," dedi,

"Yaşlı bir adam hakkında konuşmak, itibarlı, akıllı bir adamın... Onunla gurur duyuyorduk. Hâlâ hepimize faydası dokunuyor."

Masadakilerden biri Vukac'ı göstererek, "Özellikle ona," dedi.

"Günah bu, bu yaptığınız resmen günah."

"İnsanlara gelecekte olacakları söylemek günah olmuyor, geleceği araştırmak, havanın nasıl olacağını araştırmak günah olmuyor. Başkalarının düşüncelerini tahmin etmek, insanların beynine girmek de günah olmuyor. Zavallı bir kadının üstünden inmemek, ama onunla evlenmemek, onun sadece sana bakan bir komşu olduğunu söylemek günah olmuyor. Ne ahretin ne de bu dünyanın kuralları yokmuş gibi yaşamak da günah olmuyor. Bütün bunlar günah olmuyor, ama yaşlı bir adama, iffetli, namuslu bir hayat sür demek çok büyük günah oluyor, öyle mi sevgili İbn-i Fırat?"

İbn-i Fırat şaşkınlıktan dili tutulmuş gibi, "Ama nasıl yaşadığını bilmiyor musun sen?" diye sorup, kendine müttefik, hiç olmadı onu anlayan birilerini arıyormuş gibi tek tek herkesin yüzüne baktı. "Ne onu, ne de sürdüğü hayatı tanımıyorsun, anlamıyorsun sen."

Yabancı alaycı bir ifadeyle, "Tabii ki bilmiyorum, nereden bileyim ki?" dedi. "Bir delikanlıyla aynı evde yaşayan yaşlı birinin ne yaptığını nereden bileceğim?"

İbn-i Fırat, "Ey Allahım," deyip ayağa kalkarken yanında oturan Vukac'ı kolundan çekti. Hayyam, onun peşinden de Ebu Lula ayağa kalkıp birlikte kapıya doğru yürüdüler.

İlk konuşan adam arkalarından, "Bize yaptıklarından sonra, bir de şimdi bizi bozmasına izin vermeyeceğiz!" dedi.

Ne yapacağını şaşırmış bir halde omuzlarını kaldırıp kollarını iki yana açan İbn-i Fırat, "Allah aşkına söyle, neden bu insanlara kötülük yaptın kardeşim?" diye sordu.

Hayyam'ın yerine Ebu Lula cevap verdi: "Duymadın mı, beyin-

lerine girmiş. Boş olduğunu görmüştür kesinlikle. Şimdi de çıban başı oldu, düşman oldu."

Sokağa çıktılarında İbn-i Fırat iç geçirip kollarını iki yana açtı ve "Bu ne rezalet beyler!" diye bağırdı. İç geçirmesi bir taraftan da rahatlamış olmasının ifadesiydi, içerideki ortamdan ve insanlardan kurtuldukları için rahatladığı sesinden de, yüz ifadesinden de anlaşılıyordu. Dördü de kısa bir süre kök salmış gibi oldukları yerde durdular, sanki birbirlerine nereye kaçabileceklerini sormak istiyorlardı.

Ebu Lula uzun bir suskunluktan sonra belki de Hayyam'ı teselli etmek için, "O kadar da kötü değil ya," dedi. "Yarın öbür gün bir şeyler değiştiğinde seni yine takdir edecekler."

Hayyam, "Biliyorum her zaman takdir etmek istemişlerdir beni, ama o eskidendi, İsfahan'daydı," dedi. "Ama yine de çok zor. Anlayamıyorum bir türlü."

"Benim yapabileceğim bir şey var mı?" diye soran İbn-i Fırat, Hayyam'ın başını hayır anlamında sallamasıyla ağır ağır yanlarından uzaklaştı.

Ebu Lula, "Bunlar hiç düşünmeden ağzına geleni söyler Ömer, ağzına geleni söyleyenlerin aklı kıttır," dedi. "Çok fazla üstünde durmamak lazım."

Hayyam, "Biliyorum, ama elimde değil," diye cevap verdi.

"Neden? Ne yaptım ben onlara? Ayrıca tedirginim, endişeleniyorum. Ne yapayım, nereye gidelim?"

Hayyam evin yolunu tuttu, Vukac ve Ebu Lula da onu takip ettiler.

On adım atmışlardı ki, Vukac nereye gittiklerini anlayıp, "Alışveriş yapmayacak mıyız?" diye sordu.

"Bugün yapmayacağız."

"Ama bu aptallık olur. Alışveriş yapmak güzel. Eğleniyoruz hem."

Nereye gideceğini bilmediği için olsa gerek peşlerine takılan Ebu Lula, "Çok fazla takıyorsun kafanı, bunun sonu iyi olmayacak," dedi. "Kasvete düşer insan valla, daha beteri de olur."

Evin önünde onları bekleyen bir yabancı, geldiklerini görür görmez koşarak Tayida'nın evine girdi. Hayyam ve yanındakilerin paltolarını çıkarıp oturmalarına fırsat kalmadan adam yanında

başka bir yabancıyla geri geldi. Veziriazam Sadreddin bin Muzaffer'in elçisi olarak Merv'den geldiklerini, veziriazamın, üstat Ömer Hayyam'ı öbür güne kadar yanına getirmeleri için ellerinden geleni yapmalarını buyurduğunu anlattılar. Durum çok acildi ve her şey yolunda giderse Hayyam zarar görmeyecekti. Ebu Lula ve Hayyam birbirlerine baktılar ve başlarıyla, bunun iyi bir haber olduğunu tasdik ettiler. Vukac yolculuk zamanı geldiğini hemen anlayıp, hazırlıklara başlamak üzere içeri koştu. Ebu Lula düşüncelerini tek bir cümleyle özetleyerek, "Allahın istediği kuluna doğru yolu gösterdiğini" hatırlattı.

Yabancılar için bir değil iki yaşlı adamla yola çıkacak olmaları bir müşkül teşkil etmiyordu. Yeteri kadar atları, yük taşıyacak katırları ve paraları vardı. Beklemekten ayaklarına kara sular inmeden onları evine alan Tayida'yı da iyi bir mükâfat bekliyordu.

Böylece Hayyam ve Ebu Lula iki at arasındaki tahtırevanlarda, Vukac ise dişi bir katırın üstünde öğlene doğru yola çıktılar. Hayvanın üstüne çıkmakta çok zorlanmıştı Vukac, orada, kutsal topraklarda at binmenin bir şekilde ölümle bağlantılı görüldüğünü, bu yüzden at binmeyi hiç sevmediğini anlattı. Ama kendisine at yerine dişi bir katır getirilince direnmekten vazgeçti. Böylece yola koyuldular ve ertesi gün akşam mutlu mesut Merv'e vardılar.

Veziriazam Muzaffer akşam yemeğinde her şeyi anlattı. Kutlu Sultan Mahmut bin Melik Şah'ın önemli misafirleri vardı ve onları kendi itibarına uygun bir şekilde ağırlamak ve şereflendirmek istiyordu. Gelenler Türk karısının ailesiydi, anne ve babası ve en yakın akrabalarıydı. Aile en güçlü Türk kavimlerinden birinin başındaydı ve karısının annesi ve babası ve sultanın kendisinin müttefiki olarak ona savaşta ve barışta çok yardım etmişlerdi. Veziriazam onlara önce sultanın sahip olduğu her şeyi göstermek istiyordu. Köyden köye, saraydan saraya gezeceklerdi ve ziyaretin sonunda isterlerse dağlarda bir sürek avı düzenlenecekti. Sultanın misafirleri gibi bozkır insanlarının hiç bilmediği bir şeydi bu ve mutlaka çok güzel bir hediye ve unutulmaz bir hatıra olacaktı onlar için. Bu yüzden önümüzdeki on dört gün içinde havanın nasıl olduğunu bilmek istiyordu. Kuzeyden bir kar fırtınasının yaklaşmakta ol-

duğu söylenmişti zira. Fırtına Buhara'ya varmış, şehri ve çevresini çoktan etkisi altına almıştı.

Hayyam daha o gece saatlerce gökyüzünü izledi ve araştırdı. İyi de yapmıştı, zira ertesi gün öğleden hemen sonra gökyüzünde de yeryüzünde de kardan göz gözü görmez olmuştu. Kar gökten yere yağıyor, rüzgâr yerdeki karı göğe savuruyor, gökyüzü ve yeryüzü adeta birbirlerine yoğun kar bulutları gönderiyordu.

İki gün böyle devam ettikten sonra üçüncü gün kar durdu, gökyüzü berraklaştı, rüzgâr dindi ve öğleden sonra mavi gökyüzünde güneş belirdi. Hayyam hemen dışarı çıktı, bir şeyler ölçüp araştırmaya, hesaplamaya başladı ve gece yarısı zifiri karanlıkta Veziriazam Muzaffer'e, sultanına bir ulakla iyi haberi verebileceğini söyledi. O günden itibaren en geç beş gün içinde misafirleriyle birlikte dağlara çıkabilirdi.

Veziriazam, Hayyam ve arkadaşlarının yola çıkmasına izin vermedi. Samimi görünmeye çalışıyor ve onları en mükemmel biçimde ağırlıyor, ama bir taraftan da hava güzel olmazsa ve sultanın av hazırlıkları boşa çıkarsa diye onları suçlu ve rehin olarak tutmak istediğini gizlemiyordu. Onlar da kendilerini veziriazamın misafirperverliğinden korumaya çalışmıyordu, kışın ortasında ancak mecbur olanlar yolculuğa çıkardı zira ve canları başka bir yere de gitmek istemiyordu.

Yaklaşık on dört gün sonra sultan geri döndü. Türk dostlarıyla birlikte avda geçirdiği güzel günlerden ziyadesiyle memnun kalmıştı ve yüzü ışıldıyordu. Veziriazamına methiyeler düzdü, hediyeler verdi, bilge üstadı en azından birkaç ay yanında tutmak istediğini bildirdi. Keyfi ve neşesi yerindeydi.

Hayyam ve arkadaşları ilkbaharın sonlarına kadar Merv'de kaldılar. Ebu Lula buradaki hayata alışmış, sarayda herkesin sevgisini kazanmıştı. Veziriazamın ya da sultanın sarayda bir iş teklif etmesi ya da onu uzun süre misafir etmek istediklerini bildirmeleri an meselesiydi. Vukac karlı günlerde zamanının çoğunu ahırlarda geçiriyordu, anlattığına göre seyislerle, atlarla ve katırlarla çok iyi anlaşmıştı.

Hayyam'a içini dökmüş, hiç kimse orada tuhaf beyaz tenini yadırgamadığı için kendini iyi hissettiğini söylemişti.

"Tadını kaçırma," diye nasihat etti Hayyam. "Burada hiç kimse beyaz değil, onun için sana sormaları normal, illa kötü niyetli olmak zorunda değiller."

"Bizde de öyle değil, ben de öyle değildim," dedi Vukac. "Ben öldüğümden beri, şey, hastalandığımdan beri, işte her neyse böyleyim."

Vukac dostuna derisindeki yaralardan ve sorulan sorulardan hiç rahatsız olmadığını temin etti, lakin günlerini ahırlarda geçirmeye ve ancak akşamları, dikkatler onun beyaz tenine değil de, Ebu Lula'ya, Hayyam'a ya da başka geçici misafirlere çevrildiğinde insanların arasına dönmeye devam etti. İlkbaharla beraber çevreyi keşfe çıkmaya başlayınca kendi de çiçek gibi açıldı, keyfi yerine geldi. Derelerde balık avlıyor, kışı toprağın altında geçiren hayvanların yuvalarını arıyor, kayaların, ağaçların üstündeki kuş yuvalarını keşfediyordu. Burası hoşuna gitmişti, Bosna gibi güzel olmasa da, ılıman iklim konusunda Bosna'nın yanına dahi yaklaşamasa da, güzel ve yaşanacak bir yerdi.

İlkbahar biterken Kömürcü lakaplı İbn-i Meşiş sultana hediyelerle ve ikisinin de kâr edeceği iki projesini anlatmak üzere çıkageldi. Onunla birlikte gelen dönemin âlimlerinden Nizam-i Aruzi burada Hayyam'a rastlayınca çok sevinmiş, birkaç gün yanından ayrılmamıştı. İbn-i Meşiş işte o günlerden birinde Hayyam'ın son görüşmelerinden sonra kendini bayağı toparladığını fark etmişti.

"Çok şükür daha iyisin, sanki mezara değil de gençliğine doğru yürüyorsun," diyen Kömürcü, sözlerini sık sık tekrar ettiği hareketleriyle vurguladı.

"Gençliğe doğru yürümüyorum, mümkün olsa bile yürür müydüm emin değilim," diye cevap verdi Hayyam.

"Ama eskisinden çok çok daha iyisin. Nasıl yapıyor bunu, daha neler yapacak, diye soruyor insan kendine."

Veziriazam Muzaffer, "O bir üstat, o yapmayacak da kim yapacak?" diye cevap verdi.

Ebu Lula, "Şart değil. O kadar çok üstat var ki kendine dikkat etmeyen," dedi. "Boşuna dememişler, terzi kendi söküğünü dikemez, diye."

Kömürcü, iyicene tarif etmek ister gibi ve gözlerini Hayyam'dan

ayırmadan "Bilhassa insan daha altı ay öncesine kadar, ölmüş de gömülmemiş gibiyse. Ama şimdi vücudu gerginleşmiş, tenine renk, gözlerine ışık gelmiş," dedi. "Bu işte bir bityeniği var, yoksa imkânsız. Haklıyım, değil mi Ömer, açık açık söyle."

Herkes sustu, ortama bir huzursuzluk hâkim oldu, zira, Hayyam'ın bir âlim mi yoksa sihirbaz mı, cinlerle işbirliği mi yapıyor yoksa Allah vergisi olarak bilgili mi, diye oturup konuşmayı hiç kimsenin canı istemiyordu. O ana kadar herkes iyi bir ev sahibinin misafirperverliğinin tadını çıkaran keyifli, hatta neşeli misafirleriydi. Kim bu ortamı bozmak ister, kim hangi sebeple yine Hayyam ve onun bilgisi hakkında bir tartışmayı başlatmak isterdi ki? Veziriazam Muzaffer bu bilgiyle koltuğunu sağlama almamış mıydı? Şimdi tutup kendileri de Hayyam'ın İbn-i Sina'nın ölümsüzlük iksirini bulup bulmadığını mı tartışacaklardı yani?

Uzun ve gergin bir suskunluğun ardından ilk konuşan, Hayyam'ı pek seven Veziriazam Muzaffer oldu. Hayyam'a minnet borcu olduğunu düşünüyor, kendisini onun dostu ve hamisi olarak görüyordu. Bir elini kaldırarak herkesi susmaya davet etti, tek tek herkesin yüzünü uzun uzun süzdükten sonra konuşmaya başladı.

Eliyle verdiği işaretle başlayan sessizliğin içine, "Her şeyin olması gerektiği gibi olup olmadığına kafa yoran biri var," dedi sakin bir sesle. "Ancak bu kişiler yolu tesadüfen buralara düşen insanlar değil. Misafirimiz olabilir bu insanlar, ama neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar veremezler."

Ebu Lula hafif öksürerek boğazını temizledi, yüzünü buruşturdu ve kelimeleri uzatarak, İbn-i Meşiş'in kesinlikle kötü bir şey kastetmediğini söyledi.

Kömürcü onayladı, "Yo kötü değil, kesinlikle kötü değil. Sevgili Ömer'in iyileşmiş ve gençleşmiş olması çok mutlu etti beni sadece. Bu gidişle bir yıl sonra nerede olacağını, nasıl görüneceğini Allah bilir."

Kömürcü gülmeye çalıştı, ama Hayyam araya girdi.

Sakin sakin, "Çiçeklerin taçyapraklarını yılda iki kez döktüğü bir yerde olacağım," dedi.

"Ne?"

"Orada olacağım. Neye benzeyeceğimi bilemem, bir şeye benze-

yeceksem de korkarın çok kötü bir şeye benzerim. Ama orada olacağım kesin."

"Neresi orası?"

"Mezarım."

Kömürcü sesinde en küçük bir ima olmadan, "Mezarın bu dünyada olmayacak mı yani?" dedi tereddütle.

Hayyam aynı şaşkınlıkla, "Hangi mezar bu dünyadadır ki? Mezara girdiğin anda artık bu dünyada değilsin," dedi.

Kömürcü lakaplı İbn-i Meşiş şaşırmaya devam etti: "Ama mezar bu dünyada. Sevdiğim bir insan için dua etmek istiyorsam mezarının başına giderim. Ama ölen kişinin burada mı orada mı olduğunu sorma, bilemem. Mezarın nerede olmalı ki, çiçeklerin taçyaprakları yılda iki kez dökülsün?"

Veziriazam, "Bu konuşmalar bana göre değil," diyerek sohbeti kesti ve sofranın kaldırılması için işaret verdi. "Bu arada soframda edilen sözler konusunda daha dikkatli olunmasını tercih ederim. İlerisi için bir ihtar bu. Herkes için."

Kömürcü ertesi gün işlerini tamamlamadan yola çıktı. Sultan hediyelerini kabul etmiş, ama planlarını dinlemediği gibi, huzuruna girmesine dahi izin vermemişti. Söylentilere bakılırsa sultanla buluşmasına taş koyan, himayesine yeni giren Hayyam'a karşı Kömürcü'nün entrikalar çevirip, insanları kışkırtmış olmasını affetmeyen veziriazamdı.

Öte yandan Merv'de kaldıkları sürece yaşadıkları en ilginç şey, sultanın kuzeni Şohda'nın Hayyam'la tanışmak ve Nizam-i Aruzi ile "birkaç kelam etmek" için gelmesiydi. Hâlâ güzel, hâlâ enerjik, hızlı hareket eden, hızlı düşünen biri olarak büyük ilgi görmüş ve nereye giderse gitsin dikkatleri üzerine çekmişti. Hukuk yazıları bütün dünyada biliniyor, en saygın okullarda okunuyor, kopyalanıyor, tefsir ediliyor ve elden ele dolaşıyor, yaptığı konuşmalar en az yazıları kadar ilgi çekiyordu.

Şohda memleketi Semerkant'ta iki saygın okulda ders veriyor ve yaptığı konuşmalardan çok dersleriyle bir kısım insanın nefretine, diğerlerininse hayranlığına mazhar oluyordu. Şohda'nın gelmesine Sultan Mahmut ve Veziriazam Muzaffer sevinmeye çalışırken, Nizam-i Aruzi ve Hayyam ne kadar sevindiklerini gizleyemiyor,

Vukac ve Ebu Lula ise, hem Şohda'nın kendisinin, hem de gelişinin içlerinde yarattığı çalkantıdan dolayı hissettikleri çekingenlik ve utangaçlığı belli etmeden duramıyorlardı. Utangaçlıklarını artıran bir başka şey de mutlaka kadınların oldukları ortamlara, hele de kendine son derece güvenen dünyaca ünlü, üstüne üstlük çok güzel ve güzelliğinin farkında olan bir kadının bulunduğu ortamlara alışkın olmamalarıydı.

Şohda gibi bir kadının bulunduğu topluluklarda rahat davranmak kolay değildi. Hâlâ ışıltılı bir güzelliğe sahip, hâlâ güzelliğinin farkında ve hâlâ o güzelliğini gerektiği yerde gerektiği biçimde kullanmayı bilen, insanlarla neşeli ve kendine güvenli ilişkiler kurabilen bir kadın olarak, saraylarda büyümüş, cemiyet kurallarına aşina en tecrübeli erkeklerin bile güvenini sarsabiliyordu. İstediği her şeyi söylemeye cesareti vardı, zira hem anne hem baba tarafından güçlü ve itibarlı ailelerinin içine doğduğu ama önemsemediği zenginliğin koruması altında olduğunu biliyordu. Güzelliği, zenginliği ve özel biri olduğunu bilen ve ona özel bir ihtimam gösteren insanların arasında yaşamış olmanın sağladığı özgüven sayesinde canının istediği gibi neşeli ve rahat giyiniyor, düşündüklerini söylüyor ve yapıyor, bu arada çevresindekilerin ne düşündüğünü hiç umursamıyordu.

İki-üç yıl önce, kimi muteber uzman ve din âlimlerinin de talep ettiği gibi kadınların toplulukta başını açması hakkında söyledikleri büyük etki yaratmış, sert tartışmalara neden olmuştu. Belki de bu yüzden Merv'de yaşadığı en heyecan verici olay, kadınların örtünmesini savunan Büyük Cami imamı Ebu Fetah'la yabancıların yanında kadınların yüzünü açmasını tartışmasıydı. Kadınlara yüzlerini kapatmasını emrettiği söylenen hükmü dinin kökenleriyle gerekçelendirmenin imkânsız olduğunu, hatta bu hükmün dinin temellerine aykırı olduğunu söylediği bir yazısı, bu hükmün taraftarlarında öfke, muhaliflerinde ise hayranlık uyandırmıştı. Ebu Fetah ile yaptığı tartışmanın başında tam da bunu iddia etmiş, bu hükme inananları dinsizlik ve münafıklıkla suçlamıştı. Bunun üzerine Ebu Fetah, iffet ve sakınganlık dine aykırı mı, karısından iffetli olmasını isteyenler münafık mı, diye sormuştu. Şohda bunun üzerine şaşkın bir ifadeyle, şeyhe neden onun yüzünün iffet-

siz olduğunu düşündüğünü ve neden ondan kendi karısıymış gibi iffetli olmasını beklediğini sordu. Bir, tek bir kocası vardı ve bu koca onun yüzünü çok güzel buluyor, iffetsiz olduğunu düşünmüyordu. Şeyh Ebu Fetah'la arasında hiçbir şey geçmemişti, bu yüzden de neden onun kocasının iffetini şeyhin kollaması gerektiğini anlayamıyordu.

Bir kısım insanın kahkahalara boğulması, diğerlerinin öfkeli bağırış çağırışları yüzünden hemen cevap veremeyen Ebu Fetah herkes sakinleşene kadar bekledi.

"Beni baştan çıkarırsa ve yasak düşüncelere sevk ederse güzel bir yüz de iffetsiz olur," dedi. "Kocanın haklarına sahip olma iddiasında değilim, Allah korusun, ama kendimi senin güzelliğin ve baştan çıkarmalarından koruma hakkına sahibim."

Şohda, "Çevrendeki insanlar için az tehlikeli değilsin şeyh," diyerek sözünü kesti. "Senin engel olamadığın düşüncelerin ve arzuların yüzünden beni kapatmak istiyorsun. Ben doğurmadım ki seni senden mesul olayım dostum. Hatta anan olsam bile yaşın kemale erdiğinde düşüncelerinin ve arzularının mesuliyetini sana devretmem lazım."

Gülüşmeler ve öfkeli nidalar yine Ebu Fetah'ın hemen cevap vermesine engel oldu.

"Senin böyle kendini süsleyip püslemen, boyanman, güzelleşmen sadece beni ilgilendirmiyor, sadece benim düşüncelerim değil," dedi Ebu Fetah. "Kadın böyle süslenerek, çevresindeki erkeklere bir mesaj verir."

"İnan, erkekler de mesaj veriyor sevgili şeyh."

"Doğru, biz de mesaj veriyoruz. Kıyafetlerimizle, onları nasıl taşıdığımızla, saçımızı nasıl taradığımızla, sakalımızla, yaptığımız her şeyle, hatta yapmadıklarımızla, çevremizdeki insanlara bir mesaj veriyoruz," dedi Ebu Fetah. "Bu yüzden seni böyle sadece kocana görünebileceğin biçimde süslenmiş görünce düşündüklerimin ve hissettiklerimin sadece benim meselem olduğunu söyleyemezsin. Erkeğin ar duygusunu yaralıyor bu."

Şohda şaşkınlıkla, "Aman Allahım sevgili şeyh!" diye bağırdı, ayağa kalktı ve seyredenlere dönüp, "Zavallı ben kimi yaralıyorum burada acaba? Kimin ar damarı benim zavallı yüzüm yüzünden

çatlıyor? Az önce iffetli değildim, şimdiyse yaralıyorum sizi. Hâlbuki tek derdim, bana bakanlar için itici olmamaktı."

Güzelliğin kimi, neden, nasıl, ne zaman yaralayacağı konusunda, Şohda'nın alaycı sözlerinin damgasını vurduğu uzun bir tartışma başladı. Acaba erkeğin ar duygusunu yaralayan sadece kadın yüzünün güzelliği mi, yoksa başka güzellikler de var mı, diye sordu Şohda. İkincisi doğruysa, ne yapacaktık, nasıl başa çıkacaktık bununla? Meyve ağacının çiçeklerini saklamasını nasıl sağlayacaktık? Sümbülü renginden ve kokusundan kurtulmaya nasıl zorlayacaktık? Tavuskuşunu tüylerini gizlemeye nasıl ikna edecektik?"

Ebu Fetah, Şohda'yı ve onu dinleyenleri, "Bütün bunlar gülünesi komik fikirler, kulağa hoş gelseler de hiçbir şeyi açıklamayıp, sadece ciddi bir tartışmadan kaçınmaya yarıyor," diyerek ikaz etti. Sultanın kuzeni bu komik düşüncelerini sadece önemli bir gerçeği gizlemek adına etrafa saçıyordu. Bitki ve hayvanlarda ar duygusunun olmadığını, bu yüzden arlanmak gibi bir mesuliyetleri de olmadığını unutmuş olmalıydı. Aslında sadece unutmuş gibi yapıyordu, zira böylece tartışmayı komik imalara indirgemiş olacak, kim daha alaycıysa ve kim daha az tartışmanın ana konusuna değiniyorsa onun kazanacağı şekilde gelişmesini sağlayacaktı. Oysa insan için ar ve utanç kesinlikle bir mesuliyetti, bütün yaptıklarımızın ve söylediklerimizin, düşüncelerimizin ve niyetlerimizin en az bir şahidi olduğu konusunda ikaz ediyordu bizi ar duygusu. İnsanların gözlerinden ırak olduğumuzda da Allah bizi görüyordu. İçimizdeki, kendimizin dahi bilmediği şeyleri de görüyordu o. İşte bize bunu hatırlatan ar duygusuydu. Bu yüzden arlanabildiğimiz sürece insandık hepimiz. Ama bu komik düşünceler gerçek de olsalar, sultanın kuzeni Şohda'nın, kadınlara yüzlerini kapatmasını emrettiği söylenen hükmün dinin esaslarını ihlal ettiği iddiasını haklı çıkarmıyordu.

Şohda sakinleşti, insanları etkileyeceğini ve anlattıklarının ne kadar önemli olduğunu gösterebileceğini biliyor olmalıydı. Alçak sesle konuşmaya başladı. Adil insanları cennette hurilerin beklediğini hatırlattı. Huriler de kızdı, kadındı. Onların yüzleri de kapalı mı olacaktı? Yüzleri bizim ar duygumuzu yaralayacak mıydı? Yüzlerinden utanç mı duyacaktı bu huriler? Cennetteki mükâfatların

günah olması mümkün müydü? Şoyda, "Şeyh benden daha iyi bilir bunları, cehaletimi ve mahcubiyetimi itiraf ediyorum," dedi.

Dinleyicilerin bağırış çağırışları konuşmanın devam etmesini engelledi. Şohda ertesi gün yola çıktığı için devamı da gelmedi.

Vukac'ın Şohda'yla ilgili binlerce sorunu vardı. Onun yüzüne bakamıyor, ama aynı zamanda kendini bakmaktan alıkoyamıyordu. Onun olduğu yerde bulunmak istemiyor, ama yakınında olmadığında onu aramadan duramıyordu. Onun anlattıklarından anladıklarının hiçbiri umurunda değildi, ama onu dinleme imkânı bulduğunda keyiften eriyip bitiyordu. Yani hakiki bir işkence.

6

Uzun süre Merv'de kalmak Hayyam'a iyi gelmiş, ama bir taraftan da çok yormuş, bitkin düşürmüştü. Nişapur'dan bir süre uzak kalmak hoşuna gitmişti. Bu şehri ne kadar sevse de, hiçbir zaman kendini tam anlamıyla iyi hissetmemişti burada. Hele de şimdi, yılgın insanların aşırı sinirli ve gergin hali üstüne üstüne geliyordu. Gençlik yıllarından beri onu rahatsız eden pek çok şey vardı bu şehirde. Mesela insanlar hem iyilik hem de kötülük yapmaya başka hiçbir yerde olmadığı kadar hazırdı burada. Ve asayişsizliğin hızla yükseldiği son zamanlarda, dünyada ve insanda var olan bütün iyi şeyleri inkâr etmelerine tahammülü kalmamıştı. Dünyaya hükmeden çöküş ilerledikçe, Nişapurlular da giderek bütün iyiliklerin ardında hıyanet, hile ve desise arar olmuştu. Bulanlar da sanki bu kötülük kendi başarılarıymış gibi gurur duyardı. Hayyam Veziriazam Muzaffer'in ilgisinden, Hayyam'la sohbet uğruna cömert velinimeti Kömürcü'yü ihmal etmeye hazır Aruzi'yle ilişkisinden ve bencil Şohda'nın onunla tanışmak, konuşmak için Semerkant'tan gelmesinden kuşkusuz çok memnun kalmış, sevinmişti.

Lakin sevincin, mutluluğun neredeyse bir hastalık kadar tehlikeli olduğu bir haldeydi Hayyam. Bedeninde dolaşan o kısıtlı hayat enerjisini de yiyip bitiriyordu mutlu olmak. Merv'de düzenli ve iyi beslenmek, iyi bir bakım ve bol uyku, orada gördüğü itiba-

rın ve sohbetlerden aldığı hazzın verdiği mutluluğun mal olduğu enerji kaybını dengeleyememiş, böylece bir süre sonra yorulup, sararıp solmaya başlamıştı.

Daha çok uyumaya, daha az ve daha yavaş hareket etmeye başlamıştı. Konuşurken sık sık cümlenin ortasında ne söylemek istediğini unutuyordu. Yanından ayrılır ayrılmaz az önce konuştuğu kişinin adını bile unuttuğu oluyordu. Neler olduğunun farkındaydı, ama buna nasıl tahammül edeceğini, onu seven sayan, ama aynı zamanda güçsüzlüğünü görüp üzülen ve korumak isteyen insanlara nasıl davranması gerektiğini bilmiyordu. Bir gün Vukac'a, gençliğinden beri hastalandığında ya da güçsüz kaldığında kendini savunmak ve özür dilemek zorunda hissettiğini anlatmıştı. Şimdi de güçsüz, takatsiz ve hastalıklı olması, kendini suçlu hissetmesine neden oluyordu herhalde, bu yüzden bunu gizleyemiyor ve sürekli dile getirmek ihtiyacı hissediyordu. Kuşkusuz bütün bunları dinleyip durmak kolay değildi Vukac için, ama Hayyam için de huzursuzluğunu yaşlılığı üzerine yaptığı şakalarla, latifelerle gizlemeye çalışmak çok zordu.

Bir kez yine böyle bir şey yapmaya çalışırken, Vukac ilk kez yaşlı dostuna ciddi anlamda kızmıştı. Hayyam Aruzi ve Ebu Fetah'la bir sohbete katılacaktı, ama uyanamadığı için gitmemişti. Daha sonra buluştuklarında, suçsuzluğunu kanıtlamaya çalışmış, mazeretler bulmuştu. Adamlar geç kalmasının önemli olmadığını, onun gibi büyük ve muteber bir insanın daha sıradan bir sebeple gecikmesine de itirazları olmayacağını söyledikçe, sanki onların bu saygılı davranışı onu daha da üzmüş ve pişman etmiş gibi, ısrarla kendini savunmaya devam etmişti. Sonunda, onun yaşında birinin heladan altı temiz kalktığı gün bayram ettiğini, bu yüzden bir randevusunu unutmasının ya da uyuyakalmasının affedileceğini umduğunu söylemişti.

Aruzi ve Ebu Fetah Hayyam'ın anlattıklarından rahatsız olduklarını gizleyememiş, birbirlerine bakıp omuz silkmiş ve ısrarla gecikmesinin hiç önemli olmadığını, böyle bir insanla konuşabildikleri için Allaha şükrettiklerini söylemişlerdi. Hayyam da anlayışları için onlara teşekkür etmiş, ama mazeretlerini dile getirmekten geri durmamıştı. Vukac hafifçe öksürmüş, yüzü öfkeden kıpkırmı-

zı ve ağlamaklı bir halde konuşmayı kesmeye ya da tahammül edilebilir sınırlar içine çekmeye uğraşmıştı.

Hayyam yalnız kaldıklarında, "Bana kızgınsın. Kötü bir şey mi söyledim ya da yaptım?" diye sordu.

"Her şey!"

"Ne demek, 'her şey'?" diye sordu Hayyam tekrar.

Genç adamın ağzından öfkeyle, "Her şeyi yanlış yaptın. Dürüst değilsin. Yaşlı ve güçsüz olman senin suçun değil ki," cümlesi döküldü. "Kendi kendine deli muamelesi yapıyorsun ve kendini suçluyorsun. Benim suçum, diye düşünüp telafi etmeye çalışıyorsun. Neden?"

"Beni beklediler, ben gitmedim, özür dilemek ve izah etmek için bir sebep değil mi bu?"

Vukac'ın öfkesi dinmemişti. "O hiç önemli değil. Senin derdin yaşlı ve güçsüz olman... Sordular mı sana ki anlatıyorsun?"

Aralarında tarafların birbirini anlamak için başlatıp, giderek daha az anladıkları konuşmalardan biri daha başlamıştı. Hayyam çocuğun neden bu kadar incinmiş, bu kadar öfkeli olduğunu kavramaya çalışıyor, Vukac da hem Hayyam'ın kendini savunmasına, ama daha çok da gerçek sorununun ne olduğunu ona söyleyememesine öfke duyuyordu.

Yaşlı dostunun insanları güldürmeye çalışmasından rahatsız değildi. Hayyam'ın hangi saçmalığı savunduğu ya da açıklamaya çalıştığı da önemli değildi. Ama Ömer'in çaresiz olduğu için üzüldüğünü, hatta utandığını ve kendi hakkında yaptığı aptal şakalarla güçsüzlüğünü savunmaya çalıştığını hissediyordu. İşte Vukac'ı rahatsız eden buydu. Hayyam yaşlı ve güçsüz olduğu için kendini suçluyordu ve bu onu daha da çok rahatsız ediyordu. Hayyam'la konuşurken kendi dilinde bile söyleyemeyeceği şeyleri Arapça hiç söyleyemediği için de rahatsızdı. Bu yüzden elleriyle dizlerini dövüyor, kızarıyor, öfkeden nefesi kesiliyordu. Bugün anlaşamayacaklarını anlamış olmasına rağmen, bir türlü susmayı başaramıyordu Vukac.

Hayyam sonunda, "Galiba haklısın," dedi, "yaşlılıkla nasıl başa çıkacağımı bilmiyorum ben galiba."

Vukac bunun üzerine sustu. Önce, burada bilmek önemli değil, demeyi düşünmüş, ama neyin önemli olduğunu kendi de bil-

mediği için susmuştu. Çok sonra, belki de onlarca yıl sonra, o gün kendisini çıldırtan şeyi bulduğunu düşünecekti. Hayyam kendisinin ya da başka birinin suçu olmayan şeylerden, mesela yaşlılık ve güçsüzlüğünden mutsuz oluyor, neredeyse kendini suçlu hissediyordu. İnsan tabiatına bu isyan Vukac'ın omuzlarına, değil yaşlı ve hastayken, genç ve dinçken bile taşıyamayacağı bir yük yüklüyordu. İşte onu rahatsız eden, yaralayan ve üzen buydu. Hayyam gibi akıllı bir insan nasıl olur da kimsenin merak edip sormadığı şeylere isyan ederdi? Neden isyan ederek kendine işkence etmişti ki? Ama bu açıklamayı, o gün Merv'de yaşlı dostuna yardım edemediği için kendini çaresiz hissettiği ve öfkelendiği gün bulamadığına üzülmedi.

Üzülmedi, çünkü Hayyam'ın onu anlamayacağından emindi ve gerçeğe çok yakın bu açıklamanın ne Hayyam'ın derdine çare olması ne de derdini yeterince açıklaması mümkündü.

Hayyam Merv'den Nişapur'a giderken yol boyunca uyumuştu. 516 yılının yaz başında çıkmışlardı yola, sıcaklar henüz dayanılmaz boyutlara ulaşmamıştı, ama yine de Hayyam'ı güneşten ve tozdan korumak için tahtırevanın üstünü işlenmiş deriyle kapatmışlardı. Hayyam bu haliyle beşikteki bir bebeği andırıyordu. O rahatsız olmasın diye hızlı ilerlemedikleri ve dinlenebilecekleri her yerde mola verdikleri için yolculuk tamı tamına yedi gün sürmüştü.

Evde onları sanki gelecekleri günü biliyormuş gibi Tayida karşıladı. Hemen yiyecek bir şeyler hazırlamaya koştu. Oysa onlar yanlarında ihtiyaçları olan her şeyden bolca getirmişlerdi. Tayida bir taraftan da evin içinde koşuşturmaya, etrafı toplamaya, temiz olan her şeyi yeniden temizlemeye çalışıyordu. Hayyam'ın damdaki yatağının üstüne yol boyu onu güneşten koruyan işlenmiş deriyle burada da öğlen güneşinden koruyacak bir gölgelik yapıldı. Vukac Tayida'ya elinden geldiğince destek oluyor, yardım etmeye çalışıyor, ya da en azından yardım eder görünüyordu, doğruyu söylemek gerekirse yardım edilecek bir şey yoktu evde, her yer derli toplu ve tertemizdi. Vukac'ın yapması gereken tek şey, her zaman olduğu gibi köşelerden değil, duvarların ortasından ya da tavandan asılı duran küçük örümcek ağlarını temizlemekti. Tayida, tali-

mat veren kelimeler içermeyen yarım yamalak cümlelerle Vukac'a çok da uğraşmamasını, zira örümcek ağlarının geldikleri gibi kendiliklerinden gittiğini söyledi.

Sanki onu takip ediyorlarmış gibi ne kadar uğraşırsa uğraşsın, nereyi temizlerse orada bitiveriyorlardı. Bugün burayı ya da kendi evini silip süpürüyor, titizlikle her türlü pisliği ve dağınıklığı ortadan kaldırıyor, ertesi gün, hatta aynı gün hava kararmadan, sanki kendi uğraşıp oraya koymuş gibi tavandan birkaç küçük ağ sarkıveriyordu. Oysa şimdiye kadar değil ağların içinde, yakınlarında, hatta o odada bile örümceğin kendisine rastlamamıştı. Bu yüzden ağların onunla bir dertleri olduğunu, başkalarının rahatsız olmaması gerektiğini düşünüyordu. Örümcek ağlarını temizlemese de bir süre sonra kendiliğinden kaybolduklarını fark ettiğinden beri Tayida da rahatsız olmuyordu. Ama hemen yenileri örülüveriyordu ve on gün geçmiyordu ki yaşadığı ya da sıkça girip çıktığı bir yerde yeni ağlar oluşmasın.

Tayida ile Vukac bu sefer iyi anlaşmışlardı. Yapılacak işleri bölüşmüşlerdi, Tayida evle, Vukac Hayyam'la ilgileniyordu. Tayida yemek hazırlıyor, şehre alışverişe gidiyor, ancak ağır bir şey taşınacağı zaman Vukac devreye giriyordu.

Vukac Hayyam'a gerektiğinde yemek yerken ya da üstünü değiştirirken, tuvalete gidip sonra dama çıkarken yardımcı oluyordu. Genç adam beceriksiz olduğu için Tayida sadece hamamda Hayyam'a yardımcı oluyordu. Vukac ona yardımcı olmaktan, bu arada onunla sohbet etmekten zevk alıyor, bilhassa Hayyam'ın güçsüzlüğünü ondan gizlemeyip bir çocuk gibi kendini onun kollarına bırakmasına ve birinin onunla ilgilenmesinden duyduğu mutluluğa çok seviniyordu.

Zaman zaman daha bitkinmiş gibi davranıp güvendiği birine sırtını yaslamanın, onun eline bakmanın tadını çıkardığı çok belliydi.

Bir gün dama çıkarlarken, "Seninle bir çocuk olmanın daha önce hiç tanımadığım mutluluğunu yaşıyorum," dediğinde Vukac dostunun sesindeki minnettarlığı, ama aynı anda Hayyam'ın bundan ötürü kendini ona borçlu hissetmediğini idrak ettiğinde sevinçten titremişti. Bu minnettarlık, itimat duygusunu tadan birinin mutluluğunu ifade ediyordu. Dama çıkıp yatağa yatan Hayyam

genç dostunun ellerini avuçlarının içine aldı ve uzun bir süre yanında oturmasını sağladı.

Bir süre soluklandıktan sonra, "Kandırılabilen insan mutludur, derdi dostum Ebu Said. Çocuklar ve saf insanlar mutlu olur, onlar itimat etmek nedir öğrenmiş ve tadını çıkarmış kişilerdir," dedi.

Sonra kendinden Prens Seydo diye bahseden ve başkalarının da kendisine böyle hitap etmesini isteyen dostu sufi Ebu Said'le ilgili hatıraları canlanmaya başladı. "En derin, en güzel mutluluğu bilenler, en azından bir kez hiç çekincesiz kendini başka birine teslim eden, yabancı ellere bırakan ve böylece kendine karşı mesuliyetlerini Yaradan'a devreden insanlardır," demişti bir kez. "Büyük Allahımın kendini biz insanlara en dolaysız gösterdiği şey itimat duygusudur. Korkusuz insanlar Allaha en yakın insanlardır.

Bu insanlar en derin, en yoğun mutluluğu tatmışlardır, insanın en büyük hastalığı olan korkunun her çeşidinden azadedirler. Hayatın ne kazanılabilen, ne de başka bir şekilde elde edilebilen, sadece ve sadece hediye edilen hazlarını bilirler. Sonsuz itimadı tanıyanlar, sonsuz güzellikleri, sonsuz mutluluğu, sonsuz emniyeti de tadarlar. Deliler yedi dinar ya da üç öpücük alarak böylesine mutlu birini kandırdıklarında kendilerini çok akıllı zannederler. Hayatta yapılacak en büyük hata budur oysa! Zavallı aptal bu davranışıyla hayatın kendisi için sadece korkmaktan, pusuda beklemekten, savaştan ve kavgadan ibaret olduğunu göstermiştir. Sıçayım ben böyle hayatın içine! Karşısında saf bir öksüz olan bu kişi korkmaya, tetikte olmaya ve kendine işkence etmeye devam edecektir, ama kandırdığı mutlu insan sadece onlara nasip olan mutluluğun tadını çıkarmaya devam edecektir."

Ebu Said, "Güvenmeyi bilen insan, kendi benliğinin dışarıdaki her şeyden onu koruyan bir duvar olmadığını bilir," dedi. Kendisi işgal altında bir şehir gibi benliğini duvarlarının arkasına hapsetmiyordu. Böyle biri bir anlığına benliğinden sıyrılıp, annesinin kucağında bir çocuk, sevdiği erkeğin kollarında bir sevgili olabiliyor, kendini rüzgâra bırakan bir kuşun, suyun akıntısına bırakan bir balığın mutluluğunu yaşayabiliyordu. İnsanın en mutlu anları bunlardı. Çünkü sadece böyle anlarda insanın benliği su yerine hayatın aktığı o güzel dalgalı deniz ile bir oluyordu.

Hayyam uzunca bir aradan sonra büyük dostundan bahsettiği aynı dalgın tonda, "Şu ana kadar Ebu Said'e inanmamıştım, daha doğrusu onu gerçekten anlayamamışım," dedi. "Şimdi onun hakikati söylediğine inandım, evladım Leyla'nın bana Ebu Said'in bahsettiği şekilde güvendiğini gördüm.

Babasının kollarındaki küçük bir kızı hiçbir şey tehdit edemez. Ne hastalık, ne fırtına, ne yangın, ne de su. Hiçbir şey ona kötülük yapamaz, zira babasının kolları onu korur. Bunu gördüm ve mutlu oldum. Oysa o zaman sadece kendi mutluluğumu hissediyor ve kavrıyordum, Leyla'nınkini değil. Korku da öyle, evet o zaman da biliyordum böylesine bir güvenin savunulacak tarafı olmadığını ve korkuyor, utanıyordum. Ama şimdi."

"Şimdi ne? "diye sordu Vukac.

"Şimdi Leyla'yı ve Said'i anlıyorum. Ama bu kadar çok şeyi nereden biliyorlardı, nasıl bu kadar bilgeydiler?"

Vukac içini kaplayan mutluluk ve heyecanı gizlemek için Hayyam'a Tayida'yla aralarının düzeldiğini, birbirlerini anlamaya başladıklarını anlatmaya başladı.

Tayida Mazenderanlıydı. 25 yıl kadar önce Küçük Yakub onu buraya getirmişti. Küçük Yakub genç yaşta annesini babasını kaybetmiş, evlerde çalışarak ve varlıklı ailelerin gelinlik kızlarına kıyafet dikerek zorlukla geçinen Mazenderanlı öksüz bir kızın oğluydu. Kıza anne babasından pazar meydanına yakın bir ev miras kalmıştı. Bu yüzden kazandığı da yetiyordu. Hatta onunla evlenmekten gocunmayacak delikanlılar bile vardı. Ama bahtsız kadın son elli yılda şehirden geçen sayısız ordudan biri geri çekildiğinde hamileydi. Âşık olup bir aşk evliliği yapmayı mı ummuştu, yoksa tecavüze mi uğramıştı ya da kandırılmış mıydı, hiç kimse öğrenemedi, bu konuda dilini yutmuş gibi susuyordu. Bir erkek çocuğu dünyaya getirdi, yabancı evlerde çalışmaya devam etti.

Biraz daha fazla kazanabildiği ağır işler olmadığında evde yatak takımları, elbiseler, kara çarşaflar dikiyor, bunları tığ işi ya da başka şeylerle –Hayyam "benim anlamadığım" başka şeylerle, demişti– süslüyordu. Bu şekilde ekmeğini kazanıp kazanamadığını, oğluyla kendini geçindirip geçindiremediğini Allah bilirdi. Ama bir şekilde yaşamaya devam ediyorlardı ve oğlan da büyüyordu. Tuhaf

bir şekilde şehirde kabul görüyor ve seviliyordu Küçük Yakub, bunu hak eden bir insandı zaten. Beş yaşındayken, kime nasıl yardım ederim, nasıl beş on kuruş kazanırım da eve bir şey götürürüm diye bakınmaya, annesine birkaç gün idare edecek kadar destek olmaya başlamıştı. Bu yüzden şehirde ona "Küçük Yakub" diyorlardı. İnsanların sevdiği, üç-beş kuruş kazansın diye iş verdiği zavallı bir genç, bir hizmetkârdı.

Yakub daha on yaşındayken, annesi çektiği eziyetlere, dışlanmaya, ithamlara dayanamayıp öldü. Çocuk bir süre sonra evi sattı ve o zamanlar geçimini en kolay sağlayabileceği ve sığınacağı yer olan asker çevrelerinde dolaşmaya başladı. Zaman buna uygundu, etraf irili ufaklı devlet ordusu ve özel ordulardan geçilmiyordu. Bu ordular için her zaman iş, her yerde soygun fırsatı vardı. Birkaç yıl çalıştıktan sonra, o zamanlar şehrin gerçekten dışında olduğu için arsaların çok ucuz olduğu kenar mahallelerden birinde bir ev yapacak kadar para biriktirmişti. Ama daha evi nasıl döşeyeceğini ve kendine nereden bir eş bulacağını düşünmesine fırsat kalmadan arkadaşlarıyla birlikte Mazenderan'a, hiç kimsenin sebebini bilmediği ve taraflarını durduramadığı bir savaşa gönderilmiş, orada Tayida'ya âşık olup kadını yanında getirmiş, ama geri döndükten sonra, böyle bir hayat süren insanların arasında hiç eksik olmayan bir kavgada bir arkadaşı tarafından öldürülmüştü.

Böylece Tayida hayatın acılarıyla baş başa kaldı, ne buralıydı, ne yabancı; ne kızdı ne de kadın. Zavallı. İnşallah bundan sonra rahat eder. Allahtan Küçük Yakub öldürüldüğünde hamile değildi.

Hayyam'ın Tayida'yla ilgili anlattıklarını dinleyen Vukac, "Bu bir şey değil ki," dedi. "Daha beter şeyler var bu dünyada, çok daha acıklı hikâyeler var."

"Öyle diyorsan, öyledir."

Vukac, "Öyle diyorum, dedi, "Tayida yaşıyor, sağlığı yerinde ve başının üstünde bir dam var."

Hayyam iç geçirerek, "Biz insanlar gerçekten bahtsızız," dedi. "Başımıza gelen her iyi şeyin, mutlaka kötü bir tarafı da oluyor. Tayida'nın evi olması mutlaka çok iyi, ama kötü tarafı, evin bir kadına dolu dolu, iyi bir hayatın çerçevesini sunuyor olması. Ama Tayida'da bu çerçevenin içini dolduracak şeyler eksik."

Vukac yaşlı dostunun sözlerine bir anlam veremediği için, onun yaşındakilerin bilmediği bazı şeyleri açıklamak gerekiyordu.

"Erkek ve dişi tavuskuşlarına, erkek ve dişi aslana, erkek ve dişi geyiğe baktın mı hiç," diye söze başladı Hayyam. "Erkek ve dişide üreme, yeni bir hayat ve türünü devam ettirme arzuları aynıdır. Dişi geyik yeni bir canlı dünyaya getirir, ama bunu ikisi de istemiştir, hatta erkek geyik belki biraz daha fazla. Çünkü erkek, zürriyetini devam ettirsin diye dişinin dikkatini çekmeye, onu mutlu etmeye ve kendini beğendirmeye çalışır ve bunun için süslenip püslenir, takıp takıştırır. Dişi geyik erkeğine oranla daha gösterişsizdir, güzel olmaya, dikkat çekmeye ihtiyacı yoktur, çünkü doğurgan olan odur.

Yeni doğan yavrunun bakımını, korunmasını herkes kendi bildiği gibi üstlenir, ama aralarında paylaşırlar. Erkek ve dişi tavuskuşu da, erkek ve dişi aslan da ve insan dışındaki bütün canlı türleri de aynı şekilde davranır. Süslenip püslenen, yaranmaya çalışan, dikkat çekmek isteyen hep üremenin dertlerini üstlenen erkektir. Sadece insanda yeni hayat arzusu, çocukları doğururken acılar çekmek, onları büyütmek ve korumak kadının sırtına yüklenmiştir. Sadece insanlarda kadın güzel, süslü ve görkemli olan taraftır, erkeklerse gösterişsizdir. Aslan, geyik ve tavuskuşunun dişileri dikkat çekmezken, erkekler süslüdür, gösterişlidir. Yavrulayanlar kadınlar olduğuna göre, süslenmelerine, dikkat çekmelerine ne gerek vardır ki? Ama insan dişisi hem doğurur, hem güzelleşmeye, dikkatleri üstünde toplamaya çalışır. Neden böyle ki bu? Neden dişi insan yeni bir hayat özlemi duyuyor, erkeği cezbetmek ve güzelliğiyle ikna etmek için süslenmeye, yeni bir can yaratmaya ihtiyaç duyuyor ve canını dişine takarak çocuk doğuruyor? Sanki hayatın bütün yükü dişinin sırtında, erkeğe de başka şeyler verilmiş. Tam olarak ne olduğunu bilmiyorum, ölüm ve öleceğimizi bilmemiz dersek, çok basitleştirmiş oluruz. Lakin hakikat şu: ölüm ile hayat arasında karar vereceğimiz her anda çoğunlukla ölümü seçiyoruz. İşte yaradılış döngüsünün neden insanda bittiğinin açıklaması bu. Her şeyi biz yarattık, toprağı, suyu, bitkileri, hayvanları, hepsini.

Cinler ve melekler baştan beri vardı, her şeyden önce yaratılmış-

lardı. Biz ise en sonda, bu dünyanın sınırı olarak birkaç başka dünyanın başladığı yerde yaratıldık."

Hayyam genç dostunun şaşkın bakışlarını görünce, "Anlattıklarımdan bir şey anladın mı?" diye sordu.

Vukac iç geçirdi: "Hiçbir şey. Ne anlattığını bile anlamadım. Tayida'dan bahsediyorduk. Neden anlattın ki bütün bunları şimdi?"

"Anlattım işte."

"Ama neden?"

"Tayida'nın hayatında bir çerçeve var, ama içini dolduracak şeyler eksik, diyordum," diye açıkladı Hayyam.

"Bu çerçeve yaradılış oluyor, tavuskuşları ve sınır oluyor, öyle mi?"

"Öyle."

"Tayida bunları dinlese, eminim çok faydalanırdı."

Hayyam dostunun sesindeki alaycı tonu hissetmiş olmalı ki, gülümseyerek, "Anlamayınca hemen alay etmeye başlama," dedi. "Kraliçeari arı dünyasında neyse, kadın da insan dünyasında odur. Bunu anlatmak istemiştim. Kadın içeride, evde, korunaklı bir yerde, ama önünde ve çevresinde içini doldurduğu o çerçeve var. Bu çerçeve kadını dünyanın geri kalanından koruyor, ama ondan da çerçevenin içini doldurmasını bekliyor. Mesele kadının en büyük ihtiyacının bu olması. Kadın bu çerçeveyi doldurmak istiyor, doldurmak zorunda. Oğuldaki arılar nasıl kraliçearının çevresinde toplanıyorsa, aile de kadının etrafında toplanıyor. Aile evin kadının çevresinde oluşturduğu çerçevenin içini dolduruyor, tıpkı arıların kraliçenin çerçevesini doldurması gibi. Anlaştık mı şimdi? Tayida'nın evi var, ama çevresine topladığı ve çevresindeki çerçeveyi dolduran bir ailesi yok. Kovanı olan ama oğlu olmayan bir kraliçe arı gibi."

"Ama yine sorun olurdu. Bu işler böyle bir kere."

"Olurdu, evet, bizzat yaşadım ben bunları. Kadınların sorunu, dışarı çıkıp, oğula gerekli olan her şeyi getiren, aynı zamanda dizlerinin dibinden ayrılmayan birine ihtiyaç duymaları."

Vukac iç geçirerek, "Tek sorun bu olsa keşke," dedi.

"Kadınları çok iyi tanıyorsun galiba."

"Tanımayan mı var onları?"

İki arkadaş zaman zaman iç geçirerek uzun süre sustular. Sonra Hayyam gülümseyerek,

"Şohda mı sorun?" diye sordu.

Vukac, "Sen kendine sor bunu," diye bağırdı ve arı sokmuş gibi yerinden fırlarken, "Gördük kimin mütemadiyen iç geçirdiğini," dedi.

Hayyam tekrar yerine oturmasını ister gibi elini dostuna doğru uzatarak, "Sakin ol," dedi. "Sana gülmüyorum ben, alay etmiyorum, takılmıyorum da."

"Kendinle alay et sen, kimin iç geçirdiğini biliyoruz."

"Evet," dedi Hayyam gülerek, "Sürekli."

Vukac Hayyam'ın yatağının üstündeki deri gölgeliğin altına sığınarak, "Çok mu güzeldi?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Ama şimdi düşünüyorum da, hayır. Hem zaten .... her hayat gibi – kimi zaman güneşli, kimi zaman yağmurluydu. Bilmiyorum..."

"Ne iç geçirip duruyorsun o halde? Birkaç gün önce kavga da ettiğinizi itiraf etmiştin. Bazen sana bağırdığını da."

Hayyam güldü ve "Ah küçük deli!" dedi. "İnsanın karısıyla kavga etmesinin nasıl bir keyif olduğunu bir bilsen! Önce bir sorun vardır ve birbirine küsersin. Bütün bunlar çerçeveyi doldurur, çerçevenin muhteviyatıdır. İşte Tayida'nın eksiği bu."

"Bilemiyorum ama bu olmasa da olur gerçekten."

"Ben de başıma geldiğinde bilmiyordum iyi bir şey olduğunu, şimdi daha iyi anlıyorum. Şimdi geriye dönüp baktığımda, onun dışında güzel bir şey, bir mutluluk yaşadım mı ki, diye soruyorum kendime. Eskiden bazen sesini yükselttiğinde (ki hakikaten kıyamet kopardı) neden beraberiz, bunlara neden katlanıyorum, diye sorardım kendime. Ama şimdi anlıyorum ki bütün bunlar yaşadığım en güzel şeylerdi."

Hayyam Sukayna'nın ölümünden beri, yani otuz yılı aşkın süredir onun hakkında hiç kimseyle konuşmamıştı. Konuşacak kimsesi olmadığı için değil (Hayyam'ın kız kardeşi Hamide Sukayna'yı çok iyi tanır ve severdi), acısını ve hatıralarını kıymetli bir hazine gibi adeta kıskançlıkla kendine saklamak istediği, kimseyle paylaşmak istemediği için. Ortak yaşamlarına ait olayları ve karele-

ri kendi hatıralarında da canlandırmak istememiş, sadece mecbur kaldığında, mesela bilincinde her şeyi saklayan o korkunç ve derin kuyudan fırladıklarında isteyerek ya da istemeyerek onları hatırlamıştı. Bazen sesini duyuyor, bir an için teninde dokunuşunu hissediyor (bir saniyeliğine gerçekten dokunduğunu zannediyor) ve belli belirsiz gözünde canlanan siluetini kendinden de sakınarak muhafaza etmeye çalışıyordu. Hayyam son otuz yıldır sadece Sukayna'nın göründüğü bu anlarda yaşadığını, kendini ve varlığını hissediyordu.

Bu kadar uzun süre susmak hata mıydı, kendime karşı işlediğim bir günah mıydı, diye sorguluyordu şimdi. Acılarını itiraf etseydi, onlar hakkında konuşsaydı, o karanlık ve acılı suskunluk günlerini daha kolay atlatacaktı belki de. Vukac'la Sukayna hakkında konuştuğu, onu gözünde canlandırdığı on gün boyunca kendini sustuğu o otuz yıldan daha canlı, daha gerçek hissettiğini söylemişti.

Sukayna'nın oyun oynama arzusu ve ihtiyacını anladığı ve sevdiği nadir anlardan birini anlatmıştı Vukac'a. Leyla'nın harfleri öğrenmeye pek de meraklı olmadığı anlaşılmıştı. El işi yapmayı daha çok seviyordu. Ama en sevdiği şey Sukayna'nın çeyiz sandığından çıkardığı şeylerden bebek yapmak ve tıpkı çocuklarıyla birlikte arkadaşlarını ziyarete giden kadınlar gibi Sukayna'ya misafirliğe gitmekti. Sukayna yine de onu harfleri öğrenmeye ikna ettiğinde, kısa bir süre dikkatini verebiliyor, hafızası daha da kısa süre çalışıyor, dün öğrendiklerini bugün hatırlamıyordu. Sukayna bu soruna oyunlarla ve hikâyelerle çare bulmuştu. Leyla'ya harflerin gizli güçleri olduğunu, harflerin değişebildiklerini ve kendilerini değişik biçimlerde ifade edebildiklerini, ama o gizli gücün hep aynı kaldığını söylemişti. Mesela sadece "Bismillahi" kelimesindeki dört harf cennetteki dört ırmağın kaynağı olacak bir güce sahipti. *Elif*'ten fışkıran tertemiz ve serin su, asla bulanıklaşmıyor, bozulmuyordu. Kaynağı *mim* olan ırmakta en iyi sütler akıyordu, deve sütünden, koyun sütünden bile daha iyiydi, anne sütü gibiydi, hatta belki ondan bile iyiydi. *Be* harfinden cennetteki gibi baldan bir ırmak, *lam*'dan şarap ırmağı çıkıyordu. Aynı harflerin başka kelimelerde başka güçleri vardı, zira kelimelerin güçlerini için-

deki harf kombinasyonları tayin ediyordu ve kombinasyon değiştikçe gizli güçler de değişiyordu.

Mesela *nun* harfi bir kelimede elma reçelini tatlandırmaya yararken, başka bir kelimede, küçük kızlara elbise yapılsın diye, yünü ipek gibi yumuşatıyordu. Ancak harfler gizli güçlerini sadece yazı yazmayı bilenlere ifşa ediyorlardı. Leyla, "O zaman benim elbiselerim nasıl yumuşadı?" diye sorduğunda, Sukayna, yedi yaşına kadar annesinin onun elbiselerini yumuşattığını, ondan sonra yumuşatamadığını söylerdi. Yazı yazamayanlar ömür boyu kaba yünden kaşındıran elbiseler giymek zorunda kalır, diye Leyla'yı korkutur, özellikle kadınlar bu kaba kıyafetlerden çok rahatsız olur, derdi.

Vukac yaşlı dostunun güzel hatıralara dalmasına izin vermeyip, ona harfleri öğretmesini istedi. Sukayna'nın hikâyelerinden ve yazmayı öğrenmek fikrinden büyülendiğini itiraf etti.

"Öğrenemeyeceksin, o kadar ömrüm kalmadı," dedi Hayyam.

"Hayır kaldı, çabuk öğrenirim ben."

7

Dar sokaklar eski şehirlerin imtiyazlı yerleridir. Güneş en tepeye yükseldiğinde sıcağın alnında şehirde gezinen Hayyam ve Vukac buna bizzat şahit olmuşlardı. Kor gibi güneş sanki yakıp kavuramadığı her şeyi toza dönüştürmek ister gibiydi. Ufukta, görünürde hiçbir yerde tek bir şey dahi kımıldamıyordu. Gölgelikler bile ışıklı dünyanın en gizli köşelerine saklanmıştı. Şehir merkezinin doğusunda sadece Hayyam ve Vukac yürüyor, bir taraftan da, Nişapur'un eski merkezinin dar sokaklarında evlerin cumbalarının sokağın üstünü kapatarak yarattığı ve gün boyu güneşin bölemediği tatlı gölgeliğin keyfini çıkarıyorlardı. Hayyam'ın eski okulunu ziyaret edeceklerdi. Günlerce bu ziyareti planladıktan sonra erkenden yola koyulup hava çok ısınmadan, sabah serinliğinde şehir merkezindeki iyi çayhanelerden birine varmayı düşünüyorlardı. Orada biraz dinlenip serinleyecekler, sonra öğle namazı öncesi ve sonrası boş vakti olacağını düşündükleri şimdiki müdür Abdühamit Amin'le görüşmek üzere okula gideceklerdi.

Yirmi gün kadar önce, Hayyam iyice kendine geldikten sonra, eski okulunu ziyaret etmeyi konuşmaya başlamışlardı. Aslında konuşmayı başlatan Hayyam olmuş, ortada hiçbir sebep yokken birdenbire okul yıllarından, arkadaşlarından, hocalarından ve müstahdemlerden söz etmeye başlamıştı. Saatlerce en sevdiği hocası El

Zemahşeri'nin hatim indirirken nasıl huşu içinde kendinden geçip çevresindeki her şeyi unuttuğunu anlatmıştı.

Hayyam bağırarak, sadece hocanın değil, öğrencilerin de huşu içinde namazı ve yemeği unuttuklarını söyledi. Ayetleri ezberden okuması mı yoksa onlar hakkında konuşması mı daha güzeldi, söyleyemiyordu. Hoca en sevdiği şairler hakkında konuşurken herkes aç susuz onu dinlerdi. Büyük hoca El Maarri'yi anlatır, neden bu kadar büyük olduğunu açıklar, Imrul Kays'i ve Rudeki'yi okumayı ondan öğrendiklerini söyler, öğrencilerini labirentlerinde dolaştırdığı dilin ne kadar güzel ve haz veren bir şey olduğunu gösterdiğini belirtirdi. Hayyam yaşlı âlim El Muvaffak'tan da söz ederdi. Öğrencileri hocayı hem över hem de hakkında kötü konuşurlardı. Hocanın somurtkanlığı onları bir taraftan korkuturken, bir taraftan da güldürürdü zira. Tabii daha çok, hiçbirine çok yakın olmadığı kendi neslinden öğrencilerden, ama en çok okulu uzun zaman önce terk etmelerine rağmen ünleri her yeni anlatıcının eklemeleriyle nesilden nesle, kulaktan kulağa yayılanlardan söz ederdi. Ama gerçekten anlatılacak şeyler, gerçekten sözü edilesi insanlar da mevcuttu. Eski öğrenciler arasında âlimler, şairler, devlet adamları, muhteşem imamlar, büyük kahramanlar ve ünlü seyyahlar vardı.

Vukac bu arada şehir hakkında, okulları hakkında ve büyüklüğü ve kitapları itibariyle Bağdat Kütüphanesi'nin ardından dünyanın ikinci kütüphanesi hakkında da pek çok şey öğrendi. Mesela buradaki ilk büyük okullar yaklaşık iki yüz yıl önce Tahiriler burada hüküm sürerken açılmıştı.

Hükümdarın ve devletin cömert yardımlarıyla bu okullarda okumak mümkündü. Tek istisna çalgı çalma, takı yapma, yumruk ve silahla savaşma, ip cambazlığı ve engelli koşu gibi başka çeşitli sanat ve zanaatların öğretildiği küçük eğitim müesseseleriydi. İki yüz yıl içinde tahttaki aileler ve hükmetme şekilleri değişmiş olmasına rağmen bu okulların sayısında azalma olmamış, bazılarının itibarı daha da yükselmiş, hükümdarların ve devletin eğitime ilgisi artmıştı. Hayyam okul sisteminde son yirmi yılda yaşanan mutlak çöküşle nelerin değiştiğini bilmiyordu. Ama iyiye gitmemiş olacağını düşünmekte ve endişelenmekte de haksız değildi.

Hayyam ne zaman gençliğindeki o yılları hatırlasa eski okuluna gitmeyi planlarlardı. Vukac yaşlı dostunun okuluyla tekrar karşılaşmaktan çekindiğini, hatta korktuğunu fark ettiği için özellikle coşar, bu ziyareti yapmaları için ısrar ederdi. Böylece günlerce önceden her şeyi konuşmuş, ziyareti en küçük ayrıntılarına kadar planlamışlardı ve şimdi planlarına harfiyen uyuyorlardı.

Okulu ilk gördüklerinde ikisi de şaşırdı. Okulun meydana uzanan duvarı yeni döşenmiş muhteşem çinilerle ışıl ışıldı. Kapı da yeniydi ve zengin işlemelerle süslüydü. Okulun çatısından çıkan bir köprü Nişapur'un büyük kütüphanesinin üçüncü katına uzanıyordu. Hayyam okulun en güzel zamanlarında dahi böylesi bir ihtişamın yanından bile geçemediğini düşündü.

Abdülhamit Amin onları hususi bir hürmetle karşıladı. Geldiklerinde okul müdürü makamında tek başına öğle namazını kılmış, yuvarladığı seccadeyi duvardaki dolaba kaldırıyordu. Yuvarlak ve pembe yüzünde tek bir mimik olmadan, patlak gözlerindeki donuk ifadeyle Hayyam'ın okul hakkındaki övgülerini dinledikten sonra kaba ve komik bir şekilde göz kırptı ve neşesiz bir biçimde güldü. "Kurnaz insanlar içten çöküşlerini cephelerinin parıltısının ardına gizler," dedikten sonra, bir müteahhidin okulun yanı sıra kütüphaneyi de ücretsiz tamir ettirdiğini ve yenilettiğini anlatmaya başladı. Adamın tek şartı okul yönetiminde oy sahibi olmaktı. Teklif hemen kabul edilmişti, zira bina viran ve bakımsızdı. Ancak kabul eder etmez de pişman olmuşlardı, zira iyi kalpli hami yönetimden birkaç kişiyi hemen kendi yanına çekmeyi başarmış ve dünyada hiçbir okulun almayacağı üç hocanın okulda çalışmaya başlamasını sağlamıştı. Ama asıl mesele, yeni hocaların hiçbir şey bilmemesi değil, okuldaki ortamı zehirlemeleri, bilerek kavgaları kışkırtmaları ve hocaları kutuplaştırmalarıydı. Abdülhamit Amin şikâyetini dile getirdikten hemen sonra Vukac adamın yine o neşesiz gülüşünü takındığını fark etmiş, sanki sadece soluk alıp verirken dışarı üflediği havanın yardımıyla gülüyormuş gibi yüz ve göz ifadesinde milim değişmemesine şaşırmıştı.

Hayyam iki hikâyenin arasında yeni öğrencilerle ilgili bir soru sormayı başardı. Bunun üzerine Amin yine göz kırptı, derin bir iç geçirdi ve, asıl sorun da bu zaten, dedi. Gerçek bir felaketti öğren-

ciler, içler acısı durumdaydılar, yeni öğretmenlerden ve yeni yönetimden bile kötüydüler.

Günümüzde iyi öğrenci yok, diyordu Amin. Bütün okullarda öğrenci sayısı eskisine göre artmıştı, ama hepsi kötü malzemeydi, hepsi felaketti, zavallıydı. Aralarında canlı, neşeli, yaşamaya aç genç insanlar yoktu. Bu gençler toplumun yok olmaya yüz tutmuş zayıf ve yoksul orta sınıfından, yani hoca ve küçük tüccar, biraz başarılı zanaatkâr ya da şehir yönetiminde görevli memur çocuklarıydı. Ama zaten onlar da, kendilerine nasıl geçineceklerini sormak zorunda kalacakları bir günü daha boşa geçirmek için geliyordu. Okula gittikleri sürece bu soruyu sormaları gerekmiyordu. Ama okuldan ayrıldıkları anda bu sorunun onları beklediğini çok iyi biliyorlardı. Bu dünyada onlara uygun bir iş, bir ekmek kapısı olmadığının da farkındaydılar. Belki de bu yüzden böyledirler, diyordu Amin. Hayyam araya girip, "Nasıllar ki?" diye sordu. Okul müdürü Amin kendi fikirlerini hemen bir kenara bırakıp kısaca, öğrencilerin çoğu kayıtsız ve umutsuz, dedi.

Günümüzde gerçekten yoksul ailelerin çocukları bizimkilerden daha iyi, diye devam etti. Çünkü büyüyünce ya askere gidiyor ya da çetelere katılıyorlardı. Belki de kendilerini nasıl bir hayat beklediğini anladıkları günden itibaren uzun bir süre hazırlandıkları için askerlik ya da çete hayatına kolayca intibak ediyorlardı. Bu yüzden okula gitmiyor, ancak ateşe verecekleri zaman ilk kez bir okula iyice yaklaşıyorlardı. Hayyam kendi yıllarında her yönden mükemmel öğrenciler olduğunu hatırlamıştı.

İşe yarar şeyler öğretilmediğini bilen iyi aile çocukları da artık bu okullara gelmiyordu. Devletin olmadığı bir zamanda devlet memuru olmak için okula gitmek de lüzumsuzdu. Zaman zaman bu yöndeki küçücük bir çaba da saman alevi gibi sönüveriyordu. Bilgiyi, ilmi ve inancı destekleyen ve önemseyen olmadığı için bilim, inanç ve benzeri şeylere kendini vakfetmek de gereksizdi. Hayyam "cebir" kitabına yazdığı önsözü hatırlamış olmalıydı. Bu yüzden zengin ailelerin çocukları zamanı geldiğinde yeni iş kollarına hazırlanmaya başlıyor, istedikleri meslekte yeterince uzmanlaştıklarında pazarda simsarlık, müteahhitlik, lüks mal ticareti ya da buna benzer şeyler yapıyorlardı.

Abdülhamit Amin hakiki zengin ailelerin çocuklarını tanımadığı ve bu çocuklar sorularının cevaplarını yaşadıkları küçük cemiyetin içinde buldukları için, ne işle meşgul olduklarını da bilmiyordu.

Okul müdürü konuşmasının tonunu ve hızını hiç değiştirmeden, yüzünde en küçük bir mimik dahi oynamadan, oturdukları andan itibaren gözlerini Hayyam'ın yüzüne dikmiş vaziyette kötü öğrencilerden şikâyetlerini bitirmiş, Kömürcü lakaplı itibarlı ve zengin müteahhit İbni Meşiş'in yeğeni simsar Eyüb'ün hikâyelerine geçmişti. Eyüb on dokuz yaşına bastığında tüccar babasının işini zor ve tehlikeli, müteahhit amcasınınkini kirli ve sıkıcı bulmuş, pazarda simsarlık yapmaya karar vermiş ve simsarlık mesleğini para kazandırsa da itibarı zedeleyen bir iş olarak gören aile büyüklerinin itirazlarına rağmen kararını uygulamaya koymuştu.

Bir simsar gizli ve açıktan faizle uğraşır, faiz hesaplar, açık açık ya da gizlice hayatları söndürür, yasaklar ve meşruiyet arasındaki gri alanda hareket eder. Bu yüzden de bu mesleği şerefli bir işle para kazanamayanlar ve parayı şereften, yüreklerden ve ruhlardan daha önemli görenler icra ederdi. Aile büyükleri ve ana babasının dostları da Eyüb'le biteviye bu minvalde konuşmalar yapmıştı.

Eyüb tartışmalardan ve itirazlardan kurtulmak için babasından mirasına mahsuben yüklü miktarda bir para almış, Belh'ten Nişapur'a gelmişti. Nişapur pazarında açtığı bankada borç para veriyor, tüccarlara ve uzak diyarlara giden seyyahlara çek ve garanti mektupları hazırlıyor, Nişapur'a gelenlerin çek ve garanti mektuplarını bozuyor, nakde ihtiyacı olanların değerli mallarını satın alıyor, bu malları üzerine kâr koyarak zarar etmekten korkanlara satıyor, yani bir simsarın pazarda yaptığı her işi yapıp, güzel bir hayat sürmek için bol bol para kazanıyordu. Sonra aklına onu on yıl içinde şehrin ve bölgenin en güçlü ve en zengin adamı yapacak bir iş fikri geldi. Başkalarının borçlarını nominal değerinin yarısına satın almayı düşünüyordu. (Amin, meşru ile gayrimeşru, şeref ile şerefsizlik arasındaki sınırı aşmak çok zordur, dedi. Ama kârlı olduğunu fark edip bir kez aşılınca hiç sorunsuz her seferinde aşılabiliyordu bu sınır.)

Çok fazla borç verdikleri ya da finanse ettikleri pahalı bir iş battığı için nakit paraya sıkışan simsarlardan üç kuruşa bu borçları satın alıyor, sonra kendine borçlu olan bu insanların ödeme vadelerini uzatıyor, teminat olarak hayvan sürülerini, arazilerini, evlerini ya da benzer değerli şeylerini ellerinden alıyordu. Borçlular böylece onun hayvanlarına bakıyor, onun tarlasını sürüyor, onun evlerinde oturuyor, evlerine bakıyor ve ona kira ödüyorlardı. Eski sürü sahipleri Eyüb'e asla bitmeyen borçlarını ödeyebilmek için onun yüzlerce sürüsünü güdüyor, yüzlerce atölyede eski sahipler Eyüb için çalışıyor, eskiden kendilerine ait olan evlerde oturan binlerce insan Eyüb için evlerin bakımını yapıyor ve Eyüb'e kira ödüyordu.

Bir zamanlar varlık içinde yaşarken şimdi Eyüb'ün kölesi olan borçlular, geri ödedikçe artan borçlarının yarattığı çaresizlikle intihar etmeye başladıklarında ya da iş aramak için yollara düştüklerinde, Eyüb'ün aklına bu çaresizliğe deva olacak çok iyi bir çare geldi. Becerikli adamlardan oluşturduğu grupları afyon tedarik etmek üzere Doğu'ya gönderip sonra afyonu borçlularına ve onların dışında hızla teselli edilmeye muhtaç insanlara sattırdı. Eyüb'ün borçluları afyon sayesinde ağır işlere, yetersiz beslenmeye, sefalet ve umutsuzluğa dayanıklı hale geldi. Bir kez afyonun tadına bakanlar bu uğursuz teselli kaynağının dışında hiçbir şeyi umursamıyordu. Ve bu umursamazlık Eyüb'ün borçlularıyla yaşadığı sorunları büyük ölçüde çözüyordu.

Vukac okul müdürünün sözünü keserek, "Afyon ne?" diye sordu.

Vukac'ın sorusuna Hayyam cevap verdi.

"Bilmemen dahi iyi. Şeytan işi bir şey."

"Söyle yine de."

"Haşhaştan yapılan bir uyuşturucu," diye açıkladı Hayyam zoraki. "El-Razi afyonu tıpta ilk kullanan kişidir. İnsanların ağrılarını, acılarını azaltmak için kullanıyordu. Mesela bir uzvunu kesmek zorunda kaldığı ya da tedavisi imkânsız hastalarında. Afyon bir süreliğine ağrıları azaltır, rahatlatır, insanı dipdiri kılar, canına can katar, ama hemen sonra kullananı kölesi yapar ve yok eder. Bir kez afyonun kölesi olunca bir daha kurtulmak çok zordur."

Vukac şaşkın bir ifadeyle, "Madem işe yarıyor neden kurtulayım ki?" diye sordu.

Bu kez Aldülhamid Amin lafa karıştı.

"Çünkü her bakımdan çok zararlı bir şey. Az kullananların kesesine zarar, çünkü çok pahalı. Ama çok miktarlarda kullananların kendine zarar, çünkü bu kişi düzgün insanların, zararsız alışkanlıkları olanların yapamayacağı her şeyi yapar – sonunda da ölür. Ki bu da kimsenin alışkanlığı olacak bir şey değil."

Okul müdürü Amin açıklamasını sağ koluyla masayı temizlermiş gibi geniş bir süpürme hareketiyle sonlandırdı ve Eyüb'ün hayatı ve işiyle ilgili ilginç hikâyelerine kaldığı yerden devam etti.

Sahtekârlık hikâyeleri, dolandırılmış sahtekârların hikâyeleri (Eyüb bu hikâyelerde borçlularının sahtekârlık yaparak borçlarını en azından azaltmak için çevirdikleri dolapları hemen engelliyordu), zor sorulara verilen kısa ve akıllı cevaplar, mesela zeki bir adamın çok zor ve çaresiz görünen bir durumdan kurtulmak için bulduğu çözümler vardı anlattıkları arasında. Ama yıkım, umursamazlık ve insanların vurdumduymazlıkları üzerine hüzünlü hikâyeler de vardı. Vukac bunların, iyi ve güzel bir şey içermedikleri için anlatılmasının da anlamsız olduğunu düşünmüştü. Hele de Abdullah Amin'in, acıklı, hüzünlü hikâyeleri komik bir şeymiş gibi ya da en azından içinde komik bir şeyler bularak anlatmasına bayağı içerlemiş, çaylarını içip kütüphaneye gitmek üzere yola çıktıklarında bunu ona söylemişti.

Okul müdürü Amin'in oda kapısının önünde durduklarında, "Neden her şeyi komik buluyorsun?" diye sordu Vukac. "Sanki ne olursa olsun her şey komikmiş gibi."

Bu arada okulu kütüphaneye bağlayan köprüye doğru ilerleyen Amin, "Herhalde öyle oldukları için, başka ne olabilir ki?" dedi

"Gerçekten öyle mi? Anlatır mısın bana niçin öyle olduğunu?"

"Her şey öyle mi, bilmiyorum. Bence sadece komik olmayan şeyler de var. Allah korusun ama diyelim ki başıma bir felaket geldi. O zaman bu sadece komik olmaz bence." Amin düşünerek, "Ama bunun dışında," dedi. Daha önce bu konuya hiç kafa yormamış olmasını savunmaya çalıştığının farkına vardı. "Ama bugün biz insanların sadece gülünç olduğumuzdan neredeyse emi-

nim. Komiğiz ve bizim sadece bu yanımızı görenler için sadece komik olabiliriz."

Vukac'ın kafası iyice karışmıştı. Olduğu yerde durdu ve kollarını iki yana açarak, "Neden böyle düşünüyorsun?" diye sordu.

"Çünkü öyle olduğunu düşünüyorum delikanlı," diyen Amin, kütüphaneye doğru yürümeye devam etmelerini işaret etti. "Bugün ne yapabiliyoruz, ne biliyoruz ki? Kaderim ne ölçüde davranışlarıma ve karakterime bağlı? Neyin iyi, neyin kötü olduğunu biliyor muyuz? İyiyi görüp tanıdığımızda, onu seçmek için bir tane bile mutlak nedenimiz var mı? Bugünün insanı kuru bir yaprak ya da bir kum tanesi gibi delikanlı."

Vukac, "Ama bu komik değil ki, neden buna üzülmüyorsun?" diyerek hüzünlü olma hakkını savundu. "Ne kadar acı var içinde?"

"İnan bana delikanlı, acıyı da kanı da görüyorum. İnsanın olduğu yerde her zaman çok acı ve kan vardır. Ve şimdi her zamankinden çok gibi geliyor bana. Bunun ağırlığını ve dehşetini yaşadığın zamanlar da vardır, her şey gibi gülünç olduğu zamanlar da. Belki de insanlara bağlı bu. Bir insanın özgül ağırlığı varsa ve çok korkmuyorsa, olayların ağırlığını ve dehşetini anlama becerisi olur. Ama bugünkü insan gibi bir avuç korkuya dönüşmüş biri neyi anlayabilir, neyi hissedebilir ki?

Başkaları için iyi şeyler düşünme becerimiz de vardır belki, ama bunu yapmayız, yapamayız çünkü ancak düşmanımızın niyetlerinin tersi olursa başımıza iyi bir şey gelir. Neyse ki her zaman olur tersi, çünkü düşmanımız da bizim gibi bir avuç korkudan ibarettir, o da bizim gibi yaygaracının biridir. Bizim gibi çevresindekileri sevindirmek istediğinde kötülük yapar onlara, kötülüklerini istediğinde ise iyilik yapar. Şimdi söyle bana bakalım, bu nasıl bir insandır ki sadece düşmanları ona iyilik yapıyor?"

Vukac tekrar durdu ve bakışlarını Amin'e dikerek, "Gözlerle alakalı olabilir mi?" diye sordu. "Belki gözlerle alakalıdır. Neyi nasıl gördüğüyle?"

Hayyam bir kahkaha attı ve genç dostuna sarıldı.

"Mümkün," dedi. "Her şey, en azından baktığımız şey kadar gözlere bağlı, onlarla alakalı."

Vukac öfkeyle, "Ama ben ciddi sormuştum," dedi.

Hayyam dostunu sakinleştirmek için, "Ben de ciddiyim," dedi. "Gördüğün şey, senin bakışınla ve baktığın şeyle aynı ölçüde alakalı. Birini devre dışı bırakırsan, yanlış bir sonuca varırsın. Ben de daha geçenlerde senin 'cennet bakışlarınla' karşılaşınca idrak ettim, yani her şeyi neden bu kadar farklı gördüğümüzü ancak fark ettim."

Kütüphaneye vardıklarında Hayyam nefes nefes kalmıştı. Aralarında gençlik yıllarını geçirdiği kitap raflarını görünce yüzü aydınlandı. Ama tek başına kitapların yanına gidecek gücü yoktu sanki. Bakışları rafların, ruloların arasında gezindi. Vücudunu saran titremeyi geçiştirmek ve kütüphanenin ana salonuna gidebilmek için genç dostunun omzuna dayandı.

Hayyam yanındakileri rafların arasında gezdirip kütüphanenin ve okulunun yıllar içinde nasıl değiştiğini anlatırken, Abdülhamid Amin her fırsatta bir hikâye anlatıyor, ilginç bir insandan söz ediyor, beceriksiz ya da çok iyi bir çalışanını hatırlıyordu. Lakin bütün bunlar gizlemeye ya da ertelemeye çalıştığı gerçeği gözler önüne seriyordu: Kütüphaneye artık okumaya gelen yoktu, her geçen gün buraya gelen kütüphanecilerin sayısı artıyor, kitap okumaya gelenler azalıyordu. Demek ki zaman, kütüphanelere ve benzer yerlere ihtiyaç duyulmayan bir zamandı.

Hayyam cümlenin ortasında, bilgeliğin önemsenmediği, hafızanın ne işe yaradığının anlaşılmadığı bir zaman üzerine düşünürken gülmeye başladı, eliyle boş ver işareti yaptı ve insanlar unutmaya çalışırken, zamanın hafızasında yaşattığı veziriazam, büyük hayırsever Nizam-ül Mülk'ün kurduğu ve adıyla anılan Nizamiye'nin başkütüphanecisini nasıl yola getirdiğini anlattı.

Nizam-ül Mülk Bağdat'ı her ziyaretinde Nizamiye'ye gider, kütüphane çalışanlarıyla sohbet eder, eksiği gediği kontrol eder, tamir edilecek, değiştirilecek, yenilenecek bir şey lazım mı diye bakardı. Bir ziyaretinde çalışanlar huzursuzluklarını gizlemeye çalışmadan binanın çatı katındaki kütüphanede gece yarısı tuhaf şeyler olduğunu, gürültüler duyulduğunu, komşuların ve yoldan geçenlerin şikâyet ettiğini ima ettiler. Veziriazam durumu anlamaya karar verip kütüphanenin rafları arasına gizlendi ve neler olup bittiğini anlamak için gece yarısını beklemeye başladı. Akşam na-

mazından bir ya da iki saat sonra şehrin çalışan ahalisi dinlenmeye çekilip, diğerleri gece vakit öldürmeye ve eğlence aramaya hazırlanırken başkütüphaneci elinde bir şarap tulumu, ardında birkaç güzel kadın ve aynı sayıda her yaştan adamdan oluşan neşeli bir cemaatle içeri girdi. Daha sonra genç kadınların aslında dansçı, müzisyen ve şarkıcı olduğu ve veziriazamın kütüphanecisiyle sabahlayacak ayyaş biraderlerle sohbet etmek ve eğlenmek üzere davet edildikleri anlaşılacaktı.

Ayyaş biraderler yanlarında herkese yetecek kadar et, ekmek, peynir ve meyve getirmişlerdi. Cemaat birbirlerine alışık olmalıydı ki bir anda bardaklar şarapla doldurulduu, müzik aletleri çıkarıldı, yemekler tabaklarda yerini buldu ve varlıklı evlerdeki düğünlere benzeyen bir eğlence başladı. Yenildi, içildi, kızlar şarkılarıyla, danslarıyla, güzellikleri ve kokularıyla, yumuşak konuşmaları ve ipeği kıskandıracak yumuşak tenleriyle gözlere ve kulaklara, ellere ve dudaklara, dillere ve burunlara ziyafet çektiler. Veziriazam hiç kimseye belli etmeden kütüphaneden süzülüp kaçmak için, sofraya oturmamak için eziyet çekmiş olmalıydı, olan biteni seyretmek, ama aralarına katılamamak korkunç zordu, zira gördükleri, bütün ruhlara bütün duyulara çekilen bir ziyafetti.

Ertesi gün okul müdürünün yanına giden veziriazam kütüphaneciyi yanına çağırttı ve adamı ciddi anlamda azarladı. İçeri giren kütüphaneciye "Neden maaşının artmasını talep etmiyorsun, köle misin sen?" diye çıkıştı. "Dün akşam ne kadar çok masrafın olduğunu gördüm, normal bir kütüphaneciden üç kat daha fazla paraya ihtiyacın olduğuna ikna oldum. Bu kadar istisnai masrafın varken neden zam istemedin şimdiye kadar?" İşte veziriazam bunları söyledi, kütüphaneci bembeyaz kesildi, güzel işini ve daha da güzel olan kellesini kaybetmek korkusuyla titremeye başladı. "Şu senin ve benim bildiğimiz istisnai masrafların ne sıklıkta oluyor?" diye sordu. Kütüphaneci yutkunmakla ve gözlerini evirip çevirmekle meşgul olduğundan veziriazama okul müdürü cevap verdi.

Bildiği kadarıyla kütüphanede her gece olmasa da sık sık, ama çok sık, makul olandan çok sık içki âlemleri yapılıyordu. Veziriazam şaşırdı, endişeyle başını salladı ve kütüphaneciye, "Bu yaptığın çılgınlıktır ve caiz değildir," dedi. Sert bir tonla, "Benim için

çalışıyorsun dostum," diye devam etti. "Bu yüzden senin sorumluluğunu taşıyorum. İstisnai masraflar ya da başka bir sebeple borca girdiğinde, itibarını, belki de özgürlüğünü ve şerefini kaybettiğinde kefilim sana. Bütün bunların olması için elinden geleni ardına koymamışsın. Benim için çalıştığına göre bir gün sorarlar bana bunları engellemek için ne yaptın diye. Masraflara neden müdahale etmedim, neden borca batmana, köle olmana göz yumdum, diye sorarlar. Ne yaptığını bilmezsem, istisnai masraflarından haberim olmazsa nasıl müdahale edeyim ki, değil mi ama?" Veziriazam başkütüphanecinin maaşının üç katına çıkarılmasını emretti, bunun için gerekli parayı verdi ve İsfahan'a geri döndü. Kütüphaneci fazladan ödenen iki maaşla kütüphaneye kitap aldırdı, veziriazamın davranışı karşısında utanmış olmalıydı ki, kütüphanede bir daha gece âlemleri yapılmadı. Okul müdürü Amin, "Ne günlerdi!" diye bağırdı. "İnsanlar henüz utanmak nedir, bilirdi." Bu sözlerle Nizam-ül Mülk'ün hikâyesini sonlandırdıktan sonra ellerini gökyüzüne kaldırarak zamanın ne kadar kötü olduğunu, bugün yaşayan insanların ne kadar kötü olduğunu göstermek ister gibiydi.

Hayyam sanki tanıdığı önemli bir şeyi görmüş gibi uzun uzun raflardan birine baktı. Farkında olmadan gülümsediğine göre kendine ait, çok iyi bildiği ve kendi zamanından sonra hiç değişmemiş oldukları için gençlik yıllarını geçirdiği kütüphanenin hatıralarını tazeleyen raflardan çok daha önemli bir şey görmüş olmalıydı.

Şaşkın bir ses tonuyla Amin'e, bina tamir edilirken bu raftaki hiçbir şeyin yerinden oynatılmamış olması mümkün mü, diye sordu. Amin aynı şaşkın ifadeyle, tamirat sırasında bütün rafların ve eşyaların başka bir binaya taşındığını ve orada muhafaza edildiğini söyledi. Hayyam güldü, "Delisin sen!" dedi ve rafın ortasında, ruloların arasındaki fırınlanmış kil figürlere işaret etti. Uzun zaman önce, Hayyam daha doğmadan, tepedeki kale duvarları yenilenirken topraktan çıkan figürler nedendir bilinmez kütüphaneye getirilmiş ve Hayyam'ın her gün burada çalıştığı o günlerde tam şimdi bulundukları yere, el yazması rulolarının yan yana dizildiği rafın ortasına konmuştu. Hayyam yanlarına gidip figürleri saydı, es-

kisi gibi tam on tane figür vardı. Hayyam aynı sırayla yan yana dizildiklerinden emindi.

Gülerek genç dostuna baktı ve "Ne dersin, bu figürleri kaç çeşit sıralama ihtimalimiz var?" diye sordu.

Vukac bir süre düşündükten sonra, "Çok. Belki yüz çeşit," dedi.

Hayyam, "3 milyon 628 bin 800 çeşit," diye düzeltti. "Tam bu kadar."

Dostu ellerini çırpıp, "Amaan sende!" dedi.

Okul müdürü Amin gergin bir sesle, "Birkaç gün önce seni çıldırmış bir güruhun elinden kurtardılar, ama aklın başına gelmedi galiba," dedi.

Hayyam anlamadı ve "Nasıl yani? Neden?" diye sordu.

"İyi insanların ellerinden geleni yaparak seni bataklıktan kurtardıkları daha on gün bile olmadı. Ama sen oyunlar yapmaya, başkalarının bilmediği şeyleri senin bildiğini göstermeye, insanların kafasını karıştırmaya, burada büyümesi imkânsız beyaz oğlanını etrafa göstermeye başladın bile. İflah olmayacak mısın sen ya?"

Hayyam kendini savunmak için, "Ne zararı var ki bunun? Benim bulduğum bir matematik oyunu bu," dedi. "Figürlere bakınca, bu on figürün kaç kombinasyonu olduğunu hesaplayan ve bununla gurur duyan o genç adam canlandı içimde. Tek derdim o genç adamın duyduğu sevinci, yani gurur ve sevinci dostumla ve seninle paylaşmaktı."

"Aman benimle paylaşma, sana ihtiyacım yok sevinmek için, hele gururlanmak için hiç yok. Sevinç ve gururu ne yapayım ben?"

Hayyam şaşkınlıkla, "Kızdın galiba?" diye sordu keyfinin kaçtığını gizlemeye bile çalışmayan ev sahibine.

Abdülhamid Amin aynı şaşkınlıkla, "Nasıl kızmayayım ya?" dedi. "Nasıl bir zamanda yaşadığımızı sen de çok iyi biliyorsun. Birbirini ihbar eden edene. Hiç kimse ne koltuğundan, ne de kellesinden emin. Bütün bunları sen de biliyorsun. Şehirde senin oğlana nasıl bakıldığını da biliyorsun. Senin hakkında neler konuşulduğunu, oyunlarının insanları nasıl korkutup öfkelendirdiğini, bunların hepsini, işimin, kellemin ne kadar güvende olduğunu biliyorsun. Ama şehir senin o mükemmel şiirinin dedikodusunu yaparken yine de kalkıp beni ziyarete geliyorsun, üstelik bu oğlanı da

peşinden sürükleyerek. Şehirde kazan kaynıyor oğlan hakkında. Sonra da gelmiş insanların kafasını karıştırıp korkuttuğun o oyunlarını oynuyorsun burada.

Aklın başında mı senin? Kütüphaneciler ne yaptığımızı, ne konuştuğumuzu takip etmiyor mu sanıyorsun? Duyduklarını ve gördüklerini küçücük bir çıkar gördüklerinde gerekli yerlere bildirmezler mi sanıyorsun? Benim geleceğim, benim mevkim bundan etkilenmez diye mi düşünüyorsun? Seni burada ağırlamanın cesaret gerektirdiğini anlamıyor musun?"

Hayyam öfkeyle, "Sen her şeyi birbirine karıştırmışsın," diye bağırdı. "Ben okumadım şiiri herkesin önünde, başkaları okumuş, ben yoktum orada. Şiiri nereden bildiklerini bile bilmiyorum. Sen de biliyorsun ki, kötü, kırıcı bir şey yok o şiirde. Tamamen aptal bir yanlış anlama olduğunu biliyorsun. Ama yapacak bir şey yok, insanlara biraz düşünmek yerine başkalarını azarlamak, başkalarına saldırmak daha kolay geliyor."

Amin öfke ve çaresizliğin karıştığı bir sesle, "Bak şimdi, senden selamımı esirgemedim, burada ağırladım. Hiçbir zaman selamımı esirgemem, her zaman ağırlarım seni, bir bedeli olsa da yaparın bunu. Ama beni de kendinle çamura atma kardeşim!" diye bağırdı. "Böyle zamanlarda mantıklı insanlar dikkat çekmemeye çalışır, gerçekten mantıklı biri iyi zamanlarda da buna dikkat eder. Ama sen en aptalların bile gözünden kaçmayacak şeyler yapıyorsun."

"Bu bir oyun sadece Amin, bir bilsen oyun... Hayatım boyunca oyunların bilgeliğini kavrayamamıştım, ama şimdi..."

"Çok geç artık Ömer Efendi. Her şeyi anlamakta çok geç kaldın. Bırak, bilgisizlik uğraşsın bunlarla, bu kadarını anlamış olman lazımdı. Ne kadar çok şey bildiğini gösterme insanlara, kafalarını karıştırma, gizlen ve sus ve Allah aşkına insanlara şimdi ne anladıysan onu anlatma."

Hayyam yine öfkeyle konuştu: "Aptalca bir konuşma bu. Gerçekte nasıl biri olduğumu ve asla hiçbir şey göstermeye çalışmadığımı sen çok iyi bilirsin."

"Bilmiyorum ben. Hiç kimse bilmiyor. İnsanların bir günden öbürüne değiştiğini gördüm ben. Hem de derilerini ve etlerini, kemiklerini ve karakterlerini değiştiriyorlar. Bence ruhları-

nı da. Korkunun kol gezdiği, her şeyin satın alındığı bir dünyada en yüksek sesle ne haykırılıyorsa o hakikattir. Ama ne senin, ne de benim sesim bugün hakikati söyleyecek kadar güçlü çıkıyor. İnan bana, kimsenin umurunda da değil bu. Korkmuş insanların ve köpeklerin parçalayabilecekleri bir kurbana ihtiyaçları vardır, ki bu acınacak coşkuyla bir anlığına da olsa korkularını unutabilsinler. Bu yüzden tecrübeli efendileri önlerine sürekli yeni kurbanlar atar; bugün kötü bir Müslüman ve bir büyücü olduğun için seni, yarın, çok iyi bir Müslüman olduğum için beni, öbür gün putperest olduğu için çirkin bir kadını, sonra ahlaksız olduğu için bir güzelini. Ama kurbanların tükenmemesi gerekir, çünkü sadece kurbanlar köpekten de değersiz olan korkmuş insanların korkularını tahammül edilir kılar, sadece onlar sözde bir insanlık duygusu yaşatırlar. Çünkü insan ancak başkalarının kendinden kötü olduğunu düşünüp peşlerine düştükleri sürece kendilerinin insan olduğunu ve onurları olduğunu düşünür. Neden anlatıyorum ki ben bunları? Sen hepsini benden daha iyi bilmiyor musun?"

Hayyam gülümsedi, "Ben korkuyu bilmem. Ben bir umutsuzluk ustasıyım," dedi ve genç dostuna gidelim anlamında bir işaret yaptı.

Sıcak biraz azaldığı için insanlar sokağa çıkmıştı. Vukac sokakta, "Başına dert oldum senin, değil mi?" diye sordu. "Herkes benim yüzümden sana kızıyor sanki. Neden ama?"

Hayyam dostunu sakinleştirmek için, "Evet bana her şeyi verdin, en az da dert verdin," dedi. "Belki birkaç küçük dert, ama pek çok iyi şey verdin. Mesela benim günlerime bir biçim verdin. Sen geldiğinden beri gece yatağa yatıyorum, sabah kalkıyorum, kirli ve yarı çıplak evin içinde dolaşmaz oldum, sen burada olduğun için, bana hatırlattığın için vaktinde yemek yiyor, vaktinde ibadet ediyorum. Üstelik yaptığın iyilikler karşısında bunlar hiçbir şey. Mesela ruhuma ve hayatıma görüntüler katmış olman çok önemli benim için. Eskiden sadece kelimeler vardı çünkü."

Hayyam'ın genç dostu duydukları karşısında ne kadar mutlu olduğunu gizlemeye bile yeltenmedi. Kafasını toplamak için olsa gerek, bir süre sustuktan sonra aklına estiği gibi gevezelik etmeye

başladı. O kadar hızlı konuşuyordu ki, Hayyam konuşmak için ne nefes almaya, ne de düşüncelerini toparlayıp düzenlemeye ihtiyacı var, diye düşündü. Nişapur'un cumbalarının keyifli gölgesinde yürüdüler, giderek artan kalabalığa karıştılar ve evde çay eşliğinde edecekleri sohbeti düşünüp mutlu oldular. En azından Vukac mutluydu, evde konuşacakları konuları ve yapılacakları çoktan sıralamaya başlamıştı. Görkemli salonu ve giriş kapısıyla büyük ve güzel bir evin önünden geçerken soluğu kesildi.

Ağzı bir karış açık, olduğu yerde kalakaldı, yüzü gerilip vücudu titremeye başlayınca nefesi kesildi. Ciğerlerine hava girmesini kolaylaştıracakmış gibi başını bir sağa bir sola çevirdi, ama nafileydi. Hayyam yanında durmuş şaşkın şaşkın yüzüne bakıyordu. Ne yapacağını, nasıl yardım edeceğini bilmediği aşikârdı. Neyse ki, bir şey yapmasına hacet kalmadan Vukac'ın nöbeti geçti ve tekrar yollarına devam edebildiler.

Hayyam adımlarını Vukac'ınkilere uydurmaya çalışırken, "Neyin var, ne oldu sana?" diye sordu.

"Bilmiyorum."

"Bir şey mi oldu? Ne hissettin birden?"

Vukac, "Soğuk. Kemiklerime işleyen bir soğuk," dedi sıkılgan bir sesle.

"Ama neden? Kendiliğinden olmaz ki bu. Ne gördün, ne düşündün, bir şey mi..."

"Bilmiyorum dedim ya! Önce evin duvarından kuşburnu çalısı çıktığını gördüm, tam duvardan, kapının bir-iki adım ötesinden. Önce normal bir evdi, sonra duvarlarında kuşburnu çalıları olan bir harabeye döndü. Damı yoktu, sadece kalıntılar vardı evden, yarısından biraz fazlası, duvarlar delik deşikti ve orada kapının yanında kuşburnu çalısı. Sonra içimden gelen bir soğuk kapladı her yanımı ve nefes alamadım."

"Sonra da geçti, öyle mi?"

"Geçti. Eskisi gibi normal bir ev. Sadece soğuk ve yorgunluk kaldı."

Hayyam düşünceli bir sesle, "Tuhaf," dedi dişlerinin arasından.

Vukac düzeltti: "Korkunç."

Sustular ve yürüdüler, merkezden ayrılıp şehrin kenar mahalle-

lerine doğru ilerledikçe caddeler genişlemeye, sıcaktan korunmak zorlaşmaya başlamıştı.

Vukac çok mutluydu, evlerin gölgelerinden çıkıp, güneşin ışıdığı caddede yürümeye başladı. Mutlulukla iç geçirdi, Hayyam'a dönüp, güneşin çok iyi geldiğini söyledi. Hayyam gülümseyerek, kendinin de yemek yiyip doyduktan sonra yaptığı gibi, eliyle karnının üzerinde daireler çizmesini söyledi. Bunun üzerine Vukac yanında yürüyen Hayyam ters ters bakıp bir taraftan da karnını ovalayınca ikisi birden gülmeye başladılar. Güneş Vukac'ın gücünü yerine getirmiş, geçirdiği nöbetin bitkinliğini gidermiş olmalıydı.

Kısa bir süre sonra, evlerinin bulunduğu sokağa sapmak üzereyken Vukac sırtına ağır bir darbe almış gibi sendeledi, nefesi kesildi ve gözlerini yanı başında durduğu evin duvarına dikti. Bağırsakları buruldu, titremeye başladı ve soluksuz kaldı. Kendini ağrılar ve baygınlık hissiyle rüzgâra kapılmış bir yaprak gibi hissetti. Bütün bunlara rağmen gözünden tek damla yaş akmadı, akamadı. Hayyam Vukac'ı kucakladı ve genç adamın gözlerini ayırmadan baktığı yerden bakışlarını koparırcasına sürüklemeye başladı.

Vukac, "Allah korusun!" diye inledi, "Büyük bir felaket olabilirdi."

"Şimdi ne oldu?"

"Duvarda delikler, evin içi görünüyor. Duvar yok, sanki çatı da yok, arkada duvar yok, her şey ışık denizinde yüzüyor, kan kırmızısı. Odanın ortasında bir çocuk oturmuş bağırıyor, ağzı açık ve yuvarlak, ama sesi yok. Çocuk yuvarlak ağzıyla bağırıyor, ama hiçbir şey işitilmiyor, her şey sağır ve dilsiz. Suratı, dişleri siyah, sanki isle kaplı gibi. Yerde yanında yaşlı bir kadın yatıyor ve çocuğun topuklarını ısırıyor.

Ne kadını, ne çocuğu, ne de evi tanıyorum, ama kadının çocuğun büyükannesi olduğunu biliyorum... Korkunç!" Vukac ürperdi ve adımlarını sıklaştırdı.

Hayyam endişe ve şaşkınlık içinde, "Ne saçmalık bu ya? Ne oluyor?" dedi.

"Senin gibi ulu biri bilmiyorsa ben nasıl bileyim?" dedi Vukac sesinde korku ve öfkeyle. Nefes nefese ve dengesiz yürüdü, geçir-

diği nöbetlerden bitkin düştüğü açıkça görülüyordu. "Bu... Canım acıyor. Boğulmak. Korkunç."

Kapılarının önünde Kömürcü lakaplı İbn Meşiş ve küçük bir grup adamı beklerken buldular. Kömürcü fısıldayarak, buradan geçerken tesadüfen beyaz kıyafetli, kırmızı çizmeli, göğsünde kırmızı kayışlı üç delikanlıyı duvara tırmanırken gördüğünü anlatıyordu. Bunu gören herkes ne olduğunu hemen anlardı. Şatafatlı kıyafetleriyle bu delikanlıların girdikleri evin sahibi için yapılacak hiçbir şey yoktu. En doğrusu, kaçabildiği kadar uzaklara kaçmasıydı. Ama Kömürcü kendi de bilmediği bir nedenle burada kalmıştı. Neden olduğunu bilmiyordu, ona bunu emreden bir ses de duymamıştı. Merak da değildi kalmasının sebebi; evde neler olduğunu, neler olacağını biliyordu çünkü. Bir şey kazanmak ya da güzel bir şeye şahit olmak da olamazdı, ama kalmıştı işte. Delikanlılar ne kapıdan ne de duvarın üstünden ortaya çıktıkları için Hayyam'ın ve ufaklığın evde olmadığını anlamış ve koşup gitmiş, mümkün olduğunca çok insanı bir araya toplamak için tellal okumuştu. Hayyam bir düzine adamla çıkıp gelirse her şey başka olur, diye düşünmüştü, hiç kimse bu kadar şahidin önünde sakin sakin cinayet işleyemezdi. Şahitler en kötü insanın bile aklını başına getirirdi.

Böylece herkes onlarla birlikte eve girmek üzere burada toplanmıştı.

Birlikte içeri girdiklerinde İbn Meşiş'in bahsettiği delikanlıları göremediler. Görünürde hiçbir yerde zorla eve girdiklerine dair bir iz, evde birilerinin olduğuna işaret eden en ufak bir ses, endişeye mahal verecek hiçbir şey yoktu. Her tarafı kontrol ederken belli bir hedefleri olmadığı intibaı yaratmaya çalışıyor, delikanlılar bir amaçları olmadığını ya da onları takip etmediklerini düşünürlerse onlara saldırmayacaklarını umuyorlardı. Onları bahçede, bir yasemin ağacının gölgesinde banklarda sessizce oturmuş önlerine bakarken buldular.

Beyaz elbiseli üç delikanlıdan biri sevinerek, "Nihayet! Beklemekten kök saldık ya!" dedi.

Hayyam konuşmaya yeltendi, "Siz ha?" dedikten sonra her sorunun anlamsız olacağını düşünüp sustu.

Az önce sevinen delikanlı, "Görevli geldik," dedi. "Kapı kapalıydı, onun için duvardan tırmanıp girdik. Sana bir mektubumuz var."

"Mektup mu?"

"Eski komutanımız rahmetli Hasan Sabbah sana bir mektup yazmış, ama göndermemiş. Yeni komutan eski şeyhin eşyalarını karıştırırken mektubu buldu ve sana göndermeye karar verdi."

Muhtemelen gömleğinin altındaki bir keseden çıkardığı mektubu Hayyam'a verdi.

Hayyam mektubu aldıktan sonra da, "O halde biz gidelim," dedi.

Vukac, "Bir şeyler yemek içmek ister misiniz?" diye sordu. "Olmaz böyle çekip gitmeniz."

Hepsinin adına konuşan delikanlı, "Bal gibi olur," dedi. "Misafir sayılmayız."

Adamlar gidince banklara Hayyam ve genç dostuyla gelenler yerleşti. Eve gelirken Hayyam ve Vukac'ın düşünüp sevindikleri çayı içtiler ve birbirleriyle konuşmaya çalıştılar, en azından konuşuyormuş gibi yaptılar.

Bir süre sonra Hayyam, "Anlamadığım bir şey var," dedi, "arkadaş değiliz, benden hoşlanmazsın, bunu gerektirecek bir sebep de yok. Öyle değil mi?"

Hayyam'a dönen Kömürcü, "Öyle," dedi, "adı ne olursa olsun, hoşlanmak değil kesinlikle duygum."

"O halde neden? Allah bilir ne kadar zamandır kapımın önünde duruyorsun. Onlar içerideydi ve benimle içeri girdiğinde başına gelebilecekleri biliyordun. Neden yaptın bunu?"

Kömürcü şaşkın bir ifadeyle, "İnan ki bilmiyorum. Allah belamı versin ki bilmiyorum," dedi.

8

Akşam yemeğinden sonra birlikte otururlarken Vukac Hayyam'a, "Bugün bahsettiğin şu 'cennet bakışı' nedir?" diye sordu. "İyi bir şey mi bu, yoksa şaka mı yapıyordun?"

"Sukayna söylerdi bunu," diye cevapladı Hayyam. "İnsanları 'cennet bakışlılar' ve 'lanet bakışlılar' diye ayırırdı."

Sukayna'ya göre cennet bakışı, güven dolu bir bakıştı. İnsan cennette korkusuz, günahsız ve tehlikesiz yaşar, cennettte var olan her şey, mümkün olan her şey, hatta insanlar bile iyidir. İşte gözler bu sebeple cennette bir nesnenin rengini ve biçimini görür, burun kokusunu alır, ten yüzeyini hisseder. Cennet insanı önünde duran nesneyi bir sonraki kez görünce tanımaz, çünkü çevresindeki nesneler hakkında bilgi toplamaya ya da önyargılar oluşturmaya ihtiyacı yoktur. Dünyadan ve içindeki nesnelerden korkmaz, onlara hükmetmek istemez. Bu insan görüp tanımaz, onun yerine önüne çıkan nesnelere bakar, dokunur, koklar, tadına bakar, onları var olan bilgisiyle değil, dolaysız olarak bire bir tanır ve anlar.

Lanetlenmiş bir insanın bakışları ise lanetlenmeden önce gördüklerini algılar. Nesneyi görmez, idrak etmez. Nesnede kendi bildiklerinin, hatıralarının doğrulandığını, önyargılarının ispatlandığını görmek ister. Lanetlenmiş insanın bakışları bir nesneye takılıp kalmaz, içinden geçip arkasına dolanır ki, nesnenin ruhunun ha-

tıralarını yeniden görsün, onun tabi olduğu yasaları bulsun ya da nesnenin ait olduğu türü tespit etsin.

Nihayetinde lanetlenmiş insanın baktığı nesneden hiçbir faydası olmaz, ne bir yaşanmışlık, ne bir haz, ne de bir tecrübe edinir. Çünkü aslında ilgilendiği şey kendi düşünceleri, kendi bilgileridir. Nesne, lanetlenmiş insanın onu kendine göre tasnif etmesi, nesneyi, ardında bulunduğunu tahmin ettiği yasalara tabi kılmayı, ya da kendine ait bir düşünceyi doğrulamak, ispat etmek, örnek göstermek için kullanır. Lanetlenmiş insan işte bu yüzden gerçek dünyayla hiç karşılaşmaz, ona ya hükmeder ya da ondan kaçıp kendi hayalindeki dünyalara sığınır. Ama dünyayla konuşamaz, dünyadan ve parçalarından zevk alamaz, eğlenemez, dünyada gerçek bir hayat süremez. Bu yüzden lanetliler, kendi düşüncelerine ve planlarına kapılıp dünyadan kaçmalarından ya da bu düşünceleri geliştirmelerinden bağımsız olarak, dünyadan ve mutluluklardan mahrum kalırlar."

Hayyam farklı bakışlarla ilgili açıklamalarını bitirmeden Vukac, "Güzel söylemiş," dedi.

"Nasıl yani?"

"Senin aleyhine söyledi bunları, değil mi?" dedi Vukac. "Yani seni tanıdığım kadarıyla..."

Hayyam alay ederek, "Her şeyi de siz bilirsiniz zaten," dedi. Sesinden Vukac'la gerçekten ciddi bir şekilde tartışıyor mu, yoksa sadece ciddiymiş gibi mi yapıyor, anlaşılmıyordu. "Bir tane daha bakış var. Dostum Ebu Said sisli bakış ya da sisli insanın bakışları derdi. Ben o bakışla karşılaştım, ama çok şükür tabii siz bilge insanlar tanımıyorsunuz bu bakışı."

"Kim biz?"

"Siz bilge insanlar. Sukayna ve sen mesela. Leyla'nın... O zaman öğrendim o bakışı."

Hayyam kızı Leyla'nın ölümünden sonra yaşadığı nefes darlığını engellemek için pek çok kez vücuduna fiziksel bir acı vermek zorunda kalmıştı. Vücudunda hiçbirine yer kalmadığı için bütün iç organlarının şiştiğini, birbirlerini sıkıştırıp, baskı yaptıklarını hissediyordu, özellikle de göğsünde hava için yer kalmamıştı, zira şişip büyüyen kalbi kendilerini korumaktan aciz akciğerlerini ezi-

yordu. Soluğunun nasıl durduğunu, içindeki ışığın nasıl sönmeye başladığını hissediyordu Hayyam. Tamamen sönmesinler diye kendine acı vermesi gerekiyordu. Bütün bunlar başına ilk kez geldiğinde, yanında duran mangaldan aldığı kor bir kömür parçasıyla elinin derisini ve ayasında bir parça eti yakmış, ama bunun karşılığında iç organlarının şişmesini durdurmuş ve içindeki ışığı yakmıştı. Bazen yanık yerinde toplayan suyu patlatması ve ayasındaki taze deriyi yüzmesi yetiyordu. Ama bazen iç organlarının boğulmasını engellemek için açık yarasına bıçak ya da sivri uçlu başka bir şey sokmaya mecbur kalıyordu. Bütün bunları bilinçli olarak yapmadığını dostu sufi Ebu Said'e yemin billah anlatmış, hiç yorum yapmadan sadece vücudunun kendini korumak ve içindeki ışığı söndürmemek için gerekli olanı yaptığını söylemişti. "Asla bilerek isteyerek yapmıyorum," demişti Hayyam. "Tamamen benim iradem dışında vücudum yapıyor." Ebu Said, "Bunu anladım," diye cevap vermişti, "Ama sakat kaldığında kendini korumak için bunları yapmış olman pek işine yaramayacak." Bu konuşmadan bir gün sonra Ebu Said arkadaşlarına giderken Hayyam'ı da yanına aldı. Orada Hayyam'ın önüne tuhaf, kötü kokan, ciddi anlamda acı bir çay koydular. Hayyam ev sahiplerinin sadece kendisine bu acı çaydan ikram ettiklerini hemen fark etti, kendileri ve Ebu Said normal çay içiyorlardı.

Biraz sonra acı tadın insanı sarhoş eden bir içecekten geldiğini ve normal çayın içine döktüklerini anladı. Önce içmemeyi düşündü, ama hemen sonra çayı ya da başka bir şeyi içerek ruhunu karartmasının ya da başka bir şey yapmasının doğru olacağına karar verdi. Leyla gittiğinden beri çektiği acılardan daha kötü bir şey zaten olamazdı.

Hayyam ertesi gün daha büyük bir azapla tanıştı. Başını yastıktan kaldırdığı anda midesi bulanmaya başlıyor, zaten dayanamadığı baş ağrısı daha da artıyordu. Açmaya çalıştığında gözlerine batan iğneler canını acıtıyor, başının arkasındaki darbeler dalgalar halinde hızla bütün beynine yayılıyordu. Bu darbelerle kafatasının nasıl çatlamadığına şaşırıyordu. Böyle uzun saatler geçirdikten sonra Sukayna ve Ebu Said zorla ağzına akıttıkları ekşi bir çorba ve nar suyuyla Hayyam'ı hayata döndürdüler. Ebu Said elinden geleni

yaparak Hayyam'ı birlikte yürümeye ikna etti. Dışarıda kükürt kokan kötü bir güney rüzgârı esiyordu. Ebu Said arkadaşına bir gece önce çok kötü sarhoş olduğunu, büyük Allahın sarhoş eden içecekleri yasaklayarak ne büyük bir iyilik yaptığını söyledi. Hâlâ zor ayakta duran ve ısrarla ağzını açmadığı için sohbetine doyum olmayan arkadaşını biraz neşelendirmek için, "Sarhoş eden şeyler içmeyenler senin bugün çektiğin eziyeti çekmiyor ve kabul edersin ki, bu büyük bir lütuftur," dedi.

Ebu Said'e göre, sarhoş eden içeceklerin yasaklanması içmeyenleri Allahın gerçek bir cezası olan sisli bakışlardan korur. Sisli bakışlara sahip insanlar her şeyi çirkin, herkesi kendine düşman görür. Renkler net değil, biçimler düzensizdir. Her nesne bu insanlara net olmayan renklerini, çirkin ve biçimsiz şeklini göstermek ister. Çiçekler çirkin parlak renkli taçyapraklarıyla boy göstermek ve kötü kötü kokmak için açarlar. Bütün nesnelerin, hatta yuvarlakların bile sisli bakan insanlar çarpsın ya da tenlerinde sıyrıklar olsun diye bir çıkıntıları vardır. Bütün kadınların, güzel kadınların dahi çirkin bir tarafları vardır ve bu insanlarla tesadüfen karşılaştıklarında ya da istemeden rastlaştıklarında bu çirkinliklerini sisli bakışların gözlerine sokarlar. Kısacası bütün dünya sisli bakışlara çirkin yönlerini gösterir, bu bakışların gördüğü güzellikler hemen kendi zıddına dönüşür. Ebu Said'e göre, dünyayı sisli bakışlarla seyretmek gerçek bir lanetti ve bunu uzun süre yapanlar bir gün güzel bir şeyle karşılaşma umutlarını sonsuza kadar kaybediyordu: "Aklıselim bir insan, güzel şeyleri göremeyince gözlerinin önünde ne olduğunu sorar, değil mi ama?"

Sarhoşluk onu vurdumduymaz ve kayıtsız yapınca Hayyam ertesi ay yine aynı insanların yanına gitti. Kayıtsız hali birkaç gün devam ediyor ve onu hayata ve hayatın acılarına karşı koruyordu. Sarhoşluğun getirdiği kayıtsızlık ve akşamdan kalma hali geçtikten dört-beş gün kadar sonra, her hayatı soluksuz bırakacak ve söndürecek güçte olan o çaresizlik krizleri yeniden son hızla çıkageliyordu.

Beşinci ya da altıncı kere sarhoş olduktan sonra ayılmaya başlarken, yaptıkları bir gezintinin ardından Ebu Said, bir süre görüşmeyelim, dedi (Leyla öldüğünde kavga ettiklerini Ebu Said unutmuş

ve şimdi hatırlamış olmalıydı). Ebu Said, "Şimdilik kurtardık seni, ama inşallah şu anda başındaki bela için kurtarmamışızdır," dedi ve son sözünü söyleyerek arkadaşının yanından ayrıldı: "Prens Seydo'nun çakırkeyif üstatla uğraşmaktan daha iyi işleri var yapacağı." Eve döndüğünde Sukayna, daha ne kadar deli gibi yaşayacaksın, ölümden kurtulmak için kendini öldüreceksin, diye sordu. Sorun ayyaşlığıyla sağlına ve itibarına zarar vermesi değil, hayata dair en küçük bir iz taşımayan, ama yine de onurlu bir ölümle de uzaktan yakından ilgisi olmayan o boğucu umursamazlık üstüne çöktüğünde dayanılmaz bir insan olmasıydı.

Sukayna Hayyam'ı kendini acılara bırakmak ve onlardan ders almak yerine, onlardan kaçmakla suçluyordu. Hayyam'ın hatırladığı kadarıyla ilk kez o zaman cennet bakışlardan ve lanetli bakışlardan söz etmiş, Hayyam'ın ondan ve Leyla'dan cennet bakışının artılarını ve büyük değerini öğrenmemiş olmasından şikâyet etmişti. "Hayatı düşüncelerin, layihaların, kanunların arasında geçirmek çok yazık Ömer. Kendini bana, bize aç, başka bir şey kalmadıysa acılarına aç kendini en azından, ama hakiki olmalı, şahsi olmalı bu, var olmalı ve bir hacmi olmalı." Sukayna o zamanlar uzun uzun heyecanla konuşur, Hayyam'ı ikna etmeye çalışır, Leyla öldüğü için dünyanın yıkılmayacağını, birbirleri için yaşayacaklarını temin ederdi.

Ama aradan on gün bile geçmemişti ki Sukayna da ağır bir çaresizliğe kapıldı. Hayyam'ın umursamazlığından daha farklı değildi bu hali, daha iyi kesinlikle değildi. Günbegün ısrarla içine yuvarlandığı ağır çaresizlikten ne bir acı, ne bir öfke, ne de bir konuşma bir anlığına bile çekip çıkarabiliyordu Sukayna'yı. Bazen Hayyam'ı çocuğu ölmemiş gibi çalışabildiği için, insanların arasına karışabildiği için açık açık suçlardı. Hayyam bir kez ona, birbirimiz için varız, iyi bir hayatımız olabilir, deyince Sukayna çok öfkelenmişti. Ama öfkelenirken de, Hayyam'ı azarlarken de, bir şeyler yiyip içerken de dalgın ve ilgisizdi, içinde bulunduğu o hayvani donukluk ve körelmişlikten nasıl çıkacağını bilmiyordu.

Sukayna'nın dalgın ve ilgisiz hali birkaç ay sürdü. Kocasıyla tekrar konuşmaya, yakınlaşmaya, iki kişi olmaya ve birlikte vakit geçirmeye başlaması için birkaç ay daha gerekiyordu. Kolay değildi

bu, zira Leyla hayattayken üç kişi olmaya alışmışlardı. Üçünün de her şeyi anlatabildiği hayattaki en önemli iki kişisi vardı. Hayyam ve Sukayna'nın bunu kabullenmek için, artık sadece iki kişi olmalarına alışmak için, Sukayna'nın Hayyam'ı yeterince matem tutmamakla ve onun matemini anlamamakla, Hayyam'ın da Sukayna'yı acısını kendi içinde değil, dışarı yansıtarak, daha çok yanında şahitler olduğunda çekmekle suçladığı duygu ve sözlerden kurtulmak için zamana ihtiyaçları vardı. Ama sonunda başardılar, Leyla'nın ölümünün üzerinden yaklaşık bir yıl sonra yine yakınlaştılar ve birbirlerine dayanarak ayakta kalmayı başardılar. Bu duruma yeni yeni alışmakla ve hoşlarına gidiyor olmasına şaşırmakla meşguldüler ki, Sukayna'nın annesi Hind'in hastalandığı haberi ulaştı.

Hastalık çok kısa sürmüştü, yirmi günü geçmemişti belki de. Hind kendine bakmak için Sukayna'nın baba evine taşınmasına izin vermediği gibi, başka kimseyi de yatağının başına esir etmedi. Sukayna'nın erkek kardeşi Feridun bir gün uğrayıp annesinin Sukayna'nın ertesi gün öğleye doğru uğramasını istediğinin haberini getirdi. Sukayna ve Hayyam Hind'i hem arabacı, hem seyis hem de ahır işçisi olan hizmetkârlardan biriyle konuşurken buldu. Hind adama cenaze günü arabaları ve atları nasıl süsleyeceğini anlatıyordu. Sukayna ve Hayyam içeri girdiklerinde, sıraları gelene kadar nerede oturup beklemeleri gerektiğini gösterdi ve arabacıya cenaze ve dua günü kimleri evlerine geri götüreceklerini saymaya başladı. Hepsi iyi insanlar, diye düşündü Hind, ama saydıkları yoksul insanlardı ve çok uzakta oturmalarına rağmen mutlaka bir şekilde hem cenaze merasimine hem de duaya gelirlerdi. Ev sahiplerinin görevi de onları evlerine geri götürmekti. Hind sıralamayı tespit etti, arabacının kimi ne zaman kiminle evine götüreceğini anladığından emin oldu. Sonra sıra evi temizleyen kıza gelmişti. Ona da hangi odanın nasıl hazırlanacağını anlatmak gerekiyordu. Duayı yapacak hocalar mezarlıktan geldiklerinde şu şu şekilde hazırlanacak küçük odaya alınacaktı. Duaya gelen kadınlar şu şu şekilde yerleştirilecek iki büyük odaya alınacaktı. Gelenlere yapılacak ikramı en ince ayrıntılarına kadar anlattı. Hangi şey hangi kapta servis edilecek, hangi kap nerede duracaktı, hangi sırayla ikram edilecekti, boşalan kaplar kaç kere yeniden doldurulacaktı.

Sonra aşçı kadına cenaze günü, yedi ve kırk duaları için neler hazırlaması gerektiğini bütün teferruatıyla anlattı.

Talimatlar arasında Feridun'a taziyeye gelen erkeklerin aileye yakınlığı ve cemiyetteki yerine bağlı olarak nasıl karşılanacağı, nasıl ağırlanacağı da yer alıyordu. Büyük bir titizlikle misafirlere neyin hangi kapta ikram edileceğini, kime hangi kapla ellerini yıkamak için su getirileceğini, yıkanan ellerin kurulanması için hangi peşkirlerin hangi odaya götürüleceğini, peşkirlerin nereden nasıl alınacağını, kalabalık misafirler için neler gerektiğini, hangi satıcıyla nasıl pazarlık yapılacağını, fiyatları indirmeleri için kime ne söyleneceğini anlatıyor, aynı titizlikle kırkındaki duadan sonra hangi tabak çanağın ve çatal bıçağın imarethaneye bağışlanacağını izah ediyordu. Hind'den birkaç yaş küçük ve yıllardır artık arkadaşı olarak gördüğü baş hizmetkâr kadına başkalarına verdiği bütün talimatları tekrarladı ve talimatlara uyduklarını kontrol etmesini söyledikten sonra, kime neyini hediye edeceğini açıkladı ve her şeyinin kendisinin istediği şekilde pay edilmesine göz kulak olmasını istedi. Daha sonra hizmetkâra (Feridun ve karısı evden ayrıldıktan sonra) kendisinin ihtiyacı olacağını söyleyerek bir kese para verdi. Bunu kadına hediye ettiği kıyafetler, yoksullara verilecekler izledi. Artakalanlar da evdeki hizmetliler arasında paylaştırılacaktı. Feridun ve karısı evden ayrıldıktan sonra kadının alabileceği şamdanları, bıçakları, sedef kakmalı masayı ve gravürlerle süslü bir servis tabağını saymayı da ihmal etmedi.

Sonra sıra Sukayna ve Hayyam'a geldi. Hind Sukayna için kendisi gençken ayak bileğine taktığı altın bir zinciri (Hind kızına zinciri verirken, "Zaman zaman çıkar bunu, ayak bileğine tak, şimdi değerini anlarsın belki," diye tembih etti.) ve yakut bir büyük yüzük düşünmüştü. Hind elindeki üç sıra inci kolyeyi göstererek, "Bu inciyi de sana verecektim, ama aptallık edip, hastalandığımda boynumdan çıkarmadım, bak nasıl karardılar hastalıktan," dedi. Ayrıca Hind'in çeyizi olan kristal bir bardak ve Sukayna'nın doğumundan sonra ayaklanınca kendisine hediye edilen büyük bir ipek şal da vardı. Genç bir kızken büyükannesinin hediye ettiği çok güzel ciltlenmiş iki büyük kitabı Hayyam için düşünmüştü. ("Okumuş bir kadındı, ünlüydü, Bağdat'ta bile saygı duyulurdu büyükanne-

me.") Tabii Hind kitapların ne hakkında olduğunu bilmiyordu, daha önce kapağını açtığını da hatırlamıyordu. Ama Hayyam'dan başka hiç kimseye bu kadar kalpten veremezdi onları. Sonra Hayyam'ın sağ elini sıcak, zayıf ve kemikli ellerinin içine aldı, denedi, ama gücü kalmadığı için elini sıkamadı, uzun uzun gözlerine baktıktan sonra kulağına şunları fısıldadı: "Söyleyebilirdin, ama yapmadın bunu. En azından bana sorabilirdin. Sustuğun için sana kızmam mı yoksa minnettar mı olmam gerekiyor, bilmiyorum. Ama o zaman bile bu davranışının ne kadar zeki olduğunu gösterdiğini anlamıştım. Ve kızım için en doğru insan olduğunu da."

Sukayna ve Hayyam bu konuşmanın ardından Hind'le vedalaştılar. Bütün bu süre zarfında orada oturan Feridun ve karısıyla ne zaman neler konuştuğunu öğrenemediler. Feridun'un yüzü bembeyazdı, bitkin görünüyordu, sürekli gözlerinden akmak üzere olan gözyaşlarıyla mücadele ediyordu. Gelin de gözle görülür biçimde bitkin, gözle görülür biçimde umursamaz bir havadaydı.

Kapıya vardıklarında Hind Sukayna'yla Hayyam'ın peşinden seslendi ve ertesi gün gelmelerini söyledi, Hayyam cenazeye, Sukayna da duaya gelecekti. Hind'in tahmin ettiği gibi Hayyam gerçekten de erkeklerle birlikte cenaze namazını kılarken, Sukayna artık kendine ait olmayan evde ev sahipliğini üstlenmişti.

Hayyam annesinin ölümünün Sukayna'yı yeniden sarsacağından korkmuş, ama neyse ki bu olmadığı gibi Sukayna gölgeden güneşe çıkan bir bitki gibi daha da olgunlaşmış, güçlenmiş, kendini toparlamıştı. Karı koca bir süre sık sık Hind'den bahsettiler, neredeyse hiç görmediği halde kızlarını hâlâ nasıl yönettiğini sorguladılar. Sukayna Hayyam'dan, gizlememesinin belki de daha iyi olacağı sırrı öğrenmek istedi. Ama Hayyam bir şey bilmediğine yemin etti. Oysa Hind'in aralarında geçen tek ciddi konuşmayı ima ettiğinden neredeyse emindi. Sukayna'nın babası yediği etten zehirlenmiş, Hayyam Hind'in elleriyle hazırlayıp ikram ettiği tavşan etli börekten zehirlendiğini tespit etmişti. Hayyam bunu anladığında bu tuhaf ölüm ve Hind'le bağlantılı daha da tuhaf tesadüfler zincirinden söz etmiş, konuşmanın devamında Hind'in kocasının önüne en sevdiği yemeği koymasının neye mal olduğunu bildiğine dair şüpheleri giderek artmıştı. Hayyam o dönemde Sukayna'nın aş-

kıyla yanıp tutuştuğu için, cevabının şüphelerini doğrulayacağı ya da gidereceği, havada asılı duran o soruyu sormaya cesaret edememiş, daha doğrusu soru ağzından bir türlü çıkmamıştı.

Aslında Hayyam ile karısı daha çok Hind'in insanlarla ve hayatla nasıl vedalaştığından söz ederlerdi. İnsanların tanıdığı ve pek de sevemediği gerçek Hind buydu işte. Gerçekçi, sakin ve o anda ne önemliyse, gözünün önünde ne varsa ona yoğunlaşan biri. Bu konuşmalar döner dolaşır sonunda bir türlü bir noktaya yoğunlaşamayan, düşüncelerini gözünün önündekiyle sınırlayamayan Hayyam'a gelir, ama bir taraftan da onları yakınlaştırır, bağlılıklarını derinleştirirdi.

Hayyam uzun uzun günah çıkardıktan sonra yine çok uzun bir sessizliğe büründü. O zamandan bu zamana, o evden bu eve, o hayattan bugünkü yalnızlığa geri dönmek için yorgun zihninin zamana ihtiyacı vardı. Zaman yolculuğunun bittiğine karar verdiğinde, Vukac Hayyam'ın önündeki boş maşrapayı alıp ayranla doldurdu ve arkadaşına verdi. Hayyam hâlâ tam olarak geri dönmemiş gibiydi, maşrapayı aldı, iki yudum arasında uzun uzun nefes alarak ayranı içti.

Uzun bir aradan sonra, "Biliyor musun, her şeyi şimdi anlıyor olmam aptallık," dedi. "O zaman benim başıma geldiğinde anlamamıştım, benimle alakalı değil olanlar, diye düşünüyordum. Tam olarak başkasıyla alakalı gibi de değildi, hayır, benim meselem, benim hayatım olduğunu da biliyordum bir taraftan, ama bütün bunları o zaman anlayamadım ve yaşayamadım. Şimdi her şey benim, gerçekten benim. Ama hiç kimsem kalmadı artık, ne yapayım ki her şeyi?"

"Kalmadı mı? Ben varım ya!"

Hayyam, "Tabii, kusura bakma, Allahtan sen varsın," dedi ve düşünceli düşünceli devam etti: "Şimdi her şeyi daha iyi anlamamı belki de sana borçluyumdur."

"Ciddi misin?"

Hayyam hiç tereddüt etmedi.

"Ciddiyim."

Vukac'ın yüzüne bir tebessüm yayıldı.

"Ama bugün gelen mektubu okumadın bile," dedi. "Bir taraftan

arkadaşın, en iyi arkadaşlarından biri olduğunu söylüyorsun ama. Nasıl bir arkadaşsın sen?"

Hayyam, "Arkadaşımdı," diye cevap verdi. "Maalesef yakın bir arkadaşımdı, demem lazım belki de. Hayatıma giren en önemli insanlardan biriydi maalesef. Ama o da öldü çoktan."

"Belki tam da bu yüzden mektubu eline alıp okuman lazım. Öğle yemeğinden, akşam yemeğinden önce. Bu kadar gereksiz şeyler anlatacağına, ha?"

Hayyam tehdit eder gibi, "Durmadan sitem etmeyi, benden kurnazmışsın gibi davranmayı bırak artık," dedi.

Vukac güldü.

"Haklı olmasam bu kadar sinirlenmezdin," dedi ve beyaz kıyafetli, kırmızı derili delikanlıların getirdiği mektubu getirmek için oturduğu yerden kalktı.

Hayyam da yatmak üzere kalktı, mektubu merdivenin altında Vukac'dan aldı. Çatıda hava çok güzeldi, gündüzleri sıcak olsa da, geç yaz akşamlarının tazeliği ve serinliği ona iyi geliyordu. Lambasını yakıp zarfı yırttı, karşısında tanıdık bir el yazısı vardı.

Sevgili Nişapurlu kardeşim Ömer,
Selamünaleyküm.

Son yaklaşıyor Ömer. Hesaplaşma zamanı geldi. Kısa bir süre önce otuz dört yıldır Alamut'tan bir kez dahi çıkmadığımı fark ettim. Evimden de iki kere çıktım. İkisinde de oğullarım idam ediliyordu. Bence benim için sadece beden değil, içinde yaşadığım ev de, hüküm sürdüğüm kale de bir hapishane.

Bana inanmalarını istiyorsam hükmettiğim insanlardan gizlenmem lazım. Maalesef ben de bir insan olduğum için, kendileri gibi ağzımın koktuğunu ya da bazen tuvalette kıvrandığımı anlarlarsa bana inanmaz ve itaat etmezler. Oğullarım suç işlemişti ve idam edilmeleri gerekiyordu, biri komplolar kurdu, öbürü benim oğlum olduğu için ortalıkta içki içebileceğini zannetti. İdam edilirlerken orada olmam çok faydalı oldu: Herkes gördü ki, kanunlar ailemden, kandan ve benim acılarımdan üstündür. Kendi gözlerimle yapayalnız kalışımı izledim, ben ve fedailerim – tek ailem, tek akrabalarım, beni dünyaya bağlayan tek şey. Bu hesaplaşma-

nın bana neden seni hatırlattığını söylememe gerek yok herhalde. İşte bu yüzden yazıyorum sana. Seni hatırlayamasaydım ve senin de beni düşündüğünü bilmeseydim mutlaka çevremi kuşatan boşlukta kaybolurdum. Bütün bu yıllar boyunca emirler, talimatlar verdim, ama senden başka, senin yokluğundan başka hiç kimseyle konuşmadım, insan ancak kendinin olanla, kendine benzeyenle konuşabiliyor. Konuşacak biri olmayan insan, kendine ait hatıraları ne kadar yaşatabilir ki? İnsan otuz dört sene boyunca güç veren bir boşlukla kuşatılmışsa, iktidar sağlayan bir sessizlikle kuşatılmışsa, konuşmadan var olduğunu nasıl hissedebilir ki?

Zira insanlar benimle konuşurken bile itaatkâr davranıyor, dalkavukluk ediyor. Bunlar suskunluğun en ahmak şeklidir, ölüler dünyasının sessizliği gibidir adeta. Gençlik yıllarımdan beri biliyorum ki, hayat bir cehennem azabıdır, ama benim mahkûm olduğum şey, yani çektiğim yalnızlık bu cehennem azabından bile daha kötü.

Sadece sen, seni hatırladığımda, seni düşündüğümde ve seninle konuştuğumda yalnızlığım yok oluyordu. Sen bana cevap vermedin, karının ölümünden sonra benim payıma düşen mutlak bir sessizlik oldu. Ama ben sensiz sabun köpüğü gibi yok olmaktan korktuğum için seninle konuşmaya, seni hatırlamaya mecburdum. Yok olmaktan korkmam, biliyorsun, bitirilmemiş görevlerden korkarım ben. Bu yüzden sana ihtiyacım vardı. Ama sen sustun, ısrarla sustun ve beni unutmaya çalıştın. Allahtan başaramadın bunu. Şimdi benim de işimi, görevimi bitirdiğimi düşünmeye hakkım var.

Sustun, çünkü karının ve Nizam-ül Mülk'ün benim talimatımla öldürüldüğüne inandın. Hayır, asla. Adamlarıma senin sevdiklerini öldürmelerini söylemedim. Ama kendimi savunma hakkım olmadığı için bunu sana yazamadım ya da söyleyemedim. Ama sen arzu ettiğin gibi inançlı olsaydın ve gerçeğe sonuna kadar teslim olsaydın, kendimi savunsam bile böyle davranmazdın. Arzu ettiğin gibi biri olsaydın, karını senin hakikate giden yolunda durmasın diye mi öldürdüm acaba diye sorardın belki de kendine. Siz birbirinize teselli masalları anlattınız, aşk hakkında yalanlar fısıldadınız, her şeyi yaratan ve bizi seven Allah hakkında, aile içindeki insan-

ların mutluluğu hakkında, adil ve iyi bir devletimiz olduğu hakkında, hepimizin erdemli ve mutlu olacağımız hakkında yalanlar fısıldadınız. Senin de bu masalları dinlediğini ve onlara inandığını görünce o kadar şaşırdım ki. Sen de biliyorsun ki, bizi yüce Allah yaratmadı. Bunu bilen tek kişi varsa dünya üzerinde, o da sensin! Şayet yanlışlıkla ya da tesadüfen yaratılmadıysak, Allahın büyük eserini mahvetmek için kötü bir iblis yaratmıştır bizi. İçimizde Allahtan bir şeyler varsa şayet, mesela ruh gibi, can gibi bir şey, o zaman onun tek derdi bunu bir an önce geri almaktır, bu yüzden de geri kalan her şeye karşı lakayt ve düşmandır. Hakkında bildiğim her şey, senin de bunları bildiğini ve böyle düşündüğünü gösteriyor. Nereden kaynaklanıyor o halde aşk için, mutluluk için, yuva için gösterdiğim tatlı duygusallıklar? Ben hakikatin hizmetindeyim Ömer, seni hakikate inandırmak için ne gerekiyorsa yapmak zorundayım hele de hakikati zaten bildiğin için mutlaka yapmak zorundayım. Hakikat birkaç insandan çok daha önemlidir, hatta – hadi sevgiye tutkun olduğun için söyleyeyim– sevdiğin insanlardan bile önemlidir! Yaşadığın acı benimle alakalı olmasaydı, belki de bu yıllar içinde unutacaktın beni. O zaman yok olacaktım senin için ve benimle birlikte yapılacak işler, yaptıklarım, sadece benim yapabileceklerim de uçup gidecekti. Hem zaten hakikat senin peşini bırakmaz, kaçamazsın ondan, onu kabul etmesen de, inkâr etsen de, ondan haberin olmasa da kaçamazsın.

Şu ölen birkaç kişiyi neden büyük bir görevin kurbanları olarak görmeyelim? Muhterem insanlar bir evin temelini kurban kanıyla kutsarlar. Hatta eskiler köprü ya da şehir surları için insan kurban ederlerdi. İsa dünyaya hakikati geri vermek için kendini kurban etmeye hazırdı. Bir topluluk için önemli her teşebbüsün temellerinde kurbanlar vardır. Kendini ve başkalarını kurban etmeye hazır olmayanlar büyük işler başaramaz. Davamız adına kendilerini feda etmek için yanıp tutuşan fedailerimi görseydin senin de bundan hiç şüphen olmazdı. Ve en büyük olanlar, bir topluluğu büyük bir eseri gerçekleştirmeye razı edenler, her şeyi, hatta dünyayı da hakikat adına feda etmeye hazırdır.

Hakikat insanı yalnızlaştırıyor Ömer, bilhassa benim yaymak zorunda olduğum o korkunç ve katı hakikat. Sen farkında olma-

dan, hiçbir şey yapmadan benim yalnızlığıma tahammül etmeme yardım ettin. Ne yazık ki buraya gelip, yalnızlığımı paylaşacak, hakikate hizmet edecek kadar büyük değildin ama. Yine de sana teşekkür ederim, gitmeden bunu söylemek istedim sana. Şimdi buraya gelsen, son günlerimi seninle geçirsem, var olduğumu, otuz dört yıllık boşluğun ardından hâlâ var olduğumu gözlerinle görsen ne güzel olurdu.

Bu mektubu göndermeyeceğim, benden sonrakiler göndersin. Senin tarafından bir kez daha reddedilmeye tahammülüm yok. Çağrıma uyup gelmeyeceğinden eminim.

Mektubu şimdi göndersem, fedailerime onlarla gelmezsen seni öldürmelerini söylemek zorunda kalırım. İnşallah göndermem, uzaklarda olsan da seni kaybetmek çok korkunç olur.

Hasan

Hayyam mektubu bitirdikten sonra ışığı söndürdü ve gökyüzünün karanlıklarına daldı. Bu gece gökyüzünün ona huzur vermeyeceğini biliyordu, sabah gün ağarana kadar eski dostuyla tartışacaktı belki de. Az sonra dolunay çıkacak ve okumak dışında her şey için yeterli, ama karanlığın sessizliği ve derinliğiyle yapacağı uzun konuşmalar için gerektiğinden biraz fazla ışık verecekti. Otuz yılı aşkın süredir sadece sustuğu arkadaşıyla neler tartışacağını da biliyordu. İnsanlara kendi hakikatini zorla kabul ettirme hakkını nereden bulmuş, hatta bunu neden görev bilmişti? Hakikati bilmesi ve onu insanlara mesela yazarak anlatması yetmiyor muydu ona? Hakikatin herkes tarafından bilinmeye ihtiyacı mı vardı? Neden sokaklara yayılmak ve inatçıların tenine kırbaçla yazılmak istiyordu ki hakikat? Hasan neden dostuyla ve dünyayla vedalaştığı mektubunda sonu yalanlara çıkan ucuz hilelere başvurmuştu? Demek adamlarına canlarımı öldürmelerini SÖYLEMEMİŞTİ ha? Elinin bir işaretiyle ya da başka bir hareketle emir vermemişti ya da verdirmemişti sanki! Neden korkunç hakikatlere sahip insanların güzel yanılgılara sahip insanlara göre daha iyi hissedeceklerini düşünüyordu?

Hakikatler gerçekten bu kadar önemli ve iyi mi? Tesadüfen oluştuğumuzu söylediğimizde (Allah korusun!) ölümsüz mü ola-

cağız? Hasan'ın durumu mu, yoksa az önce bahsettiğim Hind'in durumu mu daha iyi? Hakikatler Hasan'a ne sağlamıştı, Hind'e yanlışlarının ne kötülüğü olmuştu? Hakikati kabul etmeye zorlandığımızda uzak gelecek daha mı iyi olacak? Şimdi burada yaşıyoruz Hasan, şimdi! (Hayyam, düşüncelerinin kendisiyle bir hesaplaşmaya doğru gittiğini anlayıp alnını kırıştırdı. Sukayna'nınkine benzeyen bir ses, Hasan'a az önce söylediği "şimdi" sözcüğü, Hayyam'ın onu savunmasına muhtaçsa, vay haline "zavallının" diyordu.) Hasan neden Allah hakkında ya da onun yerine varlık bahşeden bir şey hakkında her şeyi bildiğini düşünüyordu? Kendi şimdisinin içine, yanıp kül olmadan önce çamura giren bir taş gibi hapsolmuş olan biz insanlara bu bilginin ne faydası olacaktı ki? Bu ukala çılgın neden aşkın "tatlı bir yalan" olduğunu düşünüyordu? Yaşamamıştı ki aşkı ve elinden gelse aşkla ilgili konuşmaları yok ederdi! Yoksa aşkı tatmış, ama farkına varamamış, aşka inanmamış bir aptal mıydı Hasan? Sukayna, bu dünyada hepimiz içimizde taşıdığımızı, ne yapmaya muktedirsek onu görüyoruz, derdi.

Hayyam derin bir iç geçirdi. Bütün önemli meseleleri yine artık var olmayan insanlarla tartışmıştı. Ay çıktı, teselli vermeyen, uzun ve aydınlık bir gece başlıyordu.

9

Havalar sonbaharın ortalarına kadar iyi gittiği ve zamanın çoğunu dışarıda gezinti yaparak geçirdikleri için Vukac şehri iyiden iyiye öğrenmişti. Ama Zilhicce ayının ilk günlerinde başlayan sert ve tuzlu bir rüzgâr ne dinmek, ne de hafiflemek biliyor, zaman zaman büyük toz bulutları ve kum tanelerini de beraberinde sürüklüyordu. Ciddi bir soğuk yoktu gerçi, ama bu kadar sert bir rüzgârda toz bulutlarının içinde normal hareket etmek mümkün olmadığı için sadece mecbur olanlar evlerinden çıkıyordu. Hayyam için büyük bir sorundu bu, dışarı çıktığında hem rüzgârın getirdiği toz ve kum, hem de toz ve kumdan korunmak için yüzüne sardığı örtü nefes almasını imkânsız kılıyordu. Ama bütün günü odasında geçirdikten sonra öğleden sonraları içini kaplayan huzursuzluk yine de onu evden çıkarıyordu. Bir zaman sonra bu huzursuzluk ve uzun zamandır şikâyet ettiği nefes darlığı onu daha önce hiç tanımadığı biçimde kavgacı yapmış, dünyaya küstürmüştü. Hatta önemsiz şeylere bile öfkelenir olmuştu. Vukac bu yüzden dostunu her şeye rağmen huzursuzluğu ve öfkesini yensin diye yormak üzere yürüyüşe ikna etmek için akla gelmeyecek planlar yapıyor, enikonu rüzgârda korumak için Hayyam'ın önü sıra kumu ve tozu tutan bir çarşafla yürüyor ya da önünde durup vücuduyla onu hem rüzgârdan hem de onun getirdiklerinden koruyordu.

Her gün dışarıda yaşlı adamın ihtiyacı olduğu kadar çok zaman geçirmek için denemediği şey kalmamıştı. Bu arayış sırasında yaşadıkları mutlu bir an da, bir kadın ve önünde, daire şeklinde çubuklara gerilmiş ipekten bir şemsiye taşıyan bir kızla tesadüfen karşılaşmalarıydı. Vukac aynı gün bir şemsiye tedarik etti. Artık keyifli yürüyüşler yapmaları mümkündü. Hayyam da böylece yorulup sakinleşiyor, sorunsuz uykuya dalabiliyor, hatta öğleden sonraları bile uyukluyordu.

Bir gün evden çıktıkları anda yanlarından tozu dumana katarak dörtnala giden bir atın üzerinde şık bir binici geçti. Tam yanlarından geçerken binici kükreyerek önünden çekilmelerini söyleyip, Vukac'ı itti, bu arada at da havaya kalkan tozu üstlerine savurdu. Vukac yere çömelmiş, Hayyam da yanında durmuş bir süre atın ve binicinin ardından baktılar. Telaşları azaldığında Hayyam şemsiyeyi aldı ve Vukac'a onu yere düşürenin sağrısıyla vuran at mı yoksa ayağıyla, bir kargıyla ya da çubukla vuran binici mi olduğunu sordu. Vukac bilmiyordu, bilmek de istemiyordu, boş ver anlamında elini savurdu ve sol göğsünde acıyan yeri ovmaya devam etti. Birbirlerine bakmamaya çalışarak ve hiç konuşmadan eve doğru yürüdüler. Sanki utanılacak bir şey yapmış gibi birbirlerinden rahatsız bir halleri vardı. Çünkü her biri öteki için varlığıyla tatsız bir vakanın unutulmasını imkânsız kılan istenmeyen bir şahit gibiydi. Vukac'ın demlediği çayı tek kelime etmeden, fincanların tabaklara çarpıp ses çıkarmamasına özen göstererek içtiler.

Hayyam bir zaman sonra öfkeden, yorgunluktan, tozdan ya da başka bir şeyden boğuklaşan sesiyle, "Böyle gezme dünyayı," dedi. "Lütfen toprakta ve nesnelerde izini bırakmaya çalışma, bunu zorbalar, hoyrat insanlar ve büyük sahtekârlar yapar. Onurlu insanlar terbiyeli misafirler gibi gezer dünyada, mümkün olduğunca sessiz, fark edilmeden, asla yabancı nesnelerde ve evlerde izlerini bırakmadan. Bizler de misafiriz bu dünyada, başka nasıl gezebiliriz ki? Buradaki her şey biz gelmeden önce başkaları tarafından konmuş, biriktirilmiş, hepsi başkalarına ait, sadece şu anda bizim gözümüzün önündeler. Biz başka yerlerden geldik, kendimiz de bilmiyoruz niçin, nereden geldiğimizi, biraz intibak ettik buraya ve daha tam alışmadan yeniden bilmediğimiz bir yere doğru yola koyulacağız."

Hayyam heyecandan ya da bitkinlikten nefessiz kaldığı için sustu. Vukac çay içiyor, Hayyam'ı dinliyor, bir taraftan da ona göstermeden sol göğsünü ovuşturuyordu.

Nefesi yerine gelen ve sesi konuşacak kadar sakinleşen Hayyam, "Toprağa sert basma," diye devam etti, "hafif adımlarla ilerlemeye çalış. Üzerine bastığın her toz tanesinin birinin üflediği bir kaş tüyü ya da uğruna kan dökülen bir kızın yüzü olabileceğini unutma. Üstümüzü başımızı kum yapan o yontulmamış kaba adam belki de güzellik karşısında sevinen ya da elleriyle ahşaptan harika şeyler yontan biriydi. Dünyayı arşınlarken bunları düşün, hayatın ve güzelliklerin üstlerine basıp ezme, yaralama, inkâr etme onları. Var olan her şey senin eline bakar, onları geliştirmek ya da mahvetmek senin elinde, dikkatli ol."

Vukac dostunun saydığı davranış kurallarını susarak dinledi. Susuyordu çünkü, birincisi, Hayyam'ın anlattığı şeyler hakkında söyleyecek tek sözü yoktu, doğruyu söylemek gerekirse ne söylediğini de tam anlamıyordu ve ikincisi, sol omzundaki, muhtemelen vahşi binicinin vurduğu yerdeki zonklamaya kulak kesilmişti. Vukac daha sonra her şeye rağmen dostundan duyduğu davranış kurallarını bütün varlığıyla benimsediğini ve ömrü boyunca terbiyeli bir misafir gibi dünyayı gezmeye çalıştığını söyleyecekti. Yabancı süvarinin kabalığına öfkelenen Hayyam neyse ki çabucak yorulmuş, çaylarını bitirmeden uyuyakalmıştı. Vukac geçici yatağında uyuyan Hayyam'ın üstünü örttü ve yarasına bakmak için mutfağa gitti. Büyük bir soğanı ikiye bölüp iyice tuzladı, bu arada kan toplayan ortası kıpkırmızı bölgeye bastırıp üzerini bağladı. Tuzlu soğanın zedelenmelere iyi geldiğini tecrübelerinden biliyordu. Annesi pek çok kere kan toplamış yerleri böyle tedavi etmişti.

Birkaç gün sonra yürüyüşe çıktıklarında büyük güzel bir evin önünden geçtiler. Vukac Bosna'yı, Bosna'daki evleri anlatmaya başladı. Bosna'da eve "hiza" diyorlardı. Evler şu evden küçüktü, hatta çok küçüktü ama bu ev gibi güzel ve rahattı. Buradakilerin aksine Bosna'daki bahçeler dışarıda, evin etrafında ya da önünde olurdu, zira bütün ülke büyük, bereketli bir bahçe gibi sulak ve yeşildi.

Evler taş ve ahşaptan yapılırdı, temel ve alt kısım taş, onun dışında her şey ahşaptı. Bu arada Bosna'da çok ahşap vardı, her yer ağaç ve ormandı. Evler ve pencereleri, ağaçların arasından şaşkın şaşkın gözlerini kocaman açmış büyük, güzel hayvanlara benzerdi. Vukac Bosna'daki evleri, ormanları büyülenmiş gibi uzun uzun anlattı, dostuna ülkenin yabancı ülkelerden gelenlerin söylediği gibi "İyi Bosna" ismini sonuna kadar hak ettiğini temin etti. Yerli halk bu ismi takmış olsa, kendine âşık olmak ya da kendini aldatmak gibi başka bir şey olurdu, dışarıdan gelenler söylediğinde ciddiye almak gerekirdi, değil mi ama, diye gevezelik ederken ülkesine "İyi Bosna" diyen yabancı ya da yerli tek bir insanın adını anmamış, neden böyle dendiğine dair kelimelerle yetinmişti.

Normalde suskun biri olan genç adamın nadiren böylesine coşkuyla bir şeyler anlattığını bilen Hayyam büyük bir keyifle dinliyordu. Vukac'ın Bosna'yı anlatmaktan vazgeçip, çok seyahat edenlerin pek çok şey yaşayıp gördüğünü, ama her zaman böyle olmadığını, kendisi çok uzaklardan gelmesine rağmen çok da bir şey görmediğini anlatmaya başladığını fark etmedi bile. Bosna'dan yola çıktıklarında yerleşim yerlerine yaklaşmaktan kaçınmışlardı, sadece yiyecek bir şeyler bulmak, çalmak ya da mecbur kaldıklarında satın almak için uğruyorlardı buralara. Ama sonra Vukac ölü gibiydi, bir nevi bilinç kaybına gömülmüştü, ne kendindeydi ne de bu dünyada ve işte bu yüzden ne bir şey görme ne de tanıma imkânı olmuştu.

Böylece evlerin neye benzediğini, insanların ne giydiğini, ne yiyip ne içtiğini görmeden diyar diyar gezmişti. En çok da evleri ve insanların karla nasıl baş ettiklerini görmek isterdi. Karın soğuk olduğunu, üşümemek için evleri ısıtmak gerektiğini bilmesine rağmen kar hakkında güzel şeyler düşünüyordu, seviyordu karı.

Evde öğle yemeğini yerken Vukac Hayyam'a çok seyahat edip etmediğini ve dünyanın ne kadarını gördüğünü sordu. Hayyam mahcup oldu ve çok seyahat ettiğini, çok şehirler ve ülkeler gördüğünü, daha çok insan ve örf ve adet tanıdığını itiraf etti, ama o gündüz insanların ne yaptığından çok gece gökyüzünde neler olduğunu merak ederdi. Nişapur'a, Merv'e ve Belh'e, Buhara'ya, Semerkant'a ve İsfahan'a gitmişti. Sukayna öldükten sonra teselli

bulmak için hacca gitmiş, orada da pek çok bölgeyi ve şehri gezmişti. Vukac en güzel evlerin nerede olduğunu sordu. Hayyam gördüğü en güzel evin, tek hakiki evin Sukayna'nın kardeşi Feridun'un İsfahanlı bir aile için yaptığı ev olduğunu söyledi. Vukac'ın sorusu üzerine, evin hâlâ durup durmadığından haberi olmadığını söyledi. Umurunda da değildi zaten, çünkü o aile de yoktu artık ve içinde bir aileyi barındırmayan bir ev, boş bir ceviz kabuğu gibiydi. Ev önemli ve büyük bir şeydi, dünyada kaldığımız süreye biçim verirdi ev, bu yüzden her bölgenin iklime, toprağa, içinde yaşayacak insanların elindeki inşaat malzemesine göre karakteristik özellikleri olurdu. Hayyam belki de cevap beklemeden, hangi ciddi insan içinde oturanlarla değil de evin biçimiyle ilgilenir, diye sordu.

Dostunun anlattığı genel şeylerden tatmin olmayan Vukac ondan gördüğü en büyük ve en güzel evi kısa ve öz anlatmasını istedi. Ağaç Ev, dedi Hayyam, dünyanın en güzel en şaşaalı şehrinde, şehirlerin şehri Bağdat'taki o muhteşem sarayın, gördüğü, seyrettiği en güzel şey olduğunu söyleyebilirdi. Görkemli ve tecrübeli bir seyyahın bile içinde kaybolacağı dev bir bahçeyle çevrilmişti etrafı. Bahçeyi arşınlayan biri tamamını ve sonunu göremediği duygusuna kapılır, ruhu bir şaşkınlığa, bir huzursuzluğa sürüklenirdi. Huzursuz olurdu, zira bahçenin büyüklüğü içinde kaybolacağı korkusunu verirdi insana. Attığı her adımda gördüğü mucizelere ise şaşırırdı. İçeri akan sular vardı bu bahçede, dünyanın en uzak yerlerinden getirilmiş ağaçlar, geometrik şekilli tepeleriyle yetişkin bir insanın boyunda ağaççıklar, savaşan iki ejderha, simurg kuşu, tavuskuşu kuyruğu ya da daha başka pek çok şekilde tarhlara ekilmiş envai çeşit renk ve kokuda çiçekler vardı. Sarayın önünde iki yanında birer büyük havuz, daha doğrusu birer göl olan muhteşem bir kasır vardı. Evin girişinin sağında ve solundaki, biri altın diğeri gümüş iki ağacın her birinin on sekizer dalı da sayısız küçük dala ayrılıyordu. Saray adını bu ağaçlardan mı almıştı acaba, yoksa dünyanın dört bir yanından getirilip kasrın köşelerinden başlayarak göllerin bittiği yere kadar göl kenarına düzenli aralıklarla dikilen ve gölgelerini göle yansıtıp suyun her zaman serin olmasını sağlayan o dev canlı ağaçlardan mı almıştı adını?

Kasrın önündeki altın ağaçta altın yemişler ve renkli kanatları yine renkli değerli taşlarla süslü kuşlar vardı. Altın ağacın altında, toprağa iyice yakın bir yerdeki görünmez kol hareket ettirildiğinde, ağacın dalları hareket etmeye başlıyor, onunla birlikte değerli taşlarla süslü renkli kanatlarıyla kuşlar en güzel sesleriyle ötmeye başlıyordu. Gümüş ağaçta altın ve incili kıyafetleri ve gümüş titrek kılıçlarıyla oturan on beş süvari figürü yine görülmeyen bir kol kaldırıldığında harekete geçiyor, bütün süvariler aynı biçimde uyumlu bir ritimle hareket ediyor, bunu, at nallarının sert toprakta çıkardığına benzer bir ses takip ediyordu. Hayyam, hayatı boyunca gördüğü en süslü, belki de en güzel binalardan birinin bu olduğunu söyleyerek hikâyesini bitirdi.

Vukac ışıldayan gözleriyle süvarilerin elindeki gümüş kılıçları görmüşçesine, "Oh!" diye bir çığlık attı. Biraz sakinleştikten sonra da merakını yenemeyip bir nefeste sorularını sıraladı. Hayyam sarayın ya da kasrın içine girmiş miydi hiç? Kaç kere girmişti? Bu güzellikleri gördüğünde dili mi tutulmuştu? Neden şimdi bu kadar sakin anlatabiliyordu bütün bunları? Hayyam verdiği cevaplarla Vukac'ı her zamanki gibi hayal kırıklığına uğrattı. Hem saraya hem de kasra girmişti tabii, dolup taşan o mucizeleri görmüş ve mutlu olmuştu. Ama gözlerinin kamaştığı ya da nutkunun tutulduğu söylenemezdi. Çünkü daha önce bu evden daha büyük, daha güzel, daha görkemli bir bina görmüştü. Sonsuzluğu, derinliği ve büyük ahengiyle, sessizce, bilgece ve her biri kendi zamanı içinde kendi yolundan giden, ama yine de birlikte ve uyum içinde hareket eden sayısız yıldızıyla gökyüzüydü bu bina.

Hayyam ile Vukac'ın en çok konuştukları konu Hasan Sabbah ve kurduğu gizli örgüttü. Vukac gece gündüz bu hikâyeleri dinleyebileceğini gizlemiyor, Hayyam da sanki yıllarca sustuğu için telafi etmek istercesine her gün eski dostundan ve yaptıklarından söz ediyordu. Yuvarlak, pembe, dolunay gibi sevecen yüzünü, geniş alnını ve saman sarısı saçlarını aslına sadık kalarak anlatmaya çalışıyor, Hasan'ın kişiliğinin sahip olduğu ve herkese malum olan o tuhaf yoğunluğunu tam hatırlayamayınca öfkeleniyordu. Bu yoğunluk, bu sertlik, bu tutku ya da her neyse o, öylesine yüzüne vurmuştu ki, insanlar onu ilk gördüklerinde bile neredeyse tavır almak zo-

runda hissederdi kendilerini. Kimileri belki de sevecen yüz ifadesi, sıcak ses tonu, beğenilmek ve sevilmeye duyduğu neredeyse hastalıklı özlem yüzünden gördükleri anda onu bağırlarına basar, diğerleri ilk gördüklerinde bile açık açık ona tahammül edemediklerini ve tiksindiklerini söylerdi. Bunların arasında hiç kimse bu olumsuz duygularında Sukayna ve Ebu Said kadar açık ve sert değildi. Sukayna birine karşı olan sağlıklı bir antipatinin sebep gerektirmediğini, Hasan'ı sevmemesinin sağlıklı olduğunu söylerdi. Bir kez Hayyam'a dostunun soğuk bakışlarının orada değilmiş gibi uzaklara baktığını, gerçekte baktığı şeyleri görmediğini söylemişti.

Kulağa saçma gelebilir, ama Hayyam karısının iddialarını araştırmış ve doğru olduklarına inanmıştı. Hasan'ın gözleri gerçekten de baktıkları şeyi görmüyordu, uzakta bildikleri bir şeye, belki de Hasan'ın nafile aradığı içindeki derinliklere bakar gibiydiler.

Sürekli bir şeylere tutkuyla inanıyordu, hep acelesi vardı ve tutkularını yoğun bir şekilde yaşıyordu Hasan. Coşku ve telaştan olsa gerek sürekli terliyordu, öyle ki Hayyam onun alnının ve ellerinin kuru olduğu bir anı hatırlamıyordu. (Sukayna bundan tiksinmiş olabilir miydi? Böyle "telaşlı, heyecanlı" insanlara, kendi doğurmuş olsa bile, kendi canından bile olsa tahammül edemediğini söylerdi.) Hayyam bir kez Hasan'la şakalaşmak için Er-Razi'nin çok terlemenin korku işareti olduğunu, bu yüzden iyi bir şey olmadığını söylediğini hatırlatmıştı. Hasan, dostunun Er-Razi'ye atfederek uydurduğu iddiaları, en mahrem düşüncelerini dile getirmiş gibi hemen kabul etmişti. Hasan'ın sürekli korktuğu için terlediğini itiraf etmesi üzerine Hayyam şaşkınlık içinde, "İmparatorluğun en güvenli şehri İsfahan'da güpegündüz neden korkuyorsun ki?" diye sormuştu. İnsanların dünyadaki varoluşunun temelinde korku vardır, demişti Hasan. Ruhumuz bizim irademiz dışında ve gerçek bir sebep olmadan korkar, zira tıpkı ormanın derinliklerine dalmış bir çocuk gibi çok ileri gittiğini bilir. Ne vahşi hayvanlar, ne tehlikeli kuşlar, ne eşkıyalar, ne de kötü insanlar, ne insanı uçurup yok eden fırtınalar ne de yutan karanlıklar var, yani korkulacak hiçbir şey yok, ama yine de korkuyor insan.

Belki de korkmak istediği için korkar insan, kim bilir? Belki de korkunun çabucak eve geri dönmek için daha fazla güç verdiği-

ni umar insan. Hayır, kesinlikle doğru değil bu, korkunun insanın gücünü tükettiğini ve aklını zayıflattığını biliyoruz, sadece kendine bağlı olsa korkmaz insan. O zaman neden korkuyoruz peki? Evden uzaklaştığımız için. Kendi memleketimizde gerçek tehlikeler karşısında bile, korkulacak hiçbir şey olmasa da evden uzak olduğumuzdan daha az korkarız. Ruhumuz da aynı şekilde davranır. Bu dünyada olduğumuz sürece aslından, kaynağından uzaklaşmıştır ve korku doludur. Üstelik haklı sebepleri de vardır korkmak için. Bu dünyada yol katetmesi ve başka bir dünyaya geçmesi gerekir ruhun. Bu yolları hiç tanımaz, bilmez, tek bildiği, uzaklarda, çok uzaklarda olan aslına, kökenine geri dönmek istediğidir. Nedir bu köken, neresidir? Ruh da bizim kadar az bilgi sahibidir bu konuda, oraya giden yolu da ancak bizim kadar bilir. Şu inandığımız büyük ışıktan çıkan bir ışık mıdır acaba? Ruhumuz bize sonsuzluğu veren zamansa, kökenimiz bu sonsuzluk mudur?

Hasan müzik sevmez, şakalardan hoşlanmaz, borazan sesinden nefret ederdi. Hayyam eski dostunu hatırlayıp gülerek, Alamut'ta iktidarı ele geçirir geçirmez borazan çalınmasını yasakladığını söyledi. Sonra Hasan'ın müzik ve gülmekle ilgili ergenlik sorunlarını anlatmaya başladı.

Dünyayı olduğu gibi kabul edemiyordu Hasan, her yerde, her şeyde mütemadiyen yeni yollar, yeni imkânlar arıyordu. Mesela bir ağın becerikli bir erkeğin elinde pala, balta, kargı ya da bildiğimiz başka silahlardan daha iyi bir silaha dönüşebileceğini söylerdi.

Hasan, "Bütün bu silahlar kırılabilir, hedefi ıskalayabilir, sekebilir," diyordu. "Ama doğru bir ağ her yerini sarar, ondan ancak ruhun kurtulunca kurtulursun. Kıramazsın, yok edemezsin, bir palayla birkaç ipini kesebilirsin belki, ama bir kez yakalandığında ona karşı koyamazsın, kaçıp kurtulamazsın." Hasan, Hindistan gibi, Çin gibi eski ve bilge kültürlerde ağ her zaman önemli, belki de en önemli silah olagelmiştir, der, savaş sanatına meraklı bütün tanıdıklarına Doğu'ya gitmelerini ve silah olarak ağı ve oradaki hayatı incelemelerini tavsiye ederdi.

Savaşçılarını eğitirken bu insanlardan faydalanmıştı Hasan. Uzak diyarlardan gelen hocalar onlara acıya tahammül etmeyi, gözlerini kırpmadan ateşin üstünde yürümeyi, vücutlarına batan

iğnelere dayanmayı öğretmişlerdi. Yerli hocalar da, ama Doğu'dan dervişler de geliyor, adamlarına nefes almayı, nefesle nelere ulaşılabileceğini gösteriyordu. Bayılana kadar nefesi tutmak da öğrettikleri arasındaydı. En iyi savaşçılar çeşitli silahlarla savaşmayı öğretiyorlardı. Hasan, en iyi silahlardan birinin ağ olduğunu söylemeye bile gerek yok, derdi. Bütün bunları bilince Hasan'ın savaşçılarının bölgedeki orduları nasıl korkuttuğuna, hatta sultanın ordusunu bile püskürttüklerine şaşırmamak lazım. Ama eğitimlerindeki gerçek mucize bu delikanlıların ölüm korkusundan kurtulmalarıydı. (Bu şanslı insanlar!) Ölümden korkmuyordu gerçekten, hem de hiç korkmuyordu, bir bardak duru su gibi kabul etmeye hazırdılar ölümü. Aksine ölecekleri için sevindiklerini, gözlerinde, normal insanların düğünlerinde bile yaşamadıkları bir pırıltıyla ölüme gittiklerini ve günlük sohbetlerde ölüm yerine melek dediklerini anlatan pek çok şahit vardı.

Bu, çoğu insanın ulaşamadığı bir özgürlüktür. Ölümü kabul etmiş, hatta sevmiş birine kimse zarar veremez, haklı olarak ancak imrenir ona.

Bu korkusuz delikanlılar hareketin temel taşlarıydı. Fedai denilen bu dindar savaşçılar kendilerini feda etmeye her zaman hazırdı. Yeni taraftarlar arayıp bulan hocaları *dai'ye* koşulsuz sadakat ve itaat gösterirlerdi. Her dai hüccet denen pirine onu koruyup esirgediği için kayıtsız şartsız itaat etmek, riayet etmek zorundaydı. Teşkilatın en tepesinde ise büyük üstat da denen Dai ad-duat yer alırdı ve tarikatın bütün üyeleri ona tabiydi. Bütün hepsi bir arada, ilk kez Hasan'ın söylediği gibi, evi oluştururdu. Hasan cemaatlerine ev denmesini ve ev olarak kabul edilmesini ne kadar önemsediğini her zaman dile getirirdi. Cemaatin her üyesinin kendi ailesi ve mümkün olduğunca kendine ait bir hayatı olmalı, ama bir taraftan da herkes varlığının ve hayatının, ailesinin ve mülklerinin, sahip olduğu ve başardığı her şeyin, herkesin birlikte oluşturduğu bu evin içine yerleştirildiğini bilmeli ve hissetmeliydi. Ev hayattan, mülkiyetten ya da aileden daha önemliydi. Zira ancak evin bir parçası olarak insan kendini aşabilir ve gerçek değerine ulaşabilirdi. Bir taş da bir evin temeline ya da duvarına konduğunda kendini aşabilir, olduğundan daha fazlası olabilir, ama bir taraftan taş olmaya da devam eder.

Kendini feda edersen, varlığını ve ruhunu yitirmezsin, sadece kendini aşarsın ve kendinden fazlası olursun. Her ağaçta bir ut görebilirsin, şayet görme becerin varsa ve ağacı uda dönüştürmek için kendini feda etmeye ikna edebilirsen. Ne mutlu ut olan ağaca!

Hayyam, Hasan ve adamlarını konuştukları o sohbetlerden birinde, evleri dokuz katlıdır, yanı bilgi ve aydınlanmanın dokuz basamağı vardır, diye anlatmaya başlamıştı ki genç dostu lafını kesti.

"Cinayet işledikleri doğru mu? Sen gittin mi hiç oraya?"

Hayyam söylediklerine ya da söyleyiş şekline kendi de ikna olmamış gibi şüpheyle cevap verdi:

"Evet, öyle denebilir. Kendileri için tehlikeli olacak, hâkimiyetlerini durdurmaya çalışacak önemli şahsiyetleri ve güçlü insanları seçerek öldürdüler."

"Bana bunları anlat. Bilgiden de inançtan da iyi bunlar!"

Hayyam'ın anlatacak heyecanlı hikâyeleri yoktu. Aylarca öldürmeyi planladıkları insanın günlük hayatını, alışkanlıklarını, gün içinde geçtiği yolları, bulunduğu yerleri araştırıyor, takip ediyorlar, her şeyi öğrendikten sonra cinayeti işlemekle görevlendirilenler bir araya geliyor ve en uygun yer ve saati tespit ediyordu. Genelde gün içinde başarılı olacak üç yer tespit ediyor, kurbanı beklemek üzere her birine üç fedaiden oluşan birer grup gönderiyorlardı.

Hançerle öldürüyorlardı, sadece hançerle değil belki ama en sevdikleri silah hançerdi, kurbanlarına çok yakın, neredeyse kucaklaşacak kadar yakın mesafede oluyorlardı böylece. Fedailerin hedefi, hançeri kalbine soktukları kişinin nöbetçileri tarafından aynı anda kılıçla parçalara ayrılmaktı. Böylece katil ve kurban ruhlarını aynı anda aynı yerde teslim ediyor, ölüm anında kardeş oluyorlardı. Zira kurbanlarını seviyorlardı, öldürülen kişi ölüm anında fedailerin evine girmiş oluyordu. Bu yüzden üç delikanlı da saldırının yapıldığı yerde ölmek istiyordu, bu yüzden herkes, beyaz kıyafetleri ve göğüslerindeki kırmızı kemerleri, kırmızı çizmeleriyle üç fedaiyi gördükleri anda, az sonra orada, bir tanesi muteber birine ait olmak üzere dört ceset olacağını biliyorlardı.

Hayyam fedailerin öldürdüğü tanıdıklarından ve dostlarından bahsetti, ama tabii Nizam-ül Mülk ve Sohrab cinayetlerini bü-

tün teferruatıyla anlattı. Bu esnada Hasan'ın delikanlılarının mesaj vermek gibi bir niyetleri yoksa başka türlü cinayetler işlediğini de hatırladı ve bildiği bu türden cinayetleri anlatmaya başladı. Ama cümlenin yarısında yüzü dondu, kasıldı ve sustu Hayyam. Dudaklarını ısırdığı yerden kan çıktı. Nefes almakta zorlandığı anlaşılıyordu, sanki güçlü bir el göğsünü sıkıyor gibi beti benzi attı.

Vukac yerinden fırladı, Hayyam biraz serinlesin diye su getirdi. Islak elleriyle birkaç kez Hayyam'ın yüzünü ve ensesini sıvazladı, sonra el ayalarına biraz su döktü ve ellerini avuçlarının içine alıp yıkar gibi, masaj yapar gibi ovup yoğurdu.

Hayyam düğümlenmiş gırtlağından çıkan hırıltıyla, "Biliyor musun, Sukayna da belki," dedi, "inan bana Sukayna da..."

Vukac Hayyam'ı sakinleştirmeye çalıştı.

"Bırak şimdi bunlardan bahsetmeyi." Ama Hayyam eliyle işaret ederek dostunu susturdu.

Gözlerini bir noktaya, belki de ayaklarının arasına dikmiş, kendi kendine mırıldanır gibi, "Bir kez söylenmesi lazım," dedi.

Büyük bir gayret göstererek, kendini adeta konuşmaya zorlayarak, Sukayna'yı nasıl evde yüzükoyun yerde yatarken bulduğunu, zehirlendiğinden niçin emin olduğunu, o günden beri sürekli iki şüpheliden birinin ya da ötekinin suçlu olduğuna işaret eden nedenleri aklından geçirdiğini anlatmaya başladı. Ya saraydan biriydi katil, ya da Hasan'ın Sukayna'nın ölümünden bir gün önce onları ziyaret eden habercisi. Saraydan biriyse orada dönen entrikalarla alakalıydı, o zaman cinayetin sebebi Nizam-ül Mülk ve onu zayıflatma, sarsma, adamlarından birini cezalandırma çabalarıydı. Ama Hasan'ın habercisiyse o zaman sebep Hayyam'ın kendisiydi. İki ihtimal de aynı şekilde mümkündü, ama cinayetten Hasan'ın habercisini sorumlu tutmak için daha çok sebep vardı ve bu Hayyam için her şeyi daha da zorlaştırıyordu. Katili bulmak için karısının cinayetini araştırmasına bile izin verilmemişti Hayyam'a, bu yüzden çektiği acıları anlattı. Sonra içinde bitirdiği, ama bitirmese bile düşünüp algılayamayacağı o süreci hatırladı. Zamanla Sukayna'nın katilini bulmanın çok da önemli olmadığına inanmaya başlamıştı zira. Katil itiraf etse bile kesinlikle emin olamayaca-

ğını kavramıştı, çünkü insanlar çeşitli sebeplerle yalan söylüyordu. Hayyam da o korkunç yaratığın kafasını elleriyle koparsa bile ne kendisine ve ne de Sukayna'ya hiçbir faydası olmayacağına karar vermişti.

Ne yaptığını kavramamışsa, çok da başarılı olmamışsın demektir. Böyle biri nasıl kavrasın ki zaten? Bütün o yıllar boyunca aklından geçenleri şimdi Vukac'a çektiği acıları anlatırken kavramıştı. Oysa daha düne kadar bunun imkânsız olduğunu düşünüyordu.

Hayyam nefessiz kalmasına ramak kalana kadar aceleyle konuşuyor, sonra derin bir sessizliğe bürünüyor, bir süre sonra yeniden sanki gırtlağından aynı anda on-on beş kelime çıkmak istermiş gibi hırıltılar içinde sesini tekrar yükseltiyordu. Bir süre sonra ne dediği anlaşılmamaya, giderek şuurunu kaybetmeye başladı.

Geceyi hezeyanlar içinde geçirdi. Zaman zaman bir şeyler söylüyor, ağlıyor, sonra huzursuz ve gözle görülür biçimde hastalıklı olsa da uykuya dalıyordu. Bu hali ertesi ve daha ertesi gün de devam etti. Tayida pişirdiği çorbaları ağzından içeri akıtıyor, bir ibriğin içine kırdığı yumurtaları yudum yudum içiriyordu. Bu güçsüz haliyle bir de aç kalmasın diye akıllarına gelen her şeyi yapıyorlardı. Tayida, üçüncü gün öğleden sonra Hayyam'ın kız kardeşi Hamida ve kocası İmam Muhammed Bağdadi'yi çağırmaya gitti. Karı koca geldiklerinde Hayyam huzurlu olmasa da daha önceki günlerdeki gibi gergin olmayan bir uykuya dalmıştı.

Uyandığında kendine gelmiş, güçlenmişti. Onlarla sohbet edip yemek yedi, evle, çocuklarla ilgili sorular sordu, anlattıklarını dinledi, fikrini söyledi. Kendini bir şeye yoğunlaşacak kadar güçlü hissettiğinde El Gazali'nin Mişkâtü'l-Envâr'ını (Nurlar Feneri) istedi ve okumaya başladı.

Hayyam takip eden birkaç günü uyuyarak, yemek yiyerek, biraz sohbet ederek ve bol bol okuyarak geçirdi.

O günlerden birinde İmam Muhammed Bağdadi'ye şöyle dedi: "Ölüm kapıyı çaldı kardeşim. Okumak zorunda olduklarının onda birini, okuman gerekenlerin yüzde birini, okumak istediklerinin binde birini okuyamadığını biliyorsun. Etrafıma iyice bakınmadan, nerede olduğumu anlamadan, biraz yolumu bulmadan ve bir şeyler öğrenmeden gidiyorum sanki."

İmam, "Duyan da hiçbir şey öğrenmedin, okumadın sanır! Şu kapıyı çalan falan da doğru değil. Seksen yaşını aştın, çok şükür," dedi.

Hayyam gülümsedi, "Ben içimdekileri, hissettiklerimi anlatıyorum, sizin ne gördüğünüzü değil," dedi. "Belki de en hakiki sorular bunlar... Bilemiyorum, ama her şey çok kısa."

Hayyam enişteşinin ve çevresindeki diğer insanların varlığını unutarak okumaya devam etti. O gün Ebu'l Âlâ el-Maarrî'yi okuyor, gençliğinde "Risale-i Gufran"ı okurken yaptığı gibi sık sık yüksek sesle gülüyordu.

555 yılı Muhammed ayının 12. günü olan o Perşembe Hayyam tamamen iyileşmiş gibi enerjik bir şekilde uyandı. Etrafındakilerle kahvaltı etti, çay içti, iyileştiğine ne kadar sevindiğini gizleyemeyen Tayida'ya takıldı, sonra eline İbn-i Sina'nın sağlık kitabını aldı ve okumaya daldı. Kitaptan başını ancak öğle ezanını duyduğunda kaldırdı, ayağa kalkarken kız kardeşi Hamide'ye dönüp, "Tuhaftır, tam 'Birlik ve Çokluk' bölümünü okurken ezan okunmaya başladı," dedi. Ama ne neyi tuhaf bulduğunu, ne düşündüklerini ne de söylediğinin anlamını açıkladı. Hamide de o sırada abdest aldığı için bu soruları soramadı.

Hayyam odanın sol tarafına çekildi, seccadesini yaydı ve her zamankinden uzun dua ettikten sonra yine uzun uzun tespih çekti. Ayağa kalktı, kitabı aldı ve hastalığı süresince büyük odaya yayılan döşeğine gitti. Eliyle yemek yemeyi reddetti, döşeğe uzandı ve kitabı göğsüne koydu. Vukac sessizce bir şeyler söylediğini duyduğuna yemin edebilirdi o anda. Diğerleriyle birlikte sofraya oturdu, ama dostunun her hareketini, her kıpırdanışını dikkatle izlemeye devam ettiği için dudaklarının kıpırdadığını görüyordu.

O sırada bir yerden içeri giren bir arı önce küçük, sonra büyük daireler çizerek odanın içinde uçmaya başladı. Hamide aniden sofradan kalktı ve Tayida'ya seslendi: "Ayva, çabuk bir ayva getir!"

Tayida şaşkın bir ifadeyle, "Ayva mı?" diye sordu. "Nereden bulayım şimdi ayva?" O da yemeği bırakıp sofradan kalktı.

Hamide ısrar etti.

"Mutlaka vardır bir tane, kitapların arasında ya da bayram kıyafetlerinin yanında, çabuk!" Tayida'yı beklerken Vukac'a Hay-

yam'ın kendisinin ve Sukayna'nın meyvesi olduğunu söylediğini, bu yüzden evde her zaman bir ayva bulundurduğunu anlattı. Aşklarının Sukayna'nın ona bir ayva vermesiyle başladığını, bu yüzden Nişapur'a döndükten sonra onun için önemli bir yerde her zaman bir ayva bulundurduğunu söylemişti Hayyam.

Tayida gerçekten de kitapların arasında bulduğu bir ayvayla geri döndü. Hamida kadının önüne fırlayıp elinden ayvayı kaptı ve soymaya başladı. Bir taraftan da Tayida'ya mangaldaki ateşi harlamasını söyledi.

Hayyam arıyı ortaya çıktığından beri bakışlarını ondan alamıyormuş gibi izlemeye başlamıştı. Kız kardeşi ayvayı soyarken gözlerini kapadı, ayağa dikildi ve yüksek sesle şöyle dedi: "Büyük Allahım! Biliyorsun ki ömrüm boyunca sana yaklaşmak, senin vasıtanla bir şeyler anlamak için didindim durdum. Ne kadar yapabildiğime sen karar verdin. Bu çabalarım için affet beni! Senin vasıtanla bir şeyleri anlamaya çalıştığım için affet beni ve anladığım o azıcık şey senin nezdinde beni korusun!"

Hayyam bütün bunları gözleri kapalı, kendi kendine mırıldanıyor gibi söyledikten sonra gözlerini açmadan yeniden yattı. Çevresinde olan biteni algılayıp algılamadığı belli değildi.

Hamida, Tayida ve Vukac'ın kulağına, "Tamam, başardık," diye fısıldadı. Kocası Hayyam'ın yatağının yanında oturuyordu.

Hamida ayvayı soydu ve kabukları mangalın içine attı. Bir taraftan da Tayida ve Vukac'a Muhammed Bağdadi duymasın diye sessizce, Hayyam'ın kendisine, cennet kuşlarının ayvanın ateşte çıkardıkları kokuyla beslendiklerini söylediğini anlatıyordu.

Hamide kocasının söylediklerini duymaması gerektiğini gösteren bir işaret yapıp gizlice, "Onların ruhlarını birleştirecek tek şey bu koku," dedi. Ellerini açtı, sol elinde soyulmuş meyveyi tutuyordu. "Biz bu kadarını yapabildik. Gerisi bizim elimizde değil."

İtiraf

Şarkta yaşarken Doğu Roma İmparatorluğu'nda yaşanmış gerçek bir hikâye dinlemiştim. Hikâyeyi beni Ömer Hayyam'la tanıştıran hamim Ali Reza'nın anlattığını çok iyi hatırlıyorum. Ancak sadece bana mı anlatmıştı, yoksa o zaman orada sık sık ve severek yapıldığı gibi masadaki herkese mi anlatmıştı, emin değilim.

Doğu Roma imparatoru bir Yunan şehrinin valisini görevden almaya karar vermiş. Şehrin Atina olmadığını hatırlıyorum, ama büyük ve mağrur bir şehirdi, bundan eminim. Görevden alınacak vali sadece iyilik yapan, kendi halinde biriymiş: Vergileri indirir ya da insanları tamamen vergiden muaf tutar, şehir kasasından fakirlere ekmek ve üst baş alırmış. Bilhassa kiliseye karşı çok cömertmiş, eline geçen her şeyi kiliseye bağışlarmış. Böylece valiliği sırasında bir taraftan şehrin gelirleri azalırken diğer taraftan giderleri artmış. İmparatorun kasasına giren miktar da azalarak sonunda tamamen bitmiş. İmparator bunun üzerine valiyi görevden almaya ve onun yerine şehrin çıkarlarını gözetecek, devletin durumu kötü olunca kullarının da kötü olacağını bilen becerikli bir valiyi getirmeye karar vermiş.

Yeni vali işe başlar başlamaz her şeyi baştan sona değiştirmeye ve bunun en iyi yolunun, eski valiyi herkesin önünde zimmetine para geçirmekle itham etmek olduğuna karar vermiş.

O zamanki adetlere uygun olarak valiyi bir eşeğin üzerine ters oturtarak bağlatmış ve nöbetçiye eşeği şehirde dolaştırmasını buyurmuş. Daha önce de herkese eşek yanlarından geçerken sokaktakilerin ellerine geçen her şeyi eski valiye fırlatmalarına izin verildiğini duyurmuş. Ama valiyi öldürecek ya da ciddi şekilde yaralayacak büyüklükte taş atmayı yasaklamış.

Her şey valinin planladığı gibi olmuş. Cemaatin kiliseden çıktığı bir pazar günü nöbetçi elinde dizginler, arkasında eşek, şık giyimli insanların bayram havası içinde kaynaştığı caddelerde gezinmeye başlamış. Mevsim sonbahar olduğu için yerlerde zavallı valiye fırlatılacak pek çok şey varmış. Böylece havada dakikada bir çürümüş portakallar ya da ısırılmış incirler, sokağa atılmış pis kokulu bez parçaları ve sağlam yumurtalar uçuşmaya başlamış. Ancak neşeli insanların harcı olan alaycı şarkılar, küfürler, yuhalama sesleri, bağırış çağırış ve yaygara gırla gidiyormuş sokakta.

Nispeten sakin bir kavşakta yanlarından geçen biri şapkasını çıkarıp eşeğin üstündeki eski valiyi saygıyla selamlamış. Şakülü kaymasına rağmen henüz kendinde olan vali bağırarak, bu adama kesinlikle hiç iyilik yapmadığını söylemiş. Adam, "Doğru, daha yirmi gün önce taşındım buraya," demiş ve valiyi tekrar selamlayarak yoluna devam etmiş.

Şehrin içindeki yolculuk sona ermeden eski vali kendinden geçmiş, ertesi günü hava kararmak üzereyken olanlara çok üzüldüğü ve acı çektiği için ya da başka bir sebeple nalları havaya dikmiş.

Bu hikâyeyi bana hamim Ali Reza ibret olsun diye anlatmıştı.

"Büyük Allahım bizi kendimiz aracılığıyla öldürür," der, bu sözlerini sayısız örnekle ispat ederdi Ali Reza. O valinin en çok istediği şey iyilik yapmaktı ve sonunda bu yüzden öldü. Kadın düşkünü çapkınlar çoğunlukla kadınlar yüzünden ölür, ayyaşlar alkolden, yemeği seven çok yemekten ve neşeliler gülmekten ölür. Yani kural, sevdiğimiz şeyin bizi öldürdüğüdür, şayet kendimizle barış ve uyum içinde ölme şansına sahipsek tabii.

Ben de aynı durumdayım! Bir tavuskuşu misali ömrüm boyunca Bosna üzerine muhteşem hikâyeler anlattım, bilhassa gençliğimde güneyde yaşarken Bosna'nın nemini, bereketini anlatmaya doymazdım, insanlar imrenirdi. Şimdi adet olduğu üzere bu nem

ve bereket hayatı zehrediyor bana ve bu yüzden mezara gideceğimi söylüyor. Zira Bosna'nın nemi ve bereketi bana gut ve onunla birlikte nefes darlığı ve güçsüz bir bel kemiği armağan etti. Aslında tam bilmiyorum başka neler armağan ettiğini, ama şu gut hastalığı olmasaydı ve ayakların şişmeseydi gerisine tahammül etmek zor olmazdı. İnsanı eve, yatağa bağlıyor, çocuk gibi başkalarına muhtaç ediyor bu hastalıklar. Ama insanın kendi ve ona bakan kişi görüyor ve biliyor ki, çocuk değil, halsizlikten, ağrılardan yakınan ağırkanlı, mızmız, huysuz bir yaşlısın. Böylece bakım bütün taraflar için öyle bir işkenceye dönüşüyor ki, bunun yanında bir çocuğa bakmak eğlence kalıyor.

İki yıl öncesine kadar ben giriş katında, gençler üst katta yaşadığı için olağanüstü bir şey yokmuş gibi davranabiliyorduk. Herkes günde yüz kere girişten geçmek zorundaydı ve ihtiyaçlarımı laf arasında rica etmiş gibi bildirirdim. Oğlum ya da gelinim, o anda yanımdan kim geçiyorsa ihtiyaçlarımı karşılar, onlar da hazır oradayken bir şey halletmiş gibi yaparlardı. Böylesi hepimiz için daha kolaydı.

Ama kutsal Bosna rutubeti özellikle ilkbahar ve sonbaharda zemin katına da öyle bir hızla ulaştı ki, gut hastalığım ele avuca sığmaz bir tay gibi giderek kötüledi. Böyle yaşamam imkânsızdı, beni rutubetin daha az olduğu yukarı kata taşıdılar, birinci katta torunum yaşadığı için benim katımda iki oda yaptılar ve ahşapla kapladılar. İki yıldır burada yaşıyorum. Kendimi buranın daha az rutubetli olduğuna ikna ettim. Ama onun dışında başka her şeyin çok daha kötü olduğuna da ikna oldum. Ne zaman bir damla su içecek ya da su bırakacak olsam zemine vuruyorum ve birinin elindeki işi bırakıp hemen yukarı gelmesi ve benimle, suyumla ilgilenmesi gerekiyor. Kim ister ki bunu? Ve kimin için daha zor, bakan için mi, yoksa bakılan için mi?

Bu esareti hafifletmek umuduyla hatıralarımı yazmaya başladım. Uzun zamandır Bilesevolu, Lesevolu ve Visokolu muteber insanlar ve dostlarım, ne kendilerinin ne de benim Bosna'da, dünyayı dolaşıp da sağlıklı ve canlı olarak eve geri dönen ve burada düzgün bir hayat yaşayan başka birini tanıdığımızı söylüyor, yaşadıklarımı kimse öğrenemezse yazık olacak, uzak ülkeler ve insan-

lar hakkında bir şeyler öğrenmek faydalı olabilir kimilerine, Bosna'dan ayrılmaya niyeti olmayanların işine yarar, bir şeyler öğrenirler, diyorlar.

Faydalı ve eğitici çok şey var öğrenecek. Sonuçta yaşanmış seksen yıldan bahsediyoruz, neler neler olmadı ki bu sürede? Gençliğimde öldüm ben (ya da her neydiyse o, uzun süre bilinçsiz kaldım), ama yine de çocuklarım oldu ve onları büyüttüm. Dünyanın yarısını gezdim, ama Bosna'daki evimin yolunu unutmadım. Savaştım, akıllı insanlardan çok şey öğrendim, çok şeylere tahammül ettim ve az da olsa bir şeyler öğrendim.

Ama yazmaya başladığımda anlam veremediğim bir şey oldu. Adet olduğu üzere anlatacağım her şeyi hafızamda tazeledim, insanları ve olayları unutmayayım diye kimi düşünceleri ve cümleleri not ettim. Sonra öküzün trene baktığı gibi bu notlara baktım, tek bir şeyi bir diğeriyle ilişkilendiremiyordum. Aldığım her notu kendi içinde ya da bana hatırlatması gereken olayla bağlantılı olarak anlıyorum. Ama bir notun bir önceki ya da bir sonraki notla nasıl bir bağlantısı olduğunu, bir notun bana hatırlatacağı olayın bir önceki ya da bir sonraki notun hatırlatacağı olayla bağlantısını kuramıyorum. Bütün bunlar bana anlatacağım hayatı vermiyor, anlatmayı düşündüğüm şeyleri hafızamda canlandırdığımda gördüğüm, ben değilim. Yaşadığım bir olayı hatırlıyorum, bütün teferruatıyla açık seçik hatırlıyorum, ama içinde kendimi, niçin o olayı anlatmam gerektiğini göremiyorum. Muteber, bilgili biriyle karşılaşmamı, konuşmalarımızı hatırlıyorum, konuşmayı bire bir tekrarlayacak şekilde her kelimeyi aklımda tutmuşum, ama ne kendi sesimi, ne de o kişinin sesini duyabiliyorum ve bunları niçin anlatmam gerektiğini bilmiyorum. Aslında ne söyleyeceğimi biliyorum, birçok saygın ve bilge insanla tanışma şansına sahip oldum ben, onlar sayesinde iyi şeyler gördüm, onlar hakkında neler söylenir, nasıl söylenir, biliyorum, ama bütün bunları yazamıyorum.

Bütün bunların yerine Nişapurlu o yaşlı, hüzünlü ve mutlu adamla, Ömer Hayyam'la geçirdiğim bir yıl canlanıyor hatıralarımda. Hayatım gözümün önünde canlandığında, ama canlanmadığında da ya da canlanmasını istemediğimde de o yıl olanlar gözümün önünden geçiyor, konuştuğum insanların sesleri kulaklarım-

da yankılanıyor, o zaman bütün yoğunluğuyla algıladığım kokular geri geliyor. Belki de uzun hastalığım sırasında kendimde olmadığım ve dünyadan ve kokularından koptuğum için.

Neden böyle oldu Allahım? Ölmek üzere olan yaşlı bir adam olduğum, o sene çok sevdiğim yaşlı bir insanın nasıl öldüğünü gördüğüm, bu yüzden o günler şimdi bana yaşadığım ve gördüğüm her şeyden daha yakın olduğu için mi? O yaşlı insanı henüz temiz ve el değmemiş yüreğimle sevdiğim için mi? Hayatımda başka hiç kimseyi öylesine sevdiğimi ve bütün kalbimle anladığımı hatırlamıyorum. Belki sadece o zamanlar sevebiliyorduk böylesine. Bir çocuk gibi güçsüz, zayıf ve hassas olduğum, kendimde olmadığım uzun bir sürenin ardından ilk yaşadığım şeyin Ömer Hayyam'la karşılaşmış olmam mıydı sebep? Bu yüzden mi her şeyi bu kadar yoğun yaşamıştım? Bilemiyorum. Doğru bir cevabı yok belki de bunun. Çocuk kalbimi böylesine etkileyen birini bütün o yıllar boyunca neden kanlı canlı değil de sadece zaman zaman hatırladım?

Her nasılsa Hayyam, bugün yanımda olup bana bakan, eski hatıraları bugünkülerle kaynaştıran, kendileri de o hatıralara karışan, hatta onları bastıran ve perdeleyen insanlardan daha yakın daha canlı geliyor bana, bunu kabul etmek zorundayım. Mesela bir eriği ısırdığımda ağzıma Hayyam'la kahvaltıda yediğimiz incirin tadı yayılıyor (Aslında incire Bosna inciri demek isterim, çünkü incir güneyliler için ne anlama geliyorsa bizim için de aynı anlama geliyor). Tuhaftır, inciri ısırdığımda sadece meyvenin tadını değil, onunla ilgili her şeyi hatırlıyorum, içimde o kahvaltılar, bütün o tatlar ve sohbetler ve başka her şey yeniden canlanıyor...

İşte bu yüzden kendi hatıralarımı değil, Ömer Hayyam'la yaşadığım her şeyi, ondan dinlediklerimi, başkalarının onun hakkında anlattıklarını yazdım. Buna rağmen çok mutlu olmam mucize gibi bir şey. Yazdıklarımı okudum, okuduklarımın benim hatıralarım olduğunu hissediyorum, Hayyam hakkında kâğıda döktüklerimin beni anlattığını, benim hakkımda kendimle ilgili anlatacaklarımdan daha kesin, daha hakiki bilgiler verdiğini hissediyorum. Bunu açıklayamam. Mucizeler açıklanmaz, bu yüzden mucizeleri sadece yürekleriyle, tecrübeleriyle paylaşanlar anlar. Böyle olduğundan eminim, benim hakkımda bir şeyler anlatan hatıraları kaleme

alsaydım, ne beş ne de on yılda bitirebilirdim yazmayı. Bu yüzden burada bitiriyorum.

Hayyam 1311 yılının kışında 83 yaşında öldü. Onu mezarlığa götürüp kendi adetlerine uygun olarak defnettik.

Diğerleri inançlarının gerektirdiği gibi dua ederken ben hiçbir şey yapmadan öylece dikilip acımı azaltmak ve gözyaşlarımı içime akıtabilmek için başka yerlere bakmaya, başka şeyler düşünmeye çalıştım (Müslümanlar defin töreninde ağlanmasını sevmez, hatta ölünün arkasından ağlanmasını sevmez, ölen insanlar için öldü demez, ahrete göçtü, hatta bazen, evine geri döndü, derler). Ama içim, akıttığım yaşlarla katılmıştı. Bu kadar üzüldüğüm başka bir şey hatırlamıyorum. Demin de söylediğim gibi, ben başka bir yerlere bakmaya, başka şeyler düşünmeye çalışırken dostumu mezarlıkta, dışa bakan yüzünde bir armut ağacı olan duvarın dibine gömdüler. Başında da bir şeftali ağacı vardı. O anda mezarına yılda iki kez meyve çiçeklerinin düşeceğini düşündüm ve bütün çabalarıma ve hilelerime rağmen gözyaşlarımı tutamadım. Mezarlıktan kaçmak zorunda kaldım, sonuçta insanların geleneklerine ve adetlerine saygı göstermek zorundayız. Hayyam'ın evine doğru yürümeye başladım. Zaten definden hemen sonra yapılacak duaya da katılamazdım. Yolda Merv'de söyledikleri aklıma geldi: "Yılda iki kez meyve çiçeklerinin düştüğü bir mezarda yatacağım." Bu yüzden ölmeye niyeti yok ya da ölümden sonra özel bir yere gideceğini düşünüyor, diye başını belaya sokmuştu.

Hayyam'ın kız kardeşi ve kocası onun evinde istediğim kadar kalabileceğimi söyledi. Ama ben Hayyam'ı tanıyanlardan onun hakkında bilmediğim şeyleri öğrenmeme yetecek kadar kısa bir süre kaldım ve batıya doğru yola çıktım. Seyahatim sırasında Hayyam'ın okulundan eve dönerken gördüğüm ve yaşadığım o çılgın şeylerin maalesef Allah vergisi bir kâhinlik olduğunu anladım. Kutsal bir evin bütün duvarlarının kuşburnu çalılarıyla sarıldığını, bir büyükannenin tanımadığım bir evde ağlayan torununun topuğunu ısırdığını görmüş, dehşete düşmüş, acı çekmiş, neye uğradığımı şaşırmıştım. Şimdi orada olan biteni anlayabiliyorum. Tıpkı bu seyahatim boyunca sık sık olduğu gibi o zaman da gelecekte olanları görmüştüm. Ama her şerde bir hayır vardır. Kâhinlik becerimi çoğu

zaman lanetledim, zira gelecekle ilgili gördüklerim çok acı veriyordu bana. Ama bir taraftan da Allaha şükrediyordum, zira bu kabiliyetim iyi bir kazanç kapısıydı ve tek gelir kaynağımdı.

En çok Kudüs'te kaldım, neredeyse dört yıl. Savaşa katıldım, ticaret yaptım, kâhinlik yaptım, insanlara ihtiyaçlarını *Arapça* ve *Arap alfabesiyle*, yazarak hayatımı kazandım. Yine Kudüs'te Tapınak Şövalyeleri'yle tanıştım, bana Hayyam'ın dostu Hasan Sabbah'ı hatırlattılar, Hasan'ın Hıristiyan versiyonu dedim kendi kendime, tıpkı bugün Hasan'ın adamlarına Tapınak Şövalyeleri'nin İslami versiyonu diyeceğim gibi. Şövalyeler de tıpkı onlar gibi bembeyaz giyinmişti, sadece göğüslerinde kırmızı deri kemer yerine büyük bir kırmızı haç vardı. Tıpkı onlar gibi bunlar da dışa kapalı bir cemaatti ve bu yüzden burnunu her deliğe sokmayı seven meraklı insanlar için son derece ilginç ve esrarengizdiler.

Bu insanlar Tapınak Şövalyeleri hakkında gerçek dışı çılgın hikâyeler anlatıyorlardı. Tıpkı Hasan'ın adamları gibi onlar da sevenlerinin anlattıkları hikâyelerde hayırsever, kahraman, cihatçı, kurtarıcı ve kâhindi. Sevmeyenler ki bunların çoğu korkuyordu da şövalyelerden, akla hayale gelebilecek en kötü şeyleri anlatıyordu. Tapınak Şövalyeleri bu hikâyelerde kâfir, dönek, katil, devlete, düzene ve doğru olan her şeye düşman, komplocu, faizci, talancı ve olmaması gereken ne varsa oydu.

Hasan'ın adamları gibi onlar da, saflarına katılanların eve girebileceğini söylerdi. Kudüs'te onlar gibi bunlar hakkında da çocukların bile inanmayacağı şeyler anlatılırdı. Ama gördüğüm kadarıyla gayet ciddi ve mantıklı insanlar da bunlara inanırdı. Mesela müritler eve kabul edilirken ya da sadece eve girerken büyük üstadın, tarikatın başkomutanı dedikleri kişinin ağzını ve göbek ve makat deliğini öpmek zorundaydılar. Bunun anlamı büyük üstadın dışa açık bütün deliklerini sembolik olarak kapatmaktı. Bu hikâyeyi birçok kere kulaklarımla aklı başında, olgun insanların ağzından duydum. Hepsi adları gibi, ya da kendi ellerinden kollarından bahsediliyormuş gibi inanıyorlardı bu hikâyelere. Hatta bana anlattıkları bu mantıksız tören için mantıklı açıklamalar yapıyorlardı. Bazen hakiki bir deli saçması, insanların günlük hayatta yaptıkları ve söylediklerinden daha mantıklı olabiliyor.

Bu çılgın törenleri anlatanlar, Tapınak Şövalyeleri'nin, içeride, gizli, görünmez ve kapalı olan şeylere taptıklarını söylüyorlardı. Bu yüzden büyük üstatlarının dış dünyadan yalıtılmış olması gerekiyordu ve sözü edilen yerlere kondurulan öpücükler sırlarının dışarı çıkabileceği ve kutsanmamış kişilerin eline geçebileceği delikleri kapatıyordu. Bundan daha deli saçması bir hikâyeyse, daha deli saçması bir şey mümkünse tabii, şövalye tapınağının baş idolü olan kara kedi Baphomet'inkiydi. Hikâyede şövalyeler kedinin önünde diz çöküyor ve dua ediyordu ve onu tapınağın en gizli ve kutsal bölümünde gizliyordu. Bütün törenler Baphomet'in makatının öpülmesiyle başlıyordu. İnsanlarla iyi ilişkiler kuran, iş konusunda becerikli, itibarlı bir adama, her gün bu kadar öpücüğe dayanacak bir makatın neye benzediğini sormuştum. Adam bana acıyarak baktı ve boş ver anlamında elini salladı. Benim saflığıma şaşakalmış, bu yüzden de sohbetten vazgeçmişti.

"Baphomet şeytanın elçisidir, adının ya da kendinin de yok olacağı söylenir. Ne öpücükler ne de dayak ona acı ya da zarar verebilir. Cahil çocuklar bile bunu biliyor," demişti.

İyi bir adamdı, bana çok yardımı dokunmuştu, onun için çalışmaya devam etmek istiyordum, bu yüzden ona akıl verdim, aklını başına toplaması için uğraştım. Bir kez ona, Arapça, "bu fehmet" "akıl hocası" anlamına geliyor olmalı, Arapça bilmeyenler bile "bu fehmet"i kolayca Baphomet'e çevirebilir, dedim ve "Bu durumda tapınağınızın derinliklerinde kara bir kedi değil de, anlamayı teşvik eden bir şeyler ya da bir kitap veya bütün bir kütüphane gibi bir şey olamaz mı?" diye sordum.

Muhatabım duyduklarına inanamıyormuş gibi bir tavırla, ama aynı zamanda şaşkın, öfkeli, dehşete düşmüş ve içini dolduran korkuları yenmek isteyen bir sesle, "Bu kadar başarılı olduklarını düşünmüyorsun herhalde?" diye sordu. Bense kendimle dalga geçmeye çalıştım, çünkü savunma çabalarım Tapınak Şövalyeleri'ni daha da kötü ve müphem bir duruma sokuyordu. Bundan sonra Kudüs'te bulunduğum sürece bir daha asla herhangi bir şeyi açıklamaya ya da savunmaya uğraşmadım. Özellikle de dünyadaki düzenden yana olan dürüst ve namuslu insanları ikna etmeye hiç kalkışmadım.

Ama itiraf ediyorum, bir insan nasıl olur da iyi niyetle ya da ilgilendiği için olmasa da sadece merak duygusuyla bile hiç araştırmadığı, hakkında hiçbir şey bilmediği birinin yanında ot gibi yaşar, anlamıyorum. Kudüs'te hatırı sayılır bir servet edinmiştim ki, vatan hasreti içimi sardı. Bir aya varmadan Adriyatik kıyılarına ulaştık, ondan sonra at üstünde yaklaşık on günde buraya vardım.

Hasta yatağındaki annem beni tanıdı, birlikte gözyaşlarına boğulduk. Erkek kardeşlerim de beni iyi karşıladı, hepsi yetişkin adamlar olmuştu, ailemizin küçük mülkünü ve varlığını iyi ve akıllı idare etmişlerdi. Benim param ve tecrübelerimle işleri hızla büyüttük, birkaç yıl içinde Bilsevo'da, Lesevo'da, hatta Visoko'da bile muteber insanlar olduk. Kardeşlerim peş peşe öldükten sonra bu itibarı kendi çocuklarım ve yeğenlerimle paylaştım, şimdi de torunlarımla paylaşıyorum.

Sık sık ölümün neden bana yaklaşmadığını sorarım kendime. Kardeşlerimden epeyce büyüğüm, ama üçü de çoktan Hakkın rahmetine kavuştu. Hastalıklar oldu, becerikli ve tecrübeli avcıların bile geri dönemediği tehlikeli sürek avlarına katıldım, huysuz, rüzgâr gibi atlara bindim, ama bir şekilde hayatta kaldım hep. Kırık bir kemik ya da bir yarayla, biraz korkuyla ve ders alarak ölümden kurtuldum. Gençliğimde yaşadığım o hikâyeden ötürü mü yaklaşmıyor bana ölüm? Yoksa henüz onun olmadığım için mi istemiyor beni, kim bilir? Yaşadığın sürece, bazı şeyleri bilmen imkânsızdır.

Ama şimdi kapıyı çaldığını hissediyorum. Bu sefer benden kaçmayacağını biliyorum. Kötü bir hastalığım da yok gerçi, sadece bir alçı. Ama alçıdan ölünmediğini biliyoruz. Bütün bunları o zaman Nişapur'da Hayyam'ın yanında ilk kez beni çok etkileyen bir ölümle karşılaştığım için kâğıda dökmeye mecbur hissettim kendimi belki de... Bilemiyorum, bildiğim tek şey şu: Ben, Bilesevolu Vukac, Hayyam hakkında bildiğim, bulduğum her şeyi burada bütün dürüstlüğümle yazdım.

Sonsöz

1975-1985 yıllarında Saraybosna yaşamak için güzel bir yerdi. Yugoslavya'nın en iyi müziği burada yapılır, en iyi filmler burada çekilir, mükemmel tablolar yapılır, iyi kitaplar yazılır, en iyi espriler yapılır ve her gün yenileri bulunurdu. Yerden pıtrak gibi samimi ve kibar insanların gittiği iyi cafeler, barlar bitiyordu. O yıllarda Saraybosna Avrupa Basketbol Şampiyonası'na ev sahipliği yapmıştı. İyi mimarlar sürekli yeni yerler inşa ediyor, iyi, hep daha iyi gastronomlar müşteri çekmek ve müdavimlerini artırmak için sürekli yeni şeyler deniyordu. Her yıl ilkbaharda yetişen neslin dünya güzeli kızları sokaklara dökülüyor ve her yıl sonbaharda yeni bir üniversite öğrencisi jenerasyonu şehre akın ediyordu. İlkbaharda ve sonbaharda şehrin hayatına dâhil olanlar hızla şehre uyum sağlıyor ve o yıllarda şehrin gerçekten yoğun, zengin ve baştan çıkarıcı hayatının içine dalıyorlardı.

O yıllarda Saraybosna hayattan gizlenmek, üstelik sadece şehrin hayatından değil, kendi hayatından ve başkalarının hayatından gizlenmek isteyenler için de iyi bir yerdi. Şehir böylelerine eski Şark'ın bilgeliği ve modern Garp'ın bilgisiyle, eski ve yeni yazarların hayalleriyle, eski el yazmalarının tozu ve yeni basılmış kitapların tarifsiz kokusu arasında kaçacak bir yer, en azından başının üzerinde bir çatı sunuyordu. Neredeyse her kütüphanenin

bir okuma salonu vardı, burada bütün bir günü huzur ve sükûnet içinde geçirmek mümkündü; okuyarak ve özlemle, iki sıra ileride oturan kızı, yanına gitmeye cesaret edemeyeceğinin acı bilinciyle seyrederek.

Saraybosna'nın kütüphanelerindeki okuma salonları şimdi olduğu gibi o zamanlar da bütün körlüğüm ve çekingenliğimle sığındığım, bence baş edemediğim hayattan kurtulduğum, ama aynı zamanda başarabildiğim kadarıyla hayata karıştığım, hayatın bana ihtiyacım olanları sunduğu bir yerdi. Bu okuma salonlarından birinde karımla tanıştım. Karın, kalan ömrüm boyunca benim için okuma salonları neyse o oldu, mümkün olduğunca beni hayattan korudu ve ihtiyacım olduğu kadarını bana verdi. Burası hepimizin Vijecnica dediği Ulusal Üniversite Kütüphanesi'nin iki numaralı okuma salonuydu. O günden beri karım ve benim için "iki" rakamı bütün iyiliklerin sembolü, bizimle ve mutluluğumuzla ayrılmaz bir bütün olan bir kelime, bir kavram ve bir yer oldu.

Vijecnica'daki hayatımın özel bir dönemi yüksek lisans tezime hazırlanırken başladı. Tezimi Alhamiyado dediğimiz, Arap alfabesiyle yazılmış Boşnak edebiyatı üzerine yazmak istiyordum. Tez danışmanım o sırada aynı konu üzerine kapsamlı bir monografi yazıyordu. Vijecnica Kütüphanesi'nin idaresiyle, yayınlanmamış ve çoğu tasnif edilip kataloglara geçirilmemiş eski el yazmalarının olduğu Alhamiyado bölümünde çalışmam konusunda anlaştı. Yüksek lisans tezi olarak bu bölümün odalarından birinde el yazmalarının bir listesini çıkarıp her yazma için kısa bir açıklama yazacaktım. Yapacağım liste profesörüme, yazdığı monografinin bir bölümünde ele alacağı bilinmeyen Alhamiyado el yazmaları konusunda yardımcı olacaktı. Bu odada harika ve heyecanlı beş ay geçirdim.

Okuduklarım arasında ateşe karşı (yazmada "yangına karşı" diyordu) reçeteler, tütün ve alkolün zararlarını, inançlı olmanın ve ebeveynlere itaatin iyi taraflarını anlatan didaktik şiirler, seyahat yazıları, ev idaresi kılavuzları, bazen gerçek duygulardan ilham alan lirik şiirler ve simyacılık deneyleri üzerine yazılar vardı. Okuduğum her el yazmasını kaydediyor, dil, yazı tipi, yazmanın fiziki durumu ve yaklaşık tarihine göre sınıflandırıyor, sonunda met-

nin içeriği üzerine birkaç cümle yazıyordum. Araştırmam bitmeye yüz tutmuştu ki, ne değme uzmanların, ne de profesörlerimi çırak çıkaracak insanların inanacağı, en azından böyle bir yazma bulma olasılığının sıfıra yakın, lisans tezi yazan bir öğrenci tarafından bulunma olasılığınınsa sıfırın altında olduğunu iddia edecekleri bir el yazmasıyla karşılaştım. En geç 1200 yılına ait, yani Bosna'nın Osmanlılar tarafından işgalinden çok önceki zamanlardan kalma, Arap alfabesiyle, ama çok iyi ve buraların halk dilinde bugün dahi anlaşılacak şekilde yazılmış, büyük kısmı Alhamiyado edebiyatına ait bir el yazması bulmuştum. Doğruyu söylemek gerekirse bu el yazmasını sadece Arap alfabesiyle yazılmış olmasından ötürü Alhamiyado edebiyatı olarak sınıflandırmak mümkündü. Ama bir Alhamiyado el yazması olarak çok kalın olması, metin türü ve konusu da dâhil olmak üzere diğer bütün kategorilerde bu derlemeye uygun değildi. Kalınlığı ve üslubuyla benim bildiğim Alhamiyado yazmalarından çok bir romanı andırıyordu. El yazmasını profesörüme götürdüm. Bir süre inceledikten sonra yazmayı yerine koymamı ve varlığından hiç kimseye söz etmememi söyledi.

Şaşırarak yönelttiğim soruma, hayatının son günlerini, belge gerçek bir Alhamiyado edebiyatı mı yoksa sahte mi, nereden çıktı, buraya nasıl geldi gibi tartışmalarla değil, huzur içinde geçirmek istediğini söyleyerek cevap verdi. "Belgenin varlığı ortaya çıktığı anda uzmanlar ikiye ayrılacak, bir grup orijinal, diğer grup sahte olduğunu söyleyecek, taklit olduğunu, bir yanlışlık olduğunu söyleyenler, benzersiz bir tahrifatın ispatı gibi görenler çıkacak ve aynı öfkeyle bana saldıracak, ne düşündüğümü soracak, hakikati itiraf etmemi isteyecekler," dedi profesörüm. "Ama ne düşünmem gerektiğini, neyi itiraf etmem gerektiğini bilmiyorum ki. Gördüğünüz gibi ben de en az sizin kadar şaşkınım."

Profesörümün tavsiyelerine uyarak kimseye belli etmeden, çok ilginç bir şey olduğunu kimseye fark ettirmeden el yazmasını yerine koydum, ama koymadan önce bir kez daha okudum. Ama okuduklarım bir daha peşimi bırakmadı. El yazmasında adı geçen İranlı astronom, matematikçi ve şair Ömer Hayyam hakkında mümkün olduğunca çok şey okuma merakına kapıldım, rubailerini buldum ve yeniden, yeniden okudum. Sonra birkaç yıl asıl

işimin ve ilgi alanlarımın yanı sıra elime geçen her şeyi, rubailerin çevirilerini, yorumları, çevirmenlerin düşüncelerini ve notlarını okudum. Sonunda yüksek lisans tezimi yazmak yerine bulduğum el yazmasını transkribe ettim ve orijinalinin yanına koydum.

Birkaç yıl sonra, el yazmamın yazarı Vukac'ın başına gelen benim de başıma geldi, gurbet acısı ağır bastı ve Livno'ya taşındık. Ben kütüphanede, karım hastanede çalışmaya başladı.

Sonra savaş patlak verdi. Şimdi geriye dönüp düşündüğümde aslında Livno'ya varışımızla savaşın başlaması arasında uzun bir zaman vardı. Ama belki de ev, çocuklar, kütüphane, çocukluk ve ilk gençlik yıllarından dostlukların tazelenmesi oldukça uzun sürdüğü için, sanki daha eşyalarımızı doğru dürüst açmamıştık gibi geliyor. O günlerde kendimle doğru dürüst baş başa kalamamıştım, belki de bu yüzden zaman su gibi akıp gitmiş hissediyordum.

25 Ağustos 1992'da Vijecnica sistematik olarak fosfor bombalarıyla bombalandı. Şehir alevler içinde kaldı ve yanıp kül oldu. Sesim kesildi ve korkunç bir soğuk hissettim, belki de iç dünyam tanıdığım ve içinde yaşadığım tek dünyanın yok olduğunu kavramıştı.

Hayal kurmayı ve dünya üzerine düşünmeyi onu fethetmeye ve ona hükmetmeye tercih eden, görme zorluğu çeken çekingen insanlara yer olmayan bir yer insani bir dünya olabilir mi? "İki" numaralı okuma salonunun, isimlerin kazındığı bütün o banklarıyla, raflara göz gezdirirken aralarından dünyaya baktığım bütün o kitaplarıyla ve incelediğim el yazmalarıyla birlikte yok olması mümkün mü? Yarının insanları nereye kaçıp sığınacak? Ne yapacaklar ve kendilerini nereye götürecekler?

Uzun yıllar suskunluğumun esiri oldum. Beni ilgilendirmeyen bir şeyler yapıyormuş gibi mekanik bir şekilde yapmam gerekenleri, kendimden beklentilerimi ifa ettim. Bu arada içim büyük bir sessizliğe bürünmüştü.

Ancak yıllar sonra, uzun zamandır ayrı bir çalışma bölümü olan evimden Kuzey gecelerinin derin karanlığına gözlerimi diktiğim bir gün, karanlığın hareket ettiğini gördüm. Bir an gözlerime inanamadım. Gerçekten bir şeyler hareket ediyor mu yoksa bana mı

öyle geliyor diye sormak ve emin olmak için karıma seslenmek üzereydim, ama sonra, ertesi sabah –dışardaki gri ışığa "sabah" denebilirse tabii– işe gideceğini düşünüp vazgeçtim. Gördüğüm kıpırtılardan ne ona ne de çocuklara bahsettim. Hâlâ da bir sır gibi saklarım. Zamanla Kuzey ülkelerinin zifiri karanlığının ardında hareket eden cisimleri görmeyi, tanımayı, ayırt etmeyi öğrendim, bir zaman sonra cisimlerimin hareket ederek bana işaret gönderdiğini de kavradım. Onlara, cisimlerime, "gölgeler" adını taktım. Karım ve çocuklarım yattıktan sonra sonsuz Norveç gecelerinde beni sağaltan sevgili gölgelerimle sohbet etmeye başladım. Yanıp kül olan dünyamı yeniden kurmaya ikna ettiler beni ve yeniden kuracağım dünyayı koruyup kollama sözü verdiler.

Önce Vijecnica'da okuduğum ve 25-26 Ağustos 1992'de yanıp kül olan her şeyi mümkün olduğunca zihnimde canlandırmaya karar verdim. İşe kütüphanede bulup birkaç kez okuduktan sonra transkribe ettiğim el yazmasıyla başlamak işe yarayabilirdi. Bir yerlerde Ömer Hayyam'ın Belh'te bir kitap bulduğunu, ama yanına almasına izin verilmediği için kitabı beş kez okuyup eve geri döndüğünde tek bir yerini atlamadan hatasız yazıya döktüğünü okumuştum. O halde neden en az beş kez okuduğum el yazmasını ben ezberden yazamayacaktım ki?

On gün kadar önce yazdıklarımı okudum. O zaman bulup okuduklarımı enikonu yazıya döktüğümü düşünüyorum.

Bu çalışmaya başladığımdan beri suskunluktan kurtuldum, içimde yeniden hayat canlandı, sesler duymaya, hareketleri idrak etmeye başladım. Bu seslerle birlikte umut, inat ve güven duyguları da geri döndü (karın ve çocuklarım bendeki değişiklikleri fark edip rahatladılar). Artık bütün dünyada bir zamanlar inzivaya çekildiğimiz yerlerin yakılıp yıkıldığını görünce umudumu yitirmiyorum, teslim olmuyorum. Aksine çareyi bildiğime ve gölgelerimin beni desteklediğine inancım daha da artıyor. Hadi gelin bu uzun Kuzey gecelerinde dünyamızı, kitaplarımızı ve banklarımızı, evlerimizi ve el yazmalarımızı, ilk sıcak çöreklerimizi aldığımız fırınları, parklarımızı, ev eşyalarımızı ve birbirimizle konuşma kabiliyetimizi yeniden canlandıralım. Gelin bütün az görenler ve çekingenler, bütün hırslılar ve kitap kurtları, işkolikler ve gözlüklü-

ler, kelimeleri yutanlar, kâğıtları yiyenler, gelin canlarının, gelin bütün ayrıkotları ve inzivaya çekilenler, sessizler ve kendine güvenmeyenler, gelin dünyayı, fethetmeye ve hükmetmeye kıyamayacak kadar çok sevenler, gelin bana ki, her şeyi yeniden canlandıralım! Gelin buraya! Gölgeliklere mi? Gölgeliklere, onlar bize ait olan her şeyi korur, tıpkı Vijecnica'da küllerin bana anlattıklarını korudukları gibi.

Kayda geçiren JUSO PODŽAN LIVNJAK
9.11.2008, Bergen, Norveç